

تەفسیری کوردی

لە کەلامی خوداوەندی

مەلای گەورە
(مەلا محمدی کۆیی)

بەرگی نۆیەم

تەفسیری کوردی

لە کەلامی خوداوەندی

مەلای گەورە
(مەلا محەمەدی کۆیی)

بەرگی نۆیەم

جوزئی (٢٥-٢٦-٢٧)

لەسەر ئەرکی بەڕێز مام جەلال سەرۆک کۆماری عێراقی فیدراڵ لەچاپدراوە

﴿إِلَيۡهِ يُرَدُّ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِۚ﴾ هەرئەو ئەیزانی، کەپێغەمبەر بفەرمووێ: «خوائەی زانێ» (بعد السؤال) دیارە (مُراد)ی ئەوەیەمن نای زانم، خوائەی زانی، (خلاصه) (إختصاص)ی (علم) بە (وەقت)ی (قیام)ی (ساعەت)، بە (حضرەتی کبریائی)، (علاّم الغیوب)ە؛ ڕەنگەکەس (شک)ی تیا نەبی، ڕەنگ نیە، کەس (شک)ی تیابیی، هەر (نقل)ێ (نُقّال)آن کردوویانە (غلط) دەرچوو (حساب)ێ بە (لوهام)و (خیال) بی، دیارەهیچ نیە ﴿وَمَا تَخۡرُجُ مِن ثَمَرَٰتٖ﴾ نایاتەدەر ﴿مِّنۡ أَكۡمَامِهَا﴾ لەپۆرگی، لەکیفی، ئەوەی بزری ئەکا ﴿وَمَا تَحۡمِلُ مِنۡ أُنثَىٰ﴾ (حیوان)؛ (ممکن)ە (عامّ)ی کەین، لە (نباتات)، پەیانابی.

﴿وَلَا تَضَعُ﴾ (حمل) دانانێ ﴿إِلَّا بِعِلۡمِهِۦ﴾ (متلبس)ەبە (علم) خوای، خوا ئاگای لەهەمووی هەیە، یا هەمووی بە (علم)ی خوا وای لێ دێ؛ بە (علم)ی (صانعی) خودایە (صانع)ێ وا ئەتوانێ (اعادە)ی (انسان) بکاتەوە، وە (جزا)ی بدا لەسەر چاکەو خراپە؛ کەم و زۆر؛ ئاشکرا و نهان ﴿وَيَوۡمَ يُنَادِيهِمۡ﴾ ڕۆژی (جزا)یان ﴿أَيۡنَ شُرَكَآءِي؟﴾ (علی زعمکم) ﴿قَالُوٓاْ ءَاذَنَّٰكَ﴾ (اعلام)ت ئەکەین؛ بە (علنی) بەئاشکرا (خبر) ئەدەین ﴿مَا مِنَّا مِن شَهِيدٖ ﴿٤٧﴾﴾ کەس لەئێمە (شاهدی) نادا لەسەر (شریک)ی؛ (شاهد)ی چۆن بدەن؟ (معلوم) بوو یاخود کەس نیە، لەئێمە ئەوانە ببینی ﴿وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَدۡعُونَ مِن قَبۡلُۖ﴾ لە (دلا)ی (دنیا)یە، ئومێدیان پێ بوون؛ لەهەموو (آفات) (نجات)یان دەن ﴿وَظَنُّواْ﴾ ئەفەرموون: (ایقنوا) (أمّا)

بەخۆڕایی نافەرمووێ: (ظَنّوا) لام وایە، (اشارە)یە، بۆ (بُعد)یان لە (علم)؛ (حتّی) (امور)ی (یقینیە)، (نظر) بەوان، بە (نظر)ی وان (ظنّ)ە ﴿مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ۝٤٨﴾ (مَهرب)؛ بۆ کوێ هەڵدێن؟ کوو هەڵدێن؟ چۆن ڕا دەکەن؟ (نجات)؛ (یۆک).

﴿لَّا يَسْـَٔمُ ٱلْإِنسَـٰنُ﴾ ماندیی و سست نابی ﴿مِن دُعَآءِ ٱلْخَيْرِ﴾ (نعمەت)و (سعەت)ی (دنیا)، لە (دنیا) تێرنابی ﴿وَإِن مَّسَّهُ ٱلشَّرُّ﴾ (فقر)، تەنگی گوزەران ﴿فَيَـُٔوسٌ قَنُوطٌ ۝٤٩﴾ (مایوس)و بێ ئومێد ئەبێ؛ (حقّ)ی (بشریەت) ولنیە، نابێ (مایوس) بی ﴿وَلَئِنْ أَذَقْنَـٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ﴾ (دەوڵەمەندی) ، پاش (فقیری)، ساغی پاش نەساغی ﴿لَيَقُولَنَّ هَـٰذَا لِى﴾ (حقّ)ی خۆمە، (فضل)ی خوای چی؟ ﴿وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً﴾ (قیامەت) ڕلنابی ﴿وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّىٓ﴾ (بالفضل و التقدیر) ﴿إِنَّ لِى عِندَهُۥ لَلْحُسْنَىٰ﴾ (نعمەت)ێ زۆر چاک؛ (فُعلی) (صیغَةُ التفضیل)ەبۆ (انثی) ئەو (نوع)ەقسە، ئی (ولیدی بن مغیرە)و (عُتبی بن ربیعە)یە ﴿فَلَنُنَبِّئَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ پێ یان ئەگەیەنین، (خبر)یان ئەدەین ﴿بِمَا عَمِلُوا۟﴾ (ثمرە)ی ئەو (طرز)ە (اعتقاد)ە، ﴿وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝٥٠﴾ ئەستوور، گران، شدید ﴿وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى ٱلْإِنسَـٰنِ﴾ ئەمانە (صنف)ێ ترن؛ لە (مؤمن) ئنیش ئەبن ﴿أَعْرَضَ﴾ لە (شکر)؛ ﴿وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ﴾ (تکبّر) ئەکا، ڕوو لە (خەڵک) نیە، (زمان)ی (رزالەت)ی لە (فکر) ئەچێ؛ کەی من (حمّال) بوویبم؟ کەی لەبەر

ئەرکان، ئەرۆژەم کرییە؟ ئەولنەمان زۆر دیتن ﴿وَإِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ فَذُو دُعَآءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾﴾ بە (تحلّق)و پاڕانەوەیە، با بەلبابم (خدمەت) کاری ئەوقاپییەیە؛ چی بکەم؟ بەمن بێ بەهەمووو دەمێ لە (خدمەت) ڕاوەستم؛ ئەمانەوان، هەم لە (حق) خوا، هەم لە (حق) (عباد)ی خوا ﴿قُلْ﴾ (بعد)ە (بیان)ی (سُوء)ی (طبعهم) (من الكبر والياس واللآمة) ﴿أَرَءَيْتُمْ﴾ (خبر)م دەنی ﴿إِن كَانَ﴾ (قرآن) کەلە (حقیقة) دا، (نعمەت)ێ (فوق النّعمة)ە ﴿مِنْ عِندِ ٱللَّهِ﴾ی یە﴿ثُمَّ كَفَرْتُم بِهِۦ﴾ کێ لەئێوە گوومڕاتره؟ ﴿مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِى شِقَاقٍ﴾ (خلاف) ﴿بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾﴾ زۆر دوور کەئێوەن ﴿سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ﴾ ئاسمان، (أطراف)یان لە (أرضی)، یا لە (مشارق)ی (أرض)و (مغارب)ی؛ (ابن جریر) (تفسیر)ی (آیات)ی (آفاق) بە (نجوم)و (شمس)و (قمر) لە (ابن زید)ی (نقل) ئەکا؛ وەپێی (راضی) نیە؛ زێرا ئەوانە ئەوانەیان دیتیە، (آیات)ی ئێرە، ئەبێ لەمەودوا نیشانیان دا، قسەیەخۆش ﴿وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ﴾ لە (نفس)ی یا (بلاد)ی خۆیان، بەڵێ، (آیات)ی (أنفس) (تفسیر)ی بە (آیات)ی (بَدن)و (قوا)ی (انسانی) بۆ (اهل)ی (علم)و (عُرفان) زۆر باشە؛ بێ (قوەت) ترنیە؛ (أمّا) (نظر) بەوان نا، ئەوان نەیاندی (علم)ی (تشریح الأبدان)، (بَعدهُ) (تدوین) کرا ﴿حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ﴾ (قرآن) ﴿ٱلْحَقُّ﴾ (الذي لا يأتيه الباطل) (ولو) (اذعان)ی پێ نەکەن، ئەبینن؛ (دین)ت (انتشار) ئەکا، (نصرەت)ت ئەبێ، ئەوانە ئەگەر (ایمان) نەیەنن، (محو)و نابود ئەبن (لەالحمد) هاتەجێ؛ زۆر نەچوو (آیات)ی (اسلام) لە (أقص)ی (شرق)وە (أقصی)ی (غرب) هەڵکرا (مع الأسف) لەبەر (شقاق)و (خلاف)ی (سیاسی)و (دینی)و (مذهبی)و

(مسلکی)، پێش گۆڕا، خودا بە (رەحمەت) (اعادە)ی (مجد)ی (اسلام) بکاتەوە (آمین).

﴿أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ﴾ (امور)ی (مهمّە)ی (عائد)ی (وصف) (نسبەت) بۆ خوای بدرێ، لە (قرآن)ی (کریم) بێ (ب)ێ نابی (کافی) نیە؟ ﴿أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾﴾ ئاگادارە بڕوا بە (شاهدی)وی ناکەن، وائەزانن (رسول)و (اتباع)ی ئەفەوتێن؛ یالەو (حال)ەدائەمێنن، لەبەر دەستی وان زەبوون ئەبن، (خیاڵ)ی (باطل) ﴿أَلَآ إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ﴾ (شک)ێ (عظیم) ﴿مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمْ﴾ (بعث)یان لادوورە، لە (امکان)، چۆن ئەبی؟ وە (شُبهە)یان لە (عِلم)ەوە نیە، ئەوەندە (ارباب)ی (عِرفان) بین (حقیقة) (بعضی)ە (أدِلّە)یە، کەلە (طرف) ئەوانەی (انکار)ی (حشر)ی (اجسام) ئەکەن، بیان بیستبا هەی هوو، بەجارێ لە (دین) دەردەچوون؛ (مَع أنَّهُ) (أدِلّە) کان لە (طرف) (بعض)ی لە (فِرق)ی (مسلّمانان)آن (نقل) ئەکرێ؛ (واقعاً) (مدار)ی (سیّئات) (انکار)ی (بعث)ە ﴿أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌۢ ﴿٥٤﴾﴾ بە (علم) بە (قدرەت) بە (قوەت) بە (عزەت)و (عظمت)و (کبریائی) (بعض)ێ (مصطلحات)ی (بلاغەت)هەیە؛ (تذییل)، (تکملە)، (جملە)ی (معتَرضە)؛ (ایغال) بە (عربی) دێ؛ (أمّا) بەکوردی (زەحمەت)ە، وەکەم کەس تێی ئەگا؛ (وکذا) (بعض)ێ (ترکیبات)ی (نحوی) (صعبە) بەکوردی (ادی) کردنی؛ وە (صعبە) تێ گەشتنی؛ بۆ (اکثر)ی (قُرّا)ی کوردی؛ بۆیە (تعّرض)ی بۆ ناکەین؛ مەگەر (ایجاب) بکا.

بە (مناسبەت)ی (آیەت)ی (آفاق)و (انفس)، (سیّد) کەمێ لە (وحدة الوجود) ئەدوێ (واقعاً) قسەلێ کردنی، ناسکە؛ وەگەلێ کەس تیای گومڕاەبوە، (رحمەت) لە (شێخ فاروق سەهرەندی) بێ، ئەلێ: ئەوانە (وحدة

الشهود)یان لێ بۆتە. (وحدة الوجود)؛ وەكی كەسێ بەڕۆژ تەماشای ئاسمان بكا، ئەستێرە نەبینی، وائەزانی ئەستێرەنین (انسان) نازانێ لە (حق) (صوفی)یان بلّێ: چی؟ وایە، (وجود)ی (حقیقی) بۆ خوایە؛ (أمّا) (كائناتیش) (وجود)ی هەیە، (خیاڵ)و (اوهام) نیە، وە (وجود)ی لە (طرف) خوایە؛ ئەو (ایجاد)ی نەكردبان (موجود) نەدەبوون، (والسّلام).[1]

[1] - (تفسیر)ی (سورە)ی (فُصلّت) (تمام) بوو، ڕۆژی سێ شەموو (٢٨) ذی القعدە، ٢٧ كانونی اول رومی ١٣٥٨ﻫ١٩٤٠م.

(حاجەت) بە (بیان)ی (مناسبە) ناکا؛ (خصوصاً) (شوری) بۆ (تفصیل)ی (امور)ی (هامّە)یە، کی هەچا کە، (قرار)ی لەسەردرێ، (اجرا) بکری؛ (مکیّ)یە اکثري، (بعض)ە (آیات)ی (مدنی)یە؛ (عدد)ی چەندە؟ زۆرم لا (مُهم) نیە (أمّا) (اثر)ی (عجیب)، (خبر)ێ (غریب)، (دائر) بە (حروف)ی (اوّل)ی (سورەت) لە (ابن جریر)، (امام المفسّرین) (نقل) ئەکەم.

بسم اللهالرحمن الرحیم

﴿حمٓ ۞ عٓسٓقٓ ۞﴾ (نقل) ئەکا، لە (أرطاط بن منذر): پیاوێ (سؤال) لە (تفسیر)ی ئەو (کلمە)یەئەکا لە (ابن عباس)، وە (حُذیفەی ابن الیمانی) لا بوو؛ (ابن عباس) (جواب)ی نەدا؛ باز (سؤال)ی کرد؛ بێ (جواب) ما (نَوبە)ی سێ یەم، باز (ابن عباس) (إعراض)ی لێ نا، (جواب)ی نەدا؛ (حُذیفە) فەرمووی: من (خبر)ت ئەدەمێ، ئەزانم بۆچی (سؤال)ەکەی پێ ناخۆش بوو، (جواب)ی نەدا . ئەو (قَول)ەلە (حق) پیاوێ لە (اهل)و (بیت)ی (ابن عباس) (نازل) بوە؛ ناوی (عبدالالە)ە، دووربێ لە (عبدالله)ی ئێمە (وصّي عرش)ی (فیصلي) — یا ناوی (عبدالله)یە، لەپەنای خوای بی (امیر عبداللهابن حسین) (امیری شرقی اردن)؛ ئەوانی ئێمە (سیّد)ن لە (آل)ی (رسول)ن، (عبّاسی) نین (ولَو) خزم بن، دێتەسەر، (نهر)ێ لە (انهار)ی (شرق) — (ممکن)ە (نهر)ی (دجلە) بی— لە (طرفي) (نهر) شارێ دروست ئەکا (أنَهُ) ئەی کاتەپایتەخت، خوا (ایذن)ی دا، (ارادە)ی کرد، بە (زوال)ی (مُلك)و (دەوڵەت)یان (مُدّە)یان تەواو بوو، بەشەو ئاگری ئەنێرێتەسەر یەک لەدوو شارەکان ئەسووتێ، ئەبێ بەخووزاڵی ڕەش، بە (نوع)ێ سبەی (اهل)ی (طرف)ی دی (تعجّب) دەکەن، چۆن لەو ئاگرەدەر چووین، (إصابە)یانی نەکرد یە؟ ئەوەندەناچێ

ڕۆژ روناک ئەبی، (جبّار)ی (قوم) خرپئەبنەوە، خوای (تعالی) آن شارەکەو (اهل)ی (خسف) ئەکات حم: (حَمَّ) (ألأمُر) (عین) (عدل من الله)؛ (سین) (سیکون)؛ (قاف) (واقع)، (عبارەت) (مساعده)ی نەکردیە، وە (الآ) ئەی گوت: قَضا.

(أمّا) (ابن کثیر) ئەفەرموێ: (اثر)ێ (عجیب)و (غریب)و (مُنکَر)ە (حاصل)ی بێ (أصل)و (اساس)ە لەوێ ڕۆژێ ئەو قسەهەڵبەسترایە، چ (حادثە)ی وا، (واقع) نەبوە؛ وە (روایەت) لە (رسالەت پەناه)، نیە؛ (ممکن)ە (جنابی رسالەت) (دائر) بە (تشکّل)ی (حکومەت)ی (عبّاس)وە (بنا)ی پای تەختیان، لە (جانبی): (دجله) شتێکی فەرموبی داخوا چۆنی تێ گەیشتینە؟ چۆنیان (تحریف) کردیە؟ بڕوائەکەی (ابن عباس) (دائر) بە (نفس)ی خۆی شتەکی لە (رسول الله) ببیستبێ، (سؤال)ی لێ بکەن، (جواب) نەدا، وە (کتم)ی بکا؟ (حاشا)؛ (شک)م نیە، پاشی (تشکیل)ی (حکومەت)ی (عباس) هەڵبەسترایە.

(ابن جریر) لەپەنای ئەوقسە، ئەڵێ: (ذکر) کرایە لە (ابن عباس)، وای ئەخوێندەوە: (حم سق) بێ (عین)، مینش بە (لطیفە) لەسەرم نووسی (کَأَنَّه إبن عباس)، قسەی (خذیفە)ی لا (عدل) نیە، بۆیە (عین)ی فرێدا. ئیتر بزانە (اکثر)ی (تفاسیر)ی (ماثورە)، لەو (نوع)ە (مقولات)ەیە، (رحمەت) لە (علما)یە (نُقّاد)ەکان بێ؛ ئەوان نەبان، (قرآن) ئەبوە (ملعب)ەی (حکایەت)خوانان؛ (بعض)ێ لەبەر (اشارە) ئەڵێن: خوا (حم عسق)ی بۆ هەموو (رسول)، آن ناردیە (سیّد) (مجملاً) (نقل)ی ئەکا، (تعرّض) بۆ (ردّ)ی وە (مُخصّص)ی ناکات ﴿ كَذَٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ ﴾ (رُسل)ی (کرام)؛ (نوح)و (ابراهیم)و (موسی)و (عیسی)، بەو (طرز)ە (وحی)یان بۆئەنێرێ ﴿ٱللَّهُ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ٣﴾ (مصدر)ی هەمووی

لە (عزیز)ی (حکیم)ە، ئەگەر شتەکت دیت، (خالی) لە (عزەت)و (حکمەت) بزانە (وحی) (الهی) نیە؛ چیرۆکەی پیرێژنان و هەڵ خەڵ تێنانە ﴿لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٤﴾﴾ نلت)ێ وا، ئەبێ (وحی) (کلامی) لەگەڵ (رسول) آن وابی ﴿تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ﴾ نێزیکە ﴿يَتَفَطَّرۡنَ﴾ شەق ببەن ﴿مِن فَوۡقِهِنَّۚ﴾ لەلای سەریان؛ لەبەر (عظمەت)و (جلال)و (هەیبەت)و (عُلوی) (کبریائی)؛ کەوابی (ضمیر)ی (هُنَّ) بۆ (نفس)ی (سماوات)ە؛ وە (قُرب)ی (أنفطار)ی (سماوات) لەبەر (نسبەت)ی (وَلَد)ە، لە (موقع)ێ دی (وارد) بوە ﴿وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ﴾ (حملة العرش و من عداهم) (تسبیح)و (تقدیس)ی (کبریائی) ئەکەن ﴿وَيَسۡتَغۡفِرُونَ لِمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ﴾ – (خوایە (رحم)یان پێ بکەی؛ خوایە لێیان خۆش بێ)ـ؛ (الهی) (اعادە)ی (مجد)ی (اسلام) کەی؛ (الهی) (رحم)ێ بە (اهل)ی (علم) بفەرمووی دەرگەی (خزینە)ی خۆتیان بۆ بکەیەوە، (خلاف)یان لە (بین)آ هەڵگری، (اشقیا)یان (تَنبیە)کەی (ضربە) لە (اعدا)ی (دین)ی (اسلام) دەی، (ذەلیل)و بێ هێز بکەو نەبەر (حُکم)ی (اهل)ی (ایمان) ﴿أَلَآ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥﴾﴾ ئەگەر (لشارە) بی، بۆ (قبول)ی (دعا)ی (ملائکە)؛ ئەبێ (داخل)ی (کلام)وان نەبێ ﴿وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ﴾ (سبحان الله) ئەو (کلمە) لەناو (مسلمان)آن، جێی (ابناء الله)و (أحبّاء الله)ی (امم)آنی دی گرت؛ ئەوەی (اعتقاد)ی (ولایەت)ی پێ بکەن لایان، لە (فوق)ی (شریک)و (ابن)ە، (مُدبّر)و (مُتصرّف)ی (أرض)و (کائنات)ە (کیف)ی لێ بی زێر و زەبەری ئەکا، (عالم) لەژێر (امر)و (ارادە)ی ئەوە (لو خلت لقلبت) ئەگەر وابی هەزار

جاری، با وێران و نەغلۆبی ﴿ٱللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيۡهِمۡ﴾ (رقیب علیهم) ئاگای لێیانە ﴿وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِوَكِيلٖ ٦﴾ تۆ (رسول)ی (بلاغ) (عائد)ی تووە، (طبیعي) لەو (وەخت)ە نافەرمویَ: بیان کوژەبێ هێزو بێ دەسەلاتە، کەکەوتە (زمان)ی (قُوەت)؛ (طبیعي) (حُکم) ئەگۆڕێ ئەمە (نسخ) نیە، (تطوّر)ە؛ هەروەک لە (طبع)آ (تطوّرات)هەیە، لە (شرع)یشا هەیە﴿وكَذَلكَ﴾ بەو (وَجه)ە (بدیع)و (بلیغ)ە ﴿وَكَذَٰلِكَ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ قُرۡءَانًا عَرَبِيّٗا﴾ (لسان)یَ (واسع)ی (مبین)؛ ئەگەرچی (مجبوراً) (بعضي)ە (کلمات)ی (اجنبی)وەرگرتیە، (صقل)ی دایە، (لباس)ی (عربی) لەبەر کردیە، (حقیقةً) (سعەت)ی (لسان)ی (عرب) (مُحَیِّر العقول)ە (قوم)یَ بێ دۆست و (مدنیّەت)، (رَحّالە)ی (بادیە) نوشین، بێ (صنع)و (اختراع)و (تجارەت)و (زراعەت) لە (أطراف)؛ ژێردەستی (اجانب)؛ ئەو زوبانە (واقعاً) (عجایب)ە؛ من آن زیادە، لەناوی (أعضا)یی (انسان و (حیوان)، لەدەروون و بەروونی، لەتۆقی سەر تا نینۆکی پێ، (کُلّ)ی (جزا)ئەک، ناوەکی سەربەخۆی هەیە، بێ (مدینّەت)یَ (فوق العادە)، (وجرّاحی)وە (علم)ی (تشریح الأبدان) چۆن ئەبێ؟ (حەیران) م.(جواهر)ی (کلمات)ی، (اشتقاقات)ی، (اعلالات)ی، (ترکیب)ی (کلمات)ی، (تفنّن)ی (عبارات)ی، (غور)ی (اشارات)ی، (دقّەت)ی (استعارات)و (کتابات)ی (جلب)ی (أنظار) ئەکا ﴿لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلۡقُرَىٰ﴾ (بقّەت) لەو (کلمە) کە، ئەو شکۆهو و گەورەییَ (ام القري) ئەی نۆینێ لە (عاصمە) پایتەخت، (مرکز)ی (سلطنەت)، (مقر)ی (خلافەت) نایەتە (خیالْ) ﴿وَمَنۡ حَوۡلَهَا﴾: دێیەکانی و شارستانی و کۆچەر، با (توسّع) بکاتە، ئەو سەرو ئەم سەری (دنیا)یە، (أمّا) ناوەکی (أرض)یش نیە؛ (خصوصاً) (امریقا)یان نەزانیوە، ئاگایان

لە (طول)و (عُرض)ی (بلاد)و (اقالیم) نەبوە؛ ئەو (طرز)ە قسانە؟ چ (دائر) بە (قدس)، چ بە (مکە) (اکثر)ی لە (جهل)ە، وەلام وایە (مزخرفی) (ایمان)ی تیایە ﴿وَتُنذِرَ يَوْمَ ٱلْجَمْعِ﴾ بیان ترسێنی، بەرۆژێ کە (انام) تیای خڕ ئەبێتەوە، ترسی هیچ شت ناگاتە، ترسی (آخرەت)، ئی (دنیا) (مُوقّت)ە، هەر چی هەبێ ئەبڕێتەوە، وە (آخر)ی بەهەر (صورەت)ێ بی، مردنە، قورتار ئەبێ؛ لە (آخرەت) جێی قورتار بوون، نیە؛ چارە، (ایمان و (عمل)ی (صالح)ە؛ (علاج)ێ چەند باشە، (حیات)ی (دنیا) ش پێ خۆش ئەبی! ﴿لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ (شک)ی تیا نیە ﴿فَرِيقٌ فِى ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى ٱلسَّعِيرِ ۝٧﴾ (تدبیر) لە (سعیر)و (حفظ) بوونی (ایمان) بە (وحدانیەت)ی (الە)و (رسالەت)ی (صاحب)ی (وحی)و (اتبّاع)ی وییە؛ دیارە تەرازوو هەیە، (حساب)و (کتاب) هەیە ﴿وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً﴾ (قسم)ێ ئەفەرموون: (أمّەت)ێ (واحدە) بە (وحدەت)ی (هدایەت)هەموو ببنە، مؤمن (قسم)ێ ئەفەرموون: (وحدەت)ی (کفر) (سبحان اللە) ئەگەر خوا (ارادە)ی کردبا، ئەو (ملا)یانە، ئەبوونە (أمّەت)ێ (واحد)، چ نەبا لەسەر (معنا)ی (آیەت)ێ (إتفاق)یان ئەکرد، (سیّد المفسرّین) ئەفەرموو: (مهتدین، او ضالینَ) (اىَ الوحدتین) بێ (مراد) لە (آیەت) (حاصل)ە گریوونەوەی (بشر) لەسەر (هدایەت) لە (غایەت)ی (بعد)ەمەگەر (جنابی حق) بە (قُوەّ)ی (قاهرە) بە (آیات)ی (مُلجِئە) بەگوراندنی خولقەت، گریان کاتەوە لەسەر (هدایەت)، (قوم)ێ (بسیط)، (دین)ێ (بسیط) (أمّا) گر بوونەوەیان لەسەر (ضلال) (ولَو) بە (انواع)ی (مختلفە) بێ، (نظر) بە (سیَر)ی (بَشَر) نیزێکە، وەکی (حُکما) ئەڵێن: (طَرَفَي) (ممکن) — (یعنی) (وجود)و (عَدَم)— (وجود) بی (عِلّەت)ی (مُوجِدە)ی (موجبە) نابی؛ (أمّا) بۆ (عدم) (انتفا)ی (عِلّەت)، (کافی)یە. خوالێ یان گەڕێ

گشتي ئەگۆڕێ؛ وابزانم قسەیە نێزێکە، (ولکن) خواگری نەکردتەوە، لەسەر یەک لەو دوو (مسلک)ە، گەڕان بە: دوو (فرقە)؛ یەکی (سعید)یەکی (شقی) ﴿وَلَٰكِن يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ﴾ (فرقە)ی (ناجیە) ﴿وَٱلظَّٰلِمُونَ﴾ (فرقە)ی (هالکە)؛ گوومڕاهە ﴿مَا لَهُم مِّن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾﴾ خولیان نیە، کەسیتریش نیە قورتاریان کا، (عنوان)ی (ظلم) (علّەت)ە بۆ (ضلال)و (هدایەت) نەبوونیان ﴿أَمِ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ﴾ ببێ، بە (نصیر)یان، لە (عذاب) (نجات)یان دا؛ (وهم)ێ (باطل)، (إتّخاذ)ێ بێ (معنا) ﴿فَٱللَّهُ هُوَ ٱلْوَلِىُّ﴾ (غیر)ی ئەو (ولیّ)و (ناصر)و (مُعین) نیە ﴿وَهُوَ يُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ﴾ کەس (لحیا)ی (لموات)ی پێ ناکرێ، ئەو نەبی ﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٩﴾﴾ وەکی (احیا)و (اماتە)، (جمع)ی (بشر) لەسەر (خیر)و لەسەر (شەڕ)؛ وە (جمع)یان (فی یوم الجمع)؛ ئەوەی (لایەق)ی (شان)ی (رُبوبیّەت) و (اُلوهیّەت) بێ ﴿وَمَا ٱخْتَلَفْتُمْ﴾ (مؤمن)و (کافر) ﴿فِيهِ مِن شَىْءٍ﴾ هەرچی بی، لە (امور)ی (مناسب)ی (عنوان) ﴿فَحُكْمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ﴾ ڕۆژی (جزا) (بعد الإحیاء) (اجرا)ی ئەکا؛ (حقّ)و (باطل) دەرئەکەوێ؛ هەرکەس بە (جزا)ی (موافق) ئەگەیەنێ (والإنصاف) ئێرە، (مقام)ی (اجتهاد)و (اختلاف)ی (مجتهد)آن نیە، (قیاس) ئەبێ، نابێ، (حُکم) لە (حدیث) وەرئەگیرێ؛ ئێرە جێی نیە، (مع أنّه) کەسێ بلّێ: (احکام)ی (شرعیە)هەمووی لە (صریح)ی (آیەت)و (سنّەت) (اَخذ) ئەکرێ، (دەعوا)یەنا (موافق)و نا (مطابِق)ەئەگەر وابا، (مجتهِد)ەکان، چ (مجبوریەت)یان هەبوو (قیاس) بکەن؟ وەاو (شرائط)ە زۆرو (معقول)ە، بۆ (صحّەت)ی (قیاس) دانێن، (عُلما)ی (صحاب) آن، (اختلاف)یان لەشتێ بووبا –(طبعاً)– (مراجعە)ی

(رسول الله)یان ئەکرد، (فصل)ی (نزاع)ی ئەفەرموو؛ (بَعدَهُ) (مراجعه)ی (کتاب)و (سُنّەت)یان ئەکرد، ئەگەر شتەکیان دەست ڕەست نەبا (قیاس)یان ئەکرد؛ (مشهور)ە؛ (عَوُل) لەسەر (قیاس)ی (امامی عبّاس) (قبول) کرا؛ (قیاس)ی فەرموو: لە(دَین)ی (غُرَما)؛ هەر کەس بە(نسبەت)ێ ئەی درایە(وکذا) (أصحاب)ی (فروض) هەر یەک شتێکیان لێ کەم ئەکرێ، تا (صاحب)ی (فرض)ەکەی دی (محروم) نەبی؛ چونکی ئەبێتە(ترجیح)ی (بلا مُرجِحٌ)، ئەگەر (نَص)هەبا، بۆ ئەو (قیاس)ەیان ئەکرد؟ ﴿ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبِّي﴾ (ذات)ێ (موصوف) بەو (صفات)ە، (ولِيّ)و (ناصر)و (مالك)و (مُربِيّ) ﴿عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ﴾ هەر لەسەروی ﴿وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ۝١٠﴾ (ارجع) ﴿فَاطِرُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ (خالق)یانە ﴿جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾ لە(جنس)ی خۆتان ﴿أَزْوَٰجًا﴾ ئەوە وەک (جعل حوی) نیە، لە(آدم) ﴿وَمِنَ ٱلْأَنْعَٰمِ أَزْوَٰجًا﴾ (أصناف)ی (ثمانیه)، (من الضأن) دوو، (ومن المعز) دوو، (ومن البقر) دوو، لەحوشتر دوو ﴿يَذْرَؤُكُمْ﴾ ئاوردەتان ئەکا؛ (نسلاً بعد نسل) (انسان)و (حیوان) ﴿فِيهِ﴾ لەو (جَعل)ە؛ بوزرگەوارانی (بلاغەت) ئەفەرموون، دوو (تغلیب)ی تیایە، (عاقِل)و (مخاطب) لەسەر (غیر)ە(عاقل)و (غائب)؛ وەهەردووک لە(کُم) دان فەرموودەی (مجاهدی) لە(تفسیر)ی (یَذرئکم)، (نسلاً بعد نسل من الإنسان والأنعام) (تغلیب) ئەگەیێنێ؛ (فی الحققة) (تَکَثُّر)و (تناسل)ی (حیوانات) (نافع)ە، بۆ (تکثّر)ی (انسان)، (مُدافَعه)یە زۆری هەیە؛ بەڵکو و ئەگەر بڵێم: (حیات)ی (انسان) لەسەر ئەو (أصناف)ەیە، ئەگەر، ئەوانەنەبن، (انسان) ناژیە، دووور نیە ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ﴾ (لفق)ی قسان لەو

(ک)ەفەرمایشی (عضد الملة والدین)ە (مبالغە)یە (لطیف)ە، (حتّی) (شبە)ی (مثل)ی نیە، (فکیف) بە (مثل)؟ نەلە (ذات)و (صفات)، نەلە (افعال)و (تدبیر)و (صنع) ی (قواعد)، چ: (طبیعي)، چ (شرعی)، (ادنی) وێنەیەکی نیە، وەکی (جنّ)و (مَلك)و (شیاطین) نیە، (تمثّل) بکا؛ (حُکما) (وجود) ئەکەنە (مشترک)ی (لفظي) یا (مُشَکّك)، دیارە (وجود)ی (کبریائی) (مبدا)ی (موجودات)ە؛ وەکی (وجود)ی (ممکنات)نیە، هەر هەنمیە (إطلاق)ی (لفظ)یان ئەکرێتە سەر ﴿وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾﴾ لای (ملِّیوّنُ) (جنابی حق) (عالم)ە، بە (جزئیّات)، چ: (الوان)، چ: (أصوات)، چ: (کیفیّات)ی (ذوقیّە)و (شَمّیّە)و (لمسیّە)؛ (وکذا) (کیفیّات)ی (نفسیّە)، (خطرات)ی (ضمیر)، ئێمە ئەوانەبێ (قُوا)ی (حِسّیە) (دَرک) ناکەین، بۆ خوای (ممکن)ە؟ (حُکما) ئەڵێن: نا (أشاعرە) ئەڵێن: با چتاقیان (حقّ)ی (جزم)یان، بە (امتناع)و (امکان) نیە. گەلێ شت (تصوّر) ئەکرێ، (قطع) بە (امکان)ی یا بە (امتناع)ی (مُشکل)ە، چونکی (خَفیَّە)؛ (اکثر)ی (جِدال) لەو (طرز)ەجێ یە (واقع) ئەبی، ئەوانەی (توغّل) لە (طبیعیّات) ئەکەن، ئەبنە (مُنکِر)ی (اکثر)ی (عقائد)ی (ملِّیون) آن (مع أنّە) زۆر دوورە، لە (إحاط)ە، بە (اسرار)ی (طبیعەت) کوو ئەتوانی، رێی (انتخاب)ی (طبیعي) بگری؟ (طبیعەت)ێ بێ (ادراک)، (صُدور)ی (قُوا)ی (مُدرِکە)؛ (حِسّي)و (عقلی)، لێی ببێ کوو بەر بەستی ئەکەی؟ چی لێ (عاصي) ئەبی؟ (ممکن)ە بڵێین: (مستحیل) لای وان نیە؛ لای ئێمە (مُحال)ە.

(عاقل)ی (مُدرِك) لە (غیر)ە (عالم)ی (صادر) بی، (اتقان)ی (صُنع) (بالبداهة) (دلالەت) لە (اتقان)ی علمي (صانع) ئەکا ئەوان ئەو (دلالەت)ەیان لانیە، کەوابێ هەرچی بیڵێن، ئەتوانن بیڵێن (خلاصە) (اثر)

بۆخوا (اثبات) ئەکەین، (آلەت)، نا، (کیفیّەت) (عائد)ی وی یە؛ ئێمە نایزانین، بەڵێ ئەو (کیفیّەت)ە (مجهولە)؛ وە (حقّ)ە (مجهول) بی.

ناوێرم بڵێم (الإستواء معلوم والکیف مجهول) هی (امامی مالك)؛ خۆی نیە" بەهەر (کیفیّەت)ێ بێ (جلوس) بۆ خوای نیە، نابی؛ (وکذا) (صُعود)و (نزول)ی خوای؛ ئەمە سەیرە؛ گەلێ وای بۆ (اثبات) ئەکەن دەشلێن: (لیس کمثله شیء) خوا لەسەر (عرش) دادەنیشی، لینگی لەسەر لینگی (لیس کمثله شیء) خوا دێتەسەر (صورەت)ێ (لایق) (وله المثل الأعلی) (لیس کمثله شیء)؛ ئەمەچۆن ئەبی؟ (تجرید)ی (عقل) لە (وهم)و (خیال) (مُشکل)ە ﴿لَهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ ئی ویە، بۆ وی یە، کلیلی (خزینە)ی ئاسمان و ئەرزان, (دنیا) پڕە لە (معادن)و (منابع)؛ (ثروەت)و گوزەران و (معیشەت)؛ (أصول)ی (مُرکبّات) آن، گلّی ارزان؛ بە (امر)ی (باری) (تکوّن) ئەکا وەزۆریشي (سعی)و (عملی) (بشر)ی ئەوێ، خۆت بنۆڕە، تەماشای (علم)ی (طبیعەت)و (کیمیا) بکە، ئەو زێڕو زیو ئاسنە، چۆن دێتەدەست، گر ئەکرێتەوە؟ کە (انسان) (خێر)ی لێ ببینێ ئەو (نەوت)ە بە چ (حال)ی (استخراج) ئەکرێ؟ کوو (تصفیە) ئەکرێ؟ چەند (نوع)ی لێ وەرئەگیرێ؟ ئەوا دیارەهەمووی بە (علم)و (جُهد)ی (بشر)ە؛ (غربی) نەبان، لەناو (غَبی)یان تا (ابد) بەناوی چاک و پیر، نەوتی (باباگرگر) ئەسووتا و (خسار) ئەبوو.

وە (علم)ەکیان داناوە، (علم)ی (اقتصاد)، باس لە (استحصال)ی (مال)و (استهلاک)ی ئەکا، (ومع هذە) ئەبینی، (صاحب ملیون) لەبرسان ئەمرێ، (افلاس) ئەکا خۆی ئەکوژێ، (شرکەت)ێ (دنیا) دادەگری، وەک (شرکەت)ی ڕەگەمێکووک —(قبل الحرب العام) (دنیا)ی پڕ کرد؛ هەندەنەچوو، لەسایەی (حرب)ی (عظمي) (محو)و نابوود بوو؛ ئەو

خەرمانە ڕەگەمێکووکە، بە (ضایع) چوو، تا (شکر)ی نەبی، ئێمەکەسمان نەبو، (استفادە)ی لێ بکا، نازانم کوو فێر بووین، ئەی کوڵێنن. وەئاوەکەی (قِوام) ئەستێنێ وەکی دۆشاوی، پێ ی دەڵێن: چرک (تداوی) (بعضی)ە برین ولاغانی پێ ئەکەن، وە (حتّی) نەمانزانی (شرکەت)ی ئەوڕەگەمێکووکەی، بۆچی بوو؟ (بناءاً علیه) وەکی (جنابی حق) ئەفەرمووێ: ﴿يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ﴾ دیارە (مُبر)ێ هەیە، ئەو (تحویلات)ە ئەکا، زۆر کەس دەرۆزە ئەکا، ئەبێتە (صاحب)ێ (ثروەت)ێ بێ پایان، گەلێ کەس (غایەت) دەوڵەمەندە، رووت و قووت ئەبێ (محتاج)ی (لیلة العشاء)؛ (تقلبّات) زۆرە، خۆمان زۆرمان دیت، (حاجەت) بە (حکایات)ی کۆنەناکا؛ (لازم)ە (انسان) لە (فقیری) (مایوس) نەبی، لەدوڵەمەندی (مغرور)و (امین) نەبی ﴿إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيْءٍ﴾ (کُلّ)و (جزئی) ﴿عَلِيمٌ ﴿١٢﴾﴾ (بشر) هەرچەند (علم)ی هەبێ، (قاصر)ە؛ ئەگەر (جنابی حق) (علم)ی بە (جزئیات) نەبی، (رسالەت)و (تشریع)ی (احکام) نابی وە (خیال)ی (حُکما)یان، بۆ (توجیە)ی (رسالەت) (خیاڵ)ێ (باطل)ە، لە (آثار)ی (علم)یەتی ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ﴾ (عام)ە لە (أصول)و (فروع) ﴿مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا﴾ (اوّل) (رسول)ی (صاحب شرع) ﴿وَٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ﴾ (خاتم الرسل) ﴿وَمَا وَصَّيْنَا بِهِۦٓ إِبْرَٰهِيمَ﴾ (ابو الشعبین) ﴿وَمُوسَىٰ﴾ (کلیم الله) ﴿وَعِيسَىٰٓ﴾ (روح الله) (علیهم الصلاة والسلام)؛ (رُسل)ی (عظام)، (اولو العزم)ی (کرام) ﴿أَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلدِّينَ﴾ بەجێ بکەیەنن، (دین)ی (حق)ی (مشروع) لە (طرف) (الهی) ﴿وَلَا تَتَفَرَّقُوا۟ فِيهِ﴾ (تفرقە)ی (فی الدین) بۆ (أصل)ی (دین) (ضرر)ە (ولَو) (تمویە)ی بکەن بەناوی (حق)و

(وصول)ی (الی الحق)؛ نەلە (أصول) نەلە (فروع) نەلە (طُرق) نەلە (مسالك)؛ (اختلاف) کەڵکی نیە؛ (موجب)ی (وَهَن)ە، (موجب) ی (عداوەت)ە (موجب)ی (استیلا)ی (عَدوّ)ە، (حتّی) سەر ئەکێشێتە (شرک)و (کفر)، (فرقە)ی (ناجیە)، (اشاعرە) (ما تُریدی) (سلفی) چەند (عدو)ن؛ چیان پێک کرد؟ (حنفی)و (شافعی)، لەجوو و دیانان لەگەڵ یەک خرابتر بوون؛ (وهکذا) چەند (رؤسا)ی (دین)و (طریق) پەیابوون ئەوەندە (الە)ە لە (اسلام) (تشکّل)ی کرد، (اختلاف امتي رحمة) بێ (أصل)ە، لای (مُحَدثین) نیە؛ بەڵێ ئەگەر (تعصّب)و (جهالەت)ی (اتباع) نەبا، (ممکن) بوو (أمّەت) (استفادە) لە (علم)ی (مجتهدین)آن بکا. واتێ ئەگەم لە (فقە)ی (مدوّن)ی (مجتهدین)ی (اسلام)، (علما)ی بێ (تعصّب) بە (مرحمەت) لەگەڵ (أمّەت)، (متأثّر)و (متألمّ) لە (تفرقە)و (ذلّ)ی (مسلّمان)آن، ئەتوانن (فقە)یێ (غایەت) (مُکمَّل) (نافع)، (فوق کل القوانین) (تدوین) بکەن، (لکن) (تفرقە) لێ ناگەڕێ، وەئەو (نوع)ە (ملا)یە، بڕواناکەم هەبن، ئەگەر بشبن، زۆر کەمن ﴿كَبُرَ عَلَى ٱلْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ﴾ (توحید)ی (الە)، (توحید)ی (مبدا) (توحید)ی (مسلک) (توحید)ی (غایەت)، ئەوەی (میل)ی لەسەر (خلاف)و (شقاق) بێ، کوو (قبوڵ)ی ئەکات؟ من (لَه الحمد) (میل)ی (خلاف)و (تفرقە)م نیە؛ بۆیە (اوّلاً) هەزاران هەزار، (شکر)ی خوای ئەکەم لەسەر (بعث)ی (رحمة للعالمین، خاتم النَّبیّینَ) کە (ختم)ی (نبوەت)و (رسالەت)ی کرد؛ دەرکەی (خلاف)یێ زۆر (عظیم) بەست، (اتباع)ی (رسول)؛ (موسی)و (عیسی)و (محمد)؛ چ (نوع)ە (عداوەت)و (تفرقە)یان هەیە، کەلە (بین)ی بت پەرستان ئەو (نوع)ە (بغض)و (عداوەت)ە نیە؛ (معاذ الله) (رسل)ی تر هاتبان، هەزار هەندی دی (تفرقە) ئەبوو، (ثانیاً) (شکر) ئەکەم، لەسەر (انقطاع)ی

(اجتهاد)، (اتباع)ی (مجتهدین) چ لە (حق)یەک ئەکەن؟ چ ئەڵێن؟ وەهەر (مذهب)ەچەند (خلاف)و (جدال)ی تیایە! (اجتهاد) مابا (معلوم) نەبوو، دە (مسلمان) وێکرا (مُتّفق) بن، بەڵێ، (مِلّەت)، (ملەت)با، دڵپاک لەگەڵ یەک؛ (مجتهد)، (مجتهد)ی (اسلام) با —بێ (غلّ)و (غشّ)و (میل)— (تمام)؛ (دوام)ی (اجتهاد) زۆر باش ئەبوو (لکن) ئەمە (مُحال)ە؛ (میل)ی (اهل)ی (عِلم) لەسەر (خِلاف)ە (مادام) ئەوان (مختلف) بن، (أمّەت) ڕێک ناکەوێ؛ بۆ (علما)ی (اسلام) (لازم)ە، (توحید)؛ لە (توحید)ی (امّەت) (سعی) کەن، چ نەبێ؛ (توحید)ێ وەکی (المانیایی) وەکی (امریقایی)، با (حکومەت)یان هەبێ، (خلیفە) کیشیان ببێ ﴿ٱللَّهُ يَجْتَبِىٓ﴾ (جمع)و (اختیار) ئەکا ﴿إِلَيْهِ﴾ بۆ (توحید)و بێکی ﴿مَن يَشَآءُ﴾ ئی پاک (فطرەت)، بێ قین و (بغض)و (عداوەت)و (میل)ی (رئاسەت)، بێ (کِبر)و (حماقەت) أَقِيمُوا۟ ﴿وَيَهْدِىٓ إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ١٣﴾ (رجوع) بکا، پەشیمان بی، لەئیشی خراپ (مُلوَّث) نەبووبی؛ چاکەبەخراپە، خراپە بەچاکە تێ نەگا، ئەمەش بەخۆدێتەوە؛ بە (خَبر) دێ ڕوو لە (دین)ی (توحید) ئەکا؛ (أمّا) (مختار)ی (بعضي)ێ (ذوات)ی (کرام)، (رجوع)ی (ضمیر)ی (الیە)و ە (الیە) بۆ خوایە؛ ئەگەر (مقصد) (اجتبا)ی (رسالەت) بی، باشە. (الله اعلم حیث یجعل رسالته) (تامّل) کەبزانە بەجێ یە ﴿وَمَا تَفَرَّقُوٓا۟﴾ (امم) ﴿إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ﴾ کە (تفرقە) (خراپ)ەو ەبە (سَیر)ی (عالم) ئاگادار بوون ئەمە (مصیبەت)ە بێ (اعتباری)یە (حقیقةً) گەورەیە (سبحان الله)، (أمّەت)ی ئێمە، ئەو هەموو (احوال)و (ذلەت)و (عبودیەت)و (اسارەت)ە ئەبینێ، ئەدینێ دەست لە (عداوەت)ی خۆبەخۆیی هەڵناگرێ ﴿بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ﴾ لەبەر نەزانین نیە، لەبەر (ظلم)و (تجاوز)ی (عداوەت)و

(طلب)ی (دنیا)و (حُبّ)ی (رئاسەت)ە ﴿وَلَوۡلَا كَلِمَةٞ سَبَقَتۡ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى﴾ (آخر)ی (اعمار)ی (اُمّەت) ﴿لَّقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۚ﴾ زوو، بە (إستئصال) بریا وابا؛ (قوم)ێ وابەد، زوو (محو) بێ باشە؛ وەکی (حضرەتی نوح) فەرمووی: (ولا یلدوا الا فاجراً کفاراً) ﴿وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ﴾ لە (اسلاف)ی خۆیان ﴿لَفِي شَكّٖ مِّنۡهُ﴾ لە (کتاب)ی (موروث) (شک)یان هەیەبە (خیاڵ)ی (إصلاح) (تحریف)و (تبدیل)ی ئەکەن، ئەوەی (موافق)ی (میل)یان بی چاکە (وَالاّ) ئەی گۆڕن؛ (شکّ)ی ﴿مُرِيبٖ ١٤﴾ (مُقلِق) پێی ئەکەونە (قلق)و (إضطراب) ﴿فَلِذَٰلِكَ﴾ ئەوەی (ذکر) کرا، لەبەرئەوە ﴿فَٱدۡعُ﴾ (الی الإئتلاف والإتحاد والإتفاق) لێکی و ڕێکی و پێکی لەگەڵ یەک، بە (میل)و (محبّەت)ێ باشی (صحیحی) ﴿وَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَۖ﴾ (میل)و (مُحابا) مەکە؛ بێ (تفریق) بە، لە (بَین)ی یارو (اغیار) ﴿وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡۖ﴾ (هوا)ی (نفس)یان ﴿وَقُلۡ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٖۖ﴾ (بلا تفرقه) ﴿وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ﴾ بێ (فرق)و (تمییز)و (تخصیص). (حقّا) (امر)ی (الهی) هیناجێ، (شاهدی) ئەدەم، لە (احکام)و (امور)ی (عامّە)و (صلاح)ی (اُمّەت) (فرق)ی جگەرگۆشەیی خۆی و (ابعد)ی (ناس)ی نەکردیە (رحمة للعالمین)ە من (رب العالمین)ە ﴿ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمۡۖ﴾ (نسبەت)ی بۆ هەموان یەکە ﴿لَنَآ أَعۡمَٰلُنَا وَلَكُمۡ أَعۡمَٰلُكُمۡۖ﴾ هەرکەس (خێر)و (شر)ی (عائد)ی خۆیەتی ﴿لَا حُجَّةَ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمُۖ﴾ (خصوم)و (مجادلە) نیە، ئەگەر شتێ ئەی کەن، (عِناد)ە، (حق) ئاشکرایە؛ (موجب)ی (خصام) لە (بین)آ چیە؟

﴿ٱللَّهُ يَجۡمَعُ بَيۡنَنَاۖ﴾ (وبینکم) ڕۆژی (جزا) ﴿وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ﴾ (تفرقه) بۆ؟ (واقعاً) ئەوانەی (ایمان)یان بە(وحدانیەت)ی خوا و (رسالەت)هەیە، (تفرقه)یان بێ (معنا)یە، (قومیّەت)و (عداوەت)و (حسادەت)ە ئەوە (موسی) ئەوە(عیسی) ئەوە(محمد)؛ (دەعوەت)یان –(خصوصي) ئی (موسی)و (محمد) (ﷺ)وەکی یەک بوە، (داعي الی الله) (مقابل)ی (جبّار)آن؛ (صبر) لەسەر (مکاره)، (آیات)ی (بیّنات)، (کتیّب)ی (هادی)؛ (عیسی) (مؤیّد)ی (دین)ی (موسی)و (رافع)ی (بعضي)ی لە(اثقال)و (اغلال) بوە(أنّه) (تعدیل)ی ئەکرد؛ (کفر)و (تفرقه)و (عداوەت)و (قتال)ی (طولَ الدّهر) بۆ؟ ئاگایان لە(مُنکري) (اُلوهیّەت) (منکری) (وحدانیەت)و (منکری) (رسالەت) نەمایە؛ خەریکی (عداوەت)ی یەکن، (رجوع) بۆلای خوایەخوا (فصل)ی (قضاء) ئەکا. خۆزی (مسلمان)آن بەو (نوع)ە، (تفرقه)یان، (عداوەت)یات بەو (درجه) نەبا وا دەرئەکەوێ، تا (ابد) ڕێک ناکەون، وەبە(عموم)ی زوریان لە(فسق)ە، وەلە(دین) دەرچوونە؛ (میل)ی (قومیّەت)یان بە(شدەت)ە(مع الأسف) ئەو (میل)ەش لە(عداوەت)ی یەکِ (صرف) ئەکەن لەڕێکی (قوم)ی خۆیان نا، (سبحان الله) (سرامد)آنی (ئاوروپا) هاوار ئەکەن بۆ (دین)ێ باشی؛ (سرامد) آنی ئێمەش هاوار ئەکەن لەدەست (دین)ێ باشی؛ خوا ئەنجامی خێرکا.

﴿وَٱلَّذِينَ يُحَآجُّونَ فِي﴾ (دین) ﴿ٱللَّهِ﴾ (مخاصمه) ئەکەن، وە(ممکن)ە(خصام)یان (عائد)ی (ذات)و (صفات)ی (کبریائی) بی ﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا ٱسۡتُجِيبَ لَهُۥ﴾ پاشی ئەوەی(ایمان)یان بە(وجوب)ی (وجود)و (وحدانیەت)و (علم)و (قدرەت)و (ارادە)و (حکمەت)و (عزەت)ی هێنا (داخل)ی (دین) بوون؛ (دلیل)و (برهان) (توضّح)ی کرد، پیس و پاک

لێک بوە، (حق)و (باطِل) (تفریق) کرا ﴿حُجَّتُهُمْ﴾ شبهاتیان ﴿دَاحِضَةٌ﴾، (زائلة)، (باطِلە) (غیرە) (مقبولە)، (غیر)ە (معقولە) ﴿عِندَ رَبِّهِمْ﴾ (تاثیر) ناکا ﴿وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ﴾ (عظیم)ە (اثر)ی ﴿وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾﴾ ئەمڕۆش هەر وڵاتێ، کەمێ (قوەت)ی (دین)ی (اسلامی) تیابێ، (مُبشِر)ەکانی (مسیحی) (خائب)و (خاسِر)ن چیان پێ ناکرێ، (واقعاً) (ئاوروپایی) یا (مسیحی) بە (دلیل)و (برهان) بەسەر ئێمە (غالب) نەبوو ون (أمّا) بەژنان بە (لاقید)ی (غالب) بوو ون، (نازەنین (صنم)ێ، گوڵ غونچەدەمێ، تەن قاقومێ، (روح)ێ (مُجسَّم) بە (سینگ و مەمک و ڕان و ناوشان ڕووت بەغەمزەو ناز) بێتەلات، بە (تَبسُّم) بە (نغمات)ێ نازکانەروت تێ کا، خۆی باوێتە سەرشان و قۆڵ و ملت، کوڵمەلەدەم، نێزیکەبۆ (اغوا) لەهەزار (دلیل) (قوی) ترە؛ ئەگەر (دین) لێ گەڕێ، (مسیحی) لەسەر (دَعوا)ی خۆیان (شُبهە)شیان نیە (ملا)یە (قاعدە)ی (مناظرە) (رعایەت) کا، (مسیحی) ناتوانێ بە (مُقابلە)ی (لەل) بکا ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ ٱلْكِتَٰبَ﴾ (علی رُسلِە) لە (نوح) تا (محمد) (ﷺ) ﴿بِٱلْحَقِّ﴾ دوور لە (باطل) ﴿وَٱلْمِيزَانَ﴾ تەرازووی شێلیم و پیاز پێ کێشانی، نا؛ (میزان)ی (عقل)و (علم)و (إنصاف)؛ (قوەت)ی (مقارنە)و (محاکمە) لە (بین)ی (اشیا)یان؛ (تفریق) لە (بین)ی (حق)و (باطِل)و (تمییز)ی (مُتماثلات)و (متخالِفات)، نێزێکە بڵێم: (مقیاس) (قیاس) (میزان)ێکە، (ترجیح)ی (اقوال)ی پێ بکرێ، (میزان)ێ (مستحیل)و (ممکن)و (مُستبعد)ی پێ لێک کرێتەوە. هەر (قوم)ێ (موازنە) بن، (حال)یان باشی ئەبی، بێ (خلاف) ئەبن، ئەوەی بێ (توازن) بی، (ماڵ)یان (خراپ) ئەبی، زۆربە (اختلاف) ئەبن، لە (امثال) دایە (کابرایە کێشکەکی گرت، کێشکە ووتی: بەرمدە، (٣) (نصیحەت)آنت

ئەکەم؛ یەکێ دەستت پان کەوە، لەسەر دەست (عرض) ئەکەم، یەکی ئەفرمە سەرسەرت؛ سێیەم لەسەر ئەودارە. ووتی: (اوّلاً) ئەگەر (خبر)ێکیان پێ دای، بیدەبەر (میزان)ی (عقل)، (محاکمە)ی کە؛ ئەوجا یا (رَد) یا (قبولّ)، فرپە سەرسەری ووتی: شتەکت لەقیس چوو، خەفەتی لەدوا مەخۆ، فرپە سەردار ووتی: ئەوی دی؟ ووتی: ئای ئەگەر بەرت نەدابام، دانە (دُرّ)ەکم لەچکلدانەدا بوو، حەفەت (مثقال) گرانی بوو "کابرا لەتاوان دەستی لەدەستی خۆی دا، لێوی گرت، باز ووتی: (نصیحەت)ەکەی سێ یەم" ووتی: توو دوو (نصیحەت)ەکەت، لەفکر کرد سێیەمینت، بۆ چیە؟ ئەگەر (محاکەمەت) کردبا، (دُرّ)ی حەوت (مثقالی) کوو جێی لەناو (حوصلە)ی من ئەبێتەوە؟ وەخەفەتت نەدەخوارد. (یعنی) (نصیحەت) لەگوێ گرە، لە (وەقت)ی خۆی (استعمال)ی کە بەکەڵکت دێ، (مثلاً) هەر کەسێ (واردات)و (مصرف) (توازن) نەکا، بەبن ئەکەوێ، (صرف) بە (میزان)ە، (بلاغەت) بە (میزان)ە، (شعر) بە (میزان)ە، (نظر) بە (میزان)ە، کە (توازن) نەبوو کار (سقط)ە. (المیزان حق والصراط حق) (اشهد بالله) ئەگەر کەسێ تەرازووی (عقل)ی هەبێ، خوا ئەی بێنێتە، تەرازووی (موجودات)و (ممکنات) ﴿وَمَا يُدۡرِيكَ لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ﴾ هاتنی ﴿قَرِيبٌ ١٧﴾ ئەگەر بڵێم: (قريبة)یا (قریب) چ دەقەومێ؟ ئایا (معنی) ئەگۆڕێ؟ نێزیکە (والسّلام)؛ بەڵێ، (قریب الوقوع)ە، (کُلّ)ی (آن) (قابل)ە (قیامەت) ڕابێ؛ (زجرە)یە (صعقە)یە (کافی)یە؛ (لکن) (نظر) بە (قوەت)و (ترقیات)ی (طبیعي) دوورە، (دنیا) گۆنگەڵێ (شباب)یەتی؛ (قوە)ی (نامیە)و (مولّدە) لە (عالم)ی (نبات)و (حیوان) لە (نما) دایە، (أمّا) شەڕی (هتلر)و (شمبرلاین)ی کەمی ئەکاتەوە ﴿يَسۡتَعۡجِلُ بِهَا ٱلَّذِينَ

لَا يُؤۡمِنُونَ بِهَا﴾ بە (انکار)و گەمە: دەڵێن: دەبابێ، بزانین، چی ئەبێ؟ وەکی کۆی یان پێش ئاگر بارانی (طیارە)، ئەیان ووت: چیە؟ با بێ، بزانین چی ئەکا؟ (غایەت)ی (طیارە)هات جیقنەکی بەسەر هینی وان دا، بەرداوە، کەهات بەخۆڕا نەدەگەیشتن ئەوانەی (مقام)ی (شفاعەت) بۆخۆیان ئامادەئەکەن، زۆر (حظ) ئەکەن، (قیامەت) ڕابی، تا (مرید)ەکانیان قورتار کەن ئەو جا لێ یان (معلوم) ئەبی، (شێخ)یان چیە؟ چەند (مُقرب)ە، بەڵێ وائەنوێنی مریشک و هێلکەی پێ ئەستێنێ ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ (ایمان)ێ (مُکمَّل) بێ (غلّ)و (غش) ﴿مُشۡفِقُونَ مِنۡهَا﴾ لێ ی ئەترسێن؛ (مؤمن) کەلە (هول)ی (خیال) ئەکا، لە (موفق)ی خۆی ئەنۆڕێ، مووچڕکی بە (قلب)ی دادێ دڵی سەخڵەت ئەبی، ئەوانەی بەڕاستی (ایمان) یان پێی نیە، وادێتە (وَهم)یان، (أنّهُ) سەیرانگاهە، بەسەیر تەماشای (خلق)ی ئەکەن، ئەو (نوع) آنەمان دیت لەترسی سەنگبارانی (بریتانی) یاکوو ئەلەزرین و ڕەنگیان زەرد ئەبوو، هەڵدەهاتن بۆکونان، خۆیان حەشاردەدەن ﴿وَيَعۡلَمُونَ﴾ بێ شک و (شُبهە)ە ﴿أَنَّهَا﴾ (ساعەت) ﴿ٱلۡحَقُّ﴾ و (محقق) (موافق)ە بە (جزمی) ئەڵێین: (واجب)ە، بێ. وە (معلوم) نۆریشی لێ ئەترسێن ﴿أَلَآ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُمَارُونَ﴾ (تردد) ئەکەن ﴿فِي ٱلسَّاعَةِ﴾ لە (قیامەت) (شک)یان هەیەدیارە (انکاری) ئەکەن ﴿لَفِي ضَلَٰلِۭ بَعِيدٍ ١٨﴾ دوور زێرا شتی نێزیک (انکار) ئەکەن، (هیکل)ی (انسان) (اعادە) کاتەوە، زۆر نێزیکترە، لە (قول) بە (تمثیل)ی بەردێ هەڵ کەندرا و بۆ (الە)، بەردێ، دارێ، (تمثیل)ی (الە) کا یا (هیکل)ی (اعادە) کا، کەسێ (قَول) بە (ابعد)ی بکا، بە (اقرب) بۆ نکا؟ ﴿ٱللَّهُ لَطِيفُۢ بِعِبَادِهِۦ﴾ زۆر بە (بِرّ)و (احسان)ە، لە (حق) . . (عموم)ی (عباد)ی خۆی، (مؤمِن)و (کافِر)و (بِرّ)و

(فاجر) ﴿يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُ﴾ (وڵو) (مشرك)و (جاحد)و (طبيعي)و (دهری) بێ ﴿وَهُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ١٩﴾ لەبەر (ضعف)ی نیە، (غالب)ە هەر (آن)ی (ارادە) كا، كێ لەهەموو كەسێ خۆی زێتر ئەزانی بەقورپیا ئەباتەخوار، بۆیە (رزق) ئەداتە، ئەوانە.

وەكی (سعدی) ئەڵێ:

وڵێكن خودا وەندی بَلا و پەست

بە (عصبیان) دەری (رزق) بەر كەس نەبەست.

ئەمڕۆ (نسبەت) نیەلە (بین)ی (رزق)ی (كافری)و (مسلمانی)، بەلكو تا (مسڵمان)تر بی، كەم (رزق)ترە (دنیا) بۆ (عموم)ە ﴿مَن كَانَ يُرِيدُ حَرۡثَ ٱلۡأٓخِرَةِ﴾ ئەوەی تۆی با وێتە (أرض)ی، ئومێدی ڕۆژی هەیە، وەبۆ زۆری (رزق) (سعی) ئەكا؛ (ارادە)ی (آخرەت) بەزوبان نابێ، بە (ارادە)و (عمل) ئەبێ؛ بۆ ئەوانە خوا ئەفەرموێ: ﴿نَزِدۡ لَهُۥ فِي حَرۡثِهِۦ﴾ ئەوەی ئەی چێنێ تا یەك و دوسەدی لێ چەنگ ئەكەوی ﴿وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرۡثَ ٱلدُّنۡيَا﴾ (فقط) هەر ئەوێ ئەوی ﴿نُؤۡتِهِۦ مِنۡهَا﴾ لە (دنیا) ﴿وَمَا لَهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ٢٠﴾ ئەوەی (مؤمن) بێ، بە (مفاد)ی (الدنیا مزرعة الآخرة) (حرث)ی (دنیا)ی (حرث)ی (آخرەت)ە ((ذهب اهل الدثور بالأجور)) (خصوص) ئەمڕۆ (فقیر) چی پێ ناكرێ، آن زیادە، (ملا)یەتی تەواو بێ (ماڵ)ێ زۆر، ناكرێ، نابێ (ربنا آتنا في الدنيا حسنةً وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار) ﴿أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ﴾ شریك)ی ولن بۆ خۆیان، یا بۆ خوا ﴿شَرَعُواْ﴾ (شركا)یەكان ﴿لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ﴾ (قواعد)و (أصول)و (فروع)ی

﴿مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ﴾ (شرع)ی وان گوومڕاه بووین، دیارە (شرکا)یان (تشریع)ی (احکام)یان پێ ناکرێ، بە (نظر)ی من (تشریع)ی (احکام)ی (معقول)و (مقبول) وەکو (شرع)ی (اسلام) لەهەمو و شتێ (صعب) ترە؛ ئەگەر (تشریع) نەبا، (دنیا) پڕ ئەبوو، لە (دعوا)ی (رسول)آن، بەڵێ دەبێ (أمّا)وەکی (قادیانی)؛ (تایید)ی ئەم (دین)ەی درۆیە، ئەگەر (تشریع)ی پێ کرابا، (تایید)ی نەدەکرد، ئەگەر دانێ شرم برم، شتەکی دادەنی، توڕەهات وەکی (بهائی) (حتّی) (تقریر)و (وضع)ی (احکام)ی (عملی)م، لا گرانترە لە (اعتقادی)، بۆیە (تفرقە)یە زۆرو، (مخالفات) لە (اعتقادیات) هەڵ ئەستێ؛ (مع أنّه) لایان وایەوە ئەڵێن: (اعتقاد) ئەبێ، (یقینی) بێ؛ لە (فروع) (اکتفاء) بە (ظن) ئەکەن. ئەگەر (اختلاف)ی (روایەت) نەبا، (علما)ی (اجتهاد) (خلاف)یان زۆر کەم ئەبوو؛ لەم (عصر)ی (علم)و (عرفان)و (سعەت)ی (إطلاع)ی لەسەر (شرائع)و (قوانین)ی، (مجالس)ی (مبعوثان) لەهەموو (دەولەت)آن، (قانون)ێ باشی، (منتظم)و (مقبول)ی (مقول)یان پێ داناندرێ، (اکثر) (قانون) دادەنێن، لە (مصلحەت)و (مفسدە)ی ناگەن ئەڵێن: (تجربە)ی ئەکەین ئەگەر باش بوو، با بمێنی ئەگەر باش نەبوو، ئەی گۆڕین. (مامور) (قید)ی نیە (تحت التجربە)، (أمّا) (قانون) کوو (تحت التجربە) ئەبێ؟ چارەی (قانون)ێ (مکمّل) وائەبێ، کە (عرض) م کردینە، لە (مذاهب)ی (اسلامیە)، هەر (مسالە)یە، (اوفق)و (ارفق)، بێ، بۆ (أنتظام)ی (انام)، (روح)ی (حیات)ی (اجتماع)ی تیابێ، بۆ (تعالی)و (تنزّە) (سوق)ی (أمّەت) کا، لەهەر، (مذهب)ێ بێ (قید)ی کەن، (قانون)ی دێتە (حصول)، (اتم)، (اکمل)، (انفع)، (ادوَم)، (أعَم)و (مُحکم)؛ ئەتوانین بلێین: ئەمە (شریعەت)ی (اسلامیە)یە (کامل)ەوە (الا) هەر (مذهب)ەبەتەنێ تەواو نیە (جزء)ێکە لەتەواوی (شرع)ی (احمدی)

﴿وَلَوۡلَا كَلِمَةُ ٱلۡفَصۡلِ﴾ (حُکم)و (قضا)ی (سابق) بە (تحدید)ی (آجال)ی (اقوام)یاخود (حُکم)ی (الهی) کە (فصل)ی لە (قضا)ی وانە لەڕۆژی (جزا) ئەکرێ، ئەوش (بنا)ی لەسەر (کلمە)یە (سابق)ە، ئەگەر وانەبا ﴿لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡ﴾ (حالاً) (دقیقە)یە (تاخیر) لەدەکرا، لە (بین)ی (مؤمن)و (کافر)، یا لە (بین)ی (مشرك)و (شرکاء) ﴿وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ٢١﴾ لە (آخرەت)، (تخلّف) نیە ﴿تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ (ایها الرائي) ﴿مُشۡفِقِينَ﴾ە ئەوەی ڕۆژی لە (دنیا) نەدەترسان ﴿مِمَّا كَسَبُواْ﴾ لە (دار)ی (دنیا)یە، پێی (مسرور) ئەبوون. (افتخار)یان بە (سیّئات) ئەکرد، دیارە (نفس)ی (قصد)ی (ماکسبوا) نیە، (آثار)ی (قصد)ە ﴿وَهُوَ﴾ (یعنی) (وبال)ی (عمل)یان ﴿وَاقِعُۢ بِهِمۡ﴾ بۆ نالّێن: (اعمال)یان (تجسّم) ئەکا بەسەریان دادێ؟ وەیاخود. (تمثیل)یان بۆ ئەکرێ؟ لە (حدیث)ی (شریف) ئەڵێ: (مؤمن) گوناهی خۆی، بەکەپکەچیا ئەبینی، ئەترسێ بەسەریدا بکەوێ، (منافق) گوناهی وەکی مێش دێتە، بەر (خیاڵ)، بالە (قیامەت) شتێ گرانی وەکی کەپکەشاخان، بۆ (تمثیل)کرێ، بەسەریدا بکەوی ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ ئەوەی چاک بێ، وەبەچاکی بزانن — بەس تەماشای (مُعتاد) نەکەن، ئەمرۆ لەوڵاتی ئێمە (سعی) بو (ادامە)ی (علم)ی (دینی) لەهەموو شتێ، (خێر) ترە ئەولنە ﴿فِي رَوۡضَاتِ ٱلۡجَنَّاتِۖ﴾ لەمێرگ و میر خوزارو (نزهت) گاهی بەهەشت دان ﴿لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمۡۚ﴾ ئەوی (لذیذ) بێ شایانی (اهل)ی (تمیز) بێ، ئەوی ئارەزوو بکەن، لێ یان دریغ ناکا، لە (تفسیر)ی (ابن کثیر) ئەفەرمووێ: (حسنی بنی عرفە) (نقل) ئەکا ئەو لە (عمروی بن

عبدالرحمن)ی (الابار) (او) لە (محمدی بن سعدی أنصاري) ئەو لە (ابی ظبیة) ئەڵێ: جەما تێ لە (اهل)ی بەهەشت، پارەهەورێ سێیەریان لێ ئەکا، ئەڵێ: چتان بۆ ببارێنم؟ هەرکەسە چی ئارەزوو ئەکا، بۆی ئەبارێنی (حتّی) (قائل)ێ لەوان ئەڵێ: (کواعب)ی (اتراب) کچی تازە، ناسک، مەمک هاتیمان، بۆ بیارێنە. ئەی بارێنێ. پف؛ (حقیقةً) بارانێ خۆش. (ممکن)ە (سێ گردکانی)و (ئۆمەر گونبەدی) بڵێن: پیازمان بۆ ببارێنە. بڵێین: چی؟ ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەوە ﴿هُوَ ٱلۡفَضۡلُ ٱلۡكَبِيرُ ۝٢٢﴾ گەورە ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەو (ثواب)و (فضل)ە ﴿ٱلَّذِي يُبَشِّرُ ٱللَّهُ عِبَادَهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِۗ﴾ (سبحان الله) لەهیچ (آیەت)ێ (اعمال)ی (عمل)ی (صالح) نائکا ﴿قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًا﴾ ئەمەش (قول)ی هەموو (رسول) آنە؛ (اجر)یان لەسەر خوایە، (اجر)یان (نجات)ی (أمّة)ە؛ هیچ پادشتان لێ (طلب) ناکەم ﴿إِلَّا ٱلۡمَوَدَّةَ﴾ (مَحبّة) ﴿فِي ٱلۡقُرۡبَىٰۗ﴾ (قرابەت)ی من لەگەڵ ئێوە؛ (قرابەت)ی خۆبەخۆییتان، (ترک)ی (جدال)و (غزو)و (قتل)و (نهب)و (غارات)ی یەک (مادام) (اله)ی (مُتفرِّقه)تان هەبێ؛ ئەمەنابێ کەوابێ (ضِمناً) ئەمە (دەعوت)ە بۆ (توحید). (إتقوا الله الذي تساءلون به والارحام) (عجایب) نیە، لەسەر (حجر)ێ، گۆلکێ ئەبن بەدوژمنی من و دوژمنی خۆتان؛ (عار)و (لوم)و شەرم نیە، بۆ (بَشَر)؟ کەر و سەو گاجوتیان لە (بَشَر) خۆشتر بوێ، یا ئەمانەیان خۆش ئەوێ، نەدووشمنیان بزانن؛ ئەوانە بە (اله) (قبول)کەن، (أمّەت)ێ (تابع)ی (هوا)ی (نفس هەر یەک بەدووی (راێ) کەوێ بتی بپەرستێ، لەگەڵ یەک دوژمن بن، لە (دنیا)و (آخرەت) (منکوب)و (محقَر)و (مُهان) ئەبن.(محافظه)ی (وَلی)ی (آل)و (بیت)ی (نبوی) لەهەمووی، (لازم) تر بوو، (أمّا) نەکرا، نەئەم، نەئەو بەدرۆ (آل)ی (نبوی)یان لا

گەورەیە، (ائمە)آن بە (الە) ئەزانن؛ (أمّا) (دنیا)ی پێ ئەخۆن؛ خۆیان بەناویان ئەبنە (رئیس). لە (بغدا) بووم (ماتم)یان ئەکرد؛ ئەیان وت: چوار سەدهەزار (روپیە)یان کۆکردیتەوە، بۆ (مصرف)ی ئەم ئێوارانە (سید)ێ (فقیر)، (سفط) بەخۆ و شاڵی سەوزی لەبەر دەرکان (سواڵ)ی ئەکرد، ئەم شیوەن (واویلا)یە بۆ (حضرتی حسینی بن علی) با بی (ملک فیصل)ی بوە (اسیر)ی (انگلیزی) (آل)ی (نبوی)یان لە (حجاز) دەرکرد؛ یەکێ لە (مُحبّ)آنی (آل و بیت) نەجوولاوە، (حتّی) فرمێسکێکی نەڕژاند، (حاجەت) ناکا، باسی (یزید)و ئەوانی رابردوو کەین، ئەمڕۆ بزانین (حُبّ)ی (شیع)آن لە (حق) (آلُ بیت) چۆنە؟ ئەتوانم بە (ربّ)ی (کائنات) سوێند بخۆم: ئەو (دنیا) پەرستانە، لە (زمان)ی (اموی)یان بان، هەموویان ئەبوونە (طرف)دارو (عدوّ)ی (آل بیت) بەڵێ (محبّەت)ی زوبانی ئاسانە، (خاصّةً) نانی تیابێ (شرط) (عملیّات)ە؛ لەوەتی (فیصل)ی (اوّل) هاتیتە (عراق) بە (مَلکی) لە (جنوب) (ثورە) نەکوژایتەوە (شمال) سەدهەزار هەندی وان (مطیع)ن، (مُحِبّ)ن؛ (شێخ محمود)یش (سیّد)بوو، (خزمی خۆی، لەسەر (حساب)ی کوردان ببە. (محبّەت) بۆ (إتّکال)و (اعتماد)نیە؛ گۆی یا من (رسول الله)م خۆش ئەوێ، ئەوجا ئی بیکەم، ئەی کەم؛ درۆ. (إن المحب لمن یحب مطیع) (محبّەت) (رابطە)ی (إطاعە)یە، (واسطە)ی (عصیان)و بێ (امر)ی نیە، (محبّەت) بە چاکە ئەبی ﴿وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً﴾ ئەوەی (کسب)ی چاکەیە بکا ﴿نَّزِدْ لَهُۥ فِيهَا﴾ لە (حسنە) کە ﴿حُسْنًا﴾ (أضعافا مضاعفة) ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ﴾ (ساتر العیوب)ە ﴿شَكُورٌ ﴿٢٣﴾﴾ (سبحان الله) (أنَّهُ) (عَبد) بەچاکە (احسان) لەگەڵ خوا ئەکا؛ خوا (مُقابل)ی (احسان)ی (شکر)ی ئەکا، (تعظیم)ی ئەفەرموێ؛ (حقیقةً) (تعبیر)ی لە (جزا)ی

(احسان) بە (شُکران)ە، (غایەت) (لطف)و (احسان)ە ﴿أَمۡ يَقُولُونَ﴾ بەڵێ، ئەڵێن ﴿ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبٗاۖ﴾ من (رسول الله)م، وەئەو (قرآن)ە (وحی)ی (له)ە لەخۆرا ئەی لێ؛ وەئەڵێ: (کلام)ی خوایە ﴿فَإِن يَشَإِ ٱللَّهُ يَخۡتِمۡ عَلَىٰ قَلۡبِكَۗ﴾ لەسەر دڵت؛ (معاذ الله) دڵت وەک دڵی وان مۆرئەکا، ئەو جا ئەتوانی (افتری) بە ئێمە بکەی؟ وەئەو وەختی، (کتاب)ت وانابێ و (دەعوەت)ت بۆ (جناب)ی (کبریائی) چۆن ئەبێ؟ یاخود (قُوی)و (مشاعر)ت لێ (سلب) ئەکا، ناتوانی (حرف)ێ بلێیی، دڵێ وا (مُنشرح) پڕ لە (عِلم)و (حکمەت)؛ (شارح)ی (اسرار)ی (قُدرەت) چۆن درۆو (افتری)ی (علی الله) پیا (خطور) ئەکا؟ (حاشا) ﴿وَيَمۡحُ ٱللَّهُ ٱلۡبَٰطِلَ وَيُحِقُّ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦٓۚ﴾ (حُکم)ی (اللّه) (عادةً)وا (جاری) بوە؛ (حق) ئەیەلێ؛ (تثبیت)ی ئەکا، (باطل) (ازاله) ئەکا، ئەگەر ئەوەی (محمد) ئەیڵێ؛ (افتری) با (جناب)ی (حق) (ازاله)ی ئەکرد؛ ئەگەر (ازاله)ی کردبا، ئەبا (آیات)ی (وحدانیەت)و (کبریائی)و (غِنا)ی (ذاتی) خۆی (مَحو) کا؛ چۆن ئەبی؟ (سبحان الله) (حق)و (باطل) (مصادمه) بکەن (حق) (غالب) ئەبی، (لکن) (سیاسیّون) بە (تعبیر)ی (شرع)ی (شیطانی) (تهویه) ئەکەن؛ (لباس)ی (حق) لەبەر (باطل) ئەکەن؛ بە (حق)ی ئەنوێنن؛ (لباس)ی (باطل) لەبەر (حق) ئەکەن، بە (باطل)ی ئەنوێنن؛ ئەو جا (حق) (مغلوب) ئەکەن. ئەمە (مسلک)ی (شعر)ی (یونانی)یە، (ملا)یانی (تفسیر) گەلێ فەرمایشیان هەیە؛ زوبانی کوردی هەڵی ناگرێ ﴿إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ٢٤﴾ لە (صدق)و (کذب)و (امانەت)و (خیانەت)؛ ئەوەی لەدڵاتدایی ئەیزانی ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي يَقۡبَلُ ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ﴾ بێ ئومێد مەبن

﴿وَيَعۡفُواْ عَنِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ﴾ (صغائر)و (کبائر)؛ (عفو)ی (صغائر) (لمن اجتنب الکبائر) (مُصرَّحَه) له (قرآن)دا، جێی (نزاع) نیه، ئەوانه هەرچەند له (حق) پێغەمبەر، چی بەدە، کردوویانە؛ ئەگەر (تَوبه) بکەن، خوا (قبول)ی ئەکا ﴿وَيَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُونَ ﴿٢٥﴾﴾ به (ضمیر)ی (غائب)یش زۆر خۆشه ﴿وَيَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ (اجابه)ی (دعوەت)یان ئەکا، له (دنیا)و (قیامەت) (دُعا)یان (قبول) ئەفەرموێ. و ابزانم، لەبەر (دُعا) (قبولّ) نەبوون، (بعضی)ێ ئەفەرموون: ئەوانەی (مؤمن)ن، (اجابه)ی (دەعوەت)ی (الهی) ئەکەن (لاشک) ئەوه (مُطَّرِد)ە؛ (دعا) زۆر جار (قبولّ) ئەبێ، زۆر (کَرّه) (قبولّ) نابێ ﴿وَيَزِيدُهُم﴾ لەسەر ئەوەی ئەی خوازن ﴿مِّن فَضۡلِهِۦٓ﴾ خۆی ئەزانێ. چی؟ وەچەندیان بۆ (زیاد) ئەکات؟ (أمّا) هەمووشت به (دعا) نابێ، خوایەبێ (شر)و (دەعوا) بێ (عسکر)و (طوپ)و (طیّاره)و (أسطول)و (غواصّ) و (قائد)ی باشی و (سعی)و (عمل)؛ (نصرەت)مان دە؛ لەسەر (دوەلّەت)ەکانی (غویّ)و (قویّ) نابێ ﴿وَٱلۡكَٰفِرُونَ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞ ﴿٢٦﴾﴾ ئەوەی (کافر) بێ بەشتی (حق) (جزا)یە به (شِدّەت) ئەبینی. ئێمه (انکار)ی (قُدرەت)و (قُوّەت)و (اراده)ی (انسان)مان کرد؛ (اجنبی) تێ کۆشین؛ به (عِلم)و (غمل)، (اسرار)ی (طبیعەت)یان زانی، (تسخیر)یان کرد، بەسەر ئێمەدا (غالب) بوون، ئێمه (جزا) ئەچێژین؛ گرفتار بووین نازانم، کەی قورتار ئەبین؟ بەگەمەنابێ ﴿وَلَوۡ بَسَطَ ٱللَّهُ ٱلرِّزۡقَ لِعِبَادِهِۦ﴾ (عام) ﴿لَبَغَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ تا ئەمرۆ (عموم)ی (بشر). مەگەر بەندەیێ (بَرّ)و (خالص)— لەسەر ئەو (طبع)ەبوون؛ بەدەولّەمەندی (مغرور) نەبوون؛ ئێستاش ئێمە لەسەر ئەو (طبع)ەین نەگۆڕاوین؛ ئەگەرچی

دەوڵەمەندمان (نَظر) بەدەوڵەمەندی (غرب) بە(فقیر) (حساب)ە، باز (مغرور) ئەبن، بەڵکو بەدوو مستە ئاو ئەکەون مەلە، (غربی) نەبی بە(دنیا)یە، بۆخۆیان (مغرور) نابن؛ لە(تعالی) خۆیان (صرف)ی ئەکەن ئێمە لەگرانی گەورە قورتا بووین؛ (أمّا) بۆ (مصرف) گەلێ (خراپ) تر بووین ئی بەسەد (حالّ) (نجات)ی بوو؛ ئەمڕۆ (فوق العاده) (إصراف) ئەکات؛ (غربی) وانین؛ (أیّام)ی (ضیق)و ناخۆشی لە(فکر) نا کەن؛ (واقعاً) لەسەر ئێمە (تجاوز)یان لە(حد) کردیە، (أمّا) بۆخۆیان، (غایەت) بە(تواضع)و نەرم و (حلیم)و بە(ڕفق)ن، شەل و سەقەت و کۆر و پیروبێ نەوایان بەخێو ئەکەن؛ نایەڵێ بە(سوالّ)و (رذاڵەت) بژیەن؛ (حکومەت)یان، (رئیس)ی (حکومەت)یان لا زۆر گەورەو (مقدّس)ن؛ (انپراطور) (فوق الکل) ئەزانن؛ (ژاپۆن) (ملک)ی خۆی بە(ابن السمّاء) ئەزانی (واجب الإطاعه)یە (حرام المخالفه)یە، ئەوەی (امر)ی بشکێنێ (ملعون)ی (ابدی)یە. ئەو (اعتقادات)ەلای (مسلمان) آن نەما؛ (مثلاً) لای ئێمە —کە(عراقي)ن— (مقام)ی (حُکم)داری، زۆر (محترم)نیە، (خصوصي) لای (جعفری)یان، گەلێ (مقام)ی ڕابردوویان هەیە، بەهەزار (درجە) بە(فوق)ی (مقا)ی (ملکی) ئەزانن (حُرمەت)ی (معنوی) (ملک)یان؛ (ذرە)یە لا نیە دەوڵەمەندن، بۆخۆیان، (حتّی) بۆ خۆشیان (لذەت)و (خێر)ی لێ نابینن؛ (علی الأکثر) لە(سفاهەت)ی (صرف) ئەکەن؛ بە(قُمار) ئەی دۆڕێنن.

(عالم)ی (إسلامیّەت) لەبەر (فَقر)و (فاقە)و (إصراف)و بێ (صنایعي)و (اختراع)تێک چوو؛ دەوڵەمەندی بۆ (مسلّمان) آن باشە؛ بە(شرط)ێ وەکی (صدر)ی (اوّل) بەجێ یان (صرف) کردیا؛ (ثروەت) بۆ (ملا)ی باش زۆر چاکە؛ مایەی (توسیع)و (زینەت)ی (علم)و (دین)ە (عِلم) (مَنقبە)یە زۆر (عالی)یە، (أمّا) لەگەڵ (احتیاجی) بێ (نشاو)و ڕەونەقە، (نفوذی) نیە،

ئەمڕۆ بۆ (تشکیل)ی (کُتبِ) خانەیە (عادی) (ملا)یەوەکی من، هەزار (دینار)ی پێ ئەوێ؛ (ادامە)یی (مدرسە) گووزەرانی (طلبە) بێ (ثروەت) چۆن ئەبێ؟ (ملا) چاوی لەدەستی (ناس) بێ، (خدمەت)ی ٠ (دین)نی کوو پێ ئەکرێ؟ ﴿وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ﴾ (حسب الحكمة والمصلحة) ﴿إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرُۢ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾﴾ ئەوەی ئەو ئەی زانێ، لە (میل)و (مزاج)و (طبع)ی (عبد) ئیدی نایزانن، وایە. گەلێ کەس (فقیری)یان بۆچاترە، دەوڵەمەند بن، هارئەبن. (بعضي)ێ دەوڵەمەند باشە (خیرات) ئەکەن؛ وەکی (حمدی حمەڕەق)ی —(ڕەحمەتی خوای لێ بێ)— تا (فقیر)بو، چی بۆ نەدەکرا؛ کەدەوڵەمەند بوو، (عالَم)ێ لەسایەی ئەو گوزەرانی ئەکرد؛ (خیرات)ی (الی ماشاءالله)— دەر(حق) (فقیر)و بێ دەسەڵاتان زۆر بوو، (لکن) (مع الأسف) زو ڕۆیی؛ ڕۆژی سێ شەمبە(ە)ی ماهی شعبان؛ شەشەمی ایلولی رومی سنة ١٢٥٨ هـ/ ١٩٢٩ م (وفات)ی کرد (ڕەحمەتی خوای لێ بێ) (الی الأبد)، باپیریشی (حاجی وەسمان) زۆر (مُلك)ی کردە (اوقاف)ی (عمومی)؛ (الان)یش (ملا)و فقی کۆیە (خێر)ی لێ ئەبینن؛ خوا (خێر)ی (خێر) داران نەبڕی، (طُغیان) بە (انسان)ی (فقیر) ناکرێ، بەڵێ ئەبێتە: درۆ دڕۆزن؛ چاوەش (خدمەت) کار، قەرەور، (أمّا بغي في الأرض) شتێ ترە ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ﴾ ئەمساڵ لەوڵاتی ئێمەزۆر ئەبارێ؛ کەم وایە خۆشی بکا ئەنجامی (خێر) بێ؛ ئەمڕۆ زۆریش ساردە؛ (ئاخر) (جمعە)ی مانگی (کانون)ی (ڕومی)یە؛ وابزانم کەوتینە (حساب)آن ﴿مِنۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوا۟﴾ (واقعاً) باران لە (بعضي)ە (اوقات) زۆر خۆشە؛ (عادةً) (انسان)ی (احیا) ئەکا؛ (وەقت)ێ لەهەموو (زراعەت) (مایوس) ئەبن، (عاجز)و غەمگین دەغڵ (ترقّي) ئەکا، (فقیر) ئەترسێ، دڵی تەنگ ئەبێ ناکاو، خوا

دەرکەی (فرج)ی ئەکاتەوە، بارانێ چاک بەسەر (مایوس)آندا، دەبارێنێ، دەغڵ ودان ئەگەشێتەو، (نما) ئەکا، (برکەت)ی ئەبێ ﴿وَيَنشُرُ رَحْمَتَهُۥ﴾ (منافع)ی (اثر)ی باران لەکێو و کەژ؛ (ممکن)ە (مراد) بارن بێ، بە (اعتبار)ی (نشا)ی (اوّل)، (نزول)، دوایێ (نَشر)، (أمّا) (تفسیر)ی (نشر)ی (ڕەحمەت) بە (إظهار)ی (شمس) پاش (دوام)ی باران، چەند ڕۆژان، وەکی ئێستای مە؛ (واقعاً) زۆر خۆشە، (نعمەت)ە، (أمّا) (ارادە)ی لە (آیەت) دوورە، (فهم) ناکرێ؛ بۆیە (سیّد) ئەفەرمووێ: (لیس بشيء) ﴿وَهُوَ ٱلْوَلِيُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾﴾ لەپێویستی، (غیر)ی وی، کەس نیە (ومع أنّه) دەستیشمان لێ هەڵ ناگرن ﴿وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦ خَلْقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا﴾ لەئاسمانان و ئەرزی ﴿مِن دَآبَّةٍ﴾ لەگەڵ (هیئەت)ی (جدید) زۆر ڕێکە، ئەڵێن: (مُرّیخ) (سُکّان)ی تیایە، وەکی (انسان)و (حیوان)ی؛ (علائم)ی (حیات)ی وەکی (علائم)ی (حیات)ی (أرض)ە، هەروو بارانی هەیە. ئەبێ (سائر)ی (کرُات)یش (کائنات)ی تیابی، بەبۆش (خلق) ناکرێ؛ (أمّا) (تفسیر)ی (دابّە)ی آسمان، بە (مَلك) نازانم چۆنە؟ قەی ناکا، بۆ (أرض) با (انسان)بێ، بە (اغلب)ی لە (مقولە)ی (دواب)ن قسەیان لە (دابە) زۆرە ﴿وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾﴾ بۆ (جزا)؛ (ولَو) لە (فضا)یە، زۆر (واسع)ی (کأنّه لا یتناهي) بڵاو بینەوە، خوا ئەتوانی گریان کاتەوە، لە (دواب) مەڕو بزن (آیة)ێ (عظیم)ن؛ (سواد)ی (أعظم) لە (بشر) گۆشتیان ئەخوا، (اکثر) مەڕو بزن ئەکوژرێتەوە، ڕەنگە (یومیّە) لە (ملیون) زیاتر، لێی سەر، دەبرێ، وەگورگ ئەی خوا، لەسەرمان قڕانی ئەکا، گەڵێ بە (انواع)ی (أمراضي) ئەمرن، (مع هذا) لە (دنیا) بڵاو بوویتەوە، ڕۆژ بەڕۆژ لە (زیاد)ی دایە بەو (نسبەت)ەبا، (حیوانات)ی دوڕندە، وەکی: گورگ،

پڵنگ، شێر ئەبا (کُره)ی (أرض)ی داگرن؛ (مع أنّه) زۆر کەمن مریشک و بازیش ئەو (نسیبەت)ەیان هەیە؛ بەڵێ (مُدبِّر الأمور) وائەکا. (و جمع)ی بۆ (جزا)ی ڕاستی، بۆ (انسان) آنه لایم وایە، بۆیە (بعضي)ێ (تفسیر)ی (دلیّه) بە (انسان) ئەکەن. ﴿وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٖ﴾ هەرچی بێ، لە (مصائب)ی (عامّه) ﴿فَبِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِيكُمۡ﴾ تەماشای (سَیر)ی (عالَم) کەن، (قوم)ی (عرەب)و (غیر)ی (عرب) کوو تووشی (قتل و (قتال)و (سلب)و (نهب)و سوتان و برژان بووین، لەسەر حوشترێ، دوو (عشیرەت)ی گەورە، چەند ساڵ شەڕیان کردیە، یەکتریان (محو) نابوود کردیە، (دین)و ئایینی نەبوە، ئەوان لەو (حاڵ)ە بگێڕێتەوە. تەماشا کە (اکثر)ی (أمراض) لەبەر بێ (مُبالات)ی (انسان) تووشی ئەبێ و بڵاوەئەکاتەوە (واقعاً) زۆریشی لە (جهل)ەوە بووە؛ ئەویش (نوعاًما) (قصور)ێکە؛ (سّیئات)ی (طبیعي)وەکی (سّیئات)ی (شرعی) (جزا)ی هەیە (علی الأکثر) لە (لختیار)ەوە ئەبێ ﴿وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٖ ٣٠﴾ (والا) (بشر) نەدەما ئەمڕۆ (عقل)و (طب) لە (حیات)ی (بَشَري) کێوی (تَحسیّر) ئەکا؛ بەس بە (ارادە)ی (الهی)یە؟ وڵاتێ (مُلوَّث)، سەراپا (انجاس)، لەخواردن بێ (تَقیه) لە، (اجتماعیات) بێ پەروا بەس بە (حفظ)ی (الهی) (دوام) ئەکەن؟ (حتّی) (بعضي)ە (سّیئات)ی (شرعی) وەکی (زِنا) هەروەک (جزا)ی (شرعی) هەیە، (جزا)ی (طبیعي)شی هەیە؛ لە (عموم) خانان گەلێ (مصائب) (نشاة) ئەکا. (تسمیم) (شرعاً وطبعاً) گوناهە، (جزا)ش وەکی یەکە، ئەو (مسموم) ئەکوژێ؛ ئەم: ئەوەی زەهر ئەدا: (قصاص)ی ئەکا. (قوم)ێ (رعایەت)ی (دین)ی (طبیعي)و (دین)ی (شرعی) نەکا، (محو)و نابوودە، (دائم) دەردە دارە، (دائم) بە (هرج)و (مرج)ە، (حیات)ی (فردی)و (اجتماعی)یان ناخۆشە؛ (عاقبەت)ی (محوە)

(حاصل)ی هەردوو (دین) (طبیعەت)و (شریعەت) زۆر (مناسب)و (مُوافِق)ن؛ چونکی (واضع)ی هەردوو(دین): (طبیعەت)و (شریعەت)یەکە، (جنابی حقّ)ە. (دقەت) بفەرموون، (سوء)ی (کسب)ی (بَشَر) (اکتشافات)ی (علم)ی کردە، مایەی (امحا)ی (بَشَر)و (عذاب)و (آلام)و (مشاق)ی (لأیطاق) ﴿وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِۖ﴾ خۆتان پێ (عاجز) ناکرێ؛ (مصائب) لەخۆتانە: بۆخۆتانە، (حظ) ئەکەن بەئاگر بارانی (طیّارە) (مملکەت)ێن، سەراپا وێران کەن بە(طبقات)ی ئاسماندا بفڕن؛ (أرض)ی (کشف) کەن چیایان بکۆڵن، لەبەر دەستی خوای قورتار نابن ﴿وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ ٣١﴾ لە(قیامەت) (معلوم)ەکەس نیە، وەلە(دنیا)ش بە(دین) نەبێ، لەو (مصائب)ە (نجات)یان نابێ، (بَشَر) بە(حق) (دین)ی (اسلام) (قبول) کا، لە(إصلاح)ی (نفس) (سعی) کا، لەسەدا نەوەدوتۆ (فرق) ئەکا (حیات)ی (دنیا)ش (فردی)و (اجتماعی) خۆشی ئەبێ، (والا، فلا)؛ (دین)و (طب) (تعمّ) بکا، (بَشَر) ئەکەوێتە خۆش. (سبحان الله) (قرآن) چەند (عجیب)ە، ئەمڕۆ (علما)ی (طب) زۆر (اعتنا) ئەکەن، بە(وقایە)ی هێز نەیەڵن (أمراض)یبی، ئەوەیان لا، لە(طُبّ)ی (تداوی) باشترە؛ لە(دُعا)ی (ملائکەت)آیینش زاندرا؛ ئی بەڕاستی (رحم)ی پێ بکا، ئەوانەن کەتووشی (سّیئات) نەبن، (وقایە)یان بکات ﴿ذَٰلِكَ ٱلَّذِي يُبَشِّرُ ٱللَّهُ عِبَادَهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ ئەدی ئەو (آیەت)ەبۆ ئێمە بەکاردێ، بۆ (حمایە) بۆ (وقایە) بۆ (ترقّي)؛ (لکن) (مسلّمان)آن — (مع الأسف)— (حصر)یان کردە، (سفینە)ی (شُراعي)؛ تیایان (زیاد) نەکرد (سیادەت)ی (بحر)یان لەدەست چوو؛ (قوم)ی (نجیب) (مقایسە)ی خۆتان کەن، لەگەڵ (امم)ی دی، بەهەموو (نوع) لەئێوە (تفوّق)یان کردیە، ئەو کۆنە کەشتیانە بوو، ئەوان کردیانە(أسطول)ی (حربي)و (تجاری)،

تەماشاکەن وەکی چیایان بەرز بووینەوە، (خصوص) (اعلام)یشیان لەسەر هەڵ ئەکرێ؛ (علم فوق العلم) ئەوەیە؛ ئەمانەش گشتی (اثر)ی (عِلم)ە؛ (عِلم)ی (عملی)؛ (نظریات)، (لو کان کذا یحتمل ان یکون کذا) زۆر (فائدە)ی نیە، بەڵکوو (انسان) (عَوق) ئەکا. (نظر)ی (مع التجربة) خۆیەتی؛ خوا ئەو (آیات)ە، بۆنێوە (ذکر) ئەکا ناڵێ: (ومن آیاته؛ ملائکه)؛ لاقی لەبن عەردانە، سەری لەسەر ئاسمانانە، قۆچی بە (قەد)ی خۆی درێژە. (مع الأسف) بە (غیر)ی (صخر) چیدیمان بەچەنگەوە نیە، (کأنَّه علم في راسه نار) نازانین، (اقتدی) بەکێ بکەین؟ بوونیە (خنثا)، ئەوەندەی سەردولکان بە (صخر)ی داهەڵ بڵێین. یەکێ نەبوو، وەکی (دەلی بطروس) (قرالی عرووس) بە (تبدیل) بچێ، فێری پاپۆڕ دروست کردن ببێ، (الان)یشی کەس نیە؛ ئەکەونە کۆنە لانکی سەرئاوێ، کۆنە کۆلارەی هەوایی، زۆر ناڕوا، ئەو نقوم ئەبێ، ئەم (سقوط) ئەکا ﴿إِن يَشَأْ يُسْكِنِ ٱلرِّيحَ﴾ ئەو بایەی کە (سفینە)ی (شراعی) پێ ئەڕوا بخەوێ؛ (کە نوشوستە گانیم ئەی بادی شرطە بەرخیز) نازانم بۆ بای (شرطە)ی پێ ئەڵێن؟ (وکذا) ئەتوانێ (بُخار) (ساکن) کا، یا لەوەرزی بیخاتەدەر، چەرخ و دۆڵابیان ڕاوەستێ، (غرق) بین ﴿فَيَظْلَلْنَ﴾ (ضمیر)ی (مستتر) بۆ (اعلام)ە؛ (ومعنیً) (مراد) ئەوانەن، کەتیانی، کەبا، ڕاوەستا ﴿رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِۦٓ﴾ ئەوەستن، (عوق) ئەبن، لەسەر (متن)ی (بحر) ئەمێنێنەوە، بڵێم: چی؟ ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ﴾ لەوەی (نکر) کرا ﴿لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٍ ٣٣﴾ بە (ثبات)ێ، (تحمّل)ی (مشاقّ)ی (عملی)و (علمی) بکات؛ (صبر) هەروەک لە (امور)ی (حسّیە)هەیە، وە (لازم) لە (امور)ی (عقلیە) شی هەیە، وە (لازم)ە، بەڵکوو (لازم)ترە بۆ زانین ئەبێ (صبر)کەی، بە (تحمّل)بێ، بێ آرامی کەڵک

ناگرێ، گەلێ کەس (حفظ) ئەکەن، (کتێب)ێ بە (دەرس)ێ بخونن ئارام ناگرن؛ بازبازانێ لەو (کتێب)ێ بۆ ئەو (کتێب) ئەکەن چەند (دەرس)ێ ئەخوونن، خۆهەڵ ئەدەن، (آخر)ی تابن بەهیچ ئەبنە هیچ و پووچ، (وکذا) (کاسب)ی (دنیا) ئەوەی (صنعەت) فێر ئەبێ، بێ (صبر)و (قرار) ناگابە (مقصد) یەکی لە (اجانب) (٢٤) ساڵێ لە (عومر)ی (خۆی) (صرف) کرد بۆ (اختراع)ی (آلەت)ێ، (کشف)ی نا و (بحر)ی پێ بکا، (موفقّ) بوو. (عُلما)ی (اختراع) (صبر)یان نەکرد با پاپوڕو (طیّارە)و (غوّاصات) نەدەهاتە (ساحە)یی (ظهور)و (شهود)، چەندیان لەوڕێگە (فەوت)آن، (اخلاف)یان (تعقیب)یان کردن، بێ ئومێد نەبوون تا گەیاندیانە سەر؛ وانەبێ، ئێمە نەکەی (لا تلقوا بایدیکم الی التهلکة) (حقیقەت)ی (معنا)ش نازانی (أمّا) لە (اوّل)ی شەو تانیوە شەو؛ (دەف)و دونبەک لێدەن، هەڵپەڕن؛ هاوو هوویی بەناوی (ذکر)و (عبادەت)بکەن، ماندیی و عارەقەی ڕەش و شین بڕێژن؛ قەی نیە، بۆخوایە.

ئەوانەی بە (خیاڵ)و (فکر) (عجول)بن، (نظر)یان (نفوذ) ناکا، (سطحي) ئەڕۆن، لە (آیات) نازانن؛ وەکی (حیوانات) ئەبینن؛ (مزایا)ي نازانن: (طُبّ)ی (عیون)ی (طبیعي) (اسرار)و (دقائق)ی (اشیاء) زۆر (دَرک) ئەکەن (أمّا) لە (وجهە)ی (آیات)ی (الهی) تەماشای ناکەن؛ بەڵکو (سبب) بە (جهل)ی (عُلما)ی (دین)ی خۆیان، تا (قطع)ی (علاقە)یان لەگەڵ خوانەکرد، بە (مرام) (نائل) نەبوون. ئەوەی (مؤمن)و (متفکّر) بێ، بەچاوی (علم)و (عبرەت) ئەنۆڕێتە (کائنات)، بۆ (دارین) (استفادە)ی لێ ئەکات؛ (لکن) ئەوانە کەمن، یا نین (مع الأسف) ئەوەی (ایمان)ی بە (طبیعەت)هەیە، (انکار)ی خوای ئەکات، ئەوەی (ایمان)ی بەخوا هەیە، (نفی) (طبیعە)ت ئەکا، هەردوو (قاصر)ن، ناوێرم بڵێم: هەردوو (کافر)ن. بەڵێ (انکار)ی (طبیعەت) (اثر)ی بۆ ئێمە (خراپ) بوو؛ (واقعاً) (اوائل)

کەقسەیان لە(طبیعەت) کردبا، بۆ (انکار)ی (اله) دەرۆشیتن بۆیە(علما)ی (دین) (علوم)ی (طبیعیە)یان (حرام) کرد (أمّا) ئەمرۆ ئێمە (بحث)ی لێ ئەکەین، بۆ (تسخیر)و (خێر) لێ دیتنی، بۆ (انکار)ی (اله)و (الوهیەت)ی (طبیعەت)تا؛ (مؤمن)ی (هکذا)یی، (غایەت)ی (شُکر)ی (الهی) لەسەر ئەو (نعمەت)ەیە (لک الشکرُ یا ربّي) (موفق)ت کردم، بە(لطف)و (کرم)ی توو، بووم بە(ملا)، (حقائق)ی (اشیا) ئەزانم، بۆیە (کائنات) بۆ (مؤمن)ی (صبّار)ی (شکور) ئەبێتە(آیەت)، ئەوانی پێشی رێیان بەو (تحریر)و (تفصیل)ە نەبردیە ﴿أَوۡ يُوبِقۡهُنَّ﴾ (علما)ی (تفسیر) ئەفەرموون: (هلاک)یان ئەکا؛ (ضمیر) بۆ (اعلام)ە، (مقصد) (اهلاک)ی (ركّاب)ە" وایە؟ (أمّا) لە(لُغەت) (اباق) بە(معنی) (اهلاک)م نەدیە؛ وەلە(غیر)ی (قاموس)و (صحاح) لە(کُتب)ی (لغة) چیترم لانیە، (یعنی) بای (مخالف)یان بەسەرا دێنێ، پارەپارەیان ئەکا، ئەوانی تیان (غرق) ئەبن ﴿بِمَا كَسَبُواْ﴾ بە (سبب) گوناهیان ﴿وَيَعۡفُ﴾ بێ (واو) بە(جَزم)ە (بعضي)ێ (یعفوُ) بە(واو)یان خوندیتەوە، ئەمە(وجە)ی (ظاهر)ە ﴿عَن كَثِيرٖ ٣٤﴾ هەزار (سفینە) پڕی گاور بوە، بە(سلامەت)ی چون و هاتیتەوە؛ گەلێکیش پڕ لە(مسلّمان)و (حجّاج)ی (بیت الله) لەپاپۆڕدا سووتاین، (غرق) بووین (طبیعەت)ی (ظالم) (فرق) لە(بین)ی (مؤمن)و (کافر)و (بّر)و (فاجر) ناکا؛ لەو رۆژانە با (وجود)ی بە(نکبەت)ی (زلزلە)، پاپۆڕێ (تورکیا) (مُصادمە)ی (صخرە)یە ئەکات (غرق) ئەبێ؛ چی بکەین؟ (دَور)و (دولاب)ی (فلک) لە (علیە)ی ئێمەیە، (علی کل حال) ئێمە لە(کافر)آن (اهوَن) ترین ﴿وَيَعۡلَمَ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا﴾ (انکار) ئەکەن ﴿مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٖ ٣٥﴾ (مَهرب)یان نیە؛ (ولو) گەلێ (حکما) ئەڵێن:

ئێمە (تسخیر)ی (طبیعەت) ئەکەین" ئاگایان لەخۆ نیە، دەبنە (مَسْخَر)ە؛ (انسان) بە (علم)و (عمل) چەندی (ترقّی)کا ئەگەر لێک داتەوە ئەزانی (عجز)ی زیاد ئەکا، تا (حضارە)ت (ترقی) ئەکا، (أمراض)و (مصائب) پتر ئەبێ، (حاصل)ی (عبد) لەدەستی خودا ڕزگار نابێ. سێ (قرائەت) هەیە، لە (یَعلم)ە؛ (جزم)و (رفع)و (نصب)؛ (ملا)یانی، (اعراب) (توجیە)یان فەرمووە؛ ئەگەر (تفصیل)ت ئەوێ (روح المعانی) (مطالعە) کە ﴿فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيۡءٖ﴾ لە (اسباب)ی (استیلا)و (تنعّم)و (ترقّی)و (حضارەت) ﴿فَمَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ﴾ (زوال)ی ئەبێ ﴿وَمَا عِندَ ٱللَّهِ﴾ (من ثواب الآخرة) مایەی (سعادەت)ی (ابدی)یە ﴿خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰ﴾ (نسبەت)ی نیە، لەزۆری و (نفع)و (دوام)، ئەمەش ﴿لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ (ایمان)ێ (کامل) ﴿وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ٣٦﴾ (ولو) (استیلا)ی (کائنات) بکەن لە (بریتانیا) (اسباب)ی (ملک) داریان زێتربێ، دڵیان بەخوا (مربوط)ە، (اعتماد)یان لەسەر (نصر)و (امداد)ی ئەو ئەبێ ﴿وَٱلَّذِينَ يَجۡتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلۡإِثۡمِ﴾ لێی لائەدەن ﴿وَٱلۡفَوَٰحِشَ﴾ (امور)ی (قبیحە) لێ نەوەشاوە، لەوانە خۆ ئەپارێزن؛ (کبائر) لە (کُتب)ی (أصول) (تحریر) کرایە، بە (خصوص)ی (کتێب)یان بۆ (تالیف) کردیە، زۆر باشیان (بیان) فەرموو، خوا (جزا)ی (خێر)یان بێ (کرم) کا: (أمّا) لە (اکبر)ی (کبائر) لای (اهل)ی (بصائر) لادانە لە (آیات)ی (کونیّە)؛ (انکار)ی (آثار)ی (مکوّنات) (اعتاد) لەسەر (اوهام)و (خیاڵ)و (أمنیّات)، (إضاعە)ی ئەو هەموو (ثروەت)و سامانە لە (أرض)ی، کە خودا لە (عناصر)ی، ئێمەی (خلق)کردیە (ترک)ی (صنایع)، (سلب)ی (قوەت)، (غفلەت) لە (اسلحە) (مقابل) ئەکردنی

(اجانب) لە (اسباب)ی (محافظه)و (مدافعه)؛ (خلاصه) بە (واسطه)ی (ارتکاب)ی ئەم گوناهانە، ئێمە (مغلوب) بووین ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُواْ﴾ (غضب)ی خۆیان ئەخۆنەوە، (صبر) ئەکەن ﴿هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾﴾ دوای (غضب) ناکەون؛ (انسان)ی توورە، چی پێ ناکرێ، (صبر)ی نایێ دوشمنی زۆر ئەبێ، (منفور)و (متروک) ئەبێ، ئەگەر بێ دەسەلات بێ؛ ئەیکەنە قەشمەری جار، ئەوەی بەخۆی وێرا بەهەموو کەسی ئەوێری ﴿وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُواْ لِرَبِّهِمْ﴾ (أنصار)ن، (مهاجر)ن، هەرچی هەبن ﴿وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ﴾ بەهەر (طراز)ێ بێ، نوێژ (رابطه)یە بە (قوەت)ە لە (بین)ی خوا و (عبد)و (عباد)ی (مؤمن) خۆبەخۆیی (خصوصی) بە (جماعەت)بێ، وە (امام) (ملا)بێ، (مامومی) (طالب)ی زانین بن، ئەتوانن (بعضی)ێ (قرآن) بەزوبان لە (امام) وەرگرن؛ (لکن) نومازی ئێستا ئەم (روح)ەی نیە ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ بە (رای)و (تدبیر)ە، (شؤون)ی (عامّه)یان؛ (أمّا) بەڕاستی (شُوری)، (تابع)ی (حُسن)ی (رایی)، (رایی)ی (حسن)بن، نەتۆڕنە (کبریائی) (شخص)؛ دوای (فکر)ی (راس)ی (حکومەت) نەکەون؛ برنجی (شرط)ی (اهل)ی (شوری)، (حِلم)و (تانیّ)یە (غضب) زەهرە، بۆ (شوری)؛ (واقعاً) ئەگەر (حکومەت)ێ (شوری) —کە ئەی لێنێ: "(مشروطه)"— بە (حق) (حکومەت)ی (شوری) بێ، زۆر (نافع)ە، بۆ (امّەت)؛ (أمّا) (معنًی) (استبداد) بێ، (ظاهراً) (شوری)بێ، زۆر (مصیبەت)ە ئەمڕۆ (فرق)ی (حکومەت)ی (مستبدّه)ە (مشروطه) چیە؟ (مستبِدّه) (خلاف)ی (قانون)ی ئەکرد؛ بێ (مبالات)و

(ظلم)و (تجاوز)ی ئەکرد؛ ئی (مشروطە) ئێستا، (ظلم)و (جور)و (تعّدی) نازانم بڵێم چی؟ ئەکەنە (قانون)، ئێمەلە (مجلس)ی (تاسیس)ی (عیراق) (أعضا) بووین، وائەزانم بۆ (مبعوث) چەند (شرط) (لازم)ە، زوبان بزانی، وەئاگای لە (شرائع)و (قوانین)بێ، (جسور)و جەریەزەبێ، لە (دائر)ی (ادب) دەرنەچی؛ (غضب) نەی گرێ؛ (تعصّب)ی (حزبی) نەبێ، بەچاوێ بێ (میل)و (محابا...) تەماشای (مصالح)و (مفاسد)ی (أمّەت) بکا؛ (فقیر) نەبێ، لەگوزەرانی (امین)بێ، (بلیغ)و (جذّاب) بێ، (خلاصە)ی ئەوەی ئەیناسی، بڵێ: وەکی (حسینی ملای ئاغای ذرەیی)بێ، کە (حالاً) (مندوب)ە، هەربژی (برلمانی عیراق)! (جناب)ی (رسالەت) پەناە، لەسەر ئەو هەموو (عقل)و (علم)و (وحی)یە، لە (رای) خۆی ئەگەڕاوە، بۆ (رای) (أصوب) خۆزی (رؤسا)ی (حکومەت)ی (اسلامیە)، (علما)ی (دین) لەو (منقبە) شتەکیان لە (رسول الله) (اخذ) کردبا (لکن) ئەوێ (میل)و بێ (غشّی)یە، لەکن کێ هەیە؟ ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾﴾ بۆ (سعادەت)ی (دوڵەت)و (مڵەت) (انفاق) زۆر (لازم)ە؛ چ (استبدادی) بێ، چ (مشروطە)و (دیموقراطی)و (إستقراطی) بێ، بێ (ماڵ)و بێ (انفاق)ی دەوڵەمەندانی (اسخیا)ی مەردو (محبّ)ی (وطن) (قوم)؛ (ادامە)ی نایێ. کەسێ تەماشای (جمهوریەت)ی (أفلاطون) کا، لە (تقسیمات)و (احوالات)ی (حکومات)، لە (عقل)و (علم)و (تدبیر)و (سیاسەت)ی ئەو (ذات)ە (تحیّر) ئەکا، ئەڵێی، (حکومات)ی ئەو (عصرە)ی لەبەر چاو بوە (حسنات)و (سیّئات)ی بە (تجربە) زانی یە، لە (جهەت) (لوازم)ی (امرا)ی (حکومەت)، (مناسبە)ی (فکر)ی، لەگەڵ (مشرَب)و (معاملە)ی (امام عمر)هەیە، (لکن) (أفلاطون) (إفراط) ئەکا؛ وە (مقصد)ی (حکیمان)ەی (تجرید)ی (حکاّم)ە، لەهەموو (میول)، (لکن) ئەمە بە (مُحال) (حساب)ە؛ ئەگەر بێ (غایەت)

(نادر)ە مەگەر یەکێ وەکی (عُمري فاروق)؛ (وانی یات بمثله الزمان؟) دیارە، ئەوەی (مأموریّەت) بۆ (معاش)و گوزوران بکا، نە(أمّەت) نە(حکومەت) (خێر)ی لێ نابینن ئەو (أوصاف)و (مناقبه) بۆ (ادارە)ی (داخلی)و ژیانی (اجتماعی) خۆیانە، (أمّا) (نظر) بە(اجنبی) بە(خارجی) ﴿وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡبَغۡيُ﴾ (تجاوز)ی (ظلم) ﴿هُمۡ يَنتَصِرُونَ ٣٩﴾ خۆیان؛ (دخیلک یا فلان)، نا؛ (انتقام) ئەستێنن و (دفع)ی (بغی) ئەکەن؛ لێرە(مقابل)ەو (مدافعه) نەکردن، مایەی (عجز)و (موجب)ی (ازدیاد)ی (فساد)و (فوات)ی (مُلك)و (مّلەت)ە ﴿وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ﴾ هەرچی بێ کەم و زۆر (داخلی)و (خارجی)، (فردی)و (جمعی) ﴿سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَا﴾ بە(قدر)یەک، (تجاوز) نەکات، لام وایە (بعضي)ێ (علما)ی (تشریع)ی (جزا) لە(مُماثله) (تجاوز)یان کردیە؛ (قَول)ی (صوفي)یان، بۆ (ادارە)و (تربیه) زۆر بێ (معنا)یە، لە(مُشاکله) دا دەرئەکەوێ، (سیّئة) هەر (سیّئة)یە، (لکن) بە(اعتبار) (جهەت)ێ (حُسن)ی بۆ ئەبێ، کە(دفع)ی (سیّئة)ی پێ بکەی بەو (نظرە) ئەبێتە(حَسنَه) (اولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات) نە(راساً) نە(بالمقابله) (قرآن) ڕێی (ظلم)و (تجاوز) نادا ﴿فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ﴾ ئەگەر بگونجێ (ادفع بالتي هي احسن) زۆر باشە؛ (أمّا) (عفو)ێ سەر کێشێتە سەر (افساد) زۆر بەدو (فاسد)ە (العفو عند الاقتدار) ئەگەر ئەوەی (عفو)ی ئەکەی (امل)دار بێ؛ ئەو کەسە ﴿فَأَجۡرُهُۥ﴾ لەپاداشی (عفو)ی ﴿عَلَى ٱللَّهِ﴾ (جل وعلا) ﴿إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ٤٠﴾ (ولَو) (مؤمن)و (مسلّمان) بێ، (ذاتاً) (حب)و (بغض)ی خوای (عائد)ی (وصف)و (عنوان)ە. ئەڵێن: (عیسی) ئەفەرموێ: کەسێ زلەکێ لەلا ڕوێ دا، ئەویتری بۆ ڕاگرە، بازلّەیە لەویش دا" بڕۆ! ئەکەی ئەمە (تعلیم)ی (الهی) بێ؟ (طبع)ی (بَشَر)

هەڵی ناگری؛ مەگەر (طبع)ی (انگلیز)لە (وەقت)ی بێ دەسەڵاتی، یاوای ئیش بۆ بچیتە سەرێ، ئەوە (اساس)ی (حیلە)بازییە، بێ دەسەڵاتانەیە؛ قوربانی (رسول)ی (سلام) بم لەوەتی (تشریف)ی هاتیە، ڕۆژ بە ڕۆژ (فتنە)و شەڕ و شۆر (زیاد) ئەکا، (خصوص) لە (زمان)ی (دەعوەت)ی دووەمی (رسول)ی (سلام) (بهاء الله بابی)، بەڵکوو (پاپی)، (آناً فاناً) شەڕو (فساد)و بێ شەرمی و بێ (اخلاق)و بێ (مروەتّی)و بێ (عرض)و (ناموسی)و بێ (غیرەت)ی، لە (نیما)و (انتشار) دایە بەڵێ (غرض)یان (سلب)ی (فضائلی) (بَشَری)یە، لە (مسڵمان)آن تا (امحا)ی (دین)و (دنیا)یان کەن، ئەگەر یەک دوو (رسول)ی تر (رسول)ی (سلام)وەکی (بها)هاتبان، ستارەی (منحوسە)ی (أرض)، سەراپا ئاگری تێ بەر ئەبوو، بەڵکوو (انسان) (محو) ئەبۆوە، لەو های و هوویە (نجات)ی ئەبوو! تازە (مجلّە)ی (هلال)یان هێنا، لە (میلاد)ی (عیسی) ئەدوا نەختێ (متاثر) بووم، لە (بعضی)ە قسەیان، (لکن) (تسلّی)ی خۆم داوە، چونکی دوورنیە، لە (بَشَر)ێ (ولادەت)ی (عیسی) بکاتە، مەیانی (آتی)و ڕابردوو؛ ناوی ئەوانی پێشی نەمێنێ؛ (عجایب) نیە، لە (بَشَر)ێ، چ جایە (عیسی)، گاجووت بکا، بەخوا. (حق الإنصاف) تەماشاکەن (حضرەت)ی (عیسی) لەگەڵ (حضرەت)ی (موسی) (مُقایسە) بکەن، لە (عالمَ)ی (تاریخی)، (دینی)، (سیاسی)، (کامیان) (حق)یان هەیە، ببنە (مبدا)ی (تاریخ) (یونانی) بنۆرنە (عُظما)و (حُکما)ی خۆیان، بنۆڕنە (اسکندر) (حق)ە شەرم کەن؛ لە (تاریخ)ی خۆیان لە (إضاعە)ی (مجد)یان، بەڵێ بە (واسطە)ی (ایمان) بە (حضرەت)ی (محمد)، (ایمان) مان هەیە، بە (رسالەت)ی بەگەورەیی (حضرەت)ی (عیسی)؛ (مع هذا) لە (عالم)ی (تاریخ) بێ (اَثر)ە، (ولو) (ئاوروپایی) کردیانە (واسطە)ی (بین)ی (سابق)و (حق)

﴿وَلَمَنِ ٱنتَصَرَ بَعۡدَ ظُلۡمِهِۦ﴾ (ظلم)ی لێ کرابێ ﴿فَأُوْلَٰٓئِكَ مَا عَلَيۡهِم مِّن سَبِيلٍ ﴿٤١﴾﴾ نەبە (لَوم)و (عتاب) نەبە (عذاب)و (عقاب)و (تعيیب) ﴿إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَظۡلِمُونَ ٱلنَّاسَ﴾ لەهیچ و خۆرایی ﴿وَيَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۚ﴾ بەناوی (ارشاد)و (استعمار)و (حُسن)ی (تربیه) ئێمە لەم سەری (دنیا)، ئێوە (ئاوروپایی) لەو سەری، (حق) تان بەسەر ئێمەچیه؟ ﴿أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٤٢﴾﴾ ئومێدە (عن قريب) خوا پێ یان بنوێنێ؛ (سیّئات)ی خۆیان بێتەبەر (نظر)، پێی (مُتأثِر)و (خجالەت) بن ﴿وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ﴾ چی هەبێ، لە (بغی)و (ظلم)و (تعدّی) ﴿إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ﴿٤٣﴾﴾ لە (اوُلی العَزم) ئەوەشێتەوە (امر)ێ گەورەیە، شایانی (شان)ی (عظیم)ە.

دیارە ئەمە (عند الإقتدارە)ە، بێ دەسەڵات (عزم)ی لەکێ بوو؟

(ئاوروپایی) گۆی یا، وڵاتیان تەنگە، (نفوس)یان زۆرە (ادارە) ناکەن، (تحمّل)یان نیه، (مجبوراً) لە (افریقا)و (آسیا) وڵاتی (عباد)ی خوا، داگیر ئەکەن، ئەمە درۆیە، بەهانەیە (واهی)یە، ئەوان ئەگەر (إقتصاد) بکەن، وڵاتیان لەخۆ (واسعە)، (واردات)یان زۆر ترە، (أمّا) ئەو (اسراف)ی ئەوان ئەی کەن لە (سفاهەت) (دنیا)یان بەش ناکا، کۆنە چەتیوی (رقص) ئەکا حەفتەی دوو هەزار لیرەی (انکلیزی) ئەدەنی، دوو پێستەی ڕیوی ڕەش بەسێ هەزار لیرە شووشەیی (مُسکر)ی گچکە بە (٢-٤)لیرە، شوشە (عطر)ێ بە (قیمەت)ێ زۆر، بەکورکی خۆی دائەکا؛ (بنا)یە بۆ (تعلیم)ی (رقص)، بە (٢٢) ملیون لیرە، ئەوە (سیّئات)ە (ترک)کەن، گوزەرانێ (مُعتدل) ، نەشیش بسووتێ، نەکەباب، وڵاتی خۆیان سەرو (زیاد)یا نە (الهی) (بسط)ی (رزق)ت بۆ کردن، (طغیان)یان کرد، ئەو جا (نۆبەت)ی

(عقاب)ە. لەم (آیەت)ەش (روح المعانی) (تفصیل)ێ زۆری هەیە ﴿وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن وَلِيّٖ مِّنۢ بَعۡدِهِۦۗ﴾ ئەوانەی (اتخاذ)ی ئەکەن، بە (ولی)، نابنە (ولی) (بَشَر) (سجده) بۆ گا جووت ئەبا، گا جووت، هەر گا جووتە ﴿وَتَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ لَمَّا رَأَوُاْ ٱلۡعَذَابَ﴾ (یارب)ی لە (دنیا) بیان بینین، بە (رەزیلی)، بە (زەلیلی) ﴿يَقُولُونَ﴾ دەڵێن: ﴿هَلۡ إِلَىٰ مَرَدّٖ﴾ (رجوع) بۆ (دنیا) ﴿مِّن سَبِيلٖ ٤٤﴾ چ رێ هەیە؟ ﴿وَتَرَىٰهُمۡ يُعۡرَضُونَ عَلَيۡهَا﴾ (نار) ﴿خَٰشِعِينَ مِنَ ٱلذُّلِّ﴾ ئەگەر (خشوع)ی (عبادەت)یان بوویا، تووشی ئەو (خشوع)ە (ذلیل)انە نەدەبوون ﴿يَنظُرُونَ مِن طَرۡفٍ خَفِيّٖۗ﴾ بەچاوی کز، یا بەلای بنەوە تەماشای ئەکەن ﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ﴾ (مُصلح)ەکان ﴿إِنَّ ٱلۡخَٰسِرِينَ﴾ کێن؟ ﴿ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَأَهۡلِيهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ﴾ ئەوانەن بە (کفر)و (فسق)و (سیّئات)و (فحشیات) خۆ و خاوو خێزانی خۆیان؛ (مُبتلا) نە ﴿أَلَآ﴾ ئاگادار بە ﴿إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ فِي عَذَابٖ مُّقِيمٖ ٤٥﴾ (تمام)ی قسەی (مؤمن) انە، یا (راساً) لە (طرف) (باری)یە؟ ﴿وَمَا كَانَ لَهُم مِّنۡ أَوۡلِيَآءَ يَنصُرُونَهُم﴾ بە (رفع)ی (عذاب) ﴿مِّن دُونِ ٱللَّهِۗ﴾ وەکو (زەعم)یان ئەبرد؛ هەرچی بۆ (آخرەت) (اعتماد) بداتەسەر (غیر)ی خوای، وەکی وانە، بێ نومێد و (محروم) ئەبێ. ﴿وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن سَبِيلٍ ٤٦ ٱسۡتَجِيبُواْ لِرَبِّكُم﴾ (ترک)ی (اولیا) بکەن ﴿مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِۚ﴾ کەلە (طرف) خوا (رد) نەکرێ بەکێ رد ئەکرێ؟ (حتماً) دێ ﴿مَا لَكُم مِّن مَّلۡجَإٖ يَوۡمَئِذٖ﴾ چ پشت و پەتان نیە، ئەوێ رۆژی ﴿وَمَا لَكُم مِّن نَّكِيرٖ

﴿٤٧﴾ (انکار)؛ هەمووی (اعتراف) ئەکا، یا کەس نیە، نەتان ناسێ، تا (رحم)ەکتان پێ بکا یا (حِصن)ی (حصین)تان نیە، تیا (تحصّن)کەن ﴿فَإِنۡ أَعۡرَضُواْ﴾ پاشی ئەو (بیانات)ە ﴿فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظًاۖ﴾ بە (رقیب)و ئاگادار و (محاسب)یان ﴿إِنۡ عَلَيۡكَ﴾ لەسەرتۆ نیە ﴿إِلَّا ٱلۡبَلَٰغُۗ﴾ (وما علی الرسول الاّ البلاغ) (تسلّط)ی (معنوی)هەر بۆ خوایە، (تسلط)ی (علی القلب) هەربۆ خودایە. وەلای (بعضی)ێ لە(عُلما)ی (فرقە)ی (ناجیە)، بۆ (ولی)ش ئەبێ، (تصرُّف) لەدڵان ئەکا؟ کوو ئارەزوو کا، وایان ئەگۆڕێ و ئەگێڕێ؛ بڵێم: چی؟ کەبۆ (رسول) نەبێ —بە(حکم)ی (وراثەت) بۆ وەلی چۆن ئەبێ بەڵێ (تصرف) لەدڵان— بۆ (جهەت)ی (شَرّ) زۆر (سهل)ە؛ خۆیان (مُستعِدّ)ن؛ وەک (کفریت)، بەس (دَلك)و (تماسّ)ی دەوێ؛ (انسان) لە(اوائل)ی (نشات)ی (قابل)ە بەهەر (قالب)ەکی دایرێژێنێ؛ (قلب)ی (قبول) ئەکا (أمّا) کە(صورەت)ی وەرگرت و (محکم) بوو؛ (قَلب)ی (مُشکِل)ە ﴿وَإِنَّآ إِذَآ أَذَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِنَّا رَحۡمَةٗ﴾ (نعمەت)ی (ثروەت)و (صحّەت)و گەورەیی و (تسلط) ﴿فَرِحَ بِهَا﴾ (کیف)ی پێ دێ، وائەبێ (سوق)ی ئەکا، بۆ (غرور) ﴿وَإِن تُصِبۡهُمۡ﴾ نافەرموێ: (أصبناهم) ﴿سَيِّئَةُۢ﴾ (مقابل)ی (نعمەت) ﴿بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيهِمۡ﴾ (سبب)ی (أصابەت) (بیان) ئەکا؛ ئەگەر کردەوەو پیشەی دەستی (سابق)ی نەبا؛ تووش نەدە بوو ئەمەبێ (شُبە)؛ (شرعاً وطبعاً)وایە. (غیر)ی (قضایا)ی (مبرمە) نەبێ، (باقی) دەستی (بشر)ی تیاهەیە لەدەست درێژی، بێ (معنا)یی؛ (حتّی) لە ڕێی (اکتساب)ی (خیرات) (لازم)ە (دقّەت) بکا؛ ئێمە خۆیندمان (سعی) مان کرد؛ (مُفرِط) لە(حجرە)ی مزگەوت و ئۆدەیی

(مرطوب)؛ (هوا) (ملوَّث) نووستین؛ (رعایەت)ی (حفظ الصحّە)مان نەکرد، یا بۆمان نەکرا؛ تووشی دەردەداری بووین؛ تائەمرۆ (دوام) ئەکا؛ ئەو (نوع)ەکارە، هەم (تجاوز)ە لە(طبیعەت)؛ هەم (تجاوز)ە لە(شریعەت)، (شریعەت)گەلێ شت بە(اعتدال) پەسند ئەکا، (زێد)ەباری خۆگران کردن (قبول) ناکا، کەتووشی ناخۆشی بوو ﴿فَإِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ كَفُورٞ ﴿٤٨﴾﴾ هەزار ناشکری ئەکا، آنزیادە(متشیخ)ەکانی (سفلە)وان ئەگەر (ئیشەکیان بە(کیف)ی نەبوو، (عرش)و قورش و (لوح)و (قلم) تێک و پێک ئەدەن، (قوم)ێ (نجیب) بەکچ بوون چیان بەسەر ئەهات؟ ئێستاش گەلێ کەس وان ﴿لِّلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثٗا﴾ پێی خۆش بێ، وەناخۆش بێ (ولو ظل وجهه مسوداً) ﴿وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ ٱلذُّكُورَ ﴿٤٩﴾﴾ زۆر؛ گەلێ (فقیر)ەن، (حتّی) کەکوڕیان ئەبێ، زۆر (محزون) ئەبن، لەبەر (ادارە) بەستەزمانە (عاجز)ە؛ (سبحان الله) (اکثر) (انسان)ی (فقیر) (اولاد)ی زۆر ئەبێ، دەوڵەمەند بەزۆری (حسرەت)و مەندن ﴿أَوۡ يُزَوِّجُهُمۡ ذُكۡرَانٗا وَإِنَٰثٗاۖ﴾ هەربوو (نوع)ێ ئەبن؛ ئی وائەبێ، زۆری پێ خۆشە؛ ئی واش ئەبێ زۆری لا ناخۆشە؛ (حمەآغای غفوری زادە) خوا (عافو)ی کا (اولاد)ی نێری کەم کەم ئەبوو، وەنە دەژیان؛ لەسەرئەو (ثروەت)و سامانەو گەورەی یە، (حسرەت)و مەند بوو؛ لە(اواخری) (عمر)ی خوا (حمەزیاد آغا)ی پێ (کرم) کرد؛ خوا بەر (قرار)ی کا؛ پیاوێ هەبوو (کەچەڵ)ی (گوڵزار)یان ئەگووتی؛ (فقیر)، بێ ئەنوا، هەموو ساڵی کوڕەکی ئەبوو؛ بەڵکو و (بعضی)ە ساڵان، ژنەکەی جووت، جووتی ئەیەنا، ئەگریا: باری، الهی، ئەمن چیان لێ بکەم؟ کوویان بەخێو کەم؟ ئەتوو بۆ کوڕێ نادەیە (حمەآغا)ی (صاحب)ی ئەو جاهو (مُکنەت)ە، ئەمن بۆ چمە؟

(حُکما)ی (عصر)ی، لە (مسالە)ی (تولید)ی (ذکر)و (انثی)و (عقامەت)، (ابحاث)و (تتبعّات)ێ (عجیب)یان هەیە؛ من دوو (کتیب)م لایە؛ (تاریخ)ی (انسان)ی (طبیعی)وە (قانون)ی (زواج) (مباحث)ی (نفیس)یان تیایە، وابزانم (أصل)ی نێرومێ بێ، لە (ذرّە)ی (حیویّە) کەلە (منی) بابی دایە، لەناو (رحم) (تکوّن) ئەکا؛ (ذکورەت)و (انوثەت)ی (ظاهر) ئەبێ؛ (علما)ی (فقە)وەکی (زەرکەشی)و (ابن حجر) ئەفەرموون: (ذکورەت)و (انوثەت) لە (اوّل)ی (تخطیط)ی (مادّە) (تقرر) ئەکا. کەوابێ، پاش (تقرر) ناگۆڕێ؛ (حتّی) بە (شێخ حسام الدین)ی (طوێلە)؛ ئەوەی (شێخ علی هەولیری) ئەڵێ: ژنی دەرویش (حسن) ئاوس بوو، (شێخ) ووتی؛ ژنەکەت، کچی لەزگی دایە، ئەوا کیرەکم پێوە نووساند. گۆی یا کردی بەکوڕ؛ نابێ.(جهل)و (بساطە)و (حبّ)، هەموو شت بە (انسان) (ئەسەلمێنێ) وەئەڵێن: (عُقم) دوو (نوع)ە؛ یەکی (قابل)ی (تداوی)یە؛ یەکی (قابل) نیە. برام (مُحقّق) (حُکما)ش (ایمان)یان بەخوا هەیە؛ ئەم (وضع)و (تدبیر)ە؛ ئەزانن لە (علم)ێ زۆر (شامل)ە، لە (صُنع)ێ (غایەت) (دقیق)ە؛ (لکن) ئەتوێن بزانن، ئەو کارانە خوا چۆنی ئەکا؟ وە (مشهود)ی (انام)ە، (بَشَر) لە (تعقیبات)یان (استفادە) ئەکا، ئێمە ئەڵێن: خوا ئەی کا، تێ نا (فکر)ین، چۆنی ئەکا؛ بۆیە هیچمان بۆ (کشف) نابێ، وە (ترّقی) (علمی) ناکەین؛ ئەگەر شتەک ببێ، بە (تقلید)ە لە (اجانب)وەری ئەگرین، (عملیّات) نا (نظریّات)ی بێ (عمل). کە دووسێ قسەیان لەو (نوع)ە (علوم)ەکرد، پێیان ئەڵێن. (فیلسوف) چەند (کیف)ی پێ دێ. (علما)ی (غرب) (علی الإطلاق) ئەڵین (دین) (مانع)ی (ترقّی)یە قسە دەر (حق) (دین)ی (اسلام) (اساساً) ڕاست نیە، (أمّا) (نظر) بە (اعتقادیات)ی (اجتهادیە)و (کسالەت)و (بطالەت)ی (مسلّمان)آن، قسەیان ڕاستە، (واقعاً) (انسان) (تحیّر) ئەکا، (قسم)ێ (انکار)ی

(تاثیر)ی (قُوا)ی (طبیعیه) ئەکا؛ (حتّی) (سلب)ی (قدرەت)یا (تاثیر)ی (قدرەت)ی (انسان) ئەکا، هەر چی هەیە بە (مخط) بە (خلق)ی خوایە، کەچی کەهاتە، باسی جنۆکان و (کرامەت)آن، ئەبێ بەشتێ تر (کل معقول جائز) (مستعبد)و (محال)یان لا نامێنێ؛ (انسان)ی (مکلّف) لە (جهەت) (شارع)، (قدرەت)ی لەسەر (فعل)ی (مکلف بە) نیە؛ (کسب)ەکی هەیە، ئەویشمان بۆ (تحریر) ناکەن؛ (أمّا) جنۆکە، ئەتوانێ خۆی (تشکل) کا بە (اشکال)ی (محتلفه)؛ (أطبّا)و (ادویه)هیچ (تاثیر)یا نیە، بۆ چا بوونەوەی نەخۆشی؛ (أمّا) (ملائکه) بەشەو و ڕۆژێ بە (٢٠) هەزار کەسی ووت؛ بمرن؛ مردن، ووتی زیندی ببنەوە زیندی بوونەوە. نازانم ئەمەچیە؟ جا (حق) نیە، (غربی) بلّێن، (دین)ی (اسلام) (مانع)ی (ترقّی)یە؟ (نقل) چ نیە، (عقل)و (روایەت)و (اقوال)ی (ائمه)ی (معصومین) شتە (لاحول ولا قوه إلّا بالله) (مع الأسف) لە (قوەت)ی خوای (محروم) بووین؛ (ضعیف)و بێ دەسەلّات بووینە ژێر چەپەلۆکی (غربی)یان. هەر چەند وەکی (مشرک)آن هاوار ئەکەنیە (اله)مان و (ائمه)ی (معصومین) (فائده)ی نیە، بەهاوارمانەوە نایەن (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) وای (آیەت)ی چەند بە (قیمەت)ە! ﴿وَيَجْعَلُ مَن يَشَآءُ عَقِيمًاۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ۝٥٠﴾ (حیف)ە بۆ (أمّەت)ێ، خوایان وا. (علم)و (قدیر)ی خۆیان وا (جاهل)و بێ هێز! (یا مُحوِّل) لە (حَول)و (قُوەت)ت (محروم) نەبین ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ لەهیچ (زمان)و (مکان)آن نەبوە، نابێ، (لایەق) نیە ﴿أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا﴾ (القا)ی (قلب)ی ئەکا، وەکی (وحی) (نحل)ێ؛ ئەمە وایە، وابکە؛ (امّ)ی (موسی) (علیه السلام) بە (وحی) (موسی)ی هاویشتە ناو (صندوق)وە بەئاوی دادا؛ وە (امثال)ی زۆرە؛ ئەو (وحی)یە (مقتضا)ی

(نُبوەت) نیە ﴿أَوْ مِن وَرَآيِ حِجَابٍ﴾ (بلا تشبیه)وەکی (ملوک)ی گەورە گەورە؛ ئەوی ئەچێتە (حضور)، لەشەرما نای بینی وەقسەشی لەگەڵ ئەکا ﴿أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا﴾ (مَلَك) بۆ سەر (رسول)ی (بَشَر) ﴿فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِۦ﴾ (فاوحی الی عبده ما اوحی) ﴿مَا يَشَآءُ﴾ ئەوەی فەرمانی؛ پێ دابێ، (بعث)ی (رُسُل) لە (أعظم)ی (نِعَم)ی (الهی)یە، (لکن) (بَشَر) ئەویشی تێکدا؛ (سید الکل) بوە (خاتم) (أمّا) خوای (تعالی)ن لەگەڵ هەموو کەس قسەناکا، وەبۆ کەس (تمثل) ناکا، مەگەر لەخەو (خیاڵ)ی (تمثیل)ی بکا، وە (الاّ بوجه من الوجوه) (تمثّل) نیە لام وایە، (خطاب)ی (مُشافهه) (ممکن) نیە، (و لو) بڵێین، (رؤیة الله) (جائز)ە. زێرا (هەیبەت)و (جلال)ی (شخص)وا (محو) ئەکا، (قابل)ی (خِطاب) نامێنێ؛ وەکی مەست و (مدهۆشی)آن. (جناب)ی (رسالەت) بێ (رؤیەت)، لە (وقت)ی (وحی) چی بەسەر دەهات (مع الرّؤیە) کوو دەبی؟! بەوقسەی ئێمە (استدلال)ی (معتزلی)یان نایە، لەسەر (عَدَم)ە (رؤیەت)؛ قسەکردنی خوا (مُنحصِر)ە لەو (سێ) (طرز)ە؛ نازانم (أولیا)یەکان لەو (آیەت)ە چی ئەفەرموون؟ لام وایە (احکام)ی (حدسیّە) (نوع)ە (وحی)یەکە؛ ئەکەوێتە (خاطر)ی (صاحب)ی (حدس)، بێ (نظر)و (تأمّل)و (تدبّر)و (خیاڵ) ئەهاوێژرێتە (خاطِر)ی، (بعدهُ) (تعقیب)ی ئەکا خەونیش (سرّ)ێ (عجیب)ە، تا (حاڵ) (حَل) نەکرایە (انسان) شتێ ئەبینێ لەخەو، وائەزانێ خوایە، (محاکمە)ی پێ ناکرێ؛ مەگەر (نادر)؛ وەکی ئەڵێن: (خۆی (مقابل)ی (امر)ی (واقع) ئەزانی) زۆر جارانم لەخەو دیتیە؛ (أمّا) بێ گفت و گۆ؛ دوو جارم (خطاب) هاتیتە گوێ بێ دیتن؛ (دفعە)یە لە مێژە (آیەت)ی (وما انا بظلام للعبید)م بیست؛ پار (انني معکما اسمع واری) وام زانی لە (ضمیر)ی (تثنیە) من و (نورالدین)ی برام

(مُراد)ین، ئومید وایە، لەو (معیّةُ)ە گەلێ (خێر) ببینین لە (دنیا)و (قیامەت)، خوا لە (قرآن) وا ئەفەرموێ؛ وە (حقّ)یشی وایە؛ (أمّا) (اسرائیلی)وە (اولیا)ی وە (أحبّا)ی ئێمە؛ (دئماً) بە (خدمەت) خوا ئەگەن؛ خۆیان بۆ (مُصوّر) ئەکا، (مُراعَبە)و (ملاعبە)یان لەگەڵ (اجری) ئەفەرموێ؛ (حتّی) نازو نووزێ (عجایب)ی لەگەڵ ئەنوێنن؛ ئەمە (مقام)ی (دلالی) پێ ئەڵێن؛ (نهایەت) لای (عیسوی)یان، بووە مقرّۆبی (انسان)ی؛ چووە ناوزگی (مریم)؛ بوە (عیسی)، هاتەدەر؛ بەمنداڵی لەگەڵ داکی، یاخود داکی کوڕێ بەسواری کەرێ چووە (مصر)ێ، (نهایەت) جوولەکەکان (سلب)یان کرد؛ ئیتر نازانم لە (حق) (بَشَر) بلّێم: «چی؟» (ایمان)ی بەڕاستی و (لایەق)ی (حضرەت)ی (کبریائی) کەمە؛ ئەوەی ئەو (ایمان)ەی هەبێ؛ (مِلحِد)ە، (مُنکر)ە , (جلال)و (سطوەت)و (هیبەت)و (غرەت)و (عظمەت)و جاهو و (جَبَروت)ی خوا؛ (حقّا) لەدڵاندا جێگیر بوویا، وانەدەبوو. لە (تفسیر)ی ئەم (آیەت)ەباز (سیّدي آلووسی) (تفصیلات)ێ تەولوی هەیە، (رحمەت) لە (آلووسی)بێ ﴿إِنَّهُۥ عَلِيٌّ﴾ (فوق الطبیعة)ە لە (سِمات)ی (ممکنات) (مُنزّ)ە؛ وەکی (مَلك)و (ابلیس)و جنۆکە، (مُصوَّر) نابێ ﴿حَكِيمٌ ۝٥١﴾ (یعلم حیث یجعل رسالته) بە (اوهام)و (خیاڵ)و (ادّعی)ی ئێوە نیە خودا خۆی قسەمان لەگەڵ بکا، (مَلك)مان بۆ بنێری، با بێ بیبینن؛ ئەمانە (هذَیان)ە ﴿وَكَذَٰلِكَ﴾ بەو (طرز)ە ﴿أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ رُوحٗا مِّنۡ أَمۡرِنَاۚ﴾ (قرآن)ی (کریم) (حقّا) (روح)ی (هدایەت)ە، (روح)ی (حیات)ی (اجتماعی)یە (روح)ی (حیات)ی (مسعود) آنەی (أبَدي)یە (روح الحق)ە، (روح)ێکە لە (امر)ی خوای، لە (قو)و (صفەت)ی خوای (نشات)ی کردیە؛ نازانم لێرە نەمدیە کەسێ

(تعرّض) بۆ (معنا)ی (من امرنا) بکا ﴿مَا كُنتَ تَدْرِى﴾ (قبل الإرسال والوحی) ﴿مَا ٱلْكِتَٰبُ﴾ (قوم)ێ (امیّ) چۆن ئەزانن، (کتاب)ی (الهی) چیە؟ (ذاتاً) (قرآن) نەبوو ﴿وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ﴾ بە (اعتبار)ی (متعلق) (طبیعی)نەی دەزانی؛ (أصل)ی (معنا)ی (لغوی) هەموو (عرەب) ئەیزانی؛ (أمّا) (ایمان)؛ بەخوا و (صفات)ی و (تنزّە)و (قُدسیّەت)و (نُبوەت)و (رسالەت)و (بعث)و (جزا)و (حقیقەت)ی (مَلك)؛ (رسول) (قبل الوحی) نەیزاینە؛ (ایمان)ی بەخوا بوە، لە (أصنام) (تبرّی)ی کردیە، وادەرئەکەوێ، (دائماً) تەماشای (ملکوت)ی (سماوات)و (أرض)ی فەرمووە؛ بە (آداب)و آیینی (قوم)ی خۆی (راضی) نەبوە؛ هیچ (رسول)ێ (ملحد)و (مشرک) نەبوە، (فطرت)یان بە (تقالید)ی (قوم) نەگۆڕایە ﴿وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ﴾ (کتاب) ﴿نُورًا﴾ (فوق الأنوار) ﴿نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ﴾ ئەوەی (فطرت) پیس نەبوویی، لە (خباثەت) (رسوخ)ی نەکردبێ ﴿مِنْ عِبَادِنَا﴾ ئەوەی (عَنود)و (متکبّر) بێ (مزاج)ی لەگەڵ (هدایەت)ی (قرآن) ڕێک ناکەوێ، شەق و پەقی کەن بەرلستی (ایمان) نایەنێ ﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾﴾ ڕێی ڕاست؛ ئەی (دُعاة)ی (هدایەت)؛ (الی الصراط المستقیم) (اقتدی) بە (رسول)ی (هادی) کەن ئەکەونە سەر ڕێی ڕاست، وە ئەگەن بە (مقصد) ﴿صِرَٰطِ ٱللَّهِ﴾ ڕێی خوای، بۆ ئەوانەی (انعام)ی لەگەڵ کردنیە ﴿ٱلَّذِى﴾ خوایە ئەو تۆ ﴿لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ﴾ بێ (شریک)ە لە (خلق) لە (تبییر) ﴿أَلَآ﴾ ئاگاداریە ﴿إِلَى ٱللَّهِ﴾ (لا الی غیره) ﴿تَصِيرُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥٣﴾﴾ (مبدا)ی (وجود) لەوییە، (مُنتهی)ی (امور)هەرچی بێ، بۆ لای ویە (مجازات)و (مکافات) ئەو

ئەی دا، کەسی تربیە؛ (مالِك)ی (یوم الدین)ە، (الهي) (رحم)ێ بە (کتاب)و (دین)و (خُدّام)ی (کتاب)ت کە، (نصرەت)و (عَون) مان دەی بۆ (حفظ)و (خدمەت)ی (دین)و (قرآن)؛ (رب آحکم بالحق) (وربنا الرحمن المستعان و علیه التکلان).[1]

سورة الزخرف

(مکیة کلها)یا (الآ) (آیەت)ێ نەبێ ؛ لە (بیت المقدس) (نازل) بوە، یاخود لە، آسمانی، یاخود لە (مدینە)ی، خوا (عافو)یان کا، لەگەڵ (نقل)و (خلاف)یان، (عدد)ی (آیەت)ی، یەک (خلاف)ە بەیەک (عدد)، (٨٨)یا (٨٩)یە تا (خلاف) کەمتر بێ، باشترە

﴿بسم الله‌الرحمن الرحیم﴾

﴿حمٓ ①﴾ قسەی لێ کرا ﴿وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ②﴾ ئەوەی (صحیح)و (أصحّ)و (جَلِي)و ئاشکرابێ ، بێ (شک)و (شُبهە)و (رَیب)بێ، (تنزیل)ی (عزیز)ی (علیم)ی (حکیم)ی (رحمان)و (رحیم)بێ؛ ئەو (کتێب)ەی یە، کە (قرآن)ە، (روح)ی (حقّ)ە، (نور)ە، بۆ رێ دەر کردن، دیارە چەند (مربوط)و (متنظم)ە، لەگەڵ (سورەت)ی (سابق)؛ (أمّا) (تعبیر)ی بە (جِنس)ی (کتُب)یا (مکتوب) لە (لوح المحفوظ)یا بە (معنا)ی (مصدری)، (یعنی) (کتابەت)و (خط)، (حقّا) لە (مقام) دوورن، (خاصة کتابەت) ﴿إِنَّا جَعَلۡنَٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيّٗا﴾ (جواب)ی (قسَم)ە ﴿لَّعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ③﴾ (لکن مع الأسف) گوێتان کەڕ بوو، (فهم)تان نەکرد وەکی لە (سورەت)ی ڕابردوو،

---

[1] — تەواو بوو، (تفسیر)ی (سورە)یی (شوری) (الحق) (سورەت)ێ شایانی (اعتنا)و (تفسیر)ە، زۆر هەڵ ئەگرێ، خودا (موفَق)مان کات (آمین)، ڕوژی یەک شەموو، اولی کانونی ثانی ڕ ومی (حسب التقویم)، چوارەمینی ماهی (ذی الحجّە) ١٢٥٨ ەسنە١٩٤٠م.

فەرمووی؛ (یعني فصلت)باز (معرکە)ی (قِدَم)و (حدوث)ی (قرآن)ە؛ (مع أنَّهُ) (اکثر)ی (اهل)ی (سُنَّەت) ئەڵێن: (لفظ)ی (حادثە) ئەوەی (قدیم)ە (کلام)ی (نفسی)یە. ئێمەقسەمان لە(لفظ)ی (منزل)ی (علی محمد) (ﷺ) (من حیث فهم المعنی)یە؛ (قدیم)ە(حادثە) لێرە(بحث) لێ کردنی، زۆر (مهم) نیە ﴿وَإِنَّهُۥ﴾ (کتاب)ی (مبین) ﴿فِيٓ أُمِّ ٱلۡكِتَٰبِ﴾ لە(أصل)یان دایە ﴿لَدَيۡنَا﴾ لای (جناب)ی (حقّ)ی (عظیم الشّأن)ە ﴿لَعَلِيٌّ﴾ بڵندە، (رفیع الدّرجات)ە، (عَلِيّ کبیر) (قرآن) بە(رفیع الشّأن) ئەزانێ؛ (فکیف) ئێوە؟ (حقّاً) (کتاب)ێ بڵندە؛ لەبڵندی هاتیە، بۆ (ذات)ێ بڵند، (عالی قدر)، (عالی) نەژاد ﴿حَكِيمٌ ٤﴾ (ذو حکمة بالغة)، (محکم)ە، (نسخ) نابێ؛ (عُلوّ)ی (قرآن) لەگەڵ (امزجە)ی (سُفلِی) (ردیء)ی (دونیّە) ڕێک ناکەوێ؛ (مُتکبِر) هەرچەند خۆی بە(بڵند) بزانی، (دون)ە، (تکبُّر) (دنائەت)ی (نفس)ە ﴿أَفَنَضۡرِبُ عَنكُمُ ٱلذِّكۡرَ﴾ لەئێوەی دوورکەین، لای دەین، (قرآن) نەنێرین ﴿صَفۡحًا﴾ بە(إعراض)ێ (تام)، یاخود بە(معنی) (جانب) ﴿أَن كُنتُمۡ قَوۡمٗا مُّسۡرِفِينَ ٥﴾ (چونکی) (قوم)ێ (مُسرِف)ن لە(سَیّئات) (لاشک) ئەوانە، زۆریان پێ ناخۆش و (رەحمەت)و گران بووە، کە(قرآن) (دائر) بە(سَیّئات)ی وان (نازل) ئەبوو، دەستیان لە(سَیّئات)و (جهالەت)و (فحشیّات)ی خۆ هەڵ نەدەگرت؛ ڕقیان لە(رسول)و (قرآن) ئەبۆ وە؛ ئەو (نوع)ە لەهەموو (زەمان)ێ هەن؛ (ملا)یە (وعظ) ئەدا، باس لە(ظلم) ئەکا —(مثلاً)— ئی (ظالم) ڕقی ئەبێتەوە؛ (عداوەت)ی (ملا) ئەکا؛ ئەڵێ: ئەوقسانەی لەگەڵ من بوو. خۆی (متأثِر) نابێ، ناگەڕێتەوە، بە(زێدە) (ظلم) ئەبێتە دوشمنی

(ملا)ی (ناصح)و (مشفق). بەڵێ (قوم)ی کە (تجاوز)ی لە (حد) کرد، بە (وعظ)و (نصیحەت) نایەتە ڕێیە﴿ وَكَمۡ أَرۡسَلۡنَا مِن نَّبِيّٖ فِي ٱلۡأَوَّلِينَ ٦﴾ لە (اقوام)ی (سالفە) لەئێوە بە (قوەت)و (مُکنەت)و جاهو (جَلال)تر ﴿ وَمَا يَأۡتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ٧﴾وەکی ئەو (قوم)ە؛ (بناءاً علیه) نابێ سەخڵەت بێ، ئەوە (داب)ی (اقوام)ە لە (حق) (انبیاء) ﴿ فَأَهۡلَكۡنَآ أَشَدَّ مِنۡهُم بَطۡشٗا﴾ هەڵمەت و (استیلا)و دەست بەسەردادان و دلگرتن و باس و (قُوەت) ﴿وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلۡأَوَّلِينَ ٨﴾ لەهەربووو (کتاب) تێ پەڕێ، (واقع) بوو، (قرآن) (خَبر)ی لێ دان، (فاعتبروا ان کنتم من اولي الأبصار) ﴿ وَلَئِن سَأَلۡتَهُم مَّنۡ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ﴾ ئەتوانن بلێن: (الله)ەکانمان؟ ﴿لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ﴾ (الله)وەکی لە (آیەت)ی دی. ئەفەرموێ ئەم دوو (وصف)ە ﴿ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡعَلِيمُ ٩﴾ (ممکن)ە (داخل)ی (کلام)یان بێ، زێرا ئەوی بلێ: (خالق)ی ئەو (کائنات)ە خوایە. (مجبوراً) ئەڵێ: (عزیز)و (علیم)ە. ئەو (خلق)ە، (بَدیهی)یە بێ (عِز)و (علم) ناکرێ؛ (أمّا) ﴿ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ مَهۡدٗا﴾ دیارە (راساً) (کلام)ی خوایە (ولو) بزانن، ئەو (جعل)ش ئی خوایە، (أمّا) (خطاب) (مانع)ە ﴿وَجَعَلَ لَكُمۡ فِيهَا﴾ لەعەردی ﴿سُبُلٗا﴾ ڕێگایە، زۆر و (واضح) ﴿لَّعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ١٠﴾ لەوڵات بۆ ئەوڵات پێیدا بڕۆن، بۆ (مصالح) ﴿وَٱلَّذِي نَزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءَۢ﴾

ئەوانی مە ئەڵێن:

باران بە (امر)ی (شێخ) ئەباری.

بە (امر)ی (کُن) (فَکانَ) وەک (امر)ی باری.

﴿بِقَدَرٍ﴾ ئەوەندی (ادارە) کا، کەم و زۆر؛ لەوشەوانە، تا سبەی لە(کۆ)یە باران باری، لە(تەق تەق)ی نەباری ﴿فَأَنشَرْنَا بِهِۦ﴾ (ولو) (بعضی)ێ بەو (بە)ە (راضی) نەبن؛ (تاویل)ی بکەن ﴿بَلْدَةً مَّيْتًا﴾ ولاتی مردی پێی، زیندی ئەکەینەوە، (بعضاً) (مملکەت)ێ بەسێلاب وێران ئەکا، (لکن) (مقام) جودایە ئەو (فعل)ە (لاشک) ئی خوایە، (فعلاً و عبارةً) (تفنّن)ی تیایە، (تفنّن)ی (في العبارة) لەبەر (تفنّن)ی (فی المعنی)یە (سوق)ی (هوا)و ئاو بۆ ولاتی مردی، وە(احیا) کردنەوەی کاری (علم)ە (کیفما اتفق) (تصوّر) ناکرێ ﴿كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾﴾ وێنەیە، (أنّه) گیا شین کردن و (بعث)ی ئێوە لای خوا، یەکسانە؛ (لازم) نیە، ئاوی (مثل)ێ (منی) بەسەر عەردا برژێنین، (انسان)ی پێ - زیندی بێتەوە؛ ئەمانە با (وجود)ی (اعتراف) ئەکەن خوداوەندی (عظیم الشان)، (خالق)ی (أرض)و ئاسمانانە(عبادەت)ی ناکەن، (أصنام)و (حیوانات) ئەپرستن (سبحان الله) خراپ وایە، (بَشَر) بەڕاستی ڕووڵەخوابی، بە(حق) بێ پەرستی؛ (قلوب)ی (عباد) لە(میل)ی (أصنام) (خالی) نەبوە ﴿وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ﴾ نێرومێ ﴿كُلَّهَا﴾ لە(عالم)ی (نبات)و (حیوان)و (انسان)، (أمّا) ترش و شیرین، (فوق)و (تحت) (ماضی)و (مستقبل) (و هکذا...) (تفسیر)ی بێ (روح)ە، ئەو (کلیە) ش (مقام)ێکی دی هەیە ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ﴾ کەشتی ﴿وَالْأَنْعَامِ﴾ ئەز (جملە) حوشتر ﴿مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾﴾ سواریان ئە بن، بۆی کردینە ﴿لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِۦ﴾ (ماترکبون)ی (عامّە) لە(فُلك)و (انعام)، گەرچی (ظاهراً) (ظهر) بۆ (حیوان)ە؛ وە(قرار) گرتنی ناو (سفینە)، (ظرفی)یە، ئی (انعام) (استیلائی)یە، (اختلاف)ی (معنی) بە(اختلاف)ی (حروف) چۆن نابێ

وەئەبێ؛ (فرق) هەبێ، لە (بَین)ی (تعدیە)ی (بِنفسە)وە (تعدیە)ی (بالحرف)؛ (دقائق)ی (عربی) —(فضل) لە (قرآن)— وا (ایجاب) ئەکات ﴿ثُمَّ تَذْكُرُواْ نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا ٱسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ﴾ (نعمت)ێ گەورەیە، کەشتیی وولاغی سواری؛ خوا (بَشَر)ی (هدایەت) دایە، (قوەت)ی پێ (کرم) کرد، بە (علم)و (تدبیر)و (صنعەت) پاپۆڕی دروست کرد، (حیوان)ی (جسیم)ی وەکی: (فرس)و حوشتر و فیل و گامێش، (مُسَخَّر) کرد؛ ئەبینی گەڵەگامێشێ کەشێر (مخافەت)ی لێ ئەکا — (انسان) ئەی خاتە بن (نێر)؛ وەکی کەری ناتەوان، جووتی پێ ئەکا ﴿وَتَقُولُواْ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا﴾ (معنیً) چەند دوورە؛ (حساً) چەند نێزیکە لەبەر (مُسَخّری) (حتّی) (مُحقّر)و (مُهان)ە؛ کەیاخی بوون وەتووڕە بوون، پەهلەوانان خۆیان لەبەر ئەشارنەوە، کەڵێچەگا مێشێ یاخی بوو بوو انسانەکی بەسەر قوچی خویەوە کردبوو، ئەگەڕا لە (بیتوێن) کەس نەی دەگۆ: ئی منە. ﴿وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾﴾ بەرانبەری وی نەبووین تاقەتمان نەبوو (مقابلە)ی کەین، (فضل) لەمەی کەسواری بین ﴿وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾﴾ لەهەرلوو (سَفَر) (ظاهر) وایە، ئەم (قَول)ە لەکن سوار بوونی (فلک)و وڵاغ (مشروع) بێ، (بعضی)ێ لام وایە، لەفەرمایشی (حضرەت)ی (نوح)یان وەرگرتیە؛ ئەڵێن: لەوەقتی چوونە ناو کەشتی (مثلاً): (بسم الله مجراها ومُرساها... (الآیەت)ە بخوونی. ﴿وَجَعَلُواْ لَهُۥ مِنْ عِبَادِهِۦ جُزْءًا﴾ (ولد) (ولد) (جزء)ی بابە، جگەرپارەیە، پارەی جگەرە؛ (بعضی)ێ (تفسیر)ی ئەکەن بە (اناث)وە ئەڵێن: اجزات المراة اذا ولدت اُنثی (أمّا) (زمخشری) پێی (راضی) نیە یە؛ لە (جهەت) (تفسیر) نەلە (جهەت) (لغەت): ئەڵێ:

ئەمە (کذب)و (افترا)یە بە (عەرەب) " (بنا) بە (قَول)ێ (امام)ی (زجّاج)و (ازهری)ش (انکار)ی ئەکەن ﴿إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾﴾ لە (کفر)و (جهل)و (شرکی) لە (کُفران)ی (نعمەت) بە (مبالغه)یە؛ (ذاتاً) ئەم (شرک)ە (کُفران)ی (نعمت)ە ﴿أَمِ ٱتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ﴾ لە (نظر) پیاوان (جنس)ی (خشن) بە (قیمەت) ترە لە (جنس)ی (لطیف)؛ (لکن) (عُبّاد)ی (مریم) لایان وانیە؛ ئێمە قسەمان لەگەڵ پیاوانە؛ (ولو مشرک)ین (نظر) بە (مقام) لەنامەردان چاترن ﴿وَأَصْفَىٰكُم بِٱلْبَنِينَ ﴿١٦﴾﴾ ئەوا ئەڵێن: خوا (إتخّاذ)ی (ولد)ی کردیە— هەرنە یئسە؛ گەلێ لە (بَشَر) ئەو (هذیان)ە ئەکەن؛ (أمّا) (نسبەت)ی کچ پێدان — کەخۆتان پێی (راضی) نین، بە (ذُلّ)ی ئەزانن؛ بۆ؟ " ئەوەندە هۆشەتان نیە— (فی الجملە) (رعایەت)ی گەورەیی بکەن؛ لێرە (زمخشری) (حاشا) بێنی (اعتزال)ی لێ نایە. هەموو (مُفَسِر)ەکان بەو (منوال)ە (تفسیر)یان فەرمووە. (ابن منیر) (تفصیل)ەکی لێرە هەیە، لام وابێ (موقع)ی (حاشیە)یان لێ گۆڕایە ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا﴾ بەکچ ﴿ظَلَّ وَجْهُهُۥ مُسْوَدًّا﴾ ڕووی ڕەش هەڵ ئەگەڕێ؛ ڕووی ڕە ش بی، یا خوا ﴿وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾﴾ (حزین)و (مکروب)ە؛ گەلێ کەس لە (مسلّمان)آن ئیشێ زۆر بێ ڕێز ئەکا، (لومە)ی ئەکەن، (قباحەت)ی لەخۆی لا ئەدا، ئەڵێ: خوا پێی کردم" (شخص)ێ هەبوو. گێژو وێژ؛ (ذات)ێ —(ڕەحمەتی لێ بێ)— فەرمووی: لام وایە، ئەوە (ولی)یە" ووتم: ئەگەر کەسێ بڵێ: ئەوە برای تۆیە "پێت خۆشە؟" فەرمووی: «نا» ووتم: "ئەدی خوا کوو (راضی) ئەبێ، بڵێی: ئەمە (ولی) خوایە؟ بنۆڕە (حُرمەت)ی خوای لای (اکثر)ی (مسلّمان)آن، ئەو (نوع)آنەیان، لا (ولی)یە؛ وە (ممکن)ە بە (مُدبّر)ی (أرض)و ئاسمانیان

بزانن؛ توو خوا دێتەدڵت؟ خوداوەندی (عظیم الشان) زۆرِنا ئەنگێویێ چاوەشێ، بکا بە (قطب)؛ (تفویض)ی (ادارە)ی (کائنات)ی پێ بکا؟ ئەتو و خوا ئەمەبە (اعتقاد)ی (صحیح) ئەزانی؟ (سبحانک ربّي ماقدروا حق قدرک) خوای (تعالی)ن بە (لطف)ی خۆی؛ دڵی (مسڵمان)آن لە (عقائد)ی (فاسد)ی (مزخرفە) پاک کاتەوە؛ (آمین) ﴿أَوَمَن يُنَشَّؤُا فِي ٱلْحِلْيَةِ﴾ بەخێو ئەکرێ، لەناو خشڵ و (سلسلە)و پلّپلّە، خامەک و خارا و وشتی نەرم و نازک ﴿وَهُوَ فِي ٱلْخِصَامِ﴾ لە (جدال)و (مدافعە) ﴿غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾﴾ (قُدرەت)ی لەسەر (تقریر)ی (دەعوا)ی نیە؛ (یعنی) (جنس)ی (لطیف)ە؛ ئەمە (نسبەت) ئەدەن، بۆ خوا (جناب)ی (کبریائی)؛ (قویّ)و (قدیر)و (بدیع السّموات والأرض) ئەو جۆرە (ولد)ە (اتخاذ) ئەکا؟ تا (شکری) نەبێ، ئەوەی (ولد) بۆ خوا پەیائەکا، یا کچی بۆ قرار ئەدا یا کوڕی وەکی عیسی (علیە السلام) ضعیف و بێ هێزو دەسەڵات، ترسنۆک و (مغلوب)ی دەستی جوولەکان؛ ئەگەر ئاوروپی کەسێ وەک (ناپلێون) یا (سمارك) یا (هتلر) یا (موسولونی)یان کردبا، کوڕی خوای، وەک (میقادۆ) (ژاپان) کەبە (ابن السما)ی ئەزانن، هەرنەیئسە؛ (لکن) (عیسی)و (ابن الالە)ی زۆر بێ (مناسبە)ن. ئەو (إتحّاد)و (حلول)ی کە (بعضي)ێ (بَشَر) (اعتقاد)ی ئەکا، لەبەر چیە؟ چونکی (بَشَر)ی لابێ (قوەت)و (قدرەت)و هێزە ئەگەر هێزەکی لێ (صادر) بوو، لەخۆیەوە نیە، (البت)ەخوا تیای (حلول)ی کردیە، ئەم (فارقە)ی لێ (ظاهر) بوە، وە (الحاق) بە (زُمرە)ی (اله) لای (روحا)ی یان (نوع)ە نیشانەیەک بوە، بۆ (تشجیع)؛ ئازابن، (سباق)ی بکەن، تابینەیەکی لە (اله). لە (ابن زید) (نقل) ئەکەن: (مُراد) بە (من ننشؤا) (أصنام)ە؛ هەندەکیات لەزێروزیو دادەرِێژن، (بعضي)ێ (جواهر و زێری پێوەئەکەن، (لکن) پێی (راضي) نین، لەبەر (آخر)ی (آیەت)؛ زێرا ئەوان

ئی قسەکردن نین، (فضل) لە (بیان)؛ گەرچی ئەمەش (ممکن الجواب)ە؛ (أمّا) (سیّدي الوسی) ئەفەرموێ: ئەو قسەلام لە (نفس)ی خۆی دا دوورە. وەچەند (تقدیرات)ێ تریش هەیە، (حاجەت) بە (بیان) ناکا ﴿وَجَعَلُوا۟ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ ٱلَّذِينَ هُمْ عِبَٰدُ ٱلرَّحْمَٰنِ إِنَٰثًا﴾ بێ وەی بڵێن: (بناتُ الله) (قول)یان بە (انوثەت)ی (مُلك)، (جهل)و (حماقەت)ە (رجماً بالغیب)ە؛ ئەوەبە (مشاهدە) ئەزاندرێ ﴿أَشَهِدُوا۟ خَلْقَهُمْ﴾ ئاگایان لێ بوە؛ (حاضر) بووین کە (ملائکە) (خلق) کراین؟ وەبە (اناث)یان دیتن؟ ئەمەش (خیالّ)ێ سەیرە، لە (بَشَر) دا؛ (اکثر)ی (آله) بە (اناث) (تخیّل) ئەکەن؛ گۆی یا (جنس)ی (لطیف)ن جێی (لطف)و (مرحمەت)و (حُنوّ)و (رِقّەت)ن؛ ئەوەی (لذەت)و خۆشی بێ، (اله)ی بەکچ بۆ (تصویر) ئەکەن. وابزانم بەس (اله)ی (حرب) بە (انسان)ێ دڕ و گرژ، (تصویر) ئەکەن، (یاللعجب) (رمز)ی (بریتانیا) شێرە؛ ئی (المانیا) (عُقاب)ە؛ تاکەی (عبادەت)ی (صورەت)ی ژن ئەکەن؟! لە (بنی اسرائیلی) ئایا ئەبێ (شێر)و (عُقاب)یان نێربێ یا مێ بێ؟ (فرەنسە) هەرنەئیسە، (رمز)ی نازەنین (صنم)ێکە دڵ دەبا، چونکی (مهد)ی (حضارەت)ە؛ وابزانم لە (تفسیر)ی (آیەت)ی (ان تعبدون من دون الله الاّ اناثاً) شتێکمان نووسی؛ بەسایەی ئاوروپایی یان تادێ، (عبادەت)ی (اناث) (تعمّم)و (سرایەت) ئەکات ﴿سَتُكْتَبُ شَهَٰدَتُهُمْ﴾ ئی (زور) ئەنووسرێ، لە (کتاب)ی (اعمال)یان ﴿وَيُسْـَٔلُونَ ١٩﴾ لەڕۆژی (آخرەت)؛ (ممکن)ە (س) بۆ (استقبال)بێ بنۆڕنە (عاقبەت)؛ ئەگەر، لەسەر ئەو (اعتقاد)ە مردن (تثبیت) ئەکرێ، وە (الا) (محو) ئەبێتەوە ﴿وَقَالُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱلرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَٰهُم﴾ (ملائکەت)مان نەدەپەرستی ئەو قسەلای (اهل)ی (عدل)و (توحید) (صحیح)ە؛ وائەزانن، ئەمە

بە (مَشیّەت)و (ارادە)ی خوایە، (اهل)ی (سُنّەت)و (جماعەت) ئەفەرموون: بەگەمەو قەشمەری وائەڵێن: (معرکە)یە (هائلە) خوای (تعالی)ن (روح)ی (قرآن) لە (بین)ی (مُخاصِمي) (أمّەت) (حفظ) کا؛ لە (نور)ی لە (هدایەت)ی (اسنقتادە) بکەین لە (طرف) ملایانی بە (إنصاف) ئەو (نوع)ە (شەر)ە بکوژێندرێتەوە ﴿مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ﴾ (نقّەت) کە، (بعضي)ێ (صوفیّە) گۆی یا (کشف)ی (لوح المحفوظ)یان بۆئەبێ، لەسەریان نووسرایە (ئەو گوناهە ئەکات)؛ (علم)ی پێ (حاصل) ئەبێ؛ گوناهی ناگاتێ، پێی لە (مقام)ی (رفیع)ی خۆی (تنزّل) ناکا، بەڵکو (خێر)ی ئەگاتێ (أمّا) (اهل)ی (نظر). (ولو) لە (دلیل)ەوە بڵێن: هەرچی هەیە، بە (ارادە)ی خوایە. —گوناه بکەن، پێی (مؤاخذە) ئەکرێن؛ زێرا (علم)ی (شهودی) نیە (لا اله الا الله والله اکبر) ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾﴾ (تخمین) ئەکەن، قسەیان لە (علم)و (یقین)ەوە نیە ﴿أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا﴾ بە (واسطە)ی (رسول)ێ ﴿مِّن قَبْلِهِۦ﴾ ئەڵێن: (قبل القرآن)یا (رسول الله) ئەدی (ممکن) نیە بڵێن: پێش (إتّخاذ)ی (مَلك) بە (اله)و (معبود)؟ دیارە ئەو (اعتقاد)و (عُبودیّەت)و (عبادەت)ە (حادث) بوە، (اجداد)ی (قُدما)یان ئەو (ملک)ە یان نەبووە ﴿فَهُم بِهِۦ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾﴾ لە (قرآن)وا دەرئەکەوێ (ارادە) بۆ (عبادەت)و (عبودیەت)ی ئەم یا ئەو بە (ارسال)ی (رسول)و (انزال)ی (کتاب) دەرئەکەوی؛ ئەگەر وانەبێ (وهم)ە؛ لەو (آیەت)ە (اسشمام)ی (استهزاء) ناکرێ ﴿بَلْ قَالُوٓا۟ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ﴾ (اىين)ێ دی ﴿وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾﴾ چیان بەدەستەوە نیە، (تقلید) نەبێ؛ هەرچەند ئەڵێن: (اعتقادیات)مان ئەبێ (یقینی) بێ. (أمّا) (تقلید) (حُکم) فەرمایە؛ قسەیە (حق) بکەی؛ ئەڵێن: ئەمە

(مُبتدعه)یە– بەڵکو (معاذ الله) (کافر)ە. لەو (مقام)ە (سیّدی اَلووسی) (تفضیل)یّ تەواوی هەیە. (واقعاً) (منازعە)ی (علما)یان، لەگەڵیّ جیّ ئێمە (مشوّوش) ئەکەن؛ من ئەوەندە ئەڵێم: (قُدرەت)و (قوەت)و (تاثیر)ی (علم)و (قدرەت)ی (انسان) جێی (انکار) نیە "ئێمە (راي العين) ئەی بینین، ئەمڕۆ (مخترع)ەکانی (ئاوروپی)و (امریکی) چ ئەکەن؛ با ئیمە (اقتدا) بە (اُولو العزم)ی (من الرسل) بکەین، (عزم)و (جزم)و (صبر)و (متانەت)و یەکیەتی بنوێنین؛ (سعی) بکەین، بۆ (خلاص)ی (اُمّەت) لە (اسارەت)و (ذلّەت)؛ وەکی یارانی (رسول)ی (اکرم) یەک (مبدا) یەک (ملک) یەک (غایە) تیّ کۆشین.

وەک شەزانی چکەلۆکەئەڵیّ:

یاران بکوشید، تا جامەیی زەنان نەپۆشید "

(دائرە)ی (ارادة الله) (واسع)ە (ارادە)ی (تعالی) (خاصّ)ی (غربی)یان نیە؛ (توسیع)ی (دائرە)ی (ارادة الله)، (توسیع)ی (دائرە)ی (عمل)و (امل)ە، بۆ (مسلّمان)آن، تاکو ئەوەی بە (خاطر)و (خیالّ)یان دانەیە، کەبۆیان ئەبیّ، بە (ارادە)ی یەزدانی، (اعانە)ی (صمدانی)، (توفیق)ی (سُبحانی)، پێکی بێنن، بۆ (عطالەت)و (کسالەت)؟ وە (رضا)مەندی بە (رەزالەت)نیە (انّ الله لا یغیرما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) ﴿وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ﴾ پێشی توو ﴿فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّذِيرٍ﴾ لەخۆیان، لە (غیر)ی خۆیان ﴿إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ﴾ دەوڵەمەندەکانیان ﴿إِنَّا وَجَدۡنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٖ﴾ لەسەر ڕەوشت و (دین)یّ دی ﴿وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقۡتَدُونَ ٢٣﴾ (والمقتدون بهم مهتدون) ﴿قَٰلَ﴾ (بني)ی (مُنذِر) ﴿أَوَلَوۡ جِئۡتُكُم بِأَهۡدَىٰ﴾ (دین)یّ؛ با (دین)ی ئێوە (هدایەتی) بیّ ﴿مِمَّا وَجَدتُّمۡ عَلَيۡهِ

ءَابَآءَكُمۡۖ﴾ لكن به (بداهەت) دیارە، کەئی ئێوه (یعنی) (باطل)ە؛ (ذاتاً) (دین)ی وان (هدایەت)ی تیانیە؛ گۆی یا (اهدی) (جري علي سبیل الإنصاف)ە، (ممكن)ە بلّێین: (نظر) به (زعم)یانه ئەوەی (عاقل) بێ، ئەبێ له (هدایەت) بۆ (اهدی) بڕوا له (حسن) بۆ (احسن) بچی (فكیف) لەسەر (ضلال) بمێنێ؟ ﴿قَالُوٓاْ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ٢٤﴾ (قطعا)؛ (صاحب)ی (بحر) ئەڵێ: (ضمیر)ی (قال)ە ی پێش (استفهام) بۆ (رسول الله)یە" (لكن) ئەم (جواب)ە، وەفەرمایشی ﴿فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡۖ﴾ (مساعده) ناكا؛ (ولَوْ) (صاحب)ی (بحر) بۆی کەوتبێتە، مەله ﴿فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٢٥﴾ بەڵێ، ئەو (امر)ە، بۆ (حضرەت)ی (رسول الله) زۆر (موافق)ە ﴿وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِيمُ﴾ (ابُ الكل) (اسماعیلی)و (اسرائیلی) ﴿لِأَبِيهِ﴾ بەبابی ووت: ﴿وَقَوۡمِهِۦٓ﴾ ئەوانیش به (تقلید)ی (آبا)یان، بت پەرستی یان ئەکرد ﴿إِنَّنِي بَرَآءٞ﴾ (بَري)م (بَراء) (مصدر)ە؛ (مبالغةً) (حمل) کرایتە سەر (ذات) ﴿مِّمَّا تَعۡبُدُونَ ٢٦﴾ (مُمَثِّل)و (مُحقِّل)، (مَرِای)و (مُخَيِّل) ﴿إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي﴾ (ممكن)ە کەسێ بووبن، بەس (عبادەت)ی خوایان کردبێ؛ (ولَوْ) بەتەواوی ڕێ یان بە (دین) نەبرد بێ، وە (بعض)ێ ئەڵێن: (استثنا)ی (مُنقطعة)؛ ئەوەی منی (خلق) کردیە ﴿فَإِنَّهُۥ سَيَهۡدِينِ ٢٧﴾ (ادامە)م ئەکا، لەسەر (هدایەت)؛ یا بۆ (کمال)ی (دین)؛ (أصولاً و فروعاً)و ﴿وَجَعَلَهَا﴾ (کلمە)ی (توحید) ﴿كَلِمَةَۢ بَاقِيَةٗ فِي عَقِبِهِۦ﴾ بە (غیر)ی وی (راضي) نەبن؛ وە (دائماً) لە (اولاد)ی وی بووبن؛ (حفظ)ی (توحید) بکەن، وە (داعی الی الله) بن ﴿لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ٢٨﴾ ئەوانەی لایاندایە بە (ارشاد)یان بگەڕێتەوە،

(یعنی) (جهل)ی (بالله) بە (نوع)ێ (تعمّم)ی نەکردیە، کە (باطره) ئایینی (ابراهیم)یان لەیادنەمابێ. (حضرەت)ی (ابراهیم) (مُوحّد) بوە، (عبادەت)ی بتانی نەکردیە، (نَهي) (اَولاد)ی لێ کردیە، لەناوی (اسماعیلی)و (اسرائیلی)وا (دَوران)ی کردیە: ئێوە ئەگەر لە (اولاد)ی ئەون، بەقسەی بکەن، چۆن ئەو لە (تقالید)ی باوک و (قوم)ی لای دا، ئێوەش لادەن لە (تقلید)ی (آبا)تان، وە (الا) ئێوە (اَحنفي) نین؛ (منحرف)ن لە (دین)ی (ابراهیم) ﴿بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ﴾ (اهل)ی (مکّە)و (آبا)یان ﴿حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾﴾ (وهو بالأفق الأعلى) لەهەموو (مآثِر) لەپاداشتی (انعام) (کافر) بوون؛ (نفع)و (رئاسەتی) خۆیان لەبت پەرستی دیت ﴿وَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ﴾ (ایمان)یان نەهێنا ﴿قَالُواْ هَٰذَا سِحْرٌ﴾ (قرآن) (سحر)ە ﴿وَإِنَّا بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٠﴾﴾ خوا ئەزانێ (سحر) با، (ایمان)یان پێ ئێنا ﴿وَقَالُواْ لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾﴾ پیاوێ گەورە؛ (ابن عباس) ئەفەرموێ: لە (مکە) (ولید بن مغیره)؛ لە (طائف) (حبیب بن عمرو)یان (مقصود) بوە. (مُجاهِد) ئەڵێ: (عُتبە بن ربیعە) لە (مکە)؛ (کنانە بن عبد)یا (لیل) لە (طائف). (قتادە) (مُوافِق)ە لەگەڵ (ابن عباس) لەسەر (ولید)ی؛ ئی (طائف) ئەڵێ: (عِرق بن مسعود)ە. بنۆڕە (تفسیر)ی (ابن کثیر) چەند (خلاف)ێ ئەفەرموێ؛ (سبحان الله) لەئەجەندەش (اِتّفاق) نەبوون. وەکی (ابن کثیر) ئەفەرموی؛ (ظاهر)وایە، پیاوی گەورەیان (مُراد) بووبێ — (لاعلى التعیین)، وەپیاوی گەورە، (مُنحصِر) نەبوە لەدوان؛ هەر شارەیەک؛ (حاصل)ی (غیر)ی (محمّد)ی پیاوێدی گەورەبا، (مع أنَّهُ) چەشمی گەردوون، پیاوێ وەکی (محمّد)ی گەورەی نەدیتیە، وە نای بینی؛ گەورەیی بەچیە؟ بە (عقل)و (اخلاق)و (عزەت)ی

(نفس)و (عُلوّ)ی (حکمەت)و (حُنوّ)ی (علی الضعفایە)یە (محمد (ﷺ))
لەو (مَزایە) (فوق الکُلّ)ە ﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَۚ﴾ (نبّوەت)و
(رسالەت)و (انزال)ی (وحی) ئەوەی ئارەزوو کەن، (وحی) بۆ بی؛ ئەوەی
ئەوان نایەنەوی خواش نەیەوێ، نەی کا، بە(رسول)؛ ئەمە(میل)و
(مشرب)ی کەچە (جاهل)ەکانی مەیە ﴿نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ﴾
(اسباب)ی گوزەران ﴿فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَاۚ﴾ (حسب المشیّة والإرادة) ئایا
(دخل)ی (رای)ی ئەوانی تیا بوە؟ یا بە(اختیار)ی خۆی وای کردیە؟
﴿وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ﴾ لە(قوەت)و دەوڵەمەندی، لە(اساس)و
(خدم)و (حشم)؛ ئەگەر بنۆڕنە(امم) عادی، خۆیان لەپێش چاو ئەکەوێ
﴿لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّاۗ﴾ (بعضی)ێ (بعضی)ێ (استخدام) بکەن؛
(عجایب) نیە؛ قانزجی (حاڵ)ی خۆی بەشای ناگۆڕیتەوە؛ ئەو (ترتیب)و
(تسخیر)ە، کێ کردیتی؟ ئەوانیش وەکی خەڵکی (داخل)ی ئەو (تدبیر)و
(تربیت)ەن، (زێدە)یی نیە، دیارە(بۆ شەویکی) (قابل) نیە؛ گربوونەوەی
(بشر) لەسەر (دین)ێ (محاڵ)ە؛ (دەعوەت)ی (عموم)ی (بشر) بۆ
(اتحاد) (خیاڵ)ە؛ (خیاڵ)ی خاوە، تا (خەلق) بەو (درجە) (متفاوت)بێ،
(اتحاد)ی (عمومی) (غیر)ە، (قابل)ە؛ ئەگەر (فطرەت)و (میل)و (مِزاج)
لێک نێزیک بوو (ممکن)ە. خوا ئەفەرموێ: (وما اکثر الناس ولو حرصت
بمؤمنین) (رُسُل)ی (سلام) خۆڕایی خۆیان ماندی ئەکەن (رسالەت)ی
(شمیرلاین)ی (مقابل)ی (هتلر)ی بۆف بوو، هیچ دەرچوو؛ وەکی
(رسالەت)ی (بهائی). گەلێ کەس لەسایەی (تسخیر)ی (الهی) دەوڵەمەند
ئەبن، (غرور) ئەیان گرێ ﴿وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾﴾ وا
دەرئەکەوێ (ضِمنا) لەگەورەیی (مقصد)یان دەوڵەمەندی بوە؛ وەکی (بنی

اسرائیلی) لە (حق) (طالوت)یان ووت: و لم یؤت سعة من المال دەوڵەمەندی مایەی (افتخار) نیە؛ (واقعاً) بۆ (انسان)ی باش باشە؛ (أمّەت) (خێر)ی لێ ئەبینێ؛ بۆ (ملا)ی چاک زۆر چاکە، (خزمەت)ی (علم)و (شرف)ی پێ (محافظە) ئەکا؛ بە (شرط)ی (عُلوّ)ی نەژاد، (عُلوّ)ی (همّەت)؛ (نزاکەت)و (عِزّەت)ی (نفس) ﴿وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً﴾ لەبەروەی نەبا، کەهەموو لەسەر (کُفر) (اجتماع) ئەکەن ﴿لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ﴾ (کافر)ی (بالرّحمن) (رحم)ی لەدڵا نابێ؛ زێرا (مبدأ)ی (انکار)ە کەوابی ئەبێتە (شر خلق الله) ﴿لِبُيُوتِهِمْ﴾ بۆخانیان ﴿سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ﴾ لەزیوی؛ ساباتی خانوومان ئەکرد ئەزیو ﴿وَمَعَارِجَ﴾ ئەویش لە (فضّە) ﴿عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾﴾ پێی بەسەرکەون ﴿وَلِبُيُوتِهِمْ﴾ (ممکن)ە دەرکەی گەورەی خانووی (مُراد) بێ، ئی (بیوت)ی پێشی (حجر)ەکان ﴿أَبْوَٰبًا﴾ (باب)ی (داخلی)و (باب)ی (سلام) لغی و دوو دەری، ئەوانیش لەزیوی ﴿وَسُرُرًا﴾ ئەویش (کذا) ﴿عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾﴾ لەسەریان پاڵ دەنەوە ﴿وَزُخْرُفًا﴾ زیبا و (زینەت)و (نقش)و نگار و (اساس)؛ وەبە (خصوصی) (تفسیر) ئەکرێتەوە، بەزێڕ؛ با ئەویش بۆ (سقف)و (معارج)و (سُرُرُ)و (ابواب) بێ، (فی الحقیقة) ئەمڕۆ دەوڵەمەندی وا زۆرن، ئەتوانن خانووی لەزێڕو زیوو (جواهر) دروست کەن، (لکن) (دەعیە)و (انانیەت)یان پێ نیەلە (مصالح)ی خۆیان و (ملّەت)و (دەوڵەت)یان (صرف)ی ئەکەن؛ وە پیاوە گەورەکانی (عالی همّەت) roویان لە (بساطەت)ی (مسکن)و (لباس)و (مجلس)ە ئاڵایش و ڕەنگار و ڕەنگیان پێ جوان نیە؛ ئاورووپایی (مرحوم) (عبدالحمید خان)یان زۆر (تقدیر) ئەکرد؛ خووی لە (لباس) سورمەلی و شتی وا نەبوو؛

له (أيّام)ی (رسمی)دا، نیشانەیە گچکەی هەڵدەگرت نیشانەی ی خانەدان و (سلطنەت)ی، (لباس)ی یەک. ڕەنگ بوو؛ (لەالحمد) پاش (رسوخ)و (نَشر)ی (دین) هەڵخەڵەتان بەئالایشی (دنیا) کەم بوو، یانەما ﴿وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۚ﴾ هەر ئەوەندەیە، چیتر نیە؛ زوو یا درەنگ (زوال)ی ئەبێ؛ وەئەگەر بۆ (مستقبل) ماڵی (دنیا) (صرف) نەکرێ، لە (دنیا)ش بە (متاع) (حساب) نیە، (انسان)ی (ڕەزیل)و (بخیل) (أصلاً) (تمتّع)و (لذەت)ی لێ نابینی ﴿وَٱلۡأٓخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلۡمُتَّقِينَ ٣٥﴾ کەلێ کەس (ذَمّ)ی (دنیا) ئەکا، ماڵی (دنیا)ی لاهیچ نیە (قسم)ێ لەدڵەوە ئەفەرموون، (قسم)ێ لە (منافق)ی ﴿وَمَن يَعۡشُ﴾ (اعشى) بەشەو کۆران ئەڵێن، (إعراض)نێ (تعامی) کە؛ (ضعیف البصر)بێ، کۆتا (نظر) ﴿عَن ذِكۡرِ ٱلرَّحۡمَٰنِ﴾ (قرآن) بە (سطح)ی بنۆڕێتێ (دقّەت) لە (آیات)ی نەکا ﴿نُقَيِّضۡ لَهُۥ شَيۡطَٰنًا﴾ (استیلا)ی بەسەرا بکا؛ (استیلاء القیض علی البیضة) قەپێلکە هێلکە لەسەر هێلکە؛ (انه) (دور)ی بدا ﴿فَهُوَ﴾ (شیطان)ە کە ﴿لَهُۥ قَرِينٞ ٣٦﴾ یارمەتی، لێی جودانا بێتەوە، (صرف)ی (نظر)ی ئەکا لە (قرآن)، بە (سماع)ی دڵی تەنگ ئەکا، نایەلێ گوێی لێ ڕاگرێ، تێی بگا؛ ئەو (قَرین)ە لەناو دەروونی (انسان)ە؛ کەسێ بە (وجدان) بێ؛ ئەزانی (مادە)ی (خبیثە) لەکۆڵ (انسان) نابێتەوە، (دائماً) لەگەڵ یەتی کەم وایە، لە (تحریکات) (ساکن)بێ؛ مەگەر (مشغولیەت)ێ زۆری بەسەرا بێ؛ ئەو (شیطان)ە (علاج)ی (مُشکِل)ە من لە (اوائل)ی (نشاتم) (حِسّ)م ئەکرد، شتێ لەلای (قلب)م بوو، زۆری سەخڵەت ئەکردم، (دفعە)یە (حِسّ)م کرد؛ زیکەیەکی لێ هات؛ بۆلای ڕاستم چوو لەلای سیپەلکم

(قرار)ی گرت، (حالاً) لەوێ یە؛ (دوام) ئەکا؛ (لکن) (له الحمد) (ضعیف)ە؛ (أمّا) (خاصیەت)ەکی، بەسووکایەتی گەلێ سەخڵەت و (متاثر) ئەبی هەیە؛ بۆیە ناتوانێ (سوق)م کا، بۆ (امور)ی (دوُنیّە)؛ لەبەر (بُغضی)ی (معاملات)ی چرووکی (جمع)ێ لە (رؤسا)ی (دین) لە (قرائەت)ی نەکردم، (میل)ی زۆرە، چونکی سەراپا لە (علیە)ی ئەوانم ئەبینی؛ (لک الحمد یا ربی) ئەگەر لەیەک (نقطە)ی دی (غلبە)م بەسەرا بکا، ئەویش چارەی لای خوا (سهل)ە؛ ئەگەر (بعض)ە (دُعا)م (قبوڵ) کا (رعونەت)ی نامینی. باپیر (ملا عبدالله)شم دیارەبە (شیطان)ی وا گرفتار بوە، (أمّا) بە (توجّە)ی (حضرەت)ی (مولانا خالد) لەکۆڵێ بوویتەوە، (خطرات)و (وسواس)و قسەی نالایەقی (تبدّل)ی کردیە، بە (سلطان الذّکر)؛ (لکن مع الأسف) کەسێ وا بۆ ئێمە نەبوو؛ وە (اتباع)ی (سوء)ی (مولانا خالد)ی ناوی ویشیان بەدکرد، (تەوێڵەیی)و (بیارەیی) هەرنەئیسە، (شەدەڵە)یی، وەپیشی وان (اتباع)ی (شێخ نبی) (ماویلی) (طریق)یان تێک دا، (خاصّةً) (شەدەڵە)یی، (بِالمره) لە (دین)و لە (شرف)ی (انسانیەت) دەر چوون؛ بوون بە (قرین)و (معین)ی (شیطان)؛ (ممکن)ە (شیطان) لەسایەی وان؛ نەختێ حەسابێتەوە ﴿ وَإِنَّهُمْ ﴾ (شیاطین) ﴿ لَيَصُدُّونَهُمْ ﴾ (قُرَنا)یەکانیان وەرنەگێرن (منع)یان ئەکەن ﴿ عَنِ ٱلسَّبِيلِ ﴾ لەرێی راست ﴿ وَيَحْسَبُونَ ﴾ (قُرَنا)ی (شیطان) ﴿ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾ (حتّی) بەگەلێ کەسێ ئەڵێن: وەرنەسەر (هدایەت). ئەوە (بلاّ)یە گەورەیە، چارەی (زەحمەت)ە، کەسێ لەهەموو (قیود)ی (بشری) لەهەموو (شرف)و (ناموس). بچتەدەر، خۆی بە (هادی)وە (اتباع)ی خۆی بە (مهتدی) بزانێ چارەی کوو ئەکرێ؟ (حتّی) ئەو (قرین)ە، بەناوی (طریق)و (سلوک)ی (الی الله) (انسان) لە (ذکر)ی (لا اله الا الله) (منع) ئەکا، گەورە گەورەکانی ڕابردوو ئەڵێن: یادی

(غیر)ی تیایە. ئەمەی سەیرە، لەدوای (دنیا)وەکی سەی (حَول) ئەدا؛ (لا اله الا الله) نالێ، چونکی یادی (غیر)ی تیایە؛ (لا اله الا الله). ئەو (قُرَنا)یا نە وێکڕا وا (دوام) ئەکەن، ﴿ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَنَا﴾ ئەوێ کوێرو بێ (بصیرەت) ﴿قَالَ﴾ بە (قرین)ی ﴿يَٰلَيْتَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ بُعْدَ ٱلْمَشْرِقَيْنِ﴾ (مشرق)و (مغرب) (کانە) (تغلیب)ە، (ممکن)ە (مَشرق)ی (اوّل)ی (شتا)ی (مراد) بێ، یا خود (سِعەت)ی (مشرِق) لە(طرف)ی (قطب)ی (شمالی)و (قطب)ی (جنوبی)؛ نازانم ئەو کابرایە، لەو وەختی ئاگای لەوانە هەیە؟ (بناءاً علیه) (اختیار)ی (زجّاج)ی زۆر باشە ﴿فَبِئْسَ ٱلْقَرِينُ ﴿٣٨﴾﴾ (في الحقيقة) وایە؛ (رفیق)ێ بوو، بۆ چی چاک (سوق)و (تشویق)ی ناکا، (وظیف)ی (تلبیس)ە، (رەفیق) بە(هلاک) دانە؛ وەبەهیچ (وەقت)ێ بەکاری یاری نایە ﴿ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلْيَوْمَ﴾ (تَمنّی)و (لیت)ە مەیتە، (فائدە)تان ناداتێ، بەکەڵک ناشێ ﴿ إِذ ظَّلَمْتُمْ﴾ لە(دار)ی (دنیا)؛ (اذ) (تغلیلی)یە، (سیبویە)ی ئەفەرموێ: وە(بعضی)ێ (علما)ی (أصول) (قبولّ)یان کردیە، (أمّا) (بدلیّەت) لام زۆر دوورە، وە(تاویل)ی ئەوێ، بۆ چی (تمنّی) (نفع)یان پێ نادا؟(لِ) ﴿أَنَّكُمْ﴾ (ایها القرناء) ﴿ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾﴾ (بِنا) لە(اختیار)ی (زمخشری) ئەم (جملە)یە (محلاً مرفوع فاعل)ەبۆ (لن ینفعکم) (یعنی) (اشتراک)ی ئێوە لە (عذاب) (نفع)تان ناداتێ؛ چونکی چتان پێ ناکرێ، (معاونەت)ی یەک بدەن، یاخود بەیەکدی خۆش بوونتان، کەڵکی نابێ؛ لەکوردی ئەڵێ: گامردە بە گامردی خۆش ئەبێ. (أمّا) (عود)ی (ضمیر) بۆ (تمنّی) وە(کَون)ی ئەم (جملە) بۆ (تعلیل)، دوایە بە(تجویز) ئەی فەرموێ (ولکن) (تقویە)ی کردیە، بە(قرائەت)ی (انهم) بە(کسرە)؛ (خلاصە) نە(تمنّی) نە(مشارکە)ی (فی

العذاب) (بوجه من الوجوه) (نفعيان) نادا. ئەی (قرین)ی (سوء) ئەگەر (العیاذ بالله) (مُعذّب) بم، تووش لەگەڵم (مُعذّب) ئەبیێ، وەکی (حیات)ی (دنیا)، بە (الامم) (متألّم) ئەبێ؛ جا (لازم)ە خۆمان بپارێزین، (اشتراک) لەچاکە بکەین. خۆت ئەزانی (سیّئات) لە (دنیا)ش (موجب)ی (حسرەت)و (نەدامەت)ە، ئەوانە هەر وەکو، (اعشی)ن (أصم)یش (فهم) ناکەن، تێ ناگەن، نابینن، نابیەن ﴿أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ أَوْ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ﴾ کێ پێی ئەکرێ؟ (قوا)ی (مُدرِکە)ی نەماوە، چۆن ئەبێ؟ چۆن (هدایەت) ئەدرێ؟ (ارائە)ی (طریق) بۆ کوێرو بێ گوێ (مُستحیل)ە ﴿وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾﴾ ئاشکراو (رسوخ)ی بووبێ، ئەوانە مەگەر خوا بە (قوّة)ی (قاهِرە) چارەیان بکا؛ (والا) ناکرێ؛ نایەنە سەر (هدایەت)، بەهەزار (برهان)و (آیەت) ئەوانە (لاشک) (جزا)ی خۆیان ئەبینن، ئەی چیژن (قوّة)ی (لامِسە)یان بە (قوەت)ە؛ (أمّا) تۆیا ئەی بینی یا نای بینی ﴿فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ﴾ (وفات) بکەی پێشی (رؤیەت)ی (عذاب)یان ﴿فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾﴾ بێ (شک) تۆڵەیان لێ ئەکەینەوە، (حق) ئەستێنین ﴿أَوْ نُرِيَنَّكَ ٱلَّذِى وَعَدْنَٰهُمْ﴾ نیشانت ئەدەین، ئەی بینی ﴿فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾﴾ قورتار نابن (لەالحمد)وا بوو؛ ئەوی (ایمان)ی نەیە تالە (بدر) (عذابی چشت؛ (مغلوب)و (منکوب)و (مقلوب) بوو (بعضی)ێ ئەڵێن: بە (علي) (یعنی) بە (واسطە)ی (علي) (انتقام)ت ئەستێنین؛ دەست خۆش، و(ناشکر)ی نەبێ (علي) ئیشی خۆی زۆر دروست کرد، تا (انتقام) بۆ (رسول الله) بستێنی (نفود بالله) ﴿فَٱسْتَمْسِكْ بِٱلَّذِىٓ أُوحِىَ إِلَيْكَ﴾ (آیات)ی (قرآن)؛ دەستی پێوەگرە، (عمل)ی پێ بکە ﴿إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ

مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ ئەوی لەسەر ڕێی ڕاست بێ، ئەگاتە (مقصود) ﴿ وَإِنَّهُۥ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾ وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَقَالَ إِنِّى رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ إِلَّا هِىَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا ۖ وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿٥٠﴾ (ما اوحی الیک) ﴿ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ﴾ (حقيقةً) (شرق)ە، ناوو ناوبانگە؛ لەسایەی (قرآن) (عرەب) بڵند بوون، (استیلا)ی جهانیان کرد؛ لەسایەی (قرآن) چەند (علم) بۆ زوبانی (عرەب) (تدوین) کرا؛، (لسان)ی (عربی) بوە (لسان) ی (علم)؛ لە (بین)ی (دُول)و (امم)ی دی (مُسَلَّمە)؛ (قرآن) بوە (مصدر)ێ (فقه)ێ (فوق)ی (قانون الأنام)؛ (منشأ)و بۆ (أصول)ی (اعتقادیات)و (اجتهاد)، لەسایەی (قرآن) بوو؛ (عرەب)ی (امیّ) بوو صاحب (قلم)؛ (علوم)ی جهان بەزوبانی وان (ترجمه) کرا، (لکن) (عرەب) ئەوانەی لابێ (قیمەت) بوو، دۆڕاندی، تا ئەم ڕۆ (قرآن) بە (٢٠) (لغەت) (ترجمه) ئەکرێ؛ کرایە لام وایە بەهەموو لغەتی بەقیمەت ترجمە ئەکری (سبحان الله)، (بعضی)ێ لە (کُتّاب) ئەیانەوی (تبدیل)ی (حروف)ی (عربی) بە (حروف)ی (لاتینی) بکەن، وەکی ترکان؛ نابێ ئەوانە (أصلاً) (عرەب) بن چەند (موجب)ی (فخر)و (مباهات)ە بۆ (قوم)ێ؛ (دین) لەخۆیان، ئایین و (آداب) لەخۆیان؛ (قوانین) لەخۆیان (کنابەت) لەخۆیان؛ بۆ هیچ شت لەو (نوع)ە (امور)ی (هامّە) (احتیاج)یان بە (اجنب)ی نەبێ ﴿ وَسَوْفَ

﴿تُسۡـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾﴾ بۆ چی ئەو (شرف)ەتان (قبولّ) نەکرد؟ بۆ چي دۆڕاتنان؟ کەسي (ادنی) (ذەوق)ەکي ببێ (حظ) ئەکا ناوی بە (خێر)و گەورەیي بێ (واجعل لي لسان صدق في الاخرين) (اشراف)ی (قریش) لەقیس خۆیان دا؛ (بلال) لەسەر (منار)آن (فاتحە)ی بۆ ئەخوێندرێ، (ابوجهل) (لعنەت)ی لێ ئەکرێ؛ (قارون) هلاک شد، کی چهل خانەگەنج داشت نەو شیرەوان نەمرد، کی نامی نیکۆ گوزاشت)؛ (مشهور)ەوە لە (روح المعاني)ش دایە، ڕوژێ (مؤذن) بانگی ئەدا؛ (هۆلاکۆ) ووتی: کێ پادشایە؟ ووتیان: توو، ووتی: نا پادشاه ئەو کەسەیە شەش سەدسالّ لە (وفات)ی ڕابردیە، لەسەر (منار)آن ڕۆژی پێنج جاران (ذکر) ئەکری، (مقصود)ی (حضرەت)ی (رسالەت) پەنابوو، (حقّاً اذان) مایەی (فخر)ە بۆ (عەرەب)؛ (حق الإنصاف) (امم)ی دی زێدە (فخر) بە (رسالەت) پەناە ئەکەن؛ (خصوص)تر (حضرەتی فخری عالم) افندی، (بنی) (ذی شان) (فخری کائنات)، سەروەری (عالم)، خواجەی هەردوو سەرا؛ بەو (کلمات)ە ناویان ئەهێینا؛ (عەرەب) زۆر ئەڵێ: "وحیات محمد"

(مشهور)ە ئەڵێن: (سلطان محمودی سبکتگین) بەبێ دەستنوێژی، ناوی (محمد) بەسەر زوبانی دانەهێنایە. ﴿وَسۡـَٔلۡ مَنۡ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ﴾ بپرسە، تەوتیشی (حالّ)یان بکە، لێیان بتۆژەوە ﴿مِن رُّسُلِنَآ﴾ (من نوحٍ الی عیسی) ﴿أَجَعَلۡنَا﴾ بە (جَعل)ی (تشریعی) ﴿مِن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ءَالِهَةٗ﴾ نەیەک، نە (مُتعدّد)؛ (تعدّد) لەبەر (اقوا)ە ﴿يُعۡبَدُونَ ﴿٤٥﴾﴾ چ (رسول)وای (تبلیغ) کردیە، (عقل)و (نقل) لەسەر (وحدانیەت)ی (الهی) (مّتفق)ن؛ دیارە (مراد) وانیە، کەخۆی لە (نفس)ی (رسول)ەکان (سؤال) کا؛ گەرچی (نقل) ئەکەن کەئەو (امرە)ی لەشەوی (مِعراج)ی پێ کرایە یا لە (بیت المقدس) یا

لەئاسمان؛ بۆیە (بعضی)ێ ووتوویانە: ئەو (آیەت)ە لەئاسمان (نازل) بوە " خوا لێیان راضي بی.

(سؤال)و (جواب)و (محاكمە)ی (حضرەتی عیسی)، لە(آخر)ی (سورە)ی (مائدە) رابرد ﴿وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا مُوسَىٰ﴾ (علیە السلام) تەماشا ئەم (سؤال)ی چەند بە(ربط)ە، (رابطە)ی چەند بە(قوەت)و جوانە؛ هەناردمان ﴿بِـَٔایَـٰتِنَاۤ﴾ (عدیدة) ﴿إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ وَمَلَإِی۟هِۦ﴾ (اشراف)ی (قوم) (ارکان)ی (دولەت) ﴿فَقَالَ﴾ (موسی) بەوانی ووت: ﴿إِنِّی رَسُولُ رَبِّ ٱلۡعَـٰلَمِینَ ۝٤٦﴾ (فرعون) (دعوا)ی (الوهیەت)ی ئەکرد؛ (حضرەتی موسی) ئەوی (دعوەت) ئەکرد، بۆ (عبادەت)ی خوا وەهەم (فرعون) بەو (عظمة)ە؛ (موسی) کە (لقیط)ەی وی بوو بە(رسالەت) خوا ناردیە سەری بە(آیات) (ورجل من القریتین) (عظیم)ی ئێوە، (نظر) بە(فرعون) شوانێ بوو حوشتر لەوەڕێن، هەزار ئافەرین لە(ابن حبّان)ی وە(نکتە)ی ﴿فَلَمَّا جَاۤءَهُم بِـَٔایَـٰتِنَاۤ إِذَا هُم مِّنۡهَا یَضۡحَكُونَ ۝٤٧﴾ پێی پێ ئەکەنین؛ گەمەیان پێ ئەهاتێ، (أنّهُ) دەست بەجێ بێ (تاخیر)و (تأنّي) پێکەنینیان پێ هاتێ ﴿وَمَا نُرِیهِم مِّنۡ ءَایَةٍ﴾ لە(آیات) ﴿إِلَّا هِیَ أَكۡبَرُ مِنۡ أُخۡتِهَا﴾.

(شێخ رضا) لە(مدح)ی (کۆیە) ئەڵێ:

شاری کۆیە کەلەباڵەب لەبوتی نۆش لەبە
گەر (فلک) لێی بگەڕێ (منبع)ی (عیش)و (طرب)ە
کوڕەکانی بە(مثل)هەروەکو (اشعار)ی منن
کامی لێی دەگری، ئێژی ئەویان (مُنتخب)ە

(حاصل)ی (معلوم) نابی، کامیان بە(تعیین) زێترە ﴿وَأَخَذۡنَٰهُم﴾ (فرعون)و (ملأ)ی ﴿بِٱلۡعَذَابِ﴾: (قحط)و (جراد)و (قُمّل)و (دَم)و (ضفادع) ئێمە مشکیشمان (زیاد) بوو، (زراعەت)ی بەربادا (أمّا) ئەمساڵ –(شکرلله)– باش بوو ﴿لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ۝٤٨﴾ لە(کفر)و (سیّئات)و (تعذیب)ی (اقوام)ی (ضعیفە) ﴿وَقَالُواْ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ﴾ بۆ (تعظیم) (خطاب)ی لەگەڵ ئەکەن، بە(عنوان)ی (ساحر)؛ یا (تحقیر) هەردوو، ووتراوە ﴿ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ﴾ بۆ (کشف)ی (عذاب) ﴿بِمَا عَهِدَ عِندَكَ﴾ بەو (عهد)ی کەلای تۆی داناوە، کە(نبوەت)ە، یا (استجابە)ی (دُعا)، یا (دفع)و (رفع)ی (عذاب) لەسەر (مؤمن)ە ﴿إِنَّنَا لَمُهۡتَدُونَ ۝٤٩﴾ (لَمؤمنون، تائبون، ثابتون) ناگۆڕێین، ڕێی ڕاست ئەگرین؛ ئەوان (عهد)یان دەدا (حضرەتی موسی)، ئەگەر خوا (عذاب)یان لەسەر هەڵگری، (ایمان) بێنن. (حضرەتی موسی) (دُعا)ی ئەکرد، خوا (دُعا)ی (قبول) ئەفەرموو ﴿فَلَمَّا كَشَفۡنَا عَنۡهُمُ ٱلۡعَذَابَ﴾ لەسەر (دعا)ی (حضرەتی موسی) ﴿إِذَا هُمۡ يَنكُثُونَ ۝٥٠﴾ هەڵی ئەوەشێنن، (نکث) بۆ (عهد)ە؛ (حنث) بۆ سوندە؛ وەکی ئەڵێ یعاهدنی (لا خاتني ثم ينكث واحلف لا كلمة ثم احنث) ﴿وَنَادَىٰ فِرۡعَوۡنُ﴾ (ندا)یە بە(قهر)و (سطوەت)و (هیبەت) ﴿فِي قَوۡمِهِۦ﴾ لەناویان (انە) لە هەمووی (اعلان)ی کرد ﴿قَالَ يَٰقَوۡمِ﴾ (کیفّیەت)ی ئەو (نوع)ە (ندا)یە، (نوط)ی (موسیقی) ئەدا، گوێتان لە (یا قومی) (ست منیرە) بووە؛ لەقەوانی (غرامەفۆن) چۆنی (ادی) ئەکا، چەند بە (موقع)و (عجائب)ە؟ ﴿أَلَيۡسَ لِي مُلۡكُ مِصۡرَ﴾ (عموم)ی (خُطّە)ی (مصر) ﴿وَهَٰذِهِ

﴿ٱلْأَنْهَـٰرُ﴾ ئی (بلاد)ی (مصر)؛ (نیل)و (غیر)ی (نیل)؛ یا ئەو جۆ و جۆ بارە ﴿تَجْرِى مِن تَحْتِىٓ﴾ لەژێر (تصرّف)و (ادارە)ی منە؛ کەس ناتوانی بێ (اذن)ی من (سیر)ی (سفائن)ی تیا بکا؛ یاخود بەژێر باغ و باغاتی من دا (جریان) ئەکات (نیسابوری) (نقل) لە (عبدالله بن مبارکی دەیموری) ئەکا (مُراد) لە (انهار) ولاغی بەرزەیە، (خیل)ی (جیاد)؛ ئەڵێ ئەمە (موافق)ە لەگەڵ فەرمودەی پێغەمبەری دەربارەی (فرس)ی (ابی طلحە) (ان وجدناه لبحراً) لە (ضحّاک) (نقل) ئەکا، (تفسیر)ی بە (قُوّاد)و (جبابرە)، کە لەژێر (لوا)ی وی دان فەرمان بەردارن. وە (بعضی)ێ (تفسیر)ی ئەکا بە (ماڵ) (سیّدی آلوسی) ئەفەرموێ: (لایەق) نیە، (التفات)یان وەلا بکرێ. ئەم (تفاسیر)ە، لە (تفسیر)ە ی (ابن جریر)و (کشّاف)و (تفسیری کبیر) دانین؛ دیارە (التفات)یان پێ نەکردیە لە (کشّاف)دا ئەڵێ: (هارون الرشید)کە ئەو (آیەت)ەی خوندەوە، ووتی: (والله) ئەبی ئێکێ لە (اخسّ)ی (عیبد)آن بنێرمە (مصر)ی، بە (ولایەتی) "(خصیب)ی نارد؛ (خصیب) (مأمور)ی دەستنوێژ شوشتنی بوو؛ لە (عبدالله بن طاهر) (منقول)ە: (انه ولاها) ئەڵێ: کەچوو ووتی: ئەم دێیەیە (فرعون) پێی نازیوە؟ (والله) ئی وەی نیە من بچمەناوی" گەڕایەوە.

(مشهور)ەکە (خصیب) (ادارە)یە باشی کردیە، (حتّی) وەکی (ضرب المثل)ی لێ هاتیە (فانّ عصا موسی بکف خصیب) (لکن) دوایە (منکوب) بوو، خراپی بەسەرهات.(سبحان الله مُدبّر الأمور) ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾﴾ ئەی (قوم) نابینن؟ یا چاوی (بصیرەت)آن نیە؟ (موسی) چیە؟ چی هەیە؟ لەو ولاتە، کەئێوە (إتّباع)ی بکەن؛ بەتەمان، ئەو (أراضي) مصرتان لێ (تقسیم) کا؛ لەمن زیاتر (انعام) تان لەگەڵ بکا؟ ﴿أَمْ﴾ یا (متّصلە)یە

وەکی (مُختار)ی (جمع)ێ لە (مُفسّر)آنە (عدیل)ی چیە؟ زۆریان قسە لێ کردیە؛ یا (مُنقطعە)یە (راحەت)ە؛ بە (معنی) (بل) ﴿أَنَا۠ خَيۡرٌ مِّنۡ هَٰذَا ٱلَّذِي هُوَ مَهِينٌ﴾ هیچ نەبێ، ئەوەندە ئەڵێم: (حقیر)و بێ دەسەلاتە؛ هەتیوی خۆمانە؛ لەجوولەکانی (اهانە) کراوو (مُسَخّر)ە.

﴿وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ۝٥٢﴾ قسان ئەکات، لە (مناظرە) ناتوانێ (إیضاع)ی (مرام) بکا؛ (جواب)ی لە (سؤال) دوورە یا تووڕەیە؛ کەقسان ئەکا لەبەرقین تێکەڵاو پێکەڵاوی ئەکا؛ یا لەبەر (لُکنە)یە (سابق) ﴿فَلَوۡلَآ أُلۡقِيَ عَلَيۡهِ أَسۡوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ﴾ ببێتە نیشانەی گەورەیی، (مادامَ) (رسول)ی (رب العالمین)ە، ئەبا لە (زَیِّ) (ملوک)آندا بینێرێ؛ ڕەشوڕووت، بەخۆو و دار (وەکاز)ی هەڵ ئەکوتیتە سەر پادشایە، وەکی من، کوو ئەبێ؟

﴿أَوۡ جَآءَ مَعَهُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ مُقۡتَرِنِينَ ۝٥٣﴾ وێکڕا بێن، (اعانە)ی بدەن؛ (خَدَم)و (حَشم)ی (الهی) لەگەڵ بێ؛ (رسول)ی (الە) ئەبێ بەتیپ و سوپاسی (ملائکەت)ە وەبێ، وەکی قوماندانی (ایڵچی) پادشاهان، ئەو (نوع)ە قسانە، (تاثیر) لە (خفیف العقل)ی ئەکات ﴿فَٱسۡتَخَفَّ قَوۡمَهُۥ﴾ (طلب)ی سووکی بۆ (اجابە)ی (دعوەت)ی خۆی و (دفع)ی (موسی)ی کرد؛ یا خود بە (خفیف العقل)ی زانین؛ بەو قسانە، (نفرەت)ی پێ کردن، لە (موسی)؛ (جلب)ی کردن بۆ خۆی ﴿فَأَطَاعُوهُ﴾ لەوەی پێی ووتن ﴿إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَوۡمٗا فَٰسِقِينَ ۝٥٤﴾ (خارج) لە (إطاعە)ی خوای؛ بەوەی (إطاعە)ی (فرعون)یان کرد ﴿فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا﴾ ڕقیان کردینەوە خوابەو (حلم)و (لطف)و (رحمەت)ە، بە (سیّئات)یان قسەی نا (معقول)یان هاتە

(غضب) ﴿انتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ﴾ تۆڵەمان لێ کردنەوە؛ (أسف) بۆ خوا ئەبی نابی؛ (تاویل)ە (تفویض)ە؟ (آثار)ی (غضب) دیارە، خۆی بۆ خوا (مجهول)ە؛ (لکن) (معلوم)ە لە (انفعالات)ی (نفسّیە) نیە؛ لام وایە (هکسلی) ئەڵێ: (ایمان)م بەخوای نیە وەکی (علما)ی خۆیان ئەڵێن: رقی ئەبێتەوە، ئاشت ئەبێتەوە، (کیف) خۆش ئەبی، وە(کیف) ناخۆشی ئەبی، دەست و لاق و چاوی هەیە، (مُصوَّر) ئەبی، هەڵدەستی وە دادەنیشی؛ وەکی (اهل)ی (توحید) ئەوانە (انکار) ئەکا. لای (نصاری)و (اخوان)یان، ئەو جۆرە(مُوحّد)ە (مُلحد)ن؛ وە (الا) (عُلما)ی (طبیعەت)، (مبدأ)یَ (مقدّس) بۆ (وجود)ی (کائنات)و (امدادی)و (تدبیر)ی (انکار) ناکەن ﴿فَأَغۡرَقۡنَٰهُمۡ أَجۡمَعِينَ ٥٥﴾ لەیەکێ لەو (انهار)ی کە(جریان)ی ئەکرد، لەژێر (فرعون) ﴿فَجَعَلۡنَٰهُمۡ سَلَفٗا﴾ پێشەواو (قُدوە) ﴿وَمَثَلٗا لِّلۡأٓخِرِينَ ٥٦﴾ (عِظە)و (اعتبار) بۆ (بعضی)یَ (قسم)یَ لە(بشر) (إتّباع)یان ئەکەن؛ لە(کفر)و (تکبّر)و (عناد)؛ (انە) ئەمێنن؛ چیان بەسەرنایە، (قسم)یَ بەچاوی (اعتبار) تەماشا ئەکەن، (ایمان) ئێنن؛ خۆ لە(موجبات)ی (غضب)و (عقاب)ی (الهی) ئەپارێزن، لەهەموو (مُلك)ی (دنیا) (مغرور) نابن؛ ئەوانە تەنگ (ظرف)ن کوو بە(ماڵ)ی (دنیا) (مغرور) ئەبن (کذلک) تەنگ (حوصلە)کان، بە (وِردات)ی (معنوی) (مغرور) ئەبن؛ بەمستە ئاویَ ئەکەونە مەلە؛ قسەی عەلەق و بەلەق ئەکەن؛ (لیس في جبتي سوى الله، الأرض أرضي والسماء سمائي لوائي ارفع من لواء محمد... وهکذا) تا (حوصلە)یان (واسع) ئەبی، لەخۆ ئەگەن؛ بەخۆدێنەوە، خۆیان لە(ذَرّە) کەمتر ئەزانن؛ (سبحان الله) (بشر) زۆر گۆڕایە (شخص)یَ (مَلك)ی (٤٠٠)

میلیون (رعیّە)، (مُلك)ێ (وَاسع)، رۆژی لێ ئاوانابی؛ هەنکی (أدنی) (حکم)داری پێشوو (کبر)و (غرور)ی نیە؛ ئەمەش (ثمرە)ی (ربطە)ی (ملوک)ە بە (قانون)و (تحدید)ی (وظیفە)یی، ئەگەر بێ (قید)و (شرط) بن، (معلوم) نیە، ولئەبن ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ مَثَلًا﴾ لەسەر (لسان)ی توو، بۆ (دلالەت) لەسەر (قُدرەت)ی (الهی)و (اعادە)ی (بشر)، کەبێ باب (خلق) کرایە ﴿إِذَا قَوۡمُكَ مِنۡهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾﴾ (إعراض) لەقسەت ئەنێن؛ ئەڵێن: ئەو (ذات)ە یەکێکە لە (رُسُل)؛ (بِنا) بە (تصدیق)ی خۆت؛ (مع أنّە) (دەعوەت)ی کردیە؛ بەخۆ وداکی، وە (قوم)ێ زۆر لەخوا شوناسان، ئەوی بە (ولد)ی خوا ئەزانن، وە (عبادەت)ی ئەکەن، (بناءاً علیە) (حق)ی (إبطال)ی (دین)و (اله)ی ئێمەت نیە. ﴿وَقَالُوٓاْ ءَأَٰلِهَتُنَا﴾ (ملائکەت)، (بنات الله) (ارواح)ی (طاهرە)ن؛ دوور لە (خُبث)ی (حیوانی)؛ دوور لەتومەت (تُهمە) ﴿خَيۡرٌ أَمۡ هُوَ﴾ لە (انسان)ی پاشەکەوت بوە ﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلَۢاۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾﴾ لەچەند جێ (إبطال)ی قسەی وان کرایە.

ئەوان کە لە (دین)یان لادا، ئەم (کفریات)ەیان (اختراع) کرد لە (زمان)ی خۆی هەموویان ئەیانزانی، (انسان)ە، نەخۆی نەکەس (دەعوا)ی (ابن الله)ی بۆ نەدەکرد؛ (مع أنّە) گەلێ لەمەشیان (تجاوز) کردیە، ئەڵێن: خوا خۆی کردیتە (عیسی)؛ بە (ولد) بوە، گەورە بوە، خۆی کردیتە (فدیە)" ئەمە (قَول)ێکە ناچتە (ذهن)ی (ادنی) (عاقل)ێ.

(أمّا) ئەوانە (قوم)ێ (جَدَلی)ن؛ (شدید الخصام)ن؛ هەر چۆنێ بی، قسە ئەهاوێژن ﴿إِنۡ هُوَ﴾ (عیسی) نیە ﴿إِلَّا عَبۡدٌ﴾ لە (عباد)ی خۆم؛ (نسبەت) بە (مقام)ی (اُلوهیەت) (ضعیف)و دووورە سڵقاوخۆرە ﴿أَنۡعَمۡنَا عَلَيۡهِ﴾

بە (رسالەت)و (نجات) لەدەستی جوولەكان ﴿وَجَعَلۡنَٰهُ﴾ (عیسی) ﴿مَثَلٗا﴾ (امر)ێ (غریب)و (عجیب) (نادر)و شایانی (ذكر)ە وەكی (ضرب الأمثال)ە؛ بێ باب بوو؛ (آدەم) بێ داكیش بوو (عصا)ی (موسی) (نسبەت)ی لەگەڵ (حیوان)ی هەر نەبوو فرێی ئەدا، ئەبوە مار ﴿لِّبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ۝٥٩﴾ماڵیان وێران بی (عجاییبات)و (غراییبات)ی (دنیا) لای جوولەكانە، بە (واسطە)ی وان (دین)ی ئێمەش پڕ بوو لە (خرافات) ﴿وَلَوۡ نَشَآءُ لَجَعَلۡنَا مِنكُم مَّلَٰٓئِكَةٗ﴾ (اجسام)ی (لطیف)ی (قوي)، (مُدرك) (یسبحون اللیل والنهار لا یفترون)(موحِّد)و (مُهتدي)، (ذاتاً) (روح)ی (بشری) تێكنەدرێ (جوهر)ێ (لطیف)ە؛ وەكی (مَلَك)وایە؛ لای (بعضی)ێ وەكی (حُكما)ی (إلهیّون) (جوهر)ی (مجرَّد)ە، لەناویان داندرایە، كە (روحانیّەت) (غلبە)ی كرد؛ ئەبنە (ملائكە) ﴿فِي ٱلۡأَرۡضِ يَخۡلُفُونَ ۝٦٠﴾ لەجێی ئێوە؛ (عناصر) یەكە، (تفاوت) بە (مقادیر)و (أجزا)و (نسج)ە، (تبدیل)و (تحویل)ی لای (واضع)ی ئەم (معمل)ی (كیمیایی)یە، ئاسانە. (عُلما)ی (تولید) ئەڵێن: (انسان) لە (بعضی)ە (أطوار)ی (جنینی)دا لەگەڵ گوجیلەسەی (فرق)ی نیە؛ (بعدە) ئەم وا، ئەو وا" كێ ئەی گۆڕێ؟ ناچار ئەبێ بڵێن: "خودا" (طبیعەت)ی (جاهل) چووزانی؛ (واقعاً) ئەوەی لەو (مسائلە) بدوێ یا ئەبێ (إلهیون) یا (طبیعیّون) بی، ئەوانی لافرەزەنی قسە ئەكەن؛ نە (حُكما)ی (إلهیّون) نە (حكما)ی (طبیعیون) (قول) بە (اله)و مالِهە ناكەن؛ ئەو خوای (فوق الطبیعة) ام (طبیعەت)؛ ئیتر هیچ؛ (عیسی) كێیە؟ (بوذا) كێیە؟ كوڕی چی؟ كچی چی؟ (إتّحاد)ی چی؟ (حلول)ی چی؟ وابزانم (جَدل)ی ئێرە، ئەبێ وابی، (أمّا) (نزاع)ی (انكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم) (موقع)ێكی تری هەیە، لێرەش گفت

و گۆیە زۆر هەیە، (نَحوی)و (روایەتی)؛ بنۆڕە (تفسیر)ی (روح المعانی)؛ (رحمەت) لە (مؤلف)ی بێ؛ (آمین).

﴿وَإِنَّهُۥ﴾ (عیسی) (علیه السلام) ﴿لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ﴾ (زمخشری) ئەڵێ: (شرط من أشراطها تعلم به) بە (شرط) ئەڵێن: (عِلم) چونکی (عِلم)ی پێ پەیا ئەبی، (قیامەت) لە (اذهان) نێزیک ئەکاتەوە؛ ئەوەی (انسان) — (بعد تقرر القاعده) بێ باب (خلق) ئەکا؛ ئەتوانێ (اعادە)ی (هیکل)ی (بشر)، لە (عُنصر)ی خۆی بکاتەوە؛ یاخود وەکی ئەفەرموون: کە (تشریف)ی لەئاسمانان هاتەخوار؛ (مادام) بە (حق) (احیا)ی (اموات)ی کرد؛ قسە نامێنێ کە (عِلم)ە، بۆ (ساعەت)" (مهدی) (ظهور) ئەکا لە (دمشق)، نوێژی سبەینێ ئەکەن؛ (مهدی) (امام) ئەبی، (عیسی) دێتەخوار؛ ئەمجارە (اقتدی) بە (مهدی) ئەکا، پاشان (بالعکس)؛ وادیارە یەکدی ئەناسن. (بنا) لە (روایەت)ی (ابن عباس) چل ساڵ ئەمێنێ، (بعده) (وفات) ئەکا، لە (حجرە)ی (روضە)ی (مُطهرّة) ئەی نێژن؛ (بعده) وەکی لەچەند جێ (سیّدی آلوسی)وە (سیّدی نعمانی کوڕی) ئەفەرموون: (مُلك)و (سلطنەت) ئەبێتەوە ئی خانەدانی (عثمانی) "لام وایە (سیّدی دحلان)یش شتێ وائەفەرموێ؛ هەرچەند ئەو دوو (ذات)ە زۆر (ملا) بووین، (لکن) (نسبەت) بە (حکومەتی عثمانی) پڕ بووین لە (ڕیا)و (جلب)ی (التفات). (عُلما)ی (اُمّەت) زۆر ماندی بووین، بە (مهدی) وە (عیسی) وە (دجّال) وە کەری، وە صوفیانی، وە (یاجوج)و (ماجوج) وە (خضر)و (الیاس)؛ نازانم تاکەی ئەم (خیالات)ە، لەناو ئێمە (دوام) ئەکا؟

(فرەنسە) (استیلا)ی (سوریە)ی کردیە، (انگلیز) ئی (قدس) (أرضی مقدّس) لەبەر دەستیانە؛ (عیسی) قەی ناکا، خوای خۆیانە؛ (أمّا) (مهدی) چۆن (قبول) ئەکەن بچتە ناویان، چۆن (استیلا)یان ئەکات؟ (ابن السعود)

(استیلا)ی (حجاز)ی کرد؛ کێ سەری دڵی هەڵداوێ، لەوێ بەناوی (مهدی) (خروج) کا؟ (حکومەتی عثمانی) تێک چوو؛ (آلی عثمان) –(مع الأسف)– پەراگەندە بوون؛ (راس)ی (اوّل) (اتاتورک) مرد، (رئیسی ثانی) (عصمت ئینۆنۆ) نازانم چی؟ لەجێ ی دانیشت؛ (اعادە)ی (مُلك)و (خلافەت) بۆ (آلی عثمان) کوو ئەبێ؟ هەموو کون و کارێشکی (دنیا) رۆندرا، (اقوام)و (دُوَل) (تحریر) کران، (یاجوج)و (ماجوج)وەکی (مسلّمان)آن ئەڵێن، لە (دنیا) دانیە، بە (واسطە)ی (وسائط)ی (نقلیّە) چ لە (هوا) چ لە (بَرّیە) چ لە (بحر)، (احتیاج)ی بە (خضر)و (الیاس) نەمایە نازانم خۆ لەبەر (الغام)ی (هتلر)ی ئەگرن؟ بڕواناکەم.

(ملا)ی بابم فەرمووی: "چوومە (حلقە)ی (درس)ی (سیّد احمدی دحلان)؛ (درس)ی (تفسیر)ی ئەفەرموو؛ (تصادف)ی (درس)ی ئەم (آیەت)ەم کرد، لەمەیانە فەرمووی: (شخص)ێ هەبوو لە (شام)؛ (عیسی الصّفّار) نام، زۆر قەردار. بوو (صاحب)ی قەردی بەسەر ڕۆژی (جمعە) تەفرەدا بوو، ئێوارەی پێنج شەموو، (تدبیر) ئەکا، ئەڵێ: "شەوی ئەچمە سەر (منارە) خۆم ئەشارمەوە؛ بزانم خوا چ ئەکا؟" هەتا سبەی لەسەر (منارە) ئەمێنێتەوە، بۆ نوێژی سبەینی (مؤذّن) سەر ئەکەوێ؛ (شخص)ێ ئەبینێ؛ ئەڵێ: توو کێی؟ ئەڵێ:"من (عیسی)م" (مؤذّن) هاوار ئەکا: "أیّها الناس نزل عیسی" (مأمومی) راست ئەبنەوە، دەست ئەکەن بەهای و هووی؛ (خبر) بڵاو ئەبێتەوە، (شێخ)و (مرید) بە (دەفە)و رمبەک، مرۆ بە (نَعرە) ژن بەلۆلەلۆلە، (صوفی) بەزریک و هۆڕ، منداڵ بەچریکە، لە (صحن)ی مزگەوت خرئەنبەوە (والی)، (قوماندان)ی (عسکری)، (سائر)ی (امرا)ی گەورە دێنن، (قیامەت) بەرپا ئەبێ، دوو لە (ملا)ی گەورە، بە (کمال)ی (توقیر)و (تمکین)و (خضوع)و (ادەب) بەسەر ئەکەون؛ (حضرەتی عیسی) بهێننە خوار، (عرض)ی ئەکەن: "توو کێی؟"

ئەڵێ: (عیسی) "أیُّ عیسی؟"، "عیسی الصَّفّار"، "ولک، ملعون، ئەمە چیت کرد؟ (دنیا)ت خستە (زلزله)" لەزگ ئەبن، بەلێدان و تێ هەڵدان بی هێننە خواری، ئەڵێ: بۆ لێم ئەدەن؟" ئەڵێن: "ماڵ وێران، نابینی ئەم (معامله) چی بەسەرهات؟ ووتی "(قباحەت)ی من نیه"، (مؤذّن) ناوی (عیسی)ی بیست، هاواری کرد، نەی پرسی: کام (عیسی)؟"(خلاصه) هاتەخوار، بردیانە (خدمەت) (والی)؛ (سؤال)ی لێ کرد "ئەمە بۆ وات کرد؟" ووتی: لە ترس قەردران، خۆم لەسەر (مناره) شاردبۆوە؛ ئەمن چووزانم وائەقەومێ" (والی) (تبسّم) ئەکا، ئەفەرموێ "(مقدار)ێ پارەی بدەنێ، قەردی پێ بداتەوە، کەمێ گوزەرانی پێ بکا" بابم لە(خدمەت) بابی، بە(تاریخ)ی (١٢٨٨هـ) ئەچێتە (حج)، (بَعد)ە (اداء)ی (فرضیه) باپیرم (وفات) ئەکا؛ بابم ساڵێ لەوێ ئەمێنێتەوە، دوایە (عودەت)ی فەرموو بۆوە.

﴿فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا﴾ بە(قیامەت) بە(ساعەت) ﴿وَاتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾﴾ ڕاستە؛ (موصِله) ڕاستی (موجب)ی (رضا)یی خوداست. کەس نەدیەم کی گوم شود ئەز رەهی (راست) ﴿وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ﴾ (القرين السّوء) ﴿إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾﴾ (عداوەت)ی ئاشکرایە ﴿وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ لەشکرو تیغی (مُمیت)ی (رسول)ی خودای، (آیات)ی (بَیِّنات)ە، بە(طریق)ی (علِم)و (هدایەت)ی (دین)، بۆ (استیلا)و کۆ کردنەوەی (ماڵ)و (نهب) نایەن ﴿قَالَ﴾ بە(بنی اسرائیلی) ﴿قَدْ جِئْتُكُم بِالْحِكْمَةِ﴾ (شرع)و (موعظه)و (علم)و دانش؛ کولێنانیەتی بەسیە؛ بنۆڕنە(قانون)ی (بَرحي)، ئابروویی (وحی) ئەبا ﴿وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ﴾ ئی (مُهِمّ)و (عانَد)ی (عمومی)؛ ئەوی (حقّ)ە بۆتان ئاشکرا

ئەکەم ﴿فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾﴾ لەوەی (تبلیغ) تان ئەکەم ﴿إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ﴾ (مخلصین له الدین) ﴿هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾﴾ (ظاهر) وایە لە (کلام)ی (حضرەتی عیسی) بی ﴿فَٱخْتَلَفَ ٱلْأَحْزَابُ﴾ ئی (اُمّەت)ی (عیسی) یا (نصاری)و (یهودی) ﴿مِنۢ بَيْنِهِمْ﴾ لە (بین)ی خۆیان ﴿فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا۟﴾ دەر (حق) بە (عیسی) بە (إفراط)و (تفریط)؛ ئەوەی لەسەر (حق) ماوە، ئەوانەن: (اعتقاد)یان بە (عیسی)وەکی (مسلّمان)آنە ﴿مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾﴾ (ألم)ی (یَوم) بە (اعتبار)ی (مافیه)ی یە﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً﴾ (ضمیر) چ بۆ (الذین ظلموا) بێ، چ بۆ (قوم)ی (قریش) بی، (قیام)ی (قیامەت) لەوان ڕانەبوو؛ لام وایە بۆیە (جمع)یٚ ئەفەرموون: "(ضمیر) بۆ (ناس)ە" (مقصود) ئەوەیە، (قیامەت) ناگەهانی دێ، خەڵکی لێی (غافل)ن، وە (حدیث)یٚ (نقل) ئەکەن؛ (تأیید)ی ئەو قسە ئەکا وە (ممکن)ە (معنا)یە (لطیف)و خۆشی لێ بدرێتەوە (موافق)ی (حال)ی (قریش).

ئەوان (ایمان)یان پێ نەبوە، نە (بغتة) نە بەکاوەخۆیی، بۆ (تکذیب)ی (رسول)؛ (أنه) چیان تەماشا نەدەکرد، (مُنتظر)ی هیچ نەبوون، (الا) هاتنی (ساعەت) بەناکاوی ﴿وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾﴾ کە (انکار)ی (حشر) بەو (نوع)ە تەماشا ئەکەن، لەبێ (شعوری)یە، ئەگەرچی ئەتوانن بڵێن: (بغتة) (مغنی) نیە، لە (عَدَم)ە (شعور)؛ (ممکن)ە (انسان) (إنتظار)ی شتێ بکا، بێ (مُقدمّە) ببێ یا بە (مُقدمّە) " ﴿ٱلْأَخِلَّآءُ﴾ دۆست ﴿يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ﴾ ئەو دۆستی یە، (تبدّل) ئەکا، بەدوشمنایەتی ﴿إِلَّا

ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ ئەوانەی (حُب)یان بۆ خوایە، ئەوە لە(دنیا) زۆرە؛ دوو دۆست، باب و کوڕ؛ پاشی (محبّەت)ی زۆر، ئەگۆڕێن، ئەبنە(باغض)ی یەک، دڵ پڕ لەقین ﴿يَـٰعِبَادِ﴾ ئەوانەی (متقي)، (اخلا)ی (في الدين لله) ﴿لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٦٨﴾﴾ ترس و (عاجزی)؛ (وجلاً) نیارە جودان ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِـَٔايَـٰتِنَا وَكَانُواْ مُسۡلِمِينَ ﴿٦٩﴾﴾ (مُطيع)و (مُنقاد)و فەرمان بەردارو (تسليم) ﴿ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ أَنتُمۡ وَأَزۡوَٰجُكُمۡ﴾ ئی (دُنیا) بە(مؤمنات) (اخلا)و دۆستی مێردی خۆیان؛ (غیر)ە (مُتَّخذاتِ) (اخدان)؛ (عکس)ی ژنی (ئاوروپایی)یەکان، مێرد یەک و دۆستی چلان ﴿تُحۡبَرُونَ ﴿٧٠﴾﴾ (تسُرّوُنَ)، (سرور)یٚ کە(اثر)ی لە(وُجوه) دەرکەوی، (بعضی)یٚ ئەڵێن: "لە(حبر)ە؛ بە(معنی) (زینەت)ە" یەکێ ئەفەرموێ: (تکرمون) ئەمە (تفسیر)ە بە(بعضی)یٚ (ماصَدق)ی (فعل)ی (جمیل)، (لاشک اکرام) (فعل)یٚ (جمیل)ە.

یەکێ ئەڵێ: (تتمتعون) با هەمووی بێ؛ چەقەیدی یە؟ (لاشک) هەمووی ئەبی ﴿يُطَافُ عَلَيۡهِم بِصِحَافٖ مِّن ذَهَبٖ﴾ (ذهب)ی (دنیا) (ذاهب)ە، (زخرف)ە، ئی (جنّەت) (دائم)ە، (زینەت)یٚ (حقیقی)یە ﴿وَأَكۡوَابٖ﴾ پیاڵەی خواردن و خورادنەوەیان، لە(قاپ و پیاڵەی زێر دایە؛ لە(دنیا) لێمان) (حرام) کردن، تالە(قیامەت) بە(دائم)ی (لذەت)ی پێ بکەن (ممکن)ە لەقاپ و قاچاغی (الماس)و (لعل)و (زُمرّد) دا بخۆن و بخۆنەوە، (رُوات) لێرە زۆر (مبالغە) ئەکەن؛ نازانم چۆن (نقل)ی کەم؛ (آخر) کەسێ دەچێتە بەهەشت، (طبیعی) (منزلەت)ی لەهەموان بەرەژێرە سەدساڵەرێ ی بۆ (توسیع) ئەکرێ، لە(قصر)ی زێڕ و (خیام)ی (لؤلؤ)؛ هەمووی

ئاوەدانە، قاوەڵتی و ئێوارە، حەفتاهەزار (صفحە)یی زێڕ، هەریەکە (نوع)ە (طعام)ەکی تیایە، لەهەر حەفت هەزاری ئەخوا؛ (اوّل)ی (اشتها)ی چۆنە، (آخر)یش وایە، (یعنی) (اوّل)و (آخر) (اشتها)ی (باقی)یە، کەم نابی بەخواردن؛ ئەوانە ئەمرۆ (زەحمەت) (قبول) بکرێ بەڵێ (بادیە) نوشین، کرمانج، (فقیر)ی برسی، تا (توسیع)ی بۆ بدەی پێی خۆشە، دڵی پێ (واسع) ئەبی؛ بەئومێدی وەیە، خوا (کرم)ی لەگەڵ بکا، لەو تەنگی (عیش)ی (دنیا) بکەوێتە (سعەت)ێ وا. (شێخی نابلسی) ئەڵێ: یەک مەرد چەند (حور)ی هەبی. بەیەک (آن) بەیەک (آلەت) لەگەڵ هەموان دروست ئەبی." ئەفەرموێ: "ئەوە (عُلما)ی (ظاهر) (قبول)ی ناکەن؛ (أمّا) (علما)ی (باطن) —(یعنی)— (اولیاء الله) (تصدیق)ی ئەکەن" دیارە ئیش بە(مشرَب) ئەگۆڕێ، وە(الآ) ئەوەی (شێخ) ئەفەرموێ: (مُحال)ە؛ (تصویر)و (تصوّر) ناکرێ؛ هەرچی بڵێن؛ لە(مدح)ی (جنّەت)، ناگاتە ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ﴾ بەڵام (لازم)ە، (ساحە)ی (تفسیر)و (ساحە)ی (جنّات) وەکی (ساحە)ی (دنیا) بە(امور)ی (دَنیّە) (تلویث) نەکەن، ئەوەی لەبەهەشت و بەهەشتی بوەشێتەوە؛ (مُشتها)ی (نفس) بی، لەخواردن و خواردنەوەو وڵاغی بەرزە؛ با حوشتریش بێ؛ ئەوەی چاو لەتەماشا کردنی (لذەت)ی پێ بگا، لە(مناظِر)؛ ئەوەی: (مُبصر)و جوان بی، شایانی تەمەشا و (جالب)ی (نظر) بی، تیایەتی؛ با تەڕەلەیلانی (کورد)ی تیا نەبی لەوێ شتی وا بۆگەنی ئارەزوو ناکرێ؛ هەر (ناظِر)آن مەیدانیان بۆ (سعەت)ی (خیال)و (وَهم) دۆزیوەتەوە، (لکن) تۆ بەئەندازە بنۆڕە، وە(حال)ی (مخاطَب) بزانە. (توالد) هەیە لە بەهەشت؟ (خِلافی)یە، لام وایە(توالد) نیە؛ (دنیا) (مزرعە)یە، (دنیا) (خلاص) ﴿وَأَنتُمْ فِيهَا﴾ لە(جنّەت) لەو (لذائذ)و خۆشیەدا ﴿خَٰلِدُونَ ٧١﴾

(نعمە)ێ (فوق النعم) ﴿وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِيٓ أُورِثْتُمُوهَا﴾ (آنە) بە (میراث) بۆیان مایتەوە، یا (أنَّهُ) (مُلك)ێ (قهری)یە، (استخقاقی)یە ﴿بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝٧٢﴾ (آخِرُ) (من یدخل الجنّة) ئەبی چی کرد بی؟ ئەو (سعەت)ەی پێ ئەدرێ؟! هەرچی هەیە، (ثمرە)ی (عمل)ە ﴿لَكُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ﴾ بێ (حساب)؛ (علی الأكثر) لە (مائدە)ی گەوران، میوە پاشی (تناول)ی (طعام)ە ﴿مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ۝٧٣﴾ ئەوەندەی لێی بوخرێ، (بعضی)ەکە؛ میوەی (جنّەت) لەوانە نیە ناوی بگێرێ، تلّپی فرێ درێ، لێرە (سیّدي ئالووسی) ئەفەرموێ: (لَعَلَّ)، (تکریر)ی (ذکر)ی (مطاعم) لە (قرآن)دا —مع أنّها— بە (نسیەت) (سائر)ی (انواع)ی (نَعیم)ی (جنّەت) (کلا شيء)ە؛ چونکی (اکثر)یان لە (دنیا)یە لە، (شدەت)و (فاقە) دابووین، بۆ (تسلیە) ئەوەندە (تکرار)یان دەکا"؛ بەلام ئەو قسە خۆی نیە. (صوفیّە) (نوع)ە قسەیە ئەکەین؛ (إدّعا)یە؛ گۆی یا خواردن و خواردنەوە (لذەت)ێ (حیوانی)یە ئەوان (لذەت)ێ (روحانی)یان ئەوێ، (خواصّ)ن؛ من لام وایە (انسان) لەهەردوو سەرا، (انسان)ە؛ تا (اهل)ی (نعمەت) بی (لذەت) بە (زیاتر) ئەزانی؛ بۆ (فقیر) تێرئابی (کافی)یە (تسلیە)ی پێ دێ؛ وە (حیات)ی (انسانی) لە (دار)ی (آخرەت)یش، بێ (امداد)ی (خارجی) نابی؛ وەکی (شێخی ابن عربی) ئەفەرموێ: "(انسان)ی (کامل) لە (ضمن)ی (کُلّ)ی (لذەت)ی (جسمانی)، (لذەت)ێ (روحانی) (درک) ئەکا؛ کابرایە (اجنبی) ئەلێ: (سبب)ی (نشر) نەبوونی (دین)ی (اسلام)، لە (موقع)ێ لە (مواقع)ی (افریقا) —(الان) ناوی لە (خاطر)م دانیە— (کثرەت)ی (غابات)ە؛ داروباریان زۆرە، (میل)ی بەهەشتیان نیە؛ تا بەو ئارەزوو (مَیل)ە بۆ بەهەشت (ایمان) بێنن، (مسلّمان)بن" قسەیە (غلط)

ئەمە (دلالەت) لەبێ (وجدانی) ئەکا؛ (انسان)ی بە (وجدان) هەرچەند شت زۆرو (مبدول) بی، (لذەت)ی لێ ئەزانی؛ لای بێ (قیمەت) نابی، گەنم مایەی (حیات)ە، چ کیلەی بە ریالێ بێ، چ بە (١٥)ەدینار.

﴿إِنَّ ٱلۡمُجۡرِمِينَ﴾ (راسخ)ی (فی الجرم) وە گوناه ﴿فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ۝٧٤ لَا يُفَتَّرُ عَنۡهُمۡ﴾ (تخفیف) ناکرێ، سست وبێ هێز و (قوەت) نابی؛ (دائم الشدّەت)ە ﴿وَهُمۡ فِيهِ مُبۡلِسُونَ ۝٧٥﴾ (محزون) ن لەبەر (شدەت)ی (یاس) ﴿وَمَا ظَلَمۡنَٰهُمۡ﴾ لای (لشاعره) چی بی، (ظُلم) نیه ﴿وَلَٰكِن كَانُواْ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٧٦﴾ (سیّدی ئالووسی) ئەفەرموی: "لسوء اختیارهم" بەلێ، (أمّا) (شرط)وایە هەبێ؛ ئەگەر نەبێ، یا (تاثیر)ی نەبی، خۆی چیە؟ وە (حُسن)و (سوء)ی چیە؟ ﴿وَنَادَوۡاْ﴾ زۆر (متألِّم) ئەبن، ئارەزوو لەمردن ئەکەن ﴿يَٰمَٰلِكُ﴾ (خازن)ی (نار) ئەلێن: "(امامی علی) (یا مال) بە (ترخیم)ی خوێندیتەوە" نازانم (ترخیم)ێ بەجێیە، یا بێ جێ.

﴿لِيَقۡضِ عَلَيۡنَا رَبُّكَ﴾ (یعنی) (عرض)ی (کبریائی) کە، بۆمان بپارێوە؛ بمان مرێنێ، لەکۆڵ بینەوە، ﴿قَالَ﴾ (مالك)؛ چ (اشاره) بۆ (تاخیر)ی (جواب) نیە لە (قرآن)دا ﴿إِنَّكُم مَّٰكِثُونَ ۝٧٧﴾ ئەمێننەوە، لە (عذاب)دا نە بەمردن، نە بە (غیر)ە مردن، (نجات) تان نیە ﴿لَقَدۡ جِئۡنَٰكُم﴾ (خطاب) لە (طرف) (مَلك) یا (کبریائی)؛ بۆ (اهل)ی (جحیم) (بعضی)ێ ئەلێن: (ضمیر)ی (قال) بۆ خوایە" (بعضی)ێ ئەلێن: ئەمە (خطاب)ی خودایە (في دار الدنیا) لەگەڵ (قریش)" (مقصود)ی (ارسال)ی (رسول)ە ﴿بِٱلۡحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَكُمۡ لِلۡحَقِّ كَٰرِهُونَ ۝٧٨﴾ لە (مجلّه)یە (مصر)یم دیت، (جورج)ی

رابردوو (مائدە)ی (بریتانیا) لەسەر (مالک)یە (عائلەوی) (سؤال) ئەکا: "چیە هەموو کەس (ادا)ی ئەکا؛ وەکەسیش پێی خۆش نیە؟" کچی (جورج)ی (حاضری) کە (الآن) (ولی عهد)ە، (جوابی دا، ووتی: "ئەوە (حق)ە، هەموو کەس دەڵێ "(حق)م دەوێ" وەکەسیش بە (حق) (راضی) نیە" (تحسین)ی کرد، وەئەی ووت: ئەمە شایانی (امپراطوری)یە" (ممکن)ە (کرامەت)ی بێتەجی، (امپراطوری) لە (وەقت)ی کوڕی نیە لەبەر (شدەت)ی (کرامەت)ی (حق) (تدبیر)یان لە (فەوت)آندنی (رسول الله) ئەکرد ﴿أَمْ أَبْرَمُوٓاْ أَمْرًا﴾ لە (لۆغەت)دا ئەڵێ: ابرم الأمر؛ (احکمه)" ﴿فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾﴾ ئەو (کید)ی لە (حق) پیغەمبەریان کرد، بێ (اثر) بوو، (بالمقابله) (کید)ی خوای لەوان (نفوذ)ی بوو؛ (وارادوا به کیداً فجعلناهم الأسفلین ام یریدون کیدا فالذین کفروا هم المکیدون) (إنّهم یکیدون کیداً واکید کیداً) (یا الله) (کید)ی (کافر)آن بەتاڵ کەی، بێ (ضرر)ی (مسلمان)آن —(عن قریب)— ئەو (شر)ەی بکوژێنیەوە. (قریش) نەمان، ئێستا (ستالین)ە، (هتلر)ە، (موسولینی)یە، (شمیرلاینی)یە، (فرەنسە)یە هەمووی (اعدا)ی (دین)ن؛ (اله)ێ (نجات)ێ (کید)ێ؛ کەبەجارێ (سیاسەت)یان، لێ تێک و پێک چێ. ﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم﴾ (خلوەت)یان، (خلوه)یان، ﴿بَلَىٰ﴾ (یسمع ما فی الضماء). ﴿وَرُسُلُنَا﴾ (حفّاظ)ی (مَلك) ﴿لَدَيْهِمْ﴾ (مُلازِم)یانە ﴿يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾﴾ (سرّ) و (نجوا)یان ئەنووسن؛ (ملائکەت)ی ئێمەلێ یان بزرنابی، (فکیف) ئێمە؟ هەر (تدبیر)ی بیکەن، لەخوای بزرنابی، (دائر) بە (فوت)ی (رسالەت پەناه) ئاشکرای ئەکا (تدابیر)تان لێ تێک ئەدا، (سیّدی ئالووسی) لێرە (حکایات)ی دوو (رجل)ی (قریش)ی وە یەکی (ثقفی)؛ یا دووی (ثقفی)وە یەکی (قریشی)

(ایراد) ئەکا؛ (واقعاً) لێرە (مناسبە)ی هەیە (اما) لەگەڵ (نطق)ی (جوارح) چ (مناسبە)ی ﴿قُلۡ﴾ یا محمد (ﷺ) ﴿إِن كَانَ﴾ (بالغرض) ﴿لِلرَّحۡمَٰنِ﴾ (جل وعلی) (وَلَدٌ) (مَلَك) (عیسی)، (عُزیر) هەرچی بی ﴿وَلَدٌ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡعَٰبِدِينَ ﴿٨١﴾﴾ لەهەمووتان (سبقەت) ئەکەم، بۆ (عبادەت)ی خۆی و (ولد)ی (استنکاف)م نیە؛ (لکن) (ولد) بۆ خوای (مُحال)ە ﴿سُبۡحَٰنَ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبِّ ٱلۡعَرۡشِ﴾ بێ (زَوال) ﴿عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾﴾ کەخوا (ولد)ی هەیە؛ (جنابی حق) (فوق الطبایع)ە، لە (تولید)و (تَوالُد) (مُقدَّسە)وە (الاّ) ئەبی (محکوم)ی (زوال) بی. (عُلما)ی (مُحقِّقین) ئەم (ئایەت)ە ئەکەنە (شرطیّە)ی (فرضیّە) وەکی (اشارە)مان بۆ کرد؛ (مُفسّرین)ی (نقل) (بعضی)ێ ئەڵێن: "(عابِد) لە (عبد یعبد)وە، وەکی (علم یعلم)وە، بە (معنی) (انف وامتنع)یە" (واقعاً) (امتناع) لە (قَول) بە (ولد) خۆیەتی، (لکن) (ربط)ی بە (ان) (معنی)ی چیە؟ (ممکن)ە بڵێن: "(مُراد)ی وابوو، ئەگەر (رب السموات)و (أرض)و (کائنات)؛ ئەگەر (ولد)ی ببێ، ئەمن (اوّل) کەسێکم (انکار)ی خوایەتی ئەکەم، (مادام) (ولد)ی ببێ، خوا نیە" وەکی (طبیعیّون)آن دەڵێن: "یەک (ذات)ی (واجب الوجود) (خارج) لە (احوال)ی (کائنات) نیە؛ هەرچی هەیە (طبیعەت)ە" (أمّا) کەسیان وانالێن.

(بعضی)ێ خوێندیتیانەوە: (عَبِدِینَ) لە (عَبِدینَ) بە (کسر)ی (باء)؛ بە (معنی) (شدیدُ الغضب) بی (وهکذا). (رحمەت)ی خوا لە (زمخشری)و (امام) و (امثال)یان بی، کە (تفسیر)یان لە (منقول) کردە (معقول) ﴿فَذَرۡهُمۡ﴾ لێیان گەڕێ ﴿يَخُوضُواْ وَيَلۡعَبُواْ﴾ خۆ، تێ وەردەنە (أباطیل) شتی

بێ (أصل)و (اساس) گەمە بکەن ﴿حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾﴾ (قیامەت)، (بەر)، (مردن) ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي فِي ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٞ وَفِي ٱلۡأَرۡضِ إِلَٰهٞۚ﴾ (عالم)ی (علویّ)و (سُفلی) (مخلوقی ئەوە؛ لەژێر (امر)و (ارادە)ی تی؛ (قسم)ی لە (ثَنوی) ئەلّێن: " (ابلیس) (الە)ی (أرض)ە" (داسنی)ش شتێ وائەلّێن؛ (حضرەتی کبریائی) (الە)ی (سما)یە. لام وایە ئەوەش (عائد)ی (مسئلە)ی (خێر)و (شَر)ە؛ (أرض) سەراپا پڕە لە (شەڕ)و (فساد)ە؛ (أنّە) (الە)ی (خیر)ی (مداخلە)ی نیە. (واقعاً) (مسئلە)ی (خیر)و (شەڕ) (شەڕ) بە (انسان) ئەفرۆشێ؛ (دین)و (دنیا)ی لێ (مُشوّەش) ئەکا؛ لە (عالَم)ی (إسلامیّەت) بەناوی (حُسن)و (قُبح) (شەڕ)یان هەڵایساند. لام وایە نەختێ تەماشای (طبیعەت)یان کرد با (شەڕ) (اهوَن) ئەبوو ﴿وَهُوَ ٱلۡحَكِيمُ﴾ (حتّی) (شر)یش لە (موقع)ی خۆی دادەنێ ﴿ٱلۡعَلِيمُ ﴿٨٤﴾﴾ بە (کُنە)ی (اشیاء)، بە (ادارە)ی (کائنات)؛ (اسباب)ی (خیر)و (شر) ﴿وَتَبَارَكَ﴾ (خیر)و (برکەت)ی خوا (خێر)ە، (خێر) ئەدا، (شەڕ) (امر)ێ (ضمنی)یە وەکی خۆی ئەفەرموێ: "(اکثر)ی (سیّئات) لەکردەوەی (شر)ە" (انسان) (صفات)ی (حسَنە)و (قبیحە)ی هەیە، وەکی ترش و شیرن (مزج) کرێن، تامێ مزرو خۆشی لێ پەیا ئەبی. لە (بین)ی (صفات) (حکمەت)ی تیائەبی؛ (اغنی) (وسط)ی (بین)ی (إفراط)و (تفریط). لە (قاموس) ئەلّێ: "وتبارک (الله تقدس و تنزه" (صفەت)ێ (خاصّ)ی خولیە ﴿ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا﴾ (شریک)ی نیە) ﴿وَعِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ﴾ (یَومهم الذی یوعدون) ﴿وَإِلَيۡهِ﴾ (وحدە) ﴿تُرۡجَعُونَ ﴿٨٥﴾﴾ (مبدأ)و (منتهی) ئەوە ﴿وَلَا يَمۡلِكُ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ﴾ نە (مَلك) نە (انس)

نە (جن) ﴿مِن دُونِهِ ٱلشَّفَٰعَةَ﴾ وەکی گومان ئەبەن؛ کەس (مالك)ی (شفاعەت) نیە پێی ناکرێ بۆ کەس ﴿إِلَّا مَن شَهِدَ بِٱلْحَقِّ﴾ (توحید) ﴿وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾﴾ (یعنی) (شهادت)ی (عن علم ویقین) ئەگەر (شفاعەت)ێی بۆ ئەوانە ئەبێ (والحالصل) کێ هەی (من اذن له الرحمن وقال صوابا) وا دەرئەکەوێ ئەو (شفاعەت)ی ئەوان (توهم)ی ئەکەن، (نوع)ە (قهر)و (غَلَبە)یە کە ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم﴾ ئەو (مَشرك)آنە ﴿مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ﴾ ئەتوانن بڵێن: "(لات)و (عزى)؟" (أمّا) ئێمە ئەڵێن بەئاسانی " ﴿فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾﴾ (صرف) ئەکرێن، لە (عبادەت)ی خوا، ئەمە سەیرە، (اعتراف) بە (خالِق)ی بکەن، وەنەی پەرستن، بەڵێ ئەمە دوور نیە لە (بشر)؛ باب و داک (انسان) بەو (نوع)ەکە (معلوم)و (مشهود)ە، بەخێو ئەکەن، پێی ئەگەیەنن، کەچی لەسەر کچەتیوێ یا هەتیوێ هەزار فەشح و (فضیعەت یان پێ ئەکەن ﴿وَقِيلِهِۦ﴾ بە (اعراب)ی (ثلاثه) خویندرایتەوە، (أمّا) (رفعه) (شاذّ)ە؛ (زمخشری)و (غیر)ی (زمخشری) لە (عُلما)ی (اعراب) (وجوە)یان (ذکر) فەرموە؛ تا (حالّ) هیچی بەدڵمەوە نەچەسپاوە؛ لەبەر ئەوە، ئەگەر (ممکن)م با، (قبول)ی (قرائەت)ی (ابن مسعود)م ئەکرد؛ (وقال الرسول) ﴿يَٰرَبِّ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾﴾ ئەگەر، (اقوال)ی (مختلف)ت (حظ) لێیە، (مراجعە)ی (روح المعانی) کە، گشتی تیایە خوا لە (جواب)ی (نداء) ئەفەرموێ ﴿فَٱصْفَحْ عَنْهُمْ﴾ (إعراض)یان لێ نێ، (أنّه) لاملیان تێ کە ﴿وَقُلْ سَلَٰمٌ﴾ (واذا خاطبهم الجاهلون قالوا: سلاماً) (سلام)ی بێ (علیکم)؛ (سلام) لە (اجنبی) دروستە، دروست نیە؟ (خلاقی)یە، (أمّا) ئەگەر ئەمڕۆ ئەوان (سلام) لەئێمە بکەن، بە (تنزل)ی

ئەزانن. ﴿فَسَوۡفَ يَعۡلَمُونَ ٨٩﴾ (احوال)ی خۆیان ئەزانن، لەخۆ ئەگەن؛ نێزیکەبە (دُخان)، بە (غاز)ی (مُخنِق) بخنکێن، یا (معاذَالله). بخنکێن.[1]

سورەی (دخان)

(نعوذ بالله من شرّ الدّخان) چ غازی (مخنِق) چ تووتن؛ (مناسبە)ی زۆر ئاشکرایە، (عدد)ی (آیات)ی (خلاف)ی تیایە هەمووی (مکیّ)یە؛ یا (آیەت)ێ (مُستثنی)یە؟ هەرچۆنی هەیە.

بسم اللهالرحمن الرحیم

﴿حمٓ ١﴾ (حێ) و (میم) لەهەردوو (اسم)ی (صنعەت)ی (کبریائی) هەیە ﴿وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ٢﴾ سوێند بە (قرآن)ی (کریم) ئەخوا ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ﴾ (کتاب)ی (مبین) کە (قرآن)ە ﴿فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ﴾ (لیلة القدر علی الأرجح)وە (جمع)ێ ئەفەرموون: "(لیلە)ی (نصف)ی (شعبان)" (قُصّاص)آن و (وُعّاظ)آن دەر(حق) (لیلە)ی (برائەت)، (روایات)یان زۆرە؛ (بنا) بەفەرموودەی: (نُقّاد)آن، (اکثر)ی (زۆر)ە؛ (لیلە)یە (قرآن)ی تیا (نازل) بی (حقیقةً) (مبارک)ە (حکمەت)ی چیە؟ لە(قرآن)، (نسبەت)ی (نزول)ی (وحی) بۆ (زمان) بە(لیل)ە؛ بەلێ (لیل) (وقت)ی (اسرار)ە؛ دوور لە(اغیار)ە، دڵ بێ (غُبار)ە؛ چاو لە(إنتظار)ە (نهار) جێی (مشغلەت)ەف (وەقت)ی (تفرقە)یەلای بەندەی (مُحقّر) وەکی (عِزّ بن عبدالسلام) ئەفەرموێ: "(شرف)ی (مکان)و (زمان) بە(شرف)ی ئەو

---

[1] - (سورە)ی (زُخرف) تەواو بوو؛ ڕۆژی پێنج شەموو، (وەقت)ی (ع×ر) (حسب التقویم) (٨) ماهی ذی الحجّە، (ە)ی کانونی ثانی رومی (١٢٥٨)ە سنە (١٩٤٠)م (امامی رازی) ئەفەرموێ: " تەواو بوو (تفسیر)ی ئەو (سورەت)ە، ڕۆژی یەک شەموو (١١) ذی الحجە،سنە (٦٠٢)هیجری.

شتەیە کەتیای (واقع) ئەبی" (امم) ڕۆژی کە (نائل)ی (سعادەت)ێ بووین، کردیتیانە جەژن، وەک: (حج)و (عرف)ە و جەژنی قوربان؛ (حالاً) ڕۆژی (عِزّ)ی (اسلام)ە، (اقامە)ی (أعظم)ی (شعائر)ی (دینی)یەبێ (خوف)و ترس، بە (کمال)ی (حرّیەت)و (استقلال) هەرچەند (فدیە)ی (نجات)ی فرزەندو دڵبەندی (خلیل الرحمن) (خَیر)ی زۆری تیابوو، بۆ (بشر) (أمّا) (عِزّ)و (سطوت)ی (دین)ی (مبین) بۆ (سعادەت)ی (انسان) (خیر)ێ بوو، (فوق)ە (کُلّ)ی (خَیر) (بعضی)ێ کەس، (حتّی) (آلووسی) (محترم) (تفضیل)ی (مرقد)ی (رسالەت پەناه)ئەدا، بەسەر (عرش)ی (کبریائی)، لام وایە زۆر (جسارەت)ە، ئەگەرچی (شاعر)ێ (تورکی) ئەڵێ: (حبیب)ی (کبریان) ن، خوا بەگاهێ دەر فضیلەتە (تفوق) کردەیی (عرش)ی (جناب)ی (کبریاء) دەربو بڵێم: "چی؟ (محبّەت) (حاکم)ە.(اول ما نزل، علی الأرجح)؛ (اقراء) (یعنی) (اوائل)ی، وەکی (بخاری) ئەفەرموێ. (جمهور)ی (عُلما)ی (کرام) ئەفەرموون: "(قرآن) -(جملةً واحدةً)— لە (لوح) (نازل) بوویتە ئاسمانی (اوّل)؛ (موقع)ێ پێی ئەڵێن: "(بَیتُ المعور)" خوا ئاوەدانی کا. (امامی مُجدِّد) (شیخ محمد عبده) ئەفەرموێ: "بۆ ئێمە (فرق)ی چیە؟ چ لەئاسمانی (اوّل) دابی؛ وەچ لە (فوق)ی (سدرة المُنتهی) بی؛ (فائدە)و (برکەت)ی ئەمەتە، کەبێتە عەردی" مینش ئەڵێم: (اوّلاً) بەکام (ترتیب)؟ ئەم (ترتیب)ی (معروف)و (مشهود) (ابن مسعود)و (امامی علی) وا پێی (راضی) نین؛ (ترتیب)ی (سُوَر) لای وان (مُغایر)و (مُتغایَرە)ە، (ثانیاً)(قرآن) بەو (عبارەت)ە، بەو (ترتیب)ە چ (ترتیب)ی (عثمان)، چ (علی)؛ پێش (نزول)ی هاتنەخوارێی، بۆ (حضرەتی محمد)(ﷺ) کۆبوونەوەی لە (لوح) لە (بیت المعمور) (ممکن) نیە، (محال)ە، (دقّەت) بفەرموون؛ (جنابی حق) بەچ (ترتیب)ێ (نقل) ئەکا بۆ (تصویر)ی (مجاوِرە)ی (اهل)ی (نار)

لەگەڵ یەک، لەگەڵ (خَزنه) لەگەڵ (اهل)ی (جنّەت)؛ (جنابی حق) چۆن (سؤال) له (عیسی) ئەکا (اانت قلت للناس... الآیة) (بناءاً علی هذا) ئەبی هەموو (قرآن) بەو تەرزە (ادی) کریَ؛ هاتنی (سلیمان)ی بۆ (وادی النمّل) وه (ندی)ی (نمل) -(قبل الوقوع)– کووی (تصویر) ئەکەی؟ (وهکذا به (نظر)ی (دقّەت) (ملاحظه) فەرموون؛ (لازم)و (امور)ی (اعتقادیه).

(اوّلاً) (تصویر) بکریَ، ئەوجا (اعتقاد)ی پیَ بییَ، ئەگەر نوقڵ و (تمر) بیَ، جووو دیانیش وائەڵیَن، (بناءاً علیه) قولی (معقول) ئەمەیە، که (بعضی)یَ (علما) ئەفەرمویَ که (إبتدا)ی (نزول)ی (قرآن) له (لیله)ی (مبارکه) بوو له (مدّه)ی بیست و ئەوەندە ساڵە، بەتەواوی هاتەخوار؛ وەبه (امر)ی وه (اشاره)ی (رساله‌ت پەناه) (جمع) کراوه، (ترتیب)ی (آیات)و (سُور)ی درا" ﴿إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۝٣﴾ (آنه) له (اوّل)ەوه، بۆ (انذار) ناردرا بەڵیَ کەدووەمین (نوبه)، (اوائل)ی (یا ایها المدثر) (نازل) بوو؛ وه (امر)ی پیَ کرا: (قم فانذر)، (انذار)ی له (رحمەت)و (لطف)ە، (مع أنّه) (اصلاح)ی (عمومی)، بیَ (تعذیب) نابی، (سواد)ی (أعظم) له (بشر) بەترس و (طمع) نەبی نایەتەڕای ﴿فِيهَا﴾ لەو (لیله) (مبارکه) ﴿يُفْرَقُ﴾ (فرق) لێک جوداکردن و (تخصیص)ی شته ﴿كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ۝٤﴾ (مُحکم)و (ثابت)و (لایتَغیّر)و (متلِبّس) بی به (حکمەت)؛ دیاره ئەمه (تقیید)ی (کُلّ)ی ئەکا بەاموري (ثابته)ی (هامّه)؛ وه (تقدیر)ی (سَنه) وه (تعویض)ی هەر (نوع)ه (امر)یَ بۆ (مَلك)ی (مخصوص) له (قرآن) دانیه، ئەم (لیله) (مبارکه)ه (مبدأ)ی (نزول)ی (قرآن)ه؛ لەوێڕا (حسب المواقع) (تفصیل)ی (امور)ی (هامّه)یە، که (مداخله)ی هەبی، لەگەڵ (نازل) کردنی (قرآن)ی (کریم)و (رساله‌ت) ئەکریَ ﴿أَمْرًا مِّنْ عِندِنَآ﴾

(امر)ی وا کەخوا ئەفەرموێ لە(طرف) ئێمەیە (قرآن) سەراپا (نسبەت)ی (خلق)و (تدبیر) بۆ خودا ئەدا؛ باوەڕ ناکەم (دەفتەر)داری بۆ کەس بکا؛ (مَلَك)یش وەکی (بشر) (مخلوق)و (مُدبَّر)ن؛ (منتظر)ی (امر)ن ئەگەر زوو ئەگەر درەنگ ئەوانیش (امر)ن؛ چونکی لەبەر چاو نین؛ (حکایەت) آن هەڵدەگرن ﴿إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝٥﴾ (سابقاً)؛ (حضرەتی محمّد) (لیس بِدعاً من الرُّسل) ﴿رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ﴾ (بعث)ی (رسول) لە(رەحمەت)ە، ئەگەر خوا (رەحم)ی بەو (عالَم)ە نەکردبا، (رسول)ی نەناردبا (انسان) نەدەبوو، بە(انسان)؛ (إنصاف) کە، ئەمڕۆ ئەوانەی دوور ئەکەونەوە، لە(أتّباع)ی (رُسُل)، چ دەکەن؟ کوو خەریکی (محو)ی (بشریّەت) ئەبن. (ایمان)م هەیە، بۆ (حیات)ی (اجتماعی)، (ارسال)ی (رسول) (نعمەت)یکە، (رەحمەت)ێکە، لە(فوق)ی (کُلّ)ی (رحمەت)؛ (قوم)ێ (ارسال) بە(واجب) ئەزانن؛ (واقعاً) بۆ (بشر) زۆر (لازم)ە، (ضروری)یە هەرچی بی، (اتباع)ی (رُسُل) زەهریان هاویشتە ناو هەنگوین، کردیانە: (قومیّەت)، (عصبیّەت)، بوون بە(اعدا)ی یەک، (کتُبُ)ی (اله)ی یان تێکدا، (طبیعی) (سدّ)ی (رسالەت) کرا؛ ئەوجا (خاتَم الرُّسل) هات، ئەو ڕێیەی بەست، مۆری کرد، ئەمەش بوە، (رحمەت)ێ (فوق الرّحمه) ﴿إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ۝٦﴾ (اقوال)ی (عباد) بە(لسان)ی (قال)و (حال)، لێی بزرنابی، (سیّدی) (سمیع)ی (علیم) (کُلّی)و (جزئی) (احوال)و (امور)و (لوازم)ی (عبد)ی خۆی ئەزانی؛ (رحم)ی پێ ئەکا؛ بەسەری ئەکاتەوە، (یا سمیُع)وە (یا علیم) چارەی ئەم (حرب)ە بکەی، بە(سلامەت)ی (مسڵمان)آن بیبرێنیەوە.

﴿رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَآۖ﴾ بەدوو (قرائەت) (وارد) بوە ﴿إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٧﴾﴾ لە (ایمان) تان بە (خالق)ی (سماوات وأرض)؛ ئەڵێن: "(خالق)ی (کَون)، خوایە"؛ (لکن) (ایقان)یان نیە؛ یاخود ئەگەر (میل)و (ارادە)ی (ایقان) ئەکەن ئەزانن ﴿لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ (لاشریک لە) نە لە (ربوبیەت) نە لە (الوهیەت) ﴿يُحۡيِۦ وَيُمِيتُ﴾ بە (حیات)و (موت)ی (مادّیّ)و (معنوی) ﴿رَبُّكُمۡ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٨﴾﴾ چ (مُلحِد) چ (مُوَحِد) ﴿بَلۡ هُمۡ فِي شَكّٖ﴾ (عظیم) ﴿يَلۡعَبُونَ ﴿٩﴾﴾ ئەمە (شاهِد)ە لەبێ (وجدان)ی وان، وەبێ (میل)و (مبالات)یان لەگەڵ (علم)؛ ئەوانە ئەگەر (صاحب)ی (وجدان) بان بەو (شک)ە (عظیم)ە (مُتألِم) ئەبوون، (سعی)یان ئەکرد، بۆ (ازالە)ی. (انسان)ی (طالب العلم)، لە (مسئلە)یە (شک)ی بێ، (توقّع) ئەکات، (ازالە)ی بکات؛ لێ ی ئەبێ بەمەراق ﴿فَٱرۡتَقِبۡ﴾ (إنتظار) کە ﴿يَوۡمَ تَأۡتِي ٱلسَّمَآءُ﴾ (جوّ) لای بڵندی ﴿بِدُخَانٖ مُّبِينٖ ﴿١٠﴾﴾ ئەو دووکەڵە ئایا (مُخیَّل)ە یا (مُحقّق)ە؟ وە (حقیقەت)ە، یا (کنایەت)ە؟ (ظاهر)ی (قول)ی (مُبین)؛ وەفەرمایشی ﴿يَغۡشَى ٱلنَّاسَۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١١﴾﴾ ئەگەیەنێ؛ کە (امر)ێ (حقّ)و (حقیقەت) بێ، (واقعاً) لەگرانی وەبێ بارانی، (هوا) (مُغبر) ئەبێ؛ لەبەر چاوی برسی، ئەڵێی: دووکەڵە (دنیا)ی داگرتیە، (حتّی) خۆم لە (اوائل)ی (حرب)ی (عظمی) (رمضان)ێ لە (تموز) بەڕۆژی بووم؛ پاشی (عصر) چاوم زۆر بێ (حُکم) ئەبوو؛ لەبن کەپری چنارۆک ئەمنۆڕی، لە (مسافە) یەکەم، (فرق)ی کەروبارو زەلامم نەدەکرد؛ هەر سیاهیم دەرک ئەکرد، وە (بعضی)ێ ئەیکەنە (کنایەت) لەگرانی؛ (بعضی)ێ ئەڵێن: ئەو(دخان)ە (عبارەت)ە،

لە (غوبار)ی ژێر پێی ولاغی لەشکری (رسالەت پەناە)، کە (یوم)ی (فتح) (أطراف)ی (مکە)ی داگرت بلێم: "چی؟" (جمع)ێ (نقل) ئەکەن؛ لە (حضرەتی عَلِیٌ)و (بعضی)ێ بزورگەواران، گوی یا پێش (قیام)ی (قیامەت) (دُخان)ێ پەیائەبی، (دنیا) پڕئەکا، بۆ (مسلمان)آن (نوع)ە پەسیوی ئەدا، (أمّا) (کافر)وەکی (سکران)ی لێ دێ؛ لەکونەکەپووی و گوێ و (دُبر)ی دووکەڵ دێتەدەر؛ ئەو (نوع)ە قسانە، زۆر خۆشن، (مسلمان) (کیف)یان پێ دێ، (حتّی) لەباسی (فرعون)و (آیات)ی (موسی) ئەڵێن: "(مؤمن)و (کافر) لەیەک کۆتک ئاو ئەخۆنەوە، بۆ (کافر) خوونە، بۆ (مؤمن) ئاوی روونە.

(لکن) (مع الأسف) ئێمە ئەبیین، (آفەت)و (بَلا)ی (سماوی) (شدەت)ی بۆ (مسلمان)آنە؛ (کافِر)ەکان بەئاسانی خۆیان (نجات) ئەدەن؛ (وقت)ی (طاعون)و (وَباء) گێسکی لە (مسلمان)آن ئەدا، (اجانب)ەکان (طرد)و (تبعید)یان ئەکرد. (الآن) (مقروب)ی (طاعون)و (وباء) ئەکوژن، وە (غاز)ی (مُخنق)یان پەیا کردیە، ئەتوانن بەبۆمبایە، شاری وەکی (کۆی)ە بخنکێنن؛ (اسباب)ی (مدافعە)مان نیە، ئەوا (عالَم) ئەنێری لە (غرب) (کُمامّ)ی (واقی)یان بۆ بی، (نعوذ بالله) (قحط)و (غلا)مان دیت؛ (فقراء) بەکۆمەڵە ئەمردن، بەسەریەکا ئەڕمان، (مأمور)ەکانی (فاسِق)و (فاجِر) دونبەڵەکیان لێ ئەدا و (رقصی و سەمایان ئەکرد پیاوێ بوو، وەستا (معروفی ئەحمەچەپە)ی، خوا (عافووی کا) لەگەڵ (عائلە)ی، ئەوەی هەبوو خواردیان، (خلاص) بوو برسیایەتی (تاثیر)ی تێ کردن پیاوێ بە (غیرەت)و (ناموس) بوو، نەیتوانی خۆی (عائلە)ی (سوالّ) بکەن، یا (دخیل)ی کەسێ ببی؛ دەرکەیان لەسەر خۆ کلیل دا چوونەناوجێ؛ نووستن هەموویان تێکرا مردن؛ بەبێنێ زاندرا کەمردینە؛ (دەفن) کران (مع الأسف) ئەو (نوع)ە مەردە (غَیور)ە ناویشی گوم ئەبی. من (ایمان) م

هەیە، ئەوی (رسالەت پەناه) فەرموویێتی، راستە، (مخالفە)ی نیە، (لکن) (تصرّف)ی (رُوات)آن زۆرە وە گەلێکی (زۆر)ە (انسان) تێ ناگا، هەر کەس بە(خیاڵ)ی خۆی شتێ ئەڵێ (اغلب)ی (خلاف) دەردەچن، (حاصل)ی ئەم (دوخان)ەیان بۆ (کشف) نەکردین؛ ئەگەر (علامەت)ی (قیامەت) (حمل)ی لەسەر (غاز)ی (مُخنِق) کەین، لەهەمووی (اوفق) ترەوە (حقیقةً) بۆ ئێمە (علامەت)ی (قیامەت)ە خوایە ئێمە بەدڵ ئەڵێین: ﴿رَبَّنَا ٱكۡشِفۡ عَنَّا ٱلۡعَذَابَ إِنَّا مُؤۡمِنُونَ ١٢﴾ (ایمان)مان دەربارەی تووو (رسول)ت (حقّ)ە، (لکن) (جهل)و (کسالەت) (غَلبە)ی کرد، (اختیار)و (اختبار)و (شعور)یان نەهێشتین؛ تاوا (مغلوب)و (مُعذَّب) بووین لەسەر ئەو (ذُلّ)و (عذاب)ە؛ (لأم)ی (عرفان)و (علم)و (سیاسەت) بە(لهو)و (لعب) (مشغول)ن ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكۡرَىٰ﴾ لەکێ بۆیان ئەبێ؟ نابێ؛ ئەو (ذلّەت)ی (غلا)ی سیصد و سی و شەشەیان زوو لەیاد چوو ئەوەی (محتاج)ی گێچکە نانێ بوو (الآن) بەپەقلاوە (راضي) نیە (دنانیر) (صرف)ی (قومار)و (شراب)و (سفاهەت) ئەکا؛ ئەو (نوع)ە (بلا)یانە (نوع)ە (رسول)ێکن بۆ (انتباه)ی (انام) (لکن) کەمیان (مُنتبِه) ئەبن ﴿وَقَدۡ جَآءَهُمۡ رَسُولٞ مُّبِينٞ ١٣﴾ بە(دین)ێ (کتاب)ێ، (ئایات)ێ (مبین) ﴿ثُمَّ تَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ﴾ (مع أنّه) زۆر دوور بوو؛ ئەبا (ایمان)ی پێ بینن، دوای کەون ﴿وَقَالُواْ﴾ (علاوةً) ﴿مُعَلَّمٞ مَّجۡنُونٌ ١٤﴾ هەر دووکی تیا (جمع)ە نافەرموێ "(معلم او مجنون)یا "وَمجنونٌ" دیارە ئەمە لە(جِنّەت)و (حماقەت)یا نە(رسول)ێ یا (شخص)ێ (معلم) بەو (نوع)ە (تعلیم)ە، چۆن شێت ئەبێ؟ شێت چ (مناسبە)ی لەگەڵ (تعلیم)و (تَعلّم) هەیە؟ (جِنّەت) لەکێ؟ (تحریر)ی (وضع)و (قواعد)و (عقائد)و (أصول)و (شرائع) لەکێ؟ ﴿إِنَّا كَاشِفُواْ ٱلۡعَذَابِ قَلِيلًاۚ إِنَّكُمۡ

عَآئِدُونَ ﴿١٥﴾ (دُعا)تان (قبولْ) ئەکەین، بەڵێ لە (وەقت)ی (شدّەت) (ایمان)بێنن "(ضل من تدعون الا ایاهم) (أمّا) (بعد الکشف) ئەگەڕێنەوە، بەڵکو (زێد)ە (طغیان) ئەکەن، لە (کفر)و (سیّئات) (حقیقة)وایە، ئەمە (طبیعەت)ی (عجیبە)لە (بَشَر)دا (رسوخ)ی کردیە؛ (أمّا) (جهلە)ی (مرید)و (صوفی)یان لەوانیان تێ پەڕاند؛ هەر هاوار ئەکەنە (شێخ)ی خۆیان؛ پاڕانەوەو هاوار، (یا ربي توبە) چ نیە؛ ئێوە بگەڕێنەوە ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ ٱلْبَطْشَةَ ٱلْكُبْرَىٰٓ﴾ ڕۆژی (بدر)یا ڕۆژی (جزا)؛ (انتقام)تان لێ ئەستێنین ﴿إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾﴾ (أنّهُ) (علّەت)ە بۆ (انتقام) وەرگرتن؛ (بَطش) بەکوردی چیە؟ نازانم چۆنی (تغییر) لەبەر بدەم؛ بە عربی ئەتوانم بڵێم: (اَلبطش؛ اَلأخذُ الشّدیدُ)؛ (والباس الأخذ بالعنف والسطوة)؛ (یوم)ی (بدر) —(نظر) بە (ضعف)ی (جیش)ی (اهل)ی (ایمان)و ئەو (غلبە)یە، (حقّ)ی هەیە، بێتە (یوم البطش) ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ﴾ پێش (اهل)ی (مکە) ﴿قَوْمَ فِرْعَوْنَ﴾ (امتحان)مان کردن ﴿وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾﴾ (کریم الأصل) خانەدانێ (عالی) نژاد، (صاحب)ی (أوصاف)و (مآثر)ی (حمیدة) (مع هذا) ڕابرد، لە (سُوَر)ی پێشی، چی لە (حق) ئەوت؛ بە (تحقیر)ی ئەنۆریە ﴿أَنْ أَدُّوٓا۟ إِلَىَّ﴾ بەرەڵایان کەن، بیاندەنەمن ﴿عِبَادَ ٱللَّهِ﴾ (بنی اسرائیلی) ئەو بێ چارانە چیدی (عذاب) مەدەن ﴿إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾﴾ (مقصد)م (عداوەت)و (خیانەت) نیە (مقصد)م ((استیلا)ی جاهو (منصب)ی کەس نیە ﴿وَأَن لَّا تَعْلُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ﴾ (تکبّر)و (تجبّر) مەکەن؛ (رسول)ی خواتان لا خوار و (مُحقّر) نەبێ؛ (تعالی) نەبێتە، (باعث)ی تەماشانەکردنی (آیات)ی (رسول) ﴿إِنِّىٓ ءَاتِيكُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾﴾ (آیەت)ێ (قوي)؛ (ذهب)و

(زینەت)و (زخرف)ی (دنیا) نا ﴿وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ﴾ (رجماً بالغیب) قسەیە لێم نەوەشێتەوە دەر(حق)م مەکەن؛ تانەبێتە (موجب)ی (نفرەت)ی ئەو (ضُعفا)یانە؛ وەکی (قریش) (القائات)یان ئەکرد بۆ (نفرەت)ی (قریش) لەئێمە؛ ئەیان ووت: "(ساحِر)ە، (مجنون)ە، وایەوایە" (بعضی)یَ ئەڵێن: "(مُراد) بە(رجم)، (قتل)ە" گۆی یا کە فەرموویتی: "و(ان لا تعلوا)" (تهدید)یان بە(قتل) کردیە، ئەویش بەو (نوع)ە (استعاذە)ی کردیە. لە(بحر) (توجیە)یَ ئەکا، گۆی یا ئەمە پێش (اخبار)ی خوا بوە، بە(حفظ)ی یان (لکن) (توجیە)یَ نا (وَجیە)ە، ئەو (وەقت)ی خوا (امر)ی پیَ کرد، بچۆ بۆسەر (فرعون)؛ ووتی: "ناچم، ئەترسم بمکوژن، خوا ئەو (آن)ی (تامین)ی فەرموو؛ وە(فرعون) (علناً) ئەی ووت: "ذرونی اقتل موسی ومن معە" (حضرەتی) (موسی) (اهمیەت)ی نەدەدایە ﴿وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ﴾ لێم دوور کەون؛ (لا لي ولا عليَّ) (جناب)ی (رسالەت) پێش وا؛ (لکن) لەو نەدەگەڕان، بە(انواع)ی قسەی نالا(یەق)، (تنفیر)ی ئایندە و ڕەوەندەیان لیَ ئەکرد؛ ئەوە زۆر (تاثیر)ی هەیە، ناوی (انسان)یَ باش، (ملا)یەچاک بەخراپە ڕۆیشتن، بۆ (عالِم) (ضرر)ە؛ (فقیَ)یە هاتە لام (شرح تجرید)ی ئەخوێند، پاش (بَین)یَ ووتی: "قوربان، چەند ساڵ بوو، ئارەزووم بوو، بۆ (تحصیل) بێمە(خدمەت) (أمّا) ئەیانووت: "(ملا) لەسەر (دەرس) زۆر توورەیە، (فقی) (تحقیر) ئەکا" لەوترسە نەدەهاتم؛ وا (معلوم) بوو، قسەیان (إفترا) بوە" لە(بَین)ی (ملا)یان، بە(واسطە)ی بەدگۆیی، (مُعَتبَر) ناویَ، (ذات)یَ زۆر (عالِم)و (مُتبَحّر)و (متدینّ) بەد ئەبی؛ (عالِم) لە(عِلم)ی (محروم) ئەبن؛ وەکی (شێخی ابن تیمیّە)؛ (سبب) بە(بعضی)ە قسەی نالا(یەق)ی (ابن حجر)، (عُلما)ی کوردان لە(علم)ی (إبن تمیّە)

(محروم) بوون؛ لام وایە (اوّل) کەسێ لە(عُلما)ی کوردان، تەماشای (کتُب)ی (ابن تیمیّە)ی کردبێ منم؛ وە(تأسّف)م کرد، بۆ (حِرمان)ی خۆمان، لە(الجواب الصحیح فیمن بدل دین المسیح)وە لە(منهاجُ السُنّە) (حقّاً) ئەبایە، هەرکەس (ملا)بێ، ئەم دوو (تألیف)ەی (شێخ)ی لابێ. فەرمایش و (دەعوەت)ی (حضرەتی موسی) (تاثیر)ی لێیان نەکرد، (آیات) (فائدە)ی نەدا، هاواری کردە، خوای خۆی ﴿فَدَعَا رَبَّهُۥٓ﴾ (بعدما جری) ﴿أَنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوۡمٞ مُّجۡرِمُونَ ﴿٢٢﴾﴾ (مستحقّ)ی (عذاب)ن؛ خوا (دعا)ی (قبول)کرد؛ (امر)ی دایە ﴿فَأَسۡرِ بِعِبَادِي لَيۡلًا﴾ کەشەو تیر بوو، (نوم) (استیلا)ی خەڵکی کرد، توو لەگەڵ (قوم) شەوڕۆی بکەن؛ سووک و خێرا بڕۆن، (تاخیر) مەبن ﴿إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾﴾ دواتان ئەکەون، تابتان گێڕنەوە ﴿وَٱتۡرُكِ ٱلۡبَحۡرَ رَهۡوًاۖ﴾ (ساکناً) لام وایە، جارێ لێی گەڕێم، تا بە(ظریف)ی (خریطە)ی (مصر) تەماشا ئەکەم ﴿إِنَّهُمۡ جُندٞ مُّغۡرَقُونَ ﴿٢٤﴾﴾ (روایەت)ێ لە(قتادە) ئەکەن: "گۆی یا کە(حضرەت)ی (موسی)و (قوم)ی لە(بحر) دەرچوون؛ خواستی (عصا)کەی لە(بحر) دا، تاپێکەوە بنوسێتەوە؛ مەبادا (فرعون)و سوپاهی بەکۆڵانەکانی (بحر)دا (مرور) بکەن؛ خوا فەرمووی: "لێی گەڕێ، باوا (مفتوح)و کۆڵانە کۆڵانە بمێنێتەوە" نازانم بڵێم: چی؟" (حضرەتی موسی) تا (امر)ی نەکرابێتێ (عصا)ی نەوەشاندیە زێرا (معلوم) بوە، (تاثیر) بۆ (عصا)ی نیە نەلە(انفلاق)ی (بحر) نەلە(انفجار)ی ئاو لە(صخر)، بێ (امر)و (اشارە)ی (کبریائی) کوو ئەو (قصد)ە ئەکا؟ (جناب)ی (حق) (بنی اسرائیلی) (نجات) دا؛ (فرعون)و (من معە من الجیش) خنکاندن ﴿كَمۡ تَرَكُواْ مِن جَنَّٰتٖ وَعُيُونٖ ﴿٢٥﴾﴾ (انهارٌ تجری

من تحته) بەسەریا چوون؛ دای گرت، خنکاندی ﴿وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ (٢٦)﴾ کۆشک و سەراو (قصر)و شانشینی جوان و خۆش ﴿وَنَعْمَةٍ﴾ (نفس)ی (تنعّم)و (نعمەت)و (انعام) بۆ (ترک) زۆر (ملائم) نیە بۆیە بە(ما بە النعمة) (تفسیر) کرایتەوە ﴿كَانُوا فِيهَا﴾ لەناویا ﴿فَاكِهِينَ (٢٧)﴾ گەمەو گاڵتەیان تیائەکرد، (کیف)یان پێ ئەهات ﴿كَذَٰلِكَ﴾ بەو (نوع)ە دەرمان کرد ﴿وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ (٢٨)﴾ (بنی اسرائیلی) کەنەدەهاتە (خیاڵ)و خەو (مُلك)ی (فرعون) بۆ وان بە(میراث) بمێنێتەوە. (کتێب)ێ هەیە، تەماشام کردیە، لە(هامش)ی ئەڵێ: "(مؤرخ)ی (قدیم)ی (یهودی) نووسیویەتی: پاش فەوتانی (فرعون)، (بنی اسرائیلی) گەڕانەوە (مصر)؛ (١٢)ەساڵ مان، دوایە یەکێ لە(اسرە)ی (فرعون)ی لەشکری هێنا، بۆ سەر (مصر)؛ (بنی اسرائیلی) لەخۆیان ڕا نەدیت (مقابلە)ی بکەن؛ ئەو جارە، بەڕێی هیشکانی، هاتن بۆلای (أرض)ی (موعود)" ئەڵێ: "ئەمەش یەکێکە لە(اعجاز)ی (نبوی)؛ (خبر)ی (مجهول)و (مکتوم)وا (اعلان) کا" دیارە لە(وَحی)یە، (حتّی) لەبەر (مجهولی) (تاریخ) (جمع)ی ئەفەرمون: "(قوم)ێ (غیر)ی (بنی اسرائیلی) (مُراد)ە" وە(قسم)ێ (تاویل)ی (ایراث) بە(تکمین) ئەکەن؛ (لکن) ئەمە لام (اوَّل)ە (ذهناً) (تکمین)ی نیە ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ﴾ (مع أنّهُ) (دەعوا)ی خوایەتی ئەکرد؛ ئەی ووت: "انا ربکم الأعلي" وە ئەی ووت: "هذه الأنهارُ تجري من تحتي" ئەبێ (اله) بحرێ، بفەوتێ، (مصنوع) بمێنێ، (خَلَل)ی پێ نەگا، (أصلاً متأثر) نەبێ؟ (اله) وەکی وەستای نیە، بە(تعدّد)ی (اله) ئاسمان و (أرض) بە(فساد) ئەچێ، (فکیف) بەنەمانی؟ (بالمره) (محو) ئەبێتەوە. (حقیقةً) ئەمە وایە؛ یەکی ئەڵێ: "لەنگەری (أرض)و ئاسمانە، (عماد)ە، (الملک

القاهره) ناوی زل زل، کەچی ئەمرێ؛ (دَور)و (دولاب)ی (فَلك) وەکی خۆیەتی؛ هەمووی لاف و گەزافە. (طبیعي) (اهل)ی (ایمان) (إدعّا)ی واناکا، ئەزانێ (اداره)ی (کائنات) (عائد)ی (احد)ی (کبریائی)یە؛ بەمان و نەمانی (عمرو)و (زید) (دور)و (دوکان)ی (علوی)و (سفلی(تێک ناچی نازانم (بعضی)یێ (روایەت) (نقل) ئەکەن؛ ئی لە(رسول الله)ی نەبێ لام (سهل)ە (أمّا) ئەوەی (نقل) بێ لە(رسول)ی (کبریائی) بە(نقل)یێ (صحیح)، (لازم)ە (معنا)یە (صحیح)ی هەبێ، وەلێی درێتەوە— هەزار ملیون (مؤمن) ئەمرێ (أرض)و ئاسمان پێش نازانن؛ کەلاکیان ئەکەوێتە سەر عەردی، وەکی کەلاکی(حیوان)؛ (واقعاً) بەمردنی(انسان)ی بە(نفع)و دەوڵەمەندی (محسِن) (خَلل) دەرئەکەوی وەکوڵەجەی بەرخینی کەتیا پەیا ئەبی (أنّه) بۆی ئەگریەوە هەم (انسان) (عبرەت)ی لێ وەر ئەگرێ، (أنّه) (خبر)ەکی ئەداتی.

(شێخ رضا) ئەڵێ:

شکافێ کی بینی دەر ئەیوانی کسری
دەهانیست، گۆیەد: بقانیست کەسرا

(خیام) ئەڵێ:

مورغێ دیدەم نوشوستەبەر بارەیی طووس
دەر پیش نهادە کەڵەیی کەی کاوس
کەڵە هەمی گوفت: کی ئەفسووس ئەفسووس
کوجا بانگی جرسها و کوجا ناڵەیی کووس

ئەم (رباعیە)ش زۆر نازکە، (عبرەت) ئەنگێزە:

آن قصر کی بەر چەرخ هەمیزەد پەهلوو
بەر دەر گەیی ئۆ شهادەنهاد ذرەیی روو
دیدەم بەسەری کونگرەئەش فاختەیە بنوشستە

هەمــی گوفــت کــی کوو کوو کوو کوو

بەڵێ ئەم گریە، ئەم (نوع)ەگریە بۆ کەسێکە، بەچاکە (اعتبار) بنوێنێ، بە (ظواهر)ی (موەقتە) خۆی لێ نەگۆڕێ ئەمڕۆ ناسبەی، وەک لاشەی گەورەی ئەکەۆیتە گۆڕێ (انسان) ئەبێ (انسان) بێ، لە (فقیری)و دەڵەمەندی یەکسان بێ ﴿وَمَا كَانُوا۟﴾ (فرعون)و (قوم)ی ﴿مُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾﴾ (مهلەت) نەدران ﴿وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ﴾ (وكذا) بەسایەی (رسول الله) (بنی اسماعیل)ش (نجات) دران لەدەستی (ایران)و (ڕوم) ﴿مِنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْمُهِينِ ﴿٣٠﴾﴾ (عذاب)ی بە (اهانە) دوو (عذاب)ە؛ (بدنی)و (روحی)؛ (حمەاغا) (ڕەحمەتی لێ بێ) ئەی ووت: "(محبوس) بووم، لە (غضب)آ ئەیان بردم، (حسیر) (مەیدان)یان ئەکردم؛ دەم گوت: "لێم دەن، دەسەڵاتم نیە؛ (أمّا) جوونم پێ مەدەن؛ (تحمّل)ی ناکەم؛ جوێنتان پێ ئەدەمەوە" ﴿مِن فِرْعَوْنَ﴾ لەدەست (فرعون)مان (نجات) دان ﴿إِنَّهُۥ﴾ (فرعون) ﴿كَانَ عَالِيًا﴾ (مُتکبِرّ) بوو ﴿مِّنَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾﴾ لە (شەڕ)و (فساد)و (فرق)ی (بين الّطوائف)؛ (ترجيح)ی (قبط)ی لەسەر (سائر)ی (امم) ئەدا. (لازم)ە (مؤمن) (ادەب) لە (قرآن) فێر بێ؛ ناوی گەوران بەسووکی نەیەنێ، گەلێ (انسان)ی زۆر (دون) ناوێ (شخصی)ێ گەورە لە (اجانب)ئێنێ بەسووکی، بەقسەی ناشیرین (ذکر)ی ئەکا؛ ئەمە زۆر (خراپ)ە، من ناتوانم؛ (خیالّ) ئەکەم، ئەو (ذات)ە لەجێگایە بێ، ئایا ئەتوانم، من بە (خدمەت)ی بکەم؟ ئەتوانم گفت و گۆی لەگەڵ بکەم؟ (رجال)ێ وەکی (هتلر)و وەکی (موسولینی)وەکی (کمال اتاتورک) کوو بەسووکی ناویان ئەتوانم بێنم؟ ﴿وَلَقَدِ ٱخْتَرْنَٰهُمْ﴾ (بنی اسرائیلی)مان بڵندی پێدا، (ترجيح)

مان کردن ﴿عَلَىٰ عِلۡمٍ﴾ (یعنی) ئەشمانزانی چین، وەچیان لێ پەیا ئەبێ ﴿عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ٣٢﴾ (حتّی) لەسەر (اُمّەت)ی (محمد (ﷺ) تەماشای (تاریخ)ی (کائنات) کە؛ ئەوەی خوا بۆ وانی کردیەبۆ هیچ (اُمّەت)ەکی نەکردیە؛ (انفلاق)ی (بحر)، (انفجار)ی ئاو لەبەردی، سایەبانی هەور، (انزال)ی (منّ)و (سلوی)؛ (تکثیر)ی (رُسُل)و (انبیا)؛ (حتّی) (ایجاد)ی (ولد)ی بێ باب؛ کە (بیان)ی ئەفەرموێ ﴿وَءَاتَيۡنَٰهُم مِّنَ ٱلۡأٓيَٰتِ﴾ بۆ خۆیان ﴿مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٞاْ مُّبِينٌ ٣٣﴾ هەمووی (اختیار)ی تیا بوو؛ وەکی (حضرەت)ی (سلیمان) فەرموی "(لیبلوني اشکر ام اکفر؟) ئەوەی (مؤمن)بێ (شکران)ە ئەکا (زێد)ە (مُطیع) ئەبێ؛ ئەوەی فرووت بێ پێی (مغرور) ئەبێ؛ وەکی (بنی اسرائیلی) (مقابل)ی ئەو (آیات)ە، چیان کرد؟ چیان ووت ئەیان ووت (اجعل لنا الها کما لهم آلهة ارنا الله جهرة انا لن ندخلها اذهب انت وربک فقاتلا)" (بناءاً علیە) ئەوان لە (ذات)ی خۆدا، هیچ نەبوون ئەو هەموو (جهات)ی (إصطفا)ی خوایان بە (ضایع) دا (ملا)یانی دی، لە (مسئلە)ی (تفضیل)و (زێد)ە (اجر)و (قُرب) لەخوا ترساون، (تخصیص)ی (عالَم) ئەکەن، بە (عالَم)ی (زمان)ی خۆیان، نەکو لە (اُمّەت)ی (محمّد) گەورەترین، لای خوا؛ (للّه الحمد) (اُمّەت)ی (محمّد) بەو (آیات)ە (احتیاجی)یان نیە، (آیات)ی وان (انفس)ی خۆیانە، بۆ (شجاعەت)و (ایثار)؛ (اتفاق)ی (کلمە) (علم)و (عقل)و (تدبیر)و (مشورەت)؛ (براهین)و (دلیل)ی (قاطعە)؛ (ید)ی (بیضا) لە (عدل)و (تسوی)و (اُخوەت)؛ (بَعدەُ) (سیوف)ی (لامعە)؛ (سهام)ی (صائبە)، (رماح)ی (نافذە)؛ بەدەستی (قرآن) بەدەستی (سنان)؛ (استحقار)ی (حیات)، (طلب)ی (موت) بۆ (نیل)ی (حیات)؛ (اختیار)ی مردنی

بە (شرف)و (عزەت) لەسەر ژینی بە (ذلّەت)؛ (لکن مع الأسف)، (مَیل)ی (خوارق)و (اعتماد) لەسەر (کرامات) لەوانیش وەرگێڕا (مع الأسف) تێک چوو؛ (تفیّد) بە (سنّەت)، (غُفلەت) لە (سُنّەت)ی (الهی) بوە پاندیان، شەقاویان پێ نەها ویشترا تا (اجانب) (من کل جانب) بەتۆپ و (طیّارە)و (قنابل) (هجوم)ی کرد، خەیلی ئەفسووس، (مغلوب) بووین، خۆمان پارچە پارچە بووین، (حالاً) (قیود) مان ماوە · (حقیقةً) ئەم (دنیا)یە، جێی (اختیار)و (اعتبار)ە (مغروری) بە (دین) بە (دنیا)، بۆ (دین)و (دنیا)، خراپە (ضرر)ە ﴿إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ﴾ (قریش)و (سائر)ی، (طُبّ)ی (عیون) ﴿لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾﴾ ئەڵێن: ﴿إِنْ هِىَ إِلَّا مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ﴾ (حیات) دیارە هەریەک (موت)هەیە , (اول)و (آخر) هەر ئەوە؛ چ (حیات)ی ترنیە، تا (موت)ی لەدوابێ، یان نادیارە ئەوانە، (تناسخ)یشیان لانیە ﴿وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾﴾ زیندی نابینەوە، بۆ (حشر)و (حساب)و (جزا)و (عقاب) ﴿فَأْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ﴾ زیندیان بکەوە ﴿إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٦﴾﴾ کەدەڵێن: (بعث)هەیە" (مسلمان) بە (حکایات) هەزار کەس زیندی ئەکەنەوە (ملائکە)یە، بەلەشکرێ (٢٠)هەزار کەسی ووت: "بمرن" مردن؛ (بَعدەُ) ووتی: "زیندی ببنەوە" هەموو زیندی بوونەوە؛ (نفخ)ی (روح) لەگەڵ هەمیانەی چەقۆ کەریان، لا، وەکی یەکە؛ بەڵکوو ئەو سووکترە، نەک بۆ خوا؛ بەڵکوو بۆ ئەوەی (میل)یان لێ بێ، (دجّال) قسەی لێ ناکرێ داک و بابی (انسان) خواُ ئەزانی چەند هەزار ساڵە، مردیە، بۆیان زیندی ئەکاتەوە؛ ئەڵێن: "ڕۆڵە (ایمان) بەو (ذات)ە بینە؛ خوای تۆیە" ئەمانە هەمووی بۆفن؛ تا (میعاد)ی خۆی —ئەویش خوا ئەزانی، کەی ئەبێ— مردی زیندی نابێتەوە، وەزیندی بوونەوەشی خوا خۆی ئەزانێ کووی ئەکا. (ایمان) ئەبێ بە (فکر)

(نظر) (تحصیل) بکرێ؛ ئەگەر کەسێ (بالفعل) (الان) زیندی بێتەوە، ئەبێ بە(عیان)؛ رێی (اعتقاد)ی بەسەرەوە نامێنێ؛ (بناءاً علیه) ئەم (مطالبه)یان لە(نظر)ی (نُظّار)آن بێ (معنی)یە، (عِناد)ە. (اوّلاً) (جَناب)ی (حق) ئەفەرموێ ﴿أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ﴾ ئەمە(مناسبه)ی لەگەڵ (جواب)ی چیە؟ بەس (امام) (اشاره)یە ئەکا، بۆ (نظم)ی (لکن) لای من، رِشتەکی (نظم)ی خاوە؛ (قوەت)ێ چەندانی نیە؛ وەڵام وایە(مادام) "(ان هي الا مَوْتَتُنا الأولی)" (حمل) کەینەسەر (انکار)ی (حشر)، لەفەرموودەی (امام) چێتر، چاتر نایەتە(خیالّ)؛ (أمّا) ئەگەر، لەرِووی (جهالەت)یان، (حمل)ی کەینە سەر (نَفي) (عذاب)ی (دنیا) (یعنی) ئێمە بە(موت)ی (طبیعي) ئەمرین، بە(نوع)ی تر (هلاک) نابین؛ (آیەت) (غایەت) (منتظم) ئەبێ ئایا ئەوانە بەچ رِێیە وا گومان ئەبەن؟ ئەوان چاترن، لە(قوەت)و (مُکنەت)، یا (قوم)ی (تُبّع)؟ ﴿وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ پێش (قوم)ی (تُبّع)یا پێش خۆیان، لە(مِلَل)ی (منقرِضَه)؟ ﴿أَهْلَكْنَٰهُمْ﴾ لە(دنیا) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ (٣٧)﴾ (عِلّەت) (مشترکه)، بۆ ئەوان (هلاک) کران، بۆ ئێوە(هلاک) ناکرێن؟ وە(سبب) بە(شِرك) (نسبەت)تان لەگەڵ (بیت)و (صاحب)ی (بیت) نەمایە. (جواب)ی (اقتراح)یان لە(آیە)ی ﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ (بین)ی (سموات)و (أرض) ﴿لَٰعِبِينَ (٣٨)﴾ بەکەمە — درایە. ئەگەر (حیات)ی (أخروي) نەبێ، ئەم (خلق)ە تورِەهاتە، پووچە. زیندی کردنەوەی (عیانی)ی وەک ئەوان (طلب)ی ئەکەن— نابێتە(دلیل)ی (اعتقادیات)، وەکی (عرض)مان کردن؛ ئەبێ بە(عقل)ی (بعد النقل) (تثبیت) کرێ (في الحقیقه) ئەگەر ئەم چەرخ و (فلک)ە هەروابێ؛ ئەو(انسان)ە کە(روح)ی (کائنات)ە، بمرێ و برِوا، بەنا (مُنتظم)ی

(طبقه)یە بێ و (طبقه)یە. بڕوا، (وهکذا...) ئەبێتە چەرخ و (فلک)ی جیژنان؛ خوا ئەزانی (بعضی)ە (انسان) ئەمرن؛ هەموو (کرە)ی (أرضی)ی دێنن وابەفیرۆ بڕوا، ئەمە نابێ، خودا وەندی (علیم)و (صانع)و (حکیم) شتی واناکا، ئەبێ (انسان) (نائل)ی (حیات)ێ (ابدی) ببی؛ (ثمرە)ی بەرویۆی خۆی بخوا ﴿مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ﴾ (حق)و (حقیقەت)وا لە (قضا) ئەخوازێ؛ (انسان) بەو (نوع)ە (ایجاد) کرێ؛ بمرێ بەو (طرز)ە کەئەی بینن، (بَعدَهُ) (اعاد)ە کرێتەوە ﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾﴾ ئەڵێن: "(نموت و نحیا وما یهلکنا الا الدهر)" وە (دهر)یش ئاگای لە (حشر)و (نشر) نیە. (تُبَّع)و (تبابِعە) (سِرّ)یان (مجهول)ە؛ (حکایات)زۆرە، (اکثر)ی (زور)ە؛ (سیّدی آلووسی) پاش (خلافات)ی کەنووسی، (اسعد) بوە؛ (کنُیە)ی (ابوکرب)ە؛ (ایمان)ی (قبل البعث)ی (والوجود)، بە (خاتم الرسل) بوە؛ (دین)ی (خلیل الرحمن ((حضرەت)ی (ابراهیم) (علیه السلام) بوە ﴿وَأَن لَّا تَعْلُوا۟﴾ ئەمەش (اشارە)یە بۆ (دلیل)ی چاکەو خراپە، (حق)و (باطل) ئەبێ، (تفریق) کرێ، هەرکەس بەپاداشتی خۆی بگا؛ (ملا)یە بەخۆ و بەسەدهەزار (مسائل)ی (علمیّە)وە، وەکی (حیوان)ێ بڕوا، (حقّ)ی (عالم)ی لە (جاهل)ی وەرنەگیرێ؛ (قابل)ە؟ (أمّا) بە (معنی) لێک دابڕان کوڕ لەداک و باب، دۆست لەدۆست ئەمەوایە؛ (لکن) لام لێرە بەجێ نیە ڕۆژی (فصل) ﴿مِيقَٰتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾﴾ (میعاد)یا نە، (تخلّف) نیە، (اوّلین)و (آخرین) تیای خڕ ئەبنەوە ﴿يَوْمَ لَا يُغْنِى مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْـًٔا﴾ بۆ هیچ (وجه) بەکەڵکی ناشێ (نقض)ی نیە، (دفع)ی نیە، دۆست (صاحب)، گەورە ﴿وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾﴾ (ولي)یەکان (نصرەت) نادرێن چۆن ئەبن

بە (مُعین)و (ناصِر)و (مُنجي)و (مُغني)؟ ﴿إِلَّا مَن رَّحِمَ ٱللَّهُ﴾ ئەوەی خوا (رحم)ی پێ بکا (نجات)ی ئەبێ، بەتکای ئەو ئەم، بێ (اذن)ی خوا نابێ ﴿إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾﴾ (غالب)ە بە (لطف)و (مرحمەت)ە، بەزەیی بەبێ چاران دێ. خۆی (صاحب)ی هەموانە؛ (احتیاجی) بەتکا کار نیە؛ (لاشک) ئەوەی تکا ئەکا، بەقەدی خوا (رحم)ی نیە ﴿إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾﴾ (سیّدی آلووسی) لە (روح المعانی) لە (تفسیر)ی (سورە)یی (صافّات) (تعریف)ی (زقّوم) (ذکر) ئەکا ئەڵێ: دارێکە، پەلک وردو تاڵ، بێن ناخۆشی، شیری هەیە، (إصابە)ی (بدن)ی (انسان) بکا، ئەستووری ئەکات" بەڵێ ئەو دارە (ممکن)ە پەلک و پێستی ﴿طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾﴾ زۆر بەگوناە.(نقل)ێ ئەکەن، (شخص)ێ هەر چەند (سعی)یان لەگەڵ کردیە نەیتوانیە بڵێ: اثیم" هەر ووتوویەتی: "یَتیِم" (ابن مسعود) فەرموویەتی: "ئەتوانی بڵێی: "فاجِر" ووتوویەتی "بەڵێ"؛ (آنّە) (رخصەت)ی دایە بەناچاری وای بخوونێتەوە؛ ئەگەر ئەمەبۆ (عرەب) دروست بێ، بۆ (کورد)و (تورک)و (ایرانی) (بطریق الأولی) دروستە. گەڵێ (حروف)ی (عربی)هەیە، لەم (لسان)آنە دانیە، (زەحمەت) (تلفظ)یان پێ ئەکرێ؛ (آغایی کوری ملا احمد آغای مام سلیمانی غفوری زادە)، لەسوختەخانەی مزگەوتی گەورە ئەی خۆێند، گوێم لێبوو، (معلم) بۆی ئەخوێندەوە"(إلا ابتغاء وجە ربە الأعلی)" ئەم ئەی گوت: "(إلا إتباغا)" هەرچەند بۆی (تکرار) ئەکرد (إلا ابتغاء) ئەو هەر ئەی خوندەوە (إلاّ اتّباغا) نازانم ئەگەر لای (حضرەت)ی (ابن مسعود) با چۆنی چارەئەکرد؟ (تبدیل)ی (کلمە)یەک لە (قرآن) بە (کلمە)یە (لاشک) ئەنجامی (تحریف)ە؛ نەخوا نە (رسول)ی پێی (راضي) نین، وە (سَدّ)یشی زۆر باش بوە؛ (أمّا) (ترجمە)ی خۆزی

زۆر لە (طرف) (مسلمان)آنی (قویّ الإیمان) (قویّ القلم)، (قویّ اللسان) (ترجمە) کرابا؛ لە (مجلّە)ی (مایۆ)یی (هلال)ی ئەمساڵ، (نقل)ی کرد: "(قرآن) بە (٢٠) زوبان (ترجمە) کرایە؛ (اکثر)ی لە (طرف) (اجانب)ە" بەهەر زوبانێ بێ (حسب الإستطاعە) چاک (ترجمە) بکرێ زۆر بە (نفع)ە؛ (بشر) (استفادە)ی لێ ئەکات، (مادام) لە (ترجمە)ی (کتُب)ی (مُقدَّسە)ی (غربی)یان (استفادە) بکەن؛ لە (قرآن) زێتر (فائدە) ئەبینن ﴿كَٱلۡمُهۡلِ﴾ (خلط)ی (زیت) ﴿يَغۡلِي فِي ٱلۡبُطُونِ ٤٥﴾ (ممکن)ە شیرەکەی لەناو دەروونیان بێتەجۆش وەکی نیسکی بەترش لە (معدە)ی بە (حموضە) (نعوذ باللە) ﴿كَغَلۡيِ ٱلۡحَمِيمِ ٤٦﴾ وەک جۆشی شتێ زۆر گەرم ﴿خُذُوهُ﴾ ئەی (ملائکە)ی (مُوکّلین) بیان گرن ﴿فَٱعۡتِلُوهُ﴾ رایان کێشن، بە (قهر)و (جبر) ﴿إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلۡجَحِيمِ ٤٧﴾ (منبت)ي (زقوم) جێي خوارێنیان ﴿ثُمَّ صُبُّواْ فَوۡقَ رَأۡسِهِۦ﴾ ئي راکێشراوەکە ﴿مِنۡ عَذَابِ ٱلۡحَمِيمِ ٤٨﴾ (أنّهُ) (نفس)ی ((عذاب)یان بەسەردا برێژن؛ (ممکن)ە شتێ وەک شیری دارەکە، زۆر بەگەرمی بەسەریان داکەن ﴿ذُقۡ﴾ بچێژە، نۆشکە ﴿إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡكَرِيمُ ٤٩﴾ (أنّە) لەبەر (عزەت)و (کرامەت)ت، نەت ئەزانی (عذاب) ئەدرێی (طبیعي) ئەمەبۆ (اهانە)یە ﴿إِنَّ هَٰذَا﴾ (عذاب)یا ئەوەی تێ یدان ﴿مَا كُنتُم بِهِۦ﴾ بە (واسطە)ی (اخبار) بەوی ﴿تَمۡتَرُونَ ٥٠﴾ (شک)تان ئەکرد، هەبوو؛ یا لەویدا (شک)تان بوو. (ممکن)ە گاهگاه (دغدغە)یە خرت و پرتێ کەوتبێتە دڵیان؛ (نوعاًما) (شک)یان بەو بووبی؛ (لکن) (علی الظّاهر) (دائماً) (جاذم) بوون، بەنەبوونی ﴿إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ﴾

(ایمان) ((مُوجب)ی (تقوی)یە، (مؤمن)ی (غیر)ە (مُتّقي)، (ایمان)ی بێ هێزە، بێ (اثر)ە، پێی ناگێڕدرێتەوە، (مؤمن)ی گوناهکار، دەچێتە (جنّەت)، ناچێتە (جنّەت)؛ چش. (أمّا) لە (دنیا) خوا مەفحی کاتەوە، پێی بنوێنێ؛ خودایە خۆت (خبر)داری، (مؤمن)ی (فاسق)ی (فاجر)ی (لا ابالي) خەیلێ بەدەسەلات، بۆ (دین) بۆ (حیات)ی (اجتماعی) (مؤمن) گەلێ لە (کافر)ی (اجنبی) خراپترە، (ضرر)ی زێدەیە. ئەگەر توو (ضربە)کیان لێ نەدەی؛ (حکومەت)ێ نەبێ، (جزا)یان دا –(معاذ الله عن قریب) لەو وڵاتە (دین) نامێنێ، ئەگەر بە (أشقیا)یانیش (محو) نەبێتەوە، بە (سُعدي)یان– (یعنی) (منتسبین)ی (طرائق) (محو) ئەبێتەوە؛ (ملا)ی چاکیش بەو (حالّ)ە پێ ناگا. ئەوانی (متقي) ﴿فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾﴾ لەهەموو (آفات) (امین)ن؛ چوون (عالَم) لەشەڕیان (امین)بوە، (الجزاء عن جنس العمل)، بێ (خیانەت) (خیانەت)ی لەگەڵ ناکرێ ﴿فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾﴾ باغات و جۆ و جۆبار و کانیا و ﴿يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ﴾ قوماش ئاوریشمی تەنک؛ وەک: قەنەوزو خاراوو خامەن ﴿وَإِسْتَبْرَقٍ﴾ قوماشی ئەستوور؛ وەک: أطلس و مخمرو شاهی و غزل؛ ئێستا لە خوریش (لباس)ی تەنک و ئەستوور دروست ئەکەن؛ (انسان)ی بە (طبع) (میل)ی ئەوان ئەکا، (میل)ی (لباس)ی ئاوریشم ناکا. ئەڵێن: (استبرق) ئەستوورک بوە، (تعریب) کراوە" (ممکن)ە بوویتە (عربی) پێش (زمان)ی (سعادەت) وەرگیرایە، لەچەرخ درایە، (وقوع)ی لە (قرآن) (مُخلّ)ی (عربیەتی) نیە؛ (خصوصاً) (تراکەت) (ایجاب) کا؛ دیارە (استبرق) (لطیف) ترە، لە (غلیظ)و (ثخین) ﴿مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٥٣﴾﴾ لەگەڵ دۆست و برادەرو (تعلّقات) بەرابەری یەک، لەسەر (اسرە) دادەنیشن ﴿كَذَٰلِكَ﴾ (الأمر كذلك) ﴿وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ

عِينٍ ﴿٥٤﴾ پێکەوە جووتن، (لازم) نیەبە (عقد) بێ، با (ممکن)یش بێ، (مقصود) (تخصیصي)ە (حور)ی سپی چاوڕەش، (واقعاً) (بعض)ە چاوی شین، جوان نیە، (لکن) چاوی کاڵیش دڵ ئەبا ﴿يَدْعُونَ فِيهَا﴾ هەرچی هەبێ (حتّی)هی (دنیا)ش ﴿بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ ﴿٥٥﴾﴾ هەرچی بی خۆن؛ (ضرر)یان ناداتێ، کەم کەس هەیە، هەموو میوەی بە (مزاج)ی کەوی (مع الأسف) ئەمن دووساڵە، بەمیوەی (صیّفي)و (خریفی) زگم دێشی؛ آنزیادە، هەنجیر زۆرم (عذاب) ئەدا؛ وە (امین)ن؛ لە (أمراض) لەمردن ﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا﴾ لە (جنّەت) ﴿ٱلْمَوْتَ﴾ مردن ﴿إِلَّا ٱلْمَوْتَةَ ٱلْأُولَىٰ﴾ هەرئەوی ئەچێژن، ئەگەر بی چێژن؛ وە (ذوق)ی (موت)یان لە (دنیا)یە (کأنّه) لەبەهەشتێ بوە؛ (أمّا) ئەیان ووت: "یەک مردنە؛ چیتر نیە" هەموو ڕۆژی هەزار جار تاڵاوی مەرگی ئەچێژن ﴿وَوَقَىٰهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾﴾ کە (عذاب)ی لەمردن ناخۆشترە ﴿فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ﴾ (ذکر) کرا هەرچی بێ، لە (طرف) خوای بۆ (عبد)ی (خالص)ی (فضل)ە، خۆی بە (مُستحَق) نابینی ﴿ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾﴾ (نیل)ی (مطلوب)، (حفظ)ی لە (مکروە) باڵەوی (أعظم)هەبێ ﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ﴾ (قرآن) ﴿بِلِسَانِكَ﴾ بەزوبانی توو کە (عربی)یە ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾﴾ ئەمەش (لطف)و (فضل)ە، (رسول)ێ وا بە (کتاب)ێ وا بە (لسان)ێ (مُبین)، (شرح)و (إیضاح) تان بۆ بکا، چ بەهانە نامێنێ، بۆ تێ نەگەیشتنان ﴿فَٱرْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾﴾ ئەگەر (تذکّر) نەکەن، ئەوجا (فارتقب یوم تاتی السماءُ بدخانٍ مبین) وەکی (بعضي)ێ ئەفەرموون: "لە (دخان)ە،

ئەبێتەوە (دخان)، (صورەت)ی (نوعیە)ی ئەفەوتی، (هیولا)یە وەکی (دخان) بڵاو ئەبێتەوە، "یوم تبدل السموات". وەختەبڵێم: "(دوخان) بە (معنی) تووتن، لە (علامەت)ی (قیامەت)ە؛ (حقّاً) (تاثیر)یٚ (خراپ)و (عمومی) بوو، بۆ (حیات)ی (بَشَري)" تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (دخان)؛ ڕۆژی سێ شەموو، آخر ڕۆژی (ایام التشریق) گەلێ (تفصیلات)مان نەنووسی؛ (بعض)یٚ شتێ نوێمان (تحریر)کرد.

(تفسیر)ی (سورە)یی (الجاثیە) (مَکّیە) (بِلا خلاف) (ماوردی) ئەفەرموێ: "(الاّ آیەت)یٚ" (عدد)ی (آیات)ی (٢٦)یا (٢٧)ە؛ (مناسبە)ی لە (غایەت) (ظهور)و (وضوح)ە، (آنچی عەیانەست چەحاجەت بەبیانەست)

بسم اللهالرحمن الرحیم

﴿حمٓ ۝١﴾ (کماسبق) ﴿تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ۝٢﴾ وەک (اوّل)ی (زُمَر) (توصیف)ی (مُنَزّل) ئەکا، بەو دوو (وصف)ە (جلیل)ە؛ (جناب)ی (حق)چەند (اعتنا) بەو (کتاب)ە ئەکا؛ ئێمەش (مع الأسف) زۆر (لا قید) بووین لەگەڵ ئەو (کتاب)ە؛ (عزیز)و نایاب و (حکیم)ە ﴿إِنَّ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ تیایە لە خۆیان لە (مافیهم)یان ﴿لَأَيَٰتٍ﴾ (لا تعد ولا تحصی) تا دێ لە (أيّام)ی ئێمە دەرئەکەوی؛ بنۆڕە (آثار)ی (اختراع)ی (علماي)(طبیعەت) وە (اقوال)ی (علما)ی (فلک) ببینە؛ (دەهشەت) ئەت گرێ؛ لە (عجائبات)ی (صُنع)، کەجاران (خیاڵ) نەدەکرا ﴿لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝٣﴾ ئەبا (مؤمن) بەدوو (نوع) (استفادە) لە (آیات)ی (کونیّە) بکا؛ (علماً وعملاً) (خَیر)ی لێ ببینی (لکن) (مؤمن)بە (نظریّات) (اکتفا)یان کرد؛ (طبیعیّون)یش (من حیث کونها آیات الله) (نظر)ی تێ ناکەن، بەڵکو لەو (جهەت)ە خۆیان (تجرید) کرد؛ ئەو جا (کشفیّات)یان بۆ بوو، (ترقّي)یان

کرد، ئەمەش زۆر (نقصی)ە؛ (لکن) (خطا)ی (رؤسا)ی (دین)یان بوو ﴿وَفِي خَلْقِكُمْ﴾ ئی (انسان) (حقّ الإنصاف) (انسان) (أعظم)ی (آیات)ی (الهی)یە، لایەئەی نۆرپە (حیوان)ە؛ ئەخوا، ئەخواتەوە، ئەنوێ، (وهکذا) لەگەلێ (امور)ی زۆر (دونی) (شریک)ی (حیوانات)ە؛ لایە تەماشای ئەکەی، بە (عقل)ی بە (علم)ی بە (سَنّ)ی (قوانین)ی، بە (سیاسەت)و (کیاسەت)و (رای)و (تدابیر)ی، بە (سعی) بە (عزم)و (جزم)و (صبر)و (ثبات)و (اقدام)ی، ئەڵێی: "ئەمە شتێ ترە" ئەو (احوالات)ە لەکێ؟ (حیوانی) لەکێ؟ (مراجعە)ی (تشریح الأبدان) کە، سەرت سوور ئەمێنێ، لەکاری، (رَیب)و (شک)و گومان و (وَهم)ت نامینێ، بە (یقینی) ئەزانی، ئەوەکاری (صانع)ی (علیم)ی (حکیم)ی (قدیر)ە؛ (ممکن)ە ئەوە (دقائق)ی (صُنع)ە لە (جهل)ەوە بێ؟ لە (خلق)ی ئێوە ﴿وَمَا يَبُثُّ﴾ (نشر)ی ئەکا: ﴿مِن دَآبَّةٍ﴾ لە (خلق)یان لەخۆیان ﴿ءَايَٰتٌ﴾ (بیّنات) ﴿لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۝٤﴾ (ذی شان)ی (قریب)ی (قابلیەت)ی هەبێ، (ممکن)ە (مُوقن) (زێد)ە (توغّل) ئەکا (آیات)آن (زێد)ە ئەدۆزیتەوە ﴿وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ﴾ هەم (نظر) بە (قطر)ێ، هەم (نظر) بە (أقطار)؛ تاوای لێ دێ شەوو ڕۆژی لە (موقع)ێ سالێکە، لە (قطر)ێ دی، هەمووی (جلب)ی (نظر)ە بۆ (خریطە)ی (عالَم)ی (علوی)و (سفلی) ﴿وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ﴾ باران و (موادّ)ی (غذائیة) کەئەنیشێتە (مواقع)ی (تکوّن)ی ﴿فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ﴾ (انواع)ی (اشیا)ی کە (مدار)ی (حیات)ە، لێی (اخراج)، ئەکا ﴿بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ دیارە ئەوەی بێ (ثمرە)و (نفع) بێ بەمردی (حساب)ە ﴿وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ﴾ لەوێ بۆ وێ؛ لە (شرق) بۆ (غرب) لە (غرب) بۆ (شرق)، لە (شمال)

بۆ (جنوب) (وَبالعکس)، (موقوت)و (غیر)ی (موقوت)؛ لەناو باغ و بوستان، ئەی گێڕێ تا دارو (نباتات)ی (مُثمِرَه) (حاصل)بن، بەر بگرن ﴿ءَايَٰتٞ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ٥﴾ (دَرک)ی ئەم ردیّاتە، کاری (غفل)؛ سەرسەری (انسان)و (حیوان) ئەوانە ئەبینی، (عاقل) تێی ئەگا چیە؟ (اسرار)ی لێ دەردەخا؛ (دقەت) لە(ما فی السماء)و (أرض)، خۆیان و (کائنات)ی (جَو) کەچی ئەبینی؟ نایاتە(تعداد). ئەم یەک دوو (آیەت)ە (إشتمال)ی هەیە بەسەر هەموو (علوم)ی (کائنات) (ایمان)و (ایقان) هەرچی هەیە، لە(عقل)ەوەیە ئەگەر ئەو نەبێ، هەمووی بەبا ئەڕوا ﴿تِلۡكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتۡلُوهَا عَلَيۡكَ بِٱلۡحَقِّۖ﴾ ئەیان خونێتنەوە، بەسەر تۆ ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثِۭ﴾ بەچی، نازەیە، نوێیە؟ ﴿بَعۡدَ ٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ يُؤۡمِنُونَ ٦﴾ بەبوت و (أصنام)و (جمادات)؛ (ادون) لە(دابّە)؛ بە(خرافات)و (زخارف)ی (دابَّةُ الأرض)آن، باوەڕ ئەکەن. (سبحان الله) لەبەر (ذکر)ی (لفظ)ی (الله)، (مُفسّر)آن، (إضطرابات)و (اختلافات)یان هەیە ﴿وَيۡلٞ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ﴾ زۆر درۆزن ﴿أَثِيمٖ ٧﴾ زۆر بەگوناه ﴿يَسۡمَعُ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ﴾ گوێی لێیە، (ایمان)ی پێ نایەنێ، نای گێڕێتەوە ﴿ثُمَّ﴾ (استبعاد)ە ﴿يُصِرُّ﴾ لەسەر (کفر)و (فِسق)و (فجور)و هەرزەگۆیی؛ ﴿مُسۡتَكۡبِرٗا﴾ خۆی لەوە گەورەتر ئەزانی؛ بە(دعوەت)ی (رسول) دەست لە(سیّئات)ی هەڵگری ﴿كَأَن لَّمۡ يَسۡمَعۡهَاۖ﴾ (أنّە) گوێی لێ نەبوە، نەی بیستیە ﴿فَبَشِّرۡهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٖ ٨﴾ دیارە (کیف)ی پێ دی، وە (الآ) هەندە (إصرار)ی لەسەر (موجبات)ی (عذاب) نەدەکرد ﴿وَإِذَا عَلِمَ مِنۡ ءَايَٰتِنَا شَيۡـًٔا﴾ شتەکی لێ بزانی ﴿ٱتَّخَذَهَا هُزُوًاۚ﴾ جا ئەمە چیە؟ کەمەی پێ ئەکا

(لو علم فیهم خیرا لأسمعهم ولو اسمعهم لتولوا) (واقعاً) (انسان) (بسیط)و (سطحي) (قیمەت)ی (اشیاء) نازانی، (ملا)ی (بسیط) ئەڵێ: "غرامەفون و ڕادیو، (حرام)ە گوێ لێ ڕاگرتنی" نازانێ بەچی (علم)و (قدرەت)و (مهارەت)ێ هاتیتە (وجود)؛ ئەمانە (آیات)ن، لە (آیات) (حاصل) ئەبن؛ (انسان)ێ کەخۆی (آیة الله)یە، ئەبێ (معدَن)و (منبع)ی (آیات) بێ؛ گوێم لێ بوە، جێنویان بە (حُکما) داوە جا (اُمّەت) چ (استفادە) لەوانە دەکا؛ (غیر)ی (جهل)ی؟ ﴿أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ۝٩﴾ (جزا)ی (متکبّر) (اهانە)یە ﴿مِّن وَرَآئِهِمۡ جَهَنَّمُۖ﴾ دوایان ئەکەوێ، ئەیان گرێ ﴿وَلَا يُغۡنِي عَنۡهُم﴾ (مدافعە)یان لێ ناکا ﴿مَّا كَسَبُواْ شَيۡـٔٗا﴾ (من‌العذاب) ﴿وَلَا مَا ٱتَّخَذُواْ﴾ (اله)یان ﴿مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوۡلِيَآءَۖ﴾ ئەوانیش چیان پێ ناکرێ، خوا ئەزانی بۆ (اغنا) (فرق)ی نیە، ئەم (ولی)و ئەو (ولی) ﴿وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝١٠﴾ (جزا)ی (استحقار)ی (آیات) (عظیم)ە ﴿هَٰذَا﴾ ئەوە ﴿هُدٗىۖ﴾ (عین)ی (رشاد)و (هدایەت)ە ﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ﴾ (قولی) وەکی (کونی) ﴿لَهُمۡ عَذَابٞ مِّن رِّجۡزٍ أَلِيمٌ ۝١١﴾ لەشتی (قدر)، پیس، (مُستنکرە)، ئەمەش با (عائد)ی (عُشرەت)یان بێ ﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ ٱلۡبَحۡرَ﴾ وای (خلق) کردینە، (علم)و هۆش و (ادراک)ی وای دایتە (بشر)، (بحر)ی پێ (تسخیر) ئەکا ﴿لِتَجۡرِيَ ٱلۡفُلۡكُ فِيهِ بِأَمۡرِهِۦ﴾ (باذنە) ﴿وَلِتَبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِهِۦ﴾ بە (تجارەت)ی (بحری) ﴿وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ۝١٢﴾ لەسەر (نعمەت)ی خوای؛ (فلک) بۆ ئەوانەباشە، هەرچی (نفع)ێ بدا، باشە؛ ئەوەی (ضرر)ێ بدا —(ولو) لە (آیات)ی (بیّنات) بێ، خراپە. (ترقّیات)ی (بشری) لە (اسباب)ی (بري)و (بحری)و (هوائی)،

(طمع)و (سیاسەت) کردیە (عدوّ)ی (بشر)؛ (مُدبّر)ی (دار)و دیار (حقّاً) (بشر)ە؛ (إقتصار)ی کردبا، لەسەر (حضارەت)ی (دین)و (شرع)ی، زۆری قانزاج ئەکرد (تجاوز)ی کرد (ضرر)ی کرد؛ (لغم)ی (مغناطیسی) (اختراع) ئەکا، هونەرە؛ (أمّا) پاپۆڕەکی پڕلە (انسان)و (امتعە)ی (نافعە) (غرق) ئەکا، خراپە وەک لە (حدیث) (اشارە) ئەفەرموی: (مفتاح)ی (خَیر)و (شَر) (انسان)؛ خۆزی بەو کەسە (مفتاح)ی (خیر) بێ، (شر) پێوەدا؛ یەک (آلەت)ە، لەدەستی (انسان)ێ باش (نافعە)، لەدەستی (انسان)ی (خراپ) (مضرّة) ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ لە (جامد)و (نامی)، لە (لطیف)و (کثیف)، (حتّی) (ملائکە) ﴿جَمِيعًا﴾ ئەوی دەستت بەسەری ڕا ئەگا، لە (منافع)ی (بَشَر) (استخدام)ی کە، ئەو (کائنات)ە (مُسخَّرە) گشتی ﴿مِّنۡهُ﴾ لەویە؛ ئەو (مِکوّن)و (مُدبّر)یەتی، کەسی تر نیە؛ (منە)وی یەتی (کائنات) لەخوا، وەکی (بسیط) لە (مُرکبّات)، (ابن) لە (اب) نیە، (مبدا)ی (کائنات)ە، (خارج)ی (کائنات)ە لە (جمیع)ی (أوصاف)، (مرکبّات) لە (بسائط) (ایجاد) ئەکا؛ (أصل)ی (عناصر) (مُستقّلاً) (خلق) ئەکا؛ (وجود)ی هەمووی لەوی یە؛ ئێمە ئەڵێین: "لە (عدم)ی (أصل)، دەی یەنێتە (وجود)؛ هەمووی" وەکی کوردی ئەڵێ: "لەمەڕ وییە، لەوی نیە"(ممکنات) هەمووی، لای (حُکما)و (مِلّیین)، (حادثە) (بالعلِل) (حادثە)؛ (بعض)ەکی لە: مێژە؛ ئی بە (تطورّات) (تجدّد) ئەکا؛ (مصدریّەت)ی (انبثاق)و (اشتقاق) و (انشقاق)ی نیە، (لکن) زوبان (قاصر)ە، ئەبێ (ملا) بەزوبان شتێ بڵێ؛ "ڕەخنە مەگرن، تێ (فکر)ان" ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ﴾ (ما ذکر) ﴿لَأٓيَٰتٖ﴾ گەورەو زۆر ﴿لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ١٣﴾ بە (فکر)و (نظر) (احوال)ی (کائنات) بزانن، (جهة الدّلالەت) بدۆزنەوە؛

به (محل)ی خۆی (ربط) بده‌ن، (نتیجه)یه (حق)ی لێ وه‌رگرن ﴿قُل لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَغْفِرُوا۟﴾ دیاره‌كه (امر)ی پێ كردن، ده‌ر(حال) (امر)ی (رساله‌ت) به‌جێ ئه‌گه‌یه‌نن ﴿لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ ٱللَّهِ﴾ ترس و (توقّع)ی (وقائع)ی (اله)یان نیه، (اعتبار) به (امر) نا كه‌ن، ئه‌گه‌ر بێ (اده‌بی) بكه‌ن، لێیان نه‌گرن، (عفو)یان كه‌ن. ده‌ڵێن: "(ایام العرب) بۆ ئه‌و ڕۆژانه‌ی كه (حروبی تیا بوه"؛ (امر) ئه‌كاته (حضره‌ت)ی (موسی) ﴿وَذَكِّرْهُم بِأَيَّامِ ٱللَّهِ﴾ ئه‌ڵێن: "له (مكه) (شخص)ی (مُشرِك)، جنێوی دا به (عمر(رضي الله عنه))؛ (قصد)ی كرد، (سطوه‌ت)ی به‌سه‌را (اجری) كا، (آیه‌ت) (نازل) بوو؛ كه‌وا بێ، ئه‌م (آیه‌ت)ه‌ش (مكی)یه، وه‌كی (سائر)ی (آیات)ی (سوره‌ت)؛ (بعضی)یێ ئه‌ڵێن: "لێ خۆش بوون، له (وه‌قت)ی (قوه‌ت) ئه‌بێ، (مسلمان)آن له (مكّه) بێ هێز بوون، بۆیه ئه‌بێ ئه‌م (آیه‌ت)ه له (مدینه) (نازل) بووبێ "(لكن) (سیّدی آلووسی) ڕای له‌و قسه نیه؛ (بعضی)یێ ئه‌ڵێن: "ده‌ر (حق) (رئیس المنافقین) (نازل) بوه؛ یا ده‌رباره‌ی (فه‌نحاص) (یهودی)" (علی كل الروایات) (ما صدق)ی (الذین آمنوا) (عمر)ه؛ (لكن) (حالاً) ئه‌م (أسباب)ه‌ی پێ ناوێ، قسه له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ی (لایرجون أیّام الله)ی یه؛ له (مكّه) بێ، له (مدینه) بێ، له (حیات)ێ (رساله‌ت په‌ناه)ی، (بعد وفاته) بێ ئه‌مڕۆش ئه‌وه‌ی (مؤمن) بێ، ئه‌بێ له‌و جۆره كه‌سه خۆش بێ، به (عنف)و ناشیرنی (مقابله)یان نه‌كا ﴿لِيَجْزِىَ قَوْمًۢا﴾ (قوم)ێ ئه‌ڵێن: مؤمن (قوم)ێ ئه‌ڵێن: كافر ﴿بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾﴾ (انْ خیراً فخیراً وانْ شراً فشراً) ﴿مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ﴾ بۆ خۆیه‌تی (خێر)ی لێ ئه‌بینێ ﴿وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا﴾ خۆی (ضرر) ئه‌كا ﴿ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾﴾ (بالفعل)

(جزا) وه‌رئه‌گرن" (منه والیه سبحانه) ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ﴾ (تورات) یا (جنس)ی (كُتُب) ﴿وَٱلْحُكْمَ﴾ (فصل)ی (قضاء)، (مُلك) ﴿وَٱلنُّبُوَّةَ﴾ (الی ماشاء الله) (أنبیا)یان نێریبوو ﴿وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ﴾ (حلال) و پاک و (لذیذ) (غایه‌ت)ی خۆیان گه‌لێ شتیان له خۆیان (حرام) کرد ﴿وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾﴾ (اولین) و (آخرین)، ئه‌و (عنایه‌ت)ی ده‌رباره‌ی وانی کردیه، ده‌رباره‌ی هیچ (شعب)ێ تری نه‌کردیه ﴿وَءَاتَيْنَٰهُم بَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ﴾ (امر)ی (دین) و (دنیا)؛ به (کلام)ێ (ظاهر) و (واضح الارشاد) ﴿فَمَا ٱخْتَلَفُوٓا۟﴾ خۆیه‌خۆیی ﴿إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ﴾ به (حقائق)ی (اشیاء) له (مَسائل)ی (دینی) و (اداری) ﴿بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ﴾ له‌به‌ر (عداوه‌ت) و (حَسَد) و (حُبّ)ی (تراس)، لێک (قبول) نه‌کردن ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ﴾ (فصل)ی (قضا) ئه‌کا ﴿فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾﴾ له‌وه‌ی (اختلاف)یان تیایه؛ تیابوو، تیا ئه‌کرد ﴿ثُمَّ﴾ (بعد بنی اسرائیل) ﴿جَعَلْنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ﴾ رێگایه، (طریق)ێ (مسلک)ێ ﴿مِّنَ ٱلْأَمْرِ﴾ له (امر)ی (دین)، ئێوان (بینات)، ئی‌تو (شریعه‌ت)؛ هه‌ردوو (واضح)ن، (حق)ی (خلاف)یان تیانیه ﴿فَٱتَّبِعْهَا﴾ (شریعه‌ت) ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾﴾ (اساساً) (علم)یان نه‌بوه؛ یا (مخالفه)یان کردیه، له‌به‌ر (اتباع)ی (هوا) ئه‌وانیش بوینه (جاهل)ی که‌وبه‌نی نادان ﴿إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا۟ عَنكَ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا﴾ له (معلونه‌ت)؛ ئه‌ڵێن: " ئه‌ت که‌ین، به (رئیس) ده‌ست هه‌ڵگره، له‌م (شرعه‌ت)ه"؛ (امین)به،

دۆستیت ناکەن ﴿وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍۖ﴾ ئەوان خۆبەخۆیی، (ناصر) و دۆست و (معین)ی یەکن؛ (علاقە)یان لەگەڵ توو نیە ﴿وَٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ١٩﴾ (ولی)وان خوایە؛ تۆ (امام)ی (متقی)یانی؛ وە (اهل) (تقوی) بۆ خوا (بعضهم أولیاء بعض) (الی ابد الأباد) (ولی)یان نافەوتی ﴿هَٰذَا﴾ ئەم (قرآن)ە، ئەم (کتاب)ە ﴿بَصَٰٓئِرُ لِلنَّاسِ﴾ (بصیرەت)ە بۆ (عموم)؛ (عەرەب) و (عەجەم)؛ وەک: (قوە)یە (قلبی) وایە، (ادراک)ی (حقائق)ی پێ ئەکرێ ﴿وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّقَوۡمٖ يُوقِنُونَ ٢٠﴾ (تابع)ی (اوهام) و (خیالات) نەبن ﴿أَمۡ حَسِبَ ٱلَّذِينَ ٱجۡتَرَحُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ﴾ (ارتکاب)ی گوناهان ئەکەن ﴿أَن نَّجۡعَلَهُمۡ كَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ ئەمە چۆن ئەبێ؟ (ممکن) نیە؛ (مقام)ی (شارعی) و (مقام)ی (قاهری) جودایە؛ ئەم (تسویە) ئەگەر (امکان)ی (ذاتی)شی هەبێ، (امکان)ی (استعدادی) نیە؛ (معتزلی) و (اشاعیره) (نزاع)یان (اعتباری)یە؛ ئەو ئەتوڕێتە (حکمی) ئەم ئەتوڕیتە (غالبی) ﴿سَوَآءٗ مَّحۡيَاهُمۡ وَمَمَاتُهُمۡۚ﴾ ئی (مؤمن) و (فاجر) وەکی یەکبن؛ (ولو) (حیات)یان وەکی یەکە (ملاذ)ی (دنیا) بۆ (عموم)ە؛ (أمّا) (ممات) نابێ وەکی یەک "والدار الاخرة للمتقین" یاخود (حیات)یشیان وەکی یەک نیە؛ (مسلمان) (ولو) (فقیر)یش بێ، (حیات)ی لە (حیات)ی (مجرم) خۆشترە؛ (حیات)ێ (طیب) و باش ڕادەبوێری؛ (آلام) و (مشاق) و (إضطراب)ی گوناە، باری نیە؛ لێرە (سید) (تفصیلات)ێ تەواوی هەیە ﴿سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ ٢١﴾ (واقعاً) (حکم)ێ (سیئ)ە؛ (اما) (نیەت) و (اعتقاد) جودایە (تجویز)ی (تسویە)ی (اشاعرە)؛ لەبەر (عظمەت) و (کبریائی) (تمام)ی (اختیار)ی خودایە تماشای ئەکەن، لە (وجوب)

﴿وَخَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ﴾ (حقیقەت)ی (خلق)ی (سموات) و (أرض) (مستلزم)ە بۆ (تحقق)ی (بعث) ﴿وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ﴾ بە (اختیار)ی خۆی، لە چاکە و خراپە ﴿وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾﴾ بە (زێد)ە (نقص) ﴿أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ﴾ (هولو) و هەوەس و (میل)ی خۆ، ئەپرستێ.

(أفلاطون) لە (جمهوریەت)ی (توجیە)ێ ئەکا، بۆ (کلام)ێ (معروف) لە ناو خۆیان؛ (فلان سید نفسه)؛ (حاصل)ی (انسان) دوو (مبدا)ی تیایە: یەکێ (صالح)؛ (دەعوەت)ی بۆ (صلاح)ە؛ وە (مبدأ)ی (شر)ی تیایە؛ کە (مبدا)ی (صلاح)ی (سیادەت) بکا _(یعنی) (غالب)بێ، لەسەر (مبدأ)ی (شر)_ (مدح)ی ئەکەن؛ ئەڵێن: "(انه سید نفسه)" ئەگەر (مبدأ)ی (شر)ی (غلبه)ی کرد؛ ئەڵێن: "(عبد نفسه)" ئەو (نوع)ە (أشخاص)ە، زۆرن لە (عالم)ی (مدنی) و (راقی)دا ﴿وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ﴾ چاکە و (خراپ)ە لێک ئەکاتەوە ئەزانێ ئەوەی لەسەریە، باش نیە؛ (لکن) (مقابل)ی (میل)ی (سوء) هێزی نەماوە؛ دوای ئەکەوێ، تا ئەکەوێ تو خوا کەسێ (ملا)بێ، بە (عنوان)، [(اتباع)ی (حق)؛] دەر حق ذاتێ وەکی (ابن تیمیة) (صاحب)ی(تفسیر)ی (منهاج السنة)، (صاحب)ی (الجواب الصحیح)، (استعمال) ئەکا؟ یا لە (حق) (ذات)ێ، وەکی (ابن سینا) ئەگوترێ: "(العیاذُ بالله): (مِنْ أتباع الهوی)؟" ﴿وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ﴾ (أنَهُ) هیچ نابیە؛ ئەو هەموو (تواریخ) و (ایام)ی (ماضیه) کە بەسەر (مسلمان) آن داهاتیە؛ ئەخوێندرێ، ئەخوێندرێتەوە کێ ئەیبیە؟ ﴿وَقَلْبِهِۦ﴾ (وجدان)؛ (امر)ی (تأثر) و (اعتبار)ی لا نابێ؛ (انه) تێی ناگا ﴿وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً﴾

(رأي العين) (نتيجە)ی (سیئات)ی (میل)ی (فاسد) ئەبینێ (اهمیەت)ی نادائێ؛ ئەڵێی، پەردەی لەسەر چاوە ﴿فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾﴾ ئەو (نوع)ە کەسە (قابل)ی (هدایەت)نیە؛ مەگەر خوا (بالمره) (مزاج) و (میل)ی بگۆڕێ؛ (غوستاف لۆبۆن) ئەڵێ: "(عقل) (مقابل)ی (میل)ی (شدید) هیچ نیە، لافاوی (میل) ئەیبا." وە لای (علما)ی (علیا)ی (نفس)، (دین) (نوع)ە (میل)ێ وایە؛ ئەگەر (میل) (عجبا) (سوق)ی (انسان) نەکا، چۆن (سجدە) بۆ گۆلک ئەبا؟ ئەگەر (میل)ی کەرانە نەبێ، (شەدەڵە)یی چۆن وا ئەکەن؟ بێ پەرواو بێ (غیرەت) و (شرف) و (ناموس) ئەخولێنەوە؛ (مع الأسف) لە ناو کوردان (غیرەت)کەم بوە، زۆر کەس دوایان ئەکەون؛ (دین) و ئاین و (محاسن) و (آداب) و (حسن)ی (معاشرە) و (دەرس) و (کتاب) و (هدایەت) و (نصح) و (ارشاد)، بێ (اثر)ە _(العیاذ بالله)_ چارەیان، ڕۆیە ﴿وَقَالُوا۟ مَا هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ﴾ (جمع)ێ ﴿وَنَحْيَا﴾ بە (توالد)؛ (بشر) (دوام) ئەکا (قیامەت) نیە ﴿وَمَا يُهْلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهْرُ﴾ (حیات) و (ممات) بەدەست خوایە، وەکی ئێوە ئەڵێن؛ نیە؛ (امر)ێ (طبیعي)یە؛ نازانم (قریش) ئەمەی چۆن زانیە؟ ئەم قسەیە، قسەی (حکما)ی (طبیعەت)ە؛ (حتی) ئەوەی (اعتراف) بە (وجود)ی (واجب الوجود)ی (حي قیوم) ئەکا، لای (بعث)نیە؛ (الهیون)ە کان (حشر)ی (ارواح)یان لا هەیە؛ (اعتراف) بە (لذّەت) و (الم)ی (روح) ئەکەن، بۆ (ارواح)ی (بَشَری)؛ (بعد مفارقة البدن)، (بدن) ئەڕوا؛ جارێ دی نایەتەوە (ظهور). من لام وایە، (بدن) (تشکل) ئەکاتەوە؛ (روح)ی خۆی دێتەوەبەر؛ (حیات)ی (دوام) ئەکا؛ ئەگەر وا نەبێ ئیدی (خیالات)ە ﴿وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ﴾ (ادنی)یە ئەوانە

(اهل)ی (علم)نین؛ ئایا بیستیانە؛ (روح) و (حیات)، (اثر)ی (امتزاج)ی (عناصر)ە؛ کە (مزاج) تێکچوو، ئەڕوا، جارێتر نایەتەوە؛ چونکی (اعادە)ی (معدوم)ی (محال)ە؛ ئەوانە لەو (مباحث)ە، دوورن؛ یا هەروا قسەکە، ئەیکەن؛ بێ (فکر) و بێ (نظر)؛ (خلاصە): (مباحث)ی (روح) و (بقا) و (فنا)ی، (اعادە)ی (معدوم)، (امکان) و (امتناع)ی (قبول)ی (عناصر)، بۆ (اجتماع)ی (حیات) و (عود)ی (قوەت)، (معرکە)ی (علما)یانە؛ ئەو (جهلا)یانە لەو (مباحث)ە چۆن ئەدوێن؟ ئەبێ (ملقن)یان هەبێ ، بڵێم: "چی؟!" ﴿إِنۡ هُمۡ إِلَّا يَظُنُّونَ ٢٤﴾ (حسب الظوهر) ئەڵێن؛ لە (ارباب)ی (تحقیق) و (تدقیق)نین ﴿وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٖ﴾ (واضح الدلالة) بۆ (امکان)ی (بعث) و (سهولەت)ی (علی الله) ﴿مَّا كَانَ حُجَّتَهُمۡ﴾ (منع) و (معارضە)یان پێناکرێ ﴿إِلَّآ أَن قَالُواْ ٱئۡتُواْ﴾ بە (تالی)یان ئەڵێن ﴿بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ٢٥﴾ چ (حجەت)ێ تریان نیە؛ ئەمەش وەکی (عرض)کرا، (اقتراح)ێ بێ (معنا)یە ﴿قُلِ ٱللَّهُ يُحۡيِيكُمۡ﴾ (ابتداء) (حال)ی (حاضر)ی ﴿ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ﴾ (موت)ی (دنیا) ﴿ثُمَّ يَجۡمَعُكُمۡ﴾ زیندیتان و گرتان ئەکاتەوە ﴿إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ﴾ ئەفەرموون" (إلی)، بە (معنا) (فی)یە" ﴿لَا رَيۡبَ فِيهِ﴾ لە (جمع)تان ﴿وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٢٦﴾ (اکثر) وا ئەزانن، (انسان)_(مثلاً)_ ئەفەوتێ؛ نافەوتێ، بە ڵکوو (ترکیب)ی تێک ئەچێ؛ (بعدە) (اعادە) ئەکرێتەوە (کماکان)؛ (هذا لعمری فلان ابن فلان) ﴿وَلِلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ ئەمرۆ (یتصرف في ملکە کیف یشاء) چي لەبەر (عاصی) نابێ ﴿وَيَوۡمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ﴾ (غیر)ی وی (مالک)نیە ﴿يَوۡمَئِذٖ يَخۡسَرُ

ٱلۡمُبۡطِلُونَ ﴿٢٧﴾﴾ چ بە (انکار)ی، چ بە (اعتماد) لەسەر (اله) و (فدیه)؛ (خصوصی) بۆ (عزّەت) و (ثروەت) و گەوەیی خەڵکی؛ خۆت باوێیە ناو (باطل)؛ (دین)ی بدا بۆ (غیر) بە (دنیا) (مصیبەت)ە؛ گەلێ جار بە (نصیحەت) ئەڵێم:" برادەران (رجا) ئەکەم، بۆ (کیف)ی خەڵکی خۆتان کەر مەکەن" ﴿وَتَرَىٰ﴾ ئەی (ناظر) ﴿كُلَّ أُمَّةٖ﴾ گشتی، بێ (فرق) و (تحیز) ﴿جَاثِيَةٗ﴾ لەسەر چۆکی (خاضع) و خاک، کەوتوونە سەر خاکی (مذلەت) ﴿كُلُّ أُمَّةٖ تُدۡعَىٰٓ إِلَىٰ كِتَٰبِهَا﴾ (کتاب)ی (اعمال) ئەفەرموون؛ نازانم بۆ (کتاب)ی (رسول) ناڵێن؟ (لازم)نیە، کە لە (دنیا) (ضائع) بووبێ، لە (أصل)ی (منشا)ی تەمابێ؛ (ظاهر) لە (امەت) وە (افراد)ی (کتاب) ئەمەیە؛ باشە، با (کل)ی (فرد)ێ (معلق) (دفتر)ی (عمل)ی خۆی هەبێ، لای (ملک)؛ (أمّا) ئەم (عبارەت)ە، بۆ ئەو (معنا)یە، (تاویل)ی ئەوێ ﴿ٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٢٨﴾﴾ بێ (ظلم) ﴿هَٰذَا كِتَٰبُنَا﴾ لێرە (سید) (تعرض) بۆ (کتاب)ی (رسول) ئەکات؛ (قرآن)، (تورات)، (سائر)ی (کتب)ی (رسل) ﴿يَنطِقُ عَلَيۡكُم بِٱلۡحَقِّ﴾ (تبلیغ)کران، گوێیان نەدایە؛ (طغیان)یان کرد؛ لام وایە لەبەر ﴿إِنَّا كُنَّا نَسۡتَنسِخُ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٢٩﴾﴾ زۆر چاک (حمل)ی ناکەنە، سەر (کتاب)ی (منزّل)؛ (امّا) (امر) (سهل)ە؛ (استنساخ) لەبەر نووسینەوەیە؛ (ممکن)ە بەگوێرەی (کتاب)ی (منزّل) (اعمال)یان، بنووسرێتەوە وایان (امر)کرایە؛ وایان نەکرد؛ (نهي)یان لەو شتە لێ‌کرا (ارتکاب)یان کرد ﴿فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ ئەوي چاکبێ، بگونجێ ﴿فَيُدۡخِلُهُمۡ رَبُّهُمۡ فِي رَحۡمَتِهِۦ﴾ (ڕەحمەت)ی خوای، (إحاطە)یان پێ‌ئەدا، ئەکەونە ناوی

ئەفەرموون: "(مراد) بە (رحمەت)، لێرە (جنەت)ە" ﴿ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ۝٣٠﴾ ئاشکرایە ﴿وَأَمَّا ٱلَّذِينَ﴾ بۆ (تفریع) و (توبیخ) پێیان دەڵێن ﴿كَفَرُوٓا۟ أَفَلَمْ تَكُنْ ءَايَٰتِى﴾ (أنهُ) خوا خۆی ئەفەرموێ ﴿تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ لە (طرف) (رسول)آن ﴿فَٱسْتَكْبَرْتُمْ﴾ لە (استماع)ی ﴿وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ۝٣١﴾ (داب)تان بوو ﴿وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ﴾ دێتەجێ ﴿وَٱلسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا﴾ (قیامەت) ڕادێ ﴿قُلْتُم مَّا نَدْرِى مَا ٱلسَّاعَةُ﴾ نازانین (ساعەت) چیە ﴿إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا﴾ (ظن)ێ (ضعیف) ﴿وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ۝٣٢﴾ (تفصیل)ی (استشکال)ی (الاّ ظناً) لە (روح المعان)ی دایە؛ وە (اعتقادیات) ئەبێ (قطعی)بێ ﴿وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا۟﴾ ڕێی (تعامی)یان نەما پەردەیان لەسەرچاو هەڵگیرا ﴿وَحَاقَ﴾ (حلّ) ﴿بِهِم﴾ بەوان ﴿مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ۝٣٣﴾ (جزا)ی (آخرەت) ﴿وَقِيلَ﴾ خوا ئەفەرموێ. "(یاملک)" ﴿ٱلْيَوْمَ نَنسَىٰكُمْ﴾ (ترک)تان ئەکەین، بەسەرتان ناکەینەوە ﴿كَمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا﴾ چاکە (سلف)ی لێرە ناڵێن: "لە (نسیان)ێ (لیس کنسیاننا) ﴿وَمَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّٰصِرِينَ ۝٣٤﴾ هیچ ﴿ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ ٱتَّخَذْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا﴾ قەشمەری پێکراو ﴿وَغَرَّتْكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا﴾ چ (حیات)ێ تر نیە (وما یهلکنا الاّ الدهر) ﴿فَٱلْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا﴾ لە ئاگری ناچنەدەر ﴿وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ۝٣٥﴾ (طلب)ی (ازاله)ی (عتاب)یان لێناکرێ؛ چ (عذر) و بەهانەیان نیە ﴿فَلِلَّهِ ٱلْحَمْدُ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَرَبِّ ٱلْأَرْضِ﴾ هەر خۆیەتی: (مالک) و (ربّ) و (اله) و

(مدبر) و (متصرف) و (محي) و (مميت) و (مثيب) و (مُعذّب) ﴿رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٦﴾﴾ (انس) و (جن) و (ملک)، (لا رب سواه ولا اله غيره) ﴿وَلَهُ ٱلْكِبْرِيَآءُ﴾ گەورەیی، (تعالی)، لە (أضداد) و (انداد) و (شريک)؛ ئەوانەی (استکبار) ئەکەن (احمق)ن؛ بەچی (تکبر) و (ترفع) ئەکەن؟ ﴿فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ (عالم)ی (علوی) و (سفلی)؛ بۆ وی (ذليل) و بەرەژێرن ﴿وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾﴾ (اوّل) و (آخر) (عزيز) و (حکيم) هەر ئەو (الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين)[1]

(سورە)یی (الأحقاف)

(مکی)یە؛ هەمووی یا (اکثر)ی؛ (عدد)ی (آيات)ی (٢٥) یا (٤) (٥)، (بعد الجاثيه) (نازل)بوە؛ زۆر بە (ربط)ە؛ (وضع) و (طبع)ی (موافق) و (متوافق)ە

بسم الله الرحمن الرحيم

بەنای خوداوەندی جان ئافەرین؛ (حکيم)ێ سوخەن دەر زوبان ئافەرین؛ (مدد)کە، (يالله) ﴿حمٓ ﴿١﴾﴾ (حم الأمر و اشتد) (الهي) (رحم)ێ بە (اسلام)کە؛ ئەو (شر)ەی بکوژێنەوە، بە (سلامەت)ی (مسلّمان)آن ﴿تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٢﴾﴾ بە (عزّەت)ی خۆت؛ (ايمان) لەسەر (کفر)؛ (صلاح) لەسەر (فساد)؛ (علم) لەسەر (جهل) (غالب)کەی (لله

[1] — تەواو بوو، (تفسير)ی (سورە)ی (الجاثيه) (على وجه الاختصار) پاش (عصر)ی رۆژی چوار شەموو؛ (اوّل)ی (تۆغەن)، (مێرەم) خۆش رۆیی (لله الشكر) جەژنەکەمان باشبوو؛ خوایە هەموو (ايام)مان باش بێ؛ لە دوێنێ پاش ئێوە رۆوە (هوا)ی گۆڕی بایە، هەورە، ساردە؛ تا (الآن)نەباریە، (اما) نێزیکە بباریێ؛ (احتمال)ی بەفری هەیە.

العزّةُ ولرسوله وللمؤمنين) (مولا)یە خۆت ئەزانی، (حالّ) چۆنە ﴿مَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ﴾ لە (عناصر)؛ (وما فيهما حتّى المقرّب) (خلق) نەکراوە ﴿إِلَّا بِٱلْحَقِّ﴾ (اوهام) و (خيالات)نیە، (ثابت) و (مقرّر)ە؛ (عالم)ێ وا (عظیم) و (متقن) و (منتظم) و (منسجم) (دالة) لەسەر (واجب الوجود) و (وحدانیەّت)ی وە (کمال)ی (علم) و (قدرەت) و (حکمەت)ی؛ ئەبێ (خلق)ی (عالم)ێ وا "بەخۆڕایی نەبێ؛ (خاصةً بشر) کە (زُبدە)ی (کائنات)ە؛ لە (مزایا)ی (عالم) تێئەگا، وە (استفادە)ی لێئەکا؛ ابی ئەم (حال)ە (مضطرب) و ناخۆشە؛ مەرگ و نەخۆشی و (عداوەت) و (شر) و شۆڕە نەمێنێ؛ (نقص)ی (حیات) (اکمال)بکری؛ (لاشک) ئەبێ بکرێ؛ وە ئەکرێ؛ ئەمڕۆ ناسبەی. (خلق)ی ئەو (کائنات)ە (مقرونە) (زلحق) ﴿وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ هەر (عمر)ێ لە ئەو (دنیا)یە، درێژبێ، (آخر)ی هەیە؛ (حکما) (متفق)ن، (قوی)ی (جسمانی) (متناهی)یە (طبیعیون)ی (حاضر)ی ئەڵێن: "ئەو (نظم)ە تێک ئەچێ" ئێمە ئەڵێن: "(نظم)ێ، دێ؛ گەلێ (مرتب) و خۆش و (بسیط)؛ (تکلیف) و (تکلفات) هەڵ ئەگیرێ" (خیام) ئەڵێ:

گەر بەر فەلەکەم دەست بدێ چون یەزدان
بەر داشتەمی مەن اين فلک زومەیان
دەوری فلکیدیگەر چونان ساختەمی
کان آزادە بەکامی دڵ رەسیدی ئاسان

ئەو (جملە) (انذار)ی تیایە، بۆ (منکر) آن ﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ عَمَّآ أُنذِرُواْ﴾ (بِه)یا لە (نفس)ی (انذار) ﴿مُعْرِضُونَ ٣﴾ (ذاتاً) (ایمان)یان بەڕۆژی وا

پەسین نیە ﴿قُلۡ أَرَءَيۡتُم﴾ ئەڵێن: "(خبر)م دەنێ" چما لە (رؤیەت)بێ، چیە؟ (انە ئەوانە چەشم بەندیان لێکراوە؛ بەچاوێ ڕاست (اله)کانیان نابینن؛ ئایا ئەیان بینن؟ ئەزانن چن؟ وە چیان پێدەکرێ ﴿مَّا تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ هەرچی بێ؛ (حتی الملک) کەبە (بنات) و (اولاد)ی خوایان (حساب) ئەکەن، وە تێفکرن ئەیان پەرستن تێ(فکر)ن، (تأمل)کەن ﴿أَرُونِي﴾ (خبر)م دەنی، نیشانم دەن ﴿مَاذَا خَلَقُواْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِ﴾ (اثر)یان چیە؟ چیان (ایجاد) کردیە؟ (حقاً) هەرچی بە(خیاڵ)دادێ، لەسەر (أرض)ی ئێمە، لە (عالم)ی (طبیعەت) بێ(اثر)ە؛ ئەوەی ووتیان؛ (محض) (وهم) و (خیاڵ)بوو. ئەمڕۆ (علل) و (معلول)؛ (اسباب) و (مسببات) (تنقیح) کرایە؛ (غیر)ی (ذات)ی (کبریائی) هەمووی بێ(اثر)ە، (حتی) (سمک)ی (مقدس) لە (زلزلە)ی (أرض)ی (مداخلە)ی نیە؛ (ذاتاً)نیە. (دور)ی (أرض) درایەوە؛ ئەو (ترتیب)ی بۆ (ماتحت الأرض)یان (توهم) کردبوو، (معلوم)بوو، وانیە؛ (ومع هذا) نظر بە قولی بعضی لە علمای ملەت انسان خۆێ (محصول)ی (صنع)ی (ملک)ە؛ (کائنات) لە ژێر (امر) و (ادارە)ی (ملک)ە؛ بەڵکوو فەرمانبەردار (قطب)ە، (ذرّات)ی (کائنات) بێ(امر) و (ارادە)ی وی (حرکە) ناکات؛ (غایەت)ی، بە(باذن الله)، (بامر الله) خۆیان لە (شرک) ئەپارێزن؛ (أمّا) لە (معنا)دا، (فوق الشرک)ە ﴿أَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٞ﴾ لەگەڵ خوای ﴿فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ﴾ بۆ (اهل)ی (علم)_(خاصةً) (علم)ی (هیئەت)_ (معلومە) کەس لە (ملک) (جنّ) و (موهومات) و (مخیلات) (اثر)ی نیە؛ (أمّا)، چونکە لە (نظر)ی (عموم)ی دوورە؛ وە گومان بۆ (اوّل)ی زێتر (جولان) ئەکا، بۆ (نفی) (شرک) ئەفەرموێ: ﴿ٱئۡتُونِي بِكِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ هَٰذَآ﴾ (ثابت) و (مقرّر) لە (طرف) (رسول)ێ، بەئێوە گەیشتبێ؛

کە ئەوانە لە (کائنات)ی (علوی) (شرکەت)یان هەیە ﴿أَوۡ أَثَٰرَةٖ﴾ (بقیە)یە ﴿مِّنۡ عِلۡمٍ﴾ ئي (اوّلين)؛ يا (خاصه)يه له (علم) (دليل)ێ (نقلي) يا (علمي)بێنن؛ هەر بەهەوەس ئەو (نوع)ە (ادعا)یە چۆن ئەبێ؟ کەسێ (خالق)ی (جمیع)ی (کائنات) نەبێ، کوو بە (معبود)ی ئەزانن؟ (عبادەت)ی ئەکەن؛ بێنن ﴿إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ٤﴾ لاي ئێوە وا ئەنوێنن؛ کە بە (متابعە)ی (ظن) (ایمان) بە (بعث) نایەنن؛ مەگەر (راي العين) ببینن؛ ئەدی بۆچی، بێ (دلیل) و (سند) و (ثبت)، (عبادەت)ی (بوتان) ئەکەن؛ بە (شریک)یان ئەزانن؟ ئەمە (غفلەت)ە، (جهل)ە (غرور)ە ﴿وَمَنۡ أَضَلُّ مِمَّن يَدۡعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسۡتَجِيبُ لَهُۥٓ﴾ هاوار ئەکاتە کەسێ؛ (عبادەت)ی ئەکا، ئەو کەسە (استجابە)ی (دعا)ی ناکا ﴿إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ﴾ (ابداً)؛ کێ لەو (داعی)یە گومڕاهترە؟ (حقاً) ئەو لە هەموو کەس (زێد)ە گوامڕایە ﴿وَهُمۡ﴾ (مدعو) و (معبود)ەکانیان ﴿عَن دُعَآئِهِمۡ﴾ (داعي)یەکان ﴿غَٰفِلُونَ ٥﴾ بێئاگان؛ بوت دیارە؛ ئیدیش وایە؛ (ولَوْ) زیندیبێ؛ (حتی) (شیطان)؛ وەکی ئەڵێن، (شیطان) وانیە؛ (علام الغیوب) ئاگاداری (سرّ) و (علنی) (انسان)؟ (حاشا) ئەو (قیمەت)ەی نیە؛ (شیطان)ی (خبیث)ها لە دەروون‌دا؛ کەسێ (اهل)ی (علم)بێ، ئەزانێ (غیر)ی خوا، (علم)ی (محیط)و (شامل) و (کامل)ی نیە؛ (علم)ی (شامل)، (تقدّس) لە (غفلەت)، (مقتضی)ی (ذات)ی (کبریائی)یە نا بەخشرێ (شرکەت) (قبولّ) ناکا. بەڵێ (ممکن)ە لە (بعض)ێ (احوال) لە (عالم)ی (ارواح)، (ذات)ێ گەورە و (مقرّب)، (خبر)ێ لە (شخصێ) بیبە؛ (أمّا) ئەوانە بە (شریک) ناخوێندرێنەوە ﴿وَبَدَا لَهُمۡ سَيِّـَٔاتُ﴾ ڕۆژی (قیامەت) ﴿كَانُواْ لَهُمۡ أَعۡدَآءٗ﴾ (معبود) ئەبێتە دوژمني (عابد) ﴿وَكَانُواْ بِعِبَادَتِهِمۡ كَٰفِرِينَ ٦﴾ (تکذیب)یان ئەکەن ﴿وَإِذَا

﴿تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٖ﴾ (واضحات) ﴿قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ بە (وحدانیەت) (رسالەت) ﴿لِلۡحَقِّ﴾ (آیات)ی (ثابتە) و (مقررە) و (مطابقە) ﴿لَمَّا جَآءَهُمۡ﴾ (آناً) ﴿هَٰذَا﴾ ئەوە ﴿سِحۡرٞ مُّبِينٌ ٧﴾ ئاشکرایە نازانم، ئەوانە چووزانن، (سحر)چیە؟ بە چ (وجە): بە(قرآن) یا بە (نبوەت)، ئەڵێن: "(سحر)"؟ ﴿أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُ﴾ ئەڵێن: "هەڵی بەستوە"_ئەڵێن: درۆ (اقبح)ە لە (سحر)؛ (سحر) (نوعاًما) (منقب)ەیەکە" ﴿قُلۡ إِنِ ٱفۡتَرَيۡتُهُۥ﴾ (بالفرض و التقدیر) خوا لێم (قبول) ناکا ﴿فَلَا تَمۡلِكُونَ لِي مِنَ ٱللَّهِ شَيۡـًٔا﴾ (عذاب) و (عقاب)ی خواتان، لەسەر من پێ (رفع) ناکرێ؛ ئەو (افترا)یە دیارە، بۆ (مصلحەت)ی ئێوەیە؛ (اقتدا)ی پێبکەن، ئەبنە سەر (تاج)ی (امم) ئەگەر خوا لێم (قبوڵ) نەکا، (لایەق) ئێوە (مدافعە) بکەن؛ کە من بۆ (مصلحەت)ی ئێوە (إفترا) بەخوا ئەکەم؛ نەدەبا ئێوە (عداوەت)ی من بکەن؛ (حقیقةً) (آیەت) (سر)ێ (لطیف)ی تیایە ﴿هُوَ أَعۡلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ﴾ تیا (جریان) ئەکەن ﴿كَفَىٰ بِهِۦ شَهِيدَۢا بَيۡنِي وَبَيۡنَكُمۡ﴾ ئەو (شاهید)ی بۆ من ئەدا، لە (ادعا) کە ڕاستم؛ کەسێ درۆ بە(جهەت)ی خوا هەڵبەستێ، نابێتە (مصلح)؛ (شاهێد)ی بۆ نادا؛ کێ هەیە بۆ (نفع)ی (عموم)ی (بَشَر) درۆ بکا؟ آن بزرگەوارانی (سیاسەت) بۆ (نفع)ی (قوم)ی خۆیان؛ (ضرر)ی (انام) درۆ ئەکەن؛ تەواو؛ (أمّا) بۆ (نفع)ی (عامة) (جاشی)؛ ئەوەی (نفع)ی (عام)ی بوێ؛ بەهەموو (طرز) ئەبێ ڕاست بێ ﴿وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ٨﴾ لەبەر وە نەبا، ئەبا زوو(معالجە)تان بکا؛ (مع ما انتم فیە) (امهال)تان ئەفەرموێ ﴿قُلۡ مَا كُنتُ بِدۡعٗا مِّنَ ٱلرُّسُلِ﴾ بە (معنی) (بدیع)ە؛ (دەعوا)ی شتێ ناکەم، نەکرابێ؛ لە پێش من گەلێ کەس، بە(رسالەت)ی (الهي) هاتوونە (ساحە)ی (ظهور)؛ ئەوانیش (بعض)ێ بە(سحر)، (بعض)ێ بە(جنەت)،

(بعض)ێ بەدرۆزني، زوبان درانێیان لە (حق) کراوە. ئەوانەی ئاگادارن، ئەبێ (إنصاف)کەن (اهل)ی (عناد) بە(آیات)ی (غریبە) و (عجیبە) (ایمان)یان نەیەنایە؛ ئەمانەش با (عناد) نەکەن ﴿وَمَآ أَدۡرِي مَا يُفۡعَلُ بِي وَلَا بِكُمۡۖ﴾ (من عندي) (دەعوا)ی (علم)ناکەم؛ (کاهن) نیم؛ (منجم)نیم؛ (رمال)نیم؛ (رجماً بالغیب) قسان ناکەم؛ (وبالتفیصل) (علم)ی (آتي) بەس بۆ خوایە. (روات)گەلێ (خیر)یان‌دا، وا دەرنەچوو؛ ئەبا(مساعدە)ی ئەو (آیەت)ە زۆر بکەن؛ (لکن) (میل) (ظالم)ە؛ باوەڕناکەم، ئەوەی (ولی)بێ، بتوانێ (اخبار) لە (آتی)بدا؛ مەگەر ئاگای لە خۆی نەبێ؛ (جسارەت) ناکەمە سەر (اولیا)یە گەورەکان (لکن) (سیئات)ی (اتباع)ە؛ درۆیان زۆر هەڵئەبەستن (واقعاً) لە (دنیا) (خێر)یان لە درۆیان زۆر دیت؛ ئەو درۆیانە بوون، بە(قبە)ی تەڵاو (قفە)ی زێڕ؛ (تجسم)ی کرد؛ بە(تفصیل) (بعض)ێ (اخبار) (نسبەت) بۆ (حضرەت)ی (رسالەت) ئەدەن؛ بڕوامەکە، (جناب)ی (رسالەت) پەناه، نەی فەرمووە؛ (في الحقیقة) لە (بعض)ەکی نەگەیشتینە؛ یەکی لە (علامەت)ی (قیامەت) ئاگرێکە لە (عدن)دێ، (سَوْق)ی (بَشَر) ئەکا، بۆ (أرض)ی (محشر)؛ تەواو! ئەمە وا بزانم (تحقق)ی کرد (انگلیز)بوە (مالک)ی (عدن)؛ خۆی ئاگری (فساد)ە، وە (عالم)ی (عربی) (سَوْق) کرد؛ بە(قوە)ی (ناریە)؛ (نار)ی ئەفسانە، (نار)ی (نقود) و (عود)؛ بۆ (أرض)ی (محشر) (شام)ی (شریف)، گۆی یا (داخل)ی (انپراطوریەتی) (عربی) ئەکا، (شام)ی گێڕا بە(عاصمە)؛ (فیصل بن حسین)بوە (ملک)، هەندە نەچوو، (فرەنسە) دەری کرد، (شام) کەوتە (قبضە)ی (فرنسە)، (مهد)ی (مدنیەت).

(اخبار)یان، لە (قیام)ی (قیامەت) بۆف دەرچوو؛ (اخبار)یان لە(یاجوج) و (ماجوج) بەو (نوع)ەی ئەیڵێن؛ بێ(أصل) دەرکەوت؛ کون و

کاژێرکی (أرض)ی هەموو پشکندرا (قوم)ێ وا نەبوو؛ نیە؛ (وکذا) چیای (قاف) (بحار)ی (أطراف)ی (أرض)ی، بەردی بن پێی (ملائکە)، گاجووت، ماسی (مقدّس) هیچ؛ ئەمە (اساساً) هەڵبەستە بوو؛ (رحمەت) لە (سیوطی) (داخل)ی (هەیئەت)ی (اسلام)ی کرد، گەلێ کەسی پێ (کافر) بوون_ (سیدی آلووسی) ئەفەرموێ: "(اعتماد)ی لەسەر نیە" وایە، شتێ نەبێ، چۆن (اعتماد)ی دێتەسەر؟ (اسف)ە بۆ (مسلّمان)آن؛ بە ناوی (ولی) چی بۆیان (نقل)کەن، (قبولّ)ی ئەکەن؛ گۆی یا ئەگەر (انکار)ی کەن (کافر) ئەبن؛ (مع أنّە) گەلەکی (محالّ)ە؛ (محالّ) (ممکن)نیە (وقوع)ی. قسە زۆرە؛ خۆت (اعتبار)کە؛ (مفسرین) قسەیان لەو (آیەت)ە فەرمووە؛ (لکن) (حاجەت) بەو (إضطراب)ە نیە؛ چونکی ئەفەرموێ ﴿إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ﴾ ئەوەی بە (وحي)ی (الهی)بێ، زاناندنی، (آمنابە)؛ ئەوە (من عندە نیە؛ (لکن) درۆشیان زۆر بەزوبان هەڵبەستیە، بە (وحي) (الهی) وا (معلوم) بوە، (وقت)ی (قیام)ی (قیامەت)، (غیر)ی خوای کەس نایزانی (الیە یرد علم الساعة، لا تحرک بە لسانک) (مع الأسف) (علما)ی (اسلام) بە گەلێ شتی بێ هوودە، خۆیان ماندی کرد؛ خۆزی لە جیاتی (کشف)ی (جابولقا) و (جابورسا) و (اقالیم)ی (یاجوج) و (ماجوج) (ئەمریقا)یان (کشف) کردبا، لە (بدل) (أرض)ی (سمسمە) (جزائر)ی (بحار)یان بۆ (کشف) و (تسخیر) کردباین. تا (شکر)ی نەبی، (نتیجە)ی ئەو (نوع)ە (کشفیات)ە؛ (دنیا)مان لێبوە چەرمی چوێلەکە، قەپێلکی کونجی؛ (یامنجی یا ارحم).

﴿وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ٩﴾ (دعوا)ی (علام الغیوبی) و (قدیری) و (تسخیر)ی (کائنات) و (تدبیر)ی (امور)ی (انام) ناکەم؛ (اشهد بالله ئەوەی (عائد)ی (امور) و (شؤن)ی (نبوّەت) و (رسالەت)بي ئەبی بیزانی؛ خوا (اعلام)ی بکا؛ (اما) وا ئەبێ، وا ئەچێ؛ وەکی (اهل)ی (تقویم) ئەیڵێن؛ یا (اخبار) لە (کائنات)بدا؛ وەکی (علما)ی (هیئەت) و (جغرافیا)

(داخل)ی (وظیفە)ی (رسول) نیە؛ لام وایە (إدّعا)یە (باطل)ە، وە (ایمان)یّ (مزخرف)ە؛ ئەوەی بلّیّ: "(رسول) هەمووشتی زانی‌یە؛ (کتاب)ی هەموو شتی تیایە"؛ بەلّیّ؛ (ممکن)ە؛ (کائنات) بکەیە (معنا)ی (آیەت)یّ (مجمل) (اما)ئەمە (مراد)نیە ﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ﴾ (ما یوحي الي) ﴿مِنْ عِندِ ٱللَّهِ﴾ (حق) و (حقیقەت)، بیّ (سحر) و (افترا)؛ (منزل)ی (من عندالله)بوو؛ (حال)یش وایە ﴿وَكَفَرْتُم بِهِۦ﴾ بە (نزول)ی (من عندالله) ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ﴾ کەورە و (مختار) و (مقبول الشهادەت) ﴿مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ﴾ وەکي (عبدالله بن سلام) (مثلاً)؛ بۆیە (قسم)یّ ئەفەرموون: "ئەو (آیات)ە (مدني)یە؛ چونکي (ایمان)ی (ابن السلام) (بعد الهجرەت) لە (مدینە) بوو" (مختار)ی (سید) ئەمەیە؛ (مع هذا) ئەلّیّ: "(خطابات) لەگەلّ (کفار)ی (قریش)ە" نازانم چۆن ریّک ئەکەوي؟ ﴿عَلَىٰ مِثْلِهِۦ﴾ لەسەر (مثل)ی (قرآن)، (وحي)ی (الهي) ﴿فَـَٔامَنَ﴾ ئەو (ایمان)ی هینا ﴿وَٱسْتَكْبَرْتُمْ﴾ (بعد الشهادة) (ما الجواب)؟ چي ئەلّیّ؟ ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾﴾ ئەوانەی (متجاوز)ی لە (حد) ناگەڕیّنەوە نابیني، ئەوەندە ڕا لە خۆن ﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ ئەو (ظالم)آنە ﴿لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ لە (حق) و دەربارەی وان ﴿لَوْ كَانَ خَيْرًا﴾ (قرآن)، (مایوحي)، (ایمان) ﴿مَّا سَبَقُونَآ إِلَيْهِ﴾ لە ئیّمە بە پیّش نەدەکەوتن؛ ئیّمە (سباق)ی (غایات)ین؛ لە (مەیدان)ی (خیرات)، (حائز)ی (قصب السبق)ین لام وایە، چ (سبب)ی (نزول)ی پیّناویّ؛ (لاشک) (سرامد)آني (کفر) ئەم قسە ئەکەن، وە ئەیکەنە (علامەتی) (بطلان)ی (کتاب)ی (حق)؛ (جهلە)ی (ناس)ی پیّ (منع) ئەبي ﴿وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا۟ بِهِۦ﴾ (قرآن)، ﴿فَسَيَقُولُونَ﴾ (مستمراً) ﴿هَٰذَآ إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾﴾ کۆنە؛ دیارە (سائر)ی (کتب)یش بە افک ئەزانی ئەمە شوبهەی تیایە. بۆ

شهادەتی بە (شاهد)ی (بني اسرائیلي) (علی مثل قرآن) ﴿وَمِن قَبۡلِهِۦ﴾ پێش (قرآن) ﴿كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ﴾ (مبتدا)یە (خبر)ی لێ پێش کەوتوە؛ ئەمە پەسند دیدەیي (سید)ە ﴿إِمَامٗا وَرَحۡمَةٗۚ﴾ ئەفەرموێ: "حال"ە. دیارە (معلوم) یا پێشی (قرآن)ی (تورات)ی (موسی) بوە؛ (اما) (ایمان)یان پێ نییە؛ کە (امام) و (رحمەت)ە؛ لە (طرف) خواي بۆي (نازل)بوە ﴿وَهَٰذَا﴾ (قرآن) ﴿كِتَٰبٞ مُّصَدِّقٞ﴾ (تصدیق)ی (رسالەت)ی (رسل) و (کتب)ی (الهي) ئەکا؛ ئەڵێ: "(تورات) و (امام) و (رحمەت)ە" (قرآن) (تصدیق)ی (حق) ئەکا؛ چۆن ئەبێتە (افک) و (افترا). وابزانم (مرحمەت)ی خودا، بۆ (قرەیش) نەبوو؛ نەبوونە جوو؛ (ایمان)یان بە (تورات) نەبوو، وە (الا) (غایەت)ی (أرض)یان (مسڵمان) ئەبوون؛ (لاشک) لە (بني قریظە) و (نضیر) (صلب)ترن ﴿لِّسَانًا عَرَبِيّٗا﴾ زوبانی خۆیانە، چاکی تێئەگەن ﴿لِّيُنذِرَ﴾ (کتاب) یا (رسول) ﴿ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ﴾ بە (عذاب)ی (الهي)؛ (دنیوي) و (اخروي) ﴿وَبُشۡرَىٰ لِلۡمُحۡسِنِينَ ١٢﴾ ئەوی (مؤمن)بێ ئەبێ (محسن) بی ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسۡتَقَٰمُواْ﴾ لەسەر (مقتضي)ی (ایمان) بە (وحدانیەت)ی (رب)ی (اله) ﴿فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ١٣﴾ ترس (استیلا)یان بەسەردا، ناکا؛ بەڵکو ڕۆژی (جزا) (أصلاً) ترس و (حزن)یان نابی ﴿أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا﴾ (خوف) و (حزن)یان، چۆن ئەبی؟ (اما) لە (دنیا) (لاشک) ئەترسن؛ وە بۆ گەلێ شت، غەمگین ئەبن؛ (خصوصی) لە (فوات)ی (خیر)، لە (مصائب)ی (عامە)ی (اسلامیە). ئەمڕۆ ئەوەی (مؤمن)ی (مستقیم)بی، بۆ (احوال)ی (مؤمن) آن دڵی تەق ئەکا؛ لە غەمان زەندەقی ئەچی، لە (إنقراض)، لە (محو)ی (دین)، لە (خسران)ی (دارین). (حق)وایە، ئەمڕۆ (مؤمن)؛

(خوف) بیگریٚ ﴿جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ﴿١٤﴾﴾ (حق الإنصاف) (ایمان)ی بیٚ (عمل) چ نیه ﴿وَوَصَّيۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ﴾ (مطلقا)؛ (ابوبکر) و (غیر)ی (ابوبکر). بەڵیٚ، (صدیق)ی (اکبر)_(حسب الأمر)_ (اجرا)ی (وصیەت)ی (الهی) کرد (لاشک) سەروەری (محسن)آنە؛ دەربارەی (ابوین)، دەربارەی (اولاد)، دەربارەی (انام)؛ (مراد) (اشارە)یە بۆ دوو (فرقە)؛ یەکی لە (محسن) آن، یەکی لە (ظالم)آن؛ بە(تاکید) (امر)ی کردیتە (انسان) ﴿بِوَٰلِدَيۡهِ إِحۡسَٰنًا﴾ بە(احسان) دەر (حق) باب و داکی؛ (زید)ە (وصیەت)ی دەر(حق)دا کە ﴿حَمَلَتۡهُ أُمُّهُۥ كُرۡهٗا﴾ (مشقەت)ی گران ئەبی؛ (اغلب) نەخۆش ئەبن، (اشتها)ی خواردنیان کەم ئەبی ﴿وَوَضَعَتۡهُ كُرۡهٗا﴾ (عذاب)؛ دیارە بەستەزمان، ئەزیرێنی (بعضاً) چریکەی ئەڕوا، بۆ ئاسمان ﴿وَحَمۡلُهُۥ﴾ (مدە)ی ﴿وَفِصَٰلُهُۥ﴾ لە شیر کردنەوەی ﴿ثَلَٰثُونَ شَهۡرًا﴾ ئەفەرموون: "(اشارە)یە، بۆ (اقل)ی (مدّە)ی (حمل)" (تمام)؛ (لکن) لە (سورە)ی (لقمان) (اشارە) بۆ (مدە)نیە؛ نە(معتاد) نە(غیر)ە (معتاد)؛ ئەفەرمویٚ: "(حملته امه وهنا على وهن، وفصاله في عامين" کەوابی، (سر)ێکی _(حسب المقام)_ تیایە؛ (مُراد) (بیان)ی (اذیەت) و (مشقەت)ی داکە؛ کە لە (مدّە)ی (حمل) و (رضاع) ئەی چێژیٚ (ولد) تیٚی بگا (مکافأت)ی بداتەوە؛ (لاشک) تا (٢)مانگ لە (حمل)ی ئەڕوا؛ (درک)ی گرانی ناکا؛ وەک لە (آیەت)ی (سورە)ی (اعراف) ئەفەرمویٚ: "(حملت حملاً خفیفاً)" جا وا بە دەرئەکەویٚ، (زمان)ی (مشقەت) _ئی(حمل)_ شەشە؛ وە(مشقەت)ی تەواو لە دوو ساڵان دایە؛ (ولو) گەلیٚ کەس، لەو (مدّە) کەمتر، لە شیر ئەبنەوە (علما)ی (اسلام) و (حکما)ی (یونان)، قسەیان لە (اکثر)ی (مدّە)ی (حمل) کردیە؛ کە (حسب العادەت)، (اقل)ی لە شەش (اکثر)ی لە چوار ساڵ؛ کەمتر و زیاتر نیە؛ دوو (حکم) (ذکر)

ئەکەن، (حل) نەکراوە؛ یەکی (انسان) بە حەوت مانگی بە (ولد)بی، ئەژیە؛ بەهەشت مانگی ناژیە؛ یاکەم وایە بژیە؛ (استثنا)یە (نقل) لە (أرسطو) ئەکەن؛ (الا) لە (مصر) نەبی؛ (یعنی) لەویٚ زۆر ئەژیە؛ ئەمەش زێدە (اشکال)ە؛ یەکیٚ کە ڕۆژ ئەگیریٚ، سێبەری (اشیا) ئەبێتە (هلالی)؛ بۆ مانگ گیران، وانابی؛ (فلکیون)ی (غرب) چی ئەڵێن؟ وە (ڕەحمەت) کێشانی داک بە (ولد)ی، لە دوو ساڵان، تەواو نابی؛ تا فەراقە ئەبی، دەگاتە (زمان)یٚ لە غەم ڕەسیدە، ئەبی، زۆر (ڕەحمەت)ی بۆ ئەخوا ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ﴾ (زمان)ی (قوەت) ﴿وَبَلَغَ أَرۡبَعِينَ سَنَةً﴾ (زمان)ی (کمال)ی؛ (مبدا)ی (زمان)ی (بعث)ی (رسول) لە (قرآن) دانیە؛ ئەمە بە (تاریخ) ئەزاندریٚ. بەڵیٚ ئەگەر (معلوم)بی، (حضرەتی عیسی) لە (٢٢) ساڵ زیاتر نەژیایە؛ بۆ وی (مجبوراً)؛ (مبدا) ئەبیٚ؛ نازانم ئی (یۆحنا)ی چۆنە؟ ئایا (وآتیناه الحکم صبیا) (دلالەت)ی (صراحەت)ی هەیە، لەسەر (نبوەت) و (رسالەت)؟ ﴿قَالَ رَبِّ أَوۡزِعۡنِيٓ﴾ (رغبەت) و (میل) و (شوق)م، پیٚ (کرەم)کەی؛ (یعنی) (امداد) و (توفیق)ی خوا، نەبی لە (ادای)ی (شکرانە)ە، نەرناچی (توفیق)م بدەی ﴿أَنۡ أَشۡكُرَ نِعۡمَتَكَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَيَّ﴾ بە (ایمان)؛ (دینی) و (دنیوی)؛ (آیەت) (صدق)ی بە تەواوی لە (صدیق)ی دیٚ؛ خۆی، داک و بابی، (اولاد)ی؛ نێر و مێی، هەمووی (مسلمان) و (مؤمن) و (مستقیم)ن؛ نەک بۆ (صدیق)، بۆ (عالم)ی (عربی) و (اسلامی) شایانە؛ (افتخار) بە (صدیقە) وە (ذات النطاقین) بکەن؛ (صبر) و (متانەت) و (غیرەت) و (عزەت)ی (نفس)ی (ذات النطاقین)؛ (والد)ی (عبدالله بن الزبیر) تیا (متحیر)ە؛ ئەم (شجاعەت) و (قوەت)ی (قلب)ە، لە ئافرەتان، (غایەت) ئەندەرە (رضي الله عنهما) ﴿وَأَنۡ أَعۡمَلَ صَٰلِحٗا تَرۡضَىٰهُ﴾ (عمل)ی (صدیق)؛ (صلاح)ی (إصلاح)ی؛ دوای

(وفات)ی (رسالەت پەناه)، دەرکەوت؛ ئەوەی (موجب)ی (رضا)ی خوای بوو، بەجێی هێنا؛ (حقا) (خدمەت)ی کرد؛ گەلێ جار وتوومە: "دوای (رسولی اکرم)، دوو کەس _(نظر) بە کردەوەیان_ لە (نهایەت)ی پەرێشانی؛ (نادر الوجود)ن؛ (ابو بکر)،(محمد چلبی عثمانی). وە هەریەک (معاوەنە)یە (نادر الوجود)یان بوە" ﴿وَأَصۡلِحۡ لِي فِي ذُرِّيَّتِيٓۖ﴾ ئەمەش بۆ (ابوبکر) (مسیر) بوو؛ گشتیان، (نائل)ی (حرف)ی (ایمان) و (صحبەت) بوون؛ (صدیقی) بوە (حبیب)ی (رسول الله) ﴿إِنِّي تُبۡتُ إِلَيۡكَ﴾ شێوەی (أنبیا) و (اهل)ی (صلاح)ە ﴿وَإِنِّي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ۝١٥﴾ (روح)ی (إسلام) و (إستلام) لە (صدیق)ی (أکبر) هاتیتەجێ؛ (إنقیاد) و (إطاعە)ی لە (صلح)ی (حدیبیە) بەتەواوی دەرکەوت؛ (واقعاً) (إطاعە) و (إنقیاد)ی (خالد بن ولید) کە (تبلیغ)ی (امری) (عمر)ی کرایە؛ (محیر العقول)ە؛ (مع أنە) وەکی (مدققی) (مؤرخین) ئەڵێن: "لەو (آنە)دا، ئەیتوانی (ثورە) و (انقلاب)ی (عظیم) بکا" (منقبە)ی (اسلامی) زۆر گەورەیە. (دفعە)یە بە ماموٚستا کۆرەم گوت: "ئەمن (اعتقاد)ی (ولایەت) و (ملایەتی)م بە توو نیە؛ (اما) (بعض)ە (اخلاق)ت هەیە؛ بە(مسڵمان)ی بەڕاستی ئەچی" هەناسەکی هەڵکێشا، فەرمووی: "لە هەموو (عومر)ی خۆم، یەک (ساعەت) بە تەواوی (مسڵمان)بام (کافی)م بوو" یەکی لە (حق)ی (اسلامەتی) تێکۆشینە، بۆ (صلاح)ی (ذریەت)؛ (دینی) و (دنیوی)؛ وەکی ئەڵێن: "(تامین)ی (استقبال)" (مع الأسف) (سواد)ی (أعظم) (ابن الوقت)ن (سعی) بۆ (آتی)، بۆ (اولاد)یان ناکەن؛ خۆیان خۆش رابوێرن سبەی هەرچی بادا، باد؛ (الهي اسالک حیاةً طیبةً وذریةً طیبةً) ﴿أُوْلَٰٓئِكَ﴾ ئەوانە، دیارە (منحصر) نیە، لە (شخص)ێ. لە پاش (زمان)ی (صحاب)آن، ئەو (نوع)ە، هەن؛ داک و باب و (اولاد) و (اقارب)؛ دوور و نێزیکی، لەسەر (دین)ی (اسلام) خڕبوینەوە، (شکران)ەی خوایان کردیە، لەسەر ئەو

(نعمە)؛ خەریکی (اعمال)ی (صالحە) بووین؛ وە خەریکی (إصلاح)ی (اولاد)یش ﴿ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنۡهُمۡ﴾ نافەرموی: "منهم" قسەشیان، لێنەکردیە ﴿أَحۡسَنَ مَا عَمِلُواْ﴾ (سید) (حسن) ئەکا، بە (مباح)؛ وە (تناول)ی (مندوب)ی ئەکا؛ لام وایە (اشارە)یە، بۆ (منقبە)یە (عظیم)؛ (انە) ئەوانە (اتباع)ی (احسن) ئەکەن ﴿وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمۡ﴾ ئەگەر ببی؛ (طبیعی) (انسان) لێی (خالی)نیە؛ وە (سیئە)ش (نظر) بە (أشخاص) ئەگۆڕێ ﴿فِيٓ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَنَّةِۖ﴾ (منتظم)ن لە (سلک)ی وان ﴿وَعۡدَ ٱلصِّدۡقِ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ١٦﴾ (علی السنة الرسل) ﴿وَٱلَّذِي قَالَ لِوَٰلِدَيۡهِ﴾ کەلێ کەس تاگەورە ئەبن، داک و بابیان ئەژیەن؛ کەم وایە (حق)ی ئەمەکیان، بەجێ بێنن، چ جارێ ﴿أُفّٖ لَّكُمَآ﴾ بە هەزار (نوع)ە (آلام) (جفا)یان ئەدەن لەو سالانە (امر)ێ زۆر (غریب) لە (جوار)ی ئێمە رووی دا ئافرەتێ کوڕەکی هەبوو؛ بە خوونی جگەر، گەورەی کردبوو؛ ڕۆژێ لەسەر قادرمەیبانی، فڕێیدا خوارێ؛ وا بزانم شەقەکیشی لە بن زگی داکی دابوو؛ ئافرەتەکە، بێهوش بوو؛ (حتی) وتیان: "ئەمرێ" بە خۆهاتەوە، لەبەر خوا ئەپاڕایەوە: "خوایە کوڕم نەگری، (عذاب)ی نەدەی، گەردەنی ئازابی" (مقابل)ی ئەو (اهانە) و (عذاب)ە، لەبەر خوای ئەپاڕایەوە تکای بۆ ئەکرد؛ ﴿أَتَعِدَانِنِيٓ﴾ (وەقت)ی کە (دەعوەت)ی ئەکەن، بۆ (ایمان) بەخوا، وە بە ڕۆژی (جزا) ﴿أَنۡ أُخۡرَجَ﴾ لە (قبر) زیندی ببمەوە ﴿وَقَدۡ خَلَتِ ٱلۡقُرُونُ﴾ لایعد ﴿مِن قَبۡلِي﴾ مردن، تا ئێستا کەسیان، زیندی نەبوویتەوە؛ ئەگەر وابا، تا ئێستا شتێ هەر ئەبوو ﴿وَهُمَا﴾ داک و بابی ﴿يَسۡتَغِيثَانِ ٱللَّهَ﴾ هاوار (یاربی) (الغیاث) خوایە؛ (سراج)ی دڵی بکەیەوە؛ (نور)ی (ایمان)ی بهاوێیە رۆڵەکە ﴿وَيۡلَكَ ءَامِنۡ﴾ (ایمان) بێنە؛ نازانێ، (لازم)نیە، تا ئێستا نەبوویی،

(الی الأبد) نەبی؛ چی بکەین: بێ (منطقی)یە ﴿إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ﴾ بە (بعث) و (مکافات) و (مجازات) ﴿فَيَقُولُ﴾ لە (جواب)یاندا ﴿مَا هَٰذَآ﴾ ئەو (وعد)ە، نیە ﴿إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ١٧﴾ بێ (أصل) و (اساس)ە؛ وەکی (حکایەت) نوسراوەتەوە ﴿أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ﴾ ئەوانەی وا دەڵێن؛ ئەوانەن ﴿حَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَوۡلُ﴾ (قول)ی (الهي) لە (حق) (ابلیس) و (اتباع)ی ﴿فِيٓ أُمَمٖ قَدۡ خَلَتۡ﴾ را بردینە ﴿مِن قَبۡلِهِم﴾ پێش ئەوانە (امم)ەکان ﴿مِّنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِۖ إِنَّهُمۡ﴾ هەموویان ﴿كَانُواْ خَٰسِرِينَ ١٨﴾ وەکی (زمخشری) ئەفەرموێ: بەو (کلام)ە دەرئەکەوێ، کە ئەم (آیەت)ە؛ لە (حق) (عبدالرحمن بن ابی بکر) (نازل) نەبوە (عبدالرحمن) لە (أفاضل)ی (أصحاب)ەی (محمد)ی بوە؛ (سبحان الله) (مروان بن حکم) ئەڵێ: "ئەم (آیەت)ە لە (حق) ئەو (ذات)ە، (وارد) بوە" (حظ)ناکەم، قسەی ناشیرین بکەم (حتی) لە (حق) کەسێ، وەکی (مروان)؛ (حساب)یان لەسەر خوایە (استبعاد)ی (جمیع)ی (اجزا) و (اعادە)ی (علی شکلها السابق) لە (اذهان)ی (عمومی)، بە (استحالە) (رسوخ)ی بەستیبە ﴿وَلِكُلّٖ﴾ لە (فریقین) (مقر) و (منکر)؛ (بار) و (عاق)، لە (جن) و (انس) ﴿دَرَجَٰتٞ﴾ (إنحطاط) و (ارتفاع) ﴿مِّمَّا عَمِلُواْ﴾ (درجە)ی (عامل) لە (درجە)ی (عمل)ە، بە گوێرەی وییە؛ (اعمال)ی (خیریە) چ (شریە) (تفاوت)ی هەیە؛ (وکذلک مکلف) تا لە (خیرات) ئەگاتە، (درجە)ی (اعلا)، (جزا)ی (اعمال)ی هەمووی بە (احسن) ئەدرێ؛ وە تا لە (شر) ئەگاتە؛ (دەرکە)ی (اسفل)، (جزا)ی گشتی بە (اسوا)ە (والا) بە (حسن) و (سوء)ە ﴿وَلِيُوَفِّيَهُمۡ﴾ (جزا)ی ﴿أَعۡمَٰلَهُمۡ﴾ (درجات)ی دلنا ﴿وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ١٩﴾ بە تەواوی (حق)یان ئەدرێت ﴿وَيَوۡمَ يُعۡرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ عَلَى ٱلنَّارِ﴾ لەو (طرز)ە (عبارەت)ە، (جمع)ێ لە (علما)ی (بلاغەت)

ئەفەرموێ: "(معنا)ی لە (قلب)ە" وەکی ئەڵێن: "عرضت الناقة على الحوض" (يعني) (عرضت الحوض على الناقة) لە کوردی ئەڵێ: "ئەو وڵاغە نشانی آوی‌دە؛ بزانە ئاو ئەخواتەوە، یان نا"، "دوێنێ ئەو کڵاوەم لەسەر نا؛ دەرپێم لە پێکرد" ئەو (نوع)ە وشەیە، خۆشە، (مقبول)ە؛ (سرّ)یش دیارە. (بعضی)ێ ئەفەرموون: "یعرضون؛ (یعذبون)" وەکی ئەڵێن: "(عرض بنو فلان على السيف) (يعنى) (قتلوا)" (ابن منير) ئە فەرموێ: "(آیەت) وەکی (قول)ی (عرب)آن، نیە؛ چونکی کانی و (حوض)، بێ (ادراک)ن (عرض)ی شتیان بۆ ناکرێ؛ (اما) ئاگر، وەکی لە (نصوص) (معلوم) بوە؛ (ادراک)ی هەیە (جحيم) قسان ئەکا" کەوابی، (صوفی)ش بۆیان هەیە، بڵێن: "لە (عبارەت)ی (عربی)شدا، (قلب)نیە؛ (کائنات) هەمووی (مدرکه) (وان من شيء الا يسبح بحمده)"؛ لە (بحث)ی (مجاز)ی (عقلی) گەلێجار، بە (فقێ)یان ئەڵێم: "(سبحان الله) کە (اعتقاديات) هاتە، مەیانە؛ (حقیقەت) و (مجاز)یش ئەگۆڕێ"؛ (بعض)ێ بە (قلب)ی (عبارەت)ی (راضی) نین یا (اما) (قلب)ی (حقائق) ئەکەن. ئەوێ ڕۆژی پێیان ئەگوترێ: ﴿أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا﴾ ئەوەی (ایمان)ی بە (حشر) و (عذاب) نەبێ، هەرچی بیکا، ئەیکا؛ وە دڵی، (وجدان)ی، (ضمیر)ی، (متالم) نابی (لذّت)ي بێ (کدر) ئەکا، (مؤمن)ی (بالبعث والجزاء) گوناهیش بکا ئاهی (ندامەت)ێ ترسێ (خەجاڵەت)ێ (لذت)ی لێ تێک ئەدا، بێ درۆو نابێ وەکی (خیام) ئەڵێ:

گیرەم کێ مەرا فروو گوزاری بە (کرم)

زان شەرم کێ دیدەیی چێ کەردەم، چێ کونەم

(لذائذ)ی (منکر)ی (بعث)، تەواوە؛ بە (نوع)ێ کە لە (آخرەت) (حقّ)ی نامێنێ ﴿وَاسْتَمْتَعْتُم بِهَا﴾ بە (طيبات)یان؛ (ولو)کی (اخبث الخبائث) بی؛ (طبیعی) فنجانێ (ویسکی) لای، لە هەزار پیاڵە چایەی (أطیب)ترە

﴿فَٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ عَذَابَ ٱلۡهُونِ﴾ بە (هون)یش خوندرایتەوە ﴿بِمَا كُنتُمۡ﴾ (في سالف الأيام) ﴿تَسۡتَكۡبِرُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ لەسەر (عباد)ی خودا خۆتان هەڵ ئەشەنگاند؛ خۆتان لا زۆر بوو؛ (خلق)تان لا، کەم؛ ئەمەش ﴿بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ﴾ بێ (وجه)؛ (قوم)ێ (نظر) بە خەڵکی، هیچ.

(وفي الحقيقة) (استکبار) بۆ کەس (حق)نیە؛ (کبریائی) ئیخوایە ﴿وَبِمَا كُنتُمۡ تَفۡسُقُونَ ٢٠﴾ هەر چەند ئەو (تلذذ) و (استمتاع)ە، بەو (نوع)ەی ئێمە (عرض)مان کردن، (خاص)ی (منکر)ی رۆژی (جزا)یە؛ (اما) لەسەر (اهل)ی (ایمان)یش (لازم)ە ئاگایان لە خۆبی؛ دوای (اشتها) نەکەون؛ بە (خشونەت)ی (عیش) (الفەت) بکەن؛ بۆ (دنیا) و (دین) قانزاجە لە (دنیا) رۆژی لێقەومانی هەیە؛ (وقایە) (لازم)ە بنۆرنە (سیرەت)ی (عمر)ی، فەرمایشاتی (عمر)ی، (لکن) (تحریم)ی (طیبات)ی خوای ناکرێ، ئەبێ نەختەکیش (استفادە) لە (طیبات)ی (رزق)ی (الهی) بکرێ؛ (حاصل)ی وەکی کوردی ئەڵێن: "نەشیش بسووتێ نە کەباب" ئەوەی لە (طاعەت)ی (رسول) دەردەچێ؛ بە (تکبر) و بێ (حیا) بێ نابینی لە (عاقبەت) ناترسێ؛ لە هەموو (قیود) دەرئەچێ ﴿وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ﴾ بۆ (قوم)ی خۆت ﴿إِذۡ أَنذَرَ قَوۡمَهُۥ بِٱلۡأَحۡقَافِ﴾ (موقع)ە کە، لە (یمن)؛ (رمل)ستان (رمل)ی (مستطیل) و (معوج)؛ بە خوارە کەو پێچەکە ﴿وَقَدۡ خَلَتِ ٱلنُّذُرُ﴾ (رسل) نەبوون ﴿مِنۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهِۦٓ﴾ لە (دور)آن پشتی؛ لە (من خلفه) (إضطراب)یان هەیە (خلاصە) دوور بوون، یا دوور کەوتبوونەوە، لە (بحث)ی (رسل)؛ (انذار)ی کردن ﴿أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَ﴾ (غیر)ی خوا هیچ مەپەرستن ﴿إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ﴾ لە (جهەت) (لطف) و (مرحمەت)ەوە ﴿عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٍ ٢١﴾ (عظمەت)ی (یوم) بە (عظمەت) (مافیه)ییە ﴿قَالُوٓاْ

أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا﴾ (صرف)مان کەی بە درۆ وەرمان گێڕی﴿عَنْ ءَالِهَتِنَا﴾ لە (عبادەت)یان ﴿فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ﴾ (عذاب) ﴿إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾﴾ لە (رسالەت) لە (اخبار) بە (عذاب)ی (یوم)ی (عظیم)؛ بزانین کەی دێ ﴿قَالَ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ﴾ (محقق) دێ؛ (علم) بە (وقت)ی (عائد)ی خوایە؛ لەو (خصوص)ە (وحی)م بۆ نەهاتیە ﴿وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦ﴾ لە خۆڕا ناتوانم چ بڵێم؛ من (رسول)م، چ بفەرموون، ئەوە (تبلیغ) ئەکەم ﴿وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾﴾ لەبەر (جهل)ە (اقتراح)ی وا ئەکەن ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ﴾ (ما یوعدون) ﴿عَارِضًا﴾ (سحاب)، ئەوەی هات، بۆ وڵاتیان ﴿مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ﴾ (انە) خۆیان لە بناری بووین؛ (وادی)یان لە پێشگاهی (مقر)یان بوە؛ لە (طرف) (بحر)ە وە، ڕوو بە ڕووی وڵاتیان، هەور هاتیە ﴿قَالُوا۟ هَٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا﴾ بارانی (خیر)مان، بۆ ئەبارێنێ ﴿بَلْ هُوَ مَا ٱسْتَعْجَلْتُم بِهِۦ﴾ تاڵووکەتان لێئەکرد؛ دەبابێ، بۆ (تاخیر) ئەبی؛ کوا دێ، کەی دێ؟ ئەوە بایە ﴿رِيحٌ﴾ بایە (شدید)؛ دوور بی، وەکی (بعض)ە ڕەشە بای(کۆ)یە ﴿فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾﴾ بە ئێش ئێشێنێ ﴿تُدَمِّرُ﴾ (هلاک) ئەکا ﴿كُلَّ شَىْءٍۭ﴾ ئەوەی بە سەریابێ؛ لە (انسان) و (حیوان) و دار و بار و خانی و ڕەشماڵ؛ نەک چیا و (أرض) و ئاسمان؛ (کلیەت)ی هەرشتە بە(مقام)ە؛ (تدمیر)ە کە ﴿بِأَمْرِ رَبِّهَا بِأذنِ ربِّهَا﴾ (اذن)ی (تکوینی)؛ وای بە(قوەّت) کردبوو، کە ئەو (نوع)ە (تدمیر)ە بکا. (ممکن)ە بۆ (قدح)ی (قول)ی(اهل)ی (حکمت)ی (طبیعی)بی. (حقیقةً)با، (اسباب)ی هەیە (لکن) (طبیعی)نیە؛ لە (تدبیر)ی (الهي) دەرناچی. (بعضی)ەکی وا هەیە؛ (انسان)ی (منصف) (مجبوراً) ئەڵێ: "ئەمە لە (طرف) خوایە" ئەبینی

(فضا) (فضا)یە؛ (هوا) (هوا)یە؛ ناگەها تێی هەڵ ئەکا، وا بە (قوەت)؛ ئەڵێی (دنیا)ی لێ (تضییق) کرایە؛ وەک پوشازی دۆڵی ئاشی. ئێستا گەلێ جار، بای بە (قوەت) دێ، شارێ تێکشەدا، پاپۆڕان (غرق) ئەکا؛ (زلزلە)ش دێ، (مملکەت)ێ وێران ئەکا؛ ئەڵێن: "(غضب الطبیعەت)ە" (یعنی) (توبە) و (انابە) ناکەن، (اعتبار)ی پێناگرن؛ چونکی (حسب الظن) (بعض)ە (اسباب)ێ (طبیعی)یان، گۆیا (کشف) کردیە؛ (لکن) (حق الإنصاف) هەرچی بێ، (مدبر)ێکی پێ ئەوێ؛ ئەو (قوم)ە بایە بە (شدّت)یان بە سەرلهات بە (هلاک)ی دان ﴿فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰٓ إِلَّا مَسَٰكِنُهُمْ﴾ (غیر)ی (مسکن) چیدییان نەما، بدیترێ ﴿كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾﴾ ئێوەش بترسن؛ خوایە (وەقت)ییە؛ ئەوانەی (اعدا)ی (دین)ن، (تدمیر)یان کەی. لام وایە (زێد) لەوەندەی، لە (قرآن)دایە، (لزوم)ی نیە؛ (خصوص)ئی نەختێ بە گوێرەی رەوشی (زمان)ە، نەگونجێ؛ (روایەت) ئەکەن؛ (جنابی رسالەت) لە فرتەنە ترساوە؛ (حقیقةً) گەلێ فرتەنەی وا ئەبێ، زۆر (دەهشەت) ئەدا؛ نێزیکە (انسان) بێ ئومێد بێ؛ (اما) لە وڵاتێ دی، بەڵکوو لێک نێزیکیش چ (اثر) و (خیر)ی لێ نیە؛ (سبحان الله) ساڵێ چەند لەوە پێش (صعقە)یە لە (طرف)ی (سما)وە هات؛ بەردێکیشی لە دوای هاتەخوار؛ لە نێزیک (هەڵەجە) دێیەکە_ لە (حوالە)ی (هەولێر)_ کەوت؛ ئێمە لە (قوەت)ی دەنگی وەخت بوو_ (معاذالله)_گوێمان گرانبێ؛ کەچی لە (کرکوک) و نێزیکتریش گوێیان لێنەبوو بوو؛ (مع هذا)، (کۆ)یەوە (امثال)ی کۆییان کە مانگ ئەگیرێ؛ تەقە تەق ئەکەن، تاکو جنۆکەکانی مانگیان گرتیە، بترسێن، بەرەڵای کەن؛ ئەمە (علامەت)ی بێگوێیە ﴿وَلَقَدْ مَكَّنَّٰهُمْ﴾ (عاد) ﴿فِيمَآ إِن مَّكَّنَّٰكُمْ فِيهِ﴾ ئێوە کە (تکبر) و (تحیر) ئەکەن؛ ئەو (مکنەت) و (قدرەت) و (قوەت) و (سعەت)ی ئەوان تیابون؛ ئێوە تیانین؛ لە هەموو (جهات) (فوق)ی ئێوە

بووون. (سؤال)ێ ئەکەن: بۆ نافەرموێ: "فیما ما مکناکم؟" (یعنی): بۆ له (بدل): (ان)ی (نافیه) (ما)ی (نافیه) نافەرموێ؟ (مع انه) لەگەڵ (ما)ی، (فیما)ی (جناس)ی ئەبی. له (بقاعي) (عبارەت)ی (نقل) ئەکەن تورەهات، گوێ یا: (صعب)ه؛ (ملا)ی ئەوێ، (بیزاني) من ئەو (نوع)ه (خزعبلات)ەم، لا (ملا)یەتي نیه؛ وه له (نظر)ی (بلاغەت) (جناس) و مەناسي (بدیع) ئەوەندە (مقبول) نیه؛ (سؤال) و (جواب)ی لێبکرێ ﴿وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَـٰرًا وَأَفْـِٔدَةً﴾ (الات)ی داني (ادراک)یان بوه؛ (لكن) له جێی خۆي (استعمال)یان نەکردیه؛ وایه، (جنابی حق) ئەو (مشاعیر)ی دایتیه (حکیم)ێ، دایتیه مەش. لام وایه (جمع)ی (سمع) (یعني) (اسماع) له (قرآن) دلنیه ﴿فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَـٰرُهُمْ وَلَآ أَفْـِٔدَتُهُم مِّن شَىْءٍ﴾ چ (فائده)یان لێ نەدیتن؛ چەشمی (اعتبار)یان نه بوو ﴿إِذْ كَانُوا۟ يَجْحَدُونَ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ﴾ ئەوەی (انکار)ی (آیات)بکا، (استفاده)ی لێناکا، به (تامل) لێی نا (فکر)ێ؛ (فضل) له (انکار) گەمەیان به (آیات)ی خوا ئەکرد ﴿وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٦﴾﴾ (عذاب) (الهي) که (رسول) (وەعده)ی پێئەدان ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم﴾ (یا اهل مکه، یا معشر (قریش) ﴿مِّنَ ٱلْقُرَىٰ﴾ ئی (قوم)ی (ثمود) و (صالح) ﴿وَصَرَّفْنَا ٱلْـَٔايَـٰتِ﴾ (تکریر)مان کرد، بۆ وان ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾﴾ دیاره: (صرف) و (توضیح) و (بیان) بۆچییه؟ بۆ تێگەیشتن و گەڕانەوەیه؛ ئەوەی ناگەڕێتەوه (قباحەت)ی خۆیەتی ﴿فَلَوْلَا﴾ (هلا) بۆچی؟ چما؟ ﴿نَصَرَهُمُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ قُرْبَانًا ءَالِهَةًۢ﴾ ئەیان ووت: "انما نعبدهم لیقربونا الی الله زلفی" (مادام) وا بوو، ئەبا قورتاریان کەن؛ بەتکا، به (رجا) به هەر (نوع)ێ بێ؛ ئەوانه لەسەر (عبادەت)ی وان وایان به سەرهات و له سەریشیان نەهاتنه

(جواب) لە قاموس ئەڵێ: (قربان) بە (معنی) (وزیر)ی (خاص) هاتیە ئەوانەی (منکر)ی (حشر)ن (عبادەت)ی (تماثیل) ئەکەن، بۆ (دفع)ی (بلا)ی (دنیا)بێ؛ وە (الا) چیتریان لانیە ﴿بَلْ ضَلُّواْ عَنْهُمْۚ﴾ لێیان گوم بوون، لێیان (غافل) بوون؛ ئەمە قەشمەریە؛ (یعنی) ئەگەر (غائب) نەبان، بە هاواریانەوە، ئەهاتن؟ ﴿وَذَٰلِكَ﴾ ئەوە ﴿إِفْكُهُمْ﴾ درۆیانە، (الهی) وان، نە (غائب)ن، نە (حاضر)ن بێ (ادراک) (نظر) بە (معبودی) چ نیە ﴿وَمَا كَانُواْ يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾﴾ ئەوە بوو، (ثمرە)ی درۆ و (افترا)یان؛ (حقیقةً) درۆبوو ئەوانەی بۆ (تقرّب)ی (الی الله) (عبادەتیان) ئەکرد. ﴿وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ﴾ ڕوومان وەرگێڕان، بۆلای توو؛ (عربی) (وجهنا) ﴿نَفَرًا﴾ جەماتێ ﴿مِّنَ ٱلْجِنِّ﴾ (مشهور)ە، (مابین)ی سێ و دە (نفر)ی ئەڵێنێ. لە (قاموس) ئەڵێ:" (النفر: الناس کلهم، و ما دون العشرة من الرجال) (تفصیلات)ی هاتنی (جن) بۆ (خدمەت) (رسول الثقلین) لە (اوائل)ی (سورە)ی (جن) (ذکر)ی ئەکەین (انشاءالله).

﴿يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ﴾ (جناب)ی (رسول) (قرآن)ی ئەخوند؛ ئەوانیش گوێ یان لێ ڕاگرتبوو؛ بارێ (قوم)ی (نجیب)ی (بنی آدەم)؛ چ نەبێ وەکی (جن) گوێی لێ ڕاگرن، وە تێی بگەن؛ (مع انه) ئەوانە (نوع)ێ ترن؛ دوورن، لە (نسب)ی ئێمە؛ ڕێی (سما)یان لێگیرایە لای خۆیان تووشی (ضرر) و (خلل) بووین ﴿فَلَمَّا حَضَرُوهُ﴾ (تلاوەت)ی (قرآن) ﴿قَالُوٓاْ﴾ خۆبەخۆ ﴿أَنصِتُواْ﴾ وس بن ﴿فَلَمَّا قُضِيَ﴾ تەواو بوو ﴿وَلَّوْاْ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾﴾ گەڕانەوە لای (قوم)ی خۆیان؛ بۆ (تخویف)یان تا (ایمان) بێنن ﴿قَالُواْ يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا﴾ گەورە ﴿أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ﴾ (نلتاً) (انجیل)ی (عیسی) (علیه الصلاة و السلام) ئي (أصل) (تدوین) نەکرا؛

پاشان هەر کەسە شتەکی نووسی، بە (تواریخ)ی (مختلفە)؛ ناویان لێنان (انجیل)، وە (ممکن)ە بلێن: "ئەو (اثر)ی لە (نزول)ی (تورات)یان دیت، تا (نزول)ی (قرآن) لە چ (کتێب)ێکی تریان نەدیت ﴿مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ﴾ لە (کتب)ی (الهی) ئەبێ لە (قراءەت)ی (رسالەت پەناه)، (ئایەت)ێ بوونی: (مشعر) بە (تصدیق)ی (کتاب) لە (کتب)ی (رسل)ی (سابق) ﴿يَهْدِيٓ إِلَى ٱلْحَقِّ﴾ لە (اعتقادیات) ﴿وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾﴾ لە (احکام)ی (فرعیه). وا ئەفەرموون ﴿يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُواْ دَاعِيَ ٱللَّهِ﴾ (رسول)ێ (کریم)؛ (مرسل) بە (کتاب)ێ (حکیم) ﴿وَءَامِنُواْ بِهِۦ﴾ (ایمان)ی پێ بێنن ﴿يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ﴾ (بعض)ێ (ضرر)ی نیه ﴿وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾﴾ دیارە گەر (مسلمان) بوون، هەر گوناهێ (سابقاً) کردبیتیان، پێی (معذَّب) نابن. (شێخ ابن سینا) (تعریف)ی (جن) ئەکا، وە ئەفەرموێ: "هذا تعریف لفظی" (بعض)ێ وا گومان ئەبەن؛ کە (شێخ) (انکار)ی (جن) ئەکا؛ نەخێر؛ (حتی) (معتزلی)ش (انکار)ی (جن) ناکەن؛ (اما) لە (مابین)ی (نظار)ی (حکما) و(متکلمین) لە (ماهیەت)ی (جن) (خلاف)یانە؛ ئەوەی (ثابت)بوو، ئەبیتە (تعریف)ی (حقیقی) (جن). ئەگەر لەبەر ئەمەندە بلێن: "ناچنە بەهەشت" چ (معنا)ی نیە. ئەوانە لە (مقام)ی (انذار)ن (خطاب)یان لەگەڵ (غیر)ە (مؤمن)آنە ﴿وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِيَ ٱللَّهِ﴾ (ظاهراً) ئەمەش (کلام)ی وانە. نازانم خوا (نقل) لە جنۆکان ئەکا؟ ئەو (کلام)ە کوو ئەبێتە (قدیم)؟! ﴿فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي ٱلْأَرْضِ﴾ چی پێ ناکرێ، قورتار نابی، بۆ هەر کوێ (فرار) ئەکا، ئەگیرێ، ﴿وَلَيْسَ لَهُۥ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءُ﴾ کەسیان نیە، (ناصر) و (معین)یان بی، بە فەریادیان بگا، لە (عذاب) (نجات)یان بدا ﴿أُوْلَٰٓئِكَ﴾ ئەوەی (ایجاب)ەی (داعی) نەکا، بە

خۆی، بە (ولی موهوم)ی خۆی بنازێ ﴿فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾﴾ وا دەرئەکەوێ، ئەو (ذوات)ی (کرام)ی (جن)؛ (مؤمن) و (موحد)ێ تەواو بووین؛ (حقیقةً) شایانی (تبجیل)ن؛ ئەوانە لە هێسک کرێنەوان نین ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا﴾ نەیان زانیە، (تفکر)یان نەکردیە؟ ﴿أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ﴾ هەمووی ﴿وَٱلْأَرْضَ﴾ (مع العناصر) (یعنی) (سفلیات) ﴿وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ﴾ (ظاهر) وایە، ئەم (آیەت)ە (راساً) فەرموودەی خوابێ؛ وە (نفی) ماندی بوون، بە (خلق)ی (سموات) و (أرض) زۆر بە (موقع)ە؛ (ضمناً) (تبریە)ی (تورات) ئەکا؛ ئەوەی ئەڵێ: "خوا ماندی بوو، ڕۆژی شەموو (استراحەت)ی کرد، لەسەر (عرش)ێ، لەسەر پشت درێژ بوو" لە (تورات)ی (موسی) نیە؛ (خالق)ێ وا، ئایا (لیس) ﴿بِقَٰدِرٍ﴾ (قدرەت)ی نیە ﴿عَلَىٰٓ أَن يُحْـِۧىَ ٱلْمَوْتَىٰ﴾ مردیان زیندی کاتەوە ﴿بَلَىٰٓ إِنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾﴾ (شیء)ێ (ذی شان)؛ (طبیعی) (اقتدار) لەسەر (امور)ی (تافهە) ستایشی (کبریائی) پێناکرێ؛ آن (مهم) لەم (سورەت)ە (اثبات)ی (بحث) و (دعوەت)یانە بۆ (ایمان) بە ڕۆژی (جزا). (حقیقةً) (مدار)ی (ایمان) و (عمل)ی (صالح) لەسەر (ایمان) بە ڕۆژی (جزا)یە؛ (استرسال) و (تبسط) لە (سیئات) بە (نسبەت)ی (وهن)ی (ایمان)ە (قیامەت) و (لایسأل)ی هیی یە ﴿وَيَوْمَ يُعْرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ﴾ (سیدی آلوسی) (سابقاً) (طول)یدا ئەو (عرض)ە، خوا لێرە وا ئەفەرموێ ﴿أَلَيْسَ هَٰذَا﴾ ئەوەی ئەی بینن ﴿بِٱلْحَقِّ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَرَبِّنَا﴾ (بعد المشاهده) (غیر)ی (تصدیق) چیدی هەیە؟ ﴿قَالَ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾﴾ آن (زیاد)ە، (انکار)ی (حشر) و (نشر) و ئاگرتان ئەکرد؛ دەی (مستحق)ت بی، بیچێژە؛ هەتا ئەت نا لە (طبق) نەتگوت: "(صدق) کوردی وا ئەڵێ.

﴿فَٱصۡبِرۡ﴾ هەر چەند ئەوانە (إصرار) ئەکەن، لەسەر (کفر) و (عناد) و (جحد)، تۆ (صبر) کە بە (دوام)، لەسەر (دەعوەت) ﴿كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلۡعَزۡمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ﴾ لە (ارادە) و (قصد)ی خۆیان نەگەڕاینەوە؛ (ثابت قدم) بووین؛ (مقابلە)ی (جبابرە) و (طغات)یان کرد؛ (سعی)یە (بلیغ)ی، بێ (وهن) و (فتور)یان لە (قرآن) دەرئەکەوێ (نوح) و (ابراهیم) و (هود) و (صالح) و (لوط) (شعیب) و (موسی) (عیسی) ، (صبر)یان لەسەر (دەعوەت) کردیە، تا (آخر) (نفس)، بێ (فتور) و (وهن)؛ (داود) (سلیمان) (صبر)یان) کردیە، لەسەر (جهاد) و (ادارە)ی (ملک)؛ (یعقوب) و (ایوب) (صبر)یان) کردیە لەسەر (بلا)، (یوسف) لە (موقع)ێ زۆر (عجیب) (صبر)ی کردیە، لەسەر (حپس)ی (میل)؛ (ظاهراً مراد عزم) و (جزم) و (ثبات)ە، لەسەر (دەعوەت)؛ (اذا)ی (قوم) (تحمل)ی (مشاق)ی (رسالەت) و (تبلیغ)، لەوانەش ئەوەی (مشهور)بی ، لەسەر (السنە)ی (قوم) (قبل الرسول)(ﷺ) چوار بووین: (نوح) و (ابراهیم) و (موسی) و (عیسی)؛ لەوانەش دوویان زۆر (عزم)یان بە (قوّەت) و (دوام) بوە؛ (نوح) و (موسی)؛ (صبر) و (ثبات)ی (روح الله) لەگەڵ (قوم)ی خۆی و (مدّە)ی، کەم بوە؛ (مجموع)یان پێنجن؛ (خاتم)ە (حضرەتی رسولی اکرم)ە (ﷺ) (ذات)ێ هەبوو (محترم) (سلیمان نظیف بگ) (والي موصل)؛ (قبل الحرب العظمی) بە کەمێ بە (خدمەت)ی (مشرّف) بووم؛ (حقیقةً) لە (رجال)ی (اولوالعزم)ی (ساعي)بێ (فتور) (حساب)بوو؛ ئەی فەرموو: "(حکومەت) (لازم)ە، (سابقاً) تێ (فکر)ێ؛ (امر)ێکي ئەیدا، (قانون)ێکی (وضع) ئەکا، ئایا (قابل)ی (اجرا)یە، (قابل)نیە؟ (معارضە)ی ئەبێ، نابی؟ (محاکمە)یە (مکمل) بکا، ئەبی کە (امر)ی‌دا، نەگەڕێتەوە، هەرچی بادا، باد (انقاذ)ی بکا" وە ئەی فەرموو: "لە ولاتێ (فوق)ی (قوّەت)ی (حکومەت) (قوّەت)ی هەبێ (حکومەت)لەوێندەرێ

(لزوم)ی نیە، (یعنی) ئەبێ (قوّەت)ی (حکومەت) (فوق)ی هەموو (قوّەت)ێ بێ؛ ئەگەر (قوّەت)ێ بوو، (معارضە) بکا، نەیەڵێ.
(رجال)ی (تاریخ)؛ (دینی) و (دنیوی) هەمووی (اولولعزم) بووین؛ بێ (عزم) و (جزم) ئیش) ناکرێ؛ (رجال)ی (اولولعزم) لە (ایام)ی ئێمە (سعدزغلول)ی (مصر)، (فیصل)ی (اول) (ملک)ی (عراق) _ (مع الأسف) زۆر نەژی _ (حال)ی (حاضر) لە (غرب) (هتلر)ی (المانی) (موسولینی) (ایتالی) لە (عجاییات)ی (دهر)ن؛ (غاندی)ش (ممتاز)ە؛ (اما) وەکی (نوری ثابت) ئەی ووت: "کەمایەتی‌یە، بە کلکە تەشی (مقابلە)ی (أسطول) و (طیارە)ی (بریتانیا)ی" (ومن الغرائب) (قسم)ێ لە (بشر) (ترجیح)ی (غاندی) بەسەر (اتاتورک)دا ئەدەن؛ ئەمە جێی (تأسف)ە ﴿وَلَا تَسۡتَعۡجِل لَّهُمۡۚ﴾ (استعجال)ی (عذاب)یان بۆ مەکە، ئەگەر (مسلّمان) نەبن ئەمڕۆ سبەی دێ ﴿كَأَنَّهُمۡ يَوۡمَ يَرَوۡنَ﴾ ئەبینن ﴿مَا يُوعَدُونَ﴾ لە (طرف) خوا ﴿لَمۡ يَلۡبَثُوٓاْ﴾ لە (دنیا) لە (مدّە)ی (عمر)یان ﴿إِلَّا سَاعَةٗ مِّن نَّهَارِۭۚ﴾ (ساعەت)ێ (مدّە)یەکەم، لە ڕۆژی کورت ﴿بَلَٰغٞۚ﴾ (کافی) و (وافی)یە، (حجەت)ە (رافع) و (دافع) هەنجەتە ﴿فَهَلۡ يُهۡلَكُ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ٣٥﴾ (خارج) لە (دائرە)ی (نصح) و پەند (الذین کفروا وصدوا عن سبیل الله) بە (هلاک) ئەچن خۆیان و (عمل)یان بەرباد ئەبی.[1]

(سورة محمد)

ئەوجا بنۆڕە ئەگەر (بسم الله الرحمن الرحیم) لە (بین)آ نەبی (سورە)ی (محمد)(ﷺ) یا (سورە)ی (قتال)، بەڵێ ناوی (سورەت)ی (آتی)

[1] - تەواو بوو (تفسیر)ی (سورە)ی (احقاف)، وەختی نیوەڕۆی ڕۆژی یەکشەموو(١٨) ذي الحجة (١١)ەی کانونی ثانی ڕۆمی (١٣٥٨) سنة (١٩٤٠)م ئەوا بەفر و باران ئەبارێ.

(انسب)ە؛ ئەبێتە پارچەیە لە (سورە)ی (اخا عاد)، (ولو)کی ئەڵێ: "ئەم (سورەت)ە (مدنی)یە، لە (غایەت)ی (إتصال) دایە، بەو (سورەت)ە (مکیە)؛ لێرە (سید)یش وەکی ئێمە (عرض)مان کردن (بیان)ی (شدّەت)ی (إتصال) و (تلاحم)ی لەگەڵ (سورەت)ی (سابقە) ئەفەرموێ.

(آیات)ی هەرچەند هەیە، هەیە ﴿ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ بە (انکار) بە (شرک) ﴿وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾ خۆیان (إعراض)یان لێنایە، پێیدا ناڕۆن یا (منع)ی خەڵکی ئەکەن، نایەڵن رووکەنە (صراط)ی (مستقیم)؛ (اهتدی) ناکەن بە (دعوەت)ی (حضرەتی محمد)ی (ﷺ) ﴿أَضَلَّ أَعْمَـٰلَهُمْ ①﴾ ئەوەی (دائر)بە (عداوەت) و (صد)ی (عن سبیل الله)ی یان کرد، گوم بوو بێ ثمرە چوو (لە الحمد والمنة) (دعوەت)ی (انتشار)ی کرد؛ خەڵکی ڕوویان کردە ڕێی ڕاستێ. چاکی، خۆبەخۆیی (اثری) دەبی نابی، هیچ؛ (حسب المقام) لام وایە، (مراد)نیە؛ ئەگەر ئەم (سورەت)ە یا (آیەت)ە، پاش (وقعە)ی (بدر) (نازل)بووبێ ئەوەی کردیان، هەمووی (هدر)چوو؛ (لاشک) بە بەر (اعمال) ئەکەوێ.

﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ بە (وحدانیەت)ی خوای ﴿وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ﴾ لە ڕێی خوای ﴿وَءَامَنُوا۟ بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ﴾ (ﷺ) هەمووی تیایە؛ (کتب) و (رسل) و (ملک) و (جن) و (بعث) و (جزا) و (لقا) ﴿وَهُوَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ﴾ بێ (شک) ﴿كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ﴾ نی (سابق) (اثر)ی لە دڵیان دانەمایە ﴿وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ②﴾ (تفسیر)ی بە (قلب) لام زۆر خۆشە؛ (مدار)ی (صلاح)ی (جوارح) (صلاح)ی دڵە؛ کە دڵ (صلاح)ی بوو، (حال) و (خاطر) و (شان)، (امر)یان گشتی باش ئەبی وەکی لە (حدیث)ی (شریف) ئەفەرموێ: "(مضغە)یە هەیە، لە (بدن)ی (انسان)یدا؛ ئەگەر ئەو (صالح) بوو، (بدن) هەمووی (صالح) ئەبی؛ ئەگەر بە (فساد) چوو هەموو (بدن)

بە (فساد) ئەچی؛ (الا وهی القلب)" ئەوانەی (ایمان)یان بە (رسالەت پەناه) هینا، (اکثر)ی (عدو) بوون؛ ئەگەر دڵ، پاک و خاوێن نەبێ، (عداوەت) لاناچێ؛ (الهی أصلح لي شأنی وحالی وأمري وبالي وخاطری وذریتی ومدرستی وبیتی وأملاکی ومالی) (ایمان)م بە (وحدانیەت)ی (حقیقەت) هەیە؛ ایمانم بە خاتم الرسلی رسولی اکرم (محمد المصطفی) هەیە. ئەوا (قرآن)یش (تفسیر) ئەکەین؛ لام وایە، بۆ (صلاح)ی (بشر)ی لە (دنیا) و(آخرەت) (کتاب)ێ بێ(نظیر)ە؛ ئەوەی (اقتدای)ی پێبکا، (فلاح) و (فوز)ی ئەبێ؛ ئەوەی (اقتدی)ی پێئەکا (خائب) و (خاسر)ە؛ (اما مع‌الأسف) تا دێ (عالم)ی (اسلامی) لە (اتباع) (قرآنە) دوور ئەکەوێتەوە ﴿ذَٰلِكَ﴾ (افساد)ی ئەوان و (إصلاح)ی ئەمان ﴿بِأَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱتَّبَعُواْ ٱلۡبَٰطِلَ﴾ (هوا) و هەوەس و (اوهام) و (خیالات) (امور)ی بێ(أصل) و (اساس)؛ (عداوەت)ی (رسول) و (سعی) بۆ (امحا)ی (دین)ی؛ و (تشبث) بە ئەم و ئەو، بۆ (حرب)ی (مسلمان)ان ﴿وَأَنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّبَعُواْ ٱلۡحَقَّ مِن رَّبِّهِمۡ﴾ (ثابت) و (مقرر) لە (اوهام) و (خیالات)ی (واهیە) پاک؛ زۆر زۆر (اعتماد) نادەنە، سەر (عقلیات) (تقیید)ی ئەکەن، بە (امر) و (حکم)ی (الهی)، (اتباع) (سنەت)؛ (عقل) و (نقل)، (توفیق) ئەکەن؛ (لاشک) (موفق) ئەبن؛ (مؤمن)ی بەڕاستی، ئەگەر (خطأ)ی خۆی یا (متبوع)ی (مذهب)ی، بۆ ئاشکرا بوو، دەستی لێ هەڵئەگری، ڕوو لە (حق) ناکاتە؛ (تابع)ی خۆی زۆر کەسان ئەبینین، (قلب)ی (حقایق)، (تغییر) و (تبدیل)ی (آیەت) و (حدیث) ئەکەن، بۆ (خاطر)ی (اعتقاد)ی خۆیان ﴿كَذَٰلِكَ﴾ بەو (نوع)ە، وە ها ﴿يَضۡرِبُ ٱللَّهُ﴾ (بیان) دەفەرموێ ﴿لِلنَّاسِ﴾ بۆ وان ﴿أَمۡثَٰلَهُمۡ ۝٣﴾ (احوال)ی (فریقین) یا ئی(ناس)؛ کەوابێ (جنابی حق) بە (اختیار)ێ (لا أبالي) یانە، دوو کەسی (مساوی) لە

(قبول)ی (ایمان) یا (کفر)، لە یەکی (ایمان) لە یەکی (کفر) (خلق) ناکا، تا لە (دائرە)ی (امکان)ی (استعدادی)دا بی، (ایمان)ی ئەهاوێتێ؛ وەکی (حکما) ئەڵێن: "(منشأ)ی (تکثر) و (تغیر) لە (طرف) (معلول)ە" (قرآن)یش ئەفەرموێ: (ان الله لایغیر مابقوم حتي یغیروا ما بانفسهم) (مادام) ئەوانە دەست لە (متابعە)ی (باطل) هەڵنەگرن؛ (صد)ی خەڵکی بکەن لە ڕێی خوای وە ئاگری (حرب) هەڵایسێنن؛ ئێوەش (مقابلە)یان بکەن ﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ ئەوانەی لە (میدان)ی (حرب) (کافر)ن. (زمخشری) ئەفەرموێ: "لە (لقاء)ە؛ بە (معنی) (حرب)ە" ﴿فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ﴾ لە ئەستوو کوردیان دەن، لە تەنیشتەوە، لە پشتەوە؛ (مادام) گەردەن بڵندیان کرد؛ گەردەندا دەبی (إطاعە) نەبوون؛ لە ملیاندەن، سەریان هەڵگرن؛ لێیاندەن؛ بە (اسیر)گرتن و پاتاڵی لاشان، خەریک مەبن ﴿حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثۡخَنتُمُوهُمۡ﴾ وایان لێبێ، نەتوانن (حرکە) بکەن، بۆ خۆگرتنەوە؛ شکستیان بوو، بە (قطعی)، ئەو وەختی (اسیر)یان لێ بگرن ﴿فَشُدُّواْ ٱلۡوَثَاقَ﴾ بەندیان (محکم)کەن. (أفلاطون) لە (جمهوریەت)دا ئەڵێ: "نابی (جندی) لاشەیی دوژمن رووتکا، (الا) لە (سلاح)؛ نابی ڕێی ڕووت کردنیان بدرێتێ والا ئەبێ بە بهانەی ترسنۆکان، دوای شکستی ناکەون؛ خەریکی جل و جۆری لاشان ئەبن؛ ئایا بە (هلاک) نەچوە، لەشکرێ زۆر بە (سبب) (نهب) و (غارات)؟ (تمام). منیش (سابقاً) لە (تفسیر)ی (ما کان للنبي ان یکون لە اسری، حتی یسخن في الأرض) وام (عرض) کردن دیارە، ئەوە بە (تجربە) لە (ایام)ی (أفلاطون)ی (ثابت) بوە. ئەگەر (تاریخ)ی (یغما)م بدۆزیباوە (وقفە)یی (سلطان محمد ثالثی فاتح) ئەگەڕام بۆم (نقل) ئەکردن؛ ئەم دوو (آیەت)ە زۆر (موافق)ن. شتێکي دیش ئەفەرموێ (أفلاطون) زۆر (قیمەت)دارە، بۆ (مسڵمان)آن؛ ئەڵێ: "پیشەی ژن و (عقل) سووکانە، تەماشای لاشەی مردیان بکەن، بە چاوی (عداوەت)؛ ئەوانە ڕۆین؛ دوشمنە

ڕاستیەکە ئەوانەن، کە ماون و (فرار)یان کردیە؛ ئەوەی دوای وان نەکەوی، بە کەلاکی مردیان خەریک بی، (خراپ)ترە لە سەگێ، کەسێ بەردی پێدا ئەدا، (هجوم) ئەکاتە سەر بەردەکە، تاو ناداتە ئەوەی بەردی پێدا دەدا" هەزار ئافەرین.

(حقیقةً) بۆ (اهل)ی (غیرەت) و (عزّەت)ی (نفس) (کلام)ێ (بلیغ)ە. (واقعاً) زۆر ئەبی، بەرد بەسەیدا دەدەن، زۆر ئەبی، پێی ناکەوێ بەردەکە دوور دەڕوا، تاوی ئەداتێ، بەردەکە بەدەم ئەگرێ ئەیگەزی.

ئەوجا (بعد الشدة) ﴿فَإِمَّا مَنًّۢا بَعۡدُ وَإِمَّا فِدَآءً﴾ ئەگەر بە (فدیە)تان بەرەڵا کردن، ئەوەی وەری ئەگرن، نۆشی گیانتان بی؛ بێ بیم و هەراس (عافێت)ی کەن؛ (تفسیر)ی (معاملە) لەگەڵ (اسری) لە (کتب)ی (فروع)دایە؛ (سیدی آلوسی) تەواوەکی (ایراد) کردیە؛ (رەحمەتی خوای لێبی) ﴿حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلۡحَرۡبُ أَوۡزَارَهَاۚ﴾ با (غایەت) بی، بۆ (مجموع)ی؛ (یعنی) لێیاندەن، بیان کوژن، (اسیر)یان بکەن؛ تا (حرب) (اثقال) و (احمال)ی خۆی دادەنێ؛ ئەبێ (حرب)ی (مسلّمان) آن بۆ (ازالە)ی (حرب)بی؛ ئەم (عبارەت)ە چەند خۆشە، چەند جوانە؛ (حرب) (موقتاً) (اوزار)ی خۆیدا دەنی (لکن) زۆر ناچی، گرانی خۆی (إظهار) ئەکا، ئەکەوێتەوە ملی (انسان)؛ ئەمە تا (ابد)وایە، بە ڵکوو تا دێ، (آلات) و (ادوات)ی (حرب)، (آلات)ی (مدمرە) گران و سووک، وەکی (أسطول) و (طیارە) و (دبابە) و طۆب و (رشاشە) و (قنابل) و دانەی (شڕانبیل) و (غازات)ی (مخنقە) (زیاد) ئەکات؛ تا دێ گرانتر ئەبی خودا ئەنجامی (حرب)ی (حاضر)ی (خێر)کا، زوو بی کوژێنێتەوە (سیدی آلووسی) (حدیث)ێ (نقل) ئەفەرموێ (حرب) (اوزار)ی دانانێ؛ هەمتا (خروج)ی (یاجوج) و (ماجوج)ی" قوربان، (یاجوج) و (ماجوج)ی چی؟ بنۆڕە (فرەنسە)، (انگلیز)، (المان)، (ایتالیا) (رووس)، (ژاپۆن) (جماهیر)ی (متحدە)، چیان (اختراع) کرد؟ وەچی ئەکەن؟ تا (شکر)ی نەبی، (مسلّمان) خەریکی

(یاجوج) و (ماجوج) و (دجال) و کەری (دجال) و هاتنی (مهدی) و (نزول)ی (عیسی) بوون؛ لەبەر (سنەت) دەستیان لە شیر و تیر و(سنان) هەڵنەگرت؛ بەڵکوو بە کوتەکە قیرپینە، تاویان ئەدایە، سەر تۆپ؛ بە(اختراع)ی (آلات)ی (جدیدە) (مشغول) نەبوون؛ بە (بلعات)یان ئەزانی، تاکوو لێیاندان، لە هەموو (جوانب) بە بن (اجانب) کەوتن؛ (أعظم)ی (سلاح)یان (دعا)بوو، لە (دور)ی (مراقد)ی (صلحاء)؛ (رعایەت)ی (مادیات)یان نەکرد، (معنویات)یشیان چوو، (والسلام).

کەسێ (خیال)ی (سلم)ی (عمومی)بکا، کەسێ گوێ یا لە (طرف) خوا، بۆ (سلم) (ارسال) کراوە؛ (لاشک) یا (هوا)یە، (سیاسەت)ە، یا (حماقەت)ە. هەموو (دەوڵەت)ە کان هاواریانە بۆ (سلم)؛ (خاصةً) (مصلح)ی (أعظم) (حکومەتی بریتانیا)؛ (حاج)ی (سلم) و (تابع)ی (رسول)ی (سلم)، (معین)ی (رسول)ی (سلم)؛ (مع انه علی الدّوام) خەریکی (آلات) و (قوّەت)ی (حرب)ن؛ (علی الدّوام) ئاگرۆکەی (فتنە) هەڵ ئەکەن! خەفەت زۆرە، قسەم گەلێ ماوە؛ (لکن) بەسیە؛ ئومێدم بە (إصلاح)ی (مسڵمان) آن نەماوە! ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەمەوایە ﴿وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ﴾ بێ (حرب)ی ئێوە (آمنا) وەکی (سائر)ی (اقوام)ی دی _(لاشک)_ ئەیتوانی بە (صیحە)یە (هلاک)یان کا ﴿وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَا بَعْضَكُم بِبَعْضٍ﴾ (بعضی)ەکتان بە (بعضی)ێ (امتحان)کا کە (امر)ی کردنێ، بە (قتال)؛ ئەمە زۆر (موافق) بوو (امم)ەکانی دی، لە (دەور)ی (رسول)یان، ئەوەندە نەبوون، بتوانن لەگەڵ (کافر)ەکان (حرب) بکەن؛ دووەم هەرچەند (کافر)ەکان بە (آفەت)ی (سماوی) بە (فنا) بوون و فەوتان؛ (مؤمن)ەکانیش وا کۆنەبوونەوە؛ (تشکیلات)ێ، (تحریر)ی (کتاب) و (شرع) و (سیر)ی خۆیان بکەن؛ ئەوانیش (مع دینهم) نابووت بوون؛ (ثالثاً): (حرب) زۆر بە (فائدە)یە؛ (علم) و (عمل). (صنایع)ی

پێ (ترقی) ئەکات، گەلێ (اسرار)ی (طبیعەت) بە سایەی حرب دەرئەکەوێ (رابعاً) ئەگەر مصلحەکان سەرکەوێن، بۆ (حیات)ی (اجتماع)ی (غایەت) (نافع)ە؛ (حفظ)ی (دین) و (دین)داری بە (حرب) (منوط)ە؛ ئەوانی شەڕیان کرد و سەرکەوتن، (بالفعل) (نفع)یان دیت (حال)یان خۆش بوو، بە (غنائم) دەوڵەمەند بوون، بە (غلبە) سەر افراز بوون؛ (بعدالحرب) بە ماڵ و منداڵی خۆیان شاد بوون؛ ئومێدی (قیامەت)یش زۆر بە (قوەت)ە ئەدی ئەوانەی کوژران و (اولاد)یان بە (یتیمی) ماوە؟ ﴿وَٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾ (رحمەت)ی خوایان لێ بێ ﴿فَلَن يُضِلَّ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٤﴾﴾ بە خۆڕایی رەنجیان ناڕوا، (البتە) (مسڵمان)آن (رعایەت)ی (عائلە)یان ئەکەن؛ وەکی (زەمان)ی (عمر)ی (اولاد)یان لە (دیوان) (قید) ئەکرا، (ادارە) ئەدران ﴿سَيَهْدِيهِمْ﴾ ئەیانگەیە نێتە (مقصود)، (في ظل ممدود) ﴿وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾﴾ (حالهم)، لە (عقبی) لە (برزخ) (عند ربهم یرزقون) ﴿وَيُدْخِلُهُمُ ٱلْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾﴾ (ذاتاً) ئەو (مسڵمان)آنە، بۆ (عیش) و نۆشی (دنیا) (حرب)یان نەدەکرد، بۆ (نیل)ی (سعادەت)ی (اخروی)، (ابدی) (روح)یان دادەنا، تا سەر لە تۆغردا. (ممکن)ە (علامەت)ێ وای دانابی هەرکەس پێی بچێتە (منزل)ی خۆی؛ یا وەکی (نقل) ئەکەن، (ملک)ی (موکل) بە (عمل)ی پێشی ئەکەوێ، تا ئەیباتە (محل)ی خۆی؛ یا (تعریف) لە (دنیا) (تعریف) لە (قیامەت)ە؛ بۆیان کرایە، بۆیان ئەکرێ. (بعضی)ێ (تعریف) ئەکەنە بلّندی؛ (بعضی)ێ ئەیکەنە بۆن خۆشی ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تَنصُرُوا۟ ٱللَّهَ﴾ ئەگەر (نصرەت)ی خودای بدەن؛ (مقصود)تان (حفظ)ی (دین) و (اعلا)ی (کلمة الله)ی و (هدایەت)ی (بشر)ی بێ؛ هیچ (میل) و (محابا) و (سمعه) و (ریایی) تیا نەبی (حتی) (مراد)تان (شخصیەت)ی (رسول)یش نەبی ﴿يَنصُرْكُمْ﴾ (توفیق)تان ئەدا،

سەرئەکەون؛ تا (ابد) ئەمە دەستورتانە، بۆ (نصرەت)ی خوا؛ ئەگەر (شەڕ)بکەن (فکر) و (قوّەت) و (مبدأ) و (غایە)یەک ئەبی، (تفرقە) نابی، (لاشک) سەرئەکەون؛ بۆ (نیل)ی (دنیا) و ناوو (شهرەت) و شتێ، وا ئەبی ڕقەباری ئەکەن، (حسادەت) بە یەکتری ئەبەن، لە (موقع)ێوا یەکدی (مغلوب) ئەکەن، پشتی (عالم)ی (اسلامی) پێئەشکێ (مراجعە)ی (تاریخ)کەن، ئە زانن؛ (حسادەت) و (رقابەت) چی بە لە شکری (مسلّمان)آن کردیە؛ (خلوص)ی (نیەت) دڵ (صاف) ئەکا، بێ (غل) و (غش) خەریک ئەبی، سەرئەکەوێ ئەگەر ئێوە (نصرەت)ی خوای دەن، خوا (نصرەت)ی ئێوەئەدا.

﴿وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ۝٧﴾ (صبر) و (ثبات)یان ئەداتێ؛ لە جێی خۆ (زائل) نابن؛ (قرار) ئەگرن، بێ (إضطراب)؛ دوشمن (تحمل)ی نامێنی؛ لاقی ئەلەرزێ، (آخر)ی هەڵدێ؛ دیارە (نصرەت)ی خوای بە (دوعا)یان نابی؛ ئەبی (خدمەت) بکەی، (روح) بدەی، سەردانێی، (ماڵ) بەختکەی، جگەرپارەت بنێریە (ساحە)ی (حرب)؛ بە (آلات) و (عدد) و (عدد) و (إطاعە)ی (قائد)؛ (قائد)یش (حکیم) و (فیلسوف) بی؛ وەکی (أفلاطون) ئەفەرموێ: (عالم)بی بە (فنون)ی (حرب)؛ (علمی) و (عملی)؛ تەنها لەسەر کاغەز نا، بتوانی بە (حق)؛ (نظریات)ی (حربی) لە (ساحە)ی (حرب) (بالفعل) (تطبیق) بکا. لام وایە (حیل) و (دقایق)ی (فن)ی (حرب) گەیشتیتە (درجە)یە؛ (قائد) چ (افراد)ی (عسکر) بە (خیال)یش نابی خەریکی نوێژبن؛ (إنصاف) و (حفظ)ی (دین) وا لە (قضا) دەخوازێ؛ هەزار نوێژ بچی، ئاسانە (قضا) ئەکرێتەوە؛ (اما) (فرصەت)ی لە دەست چوو؛ یا (آن)ی (غفلەت) (بلا)یە لە (طرف) دوشمن (ظهور)ی کرد؛ چارەی ناکرێ؛ وە کە لێنی پڕناکرێتەوە. (ملا)یانی (فقە) ئەمڕۆ بڕۆنە (ساحە)یی (حرب)ی (المان) و (فرەنسە) بنۆڕن چ (قیامەت) ئەبینن؛ لە (هوا) (طیارە) لە عەردی (طوپ) و (رشاشە) و (دبابە) و (دینەمیت) لە

ناو عەردی (لغم)ی (عاشره)؛ ئەتوانێ (قائد) (سائر)ی (امرا) و (افراد)، بە (غیر)ی (تدبیر)ی (حرب) خەریک بن؟ (حرب)ی ئیمڕۆ لەگەڵ (حرب)ی (ایام)ی پێشی ئاسمان و ڕێسمانی (فرق)ە، (علما)ی (دین) ئەبی بە گوێرەی (زمان) بنۆڕنە (حال)ی (عمومی)؛ (تطبیق) بە گوێرەی (زەمان)ی خۆیان بکەن وە (الا) یا (مغلوبی) یا دەرچوون لە (دین) ﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ (الذین یحاربون الله) وە یا خود (نصرەت)ی (أصنام) ئەدەن ﴿فَتَعۡسٗا لَّهُمۡ﴾ (قاموس) ئەڵێ: "(التعس: الهلاک والعثار والسقوط والشر والبعد والانحطاط" هەڵزەلین، ساتمە، بەر بوونەوە، زۆر (مناسب)ە؛ ئەوەی (مقابل)ی (مؤمن)ە لاقی ناوەستێ، (زله) ئەکا، هەڵدەخلیسکێ، هەڵدەزەلی، خۆناگری؛ (نصرەت)ی نابی ﴿وَأَضَلَّ أَعۡمَٰلَهُمۡ ⁽٨⁾﴾ (دائر)بە (حرب) و (نصرەت)ی (اله)ییان هەر (قوم)ە، هەر (امەّت)ە، هەر (ملەت)ە، ئەبێ (مثل)ەکی (اعلا)ی هەبی، کە لە ئۆغریدا، (روح) و (ماڵ) و (اولاد) و مانی (صرف)کا. بۆ (مؤمن) آن؛ مایە، (اتحاد)ی (دنیا) و (سعادەت)ی (دارین) و (رضا)ی خوایە؛ (اما) ئەوانەی (مشرک)ن، لە ڕێی چی (حرب) ئەکەن؟ سەر لە ئۆغریی دا دەنێن. ئەو (کلمه) لەو (مقام)ە _(من حیث المعنی)_ گەلێ (فائقه)؛ لە (زلت اقدامهم) یا (یزلزل اقدامهم) بەڵێ، ئەگەر (کاتب)ێ بایە، شتێ وای دادەنا؛ (لکن) (نظریه)ی (قرآن) زۆر (ادقه). (لازم)ە بزانین، (تزلزل)ی (اقدام)ی (مسڵمان) آن (ثبوت)ی (اقدام)ی (کفار) آن، لەو چەند (قرن)ە لەبەر چیە؟ (سواد)ی (أعظم) لە (اهل)ی (علم) و (اهل)ی (کرامەت) ئەڵێن:" (قضا) و (قدر)ی (الهی)یە ئەبی وابێ"؛ (ذاتاً) ئەم (اعتقاد)ە، بوە زەهر؛ (فکر) و هۆش و (تدبیر) و (تدبر)ی مراند؛ (دەماغ) و (قلب)ی (مسڵمان)آنی (مسموم) کرد (عزم) و (جزم)ی لێتێکدان؛ (أصحاب)ی (رسول الله) (قدرەت) و (قوەت) و (ارادە) و (قضا) و (قدر)ی خوایان کردە (رائد)ی

خۆیان، بۆ (فتوحات)؛ بۆچی ئێمە بیکەینە، (باعث)ی (سدّ)ی (ابواب)ی (سعادەت)؟ (اعتقاد)ی ئێمە، ئەگەر وەکی (اعتقاد)ی یارانی (رسالەت پەناە) با ئەبا (اثر)یشیان وەکی یەکبێ؛ چ (معنا)ی هە یە ئەوانی بڵندکرد، بۆ (ذروە)ی (اعلا)؛ ئێمەی نەوی کرد بۆ (درک)ی (اسفل)؟ ئەو (شرط)ە، بۆ هەموو (مؤمن) آنە (ان تنصروا الله ینصرکم)؛ (نصرەت)ی خوای بە چی‌ئەدرێ؟ بە کل لە چاوکردن؟ بە (سوالّ)؟ بە نوێژ، بە ڕۆژی، ئا ڕۆژی (اثر)ی زۆرە، گەلێ باشە؛ (اما) (خاصةً) بۆ (رمضان)، نا پستە پست و چرتە چرتی (تسبیحات) و (تسبیح)؛ ناء؛ هاو و هوووی دەروێشان و نەڕەنەڕی (صوفی)یان و (خێر)ی (زیارەت)ی (عتبات) و بەردە مۆرە ماچ کردن و؛ های و هووی و (دورە) (دعا) و (استمداد) و (طواف)ی (مراقد)؛ (لا) آلیَبابا (لما) (لحین)؛ (کان)؛ بوو. (واو) (متحرک)، (ماقبل) (مفتوح)؛ (قلب)مان کرد بە (الف)؛ (قول)ە بوە (قال)؛ چی بەسەرچی؟ ئەدی چی؟ (وحدەت)ی (مبدأ) و (وحدەت)ی (غایە) (کل)ی (رایس)یَ (کل)ی (امام)یَ، لە (أئمە) و (رؤسا)ی (مذاهب)، بوونە (الە)ی (مستقل)؛ (جهاد)ی (في سبیل الله) نەما؛ (حتی) (اثر)ی (عداوەت)ی (سنی) و (شیعی)، گەیشتە (درجە)یە؛ لە (حرب)ی (١٢٩٣) (دەوڵەت)ی (ایران) لە (علیە)ی عثمانی بۆتە (معین) و (طرف)داری (رووس)؛ (انە) (عدو)ی (اسلام)ە. (روسا)ی (دین) بە (منزلە)ی دڵن؛ تا ئەوان (إصلاح)یان نەبی، (امەّت) (إصلاح)ی نابی؛ (الآن کان کما کان) هەر (شیعە)یە (ترجیح)ی (مذهب)ی خۆی‌ئەدا. (ایمان) بە (مادیات) و (معنویات) بۆ (نصرەت) زۆر چاکە؛ ئێمە (اعتماد)ماندا سەر (عالم)ی (غیب) و (معنویات)؛ (ترک)ی (مادیات)مان کرد؛ (طبعاً) (مغلوب) بووین. بە حوشتر بەرابەری (دبابە) ئەکرێ؟ (قوّەت)، (قوّەت)؛ خوا خۆی ئەفەرموێ: (اعدوا لهم ما استطعتم من قوة)؛ ئایا (قوّەت) بەس (عبارەت)ە لە تیر؟ ئەمڕۆ تیر، کەڵکی کێشکە کوشتنیش ناگرێ؛ دوو (آیە)ی

(کریمه)؛ (تلک امة قد خلت)، (ان الله لایغیر ما بقوم) بکەینە دەستوور؛ (اختلاف) لەسەر (ائمه) لادەین؛ (عقائد)ی (زائفه) نەیەڵین؛ یەکدڵ و یەک (غایه) تێکۆشین؛ (طیاره)مان بەسەر طیارەی اجنبی کەوێ دبابەمان بەسەر (دبابه)یان پاسدا؛ هەم بۆ (رضا)ی خوا؛ هەم بۆ سەر بڵندی و (عز)ی (دین) سەر و (ماڵ) و (ولد) لەسەر دەست دانێن؛ بۆ (نیل)ی (حیات) (استحقار)ی (موت)کەین، وە (الا) چمان پێناکرێ؛ نە (مهدی) ئەمڕۆ دێتەدەر، لە (أرض)ی، نە (عیسی) دێتەخوار لە ئاسمانێ؛ نە (ملائکه) نە (اولیا) لە شکرمان بۆ ناکەن؛ (اوّل) و (آخر) خۆمان ئەمینینەوە، بۆ خۆمان. (تقسیم)ی (اعمال)، (جمع)ی (اموال) بۆ (یوم)ی (شدائد) و (اهوال)، (تدریب) و پێگەیاندنی (رجال)؛ (تهذیب)ی (اخلاق)، (وفاق)ی بێ (نفاق)، (علم)ی (نافع) (عمل)ی (صالح) پێویستە ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەمە بۆ؟ ﴿بِأَنَّهُمْ﴾ (کفره) ﴿كَرِهُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ﴾ (قرآن)، (آیات)ی (توحید) پێیان ناخۆش بوو؛ کە (مبدا)یەک نەبێ، (اتحاد)ی (فکر) و (غایەت) نابێ ﴿فَأَحْبَطَ أَعْمَٰلَهُمْ ۝٩﴾ هەرچی بیکەن، بێ (ثمره)یە، یەک ناگرن. ئەمڕۆ ئەو (دول)ی (معظمه): (رووس)، (ألمان)، (ایتالیا) (انگلیز)، (فرەنسە)، هەریەک (عبادەت)ی (امل)ێ ئەکا؛ ئەوا (دنیا)وێران ئەکەن (ئاوروپا)یان بە سەردا، وێران بێ. ئایا ئێستا ئێمەش وا نین؟ ئایا بەراستی کیف مان بە ماانزل اللەی دێ؟ (اتباع)ی ئەکەین؟ نا؛ (واللە)ی گوێی خۆمانیشی نادەینێ؛ (حکایەت)ێ (موافق)ی (مشرب)ی (عطالەت) و (کسالەت)مان بێ، سەد هەزار هەندی (آیەت)ی خوامان لا خۆشترە؛ خوا (خذوا حذرکم) ئەفەرموێ؛ ئەڵێن:" لایغنی الحذر من القدر" خوا ئەزانی، زۆر جارانم ئەو قسە کردیە؛ هەر (آیەت)ێ هەر (حدیث)ێ (صحیح)، (روح)ەکی (حیات)ی تیابێ؛ زەهرەکیان (مقابل) داناوە؛ (معانه) ئیشی خۆیان، (میل)ی ئەکەن دوای ئەکەون، (مطلقا)، ئاگایان لە (قضا) و (قدر) نامینێ خوا (سلامەت)ی کا، (ذات)ێ هەیە؛

(محتَرم)، هەر قسەیە بکا، ئەڵێ: "ئەگەر خوا حەزکا؛ وا دەبی؛ حەزکا، وانابی؛ کەی ئەڕۆی؟ ئەگەر خوا حەزکا؛ سبەی؛ کەی بە (خدمەت) ئەگەم؟ ئەگەر خوا حەزکا، (ساعەت)ێ دی" (وهکذا...) ساڵێ ئیشەکی (مهم)ی هەبوو؛ (اوراق)ی لە (حکومەت) دابوو؛ هاتە ئێرە، (رجا)ی لێ ئەکردم، (سعی) بۆ بکەم زوو (اوراق)ە کەی (اکمال) بکرێ ، بچێ بۆ (لوا)؛ منیش بە (لطیفە) (عرض)م ئەکرد؛ ئەگەر خوا حەزکا، زوو ئەبی ئەگەر حەز نەکا، زوو نابی؛ سەری بادەدا، قوربان، (وەقت)ی ئەو قسانە نیە؛ ئیشەکەم لە قیس ئەچی، (فرصەت) ئەڕوا؛ (وقت) تەنگە؛ قوربان خێرا (علاج)ی کە ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ﴾ نەگەڕاین، لە (أرض)ی (مواقع)ی (امم)ی (سالفە)؛ ﴿فَيَنظُرُوا۟﴾ بە (تامل) لە (آثار)ی (خربە)یان ﴿كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ (عاد) و (ثمود) و ئەو (نوع)ە؛ ئەمڕۆژ (مسلمان) هەروان، نەگەڕان، لە (آثار)؛ تا (اجانب) هاتن، (حفریات)یان کرد، (آثار)ی (عجیب)یان دیتەوە؛ (سبحان اللە) بە (نظر)ی (اعتبار) تەماشای (قرآن)کە، ئەزانی (آیات)ی (کتاب)ی (حکیم)ی (حاوی)، قانزاجی (دنیا) و (قیامەت)ە. خوا چی بە (امم)ی (سابقە)کرد؟ ﴿دَمَّرَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ (انە) (هجوم)ی کردیتە سەریان، (هلاک)ی کردینە؛ (دار) و (دیار)ی وێران کردینە ﴿وَلِلْكَـٰفِرِينَ﴾ ئیی بێ (نظر)ی (حاضر)ی ﴿أَمْثَـٰلُهَا ۝١٠﴾ (امثال)ی (عاقبەت)ی وان (کاتب)ی با، ئەی نووسی: "ولأمثالهم، امثالها" یا "وکذلک یدمر امثالهم" (لکن) (نظر)ی (قرآن) بۆ (نص) لەسەر (علەت) و (صراحەت)ی (إتصاف)یانە بە (علەت) ﴿ذَٰلِكَ﴾ (تدمیر)ی وان (مع سلامة)ی (اهل)ی (ایمان) ﴿بِأَنَّ ٱللَّهَ مَوْلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَأَنَّ ٱلْكَـٰفِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ۝١١﴾ کەسیان نیە، (نصرەت)یان بدا، (قلب)یان پێی بە (قوەت) بی؛ (قوم)ێ (معبود)ی (متعدّد) (مختلف)یان هەبی، یەک ناکەون، (ئاخر)ی

ئەکەون ئێمە لای خۆمان ئەتۆڕینە، (تأریخ)ی (کائنات)؛ (دقەت) لە (تأریخ)ی (إبن خلدون) و (سائر)ی (مدققین)ی (مؤرخین)ی (ئاورویا) ئەکەین؛ (نشأت)ی (أمم)، (نما)ی (أمم)، (إستیلا)ی (امم)؛ (ترفع)ی (امم)، (إنحطاط)ی (امم)، (إنقراض)ی (امم)؛ چۆنە؟ بۆچی بوە؟ ئەیزانین (ورأی العین) دیمان؛ چەند (حکومەت) و (امپراطوری) (إنقراض)ی کرد؛ (مع انە) (اسباب)ی (محقق)آنەی یەک (ذرە)(اعتبار) ناکەین، بە هۆش نایەینەوە دەزانین، (اختلاف) مایەی (تدمیر)ە، دەستی لێهەڵناگرین هەتا دێ (امەت) (زێدە) (تفرقە) ئەکا؛ کوردی قوڕبەسەر، (اختلاف)ی (دین) و (مذهب)ی کەمە، (لکن) (إستیلا)ی (دولی)؛ هەم (دین) و هەم (جواری) پارچە پارچەی کردیە، بە(نوع)ی (قابل)ی (إلتیام) نیە؛ پێشی(انقلاب) دوو لەت بوو؛ یەکی لەبەر دەست (عثماني)، یەکی لەبەر دەست (ایرانی)؛ (بعد الحرب) کرایە چوار لەت؛ (مع الأسف) (سیاسي)شیان کەمن؛ بە دوو (شێخ) و (کرامەت)آنیش کەوتینە؛ جا لە (معالجە) دەرچووینە، تا ئەمڕۆ لە (شطر)ی (ملی) تەک و تەنها (حاجي قادر)یان هەیە؛ لە (ملا)ی (سیاسی) (صفر) بێ (تاریخ)ن؛ (حالا)ش (ملا)یان (میل)ی (تاریخ) ناکەن، (ترجمە)ی (حال)ی دوو (ملا) و دوو (رأیس) نانووسنەوە؛ (ماضی) خۆیان نازانن؛ بۆ (مستقل) (سعی) ناکەن؛ لۆیە (حالاً) (حال)یان وایە. ئەفەرموون: "پاش شکستی (حرب)ی (أحد) (ابوسفیان) ووتی: "لنا عزی ولا عزی لکم" (جنابی رسالەت) فەرمووی: "(جواب)یان دەنەوە؛ بڵێن: "لنا مولی ولا مولی لکم" باشە، (لکن) (سورەت) وا ئەگەیەنی، لە (مقام)ی (نصر)ی (مؤمن)آن (وارد) بووبی لە (آخر)ی (سورە)ی (بقرە) ڕابرد، کە (اهل)ی (ایمان) لە خوایان خواست، لە (مولی)ی خۆیان: "أنت مولانا فانصرنا علی القوم الکافرین" خوا (دعا)ی (قبول) کردن؛ وە (شرط)ەکی دانا؛ بۆ (مؤمن)؛ (مادام) (رعایت)ی کەن؛ (دوام)ی (نصر)یان ئەبی (الی الأبد) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُدۡخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ

﴿ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ یەکێ لە (عمل)ی (صالح) خۆ (منع) کردنە لە (لذائذ)؛ (لاشک) ئەوەی (نفس)ی خۆی بەرەڵاکا چی پێ ناکرێ؛ (حتی) لە (اعمال)ی (صالح)ی (عادی)ش ئەبێ؛ چ جایە (صبر) و (ثبات) لە (ساحە)ی (قتال) ﴿جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ﴾ لە چەند (مانعات)، نەئاو تەنها وە ک (تفصیل)ی، دێ؛ لەوێ ئەوە ی (لذّەت)بێ، بۆیان ئەبێ، بێ (خوف) و (خجل) و (کسل) و (ملل) ﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَتَمَتَّعُونَ﴾ لە (دنیا) ﴿وَيَأۡكُلُونَ كَمَا تَأۡكُلُ ٱلۡأَنۡعَٰمُ﴾ قەپی لێئەدا، یەکدوو جار شەویلاکی بۆ ئەتەقێنێ فرێ ئەدا.. بۆ دەروونی (جهنم) ئاسایی؛ بێ هەراس و بیم و (حساب)؛ (حتی) (خیال)ی پێنەساغ بوونی ناکا وەکی (عرض)کرا؛ ئەوەی دوای (نفس)ی خۆی کەوێ؛ (عمل)ی (صالح) ناکا؛ (دائماً) لە (خیال)ی زگ پڕکردندایە؛ (لازم)ە ئێمە بنۆڕینە ئەم (آیەت)ە؛ (لکن) (زمام)ی (ادراه) لە دەست (عقل) و (حکمەت) دەرچووە؛ (عالم) لە خواردن و نۆشین و پۆشین، وای (تبسط) کردیە؛ نایەتە (ساحە) و (سعەت)ی (خیاڵ)؛ وا بەرەڵا بووین، (قابل)ی بەندی پەند نین؛ هەمووش هاوار ئەکات. خۆ (حبس)ی (لطیف) لەگەڵ (عیشی)ی (خشن) قەت رێک ناکەوێ (سبحان الله) ئەوەی لە گرانی دوای (حرب)ی (عالم) بە سەگ مەرگی (نجات)ی بوو، لە هەموو کەس خراپترە؛ بۆ (تعقیب)ی (لذائذ) هیچی لە (فکر) نەمایە؛ ئەوانە لە بەهەشت (خط)یان نیە ﴿وَٱلنَّارُ مَثۡوٗى لَّهُمۡ ١٢﴾ جێی (اقامە)یانە ﴿وَكَأَيِّن﴾ گەلێ زۆر، چەندێ ﴿مِّن قَرۡيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةٗ مِّن قَرۡيَتِكَ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَتۡكَ﴾ (مکە) ئەمرۆش (نظر)بە (بعض)ێ (بلاد) _خوا وێرانیانکا_ بەلادێ (حساب)ە؛ دیارە کەس نەبوە، لەو شارە، (طرف)داری (رسول) بووبێ؛ بۆیە (نسبەت)ی (اخراج)ی بۆ (نفس)ی (قریە) دایە؛ (وهکذا) (امور)ی (عامە)؛ (تخصیص)ی نەبێ، بە

(شخص)یٚ (دون)ە (شخص)یٚ (نسبەت) بۆ شار و دیٚ ئەدریٚ ﴿أَهْلَكْنَاهُمْ﴾ (یا الله) (اعادە)ی کە؛ بۆ ئەو شارانەی کە خەریکن، (دین)ی (محمد)ی لە (دنیا) نەیەڵن، (امەت)ی (محو) نابوودکەن ﴿فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾﴾ (اهل)ی (مکە) لەوان بەرەژێرن؛ (اهلاک)یان زۆر (سهل)ە؛ وەبە (هلاک) بچن، کەس (نصرەت)یان نادا نە (بشر) نەبت و (أصنام) و (آلە)ەی (خیال) و (اوهام). ئەڵێن: "ئەو (آیەت)ە، (وقت)یٚ (رسالەت پەناە)، دەرچوە لە شار، بۆ (غار)؛ (نازل) بوە" یەکیٚ هەبوو، پیٚیان ئەوت: "(حسین)ە شێت" دەی فەرموو:" بەخوڵا کەس لای تیٚشکاوی نیە"

﴿أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ﴾ (حجة) و (برهان)ی (ثابت) لە (طرف) خوا؛ (یعنی) (قرآن)؛ یاخود (بصیرەت) و (حکمت) و (رزانەت) و (تملک)ی (نفس) (نفوذ)کا، لە (اعماق)ی (اشیاء)؛ بە گوڵ گوڵی (صور)ی هەڵنەخەڵەتیٚ ﴿كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ﴾ (حاشا) وەک یەکنین؛ (زینت)ی (شاعر)آنە گەلیٚ کەس پیٚی فریتە ئەبی؛ (شاعر) (لباس)ی چاک لەبەر شتی خراپ ئەکا، (لباس)ی خراپ لەبەر شتی چاک ئەکا؛ (حقائق) تێکئەدا. ئەوەی (صاحب)ی (میل)بی، چی (میل)ی هینا، لای زۆر (مستحسن)ە (میل) (مهلەت)ی نادا، (تامل)ی لیٚبکا؛ چۆنە؟ چۆن نیە؟

﴿وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿١٤﴾﴾ ساچۆنی (سوق) کردن، دوای ئەکەون ئەگەر (العیاذ بالله) (جنابی حق) (تزیین)ی (اعمال)ی (سیئە)بدا بۆ (عبد)ی خۆی؛ ئەوجا ماڵ وێرانیە. (مع أنە) (تزیین)ی (کبریائی) (تزیین)یٚ (حقیقی)یە؛ (مزخرف) نیە؛ بۆ (عذاب)دانی قوڕبەسەریٚ، (تلبیس) چۆن ئەکا؟ ئەم (تنزل)ە، بۆ (حکیم)یٚ کە (فرق)ی (مواد)ی (قضایا) ئەکا؛ (یقینی) و (ظنی) و (مشاغبە) و (شعری) و (مغالطە) و (سفسطە) وا ئەبیٚ، لە (تطبیق) لیٚی ئەگۆڕیٚ؛ یاخۆشی لە (مقام)ی (یقینی) تووشی (قضایا)ی

(شعری) ئە بی؛ بۆ (ثبت)ی (دەعوا)ی (استدلال)ی پێئەکا. (تجرید)ی (احکام) لە (خیاڵ) و (اوهام) هەرچەند (مشکل)ە؛ (اما) (بعض)ەکی ئاشکرایە؛ بەس (میل)ی (فاسد) لێناگەڕێ ﴿مَّثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى﴾ (وصف) و (حال) و (شان)ی (غریب)ی؛ (انه) (یضرب به المثل) ﴿وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ﴾ (جنات تجري من تحتها الأنهار) ﴿فِيهَآ أَنْهَٰرٌ﴾ (بحر)، زێ، جۆگای گەورە گەورە ﴿مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ﴾ پاک و خاوین و (براق)؛ تام و بۆنی ناگۆڕێ؛ بۆگەنی نابی؛ (مقرۆب) و (فساد)ی تیا نیە؛ وەکی گۆلاوو (مستنقعات) ناگەڕێتەوە؛ نابێتە زەهر؛ وەک (بحر)ی (دنیا)یە، تاڵ و تێر و (ئافەت)ی نیە ﴿وَأَنْهَٰرٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۥ﴾ ترش نابی، کە تامی نەگۆڕێ، بۆنیشی ناگۆڕی. ئاوو (لبن) لە (دنیا) (مدار)ی (حیات)ن؛ (اما) ئەبنە مایەی (مقرۆب)ی (أمراض)؛ بە (واسطە)ی (حیوانات)، یا دەستی شیردۆش؛ (مقروب)ی ئەکەوێتی، خواردنەوەی (مضرّ) ئەبی؛ بۆیە (أطبآء) زۆر (اعتنا) بە (محافظە)ی ئەکەن؛ حتی لەگەلێ ولات بە ماکینە حیوانات ئەدوشن ئاگاداری ئەکەن لە (مقرۆب)؛ وە (حال)ی (حاضرە) لەناو پتر ئەخورێتەوە، لە (بلاد)ی (متمدنە)، وە (اکثر)ی ناساغ شیریان ئەدەنی؛ وە بۆ (عەرەب) (بادە) شیر لەجێی ئاو و خواردنە ﴿وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّٰرِبِينَ﴾ (ئافات)ی تیا نیە، (عقل) نابا؛ ئەمرو (کائنات) (مفتون)ی (خمریات)ە؛ (لە الحمد) ئێمە بە چای (استغنا)مان لە (خمر) کردیە ﴿وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى﴾ بێ (شمع) و (خلط) و (مواد)ی (مضرە). (بعضی)ێ شانە ئەنگوین لە (دنیا) وەک (سم)ی تیابی، ئەکوژێ؛ ئەمەش (عجیب)ە؛ (شراب) خۆرەوە (میل)ی شیرینیی یان نیە؛ بەو (نوع)ە (خمر) و (عسل) لە بەهەشت (صرف) ئەبی. لە (تورات) ئەڵێ: "خوا (وعد)ی دایە، بۆ ئێوە؛ بە (أرض)ی (فیض)ی (لبن) و (عسل) ئەکا" ئێوە ئەی (مسلمان)

نیە وڵاتی بە شیر و هەنگوین، یا بە ئاوو بەراو و (بستان) و ترێی (شراب) (شڕ) مەکەن؛ ئێوە بۆ خوا (حرب) لەگەڵ (اعدا)ی خوا و (فطرەت)ی (بشری) بکەن؛ (عسل) و (خمر) و (لبن) و ئاوو (قصر) و باغات، لە (آخرەت) بۆ ئێوە زۆرە؛ (شڕ)تان (شڕ)ی (ایمان)ی بێ؛ (شڕ)ی نانی نەبێ، وە بزانن؛ ئاو لە (دنیا) زۆرە، (انکار) ناکرێ، (لکن) (نهر)ی شیرو (خمر) و (عسل) (حسب العادة)ی (الدنا) دوور ئەزاندرێ، ئەگەر بە (محال)ی نەزانن؛ (لکن) (استحال)ە و (استبعاد)ی بێ (معنا)یە؛ لە (أرض)ی ئێمە (بعض) و (عناصر) زۆرە، (امتزاج)ی ئەکەن، شتی زۆریان لێپەیا ئەبێ؛ (مثلا) (اوکسجین) و (هایدروجین) تێکەڵاو ئەبیێ؛ ئەبێتە ئاو؛ (الی ماشاءالله) ئاو و زۆرە؛ وە (ممکن)ە (حالاً) لە (کرەیە) لە (کرات)ی (فضا)ی (واسع) و بەرین، (مادە)ی (عسل)، (مادە)ی (خمر)، (مادّە)ی (لبن) و شیر؛ زۆر بێ بە (معمل)ی (کیمیایی)، (طبیعی) بچێتە (ظهور)؛ (انهار) (تشکیل) بکا؛ (قطعیاً) ئەمە جێی (انکار) نیە. نەوت ئەڵێن: "لە هێسکی (حیوان)ە بە ژێر خۆڵ کەوتوە؛ (بحر)ێکی لە ناو عەردی (تشکیل) کردیە؛ (کائنات) لێی هەڵ ئەکێشن، (صرف)ی ئەکەن نابڕێ؛ دیتتان، نەوتی (باباگوڕگوڕ) کوو (انفجار)ی کرد؛ نێزیکبوو، لافاوی (کرکوک) ببا؛ ئایا شیر و (شراب) و هەنگوین، ئێستا لە (موقع)ێ گربێتەوە؛ (نهر)ێ (تشکیل) ناکا؟؟ بەڵێ؛ (والله)! (أصل)ی (عناصر) لە (أرض)ی ئێمە تا ئێستا کە، هەموی (کشف) نەکرایە؛ بەڵێ (ذهن)ی تەنگ و (علم)ی کەم، لەگەڵ (الفەت) بە (محسوس)، ئەو (سعەت)ە، هەڵناگرێ (اما) (بعض)ێ تورە هات (نقل) ئەکەن؛ زیادە؛ وەکی (کلبی) خوا (عافو)یکا؛ وەکی (کعب) خوالێی خۆشبێ، ڕەنگ نیە بنووسرێتەوە؛ (کلبی) ئەڵێ:" (نهر)ی (دجلە)، (نهر)ی (خمر)ە؛ لە بەهەشت (حضرەت)ی (ابراهیم)ی لەسەرە؛ (نهر)ی (جیحون)، (نهر)ی ئاوە؛ پێی ئەڵێن: "(نهر الرّب)" (نهر)ی (فرات) (نهر)ی (شیر)ە؛ بۆ (ذریەت)ی

(مؤمن) آنە؛ (نهر)ی (نیل) (نهر)ی (عسل)ە" نازانم ئەوی لۆکێیە؟ رنگە بۆ (انگلیز)ی بی! (کعب) نەختێکی تێکشەدا. ئێمە بۆ (تنبیە) (عرض) ئەکەین؛ ئەمانە (قول)ی (رسول الله)ی نین؛ (اسرائیلیات)ن، هەڵنەخەڵەتێن. (واقعاً) (دماغ)ی بۆش، هەزار (بحر)ی درۆ هەڵئەگرێ؛ (دجلە) و (فرات) و (نیل) و (سیحان) و (جیحان) چیان بەسەر بەهەشتیە؟ (منابع)یان ئەمرۆ بۆ منداڵی (مکتب) (معلوم) بوە؛ چ یەکی (قرآن) کەوتوە، لەسەر ئەو (خرافات)ە؟ (حالاً) لە (کوردستان) باران ئەبارێ، خوا ئەرانی چەند رووباری پیاو ئەکەوێتە (دجلە). (ممکن)ە (الآن) ناوی (آلغام)ی کۆیە، بە مەیانی (بغدا)دا، بڕوا ﴿وَلَهُمۡ﴾ بۆ (متقین) ﴿فِيهَا﴾ لە (جنەت) ﴿مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ﴾ میوەجات؛ لە گێوژ تا بەهێی (أصفهان)، لە سۆر بلەتی تاسێوی (امریقا) لە ترێ چۆمیلکە تاترێ میرانی... (الی ماشاءالله)؛ (طبیعی) میوەی (جنەت) (قیاس) لە میوەی دنیا ناکرێ الآن میوەی (امریقا) لەچاو میوەی وڵاتی ئێمە_(خصوص)_ سێوو (سفرجل) و هەرمێ_ دەڵێی: "میوەی بەهەشتە!"؛ (صاف)بێ (غلّ) و (غشی) تام و بۆنخۆش؛ (مع‌الأسف) چەند ساڵە، میوەی وڵاتی ئێمە، لەبەر ژەنگ، کەڵکی نەمایە، بە میوە (حساب) نیە ﴿وَمَغۡفِرَةٞ مِّن رَّبِّهِمۡۖ﴾ گوناە (خیاڵ)یشی نامینی؛ ئایا ئەوانە ﴿كَمَنۡ هُوَ خَٰلِدٞ فِي ٱلنَّارِ﴾ن؟ (حاشا)؛ (قصر) و (قصور) و باخاتی وان، (نار)ە ﴿وَسُقُواْ مَآءً حَمِيمٗا﴾ گەرم، گەرم؛ گەرمی (حسی)، (لمسی) یا گەرمی (مزاحی)، (سجین)؟ لە (بدل) (انهار)ی (مذکور)ە ﴿فَقَطَّعَ أَمۡعَآءَهُمۡ ١٥﴾ ریخەڵۆکەیان پارچە پارچە ئەکا؛ خوایە ناوێرم بڵێم: "وەک نیسک بە ترشی کۆییان؛ کە پیرێژنە کۆیی، بە (کیف)ی خۆیان، لێیدەنێن، سماقی پیانەکەن؛ نەختەکی لەسەر عاردي رووکەی عارد، کەف دەکا؛ (نعوذ بالله) لە

دەروون‌دا، هەڵئەچن سینگ نێزیکە، ئاگری بستێنێ؛ (معدە) و ڕیخەڵۆک، نێزیکە پارچەپارچە بن؛ قڵپە ترشەڵوکي وەکی ئاگری لوولەی سۆبەی، بۆ ناوزار، هەوراز دی". (حکایەت)ی نیسک بە پەڵپێنە بە ترش هەیە، لە جێیە (مناسب) بێتەوە یادم ئەی نووسم وا دەرئەکەوێ، (انسان) وەکی (دنیا) (حتی) بە ریخەڵۆکەوە، (اعادە) ئەکرێتەوە ﴿وَمِنْهُم﴾ لە (کفار) یا (منافقین) ﴿مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ﴾ کە (قرآن) ئەخوونی، (تبلیغ)ی ئەکەی، قسە ئەفەرمووی؛ (ظاهراً) (ظریف) گوێی ئەداتێ ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ﴾ لەلای توو ﴿قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ﴾ لە (أصحاب)ی (رسول) ئی تێگەیشتی، بە (واعی)؛ بە (استهزا) ئەڵێن: ﴿مَاذَا قَالَ ءَانِفًا﴾ ئێستاکە چی ووت؟ تێیگەیشتن؟ ئەوانە، ئەوانەن، کە شتێ لە (آیات)ی خوا بزانن، قەشمەری پێئەکەن (آنفا) ئەڵێن: "(اسم)ی (فاعل)ە، (غیر)ە (قیاسی)یە؛ (فعل)ی (ثلاثی) (مستعمل) نیە" (یعنی) بەو (معنا)یە؛ وە (الا) لە (قاموس) ئەڵێ: "(أنفه، یأنفه: ضرب أنفه)" وە گەلێ ئەفەرموون:" ناوە؛ بۆ ئەو (ساعەت)ی پێشی (ساعەت)ی: تیای؛ نێزیک و بەر لووت" ﴿أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ﴾ (نظر) بە (معنی) و (ماصدق) ڕۆین، تەنها یەکێ نیە ﴿طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ﴾ (ایمان)ی ناچێ؛ (کلام)ی خوای بە گوێچکیدا ناچێ، ناچێتە دڵیان؛ بۆیە رووناکەنە (حق) ﴿وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾﴾ بۆ (اتباع)ی (هوا) سینەیان (منشرح)ە، دڵیان گوشادە؛ ئەوەی دوای (هوا)ی (نفس) کەوی، (هدایەت)ی نابی، گومڕاە ئەبی ﴿وَٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْا۟﴾ (إلى طريق الحق) (استماع)ی (قرآن)یان کردو، (ایمان)یان هێنا، بە (نور)ی (ایمان) دڵیان کرایەوە ﴿زَادَهُمْ هُدًى﴾ بۆ (حقایق) و (دقایق)ی (آیات)ی (کتابین) ﴿وَءَاتَىٰهُمْ تَقْوَىٰهُمْ ﴿١٧﴾﴾ (ثمرە)ی، یا خود (بیان)ی (ما یتقون عنه)ی بۆ

کردن، پەرهێزکاری پێدان؛ (ایمان) و (علم)ەکەیان، نەبوە (علم)ی (جەریەن)ە و (شعوذ)ە، (تراس)ی پێ‌بکەن بیکەنە (شبکە)ی (دنیا). ئەگەر (علم) و (ایمان)، (تاثیر) لە (نفس)نەکا، پاکی نەکاتەوە، چ (فائدە)؟ (وآتل علیهم نبأ الذی آتیناه آیاتنا) وەکی (حکما) ئەڵێن: "البلاغة خیر من حکمة بتراء" بەچە (یهودی)یە (مسلمان)بوو کەوتە لای دزان؛ بوەدزێ (خراپ)؛ (مسلمان)ی لە زەقزەقە نابوون؛ ئەگەر (ظاهراً) (مسلمان) نەبوویا، نەی ئەتوانی، ئەو ترس و هەراس و زیانە، بداتە (مسلمان)آن ﴿فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ﴾ (قیامەت) ﴿أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً﴾ ناکاو، بێ (إحضارات) بۆ ڕۆژی وا پەسین ﴿فَقَدْ جَآءَ أَشْرَاطُهَا﴾ دیارە، ئەو (أشراط)ە لە (وقت)ی (نزول) (تحقق)ی کردیە، هاتیە؛ چیە، ئەو (علامات)ە؟ یەکێ (حضرەت)ی (رسالەت) (آیات)ی (قرانی)یە، کە (امکان)ی (قیام)ی (قیامەت) و (بعث) و (حساب)ی لە (افهام) نێزیک کردیە؛ بە (عقل) تێ‌ی بگەن، (انکار)ی نەکەن؛ (انشقاق)ی (قمر) (قبول) دارەم؛ بە (علامەت)ی (تبدل)ی (نظم) و (تصرّف)ی (في الأجرام) (حساب) ئەکرێ؛ (کیفیەت)ی لە (تفسیر)ی (سورە)ی خۆی (انشاء الله)، (عرض) ئەکرێ؛ (انقلاب)ی (اسافیل) بە (اعالی)؛ (اعالی) بە (اسافل)، هەرچەند (علامەت)ی (قیامەت)ی (بشر)نیە؛ (اما) (علامەت)ی (قیامەت)ی (دوڵەت) و (ملەت)ە؛ (شاهد)ی (إنقراض) و (إنحطاط)ە؛ (امانەت)درا نا(اهل)ی (خائن)ی (دنی) (إنتظار)ی (قیامەت) کە؛ (قیامەت)ی ئەمڕۆ، لەبەر ئەو (انقلاب)ەیە؛ (قیامەت) لە (علم) ڕابوو، لەبەرچی؟ (قیامەت) لە (دین) هەستا، بۆ؟ لەبەر ئەوانەی (أعاظم) ڕوویان وەرگێڕا؛ خانەدانی (کرام)ی (عالی)نژاد، (میل)یان لا کەوت؛ (علم) و (دین) (سقوط)ی کرد (اخلاق) بەجارێ بەد بوو؛ (دین)ی (حق) (ترک)کرا (قیامەت)ێ ناخۆش. (بعض)ێ (علامەت)یان فەرمووە: (ئەمڕۆ،

سبەی ئەبێ) تا (حاڵ) هیچ (اثر)ی (ظهور)ی نەکردیە، (یاجوج) و (ماجوج) وەکی ئەڵێن: "(دجال) و (صفیان)ی، (ظهور)ی (مهدی)، (نزول)ی (عیسی) ئەگەر ئێمە بەتەمای (مهدی) و (حضرەتی عیسی) بین، وەک قانگە لاچک، بەر (هوا) ئەبین؛ ئەوانە ئەگەر بشربن، (مشوّەشی) (بشری) ئەدەن؛ (اما) (بشر) تا ئەمڕۆ گەلێ (فتنە)ی دی؛ (فتنە)ی (جەنگیز) و (هۆلاکۆ)ی، (فتنە)ی (تەیموری لەنگ)؛ (بلا)ی (حرب)ی (عمومی)، (فتنە)یە بوو، هەزار (یاجوج) و (ماجوج) و (دجال)ی تیا (حیران) ئەبوو، وە چەند خان و مان وێران بوو، (تاج) و تەخت، نگونسار کران؛ ڕێوی و گورگ بە خواردنی لاشەی (بنی آدەم)ی هار بوون. (حرب)ی ئەمڕۆ، خوا بە (رەحمەت) زوو بیبرێتەوە، چیی بەسەر (عالم) ئێنێ؟ (عاقبەت) (مجهول)ە. (یاجوج) و (ماجوج) و (جەجاڵ) چ (حد)یان هەیە؛ ئەمڕۆ بچنە (ساحە)ی (حرب)ی (المان) و (فرەنسە)؟! لەسەر (خط)ی (ماجینۆ) (دجال) وەک کەر لە خۆی ئەمیزێ؛ ئەگەر تەماشای (مصادمات)ی (طیار)آن و زرەهلی‌یانی (حربی)کا، لە (هوا) و (بحر)ی گەورە، بە سواری کەرێ، ئەمڕۆ ناتوانی بێتەدەرێ (ما ادری ما یفعل بي ولابکم) (صدقه الله) ئەو (انقلابات)ە لە توورەگەی (حکایەت) خوا نان نەبوو کەر و تیر و شیر بوو؛ (میدان)ی (حرب)ی ئەمڕۆ لە (بر)ە لە (بحر)ە لە (هوا)یە لەناو عەردا؛ ئەو (حروب) و (فتنە)یە، (واقعاً) بۆ بێدەسەڵاتان (قیامەت)ە؛ (اما) (کرات)ی (کائنات) هەمووی لەجێی خۆیەتی؛ (أصلاً) (دور) و (دولاب)ی (فلک) (خلل)ی پێناگات؛ هەر (أرض)ی خۆمانە؛ لایە وڵاتی لێ وێران ئەبی، لایەتر (ضرر) (حس) ناکا، بەڵکوو قانزاج ئەبینی؛ (طلوع)ی (شمس) لە(مغرب) (یەکی) (مناسب)ە بۆ (قیامەت)، (علامەت)ێ بە(قوەت)ە؛ وە بوونی (سهل)ە؛ (میل)ی (طبیعی) بە گوێرەی (نظام) (تبدّل) ئەکا، بێ (قوەت)ێ زۆر؛ (تمام) تێکچوونی (منظومە)یە؛ (انکار)ی (یاجوج) و (ماجوج) و (جەجال) و

کەری، بەو (نوع)ەی ئەیڵێن؛ ئەفەرموون: "(کفر)ە" ڕۆژی (قیامەت)، دەستی من و گرێبانی ئەو (ملا)یانەی، ئەو (تەرحە) شتەیان کردە، (عقائد)ی (ضروریە)ی (اسلامیە)؛ (عقائد)ی (دین)ی (خاتم الرسل) پیغەمبەری (آخر)ی (زەمان)ی (نبوّەت)؛ (اجانب) (تصویر)ی (أسطول) و (طیارە) و (دبابە) و (غوّاصات) و (الفام)ی (بحری) بکا؟ وە ئێمە خەریکی (تصویر)ی (جەجاڵ) و کەری بین! (دین)ی (خاتم الرسل) ئەمەیە؟ ئەمەیە (هدایەت)ی؟ (العیاذ باللە)، (عقائد)ی (اسلامیە) دیارە؛ (روح) ئەدا؛ (انسان) بۆ (سعادەت)ی (دارین) (سَوق) ئەکا؛ (شوق)ی (کشف)ی (آیات)ی لە دڵا ئەیسێنێ؛ (قوەّت)ی ئەداتێ، لێی ناستێنێ. ئەمڕۆ (ممکن) نیە کەسێ لە (طیارە) خۆی فڕێداتە خواری؛ بە (واسطە)ی (آلەت)ێ (مخصوص) هەڵنیشێتە سەر (منار)یە (شام) بڵێ: "من (عیسی)م!" بەڵێ نێزیکە؛ (اما)کێ دوای ئەکەوێ؟ (فرەنسە)، (انگلیز)؟ (حاشا). (مسلْمان) بێ دەسەلاتن، چیی بکەن؟ ئەگەر (عیسی) هاتەخوار، (دەورە)ی ئەدەن؛ (پولیس) و (عسکر)ی (فرەنسە) تار و ماریان ئەکات.

گەلێ کەس لە (علما)ی (حدیث)، خۆیان ماندی کردیە؛ گۆیا (مدّە)یە (معین)کەن، بۆ (قیام)ی (ساعەت)؛ ئەوی ووتیان؛ گشتی (هبا) دەرچوو (وعندە علم الساعة) (کافی)یە؛ (وکذا علما)ی (طبیعەت) و (نجوم) قسەیان سەیرە؛ لەو (عصر)ە نێزیکە، یەکێ ئەڵێ: "بەو (حرکە)ی (منظومە)ی (شمس)، پاش (٧٠) ملیۆن ساڵ (أرض) ئەکەوێتە ناو (مجرّە)؛ ئەو جێیی تاریک؛ (نور) و (حرارەت)ی نامینێ، ئەکەوێتە (جلید)؛ (حیات) ئەفەوتێ" نازانم ئەگەر لەوێ تێپەڕی، چی بەسەردێ؟! یەکێ ئەڵێ: "بەوجۆرە، کە ناوی (بحر)؛ (صبر)ە، (صبر)ە؛ پڕئەبێتەوە؛ دوای (٧٠) هەزار ساڵ، (بحر) (استیلا)ی (أرض) ئەکا" بە (مقتضی)ی (حساب)ی (جلال الدینی سیوطی) وەکی (سیدی آلووسی) ئەفەرموێ:

ئەبا لە سەری سێصەتی (دجال) هەستی ئەو (محاکمە)ی لە (تاریخ)ی دووسەد و شێصت و هەشت_(بعد الألف)_ (جلال الدین) ئەفەرموێ؛ ئەڵێ: "ئەوەندەی بۆ سێصەتی نەمایە؛ بەڕاستی؛ (استیعاب)ی (زمان)ی (طلوع)ی (شمس) و (سائر)ی (أشراط)بکا" ئەمڕۆ سەری سێصەدە، پەنجاوو هەشت ساڵیش تێپەڕی؛ (لا اثر ولاخبر!). بەڵێ (قیامەت)ی (حرب)ی (ئاورووپایی) بەرپابوو، بزانین، (عاقبەت)ی چۆن ئەبی؟ خۆزێ بمتانیبا، ئەوەی لە (فتح الباری)، (شرحی بخاری) (دائر) بە (دجال) ئەیفەرموێ لە (جلد)ی (آخر)ی، (نقل) و (ترجمە)م کردبا؛ (لکن) ناتوانم خۆم بەشتی وا (مشغول)کەم، (عمر) بە (ضایع)دەم؛ بەڵێ بۆ ئاگاداری (شبان) (لازم)ە، (أغلاط)ی (بعض)ێ لە (نقال) آن (بیان)کەین؛ مەبادا، (معاذالله) بە (هلاک) بچن.

(بنا)بە (ڕوایەت) لە (کعب)، (دجال) ئەبێتە (خلیفە) (واقعاً) ئەمە خۆیەتی؛ نا(شکر)ی نەبي (الآن) (اسلام) بێ (خلیفە)یە! دوایی (إظهار)ی (سحر) ئەکا؛ دوایە (دەعوا)ی (نبوّەت)؛ (بنا) بە قسەی وی؛ (امر) ئەکاتە (نهر) بڕوا ئەڕوا؛ بگەڕێوە، ئەگەڕێتەوە، هیشکبە، هیشک ئەبی؛ (امر) ئەکاتە، چیای (طور) و چیای (زەیتا)، "پێکدادەن"، پێکدادەدەن، وەک شەڕە قۆچی بەرانان؛ ئەڵێ: "ڕۆژی سێ جاران، ئەچێتە ناو (بحر)؛ دەستەکی لە دەستەکی درێژترە؛ دەست درێژ ئەکاتە بنی (بحر)ێ؛ ئەوەندەی ئارەزووکا، ماسی یان دەردێنی" وە ئەڵێ: "لە پیاوان دوانزدە هەزار کەس؛ لە ژنان حەوت هەزار کەس؛ (نجات)ی لە (فتنە)ی (دجال)ی ئەبی؛ (باقی) هەموو، تێوە ئەگلێن" وەکی ئەڵێن؛ وابی، کەس نامێنێ؛ خەڵکی برسی؛ ئەو، (جبال)ی نانی بە دواوەبی؛ کوو خۆی ڕائەگرێ؟ بە(تسبیحات) تێر ئەبێ؟ بڕوامەکە. ئەوانە گشت (هذیان)ن. خوا (عفو)ی کا، دەرکەی درۆیانی بۆ ئێمە کردەوە؛ (عالم)ێکی بە (هلاک)دا. لە (علما)ی (بنی اسرائیلی) ئیبێ (غلّ) و (غشّ) و درۆ و (خیانەت)ی

(مسلّمان)آن بووبی؛ (عبدالله بنی سلام)ە، (سلام)ی خوای لێبی؛ قسە زۆرە، با بەسبی ﴿فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ﴾ (ساعەت) ﴿ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾﴾ بۆیان نیە، (نفع)ێ نادا؛ ئەو (مجا)ە، بۆ (اقوام)ی (سالفه) نەبوو، سێنزدە (قرن) ڕۆیی (قرن)ی چواردەمینە؛ (اما) کەهات دێ؛ (لاشک) ئەبێ. (زمان)ی، خوا نەبی، کەس نازانی؛ (نظر) بە (قدرەت)ی (الهی) هەر (آن)ێ ببێ، ئەبێ، (انسان) (امین) نیە. (نظر) بە (قوە)ی (مادیات) و (نشو) و (نما) و (ترقیات)، زۆری ماوە؛ دوورە، نێزیکە؟ (لازم)ە (مؤمن) بۆ (تأمین)ی (إستقبال) تێکۆشێ لە (بدل) (کشفیاتی)، (أوهامی) بە (کشفیاتی) راستی خە ریک بی. (أهل)ی (قبله) ببنە (معین)ی یەک (إنتظار)ی (معاونه)ی (أجانب) و (ظهور)ی (مهدی) و (نزول)ی (عیسی) نەکەن؛ بۆ (حفظ)ی (دین)، (دنیا) بخەنە دەست؛ بە (فقیری) چ ناکرێ؛ دلّی خۆیان لە (شائبه)ی (شرک) پاککەنەوە ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ﴾ (شان حال) ﴿لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ (محقق)ە، بێ(شک) و (شبه)ە؛ نە(أولیا)یان، نە (انم)آن، نە (املاک)، (اتخاذ) نەکەن، بە خوا و (شریک)ی خوا؛ دەست بەرە ژۆری خوا، وە (آمر) و (ناهی) لەسەر خوا (نفی) (وجود) لە (کائنات)مەکە، بە (حلول) و ملول خۆت وەرمەگێڕە؛ (وجوب)ی (وجود)، (خاص)ی (کبریائی)یە (لوازم)ی (وجوب)ی (وجود) لە (غیر)ی وی نایەتەجێ وەکی (حکما)ی (الهیون) ئەفەرموون:" خودا (فوق الطبیعەت)ە احکام)ی (طبیعیات) بۆ وی نابی" من لاهوایە بە (غیر)ی (ذات)ی (احدیەتی)، (کبریائی)، (هیچ) (موجود)ێ (فوق الطبیعەت) نیە؛ بۆ (ذات)ی (واجب الوجود) نەبی، کوو (عقل) ئەسەلمێنێ؛ (موجود)ی (محقق) لەو (فضا)یە؛ بێ (موقع) و (وضع) و (تحیز) و (نسبەت)ە، چۆن ئەبی؟ (طوسی) ئەلّێ: "(تجرّد) و (تقدّس) لە (حیز)، (معلول) و (مدلول)ی (وجوب)ی (وجود)ە" (مع أنه) ناتوانی، بە (جزم)ی (انکار)ی

(عقول)ی (مجرّده) بکا؛ وە ئەڵێ: "(روح)ی (بشری) (جوهر)ی (مجرّد)ە، (علاقه)ی لەگەڵ (مکان) و (حه ییز) نیە" ئەمە (حقیقةً) جای (تعجب)ە؛ وە تا (نفس)ی وا پەسین بلێ: "(لا اله الا الله)" بەقسەی (شعرانی) و معرانی خۆت لە (کلمە)ی (توحید) (محروم) مەکە؛ (مشرک)یش ئەڵێن: "الله" (اما) هەموویان، ناڵێن: "(لا اله الا الله)" وا مەزانە (لا اله الا الله) بەس (ذکر)ی (قادری) یا نە؛ (کلمە)ی (توحید)ە، (کلمە)ی (اسلام)ە؛ بە قسە زلەکانی (بعض)ی (متصوفه) مەخەڵەتێ؛ (لا اله الا الله) یادی (اغیار)ی تیایە؛ خۆت ئاگات لە خۆتە؛ بۆ ایستیکانێ چای، وەختە تەق بکەی؛ بەولاو بەملای (حول) و چەپی (دنیا) ئەدەی ئەڵێی: "(لا اله الا الله) یادی (غیر)ی تیایە" ئی لە هەموو (اغیار) دوورتر، لە (مقام)ی (توحید)، ئەگەر کەسێ بگاتە (مقام)ی (وحدة الشهود)، (غیر)ی یاد، چیتری نامینی؛ (لکن) ئەمە بۆ هەموو کەس نابی؛ بە لاف و گەزاف ناچێتە سەر؛ (لي مع الله وقت) کەم کەم، بۆ (رسالەت پەناە) ئەبوو، (فکیف) بۆ (غیر)؟! (علما)ی (کلام) ئەفەرموون: "(دلیل) دوو (قسم)ە؛ (عقلی) و (نقلی) (بعض)ێ (احکام) بەس بە (عقل) (اثبات) ئەبی؛ بعضی بەس بە (نقل) (اثبات) ئەکرێ" (بعض)ێ بە (عقل) و(نقل) (اثبات) ئەکرێ ئە ز (جمله) (وحدانیەت)ی (باری) (أصل)ی (وجود)ی نا؛ بە (نقل)یش (ثابت) ئەبی (وحی) (الهی) بۆ (رسالەت پەناە)، (تبلیغ)ی (آیەت)ی (کریمه) بۆ ئێمە (دلیل)ێ (قاطع)ە، لەسەر (وحدانیەت)ی (کبریائی)؛ ئەوەی بە (قول)ی (رسول) (ثابت)بی، (تقلید)نیە؛ (قول)ی (رسول) (حجەت)ە؛ (ایمان)ی (مقلد) (معتبر)ە، (معتبر) نیە، (ملا)یان (نزاع)یان هەیە ئەگەر (ایمان)ی (مقلد)ی (معتبر) بی، ئەبی (تقلید) لە جوو و دیان و (مبتدعه)ش (قبول) بکرێ؛ ئەو (اعتقاد)ی توو بە مامۆستای خۆت هەیە؛ ئەویش بە مامۆستای خۆی هەیە وە لە (أصحاب)ی (ترجیح) نین، بزانن (دلیل) چیە؟ (لدی التعارض) کامیان (مقبول)ە، بە (قوەت)ە؛ بەڵێ

ئەگەر (احکام)ی (صحیح)یان، با وێنە (ذهن) باشە؛ (اما) بڵێن: "(ایمان)ی (مقلد) (معتبر)ە" بەڕەڵایان کەن وەکی ئەم (عصر)ە، ماڵ ویرانی یە لە (شێخ معروف)م بیست: (شخص)ێ لە تەکیا نوێژی بە (جماعەت)ی ئەکرد؛ (بعد الصلاة) ئەپاڕایەوە: "(یا) (پانیشین)" ووتم: "(مقصد)ت بە پانیشین کێیە؟" ووتی: "ئاسمان" ووتم: "بەچی ئەزانی؟" ووتی: "بەخوا چونکی (مسڵمان) ڕوو لە ئاسمان ئەکەن؛ دەستە و (دعا)" (عوام)ی (مقلد)ی بێکەس وا ئەزانن، ئاسمانی شینی پان، خوایە. (حقاً) لەبەر بێ (ملا)یەتی، (عقائد)ی (باطله) چوویتە (دماغ)ی (عوام)؛ (مقلد) لێیان بتۆزرێتەوە، کەمیان (مسڵمان) دەرئەچن.

(تحصیل)ی (معرفة الله) بێ (نظر) نابی؛ (انکاری)ی لە نەزانینە؛ (وحی) و (الهام) و (فیض) بە دەست (انسان)ی نییە؛ قسەمان لە (تحصیل)ە، لە (حصول) نییە؛ گەلێ کەس (مغالطه) ئەکەن؛ (مقصد) (نظر)ێ (مجملی)یە؛ (ترتیب)ی (مقدّمات) بە گوێرەی (شرائط)ی (مناطقه) لە (فروض)ی (کفایه)یە؛ (ملا)یە نافەرموێ: "لەسەر هەموو (امەت)؛ (عارف) و (عامی)، (واجب)ە؛ (واجب)ێ (عینی)یە" (حاشا)؛ (نقل)ەکم دیت، (فتح الباری) لە (قرطبی) ئەی گێڕایەوە (ذم)ی (علم)ی (کلام)ی فەرمووە، گوییا (علم)ێکە (شک) لەسەر (انسان) (واجب) ئەکا؛ (مع انه) (علما)ی (کلام) ئەفەرموون: "(امام الحرمین) ئەفەرمووێ: "(شک) (مقدمه)ی (معرفەت)ە" ئەوان (ردّ)ی قسەی (امام)یان کردیە؛ (شک) نابێتە (مقدّمه)ی (واجب)ی؛ چونکی (اختیاری) نی یە؛ ئەگەر (شک)بوو، ئەبێ (ازاله)ی بکەی؛ (مقدّمه)یە (مقدّمه) نی یە؛ بەڵێ (مطلوب)ی (نظری) ئەبێ (من وجه) (معلوم) بی؛ (من وجه) (مجهول) بی؛ تێکۆشی (جهەت)ی (مجهول)ی (ازاله) بکەی؛ ئەگەر بۆ (تقویه)بی، ئەمەشی پێ ناوێ. (حق الإنصاف) گەلێ لە (اهل) لە (مصارعه) (تشویه)ی (علم)ی (کلام) ئەکەن؛ (قباحەت)ی (علم)ی (کلام) نییە،

(خطا)ی (بعض)یَ لە (نظار)ە؛ خوا ئەزانێ (بعض)یَ (نظار)، (علم)ی (أصول)یشیان تێکداوە؛ (مع انە) (جلالەت) (قدر)ی (انکار) ناکرێ ئەگەر (معین)م هەبا، هەردوو (أصول)م (تصفیە) ئەکرد؛ (جهلە)ی (مسلّمان) آن، لە (اعتقادیات)ی (حقە) دوور کەوتینەوە؛ وەک (قریب العهد)یش نین؛ باسی (شێخ)آن هەموو شتی لە (فکر) بردنەوە؛ ئەو (جاهل)ی (داخل)ی (طریق) بوو، بە جارێ لە رێ دەردەچی؛ (اعتقاد)ی هەمووی (حصر) ئەبی لەسەر (حضرەت)ی (شێخ) (مع الأسف)، (مسلّمان)آن نەتەنها لە (شرع) و (اعتقاد) (مقلد)ن؛ لە (سیاسەت) لە (حرب) لە (إقتصاد) لە (ادارە) (خلاصە) لە هەموو شت (مقلد)ن؛ وە (تقلید)یان زۆر باش نییە؛ (الا تقلید)ی (سفاهەت) لە (مجتهد)ەکانی (غربی) تێدەپەڕێنن؛ لێرە (سیدی آلووسی) (تحریر)ی (تفصیلات)ێ تەواوی هەیە؛ (لایەق)ە بکرێتە (رسالە)یە سەربەخۆ. ڕام لە (اشکالات)ی (نحوی) و (خلاف)یان لە (استثنا) لە (اثبات)ی (نفی)یە؛ لە (نفی) (اثبات)ە؛ یان نا؟ نییە؛ (اوّل)ی (امر)، (رسول)ی (عربی) رووی کردە، (قوم)ی (عەرەب)(عارف) بە (لِسان) (من حیث الفطرە)؛ بێ (عرف) و مورف؛ فەرمووی: "بلّێن: "(لا الە الا اللە)، (کلمە)ی (توحید)ە؛ (من کان آخر کلامە لا الە الا اللە دخل الجنة). (والسلام).

﴿وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ﴾ لە (صدر)ی (سورەت)ی (فتح) (بیان)ی (ذنب)ی (نبوی) ئەکەین ﴿وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ﴾ (انسان) (خالی) نابی لە گوناە؛ (مع انە) (مؤمن)ی (کامل)_(دائماً)_ خۆی بە (مقصر) ئەزانی؛ (مع انە) مەیانە (ضعفاء القلوب)یش بووین؛ (خاصةً) لە (توجە) بۆ (جهاد)؛ (کانە) ئەم (آیەت) (مقدّمە)یە بۆ (آیەت)ی (آتی)؛ بنۆڕە چەند (منتظم)ە ﴿وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ﴾ (لیل) و (نهار)؛ (دنیا) و (آخرەت) ﴿وَمَثْوَىٰكُمْ ﴿١٩﴾﴾ (کذلک) (لا یخفی علیە شیء) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُدْخِلُ﴾ بە

(ایمان)ێ (کامل) ﴿لَوۡلَا نُزِّلَتۡ سُورَةٞۖ﴾ (امر) بە (جهاد)ی تیابێ ﴿فَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ مُّحۡكَمَةٞ﴾ بێ (کنایە) و (استعارە)، بە (صریحی) (قابل)ی (تاویل) نەبێ، (جازم) و (ثابت) بێ ﴿وَذُكِرَ فِيهَا ٱلۡقِتَالُ﴾ (امر) بە (جهاد) ﴿رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ﴾ (منافق)، (ایمان) فرووت. (مرض)ی دڵیش (تفاوت)ی هەیە؛ (بعض)ێ (ارباب القلوب) (انکار) و (استکراه)ی (حرب) ئەکەن، (لاشک) لە (مرض)ی دڵیە؛ لە (رحم) و (ڕقەت) و (تاثر) نیە، بۆ (عباد)؛ (خلاصە) دڵی ساغ کەمە (مرض)ی لە (ایمان) و (ولایەت)بێ، (تداوی) (صعب)ترە لە (مرض)ی (کفر) ﴿يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ نَظَرَ ٱلۡمَغۡشِيِّ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ﴾ چاوزەق، چاویان لە مۆلەق ڕادەوەستێ لە عەزرەت و ترس و هەڕاس؛ ئەوەی لەسەرەمەرگی لە خۆ ئەچێ، کەمێ (حیات)ی تیایە، بێ هێزە؛ (ایمان)ی وا نیش وایە ﴿فَأَوۡلَىٰ لَهُمۡ ۝٢٠﴾ (دعا)یە بە (هلاک) ﴿طَاعَةٞ وَقَوۡلٞ مَّعۡرُوفٞۚ﴾ بۆوان چابوو ﴿فَإِذَا عَزَمَ ٱلۡأَمۡرُ﴾ بوە (جدّي)، (تقرر)ی کرد ﴿فَلَوۡ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ ۝٢١﴾ (ممکن)ە (استکراه)ی (حرب)یان، بە (صورەت)ێکی (خێر) خواهانە، نواندبێ؛ لە پاش (آیەت)ی (قطعی) چارە (غیر)ی (إطاعە) نییە ﴿فَهَلۡ عَسَيۡتُمۡ﴾ ئەمە (لۆغەت)ی (حجاز)ە؛ وەکی (سائر)ی (افعال)ی دی (نسبەت)ی بۆ (ضمائر) ئەدرێ ﴿إِن تَوَلَّيۡتُمۡ﴾ (ادارە)ی (عامە)تان کەوتە دەست، بوونە (صاحب)ی (امر) ﴿أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ ۝٢٢﴾ وا ئەگەیەنی، ئەوانە (حرب)یان بە (فساد) و (قطع)ی (رحم) نواندبێ؛ باش نییە، (عالم) بە فەتەڕات ئەچێ؛ (علاقە)ی خزمایەتی ئەپچڕێ، ئەپسێ خۆشیان (میل)یان لە (فساد) و (قطع)ی

(رحم) بو؛ لەوانە بوین، ئەگەر ببنە گەورە، (حاكم) سەردار، (امیر)، (ملك)؛ (دنیا) ژێرەو زەبەرکەن (ممكن)ە وەکی (بعض)ێ ئەفەرموون: "لا (إعراض)یی (یعنی) إعراض نین لە (متابعە)ی (رسول)، بچنەوە سەر (حال)ی پێشی؛ (ایام)ی (جاهلیەت)؛ لە (غارەت) و (نهب) و یەکدی کوشتن؛ وە منداڵ زیندە بەگۆڕ کردن، لام (معنا)یە خۆشە ﴿أُوْلَٰٓئِكَ﴾ ئەوانەی (موصوف) بەو (وصف)ە ﴿ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ﴾ لە (رەحمەت)ی خۆی دوور کردینە ﴿فَأَصَمَّهُمۡ وَأَعۡمَىٰٓ أَبۡصَٰرَهُمۡ ﴿٢٣﴾﴾ نابیەن، نابینن؛ گەڵی کەس، یا لە (حماقەت) یا لە (سیاسەت) یا لە (غرور) و بێ (مبالات)ی، دەربارەی (شخص)ێ (قوم)ێ، (حکومەت)ێ، (انواع)ی قسە ئەکا؛ (ظالم)ە، بە (غدر)ە ولاتی وێران کرد، (قواعد)ی (دین)ی تێکدا؛ (قوم)ێ (سفاک)ن بە (جهالەت) و (خرافات)ن؛ ئەگەر ئەو (نوع)ە کەسە بوە (حاكم)، (نائل)ی (مرام)بوو، سەد هەزار هەندی وان، بەدتر ئەبی؛ وە بە (إنصاف) تەماشاکەی خۆیان لە هەموو (اقوام)ی جهان، بە (خرافات) و (جهالەت) (سفاک) و بە (سیر) و بە (عهد)ترن. (ابن کثیر) (احادیث) (نقل) ئەکا، (دائر)بە (صل)ەی (رحم) (سیدی آلووسی) (اقوال)ی (مختلفە)ی (علما)یان (تحریر) ئەفەرموێ، (دائر) بە (لعن)ی (قاطع الرحم) (هاتک الحرم)؛ (یزید بن معاویە) و (اعوان)ی (ملا) و (سید) و (مؤمن)؛ (طبیعی) دڵی ئەسووتێ بۆ (آل بیت)؛ (حقاً) هەموو (مسڵمان) لە (حق) (حسین بن علی)، (قصور)یان کرد؛ لە (مدینە) تا (حوالە)ی (کربلاء) ئەو هەموو (شیوخ)ە، یەکێ (معاونە)ی نەکرد؛ ئەوەی زۆر (محب)بوو، (نصیحەت)ی ئەکرد، بەگەڕانەوە؛ لام وایە (اشتغال) بەو (نوع)ە (مسائلە) بێ (فائدە)یە. (حال)ی (مسڵمان) آن (عجایب)ە؛ بۆ (حضرەت)ی (حسین بن علی) لە (بغدا) و (سائر)ی (بلاد)ی (شیعە) آنە (ماتم)یان ئەکردی؛ (حسین بن علی) بابی (ملک فیصل) کەوتبوە

(قبضە)ی (انگلیز)، (نفی) کردبوە (تبریز)، یەکێ بە (جواب) نەهات و فرمێسکێکیان بۆ نەڕژاند؛ (ابن السعود) (آلی نبوی) لە (حجاز) (طرد) کرد، (شیعە)یە (عباد)ی (آل بیت) نە جوو لاوە، شلپە شلپ، وەکی پیرێژنان لە سینگی خۆیان ئەدەن؛ (حسن)م وای؛ (حسن)م وای ، لە (حمیەت) و (حماسەت)ە! بۆ (احوال)ی (حاضرە)، هیچ؛ بۆ (وقفە)بی هەزار و سیصەد و ئەوەندە ساڵە، شینی ئەکەن؛ بەڵێ (ملا)یانی (شیعە) قانزاجیان لە مەدایە. ڕۆژێ لە (مجلس)ی (ولایەت)، پاش (مذاکرە)ی (رسمیە) ئەو باسە، هاتە ناو؛ (علی فاضل)ی (موصل)ی بە (ڕەحمەت)بێ، (لعن)ی لە (یزید) کرد؛ (والی) (سلیمان نظیف) (معارضە)ی کرد؛ من کەمەکم قسە لێکرد؛ (والی) فەرمووی: "(فاضل افندی) (سؤال)ەکت لێئەکەم؛ (اما) بە (وجدان) جواب)م دەوە؛ ووتی: "(حال)ی (حاضر) (سلطان رشاد)ە، وە (شریف)ی (مکە) (حسین بن علی) (نوعاً ما) سەر پێچی ئەکا؛ پادشاە، تۆ بکاتە (مامور)، (عسکر)ت داتی بۆ سەر (حسین) چ ئەکەی؟" ووتی: "(اوّلاً) (انذار) و (دەعوت)ی ئەکەم، بۆ (إطاعە)؛ ئەگەر (إطاعە)ی نەکرد، لێی ئەدەم، ئەی کوژم" فەرمووی: "(ڕەحمەت)ت لێبێ؛ (یزید)یش لەسەر (ملک) و (سلطنەت) (مامور)ی نارد، (حضرەتی حسین)یان کوشت؛ ئەمە (ملک) و شاهی یە، (دین) و (ڕەحم) ناپرسێ " (تمام) وایە؛ گەلێ لە (اقارب)ی (حضرەتی علی)، لە (اقرب)ی (ناس)، بۆ (دنیا) نەدەچوونە لای (معاویە)؟ (میل) و(محبەت)یان لەگەڵ نەدەکرد؟ نازانم (سیدی آلووسی) بەو (میل) و (مشرەب)ەی کەبوویەتیی ئەگەر لەو (زمان)ی دابا، ئەبوە (طرف)داری کامیان؟

شەوی حەفتەمی (محرّەم) ئەو ساڵەی کە لە (بغدا) بووم چوومە (دوکان)ی (حاجی کریمی کۆیی)_ (ڕەحمەت)ی لێ بێ_ (مواکب)ی (ماتم) بەوێدا، بۆلای (نوّاب) ئەچوون؛ (موکب) دوای (موکب) لەوێ

(توقف)یان کرد؛ بۆ (طرف)ی ماڵی (نوّاب) ئەچوون؛ منیش بە (لباس)ی (عادی) لەویَ دانیشتم؛ لە (اثنا)ی هات و چوونی (مواکب)، یەکیَ کەشیدە بەسەر، لە (حاجی کریم)ی (سؤال) کرد:" کورد بۆ بۆ سەر (حسین) ناگرین؟ "گوتم:" (هیکل)ی (مۆد)یان لەسەرە جاریَ بۆ ئەم (جهەت)ە ئەگریەن؛ بۆ (حسین) ناگرین" کابرا گەشایەوە: "پرسیاری کرد: "ئەمە کیَیە؟" ووتیان: "(فلان)ە؛ (ملا)یەکی کوردانە" هات، ووتی: "(حقیقةً) (حق) بە دەست ئیَوەیە" توخوا؟ ئەمە ئیشە؛ (عالم)ی (اسلامی) لەو (حال)ەدابی، (اهتمام)ی نەدەنی؛ بۆ (حضرەتی حسین) بگریەن؟ ئەمە (حماسەت)ە؛ ئەمە (دین) و ئایینە؟ ئەمە (شیعایەتی)ی (آل بیت)ە؟ (حاشا) نازانم کەی (مسڵمان) بەراستی (مسڵمان) ئەبن؟ لەسەر (خیر)آن، گویَ و چاویان ئەکریَتەوە؛ نەدەبا (تاریخ) (اسلام) ببینیَ، لەسەر (منابر)ی (جوامع)، (قسم)یَ لە (خطبا)ی (اهل)ی (قبلە) (لعن) لە (حضرەتی امامی علی)کەن؛ (قسم)یَ لە (حضرەتی معاویە) چانەبوو، دوای (خاتم الرسل) (رسول)یَ دی نەهات وە (الآ) ئەوەی دەربارەی ئەم (امّت)ە (نازل) ئەبوو، دەربارەی (بنی اسرائیلی) (نازل) نەدەبوو؛ (مع انە) ئەوان (داخل)ی (خیر القرون) بوون؛ بەسیە دڵ (متاثر) ئەبی، ئەکەویَنە (یاس)، ئەو یاسە. (راحەت)ی نییە؛ دڵ و جگەر ئەسووتیَنیَ ﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْءَانَ؟﴾ تیَی نا (فکر)ن، (ملاحظە)ی ناکەن؟ (حقیقةً) زۆر (غریب)ە؛ (امەت)یَ ئەم (قرآن)ەی هەبی، ئەو های بەسەر بیَ. من (اولاً) بۆ (عرەب)، (ثانیاً) بۆ (یونان) زۆر (متاسف)م؛ (سبب)ی (تاسف)م بۆ (عرەب) دیارە؛ بۆ (یۆنان) چۆن بە مقتضای بەشریەت (تاسف) نەخۆم؟ (قوم)یَ (حکما) و دانشمەندی وەکی (أفلاطون) و (أرسطو)یان هەبی؛ ئەمرۆ (کائنات)ی (علم)، (مباهات) بە (حکما)ی (یونان) ئەکا؛ (ترک)ی (متابعە)ی وان بکات، دوای (بطروس) و (بولس) کەوی؛ (حظ) ئەکەی (قیمەت)ی (تاسف)ی من بزانی؟ (مطالعە)ی

(جمهوریه‌ت)ی (أفلاطون) و هاوڕێی (أفلاطون) که‌؛ ئه‌وجا من بۆ (عه‌ره‌ب) و تۆ بۆ (یۆنان) بگریه‌ین؛ ئه‌دی (کورد)؟ ئه‌وان خوا له (قیامه‌ت) (رحم)یان پێبکا، (دنیا)یان چوو!

ئه‌و (عالم)ه (تدبر) له (قرآن) ناکا، له به‌رچی؟ (اوّلاً) (میل) و (مزاج) لێک دوورن؛ دووه‌م (اختلاف)ی (علما)ی (ترکیب) و (مخاصمه)ی (رؤسا)ی (عقائد) و شه‌ڕو (حرب)ی (فقها)ی (مذاهب)، (إضطراب)ی (احادیث)، (مزخرفات)ی (نقال) و (حکایه‌ت) خوانان، هه‌ریه‌ک (نوع)ه (قفل)ه‌که‌؛ ده‌رکه‌ی (فهم) ئه‌به‌ستێ. (بعضاً) (انسان) خه‌ریکی (حلّ)ی (عباره‌ت)ی (مفسر) ئه‌بی، ئاگای له (قرآن) نامێنێ چی ئه‌فه‌رموێ ﴿أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَآ ﴿٢٤﴾﴾ (اقفال)ی (زمان)ی (رساله‌ت)؛ (کبر) و (حسد) و (طمع) و (لاقیدی) و (تمکن)ی (میل)ی (فاسد) بوو؛ (دور)ی دوایه کلک زۆره، (میل)ی (طریق) له هه‌مووی خراپتربوو (ارباب)ی (وجد) و (ذوق) به (شعر) و دیلانان (وجد) و (حال)یان، وه‌ک ئاگرو ئاو که‌وتنه (محو) به (قرآن)؛ به (قرآن) گوێیان لێبی، سه‌ریان ئه‌ستوور، ئه‌بی؛ (دف الزجاج وراقت الخمر) هاهوو، ماهوو! (انا من اهوی؟ ومن اهوی انا؟ تآپف و هۆڕیان نانووسرێته‌وه‌؛ ئه‌بێ گوێت لێبی، (اشتغال) به (ذات)بکه‌، له (صفه‌ت) گه‌ڕێ؛ ئێوه له مرۆیان وه‌رئه‌گرن، ئێمه راساً له زیندی (حی قیوم) وه‌رئه‌گرین؛ (حدّثنی قلبی عن ربی) (تمام)، (بشر)یش له خوای ده‌وێ به (مادّه‌)یه خوایی، له (دین)ی خوای‌گه‌ڕی. (کساله‌ت) و (عطاله‌ت) زۆر (مقوی)ن؛ (قومیه‌ت) بۆ (غیر)ی (عره‌ب)بوه (قفل)ێ، به جارێ به‌ستێ چاکه ئه‌وانه‌ی ژێر ده‌ستی (اجانب)ن، (میل)ی (ترجمه‌)ی (قرآن)یان هه‌یه‌، به‌ڵکوو شته‌کی تێبکه‌ن به‌و (شرط)ه باشیان بۆ (ترجمه‌)که‌ن. توو خوا (عالم)ی (اسلامیه‌ت)، ته‌ماشای خۆتان و (قران) و (ئاوروپایی) و (کتب)ی (مقدس)یان که‌ن، چ (خرافات)ی (ترویج) ئه‌ده‌ن؛ ئێوه ده‌ست له چ (جوهر)ێ هه‌ڵئه‌گرن؟ (اسفاً علی اسف، علاوةً عل هذا)

ئەگەر کەسێ (قدح)ێ لە (آیات)ی (قرآن) یا لە (حدیث)ی بدا، (عرەب)ەکان ئەیلێنێ: "(فیلسوف)" کوێ یا (گوستاف لۆبۆن)ی (فرەنسە)یە ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرۡتَدُّواْ عَلَىٰٓ أَدۡبَٰرِهِم﴾ پاشە و پاش گەڕانەوە (علی دین الأوّل)؛ ئەو (آیەت)ە لەگەڵ (معنا)ی (ثانی) "تولیتم" (انسب)ە ﴿مِّنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡهُدَى﴾ بێ وەی، کە بە (فکر) و (نظر) و (عقل)، (خلل)ێ لە (دین)ی (حق) ببینن؛ (بلا تشبیه) وەکی ئێمە. ئەوەی سەیرە، ئەکشێینەوە؛ وا ئەزانین، پێش ئەکەوین؛ (إنحطاط) بە (تعالی) (ظن) ئەبەین؛ (قوم)ێ (صلاح) و (ارشاد)ی لێ (عیان) بوو، ڕووی تێنەکا، (فساد) و گومڕاهی لێ (معلوم) بوو، ڕووی لێوەر نەگێڕێ؛ (توجیه)ی چی بۆ ئەکەی؟ ﴿ٱلشَّيۡطَٰنُ﴾ (نفس)ی (خبیث)، (منشا)ی (فساد) ﴿سَوَّلَ لَهُمۡ﴾ جڵەوی بۆ شل کردینە (امور)ی (عظام)یان لا (سهل) بوە؛ (ارتکاب)ی (کبائر) ئەکەن، بێ (مبالات) ﴿وَأَمۡلَىٰ لَهُمۡ ﴿٢٥﴾﴾ لە (امانی) (خیالی) درێژی داینێ؛ گوێمەدەنێ؛ (عومر) ئەوەندەیە، بە خۆشی ڕای بوێرن، بە (کیف)ی خۆتان بکەن؛ (مسلمان) آنیش هەڵ ئەخەڵەتێنێ، بە (امانی)؛ خوا (غفور) و (رحیم)ە، پێغەمبەر خۆشەویستە، تکاکاری (امەت)یی یە؛ (ولی) خوای خۆی (کفیل)ە، نایەڵێ، (مرید)ی بچنە (نار)، (وهکذا...) گەمە بە (عالم) ئەکا؛ (تسویلات) و (تسهیلات)ی (ابلیس) خۆی نی‌یە، کە تووشی (صعوبات) بوویی؛ خەندینی پێت دێ؛ وەکی (رجال)ی (سیاسی)، تا ئیشی پێتە تەشیت بۆ ئەڕێسێ، هەزار (وەعدە)ت پێئەدا، کە ئیشی نەما (مرحبا) شت لێناکا؛ (معاذالله) گەر ئیشت پێی بوو، تا (ممکن)ی بێ، بۆت دروست ناکا ﴿ذَٰلِكَ﴾ (ارتداد)یان ﴿بِأَنَّهُمۡ﴾ لەبەر ئەوەیە، ئەوان ﴿قَالُواْ لِلَّذِينَ كَرِهُواْ مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ﴾ (دائر) بە (حرب) وەکی (قریظە) و (نضیر) ﴿سَنُطِيعُكُمۡ فِي

بَعۡضِ ٱلۡأَمۡرِۖ﴾ لە هەندێ ئیشان ﴿وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ إِسۡرَارَهُمۡ ٢٦﴾ بە (فتحە) و بە (کسرە)ی (عمومی) و (خصوصی) ﴿فَكَيۡفَ إِذَا تَوَفَّتۡهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ﴾ لە (میدان)ی (قتال) ﴿يَضۡرِبُونَ وُجُوهَهُمۡ وَأَدۡبَٰرَهُمۡ ٢٧﴾ لەسەر و پشتیان ئەدەن؛ ئەو (ملائکەت)آنەی (وُکّلَ بِهِمْ) جێی مردنی (طبیعی) و ڕۆژی (قیامەت) نی‌یە؛ دیارە لەسەرە مەرگ (ملائکە) لە قوونی کەس هەڵنادەن؛ ئەمە دوورە، لە (ملک)؛ هونەر ئەمەیە، لەو (حال)آنە، وەکی ئێستا، لە (اعدای) (دین) هەڵدەن. (وەقت)ی مردن، لە ناو (قبر)ی، هەموو کەس ئەتوانی لە مردی‌بدا؛ مێرولە ئەی خوا دەسەڵاتی نی‌یە؛ (شۆمیلحا) و (حیوم)ی بێدەسەڵات، چن؟ لێیان‌دەن؛ بەبەر شەقانیان دەن ئەوە (ائمە)ی (کفر)، (اعدای)ی خوای، (اعدای)ی (رسول)ی خوای، (اعدای)ی (قرآن)، لە بێچاران بۆ دوو شایان، تێیان هەڵدەدەن؛ ئومێد ئەکەم بە (حول) و (قوّە)ی خوا؛ (عن قریب) پێیان بنوێنێ (ملک) (ثبات)ی خۆیان دەرخەن. پاش ئەمە (ملائکەت) یاردەمی‌یان کرد، بە (امداد)ی (رسالەت پەناە)، ناردران؛ نەدەبا (مسلّمان) زۆر (اعتماد) بدەنە هاتنی (ملائکەت)آن، بۆ (معاونەت)ی (حرب)؛ (لکن) ئەمەش بوو؛ (مع الأسف) (فائدە)ی نەدا؛ گۆی‌یا لەبەر گوناهکاری (امەت)ە؛ هیچ نەبی، بە (عمومی) (مسلّمان) چاترن لە (کافر)آن؛ بەڵێ خۆبەخۆیی دوژمن بین، هەریەک (تشبث) بە (عدوّ)ێ لە (اعدای)ی (دین)کا؛ خوا (نصرەت)مان نادا ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەمە لەبەرچی؟ ﴿بِأَنَّهُمُ ٱتَّبَعُواْ مَآ أَسۡخَطَ ٱللَّهَ﴾ سەرکەشی لەگەڵ یەک، (مطاوعە)ی (اجنبی)؛ وەکی (حاجی قادر) ئەڵێ: "ئەبنە گزێر بۆ خەڵکی نەوەک یەکی لە خۆیان ببتە امیر" ﴿وَكَرِهُواْ رِضۡوَٰنَهُۥ﴾ ئەوەی (موجب)ی (رضا)ی خوایی پێیان ناخۆشە، ئەی (کەرِهێن)ن ﴿فَأَحۡبَطَ أَعۡمَٰلَهُمۡ ٢٨﴾ بە (هلاک)ی دان؛ (اما) بۆ (امەت) بوە (باعث)ی

(هلاک)ی؛ خۆیان، (کافر)ەکان بەسەر هەردوو لایاندا (غالب) بوون؛ بوونە (عبد)ی (اجنبی)؛ (دین)یش چوو، (دنیا)ش چوو؛ (دول)ی (غربی) (تکالب)یان ئەکرد، لەسەر دۆستی (عثمانی) (دول)ی (اسلامی) نەدەجوولانەوە، (بعض)ەکیان ئەبوونە لای (غربی)یان ﴿أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾ (حسد) و (نفاق) ﴿أَن لَّن يُخْرِجَ ٱللَّهُ أَضْغَٰنَهُمْ ﴿٢٩﴾﴾ خوا (حسد)ی وان و خواری وان دەرناخا، ڕەنگە وایان (حساب) کردبی؛ (اما) (خراپ) خۆیان (حالّی) کردیە ﴿وَلَوْ نَشَآءُ لَأَرَيْنَٰكَهُمْ﴾ نیشانت ئەدەین؛ ﴿فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَٰهُمْ﴾ بە (علامەت) و نیشانە؛ (سیما)یان یەکە؛ بەس تعدد بە (تعدّد)ی (محل)ە ﴿وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِى لَحْنِ ٱلْقَوْلِ﴾ لە (اسلوب)ی (لهجە)ی قسەیان. (رسالەت پەناە) دەریی خستن؛ (طبیعی) (تنبیە)ی (جنابی حق) (فوق الکل)ە؛ (انسان)یش گەر نەختێ تێ (فکر)ێ، ئەزانێ، ڕاست و خوار لێک ئەکاتەوە (ابن کثیر) لە (حضرەتی امامی عثمان) (نقل) ئەکا: (ما أسَرَّ أحَد سَرِيرَةً إلاّ أبْداها اللهُ عَلى صَفَحاتِ وَجْهِهِ وفَلَتاتِ لِسانِهِ) (حقيقةً) لە ڕووی دەرئەکەوێ قسەی وای لە زوبان دەردەپەڕی، کە پێی بزاندرێ کوردی ئەڵێ: "تس بە بۆنی، خۆی ئاشکرا ئەکا (زمخشری) بە بێ (سند) (نقل)ێ لە (حضرەتی انس) ئەکا (لە (بعض)ی (غزوات) بووین، نۆ کەس لە ناو لەشکر بوون، (منافق) بوون؛ خەڵکی (شکوا)ی لێئەکردن؛ شەوێ لە شەوان نووستن، سبەی هەستان لە ڕووی (کل)ێکیان نووسرابوو (هذا منافق) (قول)ێ بێ (أصل)ە، (عقلانی) (قبول)ی ناکا؛ ئەوە لە (سیما) دەردەچێ.

(بعض)ێ (علامات)ی (منافق) ئەفەرموون: "(بعض)ی (حضرەتی علی)، (بعض)ی (أنصار)؛ کە قسانبکا، درۆیبکا؛ (وعدە) بەجێ نەیەنێ، (خیانەت) لە (امانەت) بکا" ئە مانە (سیما)ی (وجە)نین؛ (انسان) بە (وجدان) هێسک سووک و هێسکگران، قسەی خۆش و قسەی بێتام لێک

ئەکاتەوە؛ بە درووشم گەلێشت ئەزانی. (شێخ محمدی رضایی) ووتی: "ڕۆژێ بابم لە (خدمەت) (شێخ عبدالرحمن نقیب) دەبێ؛ (شخص)ێ (افغانی) دێ، بۆ (زیارەت)ی (نقیب)؛ (نقیب) لە (پەنجەرە) وە ئەی بینی؛ ئەڵێ: "(شێخ رضا) ئەوا (شخص)ی دێتە ئێرە، لاهوایە (احمقە) (یعنی) لە (سیما)ی ئەزانی؛ دێتە ژوور؛ (بعده) (طلب)ی (احسان)ێ ئەکا لە (نقیب)؛ (نقیب) ئەڵێ ئەوە چ ئەڵێ؟ "قوربان عرض ئەکا شتەکی پێ احسان کەی. ئەڵێ: "قوربان، (حقیقةً) (فراسەت)ی (حضرت) (نقیب) (معلوم) بوو، ئومێدی (احسانی)ی بە (جناب)تان هەیە!" بە کابرا ئەڵێ: "بڕۆ ماڵ خراپ، ئەمن چەند ساڵە، (ملازم)ی (خدمەت)م، بە پەشیزێ (نائل) نە بوویم؛ تۆچی؟" ﴿وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ أَعۡمَٰلَكُمۡ ٣٠﴾ (سرّی) و (علنی) و (قلبی) و (قالبی) ﴿وَلَنَبۡلُوَنَّكُمۡ﴾ (امتحان)تان ئەکەم، بە (جهاد)؛ (تمام) سەنگی (محک)ە ﴿حَتَّىٰ نَعۡلَمَ ٱلۡمُجَٰهِدِينَ مِنكُمۡ﴾ (بالفعل) ﴿وَٱلصَّٰبِرِينَ﴾ خۆگر لە (شدائد)؛ هەرچەند ئەڵێن: "(ماضی) و (مستقبل) لە (علم)ی (باری) دانییە" بەڵێ لە (نفس)ی (علم)ی (کبریائی)دا نییە، (اما) لە (متعلقات)ی دایە؛ (قبل الوقوع) ئەزانی ئە بێ؛ (حین الوقوع) ئەوا ئەزانێ بوو؛ (بعد الوقوع) ئەزانێ بووە؛ و (الا العیاذ بالله) (علم)ی ئەبێ بە (جهل)؛ لەبەر بێ (دقەتی) (بعض)ێ لەو جۆرە (آیەت)ە ئەڵێن: "خوا (قبل الوقوع) (علم)ی بە (جزئیات) نییە" ئەوی (ایمان)ی بە (رسالەت) هەبێ، ئەبێ (ایمان)ی بە (علم)ی (الهی) بە (جزئیات) هەبێ. لە چەند (آیات)ی (عدیدة) (تصریح) ئەفەرموێ؛ خوا (قبل الوقوع) (اشیاء) ئەزانی؛ کە ئەبێ، کوو ئەبێ ﴿وَنَبۡلُوَاْ أَخۡبَارَكُمۡ ٣١﴾ (احوال)تان، (اعمال)تان؛ (دَعوی الإخاءِ عَلی الرَّخاءِ کثیرةٌ) (اما) لە (شدائد) کەم دەرئەچن. (خۆش بوە دگەر (محک)ی (تجربە) آیەد بە مەیان) زێف دەر ئەکەوێ ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَشَآقُّواْ ٱلرَّسُولَ﴾ (لنه) (شق)ی

(مخالف) ئەگرن ﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلۡهُدَىٰ﴾ (غیر)ی ئەولنەن، لە (صدر)ی (سورەت)، فەرمووی: "ضَلَّ أعمالَهُمْ" ﴿لَن يَضُرُّواْ ٱللَّهَ شَيۡـٔٗا﴾ (من الضرر) ﴿وَسَيُحۡبِطُ أَعۡمَٰلَهُمۡ ٣٢﴾ (دائر) بە (خصام) و (شقاق) بۆف دەر دەچن ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ﴾ بە (ایمان)ێ (صحیح)، بە (قوەت) بێ (مرض)ی (قلب) ﴿أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ﴾ فەرمان بەرداریان بن ﴿وَلَا تُبۡطِلُوٓاْ أَعۡمَٰلَكُمۡ ٣٣﴾ بە (اتباع)ی (فکر)ی خۆتان (جنابی زمخشری) لێرە (بعض)ێ (احادیث)ی (مقبول)ی (متفق علیه) (نقل) ئەکا، (دائر) بە (حبوط)ی (عمل) چ (حق)ی (منازعه)یان لەگەڵ نییە؛ (ابن منیر) نقلی (نزاع)ی (بین الفریقین) لە (حبوط)ی (عام)، (یعنی) بە گوناهی (کبیره) هەموو (اعمال)ی (صالحه) بەرباد ئەبی یان نا؟ ئەکا؛ (مع انه) لێرە (مراد) لە (عمل) و (حبوط)ی (عمل) دیارە؛ (مقام) (مقام)ی (حرب)ە، (وفاق) و (تفرقه) لەو (وەخت)ە؛ (مسڵمان)ێ قسە لەگەڵ دوشمن بکاتە یەک، نوێژو ڕۆژووی (اثر)ی ئەمینێ؟ لە خۆشی و (نفع) (إطاعه) بکا، لە (ایام)ی (صعبه) بهانە بدۆزێتەوە، (إطاعه)ی (سابق)ی چ کەڵکی بوو؟ لاهوایە (منازعات) لێگەڕێ، (انسان) شتێ لە (کلام)ی خوای ئەزانی ئەڵێن: "(أصحاب)ی (رسول الله)ی وایان ئەزانی گوناه لەگەڵ (لا اله الا الله) (ضرر) نادا، هەروەکو (عمل)ی (صالح) لەگەڵ (شرک) (نفع)نادا" ئەو (فهم) و زانینە، لە (أصحاب)ی (محمد)ی دوورە؛ وەهەم نەیاندەزانی، (تفرقه) و (دسائس) لە (بین)ی (مسڵمان) آن (قائلی) (لا اله الا الله) بۆ (دارین) (ضرر)ە؛ (رسول الله) (امر)ەکیان کاتی، لە (مخالفه)ی (ضرر)یان پێناگەیەنی؛ (مسڵمان) ژنی (مسڵمان)ی، کچی (مسڵمان)ی، کوڕی (مسڵمان)ی (فساد)کا، (ضرر)ی نیە؛ چونکی (افندی) ئەڵێ: "(لا اله الا الله)" (لا اله الا الله) چەند قسەی (عاجبات)ی ئەکەن. ئەمە

(اباحه)یە، (اسلامی) نییە؛ (ظنّ)یی وا کوو دەر(حەق) (أصحاب)آن ئەبردرێ؟! ئەم (قیاس)ە، (ظاهراً) دێتە (خیالّ)، (اما بعد الدقة) دەرئەکەوێ، زۆر (غلط)ە؛ ئێرە جێی (قیاس العکس)ە وەک (جنابی رسولی اکرم)، (قیاس)ی (وطأ)ی (حلال)ی کرد، لە (وطأ)ی (حرام)؛ (اجر)ی دایە (حلال)، چونکی بۆ (حرام) (وزر) بوو؛ لێرەش (مادام) (عمل)ی (صالح) لەگەڵ (کفر) هیچ (فائدە)نەدا، (عمل)ی (خراپ)یش لەگەڵ (ایمان) زۆر (ضرر)نەدا؛ (حق)ی (تقابل) ئەمەیە ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُواْ وَهُمْ كُفَّارٌ﴾ (ایمان)یان نەیەنا، لەسەر (کفر) و (ضلال) ڕۆین ﴿فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾﴾ (إِنَّ اللهَ لا يَغْفِرُ أن يُشْرَكَ بِهِ و يَغْفِرُ مادُونَ ذلكَ لَمِنْ يَشاءُ) ﴿فَلَا تَهِنُواْ﴾ سست مەبن ﴿وَتَدْعُوٓاْ إِلَى ٱلسَّلْمِ﴾ لە(خوف) و (جبالەت)ەوە، یا وەکی (سیاسی)یە (حیال)ەکان مەبن، (دەعوەت)ی (الی السلم)ئەکەن، (وعلی الدّوام) ئاگری (فتنه) ئایسێنن. ئەی (مسلّمان) ینە، بەو (دەعوەت) و (طرف)داریيە هەڵمەخەڵەتێن؛ (مقصد)یان (وهن)ی ئێوەیە؛ (عزم) و (جزم) و (صبر) و (ثبات)تان نەمێنێ خەریکی (اسباب)ی (حرب) نەبن، ئەوجا بە (کیف)ی خۆیان بێهەراس بتان خۆن؛ بە دوای (رسولی سلام) مەکەون هەمووی درۆیە، (سیاسەت)ە، (سلام)ی چی؟ (بها افندی) (لابها و لانعمه) بە (رسالەت)ی (سلام)هات؛ چیی کرد؟ لە (اثر)ی (سیئات)ی (نحوسەت) پەناهی (شرق) و (غرب) کەوتە (نائر)ی (حرب)؛ (حرب)ێ وا، کە (تاریخ) پێش ئەم (رسول)ی ئەم (بنی) (سلام)ە (سلامەت) نەبی، نەی دیوە؛ باز (حرب) هەڵایسا خوا (حافظ)! دوای (عیسی) (علیه السلام)، (سول)ی (سلام)ی وا بە شەڕ و شۆڕ (قدم نحس) نەهاتیە وەک لە سایەی (مجدّد)ی (الف)ی (ثانی)، (لباس)ی (منکوبی) و (مغلوبی) و خواریی بۆ (اسلام) نوێ بۆوە. لە ووتی درا؛ (الحق) (مجدّد) وا ئەبی؛ (مجدّد)ێ دی هاتبا، بە

جاری (اسلامەت)ی لە کۆڵ ئەکردەوە. (واقعاً) (لازم)بوو، بۆ (عالم)ی (اسلامی) لەسەر هەر سەد ساڵە، (مجدّد)ێ، (اما) بە گوێرەی (زەمان)ە (مجدّد) نەیانبا، بۆ (عالم)ی (خیاڵ) و (قرون)ی (قبل التاريخ)؛ (لكن مع الأسف) ئەمەش نەبوو. (شێخ)ێ (آداب)ی (ذکر) و (فکر) دانێ، (ملا)یە دووسێ (تالیف)ی (خلافی) بکات، (مجدّد)ن؛ یەکێ دووسێ قسەی (حکما)یان بدزێ، یەکدوو (طعن) لە (دین)دا، (فیلسوف)ە؛ (ربّ)ی (مبارەک) نەبی، ئەو (مجدّد)آنە ئەو (فیلسوف)آنە؛ (قادیانی) (عیسی) و (محمد)ی چی بۆ کردین؟ ئەوا خۆمان هاویشتیتە (حجرە)بی (دوڵەت)ی (سلام) بزانین چۆنمان ئەخوا؟ گورگ ئەڵێ: "ماڵی بابمەڕ، دەخۆم دونگی تەڕ، خۆی ناکا لە لەوەڕ" بەڵێ ئەو (نوع)ە (مسالم)ەی زۆر خۆشئەوێ!

﴿وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ﴾ با ئەوان (تشبث) بکەن، بە (سلم) و (صلح)؛ ئەو (وەخت)یش (صلح)ێ بە (شرف) بکەن، ئاگاتان لە خۆبی؛ بە (نشاە)ی (ظفر) (مغرور) مەبن ﴿وَٱللَّهُ مَعَكُمۡ﴾ (مادام) ئێوە (ناصر)ی خوای بن، خوا لەگەڵ ئێوە ﴿وَلَن يَتِرَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ ٣٥﴾ (نقص)ی ناکا، بە (ضایع)ی نادا، (اثر) لا(دوام) ئەکا؛ بۆ (حرب) و (سلم) ئەبی بنۆڕنە (قوّەت)ی (عدوّ) و پەریشانی خۆتان؛ پێغەمبەر لەگەڵ (قریش) بۆ (مدّە)ی دە ساڵ (هدنە)ی کرد، لەگەڵ (دوڵەت)ی (بریتانیا) _(مثلاً)_ یا (فرەنسە) یا (رووسیا)، سەد ساڵیش کەمە. (حرب)ی ئێستا (قیاس) لە (حرب)ی (سابق) ناکرێ؛ (اسباب)یی دەوێ، (ماڵ)ی دەوێ، (رزق)ی دەوێ؛ (واسطە)ی (نقلیە)ی ئەوێ؛ (جدّ) و (جهد) و (صداقەت)ی ئەوێ؛ (صبر) و (ثبات) و (تحمل)ی (مشاق) (لازم)ە؛ تا (شکر)ی نەبی، (مسڵمان)آن کەڵکی شەڕیان لەگەڵ (اجانب) پێوە نەماوە؛ مەگەر بە (صورەت)ی (استخدام)؛ وەکی (هندی)یان، لە (معیەت)ی لە شکری (انگلیز) هاتنە سەر (دوڵەت)ی عثمانی ئەچوون بۆ (زیارەت)ی (عبدالقادری گەیلانی)

ئەیان ووت: "سلم، الهه مدو لله، عەبدوالقادری گەیلانی تیک؛ یاسین والقرآن ئەلحەقم، هی تیک" (تمام). (انا لله و انا الیه راجعون)!

﴿إِنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌۚ﴾ گەمە و گاڵتەیە، (دوام)ی نیە؛ بە (حبّ)ی (حیات)ی (دنیا) پابەند مەبن؛ بە (عزّەت) بمرن؛ بە (ذلەت) مەژیەن ﴿وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ﴾ (ثواب)ی (دنیا) و (آخرەت) ﴿وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَٰلَكُمْ ﴿٣٦﴾﴾ بۆ خۆی؛ (هُوَ الْغَنِيّ) ﴿إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ﴾ (الحاف)ێ (تمام)تان لێبکا ﴿تَبْخَلُوا۟﴾ چ (عطا) ناکەن ﴿وَيُخْرِجْ أَضْغَـٰنَكُمْ ﴿٣٧﴾﴾ (حقد)تان لەبەر (حبّ)ی (مال)، دەرئەخا؛ (سائل) یا (سؤال) یا (بخل) ﴿هَـٰٓأَنتُمْ هَـٰٓؤُلَآءِ﴾ ئێوە ئەوەن، زوو پاقلتِان دەرئەکەوێ ﴿تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾ بۆ خولتان، بۆ (تعالی) خۆتان ﴿فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ﴾ کورد بە (بخیل) ئەڵێن: "(ثقیل)" لام وەیە، بە (سین)ی ئەخووێنێتەوە ﴿وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦۚ﴾ (ضرر)ی بۆ خۆیەتی؛ ئەمڕۆ (صرف)ی ناکەی، سبەی تاڵان ئەکرێی ﴿وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ﴾ (غنا)ی (ذاتی) بۆ خوا (منشأ)ی هەموو (غنا)یە؛ (افتقار)ی (ذاتی) بۆ ئێوە، بۆ (ممکنات) (منشا)ی هەموو (افتقار)ە ﴿وَإِن تَتَوَلَّوْا۟﴾ لە (إطاعه)ي خواو (رسول)، لە (تقوی) لە (بذل)ی (مال) ﴿يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ﴾ پەک ناکەوی ئێوە نا، (جمع)ی تر لە (عباد)ی خوای؛ خوا (مخیر)یان ئەکا، (ایمان) ئێنن، (روح) و (مال) و (اولاد)دا دەنێن، بۆ (نیل)ی (حیات) (احتقار)ی (موت) ئەکەن، لە (عرەب)آن لە (غیر)ی (عرب)آن، خوا (رسول)ی خۆی (معطل) ناکا، ﴿ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟

أَمْثَـٰلَكُم ﴿٣٨﴾ لە (ایمان) لە (تقوی) لە (طاعەت) لە (بذل)ی (مال) لە (اتفاق) و (عصبیەت) و (غیرەت) و (عزم) و (جزم)؛ ئەگەر بوویا، ئەم ووت: "کوردە" (لکن حق الإنصاف) (أصحاب)ەکانی (رسول)ی کبریائی قصوریان نەکرد إطاعەی رسول ئەگەر پێویست با، بابی خۆیان (شق) ئەکرد، بۆ (خدمەت)ی (اسلام)؛ تا (فتنە)ی (امامی عثمان)، چ (قوم)ێ نابی بەوان؛ وە کەسیش جێی وانی نەگرتیتەوە؛ ە ئەوانەی (داخل)ی (فتنە) بوون، (الحق) (صرح)ی (اسلام)یان رووخاند، (شوکەت)یان تێکدا، (تفرقە) و (عداوەت)یان خستە (بین)ی (اسلامی)یان (احادیث)ی درۆیان گەلێ هەڵبەست، (عداوەت) و (تفرقە)یە وایان خستە ناوخۆیان، تا (قیامەت) (امەت)یەک نەگریتەوە؛ لەبەر (عداوەت)ی خۆیان ئاگایان لە (اعدا)ی (دین) نەما.

یەکدوو ساڵ لەمەو پێش (ملا)یە (شیعە) (تالیف)ێ نا (مؤتلف)ی کرد، (اکثر) بەگژ (ابو هریرە) و (فقرا)یانی (أصحاب)دا دەچوو؛ ئەی خانە وێران، (محبّ)ی (حیدر)ی (کرّار)، بۆ بەگژ (مۆسۆلینی)، (هتلر)، (ستالین) (شمیرلین) (سائر)ی (ائمە)ی (اعدا)ی (دین) داناچی؟ چت بەسەر ئەو (فقرا)یە مردیانەی بێ دەسەڵات دایە؟ خودا لەبەری دەمتدا، لەگەڵ خۆت و (تالیف)ت؛ (ممکن)ە ملنشی و (تصفیق)یان بۆ کردبی.

بابم فەرمووی: "چابوو (الحمدالله) خۆم ئاگاداری (ترجمە)ی (حال)ی (حضرەت عليّ) و (شێخ عبدالقادری گەیلانی)م وە (الآ) لەبەر (اتباع)یان (انسان) رقی لێئەبوونەوە" (طعن) لە (ابو هریرە) ئەدەن، وە دەڵێن: "حبُّ الهرّة من الإيمان" (والله المستعان). (حقيقةً) (تفسیر)ی (سورە)ی (محمد) (ﷺ) زۆر هەڵ ئەگرێ، (لکن) بەوەندە (اکتفا) کرا.

تەواوبوو ڕۆژی شەموو (٢٤) ذي الحجة، (٢١) کانونی ثانی روحی (اهل)ي (ایمان) بە دڵ و گیان (إطاعە)ي (رسول الله)یان (بالإتفاق) کرد،

دەستی (عهد) و (میثاق)یان، بۆ دەستی (رسالەت پەناه) برد (يَدُ اللهِ فَوْقَ أَيديهِمْ) چوونە (مقابلە)ی دوژمن؛ (جنابی حق) (موفق)ی کردن.

سورە تی الفتح

(بسم الله الرحمن الرحيم)

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ①﴾ (ابن كثير) ئەفەرموێ: "ئەم (سورەت)ە (کریمە)، (وقت)ی گەڕانەوە لە (حدیبیە) (نازل)بوو" (بخاری) (روایەت) ئەکا لە (حضرەت)ی (عمر بن خطاب) ئەفەرموێ: لە (سفر) بووین لە (خدمەت) پەیغەمبەری، (سؤال)ەکم لێکرد، (جواب)ی نەفەرموو؛ دووبارە، سێبارە (جواب)یی نەدا؛ ترسام (وحی)م لە (حق) (نازل) بی؛ حوشترم لێخوڕی، پێش کەوتم؛ گوێم لێبوو؛ بانگیان ئەکردم، بۆ (خدمەت) (رسول الله)؛ چوومە (خدمەت)ی، فەرمووی: "ئەو شەو (سورەت)ەکم بۆ (نازل) بوە، هاتیە؛ لام لە (دنیا) و (مافیها) خۆشەویستترە؛ ئەو (سورەت)ەی خوێندەوە" (حاصل)ی (اخبار)ی (صحیحە) (دلالەت) ئەکا دوای (صلح)ی (حدیبیە) لە (موقع)ێ، پێی ئەڵێن: "(كراع الغميم)" (وقيل) لە"(ضجنان)" (جبل)ێکە، نێزیکی (مکە)؛ (نازل) بوە" کەوابی لە (نفس)ی (مدینە) (نازل) نەبوە؛ اما بە اعتباری ئەمە کە بعد الهجرەت نازل بوە. (قسم)ێ بە (مدنی) (حساب) ئەفەرموون. (آیات)ی (٢٩)یە (لله الحمد) (بلا خلاف)ە. ئەو (فتح)ە (صلح)ی (حدیبیە)یە هەرچەند (صحاب)ی (کرام) بە (ذل)یان ئەزانی، (اما) بوە (مفتاح)ی (فتح). دۆست و دوژمن لێک (امین)بن چاکتر (تفاهم) ئەبی؛ (میل) بۆ (دین) (زێدە) ئەکا ڕێی (غزا) بۆ (جهات)یی تر، کرایەوە؛ (مخاصم) و (معارض) کەمتر بوون؛ وە لە مەیانە (معجزە)ی (رسالەت پەناه)ی (ظهور)ی کرد؛ بیرێ بوە، ئاویان لێ هەڵکێشایە چی تیانەمایە؛ بە (برەکەت)ی ئاوی دەهانی (مبارک)ی ئاوی زۆر بوە، (فوق الكفاية)؛ لەم (معجزە) (اشارە)ی (برکەت) و

(زیادە)یی تازەی تیایە خوا بە (حرمەت)ی (صاحب)ی (معجزە)، (رحم)یّ بکا، لەو (حرب)ە زۆر ئەترسم (الهی) (فتح)یّ بۆ (مسلّمان)آن، لە (ذلەت) دەرچن.

(تعبیر) لە (صلح)ی (حدیبیە)بە (فتح) با (وجود)ی (معاهد)ەکە زۆر سووکی و خواری تیابوو؛ لەو هەنگامە یەکێکە، لە (غرائب)؛ (نظر) بە (حال)ی ئەو (نوع)ە (اولوالعزم) آنە؛ لە (حال)ی (یاس) (امل)یان بە (قوّەت)تر ئەبیٚ؛ (بعض)یّ ئەفەرموون: "(فتح)ی (مکە)یە" (واقعاً) حدیبیە بۆ وی فتح بوو. بوە مقدمەی (فتح)ی (مکە)" (بعض)یّ ئەڵێن: "(فتح)ی (خیبر)ە" ئەویش مەیانەیە؛ (بین)ی (فتح مکە) و (صلح)ی (حدیبیە)یە.

(سبحان الله) ئەم (فتح)ە (مبین)ە، بە(قطع)ی بۆ ئێمە (بیان) نەبوو (فتح)ی (مکە) لە(رمضان)دا بوە؛ (عشر)ی (وسط) یا (عشر)ی (اخیر)؛ (سید) بە (محاکمات)ي (ترجیح)ی (قول)ی لەسەر (قول)یّ، زۆر خۆی ماندی ئەکا؛ (رەحمەت)ی لیٚ بیٚ؛ (قدرەت)یّ (عجیب)ی بوە، لەسەر ئەو (نوع)ە نووسینە. (مع الأسف) من زۆر بیٚ هێزو (حوصلە)م؛ بە (مخالفات) دلّم سەخڵەت ئەبیٚ؛ (مثلاً)یەکی ئەڵیٚ: "(مراد) (فتح)ی (رۆم)ە" (یعني) (غلبە)ی (روم) بەسەر (فارس) بۆ (خاطر)ی توو بوە؛ ئەمە قسەیە؟ (حاصل)ی بۆ ئێمە (فتح)ی (مبین)، (فتح)ی (ابواب)ی (مخالفات)ە ﴿لِّيَغۡفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾ هەمووی؛ بۆ روونە بۆیە:

(اولاً) قسە لە (تعلیل)ی (افعال)ی (اله) بکەین؛ (اساس)ی (مسالە)، لە (حکما) وەرگیرایە، ئەڵێن: "(فاعل)ی (مختار)، (فعل)یّ کە ئەکا، لەبەر (غرض)یە؛ یا (جلب)ی (نفع) یا (دفع)ی (ضرر)؛ (جنابی حق) لە (جلب) و (دفع)، (مقدّس)ە؛ کەوابیٚ (فاعل)ی (مختار) نییە، (فاعل)ی (بالإ یجاب)ە".

(ارسال)ی (رسول) و (وحی) و (وضع)ی (احکام)، لای وان (اسلوب)ێ تری هەیە؛ (قسم)ێ لە (ملیوّن) ئەیکەنە (فاعل)ی (مختار)؛ (فعل)ی (معلل) بە (أغراض)ە، (غایەت)ی (غرض)ی بۆ (ذات)ی خۆی نیە، بۆ (عباد)ە ئایا (أصل)ی (ایجاد)، (فائدە)ی بۆکێ یە؟ (قسم)ێ زۆر لە (اشاعرە) ئەفەرموون: "خوا (فاعل)ی (مختار)ە؛ (فعل)ی (معلل) نی‌یە، بە (أغراض)"

(بنا) بە فەرمایشی (سعد)ی (اکبر)، لە (تهذیب) و (مقاصد)، (سلف)ی (صالح) (قول)یان بە (تعلیل) فەرمووە (سیدی آلووسی) و (سائر)ی (سلفی)، ئەمەیان (اختیار) فەرموە؛ ئەفەرموێ: "دە هەزار (آیەت) و (حدیث) (تعلیل)یان تیا هەیە؛ ئەمە هەموو چۆن (تاویل) ئەکرێ؟" منیش وا بزانم (فرق) هەیە، لە (بین)ي (افعال)ی (تکوینی) و (افعال)ی (تشریعی)؛ (بعث)ی (رسل)_(علی طریق الملیین)_ بێ (غرض) و (غایە) نابی. (وجە)ی (نظر)ی (حکما) و (اشاعرە) جوانە؛ (حکیم) ئەڵێ:" (موجبی) نی یە وەکی (طبیعەت)" (حکیم) ئەڵێ: "بەڵێ، بە (علم) (امتیاز)ی ئەبێ، لە (طبیعەت)" (اشعری) ئەڵێ: بە (نفی) (تعلیل)، (فعل)ی (امتیاز)ی ئەبی لە (فعل)ی (حیوان) .

هەردوو (مراد)یان (ایمان)ە بە (صانع)؛ بێ (نقص). ئەوەی (نیەت)ی (خالص) بێ، ئەگەر (إصابە)ی (حقّ)یش نەکا، لای خوا بێ (اجر) نابی. من (شاهد)ی ئەدەم، (اهل)ی (سنە) و (حکما)ی (الهیون)، (أصحاب العدل و التوحید) کە (مشهور)ن بە (معتزلە)، بە (نیەت)ێ (خالص) (بحث) لە (الهیات) و (نبوّات) ئەکەن؛ (غرض) (سیاسەت)یان نی یە.

(ثانیاً) باسی (عصمت)ی (رسل) بکەین؛ (قاضي عیاض)، (فخری رازی)؛ (عضدالدّین)، (سعدي اکبر)، (مفصلاً) (مذاهب) و (ادلە) و (اجوبە)یان (ذکر) فەرمووە؛ (جدی اعلام مجدی جلی کاک ملا عبدالرحمن) لەسەر (فتح المکیة) (حاشیە)کی هەیە، بە (رسالە)یە (حساب)ە؛ (سیدی

آلووسی)دا دی داوە؛ (مختار)ی (محققین) ئەمەیە: (گوناە لەوان (صادر) نابی؛ نە (کبیرە) نە (صغیرە)، مەگەر بە (سهو) و(نسیان).

گەلێ کەس (مبالغە) ئەکەن، ئەڵێن: "(رسول) (نسیان)ی نابی، بە (سهو) ناچی" (لکن) (قاضی عیاض) و (نۆدی) و (امثال)ی ئەو بوزورگانە ئەڵێن: "(رسول) بە (رسالەت) لە (مقتضی)ی (بشری) دەرناچی" ئەمەوایە؛ (لکن) شتێ لە (سهو) و (نسیان)ە وە (صادر) ببی، بە گوناە (حساب) نیی یە ئەوانی (مخالف)ن، (استدلال)یان بە (بعض)ێ (آیات) و (احادیث) و (حکایات) کردیە؛ (أساطین)ی (امەت)، یەکان یەکان (جواب)یان دایتەوە (ایراد)ی لێرە، (موجب)ی (تطویل)ە؛ وە (شێخی نابلس) لە (بعض)ێ (اخالفە) (نقل) ئەکا: (ئەوەی (انکار)ی (ذنب)ی (رسول) آنکا (کافر) ئەبی؛ چونکی (انکار)ی (قرآن)ە، (تمام) ئەو قسە باشە؛ (لکن) ئەبی، بە (إنصاف) تەماشاکەین (رسول) چی لێ ئەوەشێتەوە، بە گوێرەی خۆی (نسبەت)ی بۆ بدەین. ئەوەی (لایەق)ی (اجلاف) و بێ (حیا)یان بی، چۆن (نسبەت)ی بۆ (ذات)ێ گەورە بدەین؟ وە (لو) (رسول) و (نبی) نەبی، توو خوا (ذات)ێ وەکی (حضرەتی داود) بە دوای (طیر)ێ رەنگاڵە ئەکەوێ؛ لەو بان و لەم بان؟ بەخوا من نایکەم؛ کەسێ (ادنی) (وقار)ی هەبێ، ئەم (نوع)ە کارە سووکە ناکا؛ (ولو) گوناهیش نەبی. ئەگەر (إنصاف) کەین، وەکی (معتزلی) ئەڵێن: "(عقل) (تجویز)ی گوناە نادا، (مادام) (عنوان)ی (رسالەت) (ملاحظە) بکا" چۆن دێتە (خاطر)ی کەسێ _(عن صمیم القلب)_ خۆی بە (رسول)ی خوای بزانی، (أوامر) و(نواهی) خودای (تبلیغ) بکا وە (مخالفە)ی (امر)ێ لە (اوامر) و فەرمایشاتی (کبریائی) بکا؟ کوو ئەبی، کەسێ، کەسێ بە (رسول) بزانی (اعتقاد) بکا، ئەو (ذات)ە، پەیامبەری (کبریائی)یە کوو (قبول) ئەکا؛ (نسبەت)ی گوناە، یا (خلاف)ی (وقار) و (مروّەت) و (شهامەت) و (رفعەت)ی (مقام)ی بۆ بدرێ؟

ئایا ئەبی سووچی (جنابی رسالەت) چ بووبی؟ کە ئەو (فتح)ە (مبین)ە بوویتە (علەت)ی لێ خۆش بوونی؛ (ذنبا) و گوناهی (رسالەت پەناە) ئیبووبی، لە رێی (دین) بوە؛ (حظ)ی ئەکرد، زوو (دین) (نشر) بکا (عقبە) زوو (زائل) ببی؛ خەریکی گەورەکانی (قریش) بوو، بۆ (ایمان)؛ (ابنی امی مکتوم) لەو هەنگامە دێ؛ (سؤال) لە (رسالەت پەناە) کا، (حقّ)ی نیە گرژببی؟ بەڵێ: (واللە). (غایەت)ی (جناب)ی (اعلم) ئەی زانی ئەوانە (ایمان) نایەنن، بۆیە (سورە)ی (عبس)ەی بۆ نارد. لە (حرب)ی (بدر) (الحاح)ی ئەکرد، ئەپاڕایەوە؛ دەستی (دعا)ی بۆ دەرگای بێ نیاز و راز، درێژ ئەکرد؛ ئەی فەرموو: "ئەگەر ئەوانە (هلاک)کەی، تا (قیامەت) ناپەرستریێی" ئەمە بۆ خۆی نەبوو، بۆ خوای بوو. وەکی (شێخ)ی (محمد عبدە) ئەفەرموی: "ئەو (نوع)ە شتەیە، (جنابی حق) بە گوناهی (عد) کردیە؛ پاش (فتح) (جنابی رسول) ئەو (دغدغە) و (إضطراب)ەی نەما، خوا لێی خۆشبوو؛ چونکی بۆ وی بوو."

(رسولی اکرم) بۆ خۆی (غضب)ی لە کەس نەدەگرت (اما) بۆ خوا زۆرجار ئەهاتە (شدّەت)ی (غضب) خودا بە (حرمەت)ی (حبیب)ی (اکرم)، گوناهی ئێمەش (عفو)کا؛ (نصرەت)ی (مسلّمان) آن بدا؛ (بلاد)ی (اسلام)ی_ (شرق) و (غرب)_ لە (شر)ی ئەم (شر)ەی (حاضر)ی (مصون) و (محفوظ)کا.

﴿وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ﴾ بە (توالی) (نصر) و (اعلا)ی (کلمة اللە) (الهی) ئەو (لطفە)ی ئەمڕۆ لە (حق) ئێمەی بکەی؛ لە (اتمام)ی (نعمەت)ە؛ چیدی (رەزیل)بین (معاذ اللە) (دین) (إنقراض) ئەکا ﴿وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ۝٢﴾ بۆ (مصالح)ی (دین) و (دنیا) ﴿وَيَنصُرَكَ ٱللَّهُ﴾ ئەگەر (فتح) (صلح)ی (حدیبیە) وەیا (فتح)ی (خیبر)بی ئەوە (وعدە) بە نصرو فتحی مەکە ئەگەر فتحی مکە بێ ئەم نصرە. نصرە لەسەر کافەی عرەب بەڵکو

سائری امم آیاً کان ئەو نصرە.. ﴿نَصۡرًا عَزِيزًا ۝٣﴾ بەشان و (شرف) و نایاب و خۆشەویستە؛ (مشهور)ە لە (بین)ی (انام) (رسول) (معصوم)ن، (اولیا) (محفوظ)ن؛ (انسان) وا تێئەگا، خوا لە گوناهیان (حفظ) ئەکا، تووش نابن ئەیان پارێزی؛ (لکن) (حضرەتی شێخی نابلسی) ئەفەرموێ: "(ولی) ئەگەر گوناه بکا، (تاثیر) لە (نفس)ی (مقدّس)ی ناکا؛ (تنزّل)ی پێنادا، بەڵکوو (نائل)ی (ثواب) ئەبی؛ چونکی بۆی (کشف) ئەبی، لە (لوح المحفوظ) ئەبینی،ئەو (ذات)ە ئەم گوناهە ئەکا؛ گەرچی (ظاهراً) (مخالف)ی (شرع)ی (تکلیفی)یە؛ (اما) (موافق)ی (شرع)ی (تکوینی)یە. ئەوەی ئەو (کشف)ەی_ (ولو) بە (آیات) و (حدیث) (ایمان)ی بە (قوّەت) بێ. وای لێبێ وەکی (عیان)ی، هەرچی هەیە، بە (ارادە)ی خوایە (اما) ئەو (علم)ە؛ (تجویز)ی گوناهی بۆ نادا؛ زێرا (علم)ی (نظری) وەکی (علم)ی (کشفی) نییە" (تمام)! بزانین (ارباب)ی (کشف) لە (لوح المحفوظ)ی (الهی) چیان بۆ (کشف)بوو، کەڵکی (امەت) بگرێ ؟ (مع الأسف)؛ هیچ (ممکن)ە بڵێین: "(نصر)ی (عزیز)، (نصر)ی بە (علا)یە؛ وە (نصر)ێ تریش هەیە؛ (نصر)ی (عزّ)یی" چونکی (مفسیرین)ی (کرام) چ گوناهی وایان نەدۆزیتەوە ئەم (فتح)ە ببێتە، (علەت)ی لێ خۆشبوونی؛ کردیتیانە (علەت)ی (مجموع)، (من حیث هو مجموع)؛ وە (زمخشری) (اشارە)یە ئەکا، بۆ (ثمرە)ی لێ خۆشبوونی گوناه؛ ئەیکاتە (عز الآخرەت)؛ وەهەم ئەڵێ: "(فتح) (من حیث کونه جهاداً) دروستە، ببێتە (سبب)ي (عفران) ﴿هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ﴾ (سکون) و (جزم)_ بێ (دغدغی) و (تردّد) و خرت و پرت و (شک) و (وهم) ﴿فِي قُلُوبِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ ئەگەر (فتح) (صلح)ی (حدیبیە) بێ؛ دیارە؛ چونکی (مسلمان) آن زۆریان پێ ناخۆشبوو؛ (حتی) لە (حضرەتی عمر) (نقل) ئەکەن (کەس نەبوو، (غیر)ی (ابوبکری صدیق) شتەکی نەیەتە (قلب)ی؛ (بعدە) دڵیان ئارامیی

گرت ﴿لِيَزۡدَادُوٓاْ إِيمَٰنٗا مَّعَ إِيمَٰنِهِمۡۗ﴾ بزانن، لە چ (حال)ێ کەوتنە چ (حال)ێ؛ ئەو (ذلەت)ی (حساب)یان کرد، کوو خوا کردیە (باعث)ی (عزّ) و (غلبە)؛ ئەوجا (ایمان)یان چەند بە (قوەّت) بوە؛ هەندی دی (رسوخ) ئەبەستێ، بە (قوەّت) ئەبی. ئەگەر (فتح)ی (مکە)بی باز دیارە؛ (وقت)ێ (خندق)یان لێئەدا، لە ترسی (اهل)ی (مکە)" زاغت الأبصار وبلغت القلوب الحناجر" (جنابی رسول)، موژدەی (فتح)ی (دیار)ی (فارس) و (روم)ی ئەدانێ؛ (قويّ الإيمان) لەو هەنگامە، (تصدیق)ی ئەکرد؛ پاش ئەوە، کە ئەم (فتح)ەیان بۆ بوو؛ دیارە (ایمان) خەیلێ خەیلێ، (تمکن) و (رسوخ)ی (زیاد) ئەکا باز (سید) لێرە (تطویل) و (تفصیل)ێ (ایراد) ئەکا، (دائر)بە (منازعە)ی (علما)ی (کرام)، لە (مسئلە)ی (زێد)ە و (نقص)ی (ایمان)؛ (متعلق)ی (ایمان) لە (زمان)ی (صاحب)ی (رسالەت) لە (زێدە)یی دابوە، وەکی (ابن عباس) ئەفەرموێ:" (اوّل) (ایمان) بە (توحید)ی (الهي)؛ (بعده) نوێژ، (زکاة) (ثم حج)، (ثم جهاد)" (لکن) ئێمە قسەمان لە (أصل)ی (ایمان)ە، بە (اعتبار)ی (قوەّت) (من حیث الکیف)؛ (تفاوت)ی (کیفیەت)ی ی(نفسیە) بە (شدەّت) و (ضعف)، (حتی) لە یەک (کیفیەت) لە یەک (شخصي) بە (اعتبار)ی(اوقات) و (ظروف)، (امر)ێ (وجداني)یە؛ (تفاوت) لە (أشخاص) (عادةً) (بدیهي)یە. (قوەّت)ی (ایمان) ی ئێمە، وەکی (قوەّت)ی (ایمان)ی (ابوبکر) و (عمر) و (خالد)ی با، وەکی وانمان ئەکرد؛ (فاتح)ی (بلاد)، (روح)ی (عسکر)ی (اسلام)، (خالد بن ولید)، لە (امارەت) (عزل)کرێ بە (نوعاً ما) (حقارەت)ێ؛ (حساب)ی لەگەڵ بدیترێ بە (رایسی) و (نفری)، یەکسان (خدمەت)بکا، (ادنی)، (ادنی)، (وهن)ێ (فتور)ێ، (رخاوەت)ێ، بە (عزم) و (جزم) و (غیرەت) و (اقدام)ی (في سبیل الله)ی نەدات، (ایمان)ی وەکی (ایمان)ی (سائر)ی (قوّاد) و (امرا)ی دیـیە؟

(عمل) (داخل)ی (ایمان) نیە، (ثمره)ی (ایمان)ە تا بە (قوەت)تر بێ، (زێد)ە (سوق)ت ئەکات بۆ چاکە، ئەت گێڕێتەوە، لە (خراپ)ە. (ایمان) (دائماً) لەگەڵ (شهوەت) و (میل) لە (تقابل)دایە؛ ئەگەر بە (قوەت)ێ (تام)بێ، (میل) کز ئەکا؛ ئەگەر لە (تساوي) نێزیک بن، (الحرب سیجال)، گاە ئەم، گاە ئەو ئەگەر کەم هێزبێ، ئەزم ئەبێ، (حتی) وای لێدێ (تاثیر)ی نامینێ.

(عجایب)ە، ئەڵێن: "(ابوحنیفه)_(الإمام الأعظم)_ وە زۆر لە (اتباع)ی، (انکار)ی (زێد)ە و (نقص) ئەکەن؛ (مع هذا)، (مراتب) (یقین)یان لا، (تفاوت)ی هەیە؛: (علم الیقین)، (حق الیقین)، (عین الیقین)" ﴿وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ هەموو، لە شکری وییە؛ (حتی) (میقرۆب) و پێشکە، (تدبیر)ی (امور)یان ئەکا؛ بە (حرب)، بە (سیلم)بە (غالبی ی) و (مغلوبی). (کائنات) لە (حرب)دایە_(حتی بدن)ی (انسان)ی_ وەکی (حکما)ی (جدید) ئەڵێن: "(میدان)ی (حرب)ە؛ (معرکه)یە؛ بۆ دوو لەشکریی (میقرۆب)؛ ئی (صحەت) و ئی (سقم)" بە (جند)ی (سما)، کە (ملک)ن، یا بە (اجنه)ی (سماوی)، ئەیتوانی (رسول)ی خۆی (نصرەت)بدا؛ (اما) ئەو (خدمەت)ەی بە ئێوە سپارد ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا﴾ بە هەمووشت ﴿حَكِيمًا ﴿٤﴾﴾ لە (تقدیر) و (تدبیر)؛ بۆ؟ ﴿لِّيُدْخِلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ﴾ (عموم) یا ئەوانەی (اشتراک)ی (حرب)یان کردیە ﴿جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ﴾ (من عسلٍ من خمرٍ من ماءٍ غیرِ آسنٍ من لَبَنٍ) ﴿خَٰلِدِينَ فِيهَا﴾ ناچنە دەر، نامرن ﴿وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ﴾ ئەوانیش ـ(طبیعی)ـ بێ (دغدغه) نەبووین؛ بەڵکوو وابوە لەبەر (تأثر) (شک) هاتیە؛ (هجوم)ی کردیە بۆ (قلب)یان (لکن) وەک دوژمنی (ظاهری) شکستیان پێ دایە (طرد) و (تبعید)یان کردیە ﴿وَكَانَ ذَٰلِكَ﴾ ئەو (مذکور)ە ﴿عِندَ ٱللَّهِ فَوْزًا

عَظِيمًا ﴿٥﴾ (محو)ى (سيئات) به (نقيض) (دخول)ى (جنّات) لای خوا، (فوز)ێ گەورەيە؛ لای (مؤمن) نايەتە قسە ﴿وَيُعَذِّبَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ﴾ (عذاب) بدرێن لە بە ڕقيان ﴿وَٱلْمُشْرِكِينَ وَٱلْمُشْرِكَٰتِ﴾ (فرق)يان نيە هەر دوو (عدو)ى (مسلّمان)آنن؛ لە (فوز)يان (مُتألم) ئەبن؛ (أمّا) ئی (منافق)ى ڕەنگە زێتر بێ؛ (نائر)ى (حسد) لەوی زێتر دێتە جۆش؛ (اشتراک)ى نێرومێ لە (خدمەت)ى (قوم) چ (مؤمن) چ (مشرک) (معلوم) بوە؛ (طبيعي) لە (افراح) و (احزان)يش ژن لەگەڵ پياوان (شريک)ن؛ (حُسن)ى (خدمەت)ى ژن لای پياوان بزر نابێ ﴿ٱلظَّآنِّينَ بِٱللَّهِ ظَنَّ ٱلسَّوْءِ﴾ لە (حق) (مؤمن)آن، (دائر) به (غَلَبه) و(غَيره)ى، (سُوء) به (ضمّ)ى (سين) ﴿عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ ٱلسَّوْءِ﴾ به (فتح)ى (سين) (ابن‌كثير) وە (ابو عَمْرو) لێرەش به (ضمّ) ی (سين)يان (قراءة) فەرموە؛ (بعض)ێ ئەڵێن: (فرق)يان نيه" وە (بعض)ێ ئەڵێن: "هەيە" (دائر السَّوء) ئەگەر (فتح)و (ظفر)ى (مسلّمان)آن بێ، (طبيعي) (سَوئەت)ى (نظر) به خۆيانە؛ وە (الاّ) لە (حَقّەت) دا (دائر)ى (حُسن)و (خَيْر)ە؛ (لكن) (صاحب)ى (قاموس) ئەفەرموێ: "أيَ الْهَزيمَةُ والْشَّرُّ وَالّرديُّ وَالْفَسادُ" ئەمە باشە؛ (أمّا) بۆ وان (سَوْءَ)ە، بۆ ئێمە (خَيْرَ)ە كوردی ئەڵێ: "شەڕەک بێ خەيری مەی تيابێ" ﴿وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ﴾ (أنه)و يَكران (تعقيب) و (ترتيب)ى تيا نيە؛ بۆيە نافەرموێ:(فلعنهم فاعدلهم، مع أنّه، (واو) - (على الراى المختار)- بۆ (جمع)ى (مُطلق)ە؛ به هەموو (حاڵ)ێ (صدق)ى دێ ﴿وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٦﴾﴾ (جهنّم)؛ وەگەرچی ئەمرۆ زۆر سەرمايە؛ ئێكی ڕووت و برسی و سەرمای بێ، ئەڵێ: "فَفي مثلِ هذا اليومِ، طابتْ جَهَنَّمُ" چوارشەمووی (اول)ى پاڵۆزە ﴿وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ

﴿وَٱلۡأَرۡضِ﴾ (نوع)یان ئەوەندە زۆرە، تا (تکرار)ی کەی، کەمە ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا﴾ لە پێشەوە، فەرمووی: (عَليماً) کەوابێ، (مقام) جوابەزە ﴿حَكِيمًا ﴿٧﴾﴾ ئەگەر (عِزّەت)ە ئەگەر (قُدرەت)ە ئەگەر (عِلم)ە هەمووی لەگەڵ (حِکمەت)جوانە. (قرآن) (کلام)ی خوایە، (کائنات)یش (موجود)ە، بە (ایجاد)ی خوای، هەروەکو (آیات)ی کونیّە (مُکَرَرەً) بە زۆری (آیات)ی (قورآن)یش ئەبێ (مُکَرّر)بێ؛ (مع أنّە) (بعض)ێ (مواقِف) (ایجاب) ئەکا؛ یەک (عبارەت)؛ (کَرّارا، مِراراً). (تکرار) کرێ؛ (غۆستاف لۆبۆن) زۆر (تقدیر)ی (تکرار) ئەکا، ئەڵێ: "زۆر (مؤثر)ە" وایە (دِقّەت)کەن ئەوانەی (ذکر) ئەکەن، (کلمە)ی (جَلالە) یا (توحید) (تکرار) ئەکەن تا دڵیان (ذاکر) ئەبێ؛ ئەو (تاثیر)ە لە (تدریسان)ی ئێمەدا نیە ﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ﴾ (الی النّاس)، (وقد فتحنا لکَ) ﴿شَٰهِدٗا﴾ (علی الأمّة) ﴿وَمُبَشِّرٗا﴾ (ولِمَنْ آمَنَ و أطاعَ) ﴿وَنَذِيرٗا ﴿٨﴾﴾ (لَمنْ کَفَرَ وَ عَصیٰ)، (أیّها النّاس) ئەو (رسول)ەمان ناردیتە سەر ئێوە، بەو جۆرە ﴿لِّتُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ﴾ کە خۆی (شاهد)ە، لەسەر (صِدق)ی خۆی ﴿وَتُعَزِّرُوهُ﴾ (نصرت)ی بدەن؛ (إنْ تَنصُروا اللهُ یَنْصُرْکُمْ وَ یُثَبِتْ أقْدامَکُمْ) ﴿وَتُوَقِّرُوهُ﴾ (تعظیم)ی بکەن لە نا (لایەقی) (تَنزیە)ی کەن؛ یەکێ لەوانە (شِرك)ە ﴿وَتُسَبِّحُوهُ﴾ (تقدیس)ی بکەن، (عبادەت)ی بکەن ﴿بُكۡرَةٗ وَأَصِيلًا ﴿٩﴾﴾ سبەینێ و ئێوارە.

(ضمائر)ی (ثلاثە) بێ (تفکیک)- بۆ (جناب)ی (حَقّ)ە؛ (زمخشری) ئەڵێ: وَمَنْ فَرَّقَ الضّمائرَ فَقَد أبْعَدَه" ﴿إِنَّا فَتَحۡنَا لَكَ﴾ علی الموت، علی الثبات، علی الزود عنک) ﴿إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ﴾ (مقصد) (رضا)مەندی ئێوە، لە (بَیعەت) لەگەڵ (رسول) (بیعەت)ی (مُرسِل)یە. (قرائەت)ی (لله) وەک

(تفسير)ە، لكن (قوّەت)ى كە لە (عبارەت)ى (قراءت)ى (مَتواتَر) هەيە، لە (عبارەت)ێتر نيە ﴿يَدُ ٱللَّهِ فَوۡقَ أَيۡدِيهِمۡۚ﴾ (معنى)ى (يَد) لێرە، بۆ (صاحب)ى دەست ديارە ئەڵێ: دەستم لەناو دەستتانە" (أنّە) يەک دەست و يەک زوبانن؛ (فكيف) بۆ (مُنَزَّە) لە (جوارِح) (سلفى)لە هەموو جێيە (تفويض)ى ئەكەن؛ جوان نيە (ألبَتَّە) (أصاحب)ى گوزين، (معنى)يەكيان (فهم) كرديە، كە دڵيان پێى (مُطمئِن) بوبێ، خۆزى ئاگامان لە (مافى الضمير)ى ئەو يارانى (مُجْتَبا) يا كە ئەو (آيەت)ە، (نازِل) بوو، چ (قوّەت)، چ (مَسَرَّەت)ەكى تيا پەيا بوو؟! (حق) وابوو لە (بَدَل) (حجر الاسود)، بە دەستى (رسول الله) بڵێن: يَدُ الله" (لا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إلاّ بِالله) دەست كە (عُضو)ە، ئەگەر (قوّەت)ى نەبێ؟چيە؟هيچ!

زۆرم لا ناخۆشە، ئەم (عبارەت)ە، لە (مُبايعە)ى (شێخ)آن بۆ (مريد)آن، ئى (ملا)يان، بۆ (مُجاز)آن، ئەخوونتەوە ئەو دەستە لەكێ؟ ئەم وەستانە لەكێ (أمّا) بڵێم: چى؟ ئەوا كرا.

(إلهى) (أَلْقُوَّة، أَلْقُوَّة)، (قوەت)ێ (جديد) بخەيتە ناو دڵى (مسڵمان)آن؛ هەر (قوم)ێ دەستيان لەناو دەستى يەک بێ، رێک و لێک بن، دەستى خواى لەسەر دەستيانە؛ سەر ئەكەون، بن ناكەون، (وَلَوْ) (مؤمِن) نەبن! وەكى (حُكما)ى (قديم) ئەڵێن: تا (مُرَكَّبْ) لە (وحدت) نێزيكتر بێ، (مناسبە)ى لەگەڵ (مبادئ)ى (عاليە) زێتر ئەبێ؛ (إفاضە)ى (خيرات)ى چاتر بەسەرا ئەكەن؛ بێ (امتزاجى)لە (مبدا)يان دوور ئەخاتەوە. ئەم فەرمايشە هەروەكوو (امر)ێ (محقّق)و (اعتقادى)يە، بۆ (سياسەت)و (تدبير)ى (قوم)و (دەوڵەت) زۆر باشە؛ (مع الأسف) ئەمڕۆ كوا ئەو (إتّخاذ) و (امتزاج)ە لە (بين)ى (اهل)ى (قِبلە)؟ (حتّى) لە (بين)ى (اهل)ى (قرية)؟ (اتّفاق) نيە، بۆيە خوا دەستى لێ هەڵ گرتين، (مُبالات)مان پێ ناكا ﴿فَمَن نَّكَثَ﴾ (نقص)ى (عهد) بكا، هەڵى وەشێنێ

پارچە پارچەی بکا، بە جێی نەگەیەنێ ﴿فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ﴾ (ضرر)ی خۆیەتی -(بِنا) بە (روایەت)ی (زمخشری) (بەغیر)ی (جَدّی بن قیس) - ئەویش (منافق) بوە- کەسیان (عهد)یان، نەشکاند؛ هەموویان (عهد)یان بە(سەر برد)، (لکن)(بِنا) بە (نقل)ی (طُبّی) وەکی (سیّدی آلوسی) ئەفەرمووێ -(ئەو کابرایە (داخل)ی (بَیعەت) نەبوو؛ خۆی لە بن زگی حوشتری شارد بۆوە، لە (وقت)ی (بَیعەت)) ئەبێ وا بێ؟.

لە (عدد)ی یارانی گوزین، (خلاف)یان هەیە؛ لە هەمووی دەر ئەکەوێ، لە هەزار و سێصەد کەسی. کەمتر، لە هەزار و پێنج سەدی زێتر نەبووین؛ دوایە دیم لە (تفسیر)ی (ابنُ جریر) -(روایەت) لە(ابن عباس) ·هەزار و پێنج سەدو بیست و پێنج؛ (وَاللهُ أعْلَمُ) ﴿وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَـٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ﴾ (عموم)ی (قُرّاء) بە(کسر)ی (ه)ێ ئەخووننەوە؛ ئەمە (مُطّرد)ە، (لکن) لێرە حفص بە (ضَم)ی (ه)ێ ئەخونیتەوە دیارە (مِنْ عندی نیە وە الا (إختصاص)ی بێرە نەدەبوو؛ (وجە)ێ (حُسنی) وەکی (سیّدی آلووسی) ئەفەرموێ: (تفخیم)ی (لفظ)ی (جَلال)ە یە، بۆ (تفخیم)ی (شأن)ی (عهد) (واقعاً) ئەمە (فلسفە)کی (لۆغەت)ە؛ (ادی)ی (کلمات) و (عبارات) لە (مواقع)ی (مُناسب) بە (شَدّە) و (حَدّە) و (قصر) و (تفخیم) و (ترقیق) (حتّی) یەک (کَلام)، (مُتکلّم) لە (موقع)ێ (ادا)ی ئەکا، بە (نوع)ێ (استفهام)ی لێ- (فَهم) ئەکەی، لە (موقع)ێ (خبر)ی لێ (استفادە)ئەکەی؛ لە (ألفاظ) (نازک) و (صُلب) دیارە؛ (مقام)ی (خیرات) وەکی (مقام)ی (حماسەت) نیە؛ (لکن) ئەو (کیفیّات)ە -بە(قلم)-(بَیان)ی (زحمەت)ە، (بەس) لە (نۆط)ی (موزیقە) ئەم جۆرە، (اشارات)ە، هەیە؛ (باقی) نیە؛ نازانم(کُتّاب) ئەی کەن؛ یانْنا؟

ئەوەی (وەفا) بە(معهودُ، عَلَیْه) بکا؛ (مَوت)ە، (ثُبات)ە هەرچی بێ ﴿فَسَيُؤْتِيهِ﴾ لە (جنّەت) ﴿أَجْرًا عَظِيمًا ۝١٠﴾ "ما لا عَیْنٌ رأتْ، وَلا أُذْنٌ

سَمِعَتْ، وَلا خطرَ عَلی قَلْبَ بَشَرْ، وەکی (سیّد) لە تفسیری (آیة)ی ﴿سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ﴾ ئەفەرموی؛ (بادیە) نوشین؛ (جناب)ی (رسالەت) پەناە، (خبر)ی ناردبوو: (اعراب)ی (أطراف)ی (مدینە)؛ وەکی: (غفّار) و (مزینە) (جُهینه) و (اشباە)یان – بێنە (خدمەت)ی؛ بۆ (سفر)ی (حج)؛ نەهاتن، تازە (مسلّمان)بوون؛ (ایمان)(رسوخ)ی نەبەستبوو لە دلّیاندا، ئەیان ووت: چۆن ئەبێ، چەندی لەمەو پێش، (قریش) (هجوم)یان کردە سەر (مدینە)؛ چەندیان لە (أصحاب)ی (محمّد) کوشت، ئێمە (شەڕ) لەگەلّ ئەو (قوم)ە بکەین؟ لەم (سفر)ە، نە (محمّد) نە (أصحاب)ی بە (سلامەت)ی، ناگەڕێتەوە" پاش (رجوع)ی (جناب)ی (رسالەت) پەناە، هاتنە (خدمەت)ی، (اعتذار)یان ئەهێنا؛ بۆ نەهاتنیان، مانەوەیان لە جێی خۆ ﴿شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا﴾ کەسمان نەبوو، محافظەیان بکا؛ کو ئەبوو؛ ئەومالّ و مندالآنە، وا بەجێ بێلّین؟ ﴿فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا﴾ لە خوا بخوازە، لێمان خۆش بی ﴿يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم﴾ سەرزارەکی ئەلّێن: ﴿مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ﴾ ئی لە دلّیاندا نیە؛ درۆ ئەکەن، زوبان و دلّیان یەک نیە؛ ئەمە لە (منافق)آن ئەوەشێتەوە ﴿قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا﴾ کێ چی بەمستە؟ کێ (قُدرەت)و دەسلاتی هەیە؟ (مَنع)ی خوا بکا ﴿إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا﴾ نەیەلّێ شەڕتان پێ بکا ﴿أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًۢا﴾ کێ ئەتوانێ (محروم)تان کا، لە (نفع)؟ ئەگەر خوا (ارادە)ی (نفع)تان کا؛ ئەوەندەتان (ایمان) هەبا؛ خوا ئەیتوانی (حِفظ)ی مالّ و (عیال)ی ئێوە بکا؛ ئایا کەخۆتان لە مالّەوە مانەوە، (امین)ن، چ (آفەت) و (مصیبەت)تان پێ ناگا؟ ﴿بَلْ كَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١١﴾﴾ (سر) و (علني) ﴿بَلْ ظَنَنتُمْ﴾ ولتان گومان ئەبرد ﴿أَن لَّن يَنقَلِبَ ٱلرَّسُولُ وَٱلْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰٓ أَهْلِيهِمْ﴾ ناگەڕێنەوە، بۆلای (اهل) و

(اقربا) و (قوم)ی خۆیان ﴿أَبَدًا﴾ کەسیان نامێنێ تا بگەڕێنەوە؛ (طبیعی) (عَدَم)ە (رجوع) ئەبێتە (ابدی) ﴿وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ﴾ ئەو (ظَنّ)ە لە دڵتاندا جوان بوە. وادەر ئەکەوێ پێیان خۆش بوە، ئەوانە نەگەڕێنەوە ؛ (ممکن)ە بۆ (دفع)ی (خجاڵەت) پێیان خۆش بووبێ. دوو (ذات) دۆست بوون؛ یەکێ ناساغ بوو، ئەویدی ساغ؛ ڕێک نەکەوت، بچێتە لای؛ کابرا چابۆوە؛ گلەیی لە یاری بێ (وەفا)ی کرد: "بۆ نەهاتیە، (احوال) پرسینم؟" (جواب)ی دا: "نەمزانی (عزرائیل) (مخجول)م ئەکا؛ (یعنی) نامرێ - وە (الاّ) ئەهاتمە لات" (یعنی) تووشی ئەم (مخجولیەت)ە نەدەبووم! ﴿وَظَنَنتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ﴾ (ممکن)ە (هوا)ی تالان کردنی (مدینە)یان هاتبێتە (قلب)ی؛ وایان (خیاڵ) کرد بێ، (نائل)ی (ماڵ)ێ زۆر ئەبن ﴿وَكُنتُمْ﴾ (سابقاً) ﴿قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾﴾ (فاسد)، بە نهاد، بەد(نیّەت)، بێ (خێر) و بێر دیارە (ایمان)یان نەبوە یا بێ (تاثیر) بوە؛ (بور)، (مصدر) و، یا (جمع)ە؛ (وکّان) بە (معنی) (صار)یە وە (بور) بە (معنی) (هلاك)ە؛ (یعنی) (سبب) بەو (ظنّ)ە، گەڕان، بە (قوم)ێ (هالك)، (مُستوجِب)ی (سخط) و (عقاب)ی خوای (لکن) (سیّد) ئەڵێ: ظاهر (إبقا)ی (کانَ)یە لە سەر (معنی)ی خۆی، (أمّا) (ماضَویّەتی) بە (اعتبار)ی (آزلی)یە" لام وەیە بۆ (تَحقق)ی (ماضیەتی) (حاجەت) ناکا، بۆ (ازل) بچین ﴿وَمَن لَّمْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ وەک ئەوانە ﴿فَإِنَّا أَعْتَدْنَا﴾ (مُهیّا)مان کردیە ﴿لِلْكَافِرِينَ﴾ (ذاتاً) (علّەت) (کُفر)ە ﴿سَعِيرًا ﴿١٣﴾﴾ ئاگری هەڵایاو بە بڵێسە؛ (تنکیر)ی (سعیر) بۆ (تهویل)ە وە (تعظیم)ە یا (تنویع)ە؛ (نوع)ێ (غیر)ە (معروف)؛ نازاندرێ چیە؟ ﴿وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ بێ (شریک) و (مُدَبّر) و (ظهیر)؛ (یَتصرَّفُ کَما یَشاءُ) ﴿يَغْفِرُ

لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ﴾ لێی خۆش نابێ، (عذاب)ی ئەدا ﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾﴾ (ممكن)ە دەرکەی (رجا)کردنەوە بێ؛ بۆ ئەمانە (مایوس)نەبن، (ایمان) بێنن، بە (ایمان)ێ (کامل) و بە (قوّەت) خوا لێیان خۆش ئەبێ؛ (ذاتاً) خوا (طرف)داری (تعذیب) نیە بەهانە ناگرێ، (حیلە)کاری ناکا، بۆ (عذاب)دانی (مخلوق)ی خۆی "ما يَفْعَلُ اللهُ بِعَذابِكُم"؛ "سَبَقَتْ رَحْمَتی غَضَبی" (سبق)ی (ذاتی) نازانم (صحیح)ە یان نا؟ (وَلَوْ) (سیَد) (نسبەت)ی بۆ (انوارُ التنزيل) ئەدا؛ چونکی (توقّف)ی یەکی بە سەریەکی‌دا نیە، وەکی (قُدرەت) (مُتَوَقّفە) لە سەر (عِلم)، وە (علم) (مُتَوَقّفە) لە سەر (حَیات)، (حَیات) (متوقّفە) لەسەر (وجود)، ئەگەر بلّێین: "(زائد)ە وەکی (بعض)ێ ئەفەرموون: بە (معنی) (کثرەت)و (غَلَبە) جوانە (ذاتاً) وەکی (حُکما) ئەلّێن: خوا (خَیر)ی (مَحْض)ە" (کَأنّە) (مَنبع) و (معدَن)ی (خَیر)ە؛ (شەڕ) لەمەیانە ئەبێ؛ (مُراجعە)ی (جَمهوریەت)ی (أفلاطون)کە زۆر لە (علیە)ی ئەو (شُعرا)یانە یە، کە (نسبەت)ی شەڕ و شۆڕ و (إلقا)ی (فسادات)و (فتنە)، بۆ (آلە)ە —کە لایان (أصل)ی (خَیر)ن- ؛ ئەدەن وە (معلوم)ە، لای (عُلما)ی (کلام)، (رَحمەت)و (غَضب) لە (صِفات)ی (افعال)ن؛ (مُقتضی)ی (ذات)نین، وەکی: (علم) و (قُدرەت)؛ کە وابێ چۆن (سبق)ی (ذاتی)ئە بێ (ممکن)ە (آیة) بۆ (قطع)ی (امل)یان بێ، بۆ (إستغفار)ی (رسول)؛ (یعنی) (رسول) (إستغفار)یان بۆ ناکا؛ لێ خۆش بوون و لێ خۆش نەبوون، (عائد)ی (کبریائی)یە، وە (شرائط)ی (عفو)یش (معلوم)ە -بێ (اعتزال)و (معتزال)؛ وەلای (علما)ی (منطق) (معلوم)ە: (مُمکنە)و (مُطلقَە) (تناقص)یان، لە (بَین)آ نیە؛ زۆر شت هەیە (مُمکنە) وە نایێ؛ وە (مُجَّرد)ی (امکان) (موجب)ی بوونی نیە ﴿سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ﴾ دوای (رجوع)تان، بە (سلامەتی) ﴿إِذَا انطَلَقْتُمْ﴾ بچن ﴿إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا﴾ (کَأنّە) دلنڕایە

بچن، وەری گرن. ئەگەر ئەمە (مغانم)ی (خَیْبَر) بێ وەکی (اهل)ی (خَبَر) ئەفەرموون؛ وا دەرئەکەوێ بە (صُعوبەت) نەگیراوە؛ ئەوەای هوویی (فتح)ی (خَیبر) و (قلع)ی (باب)ی (خَیبر)، (ممکن)ە (مُبالغات) بێ؛ یەکێ لە (واعظ)آنی (بغدا) ئەی فەرموو: "من چوویمە (خَیبر)، (حالاً) کە (متانەت)ی (قلعە)و (ابواب)ی (قلعە)، (لەچ) (درجە)یە دایە، (باب)ی (خیبر) چی وانیە، (ذکر) کرێ؛ ولاَتی (عربستانی) (حجاز) دەرکەی ئاسن و پۆلاَي نابێ؛ داری ساج و گوێزی لێ دروست ناکرێ؛ لە کۆنەدار خورما دەرکان دروست ئەکەن پێ لەقەي پێدادەی، پارچە پارچە ئەبێ، ئەم (مبالغات)ی (شیعانی) چي پێ ئەوێ؟" لام وەیە ئەویش بە لای (نُقصان) (مبالغە)ی فەرمووە؛ (رەحمەت)ی لێ بێ (شیعە) ئەڵێی: کە (حضرت)ی (امیر) دەرکەي هەڵکەند؛ هەڵیدا بۆ ئاسمان، رۆیي؛ (وەقت)بوو، بە (عرش) کە وی؛ خوا فەرمووی: (یا جبریل) بگەیە، (وَإلاّ) (عرش)ی ئەخا، یا رەخنەداری ئەکا تورەهات! بەڵێ، هەر کەس بەیاری خۆی هەڵدەڵێ؛ (لکن) واشنا؛ (حقّاً)هەردوولایان زۆر بە (مُبالغە)ن ئەڵێن: ﴿ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ﴾ لێمان گەڕێن لە گەڵتان بێین، بۆ (غزا)ی (في سبیل الله)؛ ئەمرۆ (أمین)ین لە گەڵ (أعدا)ی (دین) و (معاون)یان (صُلح) کرایە، ئەگەر (ماڵ) و (اهل) بەجێ بێڵن، (ضرر)ی نیە ناترسێین؛ دیارە (نظر) بە (حال)ی (سابق) قسەمان ڕاست بوە؛ (عُذر)مان (مقبول) و (عَن صمیم القلب)ە (أنَّهُ) ڕاستی خۆیان ئەنوێنن ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا۟ كَلَـٰمَ ٱللَّهِ﴾ کە ئەفەرموێ: ئەمانە درۆ ئەکەن، (تخلّف)یان لەبەر بێ (ایمانی) و (نفاق) بوە ئێمە وامان دێتە (فکر)، ئەوانی (سلف) —(قسم)ی (أعظم)— ئەفەرموون: خودا (وعد)ی دابوو (مغانم)ی (خیبر) بەس بۆ (اهل)ی (بیعەت) بێ، بۆ کەسیدی نا؛ (مقصود)ی ئەم (مُخلّفین)ە ئەوەیە؛ ئەو (حُکم)ە تێک دەن؛ خۆیان بکەنە (شریک)ی (مغانِم)ی (خَیبر)؛ دوایە خۆیان (إعتراض) لە خۆیان ئەگرن،

ئەڵێن: (جناب)ی (رسالەت)؛ ئەو (مهاجر)آنەی کە لە (حبشە) لە گەڵ (جعفر) هاتبوون؛ وە (بعض)ێ لە (دۆسبین) وە (اشعریین)، لەم (غنائم)ە بەشی دان؛ (الجَواب) (مسڵمان)ەکان، لە (حق)ی خۆیان (تنزّل)یان کردیە؛ یا (جناب)ی (رسالەت) بە (رضا)ی (أصحاب)ی (وقْعە) لە (خُمس)بەشی داین" باشە؛ (لکن)ئەمە پاشان دێ؛ لەم (مقام)ە (فهم) ناکرێ؛ (ابن زید)ئەفەرموێ: "(کلام)ی خوا، ئەم فەرمایشەیە، لَنْ تَخْرجُوا مَعِیَ أبداً، وە (جُبّائی) (مُوافَقە)ی کرد؛ (لکن) ئەوانیدی (طعن)یان لێ داین. ئەو (کلام)ە لە (غزو)ی (تَبوك) بوو لە مانگی (رجب) ساڵی نۆیەمی (هجرەت)؛ (حُدیبیە) لە ساڵی شەشەم بوو؛ وەئەو (آیەت)ەش، پاش گەڕانەوەی لە (حدیبیە) (نازل) بوو؛ این کوجاو آن کوجا؟!

وە (مَزینە) و (جُهینە) لە (مُخلّفین)آن، لە دوای ئەم (مُدّە)یە، لە (خدمەت) پێغەمبەری، چوونە (غزا)؛ (بعض)ێ (جواب) ئەدەنەوە، بە (تاویل)ێ دوور. لە پاش ئەو (کلام)ە، پێیان ئەفەرموێ —(علی لسان الرسول)— ﴿قُل لَّن تَتَّبِعُونَا﴾ نابێ؛ (ابداً)، (ممنوع)ە ﴿كَذَٰلِكُمْ قَالَ ٱللَّهُ مِن قَبْلُ﴾ پێش (مُهَیا) بوونتان بۆ ئەم (سَفر)ە ﴿فَسَيَقُولُونَ﴾ (عند سماع النهی) بە (مسڵمان)آن ئەڵێن: خوا وای نەفەرموە" ﴿بَلْ تَحْسُدُونَنَا﴾ کە (نائل)ی (غنیمەت) بین ﴿بَلْ كَانُوا۟ لَا يَفْقَهُونَ﴾ (فهم) ناکەن ﴿إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾﴾ (فهم)ێ کەم؛ لەو (مقام)ە (نسبەت)ی (حسد)یان، بۆ (مؤمن)ەکان، خەیڵی بێ (معنا)یە، ئەگەر (مراد)یان (تعریض) بە (جناب)ی (رسالەت) پەناە بێ دەها (أحمق)آنەیە؛ بێن و نەیەن، (دائر)بە (تقسیم)ی (غنائم)- (جناب)ی (رسول) ئەوەی (حظ) بکا، ئەی کا؛ وە (مسڵمان)آن، بەکردنی ئەو دڵگیر نابن ﴿قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ﴾ ئەمڕۆ با وابێ ﴿سَتُدْعَوْنَ﴾ دوور ونێزیک ﴿إِلَىٰ قَوْمٍ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ﴾ وا دەر ئەکەوێ،

(اهل)ی (خَیبر) وانه بووین (قُوه‌ّت) و (مَکنه‌ت) و (نجده‌ت)یان، وه‌کی ئه‌وانه نیه، نه‌بوه. ئه‌و (قوم)ه به (قوه‌ّت)ه کێن؟ (فارِس) لای (ابن عباس)، (فارِس)و (ڕۆم) لای (جمع)ێ؛ وه‌کي (ابنُ ابي ليلى)و (حسن)و (مجاهد) و (قَتاده)و (ابنُ)و زَید؛ وه‌له (قتاده) (نقل) ئه‌که‌ن (هَوَازِن) و (غطفان) (إبن جُبَیر) و (عکرمه) (هَوازِن)؛ باز لێیان (نقل)کراوه؛ (هوازِن) و (ثقیف) ئه‌مه‌ش له (قتاده)(نقل) کراوه؛ (زُهری) (بَنو حنیفه) (قوم)ی (مُسَیْلَمَه)؛ له (ابن جبیر)و (عکرمه) (هوازِن) و (بنو حنیفه)؛ له (کَعب) (ڕوم)؛ (مختار)ی (ابن جریر) (توقّف) له (تعیین)ه؛ (جلالُ الملة والدّین)(الشیخ السّیوطي)، (صاحب)ی (دُرّ)ی (منثور)، (تفسیر)ی (مشهور)؛ (نقل)له (أبوهُریره) (قوم)ی (نجیب)ی (کورد)ه؛ (حقیقةً) (قوم)ی (اولی باس) به (غیره‌ت) و (ناموس)و (شجاعه‌ت)و (وفا) و، جه‌نگاوه‌رو بێ (حیله) و (دسیسه)، مه‌ردی (مه‌یدان)ی (محشر)ه زۆر (ممنون)و (تشکّر)ی (جناب)ی (حق) ئه‌که‌ین، که (جزیه)ی له (کوردان) (قبوڵ) نه‌کردیه، وه‌کی (عه‌ره‌ب)؛ ئه‌بێ (مسڵمان)بن؛ (عُلما) و پیاوی گه‌وره‌یان، بێ (حَدّ) و (حِساب)ه؛ ئه‌گه‌ر له (رجال)ی (ملک) و (حکم)داری، (غیر)ی (ابن الصلاح)وه له (رجال)ی (علم)، (غیر)ی (ابن صلاح)یان نه‌با (کافی)بوو، بۆ (افتخار)ی کوردان؛ له (دیانه‌ت) هیچ (قوم) ناگاته کوردان؛ تا ئه‌مڕۆ یه‌کێ به ناوی (رساله‌ت) و (رئاسه‌ت)ی (دین)، (خلاف) و (شقاق)ی نه‌هاویشتیته (بین)ی (بشر)؛ (علی الأکثر): (شافعی المذهب)، (اشعری العقیده)، (رسول)یان (عربی)؛ امامی فروع و (أصول)یان (عربی)، (شێخ) و (امام)ی (طریق)یان تا ئه‌م (أواخر)ه، ته‌نها (قطب الأقطاب)، (السید محی الدین عبدالقادر الکیلانی، ألغوثُ الْأعظم، الحسنی، العَلوی الهاشمی، العربی)؛ (ابوبکری هَواری)بوه، (هَوار) (عشیره‌ت)ێ بووین له کوردان، له (طرف)ی (بصره) بووین؛ ئه‌م (ذات)ه (عظیم الشان)ه له وانه. (کرامه‌ت) و (خوارق)ی (سید احمدی رفاعی)-که

خوارزایەتی— لە مەڕوی یە؛ (تسخیر)ی مار و ئەژدیها و شێری، لە (طرف)وی بوە؛ (حتّی) وەکی لە (بُحبُحته) ئەڵێ: (حُکم)ی لە سەر ماسی (مُقّدس)، کە (عالَم) و (مَلَك)و بەردی سەر پشتی گاو و گاوی ژێر زەمین لە سەر وینە؛ (جار)ی بوە لە بەر (امر)ی وی نەبا، خۆی ئەجووڵاندەوە، هەموو وڵاتی، ژێرە و ژێر ئەکردا" (الله اکبر) لام وەیە، ئەوقسە یە، لای (معالی) (امین زکی بەگ)ی زۆر خۆشە. وە ئەو (شێخ ابوبکر)ی (هەواری)، (خَبَر)ی بە (وجود)ی (حضرت)ی (گەیلانی) داوە؛ تا ئەو (أواخر)ە یەک (مذهب) و یە ک (طریق) بوون؛ لەو (اواخر)ە دا، (بعض)ە (کُتب)ی (حنفی) هاتە مەیان؛ (ملا)ی وانە بوو، لە (عُلما)ی (حنفی) ڕاستەم لێی وەرگیرێ؛ کۆلکە (ملا) دوای کەوتن، گە لێ شتی نا (لایەق)لە ناو کوردان، پەیا بوو؛ وە (کذا) (مولانا خالد)- کە مایەی (افتخار)ی کوردانە- (طریق)ی (نقشی) هێنا، ناو کوردان؛ (زمان)ی وی زۆر باش بوو؛ (حتّی) (ملا)ی وەکی باپیر (ملا عبدالله ابن الجلی)م وە (ملا)ی وەکی (ملایحی)ی (مەزووری) (طریق)یان لێ وەرگرت؛ لە (برەکەت)ی (غایەت) (مُستفد) بوون؛ (أمّا) زۆر نەچوو، تێکیان دا کەوتە بەدەستی نا (اهل)آن و (جُهلا)یان؛ (خصوص) (شەدەڵە)یی بە جارێ، لە شیرازی (دین) و (شرف) و ناموس و (غیرەت)ی (بشری) دەر چوون؛ ناوی کوردیان لەکەدار کرد. بۆ (تدبیر)ی (مُلك) زۆر نەچوو، پاش (صلاح)ی (أیّوبی) (قوم)ی من، کەوتنە (دوور)ی (منکوبی)؛ هەروا بەرەژێر هاتن، تا ئەمڕۆ — نا (شکر)ی نەبێ— بە ناوی (حُکم)داری کەسیان نیە؛ (اوّلاً) لە (بین)ی (حکومەت)ی (عثمانی) و (صفوی) پارچە پارچە بوون؛ لەم (انقلاب)ە، بە جارێ هەلا هەلاکران؛ ئەمڕۆ ئەوەندە (متفرّق)ن، پێکەوە نووسانیان، (مُحال)ە؛ (مع الأسف) بێ داکن بێ (شاعر)و (ملا)ی چاکن داکێ نیە، بە لای لایی مێشکی منداڵی لەناو لانکی پوختە بکا؛ وە (شاعر)ی (ملّی) (غیر)ی (حاجی قادر)یان نەبوو؛ (ملا)ی (قَید)و (تضبیب)ی (کتێب)یان

زۆر بوو؛ (ملا)ی (تهذیب)و (تدبیر)یان کەم بوو؛ (یعنی) (ملا)یە بتوانی، لە (مقام) قسە بچەسپێنێ، لەگەڵ (رجال)ی (سیاسەت) بدوێ قسەیان پێ بسەلمێنی؛ دوو (ملا)م پێ (شک) دێ؛ یەکی (مفتی زەهاوی)، یەکی بابم (حاجی ملاعبدالله)ی جەلیزادە (مرحوم) (زەهاوی) (حرمەت)ی بابمی زۆر ئەگرت؛ لای بە (قَدر)و (حرمەت) بوو؛ (مع أنّه) (زەهاوی) بە (عومر) لەوی زۆر گەورەتر بوو؛ (حتّی) بابم بە تەمابوو، لای بخوێنێ؛ (دفعه)یە لە کۆیە (سؤال)ێ (شرعی)یان نووسیە (خدمەت)ی؛ (جَواب)ی لە جێیە کاک (عبدالله)ی تیابێ، شەرم ئەکەم (فتوا)ی (شرعی) بۆ وێ بنێرم" یەکێ لە (عیب)ی (عظیم)ی کوردان، بێ (تاریخی)یە، تازە ئەوارێکی ئەخەن؛ (امینُ هذه الأمةّ)؛ (زکی بگ) زۆر خەریکە؛ (وکذا) (سید حزنی) -خوا (کیف) خۆشیانکا- لەبەر بێ (تاریخی) هەر (قوم)ە، بەلای خۆیدا، دەکێشێ؛ (أمّا) بۆ (استخدام)؛ (عرەب) ئەڵێن: لەمەن (ایرانی) ئەڵێن: "لەمەن" لەو (أواخر)ە (ئەلمانی) ئەڵێن:" ئێمە و کورد، خزمین"؛ (أصل)ی ئەوان (کرمان) بووین؛ لە (شرق)ی ئێمە (هجرت)یان کردیە. بۆ (غرب)؛ (تحریف)کراون، بووینە (جەرمان)؛ (آخر)ی بوونە (ئەلمان)؛ (أمّا) ئێمە بە (کرمانجی) مانیەوە لە (إبتدا)ی (تشکیل)ی (حکومەت)ی (عیراق) — لە (مجلس)ی (تاسیس)ی— لە (جَلسە)یە، (غَیر)ە (رەسمی)؛ بەیارانم ووت: "(عجایب)ە، (اقوام)ی دی، شەڕ لەسەر (مُلك)یانە ئێمە کە کوردین، شەڕ لە سەر (ماڵ) و (مُلك) و (نَسب)مانە!" (عەرەب) و (فارس) هەر نەئیسە؛ (ئەڵمان) توو لەکێ؟ کورد لەکێ؟ ئێمە کە لای خۆمان، خانەدانی (علم)ین، ئەزانین، وە (ملا)مان زۆرە —ماڵی جەلی— هەریەک لە (عصر)ی خۆی (ممتاز) بووین؛ (تاریخ)ی (آبا) و (اجداد)مان لا نیە؛ (کاک ئاورەحمانی جەلی) کە (مجد)ی کوردانە، (تاریخ)ی (ولادەت)ی (معلوم)نیە؛ هەمووی بێ (رەغبەتی)یە، (دائم) خەریکی خەڵکی بووین؛ (حاجی ملا ابوبکراغا)ی (حویزی)آن؛ (بانی) مزگەوتی گەورەی کۆیە؛

(مُحِبّ)ی (عِلم) و (مُرَوِجّ)ی (دین) و (ادب)، لە سەر ئەو هەموو (خدمەت)ە، وەختە ناوی -خودا نەکا- بزربی (مع الأسف)، هەر چەند (اولاد)ی زۆر بوون، أمّا بۆر بوون بە وجاغ کۆر (حساب)ە؛ لە (حکایەت) ئەڵێن: پیاوێ بوو چل کوڕی هەبوو، (أمّا) وجاغ کۆر بوو (حقیقةً) (حاجی بکراغا) شتێ بوو، وا؛ کتێبخانەکی (غایەت) (قیمەت)داری دانا، لەبەر نا (خَلَف)ەکانی، تیکیان‌دا، (فەوتا)، نەما؛ ئەو (خێر)ە (عظیم)ەیان نەهێشت؛ (بِحَوْلِه تعالی)؛ تا (علم)ی خانەدانی (جەلی) مابێ، ناوی (خێر)ی (حاجی بکراغا) لەناو ناچێ؛ (ذات)ی داماوێ وەکی (حاجی کاک اسعدی جەلیزادە)؛ خوارزایە، وەکی (حاجی ملا عبدالله افندی)، کچەزایە وەکی منی هەبێ، هەر ئەمێنێ؛ ناوی نیکۆی لەسەر زوبان نابڕێ.

نازانم چ بڵێم؛ (حال)ی کوردان پەریشانە؛ بێ (حسّ)ن (درک) ی (ألَم)ی ذلەت ناکەن؛ (حرمەت)ی (عُلم)یان لانیە؛ (عُلما)یان زۆر کەمن، ئەوی هەن (فقیر)ن، (ملا)ی (فقیر) چی پێ ئەکرێ؟ (اخلاق) زۆر بە (فساد) چووە، (جهل) (عام)ە؛ (رؤسا)ی (دین) و (دنیا)یان هەموو (جاهل)ن، لە (مصالح)ی (دین) و (دنیا)ی (قوم) (غافل)ن وەکی (مَثَله)ی کوردی ئەڵێ: "(کفن) بە من ببڕی، مردی گۆڕبەگۆڕ چێ خۆیان باش بە ڕێون بچن؛ (سلب)ی (ماڵ)و (عقل)یان لێ بکەن، هەرچی بادا، باد!

کوردی پوخت، (صِرف) کورد، کێیە؟ خوونی بۆ کوردان بێتە جۆش؛ ئەڵێن: "(اکثر)ی (سیّد)ن؛ (علوی)ن، (أموی)ن (عبّاسی)ن، (خالدی)ن" بۆ کوردایەتی، کێ ئەمێنێتەوە؟ دۆم و قەرەج و کوردی گەلالّی و کافرۆشی (أمّا) چینی کورد، هەرچی بوون، (محافظە)ی خوونی خۆیان نەکرد، لە گەڵ هەموو کەس تێکەڵاو بوون؛ خوونیان (مخلوط) بوو؛ جۆش و خرۆشی کوردایەتی نەما؛ زیندی کردنەوەی ئەو (قوم)ە زۆری ئەوێ.

چەند (اشعار)ێ لە جگەر سۆزی، لە سەر (قلم) مداهات بوە (باعث)ی (حال) گۆڕانم، وەکەس (امداد)ی نەدام، بەڵکوو پێم خۆش بوون؛ ئەمەیان زۆر خراپە . (سیّدی آلووسی) لەو (مقام)ە، ستایش کوردان ئەکا؛ ئە فەرموێ: "(جیل)ێ سەربەخۆن؛ نە (عەرب)ن نە (ایرانی) نە (جەرمانی)؛ وە (صحابە)شیان بوە" (ابن حجر)ی (عسقلانی) ئەفەرموێ: "ناوی (جابان)بوە" وە لە (مەیمونەی بن جابان)ی کوردی، دوو (حدیث) (نقل) ئەکەن؛ یەکێ (دائر) بە (مَهری) ژن؛ یەکێ (دائر) بە قەرد. (سبحان الله) کورد (دائر) بە مارەیی ژنان و قەرد دانەوە، زۆر بێ (مُبالات)ن؛ وە (کُنیە)ی (مەیمون) یا (أبوبصیر) یا (أبونصیر)ە؛ (بصیر)و (نصیر)لێک نێزیکن؛ (ارجح) لای (ارباب)ی (تفسیر)، (مُراد) لەو (قَوم)ە؛ (مُسَیلمە)و (قوم)یەتی ﴿تُقَٰتِلُونَهُمۡ أَوۡ يُسۡلِمُونَۖ﴾ چیتر نیە؛ ئەگەر ڕاست ئەکەن، خۆتان بۆ ئەو (حرب)ە ئامادە بکەن، چاوتان لە پاتاڵ نەبێ؛ (اولاً) (دەعوەت)یان بۆ (اسلام) ئەکرێ، ئەگەر (قبول)یان نەکرد، چیدی نیە؛ وەکی (اهل)ی (خَیبر) نیە، یا (اسلام) بوون، یا (جزیە)دان، یا (اعلان)ی (حرب) ئەگەر (مسلمان) نەبوون، (قتاله)ە، یا ئەکوژن یا ئەکوژرێن. ئەم (دعوەت)و (حرب)ە، لەگەڵ (مسیلمە) لە (زمان)ی (ابوبکر) (صدّیق) بوو؛ (قائد)ی (أعظم) (خالدی بن ولید)، (قتال)ی لەگەڵ کردن؛ (نهایەت) (مغلوب) بوون؛ (مُسیلمە) کوژرا؛ ئەوەی ما، (مسلمان)بوو لەبەر ئەمە (عُلما)ی ئێمە، (استدلال) ئێنن، بەم (آیة)ە لەسەر (حقّیّەت)ی (خلافەت)ی (صدّیق)ی (اکبر)، (استدلال) بەم (آیة)ە، تەواوبێ، تەواونەبێ، (إنصاف) نیە، (انکار)ی (خلافەت)ی (ابوبکر)؛ بەڕاستی (تمثیل)ی (حضرەت)ی (رسالەت) پەناهی کرد، (اسلامەتی) لە مردن، ژیاندوە؛ (موفّقیّەتی)ی (ابوبکر)ی لەو پەریشانیە، (حقیقةً) بە (مُعجزَە) (حساب)ە (واقعاً) هەندێ (ابن الحاجب) و (ابن مالک)ی لە (نحو) نەدەزانی؛ وە بە (قَدر) (شێخ عبد القاهِری جورجانی)ش، (اسرار البلاغة)

نەئەڕۆیی (لکن) (مُدّبر) و (سیاسی) بوو، (قویّ الإیمان)، (قویّ الجنان)، لە (زُمرە)ی (عُظما)ی (رجال)ی (عبقری)، (نابغە) بوو (والسّلام).

توو خۆت بەو (منازعات)ە، ماندی مەکە؛ (وەقت)یّ (شەڕ)ی خۆ بەخۆیی نیە؛ نا (شکر)ی نەبێ، لە (مقابلە)ی (عدوّ)ی (دین)، شڕییە؛ وەکۆی مەدە قسەی (شیعە)آن (داعی) (حضرەت)ی (علی)یە، (قوم)ە کە (بُغاة) و (خوارج)ن (آیة) بۆ (دەعوەت)ی جەنگ خانەگی نەبوو، وایان لێ کرد "تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ" بزانین ئێوە چی ئەکەن؟ دەست لێک هەڵ گرن، تەماشای (حال) و (وەقت)کەن؛ ئەگەر (ابوبکر) (خلیفە) بووبێ وەگەر (علی)، ئەمڕۆ کەس نیە؛ ئەمڕۆ دووەمی (مُحَّرم)ە، ماهی (ماتەم)ە، بۆ (حسین)؟ یا ئەوەی (مسلّمان)بێ، بۆ (اسلام)؛ بۆ (عزّەت)ی (اسلام) ئەگریە؛ وەتێ ئەکۆشێ، سعی لە (إتّحاد) ئەکا؟ (یَدُ اللهِ مع الجماعة) ﴿فَإِن تُطِيعُوا۟﴾ (وەقت)ی (دەعوەت) —بێ (تکلّف)؛ بێ (تخلف)— ﴿يُؤْتِكُمُ ٱللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا﴾ لە (دلارین)؛ (غنیمەت) و (جنّەت) ﴿وَإِن تَتَوَلَّوْا۟﴾ ئەوێ ڕۆژی ﴿كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ﴾ لە (حُبیبیە) ﴿يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾﴾ (فی الدّارین) (وەکی) (سیّدی آلووسی) ئەفەرموێ: ﴿لَّيْسَ عَلَى ٱلْأَعْمَىٰ حَرَجٌ﴾ ئەگەر بچن، بۆ (حرب) ﴿وَلَا عَلَى ٱلْأَعْرَجِ﴾ شەل ﴿حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْمَرِيضِ حَرَجٌ﴾ هەر (نوع)ە (مرض)یّ بێ، ئەوانە (ولَوْ) بتوانن، وەکەڵکی (حرب) بگرن، (اثم)یان لە سەر نیە، ئەگەر (تخلّف) بکەن؛ ئەوی چەل و مل بێ، هیچ. ئەڵێن: (ابن)ی (اُمّ)ی (مکتوم)، لە (بعضی)ە (حروب)ی (قادسیّە)دا، (حاضر) ئەبوو، وە ئالای هەڵ ئەگرت، ئەمەزۆر جوانە؛ ئافەرینی خودای لە (صحاب)آن بێ؛ (انسان)ی کۆر ئالای، هەڵ گرێ، (فرار) ناکا، تا ئالا لە جێی خۆی بمێنێ، (عسکر) ئەمێنێ، ڕاناقەنێ — (قوم)یّ (بصیرت)یان هەبێ، ئەتوانن، کۆریش لە (موقع)ی (مناسب) (استخدام) کەن؛ وەکی (حُکما) ئەڵێن: (لا

تعطيل في الوجود) "ئەمن ئەڵێم: (اساساً لا تعطيل في الإسلام) ﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ﴾ لە (امور)ی (حربیّە) و (غیر)ی (حربیّە) (عام) ﴿يُدۡخِلۡهُ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۖ﴾ لە ئاو و شیر و (عسل) و (خمر) ﴿وَمَن يَتَوَلَّ﴾ لە (طاعەت) رووگەردان بێ ﴿يُعَذِّبۡهُ عَذَابًا أَلِيمٗا ١٧﴾ تینیایەتی برسیایەتی، سووریی و تاڵی؛ سووتان و برژان، لە گەرمە سێرێ بێ ئاو ﴿لَّقَدۡ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ (ورضوانٌ من الله أكبرُ) ﴿إِذۡ يُبَايِعُونَكَ تَحۡتَ ٱلشَّجَرَةِ﴾ (شجره)یەکە (انهار)ی (غیرەت) و (حماسەت) و (ایمان)ی لە بنا هاتە جۆش و خرۆش (تلاطم) (شجره)یەکە، (شَجرةٌ طيِّبَةٌ)، لە سێبەری هاتە شکۆفەدان و (ثمره) لێ بەدەرکەوتن؛ ئەم (شجره) داری (مُغَيْلان) بوو ٠ کە (اساساً) پێی ئەڵێن: (أمُّ غيلان)" (اوّل) کەسێ (بیعەت)ی کرد، وەکی (ابنُ جریر) ئەڵێ: "(ابوسنان) (وهبی بن محصن)ی برای (عکاش)ی" دوور نیە، برای (عکاش)ی (سبق) بکا. لە (روایەت)ی (مسلم) وا (فهم) ئەکرێ: "(عمر) (سبقەت)ی کردبێ" لە (صحیح)ی (بخاری) ئەزاندرێ، ئەو لە (اثنا)ی (مُبایعه) (خبر)ی زانی وهات (حتّی) (بُخاری) وا ئەگەیەنی، کە گوترابێ: "(عبدالله ابن عمر)، پێشی (عمر) (مسڵمان) بوو بێ"، (أمّا) دەری ئەخا کە (بیعەت)ی (ابن) لەو (مقام)ە، (تقدّم)ی بوە لە (بیعەت)ی بابی؛ جێی (تعّجب)ە، چۆن ئەمە گوترایە؟ (مع أنّه) ئەو (وەقت)ە، کە (فاروق) (مسڵمان) بوو، (ابنُ عمر) زۆر گچکە بوو، وابزانم ئەڵێن: "پێنج ساڵانە بوو" بەڵێ (عبدالله بن عمرو بن عاص)، پێش بابی (مسڵمان) بوو، وە زۆر لە بابی گچکەتر نەبوو، (عمرو) بە یانزدە، دوانزدە ساڵ لە (عبدالله)ی کوڕی گەورەتر بوو.

(سبب)ی ئەم (مُبایعە) ئەمە بوو؛ پێغەمبەر (امامی عثمان)ی نارد، (قریش) تێ بگەیەنێ، کە ئێمە بۆ (طواف) دێین؛ چیدیـنا... (الي آخر الحکایة)

دارەکە چی لێ هات؟ (بعض)ێ ئەڵێن: "هیشک بوو" (بعض)ێ ئەڵێن: "برا، (غیب) بوو، گووم بوو" (لکن) لە (نظر)ی (ابن حُجری عسقلانی) (ثابت) بوە. (روایەت) لە (نافع)، (عمر) بیستی؛ (بعض)ێ ئەچن، لەوێ نوێژ ئەکەن –(عادةً) شتێ وەک (تعظیم)ی (شجرە)– کە (عمر) (تهدید)ی کرد، دیارە دەستیان هەڵنەگرێتە؛ ئەوجا (عمر) (امر)ی کرد، دارەکەیان بری (مَخَافَةَ أنْ يُعَبَد) (رضیالله عنكَ یا فاروقُ)، (یا إمام الموحّدین)؛ وای (فاروق) ئەمڕۆ دیبای، ئەم (عالَم)ە چی ئەکەن؟ چاوی بە (قُبّە) و (قفص)ی زێڕ و زیو کەوتبا، لەسەر (مراقد)آن –(ربّی)– چی ئەکرد؟ چۆن ئەم (عالَم)ەی ئەهینایەوە سەر خواپەرستی.

(واقعاً) بوت پەرستی لە (بین)ی (ملّەت) بە (هیئەت)ی (عمومی)– نافەوتێ، (لکن) (شکل)ی ئەگۆڕێ؛ (لە بەر دەستی کەسێ گەڕادەوەستی ئەوەش (رسم)یکە، (رسم)ی بوت پەرستی.

(وهابی) چیان پێ ناکرێ؛ (لاشک) ئەوانیش (عَمّا قریبٍ) ئەگۆڕێن؛ تامی (حضارەت) ئەکەن وا دێتە بەر(نظر)، لە (اکثر)ی (ممالك)ی (سعودی) (مسرح) (بنا) ئەکرێ.

(واقعاً) لام وایە زۆر (لازم)ە، (بعض)ێ (ذوات) (بعض)ێ (مواقع) (امتیاز)ێ (مخصوص)ی هەبێ، بزاندرێ؛ بۆ (ترویج) و (تاریخ) پێویستە؛ (ذوات)ێ (علم) و (اسلامی)یان بڵند کردیە، (مسلمان) لە سایەی ئەوان کەوتیتە، (ذَروە)ی (عِزّ) و (افتخار)؛ (حیف)ە بێ نیشان بێ؛ (مقام)ێ وەکی (مقام)ی (ولادەت)ی (رسالەت) پەناه؛ (مقام)ی (اختفا)ی (خلوەت)ی، بێ (علامەت)ی (ممتاز) (لایەق) نیە؛ (لکن)

(امتیان) دانی (مسلّمان)آن؛ (خاصّة) لە (بین)ی کوردان، بۆ (خیَالیّون)آنە.

(سلیم بەگ)ی مامی (احمد پاشا)ی (بابان) لەگەڵ یارانی دوانزدە سواری (مەریوان)، کوان؟ (مرقد)یان لە کێندەرێیە؟ (علامەت)یان چیە؟ کێ ناویان ئێنێ؟ (مع الأسف) ئەو هەموو (أعاظِم)ی کوردان گوم بوون، بێ سەرو شوون چوون؛ ناوناوی (حمەکزە) (قالە قچۆلە) و (اولیا)یەکانی شێت و خۆنەشۆرە! (خلاصە) خەم و خەفەتی کوردان زۆرە؛ (إصلاح)یان وەختە بلّێم: "(محالّ)ە" ئەمڕۆ (قوم)ی کورد، لە هەموو (عصر)ێ بێ پیاوترن؛ ئەوە (مصیبەت)ە، (مصیبەت)ێ (عظیمە) (عاقبەت)ی (وَخیمە).

ئەو (مؤمن)آنەی کە (مبایعە)یان لە سەر (موت) کردیە، خوا لێیان (راضی) بوە؛ لە مەیانی یاران، زۆر بە (حُرمەت)ن (حقّ)ی (حُرمەت)یان، لەسەر ئێمەش هەیە؛ ئەز (جملە) (حضرەتی عثمان) —کە پێغەمبەر دەستی خۆی لە (بَدل) دەستی وی هاویشتیە_ ئێمە چ رایەکمان ئەکەوێ، چ (حد)مان هەیە، بە (حق) ئەوانە (هَذیان) بکەین؟! دەستە پاچەیی و زوبان درێژەی، خۆی نیە بازویان بگرین دەست باوێینە ناو دەستی یەک، بێ (مُشاجرە)، بۆ (نجات) (سعی) کەین؛ ئەگەر مەرد بین، (لازم)ە وابین؛ خۆبە خۆیی ڕێک و لێک. پێک و چابین؛ (خێر)مان (خێر) (شەڕ)مان (شەڕ)؛ کەسێ لە ژێر حیزی حیزان بێ، درۆ زوبان درێژی؛ لە (حق) ئەو شێر و مەردانە ئەکا؟ ﴿فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾ (علم)ێ (عَیانی)؛ ئایا ئەتوانین دڵیان بپشکێنین؟ ئەوی تیایە، بزانین چیە؟ ئایا (مقام) دەری ناخا؟ بەڵێ؛ چاکی دەر ئەخا؛ ئەوەی (ملا)یەکان (اختلاف)یان تیایە، هەمووە.

(صدق) و (إخلاص)، (قَتادە)؛ (ایمان) و (صحّەت)ی وە (حُبّ)ی (دین) و (حرص) لەسەر (دین) (طَبری) و (مُنذ بن سعید)؛ لووت بەرزی دانەنەواندن، بۆ (کافر)آن، دانەکێشان؛ (مُختّار)ی (ابوحیان)؛ با هەمووی

بێ، چ (قَید)ی یە؟ ﴿فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيۡهِمۡ﴾ (مُطمئنُ القلب) بێ (دَغدغە)، (تسلیم) بوون، (أمَّا الموت، أوِ الضَّفر) (یعنی) ئەو (قوەّت) و (عزم) و (جزم)ە، (مُوقَّت)ی نەبوو، (ثابت) و (راسخ) بوو. ئەمە زۆرە؛ گەلێ کەس لە (وەقت)ێ (غیرەت)ی دێتە جۆش؛ دەست بۆ (صاحب)ی خۆی درێژ ئەکا؛ (قوربان) فەرموو سەر لە تۆغرتایە؛ ئەمە (روح) لەسەر دەستە، ئەمە (ماڵ) لە پێناوە؛ ئەو (حین)ی زۆر بە (عزم) و (جزم)ە، (لكن) لە هەنگامە وا نامێنێ، سستی تیا پەیا ئەبێ؛ ئەو (قوەّت)و (متانەت) و (نشاط)ە، ئەگۆڕێ. (وەخت)ێ لە کۆیە لەناو (عیشرەت)ی (درزەیی)، (بَیْت)ی (ئەهناس) و (بەهناس) زۆر لە باودا بوو؛ (مسڵمان)آن کەو تبوونە (غیرەت)؛ (خاصَّةً) کە ناوی (صحابە) ڕووتەی ئەهات؛ ئەیان ووت: گیان، بە (قوربان)ت بم؛ دەی بە (صدەقە)ت بم، لێی دە" دەستیان ئەهاویشتە سەر خەنجەر، ئەیان هێناو ئەیان برد؛ لێویان ئەکرۆژت: (ئاخ)؛ بریا دەستەکی ئێمەش لەگەڵ با)؛ (حتّی) کە (اعلان)ی (حرب)ی (ایتالیا)ی کرا؛ (حرب)ی (طرابلس)؛ زۆر کەس خۆیان (قید) ئەکرد؛ والە زگ بوون، دوایە کە (حرب)ی گەورە دامەزرا (غیرەت)ی چی؟ هەڵێ، خۆ بشارەوە؛ هەی هاوار (ڕووس)هات؛ چی بکەین؟ چارەسەرە؛ وابزانین (انگیز) لە (ڕووس) باشترە؛ باڕوو بکەینە لای (جنوب)" (شێخ)ی (بُخاری) -(لێرە)وە لە (فضائل)ی (قرآن) -(حدیث)ێ، (دائر) بە (سکینە) (نقل) ئەفەرموێ؛ (أمّا) لام وەیە، ئەو (سکینە)یە نیە، کە بە سەریاندا (نازل)بوە؛ وە چوویتە ناو (قلب)ی یان ﴿وَأَثَٰبَهُمۡ فَتۡحٗا قَرِيبٗا ١٨﴾ (فتح)ی (خیبر) · (عند الأکثر)؛ وە (قیل) (هَجَر)؛ وَە (قیل): "(مکّە)؛ خوا(عافوو)یان کا ﴿وَمَغَانِمَ كَثِيرَةٗ﴾ زۆر ﴿يَأۡخُذُونَهَا﴾ ئەم (آیەت)ە (مُناسبە)ی لەگەڵ (فتح)ی (مکّە) و (صلح)ی (هَجَر)و (اخذ)ی (جزیە) نیە؛ کەی لە (فتح)ی (مکّە) (غنائم)یان ساند؟ (هَوازِن) دوای

(فتح)ی (مكّه) بو دیاره (مقصد) (فتح) بوه؛ (مغانِم) (تَبَعَه) ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا ﴾ (غالب)ە؛ ﴿حَكِيمًا ١٩﴾ ئێشی بەجێ، چ به (تاخیر)، چ دەست بەجێ ئەكا ﴿وَعَدَكُمُ ٱللَّهُ﴾ (أيُّها المؤمِنونَ) ﴿مَغَانِمَ كَثِيرَةً﴾ له (فتوحات)ی (آتی) –(إلى مَاشاءَ الله– ﴿تَأۡخُذُونَهَا﴾ وەری ئەگرن له (اوقات)ی (مُقدَّره)؛ (لازم) نیه، ئەو (أشخاص)ە هەمووی بمێنێ؛ (واقعاً) (أصحاب)ی گوزین، زۆریان (غنائم)ی (رۆم) و (ایران)ی وەرگرت؛ (أمّا) (غنائم)ی دوای وانیش كەم نەبوو. له (زمان) (عثمانی)یان تا گەشیته (دور)ی (منكوبی یان) (حقّا) (غنائم) و (ممالک) وەرگیرا؛ (لكن) (مع الأسف) چوو ئێستا سەرو (مالّ) و (بلاد) و (اولاد) و (دین)مان، بوویته (غنیمەتَ)ی (اجانب) ﴿فَعَجَّلَ لَكُمۡ﴾ (أصحاب)ی (بيعةُ الرّضوان) ﴿هَٰذِهِۦ﴾ ئەگەرچی زۆره؛ (لكن) (نظر) به (غنائم)ی دوایه، كەمه؛ (أنّه) (حاضر)ی (طریق) و رێگەیه ﴿وَكَفَّ أَيۡدِيَ ٱلنَّاسِ﴾ (أنصار)ی (اهل)ی (خیبر) –(بنی اسد) و (غطفان)– ﴿عَنكُمۡ﴾ ترسی هاوێشتنه دڵ، گەڕانەوه؛ (اقوال)ی تریشیان زۆره، (كیف)م پێ نایەت ﴿وَلِتَكُونَ ءَايَةً لِّلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ ببێته (علامەت)ی (صدق)ی (وعد)؛ بۆ (سائر)ی (مواعید)ی دی؛ (فتح)ی (مكّه) و (فارس) و (روم) ﴿وَيَهۡدِيَكُمۡ صِرَٰطًا مُّسۡتَقِيمًا ٢٠﴾ به (واسطەی) (إطاعه) و (إتّحاد)، بۆ (فتوحات) و (سائر)ی (مصالح)تان ڕێی ڕاستان، نیشان ئەدا، پێیدا بڕۆن، بگەنه (مقصود) ﴿وَأُخۡرَىٰ﴾ (غەنیمەت)ی (هوازن)– (يَومَ حُنين)؛ (ذاتاً) (مكّه) (غنیمەت)ی نەبوو؛ ئەویش (نظر) به (بعض)ێ (فتوحات) (مُعَجَّله) ﴿لَمۡ تَقۡدِرُواْ عَلَيۡهَا﴾ به زۆری و بۆری خەڵەتان (ئەوباش) و تازەكانتان (قبول)

کرد؛ (داخل)ی (جیش) بوون ئەوان هەڵاتن، تابیان نەهینا، ئێوەش (مجبوراً) ڕاقەتان دوایە خوا (کَرَم)ی کرد؛ گرتبوونەوە ﴿قَدۡ أَحَاطَ ٱللَّهُ بِهَاۚ﴾ (أنّه) خوا (استلا)ی کردن ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٗا ٢١﴾ پاش ئەو (تفرقه) و (هزیمه)، گری کردنەوە، (نصرەت)ی دان؛ دیارە ئەمە لە (قدرەت)ێ کاملەوەیە، ئەو (نوع)ە شتە (نظر) بە (قدرەت)ی خوای (قیمەت)ەی نیە، خوا (ثَنا)ی خۆی پێبکا؛ (لکن) (نظر) بۆ (قوم) بە دووریان ئەزانی، (نظر) بە (احوال) و (ظروف) زۆر گەورە و (قیمەت) دارن. وابزانم (رمز)ەکی تیایە، بۆ (اعتنا) بە دوژمن؛ (دوشمن نەتەوان (حقیر) و بێ چارە (شو مورد) لە (مقابل)ی (هوازن) بێ (مبالات)یان نواند، بۆیە وایان بەسەر هات؛ ئەم (کُلّیەتە) لای (زمخشری)ش (مُسَلَّمَه)؛ (لکن) بۆ (بعض)ێ (امور) (مانع)ی هەیە؛ یا لە (طرف) (قدیر) -وەکی (حکمەت)ە- (عدل)ە -یا لە (طرف) (مقدور)؛ (امر)ێ نا (لایق)ە ﴿وَلَوۡ قَٰتَلَكُمُ﴾ شەڕ بکەن لەگەڵتان ﴿ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ (أنصار)ی (خیبر)یان -وەک (ابن جریح) ئەفەرموێ- یا (اهل)ی (مکّه) -وەکی لە (قتاده) (روایەت) کراوە ﴿لَوَلَّوُاْ ٱلۡأَدۡبَٰرَ﴾ پشتیان ئەدا، هەڵ دەهاتن ﴿ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيّٗا﴾ ئاگاداریان کا، بە (لطف) ئیش و کاریان بۆ بەجێ بێنێ؛ بۆ (امور)ی (داخلی) (ادارە)یان کا، تا دێنەوە سەرەخۆ ﴿وَلَا نَصِيرٗا ٢٢﴾ لەسەر (اعدا)یا بیان (نصرەت) دا، یاریدەمی یان کات ﴿سُنَّةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلُۖ﴾ (دائر) بە (أمم)ی (سالفه) (العاقِبَةُ لِلمُتَّقین) یا ئەوەی بە (قطعی) ژێر کەوت، پەرێشان و پەڕاگەندە بوو، لێی تێک ئەچێ، خۆی ناگرێتەوە؛ کەس بە فەزیادی نایە، کەس لای تێ شکاوی نیە؛ مەگەر (عاقبة الأمر) (عەشرەت)ێ یا (دوڵەت)ێ یا (قوم)ێ، بی کاتە بەهانەی بەگژداچوونی خۆی؛ ئەویش بۆ خۆی کە (تورک) (قتل العام)ی

(ارمنی)یانی کرد؛ (ئەمەریقا) (امداد)ی زۆری بۆ ناردن؛ (لکن) (وقت)ێ نێزیک بوون (تورک) (روح)ی (ارمنی)یانی کێشا بوو؛ ئەو سەرداری هاتبوو، بۆ (ڕایسی)، نووسی: (ارمنی) کەڵکیان پێوە نەماوە، بووینە (هێسک) "(امر)ی وەرگرت: (بگەڕێوە!) لە (اواخر)ی (عومر)ی (فیصل)ی لە (ارمنی)یاندا؛ خەڵکی، ترسان، گۆیا (انگیز) لەسەریان بە (جواب)ە؛ ووتم: نا؛ (مادام) (مغلوب) بوون، (انگلیز) دەستیان لێ هەڵ ئەگرێ؛ دوشمنی (غالب) بە دۆستی (مغلوب) نادا؛ ئەبێتە دۆستی (غالب)ی" وابوو ﴿وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلٗا ٢٣﴾ ناگۆڕێ، ئەوجا ئاگادارابن، نەشکێن؛ هەتا لە (إطاعە) دابن بەسەر ئەکەون؛ کە تێک چون، ئەگۆڕێ؛ (سُنَّەت)ی (خوای) بە سەر ئێوەش (جاری) ئەبێ (وَلا يَغُرَّنَّكُمْ بِااللهِ الْغَرُورْ) ﴿وَهُوَ ٱلَّذِي كَفَّ أَيۡدِيَهُمۡ﴾ ئی (اهل)ی (مكّە) ﴿عَنكُمۡ﴾ (كفّ) و (يَد) وەک (سيد) ئەفەرموێ، جوانە. ئەگەر یەکێ وەک (حریری) (عبارەت)ێ وای دانا با، ئەیووت: "(كَفُّ كَفِّهُمْ) يا (أكُفُّهُمْ) (لكن) (لاشک) (كفُّ الأيدي) زۆر جوانترە (كَفّ)ە (كَفّ)ی (بَديعي)یان، زۆر خۆش نیە ﴿وَأَيۡدِيَكُمۡ عَنۡهُم بِبَطۡنِ مَكَّةَ﴾ لە نێزیک (مكّە)؛ (كَأنَّهُ) لە ناوزگیان بوو ون ﴿مِنۢ بَعۡدِ أَنۡ أَظۡفَرَكُمۡ عَلَيۡهِمۡۚ﴾ بە سەروانیدا بڵند کردن؛ ئێوە (تظاهر)تان بە سەرواندا ئەکرد؛ چەند (وَقعە)یە (جُزئی، جُزئی) بوون، لە هەمووی (مسڵمان)ەکان (غالب) ئەبوون؛ (حتّی) چەند کەسیان لە (اهل)ی (مكّە) گرت، بە (اسیری) هێنایاننە لای (جناب)ی (رسول)؛ ئازادی کردن.

(روایەت)ێ ئەکا (ابن جریر)ی (شهیر)، لە (إبنُ أبزی): کە (مَنع)یان کرد، لە (دخول)ی (مكّە)، ڕۆیی، لە (مینا)ی (نزول)ی فەرموو؛ (جاسوس)ی (رسول‌الله)ی (خیر)ی دایە؛ کە (عکرمەی ابوجهل) بەخۆ و پێنج سەد کەسی گر بوو نیەوە؛ بۆ (شەڕ)؛ (جناب)ی (رسول) بە

(خالد)ی (بن)ی (ولید)ی فەرموو: "ئەوە ئامۆزای تووە؛ تۆ (علاج)ی بکە (خالد) فەرمووی: من (سیف)ی خواو (سیف)ی (رسول)ی (خوام)؛ بەهەر کوێیە ئەم هاوی، بم هاوێ" بم هاوێ چووە پێشوازی؛ لە (شُعَب) (مُلاقات)ی لەگەڵ (عکرمە) کرد؛ (عکرمە)ی شکاند"

(ابن کثیر) ئەفەرموێ: "ئەم (سِیاق)ە، (نظر)ی تیایە؛ (خالد بن ولید) ئەو حەلە (مسلمان) نەبوو بوو؛ وە لە (عُمرةُ القضا)کە لەساڵی دوایی بوو؛ (وَلَوْ) بڵێین: (خالد)(مسلمان) بوو بوو" (اَمّا) کەس (معارضە)ی نەکرد؛ (حسب العهد) (جناب)ی (رسول) چووە ناو (مکّە) (شعائر)ی بەجێ هێنا." ئەگەر بڵێین: "(فتح)ی (مکّە)یە ناء؛ چونکی پێغەمبەر بە لەشکرێ گران هات (هَدْی) و (امانە)ی بۆ (مکّە) (سوق) نە فەرموو بوو. (بَعْدَه) (سیِّد آلووسی) (تفصیلات)ێ ئەفەرموێ؛ لام بێ (لزوم)ە. (خلاَصَە) هەرچەند (بنود)ی (صُلح) (زِلّەت)ی تیا بوو؛ (اَمّا) (قبول)ی لەبەر (زِلّەت) و بێ دەسەڵاتی نەبوو؛ وە (آخر)یش زۆر (خێر) بوو؛ بووە، (مفتاح)ی (فتوحات) ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ ئەوەی ئەی کەن؛ (سِرّ) و (عَلَنی) ﴿بَصِيرًا ﴿٢٤﴾﴾ بە (خطاب) (وعد)ە بۆ (مسلمان)آن؛ بە (غیبەت) (وعید)ە بۆ (کافر)ەکانی (معارِض) ﴿هُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟﴾ (کُفر)یان لە (کفر)ی (ابلیس) (مشهور)ترە ﴿وَصَدُّوكُمْ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ﴾ (غدر)ێ گەورە؛ لام وەیە، (عموم)ی (عرب) (کرها)ندوویانە ﴿وَٱلْهَدْىَ﴾ ئەوەی (هدیە) ئەکرێ بۆ (بیت)؛ بە ناوی وی ئەنێردرێ؛ ئەوەیشیان (منع) کرد (قبول)یان نەکرد، بگاتە (محلّ)ی (خۆی) ﴿مَعْكُوفًا﴾ (محبوساً) ﴿أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُۥ﴾ (مینا)؛ (هَدْیە) کە (٧٠) (مُقاتل) ئەڵێ: "سەد" (بود، نە)بوە ئێرە (مُناسِب)ە، بۆ (ارادی) (قِصّە)ی (صُلح)؛ (منع)و (معارضە) و (صُلح). ئەگەر بتوانم، لە(آخر)ی (سورەت) شتێ ئەنووسم؛ لێرەش

(معارضه) و (مشاجره) لە (بین)ی (أحانفه) و (شوافعان)آندا، هەیە لەسەر (محلّ)ی (هَدْی)، بۆ (محصور)؛ لە شێوەی (سیّد آلووسی) دەرئەکەوی؛ (ظفر) ئی (شافعی)یانە ﴿وَلَوۡلَا رِجَالٌ مُّؤۡمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُّؤۡمِنَٰتٌ﴾ لەناو، واندا، مابوون، (منع) کرابوون؛ نەیانتوانی بوو، (هجرەت) بکەن؛ بە (روایەت)ێ؛ (٩)بووین: (٧) پیاوو (٢) ژن بە (روایەت)ێ تر؛ (١٢)ە: (٣) پیاو و (٩) ژن، لام ئەمە ڕێکترە ﴿لَّمۡ تَعۡلَمُوهُمۡ﴾ نەتاندەزانی، کێن، نەتان- ئەناسین ﴿أَن تَطَـُٔوهُمۡ﴾ بەر پێیانیان خەن، پان و پلێجیان کەنەوە؛ (یعنی) (هلاک)یان کرد ﴿فَتُصِيبَكُم مِّنۡهُم﴾ لە (جهەت)وان ﴿مَّعَرَّةُۢ بِغَيۡرِ عِلۡمٍۖ﴾ (مکروه)ێ شتێ ناخۆش؛ (تأسّف) و (تاثر)؛ پەک و ئەوانە کوو بە (واسطه)ی مە (فەوت)آن؟ تا ئەمڕۆ لەو (زِلّەت)ەدا بوون؛ ئەمڕۆ ڕۆژی قورتابوونیان بوو کەچی (مع الأسف) نەیاندی؛ داخی دەروونم بە خوای حیف! (ابن جریر) (٢) (قَول) (نقل) ئەکا: (ابن) ئەفەرموی: (إِثمْ) (ابنُ اسحاق): دِیَہْ ئەو بە (قول)ی (ابنُ زید) (راضی) نیە؛ چ ئاگایان لێ نیە گوناە چۆن ئەبێ؟ (ابن جریر) (اختیار)ی (کفارەت) ئەکا" وە بە (آیەت)ی" (وَإِنْ کانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوّ لَکُمْ، وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِیرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ) (استدلال) ئەکا.

ئەوجا (مُنازعه)ی (فُقها)یان، لە سەر (احکام)ی (دارالحرب) (زمحشری)؛ (مَعَرَّه) (عام) ئەکا، لە (وجوب)ی (دِیَه) و (کفّارەت) و قسەی ناشیرنی (مُشرِك)آن و گوناە؛ ئەگەر (نوع)ە (تقصیر)ێ ببێ؛ (واقعاً) (قول)ێ بێ (معنا)و (دلیل)ە.

ئەگەر لەبەر ئەمە نەبا، خوای (تعالی)ن، (ایذن)ی ئەدان بۆ چوونە ناو (مکّه)، بە (حرب)؛ (ایذن)ێ (قَوْلی) و (کَونی)؛ (أمّا) نەی کرد ﴿لِّيُدۡخِلَ ٱللَّهُ فِي رَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ﴾ ئەو (ضُعفا)یانە، لە دوای ئەو (ذلّ) و (عذاب) و

(حقارەت)ە بیانخانە، (عِزّ) و خۆشی؛ قسەیان زۆرە (ماشاء الله!) (جوازات) تا (حظ)کەی زۆرە، پەک لە (جوازات) ناکەوی ﴿لَوْ تَزَيَّلُواْ﴾ (ضعفا)یەکان جودا بوو بانەوە، (تمییز)یان بوو یا ﴿لَعَذَّبْنَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْهُمْ﴾ ئەوی (ایمان)ی نەیەنابا ﴿عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾﴾ (قَتْلُ السَّادَه) دیارە، واتێکەڵاو بووین، (تَمایُز) لەو (حالْ)ە (ممکن) نەبوە (وَلَوْ) دووریش ئەکەوێ، (فتح)ی (مکّه)، (لکن) لەو (حین)ە (ضرورەت)ێکی نەبوە؛ (فەوت)آنی (جمع)ێ لە (مسلْمان)آنی بۆ (تحمّل)بکرێ؛ وەک (مسئله)یە (مشهورە)؛ لە (علم الأُصول) (ئەگەر دوشمن)، (جمع)ێ لە (مسلْمان)آن بکا، بە سوپەر، (جواز)ێ هەیە، تیرباران بکرێن، یان نا؟ بەڵکوو (تاخیر)ی (فتح)ی (مکّه) (خێر)ی تیا بوو؛ (والله اعلم) ﴿إِذْ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ (فاعِل)ی (جَعل)ی یە ﴿فِي قُلُوبِهِمُ ٱلْحَمِيَّةَ﴾ هاویشتیتانە، ناو دڵی خۆیان ﴿حَمِيَّةَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ﴾ قەپۆز بڵندی، لووت بەرزی (جاهل)آنەی بێ (معنی)؛ (جناب)ی (رسول الله) بۆ (زیارەت) چوو بوو؛ ڕێیان نەکرد؛ چ (ذلّ)و (مُوجِب)ی (لَوم)ی تیابوو؟ کە پێیان (قبول) نەکرێ ﴿فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ﴾ ئی خۆی؛ (وقار) و (رزانەت) ﴿عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ﴾ خۆیان گرت، بێ ئارامیان نەکرد؛ وەکی (جبل)ی (وقار) لە (موقع)ی خۆیان، (راسخ) و (ثابت) بوون ﴿وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ ٱلتَّقْوَىٰ﴾ (کلام)یان لە (کَلِمَه) زۆرە؛ (لکن) شتێ (مناسب)ی (مقابل)ی، (ألیق)ە بە (قبول) کردنی؛ (زمحشری) (اختیار)ی (بسم الله الرحمن الرحیم) وە (محمّدٌ رسولُ الله) ئەکا؛ زۆر (مناسِب)ە لەگەڵ (واقعە) ئەوان لە (معاهده)نامە (قبولْ)یان نەکرد؛ (بسم الله الرحمن الرحیم) بنوسرێ؛ (وکذا؛ محمّدٌ رسولُ الله)و (بِأسمِكَ اللهُمَّ) کە (معتاد)یان بوو؛ نووسرا؛ (یعنی) ئەو (وقعه)

(باسم الله الرحمن الرحيم، ومحمدٌ رسول الله)ی لە دڵی وانی (محو) نەکردوە؛ (ثبت)ی کرد، هەندە نەچوو، کرا بەسەر (لوحە)یي (كُلُّ أمْرٍ ذي بال). (حَسَن) ئەفەرموێ: (وَفا) بە (عَهد)" باشە، ئەمەش (موافق)ی (مقام)ە (آخر)ی ئەوان (مراجعە)یان کرد، بۆ (رفع)ی (بعض)ێ لە (بَنود)ی (صُلح)؛ وە ئەوانیش (عهد)یان شکاند. (لكن مع الاسف) وەفا بە (عهد) ئەمڕۆ بوویتە، مایەی تێ شکان؛ (سیاسیّون)ی (غرب)، (عهد)یان (محو) کردەوە؛ لایان وایە، ئەبێ (رَجُل)ی (سیاسی)، (دین) و (وفا) بە (عهد) و (میثاق) و (ناموس) و (شرف) -(لَدى الإيجاب)- بخاتە بن پێی خۆی، تا بگاتە (مقصود). ئی (مُختار)ە، لای (حقیر) (بسم الله الرحمن الرحيم) -بێ (واو)- (محمّدٌ رسول الله)یە ﴿وَكَانُوٓاْ أَحَقَّ بِهَا﴾ بە (کلمەی) (تَقوی) ﴿وَأَهْلَهَا﴾ وانەزانن، (أحقّیّەت) (إضافی)یە؛ (اهل) و (محلّ)ن، بۆ کلمەی (تقوی)؛ کەوابێ (حاجەت) بە (تقدیم) و (تاخیر)نیە؛ (أمّا) (عَود)ی (ضمیر)ی (کانوا) بۆ (اهل)ی (مکّە) (حقّاً) (قول)ی نا (حقّ) و نا (اهل)ە ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾﴾ کێ (الحق)ە؟ کێ (اهل)ە؟ کێ نا (اهل)ە؟ ئەو ئەیزانی؛ ئاگاداری (حقائِق)ە؛ (مَطّلِع)ی (أمْزِجَ)ە و (مُیول)ە؛ ئی خەڵکی (صُوری)یە (سطحی)یە ﴿لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا﴾ (رؤیا)ی (رسول)ی خۆی ﴿بِٱلْحَقِّ﴾ (وَلَوْ) ئەمساڵ نەبوو، (جناب)ی (رسالەت) پەناە، پێش هاتنەدەر بۆ لای (مکّە) لە خەویا دی: خۆی و یارانی (داخل)ی (مکّە) بوون. آمین، محلّقین رُؤسهم ومقصّرین) خەوی گێراوە، بۆ (أصحاب)ی زۆر (مسرور) بوون؛ ئەیانزانی، خەونی (رسول الله) (عیناً) دێتە جێ؛ وایانزانی، بەم نێزیکە ئەبێ. (ظاهر) وایە، خۆشی وای (خیال) فەرمووبێ، هاتن، بۆ لای (مکّە)، بە (قصد)ی (حج)؛ (منع)کران ڕێی زوبانی (منافق)آن کراوە؛ نە (دخول) نە (حلق) نە (قصر)

بوو ﴿لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ﴾ (یعنی) بە (مشیەت)ی خوای ئەبێ، ئەگاتە جێ ﴿ءَامِنِينَ﴾ لە دوژمن ﴿مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ﴾ (بعض)ێ ﴿وَمُقَصِّرِينَ﴾ پاش (دخول) ﴿لَا تَخَافُونَ﴾ (اول)و (آخر) لە کەس ﴿فَعَلِمَ﴾ (بعد الرؤیا) ﴿مَا لَمْ تَعْلَمُوا﴾ دیارە بە (اعتبار)ی (تعلّق)ی (بالفعل)ە؛ (معنی)ی ئەوە نیە تا ئەو وەختی، نەی دەزانی ﴿فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ﴾(تحقّق)ی (رؤیا) ﴿فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾﴾ (فتح)ی (خَیبر) ﴿هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ﴾(ثابت)و (مُقرّر) و بێ (میل) و (محابا) و (متابعە)ی (هَوا) (أصولی) و (فروعی) هەمووی، وایە ﴿لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ﴾ بۆیەی نە ناردیە، (صنایع) بێ؛ وەبە (هَدَر) چی؛ یەک دوو گەڕ و گوڕی (قریش) (محو) نابوودی کەن، (مادام) بۆی ناردبێ، ئەبێ (إظهار)ی (دین)ی ببی، بە سەریاندا (غالب) بێ؛ بە (کمال)ی (حرّیەت) ئاینی (اجرا) بکرێ ئەو (دین)ە، (اولاً) وە (بالذّات)، بە(قوەت)ی (دلیل) و (برهان)؛ بە (صفوەت)ی لە(اکدار)ی (خیالات) و (اوهام) و (خباثەت)ی (سیاسەت) لەسەر هەموو (ادیان)آن، (غالب) بوو، وە (غالب)ە (اَلآن)یش ئەگەر (مسلّمان)آن خۆیان ڕوولە (دین) وەرنەگێڕن، (دین) و (اسلام) لە تظاهر دایە؛ (مع أنّە) چ تۆپ و (طیّارە) و (أسطول)ی نیە، (محافظە)ی بکا وە دوژمنی لە(غایەت) (قوەت) و (تعالی) دایە.

لەپاش ئەوەی کە سەرمەدانی (کُفر) (ضرر)ی بێ (دینی)یان (مشاهدە)کرد، زانیان، ژینی (ملّەت) بێ (دین) نابێ، بایانداوەتەوە، لای (دین)؛ وە گەلێ لە (مفکّرین)آن ئەڵێن: (مدار)ی (نجات) بۆ (بشر) (دین)ی (اسلام)ە"؛ ئەگەر (مسلّمان)ەکان (إصلاح)ی (نفس) بکەن،

(لاشک) (دین)ی (اسلام) زۆر زۆر (تظاهر) ئەکات: ﴿وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾﴾ (بالله)ی (مُصیبەت)ە، تێ نەکۆشین، بۆ (اتمام)ی (تظاهر)ی. (علاوە)ی (تفرقە) ئومیدیان بە (عیسی)یە، لە ئاسمان بێتە خوارێ؛ (مهدی) لە (أرض)ی (ظهور) بکا؛ کاروباریان رێکخا؛ وە ئەو (وەقت)ە بە تەواوی (تظاهر) بکەن؛ ئەی (سلام) لە (عقل)یان؛ خۆڕایی نەبوو، ئەو (خیالات)ەیان خستەناو (دَفاع)ی (مسلّمان)آن؛ (وکذا) روویان کردنە، (کرامات) و (معنویات)ی بێ هێزو (أصل). بەڵێ؛ (قُوّە)ی (معنوی) (غایەت) (مفیدَە) (أمّا) (قُوّە)یە، کە (ربط)ت بدا، بە (خالق)و (مُدبّر)و، (مُکّوِن) و (مُوجِد) و (قدیر) و (عزیز)و (قویّ) و (عَلیم) و (حَکیم) و (قاهر) ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ﴾ خوا (شاهد)ە لە سەر (رسالەت)ی، خۆی (شاهد)ە، لەسەر (صدق)ی (دەعوا)ی خوا بە(ضایع)ی نادا؛ ئەو (دین)ەی بۆ داندراوە، ئەبێ (غَلَب)ە بکا، لە سەر (ادیان)؛ (مشرک) و (وثني) و (ثَنوي) (دین)یان زۆر نا (معقول)ە، بە (دین) (حساب) نیە؛ (عزّەت)ی (نَفس) و (صَولەت)ی (ضمیر) و (کرامەت)ی (بَشَری) تیانیە؛ (دین)ی (إلهیُّون)آن ئیناوی مابێ- (دین)ی (موسی) و (عیسی)یە؛ (أمّا) (عیسی) (انسان) نازانێ (دین)ی چ بوە؛ (بَولص) چی نەهیشتیە. ئەوی لە (تَورات)ی (حاضر)دایە، (دائر) بە (معاملات) و بوت نەپەرستین و (اشباە)ی باشە؛ (أمّا) زۆر (مُضَّیق)ە؛ وە (قسم)ێکی (عیناً) شتێکە وەکی کولەینانی. (حقَ الإنصاف)، ئی بە (حق) (معلوم التاریخ) و (معلوم الکتاب)و (معلوم) و (معقولُ الدین) بێ، هەر (حضرەت)ی (مُحمّد)ە. ئەگەر (حضرەت)ی (محّمد)، (رسول الله) نەبێ ، کەس (رسول)ی خوای نیە؛ (دین)ی وی بە (حق) نەبێ (دین)ی بە (حق)نیە (عزّ)ی (رسالەت)، (هیبەت)ی (رسالەت)، (کرامەت) و (خلالەت)ی (رسالەت)، (عظمەت) و (شکۆهی) (رسالەت) خلاصە (کمال)ی (کمالات)ی (رسالەت) —(حقّ

الإنصاف)- لە مەڕ (حضرەت)ی (محمّد المصطفی)یە ﴿وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ﴾ (طبیعی) هەتا (طول)ی (صحبەت) زیاتربێ، (خالص)تر ئەبێ ﴿أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ﴾ (مع حسن الأدب)— (یعنی) جوێن پێدانی جوو و دیان، ئیناو خۆمان، شتێکی (ممدوح)نیە؛ زوبان درێژی و بێ (تَربیە)ی یە؛ بڕۆ (کافر)- (تۆقاتەکی) لێدەن، شەقەکی بە گەڵ خەن،(تحقیر)یان کەن (تاسَن کە نَمسە قرالی کحسنەسن) ئەوهایان کرد، ئەوهایان دیتەوە.

ئەگەر (کرم) کاری (فاروق) و (صلاح) نەیا؛ سووری و تالآویان ئەچێشت، لە دەست (فاتح)ی (ئاوروپی)؛ (تسلّط)ی هەرزەکاران، بەسەر (ناموس) و (عرض)یان چەند هەزار بێ (ناموس)ی و بێ(عِزّ) و (شرفی) ئەهینا سەر (مسلّمان)آن.

(شدّەت)ی (تفوق)ی بە (مادّی) و (معنوی)، (مراد)ە ﴿رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡ﴾ (عکس)ی (مسلّمان)ی (حاضِر)ە (سبحان الله) (شیعە)، لایان (مشرک) (نَجِس)ە؛ خۆیان لێ ئەپارێزان؛ (حتّی) (لباس)یان نابێ بە (لباس)یان کەوی (مع أنّه) لە دۆستی و (مُعاونەت)، (ترجیح)ی (مُشرك)آن ئەکەن، بەسەر (سُنّی)یان؛ حیزە بخۆیی -کە پێی ئەڵێن: (تَقی)یە -لەگەڵ ئەم (مَنْقَبە) (جلیلە) کوو رێک ئەکەوێ؟

ئیستاش ئەگەر (انتباە)یان ببێ، (لا اله الا الله، محمد رسول الله) لە (مخالفات)ی (أشخاص) دەست هەڵگرن، ئەکەونەوە، ئەو (مقام)ە؛ چیتر تەشی لەبەر (اجانب) ناڕێس؛ (لکن) وەکی (حاجی قادر) ئەڵێ:

لە بەر حیزە بخۆیی و ناتەبایی

لە ژێر حیزی حیزان بووینە دۆشەگ"

"خوزی بە سەرامە داست چ کلکە کوتەیی بۆ (اجنب)ی ئەکات؛ وە (مقابل)ی (مسلّمان)ێ وەکی من، چ (عظمەت) و بێ (مبالاتی)یە ئەنوێنێ.

یەکایەتی و (مَرحمەت) و (لطف) و (مراعات)ی (صغیر) و (حرمەت)ی (کبیر)، ئی (اسلام)ی (عامّە)؛ بۆ هەموو (عُنصر) و (فِرَق)ی (اسلامی)یە؛ (سُنّی)، (شیعی)، (سَلَفی) (خَلَفی)، (أصحاب العدل و التوحید)، ئەوەی (إدعّا) ئەکا (فِرقە)ی (ناجِیە) ئێمەین، بنۆڕنە (وِجدان)ی (خۆیان) دەربارەی (اهل)ی (قِبلە)، (اهل)ی (لا اله الا الله محمد رسول الله) لە ئەم (آیەت)ە تەماشای ڕەوشتی (رسول الله) و یارانیکەن لەگەڵ ڕەوشتیان (موافقە)ی هەیە؟ (حاشا)؛ هەمووی لەگەڵ یەک دوژمن؛ (تکفیر)ی یەک، (لعن) لە یەک ئەکەن (خاصّةً) (ملا)یەکان، ئەوەندە قسەی ناشیرین، لە (حق) یەک ئەڵێن؛ بە ناوی خوا و (حفظ)ی (دین). منداڵێ (نوعاما) (حُسن)ی (تربیە)ی هەبێ، لەو قسانە (مخجول) ئەبێ؛ (مقابل)ی دوشمنی (دین)و (دنیا)ی ئێمە، چ (لازم) ئەکا بی کەین؛ وە بە چی (اشتغال) ئەکەین؟ تا (عُلما) و (رؤسا) وابن، (إصلاح)ی (أمّەت) نابێ، (غیر)ە (ممکنە) ئەو (تفرقە) (کافی) نەبوو، (تفرقە)ی (قومیّەت)ی (علاوە) بوو؛ ئەمەندەش (کفایەت)ی نەکرد، (نعرەتە)ی (رسالەت)، لای (بهاء الله)، لای (قادیانی)، (تفرقە)یە تریان هاویشتە، ناو (أمّەت)؛ بە (غیر)ی (زێد)ە (شقاق) بۆ (بشر) چ (فائدە)ی بوو؟ (رسول)ی (سلام) -(بهاء الله)- بۆ (سِلم) و (إتّفاق)ی (بَشر) چ (تأثیر)ی بوو؟ لە (بدأ)ی (رسالەت)ی (منحوسات)ی، تا ئەمڕۆ؛ (شەر) و شۆڕ و (فساد)و (فِسق) و (فجور) و خوا نەشوناسی- (آناً، آناً) — لە (زێد)ەیی دایە. (دَور)ی وا بە (شقاوەت)، لە (ادوار)ی (منحوس)ی گەردوون، نەبوە! (مسیح) چی کرد؟ چە (وفاق)ێکی خستە ناو (دین)ی (محمّد) و (مسیح)؟

ئەی (سواد)ی (أعظم) لە (بشر)؛ من هیچ نیم، فەریادم ناگاتە گوێی ئێوە؛ با (وجود)ی لەمێژە، هاوار ئەکەم: (ئەی (بَنی آدم) خوا ئەیزانی، نە (رؤسا)ی (دین)، نە (رؤسا)ی (دینا)، نە (دیموقراتی) نە (استقراتی) فەرمووی. بێ ئەڵێ. (ایها المدین): ئەمڕۆ ئەوەی دێتە نوێژی (جمعە)،

نە (دکتاتوری) نە (شیوعی) نە (نازی)، هیچ کەس، بۆ (صلاح)ی (حال)ی ئێوە (سعی) ناکا؛ هەرکەس بە ناوێ، هەڵ خەڵەتینە، دوای (مقصد)ی خۆی ئەکەوی کەسێ (مطالعه)ی (جمهوریەت)ی أفلاطون بکا، زۆر (مستفید) ئەبێ، (دائر)بە (انواع)ی _(حکومەت) (وتعجّب) ئەکا لە (أفلاطون)، وە ئەڵێ: (ذات)ێ (حکیم)و (دانیشمەند). لە (نهایەت)ی (دقّەت) و (تأمّل)، لە (احوال)ی (دُوَل) و (مذاهب)ی (سیاسی)، ئیستا، (فکری)یە؛ (مَساوِی) و (محاسن) ی (دُول) و (افراد)ی، لە(غایەت) (نزاهەت) هینایتە (قلم)؛ خۆزی ئەو (مسلّمان)با؛ (تفسیر)ی لە (قرآن) کردبا، ئەو (منقبە) (جلیلە)ی (آیەت)ی (کریمە) (شدّەت)ی (مقابل)ی دوژمن؛ (دقّەت) و (رافەت) دەربارەی یەک، (خصوص) بۆ (یۆنانی)یانی ئەکردە دەستوور (جناب)ی (حق) بۆ(مؤمن)، لەهەر (عنصر)ێ بی، تەنیا بۆ(عرەب)ی دانەناوە؛ (تأسّف) بۆ (یۆنانی) یان(جمهوریت)ی (أفلاطون)یاندا بە (انجیل)ی (بولص)؛ (تأسّف) بۆ (مسلّمان)آن، ڕوویان لە (هدایەت)ی (قرآن) وەرگێڕا، بە (خرافات)یان گۆڕیەوە؛ نازانم بڵێم: چی؟" (حَسرەت) زۆرە، دڵ لە یادی تەنگ ئەبێ، (قلم) نازانی چ بنۆسی؟ لێرە (سیّدی آلووسی) لە (مصافحە) و (معانقە) و یەکتر ماچکردن ئەدوێ؛ (نزاع)ی (فُقها)یان (بَیان) ئەکا؛ باشە (أمّا) (اساس)ی لە سەر دڵە؛ (مصافحە)ی (ظاهری) کە دڵ یەک نەبێ، کەڵکی نیە؛ (نوع)ێ (نِفاق)ە - ئەوە بە دوو (آیەت) پێک دێ: "تلك أمَّةٌ قد خَلَتْ"، إن الله لا يُغيِّر ما بقوم حتى يغيِّروا ما بأنفسهم" ﴿تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا﴾ بێینە سەر باسی نوێژ؛ نوێژی (صحاب)آن (عادةً)- (دەرس)ێ بوە؛ ئەگەر (مسلّمان)آن، وەکی وان نوێژ بکەن؛ (حقّاً) (نائل)ی (سعادەت)ی (دارین) ئەبن؛ هەروەکو (صحاب)آن، (نائل) بوون؛ (امام)ێ (کامِل)، (عالِم) بە (تفسیر) و (شرع)؛ (زکیّ) و ئاگادار بە (احوال)ی (غَیر)، لە نوێژی (جَهری)- (حسب الأوقات) - (آیات) و (سُوَر)ی (قرآنی) (علاوە)ی (فاتحە)بکا؛

(بَعد الصَّلاة)- با سبەينە و (عِشا) بێ- (مسڵمان)آن (شرح) و (إيضاح)ى (آيات)ى (كريمە)، لە (امام) (طلب)كەن؛ ئەويش بە زوبانى (مليح)، (حكمت) و (معنى) و (مَزايا)ى (آيات)يان، بۆ (بَيان)كا، لە (مُشكلات)ى (شرع) و (عقائد)، (سؤال)ى لێ بكەن؛ (جواب)يان داتەوە؛ لە (حُسن)ى (معامله) و (اداره) و (معاشره) (ارشاد)يان كا؛ بە (مُدّە)ى ساڵێ، هەموو ئەبنە (عالِم) و (مُتديّن) و (عاقل) و (فهيم) و زانا و دڵپاك و ڕێك وەهەريەك (قسم)ێ (عظيم) لە (قرآن) (حفظ) ئەكات. (ذاتاً) (صحاب)آن —على الأكثر - (قرآن)يان لە نوێژ وەر ئەگرت بەڵام، نوێژ بوو بە (عادەت)؛ (عبادەت)ێ بێ (روح) (تراويح) ئەكەن؛ (إنّا أعطينا) و (إخلاص) (مُكرَّر) ئەكەن؛ تا (خلاص) ئەبێ؛ (كاك)ە (فەندى) نەوە و هەم (اسم)ى چونكە ناوى ابوبكر بوە (حاجى بكراغا) ئەى ووت: "ئەگەر ئەو دوو (سورەت)ە نەبا (امام)آنى ئێمە چيان ئەكرد؟ ئێستا لە وڵاتان (ميل)ى (گەوران)، بۆ نوێژ نەماوە (لطيفە)يە هەيە؛ (مناسبە)ى لەگەڵ (جمعە) هەيە؛ (أمّا) نەك لە (فكر)م چێ، (تاخير)ى ناكەم؛ چەند (عصر)ێكە، لە (غير)ى (كۆيە)، لە هەموو (منابر)ى (إسلاميّە)، كۆنە (خطبە)آن، ئەخووننەوە ئى (زمان)ى (ابن نباتە) و (قاضى زكريّا)؛ (أمّا) ئى (كۆيە) لە (زمان)ى بابم و خۆم، (خطبە)ى نوێ؛ ئى خۆمان ئەخوونيينەوە يەك دوو ساڵ پێش ئەمڕۆ، لە طرف مديرى اوقاف (امر) درا مەلايان لە (دائرە) كۆببنەوە بچنە (خدمەت)ى؛ چۆن فەرموى: "(رجا) ئەكەين -(مِن بعد)- (خُطبە)ى (جديد) (مُوافق)ى (عصر) بخووننەوە؛ ئەم (خطبە) كۆنانە، كەڵكى ئەوڕۆ ناگرن: "بەڵێ بەسەرچاو؛ ئەنجومەنێ (تشكيل) ئەكەين؛ (خطبە)ى (موافق)ى (مطلوب) (ترتيب) دەن؛ لە (طرف) (حكوومەت) (تصديق) كرێ؛ (امر) بدرێ بە (تلاوەت) يان:" (پەكێ اعلى). (ملا)يە ئەڵێ: توخوا (ايذن)م دەن، قسەيە بكەم" فەرمووى: بڵێ" ئەڵێ: (أيّها المدير)؛ ئەمڕۆ ئەوەى دێتە نوێژى (جمعە)،

شەل و کۆر و سەقەتە؛ (حمّال) و چەقاڵ و (بقّال)و تقاویتەکان دێنە (جمعە)؛ بۆ ئەم گوڕانە، ئەو کۆنە (خطب)آنە، شایانە؛ هەر وەختێ (وُزرا) و (حُجّاب) و (نوّاب) و (کبار)ی (دوڵەت) و (ملەت) هاتنە (جمعە)؛ (خطیب) بە (طبیعەت)ی خۆی (خطبە) ئەگوڕێ" قسەیە (معقول)؛ (لکن) بیستم (تحقیر)یان کرد. (رؤسا)ی (دین)ی (اسلام) زۆرِیان (حُرّیەت)دا بە (قوم) (أمّا) بۆ (دین) (ضرر) بوو؛ (علی الأکثر) (لا قیدی) (مسڵمان)آن نوێژ ناکەن، ڕۆژی ناگرن؛ (سیئات) (حساب)ی نیە، کەس لێی ناتۆزێتەوە؛ نەبە دیانی نەبە جوولەکەیی، نەبە بە بوتپەرستی، ئەمەی بۆ ناچێتە سەر؛ گوێیا (نشأە)ی (حاضرە) ئەڵێن: (اغلب) ئەوانەی نوێژ ئەکەن، ناساغن، دڵیان پاکنیە (آنە) ئەمانە نوێژ ناکەن و دڵیان خاوێنە، لەگەڵ (عباد)ی خوا؛ (حاشا) نازانم (انسان) (طبعاً) (حظ)ی لە (عبادەت)ە، بۆ (عبادەت)ی خوای لا ناخۆشە؟ گا پەرەست، بۆ (تحّمل) ئەکا، ڕیخیگا (تَبُرّکاً) بە نیوچەوانیا بدا؟ بۆ بۆ خوای (خالِق)ی گاوو ماسی، سەر ناخاتە (سَجْدە)؟ (مؤمِن)ی (مُوحِدّ) بۆ (تحاشی) ئەکا؟ گوێیا کەڵەی پڕە لە (معارف)؟ (حاشا)؛ (مغز)ی وەکی ناوکە کودوە. ئەگەر (دَماغ)ی پڕ با، بۆ (خالِق)ی (دَماغ) ئەینایە سەر خاک. بۆ بە گەرما ئەچێتە (هەرمۆتە) بۆ خواردنەوە؛ ئەم (أسارەت)ە (قبوڵ) ئەکا؟ بۆ بە (حُرِیّەت) دووشەقاو ناوێ، بۆ مزگەوتی (جمعە)؛ دوو (رکاعەت) نوێژ بکا؟ (حاصلی) لە هەموو (خصوص)ێ (مسڵمان)تێک چوون. بۆ (إیتا)ی (معارف)ی (ایتالیا) لەسەر (امر)ی (موسولینی) (رکوع) بۆ (صورەت)ی (مریَم) ئەبەن؟ بۆ ئەوانی ئێمە (رکوع) بۆ خوا نابەن؟ بەڵێ: (خَسِرَ الدُّنیا والآخِرە) ﴿يَبۡتَغُونَ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٗا﴾ (ثواب) و (رضا)ی خوایان (طلب)ە، لە هەموو (عبادەت)یان (رکوع) و (سجود)- (رضا)ی خوایان (مقصود)ە (حتّی)لە (حرب)یش (مُراد)یان (اعلا)ی (کلمە)ی (خوایە) پاتاڵیان (مراد)نیە.

ئەگەر بەهەشت بخوازن لە خوا؛ چونکی (دار)ی (رضوان)ە -ترسیان لە (جهنّم)- چونکی جیّی (سُخط)ی (الهی)یە. (ابن سینا) ئەفەرمویّ: (عارِف) (بَشوش) و (بَسّام)ە؛ روو خۆش و گوشادە، لێو بە خەندەیە" (طوسی) ئەڵیّ: ئەمە (اَثر)ی (رِضا)یە"، ئەوەی (مُتصِف) بە (رضا)ی خوای، (انکار)ی لەسەر هیچ ناکا؛ ترس و (جزع)ی نیە؛ هەموو (دنیا)ی لە (کیس) چیّ، پەکی پیّ ناکەوی. لەوە دەر ئەکەویّ، (تأویل)ی فەموودەی (خازِن): (جنّەت) (ملائکەت)ێکە، ناوی (رضوان)ە) بەڵیّ؛ (صاحب)ی ئەو (خُلق)ە؛ (دائماً) لە بەهەشت دایە ﴿سِيمَاهُمْ﴾ (علامەت) و (نیشانە) ئەم (سیما)یە، لە (دنیا)یە؛ (سیما)ی (قیامەت) جودایە برِۆ سەر (اعراب) -ئەگەر پیاویّ؛ (مؤمن) و (کافر) بە (سیما) بناسەوە! وا ئەبیّ؛ لە (آثر)ی زۆر (سَجدە) بردن لە ناو چاوان (اثر)یّ (ظاهِر) ئەبیّ؛ وەکی قەوزەی (مَیْل)ە وشین، خۆی ئەنوێنی؛ ئەمە (مُراد) نیە؛ چونکی زۆر کەس (زیاد)ە (سجدە) ئەبا، ئەمەی نابیّ؛ وە زۆر (رِیا) هەڵ ئەگریّ؛ گەلیّ ئەبیّ، لە (سجدە) زۆر (قوەّت) ئەهاوێتە ناوچاوانی، وەلە بەرماڵی ئەخشێنیّ؛ تا ئەم نیشانەی تیا پەیا بیّ، وە ئەوە (اکثر) لەوانەی، (دائم) خەریکی نوێژن؛ (اهل)ی (طریق)ن، شەو بێدارن، ئەبیّ. (أصحاب)ی گوزین- (دائماً) لە (میدان)ی کارزاردا بووین؛ وە بە (مصالح)ی (عامّە) (اشتغال)یان کردیە؛ (أشِدّاءُ عَلی الکُفّار) (سیما)ی وان (نور)ێکە؛ لە رِووی (مبارەک)یان (لَمعان) ئەکا؛ ئەوەی بیان بینی، ئەیان ناسی ئەزانی، ئەمانە (ارباب)ی (تقوای)ن؛ (خالِصُ النیّة)ن، (خزمەت) گوزاری خوان، (باطن) و (ظاهر)یان، پاکە؛ (حتّی) ئەوانەی پێنج (فرضە) نوێژ ئەکەن، (رەونەق)ە کیان لە رِووی دایە، ئەزاندریّ؛ خوا ئەزانیّ (ملاحەت)ێکیان، لە (وجە)یدایە، ئەوانەی بە (صابون)ی هەموو سبەینە و ئێوارە، رِوویان ئەشۆن، ئەو (لَمحە)ی نیە. (زمخشری) (نقل) لە (بعض)ە (مُتقدمین) ئەکا: ئێمە نوێژمان ئەکرد چ شوونی وامان، لە (بین)ی (چاوان) نەبوو؛

ئێستا ئەبینین ئێکی نوێژ ئەکا، لە (بَین)ی دووچاوای، شتێ وەکی سەر چۆکی حوشتری لێ پەیا ئەبێ؛ نازانین، سەرگران بووین یا (أرض) زوور بووە؟! (سائب بن زید)بە (شخص)ێ (هکذا)یی ئەڵێ: "ئەوە ڕووی خۆی بە(فساد) بردیە؛ (أما والله ئەوە ئەو (سیما)یە نیە، کە خوا ئەفەرموی؛ ئەمن هەشتا ساڵانم لەسەر ڕوو نوێژ کردیە، ئەو (اثر)ەم لەنێو چاوانیدا نیە" وە هەم ئەفەرموێ: ﴿فِي وُجُوهِهِم﴾ نالێ: (في جِباهِهِم) (ظاهر)ە، لە هەموو ڕوو؛ (ذاتاً) (علامەت)ی ڕاستی لە هەمووی دەرئەکەوی ﴿مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ﴾ (ذاتاً) نوێژی بێ (سجدە) (معنویّات)ی کەمە؛ (ظاهر) وەیە، چ (اثر)ی لە (وجە) نەبێ (ذلك) ئەوەی (ذکر)کرا، لە (أوصاف)ی (جلیلە) ﴿ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي ٱلتَّوْرَىٰةِ﴾ هەر وەک (خَبر)ە، لە (وجود)ی (أمّەت)ێ (هکذائی)، (نوعاًما) (لَوْم)ە، سەرزەنشتە، بۆ (قوم)ی خۆی؛ بێ (إطاعەیی)، خۆ بەخۆیی؛ بەدڕەوشت، دژ (مُقابل)ی دوژمن، خوارو نەرم؛ ترسنۆک؛ (قوّەت)یان دایتە ڕندێنێ؛ (ألحق) بەو (درجە)یەش بەڕەڵا — کردن؛ ڕوو بێ سیمایی و (ملاحەت)ی (عبادەت) ئەکا (قسم)ێ لە (مُفسّرین) ﴿وَمَثَلُهُمْ فِي ٱلْإِنجِيلِ﴾ (عطف) ئەکەنە، سەر پێشەوە ﴿كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ﴾ ئەکەنە (مستانف)؛ (قسم)ێ (وَقفە) لەسەر (تورات) ئەکەن ئەو (کەلام)ە، (مُستأنَف) و (مُركَّبْ) لە (مُبتدأ) و (خَبَر)؛ کەوابێ (مَثل)ی (تورات) لەگەڵ (مَثَل)ی (انجیل) جودان. ئەگەر (ذلكَ) (مُبْهَمْ) بێ (مُفَسَّرْ) بە (مابَعد)ی (مَثَل)ی (تورات) و (انجیل)بێ —کە(عبارەت)، لە (كَزَرْعٍ)- دوورە؛ (وَلَوْ) بسلمێنین، (صحیح) بێ. ئەم (منازعات)ە، لەبەر بێ (إطلاعی)یە، لەسەر (تورات) و (انجیل)؛ ئی ڕاستەکان، هیچ، ئی ناڕاستەکان نیشمان ئاگا لێ نیە. (مثل)ی وانە وەک (زرع)ێکە، کەڵان دەرکا؛ ئەمەش بە دوو (نوع) ئەبێ؛ (قسم)ێ لە ڕەگەوە دەرئەکا؛ وەکی:

گەنم و جۆ و برنج و هەرزن؛ لە داران وەکی: هەنار و هەنجیر و سێو و هەڵووچکە؛ هەر وەک لقان ئەدەن، لە عاردیش ڕا، نەمامان دەرئەخەن؛ (قسم)ێ یەک (ساق)؛ لە قەدی، وەچەو گەڵان ئەدا؛ وەکی: نۆک و نیسک لۆبیا و باینجان و تەماتە؛ لە داران وەکی: قەسیی و هەرمی و ترێ؛ وابزانم باویش وایە ﴿فَـَٔازَرَهُۥ﴾ بە (قوّەت)ی کرد، (نِما)ی پێدا؛ تا (أصل) بە (قوّەت) بێ، (فرخە) و کەڵی بە (قوّەت) تر ئەبێ ﴿فَٱسۡتَغۡلَظَ﴾ ئەستوور بوو ئەو کەڵ و نەمامی دەری ئەکا؛ (اوّلاً) باریک و (ضعیف) ئەبێ؛ دوایە - وردە وردە- (زیاد) ئەکا، گەورە ئەبێ ﴿فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ﴾ (جمع)ی (ساق)ە؛ لەسەر خۆی (مستقیم) ڕائەوەستی؛ (مقابلە)ی (عوارض)و باوباران ئەکا ئەگەر (فوقَ العادة) بە (قوّەت) بێ ﴿يُعۡجِبُ ٱلزُّرَّاعَ﴾ ئەوەندە جوان و (محبوب) و خۆش (منظر) و (جایی) ئومیدی بەرو (ثمر)ە؛ (زُرّاع) (کیف)ی پێ دێ کە ئەی تۆڕێنێ (کیف)آن — کیفەی سمێڵیەتی (واقعاً) (انسان) کە ئەتۆڕێنە، دەغڵ و دان و باغی خۆی بە(قوّەت) و (نِما) و خوڕەم و بەدان و بەربێ، زۆر (مسرور) ئەبێ؛ (لکن مع الأسف) چەند سالێکە، لەوڵاتی ئێمە بۆ دەغڵ و دان -(علاوە)ی ژەنگ و گەرما بردنی؛ کەبۆ دارانیش ئەبێ— خەرمان سووتاندنی، بە(عمومی)؛ لە دەماغی (فلاح) و (زُرّاع)آن ئەداتەوە؛ تا دەر عەمباری ئەکا، (کیف)ی نایە؛ (علاوە)ی فاک و فیکی رەنجبەرد، کە ئێستا ڕەنجدەر دن. (حاڵ)ی (اسلامەت)ی وابوو؛ (اوّل)ی بێ هێزو بێ کەس، وردە وردە (قوّەت)ی ساند بە(مسڵمان) بوونی (بعض)ە (نوات) -کە (اکثر)یان بێ هێز بوون؛ تاهات، بە (قوّەت) بوو، (مسڵمان)ی ساغلەم (زیاد)یان کرد، تا گەیشتە (درجە)ی (إِسْتَوى). (نفس)ی (إنسان)- (حکومەت)، ئەو (أطوار)ەی هەیە؛ منداڵێ بێ هێزە، گەورە ئەبێ، بە (قوّەت) ئەبێ؛ ئەکەوێتە (دور)ی (شباب) و (نِما) (زیاد) ئەکا؛ دوایە (دور)ی (وقف)ە، دوایە (دور)ی بەرە

ژێر هاتنەوە، دوایە (خلاص) بوون (اسلامەتی) (دور)ی (استیلا)ی (زمان)ی (عمر) و (اوائل)ی (دور)ی (عثمانی) بوو؛ (بَعْدَهُ) گۆڕا؛ گاه گاهێ، بە (واسطە)ی (حکومەت)ێ نوێ نەختێ (قُوّەت)ی ئەستاندەوە؛ وەکی پیری، دوقتۆرێ بێ هاوێتە ژێر (نظارەت)ی خۆی، دوایە ئەویش ئەڕوا؛ ئێستاش نازانین چی بەسەر دێ؟ (ظاهِراً) (مُشکِل)ە، (مُستقبل) (مُظلِم)ە ﴿لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ﴾ با بدرێن، لەقینان تەق کەن یارانی (نبی) بەو تەرزە، (قوەت)یان ساند، (غالب) بوون (بِنا) لە (تفسیر)ی (ابن کثیر) (عَلَی قَوْل امام مالک) ٠ لەم (آیەت)ە وەرئەگیرێ؛ کە ئەوانەی (بُغْض)ی (أصحاب)آنیان هەیە (کافر)ن؛ (یعنی) (بُغض)ی (صحاب)آن، (کُفر)ە؛ (بُعض)ی (صحاب)آن (مَنشأ)ی (معلوم)بوە؛ (أمّا) ئێستاش هەرمایە؛ (یعنی) (مسلّمان)ی (تصحیح)ی (غلط) ناکەن؛ (تلک أمّة قد خلت) ئەوان باشیان کرد؛ (إتّباع)یان ئەکەین؛ (معاذالله) (خراپ)یان کرد با ئێمە چاکی کەین؛ (خصوص) ئەمڕۆ، رێی (مُحاربە)ی (مذهبی) نیە؛ دوژمن بە (قوەت)ن؛ (استیلا)ی (عناصر)یان کردیە؛ (أرض) لە چەنگیان بە (زلزلە)یە. ئەم (حرب)ی ئەوساڵ دامەزرایە، من زۆری لێ ئەترسم؛ (مُوفّق)ی (مسلّمان)آن، زۆر (مُشکِل)ە، دوشمن بەو (حاڵ)ە؛ (عداوەت)ی (تحزّبی) بەم (اشتداد)ە؛ خۆمان بێ (قُوّەت) (عداوەت)مان وەکی (عَنُو)مان، بە (قوەت) و (شدّەت) ﴿وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم﴾ ئەوەی لەوان (دوام)کا، لەسەر (ایمان)و (عمل)ی (صالح) بە (محبّەت)ی (آل و بَیت) وەیا (شفاعەت)ی (فلان) و (فلان)؛ یا (اعتماد) لە سەر (رحمەت) —(معاذ الله)، (عمل)ی (خراپ)ە، لەگەڵ (ایمان) (ضرر)ی نیە؛ دەی خوا (غفور) و (رەحیم)ە تێکی نەدا.

(مُصیبەت) (عمل)ی (صالح) گۆڕینە؛ چاکە بە خراپە (خراپ)ە بە چاکە، (تبدیل)ە؛ ئەو (مِنْهُم)ە، بۆیە نیە، (شیعە) بیکەنە (مَدار)ی

(نزاع)؛ بلێن: (اکثر)ی (صحابە)ە (مُرتَد) بوین،" پاش ئەو هەمو (خدمەت)ە کە ئەوان (مُرتَد) بوون (اعتبار) بە (ایمان)ی کێ ئەمێنێ؟! گۆیا (طوسی) و (امثال)ی (طوسی) لە (ایمان) و (عمل)ی (صالح) (ثابت قدم)ن؛ (أصحاب)ی (بَیعةُ الرضوان) وەرگەڕاین؛ پەکوو، شتێ ناڕەوا؛ (مُراد)ی خوا بەس (اعتماد)ە لەسەر (ایمان) و (عمل)ی (صالح)؛ بە (خدمات)ی ئەمڕۆ مەنازن؛ (دوام) کەن، (سعی) بو چاتری بکەن؛ وەکی (الّمانی)یە بە (ذات)ەکی ووتبوو: "(سبب)ی (ترقی) ئێمە ئەوەبوو؛ ئەوەی ئەی کەین، لامان (ناقِص)ە، خەریکی چاتری ئەبین. "(شکیب ارسلان) لە (حاضر الإسلام)دا ئەفەرموێ: "تووشی (بعض)ە (ذوات) بووم، (غایەت) (درجە) (حُبّ)ی (علي) و (آلُ بیت)یان هەبوو، لە سەر ئەو (حُبّ)ە، (بُعض)ێ بەو (درجە) بە (قوّەت)یان لە (حق) (عرەب)آن بوو، (تعّجب)م کرد؛ ئەبا بارێ ئەو (ذوات)ە، لە (عرب)ن- (مادام)ئەوانەیان وا خۆش بۆی؛ (ایجاب) ئەکا، لە بەر (نسبەت)ی وان، (عرەب)یشیان خۆش بۆین؛ "(لکن) دیارە، (أساس)ی لە چیە؟ (حُبّ)ەکە چۆنە؟ خوا دای ناوە، بۆ ئەوانی (مؤمن)ی (عمل) چاک ﴿مَّغۡفِرَةً﴾ (لاتشبیە) وەکی (مغفرەت)ی (رسول)ە؛ ئەمە (حَتم)ە (عُموم)ی (مجاهِد) تووشی شتێ هەر ئەبێ؛ لەشکرێ لەوسەری (دنیا) بۆ ئەم سەری (دنیا) بڕوا؛ تووشی هیچ نابێ؟ چۆن (قابل)ە؟ (أمّا) ئەوانە (لأبُد)- (عفو) ئەکرێن. (شریعەت)- (لَدی الإیجاب)- ڕێی (أهْوَنَ ُالشَّرَّیْن) ئەدا؛ (مع أنّە) خوا زۆری پاراستینە؛ وەک لە (آیەت)ی (لَوْلا رِجالٌ مؤمنون)ە دەرئەکەوێ.

(جناب)ی (حق) (تأخیر)ی (فتح)ی (مکّە) ئەکا؛ مەبادا (مؤمن)ەکان - (عن خطاء)- دووسێ (مؤمن)ی بێ دەسەلآت پاماڵ بکەن؛ آیا لە (مُرتد)یان (حفظ) ناکا؟(عجایب)ە حەزم لە (مُشاجرە)ی خۆیە خۆیی نیە. ئەمەندەم (مقصود)ە (روح)ی (آیەت) (محافظە) کەم؛ کە (حیات)ێ بداتە ئێمە هەرچی (دەعوەت)ی ئێمە بکا بۆ (مخالَفە)، بۆ مردنی بە (رزیلی)،

(مَیل)م لەگەڵی نیە؛ بە (دەعوەت)ی (اسلامی) نازانم؛ دەسەڵاتم هەبا (ماجَری)ی (بَین)ی (صحاب)آنم لە (کُتب) (مَحو) دەکردەوە؛ با (مُراجعە)ی (جمهوریەت)ی (أفلاطون) کەین؛ بە گوێرەی (دەستوور)یَ، کە بۆ (إصلاح)ی (یۆنانی)یان دادەنێ، بەو تەرزە کە تەرزە (دەستوور)یَ، بۆ (إصلاح)ی (مسلّمان)آن دانێین؛ چ دەکا بە (شعرا)یان، کە باسی شەڕو شۆڕی (آله)ە (نظم) ئەکەن لە (بین)ی (أمّەت)؛ بڵاو ئەبێتەوە؛ بەو ئەفسانانە (قوم) (مُتضرِّر) ئەبێ؛ (تربیە) هەڵ ناگری، (آلهە) بەو (نوع)ە بن (انسان) ئەبێ کووبێ؟ بەڵێ؛ (مُجدد)مان پێ ئەوێ، (أمّا) (مُجدّد)ی (طریق) و (مذهب) نا، چ نیە، (مُجدّد)ی (عالِم)، (زَکیّ النَّفس)، بێ (میل)، (قدیر)، (جامع)ی (قوّە)یی (مادّی) و (معنوی). بەڵێ یەک (شخص) (اکتفا) ناکا؛ با دووسێ، (جمع)یَ یەک بگرن، خەریکی (تجدّد)بن؛ هەر (حدیث)یَ (قیمەت) دار بوو (مع الأسف) (ضایع) کرا؛ (ابن حجر)ی (عسقلانی) لە (جزء)ی (سیزدەمین) (صحیفە) (٢٥٢) (تنبیهات)یَ جوانی هەیە؛ (حقیقةً) (مُجدّد) ئەبێ یەکێ وەکی (عمر بن عبدالعزیز) بێ، (ذوالقُوّتین)؛ (حضرەت)ی (شافعی) -کە بە (مُجدِّد)ی (مأة)ی دووەم؛ دانراوە، (تمام)؛ (ملا)بوە؛ (مُتّصف) بە (صفات)ی (جمیلە)؛ (لکن) (قوەت)ی (اجرا)ی نەبووە؛ ئەو (نوع) و (مُجدِّد)ە- (وَلَوْ) خوا (مُهیّا)یان کا، بۆ (مُجدّدی)- لە لایەدی (تکفیر)یان ئەکەن؛ (أمّەت) (عجایب)ە، (خاصّةً ملا؛ (ملا)ی (مختلف المذاهب)؛ (أُمّەت) (مُجِّددی) بۆ کی هە (ملا) (قبوڵ)کا؟ هەریەکە ئەڵێ: ئی من نا (شکری) نەبێ - لەبەر (منازعات) -بێ (فائدە) ئەچي؛ (دقّەت) لەم (حدیث)ە کە (إنَّ اللهَ یَبْعَث لِهَذه الأُمَّة عَلی رَأسِ كُلَ مأة سَنَة، مَنْ يُجَدِّدُ لَها دِينَها) (لکن) ئەمەش (هَدَر) چوو، کەوتە (منازعات)؛ (صوفیّە) بەلاي خۆیان داکێشا لەو (نَوع)ە (مُجدِّد)آنە، بۆ ئەم (أواخِر)ە، (ملا عبدالرحمان)ی (جەلی) باپیرە گەورەم —لەسەر سەدەی سێیەم بوو؛ (ملا)ی بابم- کە لە سەر سەدەی

چارەم بوە؛ (مفتی زهاوی) لە (مصر)(شێخ محمد عبده)؛ شایانی (مُجدّد)ین؛ (لکن) ئەوانی ئێمە (مع الأسف) (بالکلیّە) (خسار)بوون- (شێخ محمد عبده) باشە، گەلێ (استفادە)ی لێ کرا، (موقع)ی چابوو؛ ئەویش لە (تاثیر)ی (قُوّە)ی (حُکم) و (ادارە)بوو بێ (قوّەت)ی (مادّی) چ ناکرێ- پادشاهێ (عادل)و (فیلسوف) وەکی (أفلاطون) ئەڵێ؛ ئەتوانێ ببێتە (مُجدِّد) ئەگەر خۆشی (ملا)نەبێ؛ (أمّا) رەهبەری، ملای چاپن چاکە (استفادە)ی لێ ئەکرێ.

(أمّەت) لە گوێی گادا نووستوە، بە (خبر)نایە؛ (طنطاوی) ئومێدی وابوو: بە سایەی (تفسیر)ی وی (عالم)ی (اسلامیەت) بە (خَبر) بێن؛ (لکن) یەک (ملا) بە (خبر)هات، لای (مغرب) زەمین، ئەویش بە هەموو (قوّەت)ی خۆی، (هجوم)ی کردە، سەر (طنطاوی)؛ (تکفیر)ی کرد؛ ئەی بەدبەختی (أُمّەت)، (ذات)ێ وەکی(محمد عبده)، (جمال الدین)ی (افغانی)، (سید رشید) (تکفیر) ئەکەن -(حقّاً) ئەوانە وەکی ئەو (شیعە)آنەن (تکفیر)ی یارانی گوزینی (رسالەت) پەناە، ئەکەن، (مع أنّە) ئەوانە -خوای (تعالی)ن (عزّ وجلّ)- بۆ وانی داناوە، (مغفرەت) ﴿وَأَجۡرًا عَظِيمًا ۝٢٩﴾ خوا (جزا)ی (خێر)یان بداتەوە ·(عن الإسلام) ·تا (تقلید) بە (درجە) (حُکم) فەرمانی؛ (فلاحی) بۆ (أمّەت) نیە.

بۆ (ترویج)ی قسەی (ملا)یە، (امام)ێ (انسان)(حقّ) و (حقیقەت) پامالّ بکا- (حقّاً) (لایەق)ی (عِلم)نیە (أفلاطون) ئەڵێ: (خطأ)ە — (حقیقةً) بڵێ: قوربانی بۆ (اکرام)ی (انسانی)".

زۆر (لازم)ە گشتمان (مطالعە)ی(جمهوریەت)ی (أفلاطون) کەین؛ (تربیە)ی (فاضلانی) لێ وەرگرێن بە گوێرەی (ترقّیات)ی (بشر)؛ دەستورێ بۆ (واعظ)آن (خطیب)آن، (مدّرس)آن (شاعر)آن دانێین؛ (أمّا)

کێ یاردەمیم ئەکا؟ (مع الأسف) (مُخاطب)ەکم نیە، گفت و گۆی لەگەڵ بکەم. (نَحْنُ مَعاشرَ الأنبياء، أُمِرْنا أنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلى قَدَرِ عُقُولِهِمْ)

(نُبذە)یە لە (صلح)ی (حدیبە) (نقل) ئەکەین: (جناب)ی (رسالەت) پەناە، خەوی دیت کە (شعائر)ی (حج)ی بەجێ هینا، یارانی گوزینی لە (خدمەت) بوو - (ذاتا) (رؤیا)ی (رسول) (وحی)یە - (مسڵمان) (غایەت) (کیف) خۆش بوون؛ خۆیان (حاضر)کرد، بۆ (سفر الخیر)؛ (حج)ی (بَیتِ الله)، (مع الأسف) ئەو (وەقت)ی (بیتُ الأصنام) بوو بێ (آلات) و (ادوات)ی (حرب) رویان کردە (صَوب)ی (مسجد الحرام)؛ تا گەیشتە (عَسفان)؛ (بِشر بن (سفیان کعبی) تووشی بوو؛ (عرض)ی کرد: "(قریش) هاتنی توویان بیستیە، (قبوڵ) ناکەن؛ بە تۆ بزی بچیە (مکّە)" (بِشر) ئەڵێ: پێستی پڵنگیان لە بەر کردیە؛ ئەوا (خالد بن ولید)یان ناردیە؛ بۆ لای (کُراعُ الْغمیم) -کە ناوی (موقع)ێیە -" (رسول) فەرمووی: من بۆ شەڕ نەهاتیمە؛ چ (قیدی)یە، (قریش) لێ گەڕێن، لە من و لە خەڵکی؛ ئەگەر فەوتاندمیان، ئەوا (مراد)ی وان، هاتە جێ؛ ئەگەر بە سەریاندا (غالب) بووم، ئەوانیش (داخل)ی (دین) ئەبێ، بێ کەم و کورتی، ئەگەر وانە کەن، شەڕیان لەگەڵ ئەکەم"

(جناب)ی (رسالەت) بەڕێیەدا ڕۆیی؛ کە ئەچوو (ثَنْیَةُ المرار) و (حُدَیبیّە)- کە لای دامێنی (مکّە)یە- لە (ثَنیە) (ناقە)ی (رسول)ی (کبریاء)- کە (قَصوی) ناوی بوو؛ چۆکی دادا- ووتیان: جەنە ی گرتیە" فەرمووی:" ئەوە (عادەت)ی (قصوی) نیە؛ ئەوە ی (فیل)ی (حَبس)کرد، ئەو (حبس)ی کردیە؛" (والله) هەر (خصلەت)ێکی (قریش) (طلب)ی کەن؛ (وصل) ی (رحم)ی تیابێ- پێیان ئەدەم." (امر)ی فەرموو: بە (نزول)" (عرض)یان کرد: "(وادی) ئاوی نیە" بە (اعجاز)ی (نَبوی) ئاویان بۆ بوو؛ کە ئارامیان گرت (بَدیل بن ورقاء) لەگەڵ کۆمەڵە پیاوێ لە (خُزاعە) هاتن؛ (جناب)ی (رسالەت) -ئەوەی بە (بِشر)ی ووت؛ بەویشی فەرموو؛ گەڕایەوە؛

فەرمایشاتی (رسول)ی (بَیان)کردو ووتی: "ئێوە، بە خۆرایی نایەڵن، (منع)ی ئەکەن "دوایە (مکرز)یان نارد؛ ئەویش گەڕایەوە؛ فەرموودەی (رسول)ی (ذکر)کرد.

(حُلیس بن علقمە کنانی)یان نارد؛ کە دەر کەوت؛ پێغەمبەر فەرمووی: "(هَدی)ی بۆ لای (سوق) کەن؛ کە (هَدی)دی؛ تووکی یەکیان خواردبوو لەبەر (طول)ی (حبس)؛ نەهاتە (خدمەت) (رسول الله)، گەڕایەوە. (حالەت)ەکەی پێ ناخۆش بوو؛ ووتی: "ئەی (قریش)، ئەوەی من دیم، شتێ نیە، (منع)ی (حلال) بێ" دوای ئەو (عُروە بن مسعود ثقفی)یان نارد هاتە (خدمەت)ی ووتی: "(یا محمد) چی ئەکەی؟ (قریش) بە (قوّەت)ی (تمام) (مُهیّا)یە؛ تۆ (بعض)ێ ئەوباشی (ناس)ت هێنایە؛ ئەوانە سبەی بەجێشت دێلن" (ابوبکر) گوێی لە قسەکە بوو؛ ووتی: "میتکەی (لات) بمژە، هەڵی مژە؛ ئێمە (ترک)ی ئەکەین؟" ووتی: ئەمە کێیە؟ ووتی: "ئەمە (ابوبکر)ە. (عُروە) ووتی: "(واللە) چاکەیەکت هەیە، لە سەرم مایە؛ دەنا (مُقابلە)م ئەکردی؛ با ئەمە (مُقابل)ی ئەو چاکەبێ، ئەویش گەڕایەوە؛ پێی ووتن: "(محمّد) بۆ شەڕ نەهاتیە وە (تعریف)ی (خدمەت) و (إخلاص) و (احترام) و (اکرام) و (إطاعە)ی (صحاب)آنی بۆ (ذکر)کردن؛ نە (کسری) نە (قیصر)، نە (نجاشی) لە ناو (ملّەت)ی خۆیان، (حرمەت)ی (محمّد)ی نیە.

پیغەمبەریش (خراش بن أُمیّە خزاعی) ناردبوە (مکّە)؛ ملی حوشتری وی‌یان (عَقر) کرد؛ نێزیک بو ون، بی کوژن؛ (أصحابیش) نەیان هێشت.

ئەوجا پێغەمبەر لە سەر (اشارە)ی (عمر)ی، (عثمان)ی نارد؛ تووشی (ابان بن سعید بن العاص) بوو؛ بە (حرمەت) بردی؛ (عثمان) چووە لای (ابوسوفیان) و (عُظما)ی (قریش) چیان نەسەلماند؛ ووتیان:" ئەگەر (حظ) ئەکەی، تۆ (طواف)ی (بیت) بکە" فەرمووی: "تا پیغەمبەر (طواف)ی نەکا، من نای کەم" (قریش) دەست بڕیان کرد؛ وە (خبر)ێ لە

ڕوویی (قتل)یان دا؛ لەبەر ئەوە (بَیعةُ الرضوان) (اجری) کرا (بَعْدَه) (سُهیل بن عمرو)یان نارد (سُهیل) لە (نَسب) لە (لُؤی)ی ئەگاتە (نسب)ی (جناب)ی (رسول) (جناب)ی (رسول) لە (کعب بن لؤی)، (سُهیل) لە (عامر بن لؤی) پاشەکەوت بووین؛ (سُهیل) بعد الفتح (مسلْمان)بوو؛ وە ڕۆژی (وفات)ی (رسالەت) پەناه؛ (خدمەت)ێ زۆر گەورەی کرد؛ ئەوئەبا (قریش) (مُرتَد) ئەبون؛ (خطبە)یە وەکی (خطبە)ی (ابوبکر) خوندە وە؛ (قریش) ئارامیان گرت (مع أنّه) لە (فتوحات)ی (دحلانی) وادەر ئەکەوی؛ سێ لێ بووە؛ (خطابەت) و سێ لچی دوورە.

(بعد)ە چەندو چوونێ، ڕێک کەوتن؛ لە سەر چەند بەندێ؛ کە (غایەت) گران بوو لە سەر (مسلْمان)آن؛ (خاصّةً) ئەوەی لەوان (مسلْمان)بێ، بێتە لای (رسول) (قبولْ)ی (نەکا)؛ ئەوەی لە (مسلْمان)آن بگەڕێتەوە، (دخل)ی نەکا، و پاش ئەوەی کە (قبولْ)یان نەکرد، بنووسرێ (بسم الله الرحمن الرحیم، وکذا محمد رسول الله) لە (صحاب)آن –(غیر)ی (ابوبکر)- هەموو کەوتنە (دغدغە)؛ (حتّی) (عمر) (عرض)ی کرد: أَلْسنا عَلی الْحَقّ؟" فەرمووی: "بەلّێ" وتی: ادی ئەم (رزالەت)ە بۆ؟" فەرموی: من پێغەمبەرم؛ خوا من بە (ضایع) نادا. (ابوبکر)یش (عیناً)- وای (جواب) دایەوە؛ (تسلیم). بەلّێ تسلیم لەو (نوع)ە (مقام)ە (خۆشە)؛ (أمّا کالْمّیت بَیْن یَدی الغاسل) بێ؛ لە (خدمەت) (شێخ) یا (پاپ)، چی بلّێن؛ وایە چێ ئەی کەن، بی کەن؛ خۆی نیە.

لە گەڕانەوەدا (سورە)ی (فتح) (نازل) بوو؛ (وفی الحقیقة) دوایە (ظاهر) بوو؛ کە (فتح)ێ زۆر گەورە بوو؛ ڕێی کردەوە (بُخاری) لە (بَراء) (نقل) ئەکا: (ئیوە (فتح)ی (مکّە) بە (فتح) (حساب) ئەکەن) ·(یعنی) ئەوەی (سورەت)ی لە (حق) (نازل) بووە- (تمام)؛ (فتح)ی (مکّە)، (فتح)؛ بوو لکن ئیمە ئەو (فتح)ە بە (فتح)ی (بیعةُ الرضوان)- ڕۆژی (حدیبیە) (عد) ئەکەین. وە (أصحابُ بَیعةِ الرِّضوان)- (رضوان الله علیهم)·

لە (بین)ی (مسلْمان)آن زۆر (محترم) بوون -(مع هذا) (زێد)ە (خدمەت)یان ئەکرد؛ ئیتر ئەمەندە بەسیە، گەرچی (مُختصَر)ە جێی (کُتب)ی (سیَرە)؛ (تفسیر)ی (سورە)ی (فتح) تەواوبوو (نَوبە)ی (تفسیر)ی (حُجرات)ە؛ (مدنی)یە -(بالإتفاق)- یا (آیەت)ێ نەبێ؛ (أمّا) (وجە)ی (استثنا)ی نیە؛ لە (عدد)ی (آیات)ی (خلاف)نیە؛ (١٨)ە (آیەت)ە- (سبحان الله) (ابن جریر) لە (تفسیر)ی خۆی؛ لە بۆ (مکّی) و (مَدنّی) و (مختلط) نە بۆ (عدد)ی (آیات)ی (تعّرض) ناکا، (اْلبَتّە) بێ (لزوم)ی ئەزانی (لکن) بۆ (مناسبە)ش (اشارە) ناکا؛ نە(آیات) نە (سُوَر)؛ (مناسبە)ی لە (غایەت) بە دەر، بە (قوّەت) و (ظاهِرە)؛ پاش (ماجَری)ی (حدیبیّە) ئەم فەرمایش و (تربیە)یە، زۆر پێوستە

﴿بِسم الله الرحمن الرحیم﴾

(أعظم)ی (أسما)ی (علیم) و (حکیم) (مُحترمانی حَرمی أُنە را تازە (حدیث)ە ست، زو (عهد)ی(قدیم) ﴿یَـٰٓأَیُّهَا ٱلَّذِینَ ءَامَنُوا۟﴾ کە تازە (بیعەت)تان لە گەڵ (رسول الله) کرد؛ وە دەستی خواتان کەوتە سەر دەستی؛ ئاگادار بن؛ (محافظە)ی (ئەدەب) کەن، لە (خدمەت) (رسول)ی (اکرم)، سینگ هەڵ کێشی مەکەن ﴿لَا تُقَدِّمُوا۟ بَیْنَ یَدَیِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ﴾ دەستی خوا و (رسول)ی، لە (فوق)ی دەستی ئێوەیە؛ پێش - دەستی، پێش گوێیی مەکەن، لە (امور)ی (جامعە)؛ (استعجال) مەفەرموون، (تابع)ی (امر)ی خوا و (رسول)ی- بن؛ (دقّەت) لە (حضرەت)ی (سلیمانی) کەن، کە تەختی (بلقیس)ی لای خۆی دیت؛ فەرمووی: "ئەمە (امتحان)ە؛ ئایا (شکر) ئەکەم یا (کُفران)ی (نِعمەت)؟" ئەوانەی ئەبنە (صاحب)ی (منقبە)، ئەبێ (زێد)ە (تحفظ) بکەن، (نعوذُ بالله) لە (انقلاب) بترسن.

ئەگەر (شورِی) بوو، هەر کەس با (رای) خۆی بڵێ؛ کە (عزم) و (جزم) بوو، کەس (حقّ)ی (قسانی) نامینێ ﴿وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ﴾ سرتە نەکەن، بە

(خیالّ) تانا، نەیە، لە (خدمەت) ئەو، لە (حضور)ی ئەو؛ پێش گوێیی بکەن؛ خۆتان بە خوا بپارێزن ﴿إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ﴾ (همس)ی (خطاب) ئەبیە ﴿عَلِيمٌ ۝١﴾ (خطرات)ی (قلب)ی لێ بزر نابێ؛ ئەیزانێ، (راضی) بن بە (حُکم)ی خوا و (رسول)ی بێ (دَغدغە)؛ ئێوە هەرچەند (صاحب)ی (رای) و (کیاسەت) بن، نابن بە (جناب)ی (رسالەت) پەناه؛ (مع أنّە) وەکی لە (سیَر)ی زاندراوە (رای) خەڵکی بەسەر (رای) خۆی (ترجیح) ئەکرد، وە (اجرای)ی ئەفەرموو ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَرْفَعُوٓا۟ أَصْوَٰتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ ٱلنَّبِىِّ﴾ قسان بە بڵندی، دەنگ بەرزی، لە (خدمەت)ی مەکەن؛ چۆن ئەو بە (ئەدەب) و (نزاکەت) ئەدوێ، ئێوەش فێر بن؛ (آداب)ی (مُحاوَرە) لە (خدمەت) ئەو (محافظە) بکەن؛ (وکذا) لە (بین)ی خۆخۆیی؛ (لکن) ئەم (ألزَم)ە من ئەڵێم: "شایەد؛ (رای) (قرار)ی (اکثر)ی لەسەر شتێ درا؛ (اما بعد الأجری) باش نەهات، وەکی (حرب)ی (احد)؛ ئەوەی (رای) (مخالف) بوو، خۆی بە سەر پێغەمبەردا، هەڵنەشەنگێنێ؛" (قوربان) بە (صدقە)ت بم، نەم ووت: "واباشە" بە قسەتان نەکردم؛ (آخر)ی وای لێ هات، کەدیتتان!"

ئێوە بە هیچ (وجە) ناگەنە (رسول) تا دەنگتان بەسەر دەنگی وی کەوێ؛ وەکی (عمرو بن عاص) بە (معاویە)ی ووت: (أمرتُكَ أمْراً جازِماً فَعَصَيْتَنی) چونکی (رای) (معاویە) چاک نەهات؛ وە ئەوەی باش نەهات، لەبەر (فساد)ی (رای) نەبوو؛ شتێتر بوە (سبب). (سبحان الله) (أصحاب)ی (رسول الله)ی چەند پەرهێزکار بووین؛ (ثابت بن قیس)، کە ئەو (آیەت)ەی (بیست)، ترسا؛ کە لە (حقّ)ی وی (نازل) بووبی چونکی — (طبعاً) ـ (انسان)ێ دەنگ بەرز بوو؛ گریا دەرکەی لەسەر خۆی پێوەدا، ووتی: "تا ئەمرم نایەمەدەر" ئەو (خبر)ە گەیشتە پێغەمبەری ، ناردی لە دوای ، (تلطیف)ی کرد، فەرمووی: "ئایا (راضی)نی، بە پەسندیدەیی

بژیەی؛ بە (شهیدی) بمری، وبچیە (جنّەت)؟ فەرمووی: بە (بشارەت)ی (رسول الله)ی (راضی)م ئەوانەی (مُلازم)ی (خدمەت) بووین. (لاشک)، صَون (درجە)، (محافظە)ی (ادەب)یان کردیە؛ (لکن) -(بَدَوی)- ئەوەی کەم بە (خدمەت) (مُشرّف) بووبێ؛ (طبیعی) ئەو (نوع)ە (تربیە)یان، نەدیوە؛ (لازم)ە (تادیب) بکرێن ﴿وَلَا تَجْهَرُوا۟ لَهُۥ بِٱلْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ﴾ وەکی لەگەڵ یەک قسان ئەکەن، بەو ئاشکرایی یە، لە (خدمەت) ئەو قسە مەکەن، ئەوەندە گوێی لێ بێ، بەس؛ دیارە نابێ، لە دەرەوە، بانگی بکرێ؛ بۆیە (نَهی)تان لەوانە لێ ئەکا، مەبادا ﴿أَن تَحْبَطَ أَعْمَـٰلُكُمْ﴾ بە (هَبا) بڕوا ﴿وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾﴾ کە سەر ئەکێشێتە (إحباط) (واقعاً) وەکی (زمخشری) ئەفەرمووێ؛ (آیەت) (دلالەت) ئەکا لە سەر دوو چشتی (هائل)؛ یەکێ کە (بعض)ە گوناە، (عمل)ی (خَیر) بە (فساد) ئەبا؛ دووەم؛ گوناهی وا هەیە، (فاعل) نازانی (اعمال)ی بە (هَدَر) ئەدا؛ (لَعَلَّهُ عِنْدَ اللهِ مُحْبِط)ە؛ کەوابێ (انسان) لە (تقوی)دا، وەکی کەسێ بە ڕێی دڕکاوی دا بڕوا، ئەبێ زۆر بە (احتراز) و (تَوقّی) و (تَحفُّظ) بێ؛ ئەمە قسەیە زۆر جوانە، (مقبولە)؛ (مؤمن) (لازم)ە (رعایەت)ی بکا.

لام (إبنُ مُنیر) (غدر) ئەکا، گوێ لەو (نُصح) و (ارشاد)ە ناگرێ بە (تُهمەت)ی (اعتزال) (ردّ)ی ئەکا؛ (زمخشری) -(وَلَوْ) کی (مُعتزلی) بوە- (لکن) زۆر (مُعتَدل)ە؛ بۆ (اُمّەت) (ناصِح)ێ (مُشْفِق)ە، (ذاتاً) (اکثر)ی (معتزلی)، (مُتّقی)ن؛ (مذهب)یان وا لە (قضا) ئەخوازێ؛ (جهەت)ی خۆ بەڕەڵاو (متابعە)ی (نفس)یان نیە؛ لە گەلەک جێ؛ (کأنّە) (زمخشری) (فصل)ی (نزاع) ئەکا؛ لە (بین)ی (خۆیان) و (أشاعِر)آن؛ (لکن) (ابن منیر) -(رحمەتی لێ بێ)- نا (ڕاحەت)ە؛ (اعتبار) بە (فصل الخطاب)ی (زمخشری) ناکا.

ئەڵێن: (ذات)ێ هەبوو، لە (اولیا) -(مشهور) بە (خیر نسّاج)؛ (دفعه)یە تۆپە جانگەکی بە ڕادایی، بۆ (شخص)ێ دروست کرد؛ کە لێ بۆ وە؛ لای وا بوو، زۆر بێ (عەیب)ە خاوەنی (عەیب)ی لێ دۆزیەوە؛ (شێخ) گریا، کابرا ووتی: "بۆ ئەگریەی؟ بە (عەیب)یشەوە، پێی (راضی)م" ووتی: "بۆیە ناگریەم، بەڵام (عبادەت)ی خوا ئەکەم؛ لای خۆم بەبێ (عەیب) و (قصور)؛ توو کە (عەیب)م لە (صُنع)ی دەرخەی، ئەبێ خوا چ بە (اعمال)م بکا؟!

بابم فەرمووی: لە (بغدا)یە، بە (خدمەت) (کاک احمد)ی (شێخ) گەیشتم؛ گاەگاە، (بعض)ێ (مکتوبات)ی خۆی ئێنا؛ وە ئەی فەرموو: بی خوێنیەوە، بزانین، (غلط)یان هەیە؟ (غلط)یان ئەبوو، (تصحیح) ئەکران. ڕۆژێ فەرمووی: "ئەو (نُسخ)ە (مکتوب)ە زۆر (مُصحّح)ە، ئەگەر ئازای (غلط)ی لێ بگرە، لە لاپەڕێ، دووسێ (غلط)ی تیا بوو؛ (حرف)ێ (زائد)، (حرف)ی (ناقص) فەرمووی: "حەلی ناکەم؛ تۆ چاوت زۆر تیژە، ووتم: قوربان (سبب)ی ئەمە نیە؛ بەڵکو (انسان) (عەیب)ی خۆی نابینی، دەستی کرد، بە گریان؛ فەرمووی: بەخوا ڕاست ئەکەی، بەخوا ڕاست ئەکەی، وایە"

ئەی برادەر، تۆ بە (اعتماد) (سُنّی) بە؛ (أمّا) بە (عمل)، (مُعتزِلی) (تعصب) مەکە؛ لە هەر (ملا)یە، لە هەر (حکیم)ێ، لە هەر (ولی)یە، قسەیە (معقول)ت دی؛ (قبول)ی کە؛ یەکتر بە ناوی (دین) مە (بُغض)ێنن ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصۡوَٰتَهُمۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ﴾ دەنگی خۆیان نەوی ئەکەن، بە (ادەب) ئەدوێن ﴿أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱمۡتَحَنَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمۡ لِلتَّقۡوَىٰ﴾ بەو (نَهی)یە، لە (امتحان) دەرچوون ئەوەی قسەی بە بڵندی ئەکرد، دەرکەوت، هیچ (میل)ی (سُوء)ی لەدڵا نەبوو؛ بە (سبب)ێ دی (عارِض) بوە؛ (لازم) نیە (نتیجە)ی (امتحان) بۆ خوابێ؛ خوا (اوّل) و (آخر)ی (ما في القلب)یان

ئەزانی؛ (أمّا) به (امتحان) دەر ئەکەوێ، ئەڵێن: (دُنیا) خۆی (دار الإمتحان)ە" (مُفسِّر)ەکان ئەڵێ؛ خەریکی (امتحان)ن، بۆ (تَصحیح)ی (امتحان)؛ وە گەلێ کەس هەن، قسە نەرم، بە کزەڵۆکەیی ئەدوێن، (أمّا) (ڕیا)یە، هەڵخەڵەتاندنە؛ ئی ئەو بوزرگانە، (ادەب)ە (إخلاص)ە (تَوقیر) و (تعظیم)ە؛ (استیلا)ی (هیبەت)ە. ئەوانەی بە (منافقی)، بە(صبر) و نەرم ئەدوێن، لە هەناسە هەڵ کێشان و داکێشانیان؛ چاو هەڵ بڕین و داخستنیان، وەکی کوردی ئەڵێ: لە بنی زوبانیان ئەزاندرێ "(مصدر)ی ئەو نەرمیە، حیزیيە، (مُخنَّثی)یە، (لکن) شێری (مەیدان)ی خودا، (خنوثەت)و (انوثەت)یان لانیە ﴿لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٌ عَظِيمٌ ٣﴾ لە (رفع)ی (صوت) کە لە(مەیدان)ی (حرب) و (ضرب)— (نعرەتە) یان زلزلە ئەخاتە دڵی (عدو)؛ لە (خَفض)ی (صوت)، لە(مقام)ی (أنس) و (محاورە)ی (خصوص) یا (عمومی)، لە هەموو (طاعات)یان، (نائل)ی (اجر)ێ گەورە ئەبن (دقّەت) بکەن لە (مقام)آن، لە مۆزیقە؛ جێی بڵندکردنی (صوت) و جێی نەوی کردنی جودایە؛ (مهارەت)ی (مۆسیقار) لەو (رفع) و (خفض) و (مدّ) و (قصر)ە دەرئەکەوێ وە (حفظ)ی (نفس) لە دەنگ بەرزکردن و ژنێو و قسەی نا (لایەق)، لە(وقت)ی (غضب) —(حقّا)— زۆر گرانە، گەلێ هونەرە؛ وە ئەو تەرحە کەسە، نایابن ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ﴾ دیارە، (جمع)ێ بووین ﴿مِن وَرَآءِ ٱلۡحُجُرَٰتِ﴾ تۆدە؛ لە دەرەوە، لە (خارج)ەوە داخو (حُجرات)ی (جناب)ی (رسالەت)، کۆشک و سەرای کوو بوە؟ (أطراف)ی لە کەلی (دارخورما)یە، لە دەرەوە، بوو زووی تێ وەرپێچرایە. لە (حضرەتی حسن) (منقول)ە، (لە (زمان)ی (امامی عثمان) چوومە ناو خانووی (زوجات)ی (رسول)؛ تۆ بوون دەستم ئەگەیشتە (سقف)یان؛ هەرمان، تا (زمان)ی (ولید بن عبدالملک)؛ بە بەر مزگەوتی دران؛ خەڵکی (مدینە) گریان؛ (سعید بن ٱلۡمُسَيَّبۡ) ئەی فەرموو: "خۆزی وەکی خۆیان مابان؛ تا

(اعتبار)یان کردبا؛ ئەوەی دیتبای (میل)ی (دنیا)ی کەم بووبا" (اهل)ی (بدو) لە هەموو (عنصر)یّ (عرەب)و (غیر)ە (عرەب)- لەو (خصوصیات)ە، بێ (مُبالات)ن؛ (حُسن)ی (آداب)یان کەمە؛ دێنە ناو پیاوان، (عادةً) وەکی لەناو گارانی قسان بکەن؛ دەقیژێنن، دەشێرێنن؛ (قیمەت)ی (رجال) نازانن؛ (هیبەت) (استیلا)یان ناکا.

(دفعە)یە ئەچوومە سەرا؛ دوو (فقێ) لە دوور منیان دیت؛ لەرزین؛ بە(کمال)ی (خشوع) ڕاوەستان؛ لەو (وەقت)ە دا، کرمانجێ، بە تەکما تێپەڕی؛ شانەکی لە شانمدا (لاقَیدی) ڕۆیی؛ (انسان)یّ مێزەر سپی ئەڕوا، چووزانێ چیە؟ ئەڵێن: "ئەو (آیەت)ە، دەر(حق) (وفد)ی (بنی تمیم) (نازل) بوە" هەرچی بێ (أدَب) بدوێ، وایە (حتّی) (بعض)یّ لە (اهل)ی شاریش (هکذائی)ن. (ابن کثیر) ئەفەرموێ: "(روایەت)مان بۆ کرایە: (عمر بن الخطاب) گوێی لێ بوو: پیاو لە مزگەوت، بە بڵندی قسەیان ئەکرد؛ چووە سەریان؛ فەرمووی: ئەزانن ئێوە لە کێن؟" پاشان فەرمووی: کێندەرین؟ وتیان: (طائفی)ن، فەرمووی: "ئەگەر (مدینەیی) بان، بە لێدان دەم پیشاندن"

(زمحشری) (فَرق) ئەکا، لە (بَین)ی (مِن وراء) وە (وراء) بێ (مِن)؛ (أمّا) بە کوردی (زحمەت)ە؛ ئەو (تدقیقات)ی (نحوی) -(خصوص) ببێتە، (معرکە)ی (علما)ی (نحوی)- (أدا) بکرێ؛ لێرە (مراجعە)ی (تفسیر)ی (ابن کثیر) و (سیّدی آلووسی) کە، باس خواسێ جوانیان تیایە ﴿أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝٤﴾ هۆش و گۆش و تێ گەیشتی، (آداب)یان نیە. (سبحان الله) پاش (بَین)یّ (مسڵمان)آنی (مؤدَّب)، (بعض)ەکیان (تَعبیر)ی (بعض)ەکیان ئەکرد؛ ئەو (آیەت) لە (حق) (قوم)ی توو (نازل) بوە؛ بەڵێ: ئەم ئیشەش لە(حق) (قوم)ی توو ئەوانە ئەوێ ڕوژێ وابوون؛ (بعد الایمان)یش هەروا ئەبن؛ تا زۆر ئەگۆڕێن؛ (خصوص) ئەوانەی (مُلازَمە)ی (خدمەت)یان بووبێ، (غایەت) بە (کمال) و (ادەب) و (تربیە)

ئەبن ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا﴾ ئارامیان گرتبا، بەو (جسارەت)ە بانگیان نەکردبای ﴿حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ﴾ (طبیعی) (خبر)ت ئەدرایە، بۆ لایان ئەهاتیەدەر ﴿لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ﴾ چاکتر بوو، بۆ وان ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ⑤﴾ بۆیە ئەفەرمووی: (خيْراً لَهُمْ) (حرمەت)ی (أستاد) و (مُرشد) (لازم)ە. (ابن عباس) ئەچوە، (خدمەت) (أُبيّە بن كعب) بۆ (قرآن) وەرگرتن؛ لە بەر دەرکە ئەما؛ تا ئەهاتە دەرێ لە دەرکەی نەئەدا؛ لە (خدمەت) (استاد)ی بەبێ (ادبی) ئەزانی؛ (وكذا) (ابو عبيده) وەکی (زمحشری) ئەفەرموێ: پیاوێ، تەواو بە (علم) و (زُهد) بوە ئەڵێ: "لە دەرکەی هیچ (استاد)ەکم نەدایە؛ (یعنی) بۆ (طلب)ی هاتنەدەر؛ (إنتظار)ی (وقت)ی هاتنە دەرێم کردیە" (لكن) (مبالغه)ی (صوفی)یان لە ئەندازە بەدەرە؛ لە بەردەست ڕائەوەستن، مل کەچ، دەست لەسەر دەست، چاو لەسەر یەک، ئەڵێی مردیە، لە پێوە ڕاگیرایە؛ دوایە پاشەوپاش ئەگەرێتەوە، تا لە (مدّ)ی (نظر)ی (شێخ) دەر ئەچێ؛ (حقيقةً) (آداب)ی (اسلامي) ئەمە هەڵناگری.

(ملا عمری خەیلانی) لە بەردەستی (شێخ عبیدالله)ی ڕادەوەستا، (ملا)ی بابم پێی ئەووت: "(ما هذه التماثيل التى انتم لها عاكفون؟!" (تمام)

نازانم (حکایەت)ی (ملا)ی بابم لە گەڵ (ملا احمدی نوطشی) نووسیە؛ یان نا؟ (خلاصه): (شێخ بهاء الدین) ئەچتە (حج)؛ (ملای نوطشی) لە (خدمەت)دا ئەبێ، بابم ئەو وەختە لە (بغدا) بوو بوو؛ هەموویان لە خانقای (مولانا خالد) لای (احمد افندی مدرس زاده) (مسافر) بوون؛ ڕۆژێ (ملا)ی بابم و. (ملا احمدی نوطشی) دائر بە (معامله)و (مجامله) لە (خدمەت)(شێخ) (بعض)ە قسان ئەکەن؛ (ملا) بە بابم ئەڵێ: "باوە (ملا) بەخوا (نفست) زۆر ئەستوورە" بابم (عرض)ی ئەکا: باوە (ملا) بەخوا (نفس)م لە (نفس)ی تۆ باریکترە؛ (أمّا) بە (إنصاف) بدوێین: ئەمڕۆ ئەو

(علم) و (شرع)ه كه پێی ئەلێن: "(علم)ی (ظاهری)" له (نظر) (عوام) زۆر (ڕەزیل) بوه؛ تۆ (ملا)، من (فرخه) (ملا)؛ (شێخ) به (نظر) هەدوومان، (جاهل)؛ ئەگەر ئێمه له بەردەستی ڕاوەستین؛ (علم) چەند (ڕەزیل)ه، هەندی دی (ڕەزیل) ئەبێ، ئەلێن: "بابڕوا ئەو (علم)ه (حیزه)؛ ئەگەر چ كەڵكی هەبا، ئەو (ملا)یه، ئەو (فرخه) (ملا)یه، لەبەر دەستی ئەو (شێخ)ه (جاهل)ەی ڕانەدەوەستان؛ ئەوەی ئێوه ئەلێن: (تزكیه)ی (نفس)ه، من نای كەم؛ (نفس)ی خۆم ئەكەمه، (فِدا)ی (شرع)ی (رسول الله)ی (ﷺ)" (حقاً) (ملایان (علم)یان ئابڕو برد؛ (عُلما) بوونه (خسارەت)مەندی (دنیا) و (قیامەت) (انا لله...) ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ﴾ (روایەت)ی (عدیده) هەیه؛ گوی یا ئەم (آیەت)ه له (حق) (ولید بن عَقبه بن ابی معیط) داك برای (امام)ی (عثمان)، (وارِد) بوه. (جناب)ی (رسالەت) پەناه، ناردیەتی (زكات)ی له (بَنی الْمصْطَلَق) وەرگری؛ ئەویش تازه (مسلْمان) بوو، (شتەكي) له (حق) وان، له دڵی خۆی گرتبوو؛ (سابِقه)یه بوو بوو، بوبوه (سبب)ی قینی، لەڕێیه گەڕاوه؛ به درۆ (عرض)ی پێغەمبەری كرد (ئەوانه (زەكات)یان نەدا وەرگەڕاین؛ لەزگ بوون شەڕم لەگەڵ كەن) (جناب)ی (رسولْ) ڕقی بۆوه؛ ناردیه سەریان؛ ئەوان خۆیان هاتنه (خدمەت)ی؛ (عرض)یان كرد: ((والله یارسول الله) نەهاتیه، نەمان دیتیه) ئەوجا ئەو (آیەت)ه (نازل) بوو وەبه چەند (طُرق)ێ (نقل) كراوه؛ (بعض)ێ (مختصَر) (بعض)ێ (مُطَوّل)، هەمووی بەو تەرزه ئەدوێ (لكن) (خطاب) بۆ (مؤمن)آنه؛ ئەگەر (جناب)ی (رسالەت) به (خصوصی) (مخاطَب) با، یا لەگەڵ (مؤمنین) نەدەبا (عبارەت) وابێ، چ نەبا ئەی فەرموو: (یا أُیها النّبیّ إن جاءكم" "وەكی یاأیّها النبی إذا طلّقتم النّساء" (جناب)ی (حق) (خطاب) لەگەڵ (مؤمن)آن ئەكا؛ ئەوانەی له (صدر)ی (سورەت) (مخاطَب) بوون؛ وه (مامور) بوون،

بە (استعجال) نەکردن، وە پێش نەکەوتن، لە (بین)ی (ید)ی خوا و (رسول)ی خوا ئەگەر (فاسق)ێ هات، لە (بین)ی خۆتان قسەیە بەدی کرد: (فلان لە (حق)ی توو وای ووت)"؛ "(جماعەت)ێ وا دوان)" ئێوە (مُسارَعە) مەکەن، بە (مقابلە)ی (بالمثل) (تحقیق) بکەن؛ چمان لە (بَین)آنیە؛ یاخود (عَفی اللهُ عمّا سَلَفَ) (موجب)ی چیە؛ ناخۆشی دەهیننەوە ناو؟ لەدڵی خۆتانی مەگرن، بە بەڵین فلان وای ووت؛ ئایا (أصل)ی هەیە؟ ئەمە بۆ؟ ئەوسا کەس ناتوانێ (نَمیم)ی بکات؛ لەگەڵ یەک ڕێک و پێک ئەبن ﴿أَن تُصِيبُوا۟ قَوْمًۢا بِجَهَـٰلَةٍ﴾ مەبادا (إصابە)ی (قوم)ێ کەن، لە نەزانین ﴿فَتُصْبِحُوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَـٰدِمِينَ ٦﴾ ئەمە زۆر بوە؛ لەسەر تۆزنیەوە؛ (عداوەت) کەوتیتە (بین)ی دوو (عیشرەت)؛ (آثەوار)ی یەکیان بڕیتەوە. دوو پیاوی گەورە، خزم و دۆست بە قسەی بێ (مناسبە) و بێ (معنا)، لە (طرف) کەسێ هەرزەگۆ؛ بووینە (عدو)؛ (حقوق)ی سەد ساڵەیان پایە ماڵ کردیە؛ (ذاتاً) (سورەت) سەر پا، بۆ (تربیە) و(تنظیم)ی (شؤون)ی (اجتماعی) (مسلمان)آنە ﴿وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ﴾ ئێوە (ایمان)تان بە (رسالەت)ی هەیە لە ڕەوشتی (صحاب)آن وادەر ئەکەوێ، (جناب)ی (رسول) (رایە)کی بدایە، ئەگەر لە (وحی) با، دەنگیان نەدەکرد ئەیان زانی شتەکی تیایە، ئەوان (وقوف)یان پێ ناشکی وە (الآ) ئەوانیش (رای) خۆیان ئەدا. وا ئەبوو (جناب)ی (رسول) (رای) ولنی بەسەر (رای) خۆی (ترجیح) ئەدا ﴿لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ﴾ لە گەلەک شت لە (امور)ی (عامّە)ی (عائد)ی (أمّەت) ﴿لَعَنِتُّمْ﴾ تووشی (هلاکەت) ئەبوون؛ (افکار)و (میول) (مخالفە)، بەقسەی ئەم بکا؛ ئەونابێ؛ بەقسە ئەوە بکا، ئەونابێ؛ هەمووشی (إصابە) ناکا؛ (خلاصە) نابێ (پێغەمبەر) (تابع)ی (رای) ئێوە بێ؛ ئەبێ ئێوە (تابع) بن؛ بە چ

(صورەت)ی (قرار) درا، (اجرا)ی کەن (لا تُقدِّموا بین یدی الله ورسوله) هەرچەند ئێوە (سابقاً) (میول)تان جودا بوو ﴿وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ﴾ (مآثر)ی بۆ دەرخستن، دڵتان پێی پاک و (مُنوَّر) و (مُطمئِنْ) بوو ﴿وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ﴾ تێگەیشتن؛ (إطاعه)ی (رئیس)ی، کۆ بوونەوە لە ژێر (امر) و (اراده)ی باشه، (عکس)ی (خراپ)ە؛ بە گوێرەی ئەم (حُبّ) و (کُرْه)ە ﴿أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ۝٧﴾ (رُشد) (صلاح)ی (دین) و (دنیا)یە ئەمەش ﴿فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ﴾ (رسول)ی بۆ ناردن، (آیات)ی (کتاب)؛ جوستە، جوستە (انزال)ی کرد؛ (اثر)ی (جهالەت) و (عداوەت)ی (سابق)ی پێ (ضعیف) بوو، (ایمان) لاتان خۆش هات، (موافقه)ی (مزاج)ی کردن؛ (خلاصه) لە (جهل) بۆ (علم)، لە (ظلمات) بۆ (نور)ی ناردن ئەمە (فضل)ێ (نعمەت)ێ زۆر گەورەیە؛ (مُوجب)ی (تَشکُرّات)ی (لا یَتناها)یە؛ تا (ایمان) (محبوب) بێ، وە لە دڵاندا (زینەت)ی هەبێ، ئیش باش نەبێ، (وَالا خراب) نا (شکر)ی نهبێ لەبەر (حُبّ)ی (شَهوات) (ایمان) لە دڵان (تاثیر)ی نەمایە؛ ئەڵێی ڕەنگەکی نا (ثابت)ە، ئەچێتەوە (کُفر)آن بە (علنی) ئەڵێن؛ بە قسەی خۆشی ئەزانن؛ (خلاصه) تێک چووە، خراپ تێک چووە؛ ئیش لە شیرازە دەرچووە.

بزانین چی ئەبێ؟ (ایمان)ی (خالِص) مایەی (سعادەت)ە بۆ (هیکل)ی (اجتماعی) (روح)ە ﴿وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ۝٨﴾ ئەزانێ کێ بۆ (ایمان) دەست ئەدا؛ ئیش بە (موقع)ە ئێوەش (معامله)تان (عالم)آنە و (حکیم)آنە بێ؛ لە (جَهل) و (لا اُبالی) خۆ بپارێزن؛ وەکی (حکما) ئەڵێن: (تَشَبُّه) بە (مَبدأ)، (واقعاً) (تشبُّه) بە (مبدا)ی (عالی) (موجب)ی (تعالی)یە ﴿وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱقۡتَتَلُواْ﴾ بەشەڕ هاتن؛ (مسارعه) مەکەن، بۆ

(عداوەت)؛ یەکێ ببێتە (طرف)داری ئەو، دیگەرێ (مُعین)ی ئەم (لا تقدّموا بَیْنَ یَدَیّ الله و رسوله) ﴿فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا﴾ (دِقّەت) لە (جمع) و (تثنیە)ی (قرآن) کە، چەند جوان و بە (دِقّەت)ە؛ بکەونە (بَین)یان؛ بە (نصیحەت)ی ئەم و ئەو؛ (لولا) پێکیان بینن ﴿فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ﴾ پێک نەهات؛ (طلب)ی (استعلا)ی کرد، (قبول)ی پەندی نەکرد ﴿فَقَـٰتِلُوا۟ ٱلَّتِى تَبْغِى﴾ هەمووتان شەڕیان لە گەڵ بکەن، لێیان دەن ﴿حَتَّىٰ تَفِىٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ﴾ (رجوع) ئەبێتەوە، بۆ (قبول)ی (حُکم)ی ﴿فَإِن فَآءَتْ﴾ ناکا، چ ئەکا؟ ئەبێ خۆی (محو)کاتەوە ﴿فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا بِٱلْعَدْلِ﴾ (میل) و(محابا) مەکەن؛ مەنۆڕنە گەورە و گچکەیی، (قریبی) و (بعیدی)؛ (عربیّەت)و (غیر)ە (عربیەتی) ﴿وَأَقْسِطُوٓا۟﴾ (أیُّها المؤمنون) لە (کُلّ)ی شت -(عمومی) و (خصوص) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ۝٩﴾ (حاجەت) بە (سبب)ی (نزول) ناکا؛ (وَلَوْ)کی (بعض)ێ لە (مسلّمان)آن، بە لقە دارخورما و دەست و (نعل)، نەختێ بەسەر پۆپڕی یەکیاندا دابوو؛ بە ئەوەندە —(طبیعی)— لە (ایمان) دەرناچن — ئەو (آیەت)ە —بۆ (دین)و (دنیا)— دەستووریکە (فوق)ی هەموو دەستووران. ئەگەر (رجال)ی (اسلام) (اتباع)یان کردبا، (حال)ی (مسلّمان)آن شتێ‌تر ئەبوو؛ کێ ئەیتوانێ؛ شەڕ لەگەڵی بکا نە(عشیرەت) نە(دەوڵەت) نەیان ئەتوانی، لەگەڵ یەک (حرب) بکەن. (اللّه) لەو بەدبەختیە! (قوم)ێ ئەمەیان دەستور بێ، ئەمەیان (کتاب)ی (الهی) بێ ئەوهاشیان بەسەربێ؛ کەی (اعتبار) بەو (آیەت)ە کرا؟ کوو (سهو)کرا؟ (مثلا): بۆ (منازەعە)ی (حضرەتی علی) و (معاویە)، (ایجاب)ی ئەکرد، بە (عُمومی) بکەونە (بَین)؛ نەک (قسم)ێ ببنە (طرف) داری ئەم؛ ئەو وەختە نەیان ئەتوانی شەڕ بکەن؛ کەس نەدەبوو، بۆیان بکا؛ بە(حقّ) و (عدالەت) (فصل)ی (خصام)یان کردبا؛ ئی (لایەق) ئەبوە

(خلیفه) ئەویدی -(مجبوراً)- (إطاعه)ی ئەکرد؛ (لکن مع الأسف) (أُمّەت) بوە دوولەت؛ کەمێ بێ (طرف) بوون، (أمّا) بێ (تاثیر) بوون. ئەوەی کرا، کرا (نتیجه)ی بەدی، تا ئێستا ما؛ (اشتدادی کرد، وەتا (ابد) ئەمێنێ؛ چیان کرد، بە یەک؟ (حتی) لە (زَمان)ی زۆر نازک، بە (عداوەت)ی (مذهبی)، (حکومەت)ی (عثمانی)وە (حکومەت)ی (ایران) (مده)یە (مدید) (حرب)یان کرد هەردوو، لاوازو، زۆر بێ هێز بوون؛ (ئاوروپا) خۆی کۆکردەوە؛ لە هەمووڵا هەڵمەتی بۆ سەر (مسڵمان)آن هێنا؛ ئەوی بوو، بوو. (اهل)ی (علم) فتیلیان ئەدا، بۆ زێدە (اشتعال) (ملا)یانیش نەدەبا، هەندە بە(مُخالفه) بن. دوو (ملا)ی گەورە (مخالفه)یان بوو؛ ئەبا ئەوەی لە دوای وان دی، سعی لە (دفع)ی (خصام) کا؛ نەوەک ئەوانیش (التحاق) بە (أحدُ المُحارَبین) کەن، زێدە (قوّەت) دەنە (خلاف) و (تکفیر)، وە (تَلعین)ی یەک کەن؛ گشت (اثر)ی (تقلید)ە (تقلید) زۆر (خراپ)ە؛ (اعتماد) لە سەر (قَول)ی یەک (شَخص) (مُفسد)ە؛ (حق) پاماڵ کردن، بۆ (تقویه)ی (قَول)ی (رئیس)ێ، زۆر نا (حق)ە بۆ (أمّەت)، (وَخیم)ە (أفلاطون) بە (تقلید) (راضی) نیە؛ (کەسێ (عُومر)ی خۆی، لە (مدح)ی (خەڵکی بە سەرییا؛ شتێ وانەکا، (اثر)ێ وا دانەنێ، خۆی (مدح) کرێ؛ لای (مذموم)ە) (حقّاً) وایە، ئافەرین لە (أفلاطون). بنۆڕە (جمهوریەت)ی، (اساس)ی لە سەر (استفسار) لە (معنا)ی (عدالەت) دادەنێ؛ (راضی) نیە، (نسبەت)ی (حرب)ی خۆبەخۆیی، بۆ(یۆنانی)یان بدرێ؛ ئەڵێ: "(منازعه) (منازعه)یە برایانە"

(فرقه) بە سەر (فرقه) (غالب) بوون؛ نابێ (تجاوز) بە (حدّ)ی (تأدیبی) بکا؛ (قورآن) ئەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٌ﴾ (کلام)ی (الهی)یە، (دەعوەت) (عامّه)؛ (مُصلح) (رسول)ە؛ نا (شکر)ی نەبێ، (اخوەت)ی چی؟ (إنّما المؤمِنُونَ أعْداءٌ)! (أمّا) چ (اعدا)یە؟ (اعدا)ی (دین) و (دنیا)یان لە (فکر) کردیە؛ (تفرقه)یان کردیە، بە هەزار (فرقه)؛

زێتر؛ حەفتای چ؟ هەر (رای)ە، بە ناوی هەر شێخێ، (صاحب)ی (طریق) و (تکیه) و (زاویه) و (خانقا)؛ (تفرقه)کی خستیتە، ناو خۆبەخۆیی؛ دوو (ملا)ی (عظیم) لەسەر (فتوی)یە (شرعی)؛ (مخالفه)یان بوە (طرف)دارانیان، بوونیە (عدوّ)ی یەک، (لَعن) لە یەک ئەکەن (جمال الدینی افغانی)، (شێخ محمد عبده)، (طنطاوی) بۆ (اسلامەتی) (سعی) ئەکەن، حقائق) دەر ئەخەن؛ بە (قلم) (مقابله)ی (تۆپ) و (شەڕانبیل)ی (اجانب) ئەکەن –(مع هذا)– (جامد)ەکانی (مُقلِّد) ئەڵێن: "ئەوانە (کافر)ن!" ئەگەر ئەوانە (کافر) بن؛ (مسڵمان) کێن؟! (حقا) (مسڵمان)آن ئەم (آیەت)ەیان (ضایع) کرد، لای (صاحب)ی (آیەت) بێ (قیمەت) بوون؛ ئەوێ ڕۆژێ، بۆ (محافظه)ی دووسێ (مسڵمان)، (تأخیر)ی (فتح)ی شارەکی ئەکرد؛ پاشان، سەد هەزار هەزاریان، لە پێناو چوون، لە (طرف)ی دوژمن، بە (ملایین) فەوتاندران؛ بێ (شرفیّ) و بێ (ناموسی)یان، بەسەرهات؛ خوا (مُبارەکی) لێ نەکردن (یَدُ الله علی الجماعة) ئەمڕۆ چ دەستێ هەیە؛ (تَمسُّك)ی بە (قرآن) بکا؛ وەدەستی خوای لەسەر دەستی بێ؟ (خێر)؛ (عَلاوه)ی ئەو (مُخالفات)ە (مخالفه)ی (قومی)ش (علاوه)ی بوو؛ بە (خێر)ی گۆڕی (ولسن)ی –(رئیس)ی (ئەمەریقا)ی– ڕابردوو؛ (مسڵمان) بە جارێ (تفرقه)یان کەوتە ناو؛ ئەوجا بوە (تفرقه)ی خۆین؛ (نَعوذُ بالله) کەسیش نیە، بە (رابطه)ی (سیاسەت) و (مصلحەت) پێکەوەیان بەستێتەوە، (غۆستاف لۆ بوون) ئەڵێ: "(دین) (تاثیر) لە (عَنعنات) و (تقالید)ی (قوم) ناکا" ئەڵێ: (استفاده)ی هەندەکیان، لە (اسلام) بوون، زێدەکردنی (آله)یە؛ (عیسوی) (ئەوروپی)، (وثنی)؛ ناوی (آله)یان گۆڕی یە (تَمام) (اْلحق) بوتپەرستی، لەگەڵ خۆین و مێشک، تێکەڵ بوە؛ لە (ملیون)ێ دوو کەس بەتەواوی ئەنجا، لەم (میل) و (وراثەت)ە خاوین ببنەوە! (واقعاً) (مُدّه) یەکەم، لە (اوّل)ی (اسلامەتی) (اُخوّەت)ی (دین) –(رابطه)یە، (غایەت) بە (قوّەت) بوو؛ (أمّا) زۆر نەچوو، سست بوو.

(بَین)ی بۆ یەک خواردن، لەسەر زوبان (دَوران)ی ئەکرد، (إنّما المؤمنون إخوةٌ)، تورکەکان ئەیان ووت: "ئەهوەت (ویّر)، برادەر" ئەویش بۆف دەرکەوت؛ (حالاً) هیچ؛ بەس لەسەر کاغەز ماوە برایە چوکەکان، ئەگەر (بَین)تان ناخۆش بوو، (امر)ە بە گەوران ﴿فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَ أَخَوَيۡكُمۡۚ﴾ ئی (بین) ناخۆش لەوان بە گەوران رێک ئەخرێ؛ ئەگەر گەورە گەورەکانی (دنیا) - (ملوک)، (رؤسا)ی (عشایەر) و (رؤسا)ی (مذاهب) و (طریق) و (فنون)ی (علم)، (بین)یان ناخۆش بوو، کێ (إصلاح)ی ئەکا؟ لە (حدیث)ی (شریف) دایە، (مثل)ی (ایمان) داران، لە (مودەت) و (مرحمەت) و (عاطفە) وەکی (جسد)ێکە؛ (ئەگەر (أعضا)یەک دەرد بکا؛ (أعضا)یەکاني دیش، (موافقە)ی ئەکەن، لە بە(خەبەر)ی وتا)؛ لەو (مفهوم)ە، (أفلاطون)یش قسەیەکی (شبیە)ی هەیە؛ (سعدی)ش ئەفەرموێ: "(بَنی آدەم) (أعضا)ی یەک دیگەرەند کی دەر ئافەرینەش زویەک گەوهەرەند چو عضوێ بە دەرد ئاوەرەدد روزگار دیگەر عضوەهارا نەمانەد قرار

(حقّاً) دوای (قرآن) و (احادیث)ی (صحیحە)، (جمهوریەت)ی (أفلاطون)، (سِرُّ تطور الأُمَم)ی (غوستاف لۆبۆن) شایانی (مُطالعە)ن، بە (دِقّەت) و تێ گەیشتن ﴿وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ﴾ (آیات) و (احکام)ی بەجێ بێنن؛ (مخالفە) مەکەن، بە (عداوەت) مەبن؛ وە (الاّ) (دین) و (شرع)ی خوای (تعطیل) ئەبێ ﴿لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ١٠﴾ ئەوەی (تَقوی) بکا، (لاشکً) —خودا (رەحم)ی پێ ئەکا؛ (اختلاف) و (تحّربی) بۆ (اسلامەتی)، (ضَرَر)ە؛ (الە)ێ (واحد)؛ (رسول)ی (واحد)؛ (دین)ێ (واحد)، (قبلە)یە (واحد)، (کلام)ێ (واحد)، (اختلاف) بۆ؟! (سعادەت)ی (دنیا)و (آخرەت) لە (إتّفاق)ە؛ (دەوڵەت هەمە زو (اتفاق) خێزەد؛ بێ دەوڵەتی ئەز (نفاق) خێزەد) (سعدي) ئەڵێ:

پشە چو پورِ شود بزەنەد پیلەرا

با هەمە توندی صلابەتی) کی ئووست
مووریچەگانرا چو بوەد (اتفاق)
شـــێری ژیانـــرا بودوڕانـــەند، پووست

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ خوا ئەزانێ (سبب)ی (نزول)ی گەرەک نیە؛ بە (منظومیّ) و (مُنسجِمیّ) و (مُرَتَّبی) ئەو(ندا) یانە لە دوای یەک دێن؛ ئەوانەی (عائد)ی (تربیە)ی (اجتماعی)ن، (رعایەت) نەکردنیان؛ (موجب)ی تێک چوونی (ترکیب)ە؛ (هیکل)ی (اجتماعی) پارچە پارچە ئەکا ﴿لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ﴾ (عمومی)، (خصوصی) گەمە بەیەک نەکەن، بە چاوی (حقارەت) نەنۆڕنە یەک. (سبحان الله) تا (آیەت) لە دوای (ئایەت) دێ؛ (ناظر) لە (احوال)ی (مسلْمان)آن، (زێدە)ە (تعجّب)ی دێ؛ (الهی) ئەو هەموو (مُخالَفە) کوو بوو؟ (أشخاص) و (افراد) هیچ؛ (عناصر)ی (عەرەب) بە (غیر)ی (عەرەب)؛ (تورک) بە (عەرەب) (خصوص) (ایرانی) (عەرەب)یان، لا زۆر (مُحقَّر)ە؛ (خاصَّةً) کوردی خانە خووشتوور، لای هەمووی (رەزیل) و (مُهان) و (مُحقَّر) و (مُسَخَّر)ە؛ (سۆزمە یابانە) بە کوردی کوردم؛ (أجَلَّكم الله شُفْتَ فَرْدْ كوردی؛ تَكَرَّمْ أنت، جاى إلينا واحد كوردي!) (سبب) (غیر)ی (إطاعە) نیە؛ (شاعر) ئەگەر ئاگادار با، لە جیاتی ئەوە، ووتەیە کوردی ئەگوت.

(واقعاً) لە هەموو (جهەت) بە تەپڵی سەری دائەدەن، وە پارچە پارچە کران؛ وە کەس بۆیان (مُتأثِّر) نابێ.

لە (خطبە)ی (حَجَّةُ الْوِداعْ) سەروەری (عالَم) ئەفەرموێ: (لا فَضْلَ لِقُرَشِيّ عَلى حَبَشِيّ) کەچی (حدیث)ێ (نقل) ئەکەن، (طبیعی) (شعب)ێ دی —ئەوی (حسّاس) بێ لای گرانە؛ وەک (انکلیز) ئەڵێن: خوا (دنیا)ی بۆ (انکلیز) (خلق) کردیە؛ هەر ئەوان (مقصود)ن؛ ئیدی (طُفیلی)ن" (وکذا... بنی اسرائیلی)! بەڵێ؛ بێ ئەوەی (عەرەب) خۆیان هەڵدەنەوە، (لازم)،

لەسەر (سائر)ی (شعب) (حرمەت)یان بگیرێ؛ چونکی (جناب)ی (رسالەت)، (عەرەب)ە؛ لەسەر وانیش (لازم)ە، (حرمەت)ی هەموو (شعب)ێ، کە (اسلام) و (أُمّەت)ی (حضرەتی محمّد)ین (قسم)ی (أعظم) لە (عُلما)ی (شرع)، کچە (عەرەب)ێ، (کوفا)ی (انسان)ێ زور عظیم لە (قوم)ێ دی، نازانن؛ ئەمە قسەیە؟ بەو (درجە) ئەو (ترفّع) و (استحقار)ە؛ خۆزی وایان نەکردبا؛ بەڵێ ئەگەر (قوم)ی (عەرەب) و (غیر)ی (عەرەب)، بۆ (حفظ)ی (دَم)، لەگەڵ (عنصر)ێ (آخَر) (مُزاوجە) نەکا، زۆر (مُوافق)ە کورد لە گەڵ گەلێ (اقوام) تێکەڵاو بوون؛ خوونیان نەما، بە ساغی؛ بۆیە بۆ (حاڵ)ی کوردی بەجۆش نایە (تَدنّی سَیّد)آن، (تدنّی آل عثمان) هەموو لەو (جهەت)ەوە بوو؛ لە هەمووی پتر (آل عبّاس) بوو. لە بەر سووکایەتی نا (لایەقی) (اساس)ی (اسلامی) نیە، قسە زۆرە (خُلاصە) گەمە بە یەک مەکەن ﴿عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ﴾ ئەوانەی (تحقیر) ئەکرێن ﴿خَيۡرًا مِّنۡهُمۡ﴾ لای خوا بە (تربیە) و (اخلاق) بە (صفا)ی (دَم)؛ (ممکن)ە، (یَکونُوا) بە (معنا)ی (یَصیرُوا) بی. زۆر بوە، وە ئەبێ، گەورە گچکە بوە؛ گچکە گەورە بووە؛ (تَبدُّلات) (انکار) ناکرێ. گەلێ کەس بە (ثروەت) و سامان؛ یا بە خانەدانی خۆی (مَغرور) بوە، قەشمەری بە (عالَم) کردیە؛ ئەوەندە نەچوە، خۆی بوویتە قەشمەرجار. ئەمە سەیرە، گەجەر و گوجەری کۆنەخانەدانەکانی ڕووت و ڕەجال؛ (کَنّاف) و (کناس)، (سُخریە) بە (رعیە) ئەکەن؛ بە خەڵکی ئەڵێن: "(مسکین)، (رەعیە)، کرمانج" —(لَهُ الْحَمد)— من (کیف)م بە قەشمەری نایە (خصوص) ئەوانە (مُلازِم)م بن؛ (وَلَوْ) ئیوا ببێ، قەشمەری لێ بێ؛ (حتّی) بابم (وصیەت) کێ لێ کردم، زۆرم (استفادە) لێ کرد (ڕۆڵە) (تحقیر)ی نووسراوە مەکە، ئەوەی کەوتە بەر (نظر)ت، (مطالعە)ی بکە؛ (حکایەت) بێ، (هزلیات) بێ، هەرچی بێ) (واقعاً) ئەم (وصیەت)ەم بەجێ هێنا؛ وە (خێر)م لێ دیت. (واقعاً) بە

ئەندازە (انسان) هیچ شتی لا سووک نەبێ، باشە ﴿وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ﴾ ژن زۆر قەشمەری بە یەک ئەکەن؛ (خصوص) ژنە گەورە، (دائماً) خەریکن یەکتر بشکێنن؛ (حتّی) ئێستا —بەزۆری— قەشمەری بەمێردیان ئەکەن؛ ئەوانیش —وەکی پیاوان— خوا (نَهی)یان ئەکا، لە (تحقیر)ی یەک ﴿عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرًا مِّنۡهُنَّ﴾ من هەرچەندە کو (طرف)داری خانەدانیم، (لکن) لە ناخانەدانان، پیاوی وا، ژنی وا هەڵ ئەکەوی، هەزار خانەدان ئێنێ.

(أفلاطون) (تقسیم)ی (بَشَر) ئەکا، وەکی (معادن)؛ (سبحان الله) لە (حدیث)ی (شریف)یش دایە (اَلنّاسُ معادِنُ كَمَعادنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّة) (أمّا) ئەڵێ: "وا نەبێ، پاقر لە زێڕ، زێڕ لە پاقر پەیانەبێ" (يُخرِجُ الحَيَّ مِنَ المَيِّتَ، ويُخْرَجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيّ) ئەبێ زێڕی لەجێی (پاقر)، (پاقر)ی لەجێی زێڕ دانێی؛ ئەوانی (حاکم)ن، نابێ پێیان ناخۆش بێ.

(قوم)ی کورد بە (اکثر)ی— زۆر بە چاوی (حقارەت) تەماشای ژن ئەکەن؛ ئەمە (خراپ)ە. تا ژن بە (حرمەت) بن (نسل)ی (مُحتَرم) ئەدەن (مع أنّه) لە (أمثال)یانا؛ (شێر) لە بیشەی بێتەدەر، چ نێر، چ مێ) کورد (بعض)ە ژنێ زۆر گەورەیان لێ هەڵکەوت؛ (خانزاد)ی (حریری)، بووک (عەنبەر)ی (شەقڵاوە)یی؛ (الآن)یش (دوام)ی (مدرسە)و (علم) لەوێ لە سایەی وی یە؛ (خانم)ی (وەسمان پاشا)ی ژنێ نایاب بوە، مامۆستا ملاژنە (عەنبەر) (ولی)یە، زۆر گەورە بوە؛ بابم (غایەت) لای بە (حرمەت) و (عقیدە)یە تەواوی پێ بوە؛ (تأییداً للطنطاوي) (ارواح)ی ئەهاتنە لا؛ لامووەیە شەوی دووشەموو. (حرم)ی بابم، (والدە)ی (نورالدین)ی برام، (حقاً) لە: (علم) و (ادەب) و (انشا) و (تقوی) لە نایابان (حساب) بوو. (خەجێ)ی (مامەنداغا)ی خوشکی (همزاغا)ی (مەنگور)؛ ئەت ووت: کەکەیسیابانوە سواری ماینی مُعَنَّەك، رمبی هەژدە قەفی لەسەر شانی، تیپی سواری بەدواوە، (دەهشەت)ی ئەدا؛ من بە منداڵیم دیت؛ زۆر بە (هەیبەت)

و (احتشام) و (وقار) بوو (شجاعەت)ی (مشهورە)؛ (ذاتاً) هەر (عشیرەت)ێکی پیاویان ئازابن، ژنیان ئازان؛ ئی ترسنۆک، ژنیان ترسنۆکن (حاصل)ی ژن (مصدر)ی (انسان)ن؛ (مُشْتَقٌّ مِنْهُ) (أصل)ی (مُشْتَقٌّ)ە. ئەمەندە (کافی)یە، بۆ (رعایەت)ی ژن. بەس نیە، (جناب)ی (رسالەت) پەناە، ئەفەرموێ:" (حُبِّبَ إِلَيَّ مِنْ دُنياكُمْ الطِّيبُ وَالنِّساءُ).

ئەمڕۆ بۆ من ئافرەتێ هەیە، (کافیە) ناو؛ وەکی (تەیمور)ی لەنگە، بۆ (ملاسعد)ی؛ (خدمەت)ی (مالٌ) و (مُلْك) و (مدرسە)م ئەو ئەیکا؛ ئەو نەبێ کاروبارم؛ گشتی (مُعَّطل)ە ﴿وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ﴾ خۆتان یەکتر کەم مەکەن؛ (نفس)ی خۆتان (عەیب)دار مەکەن، هەر کەس ئاگای لەخۆبی؛ (نزاکەت)ی (نفس) و (شرف)ی (انسانیەت)ی خۆی، (محافظە) بکا (لا يَنْبَغی لِلْمُؤْمِنِ أنْ يُذِلَّ نَفْسهُ) بە (اخلاق)ی (فاسدە)، بە (أمور)ی (دَنیَّە) خۆ (سَقط) مەکەن بە (فساد) مەبەن؛ (آیەت)ێ (قیمەت)دارە؛ (اوّلاً) (لازم)ە (انسان) (حرمەت)ی خۆی بگری؛ خۆی بێ (شرف) نەکا؛ ئەبینی بۆ (دُنیا)ی (دَنی)، ئەبێتە. چاوەش زوڕنا ئەنگێو، دۆڵ لێدەر، شەکەرە، (رقص) و سەما ئەکا؛ ژنە (ئاورووپی) چ (رزالەت) ئەکەن، بۆ (دنیا)، چەند بێ (قیمەت) بووین؛ (سیاسەت) و (حُبّ)ی (دنیا) و پارە کۆکردنەوە (بشریّەت)ی (عەیب)دار کرد؛ خستیە (دَرَک)ی (اسفل) (أفلاطون) ئەڵێ: "نابێ (حُکّام)ی ئێمە، (تمثیل)ی شتی (مُسْتَكْرَه) بکەن؛ کەسێ (تمثیل) شتەکی کرد؛ (نفس) پێی (مُكَيّف) ئەبێ، (آخر)ی (تَمَثُّل) بە (قبیح)" ئەکا وەکی (بعض)ێ (حُکما) ئەفەرموێ: " بنۆڕە خۆت، ئەگەر جوانی، بە (اخلاق) و (اعمال)ی چاکە خۆت جوانترکە؛ ئەگەر ناشیرینی، بە (اخلاق) و (اعمال)ی ناشیرین، خۆت ناشیرنتر مەکە" (حقّاً) (انسان)ی (مَعیوب) و (ناشیرین)، بە (اعمال)ی چاکە بێ (عەیب و جوان ئەبێ ﴿وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ﴾ (القاب)ی ناشیرین، بۆ یەک مەهاوێن؛ (سبحان الله) لە

(اَلقاب)ی کۆیان، زۆر چرووکە، گەلێ جێی تریشوان (قوون بە گوو)، (قوون بە تۆز)، (مچە پالاغ)، (قوون برسی) ئیتر وا...! (اَمّا) ئێستا چاترە، لە سایەی (مەکتەب) (القاب) جوان بووین؛ (لکن) ئەویش لە (اکثر)ی (ناس) (خسار)ە (لَقب)ی گەورە و بێ جێ؛ باغچەوان (شمس الدین)، جوتیار و سەپان (نجم الدین) و (صدر الدین)، کرێکاری قوڕی (محی الدین).

لە (ابن عابدین)م دیتیە؛ (امامی نَوَوی) پێی ناخۆش بوو پێی بلێن: "(محی الدین)" (ذات)ێ وا، خۆی (لایەق)ی ئەو (لقب)ەنەزانی، (قبر) هەڵقەنێ، (دەباغ) چیە، کوو بە (محی الدین) (مُلَقَّب) ئەبێ ؟ بنۆڕە (جمال) و (جلال) و (جمیل) و (کمال)؛ (جمال) و (کمال)ت لەبەرچاو ئەکەوێ؛ خۆزیا لە (بَین)ی (مسلمان)آن هەر شتە؛ (حَدّ)ی خۆی (مُحافظە) کرابا؛ خۆ بێیە سەر (القاب)ی (اولیا) یەکانی نوێ و پۆی وی: (قُطب)ی (عالم)، (غَوث الثقلین)، (نورانیّ) و (صَمدانیّ)؛ نازانم بلێم: چی؟! بۆ (ملا)یان (بحر العلوم)، (آيةُ الله)، (حجّة الله)؛ ئەو (القاب)آنە لە (اعالی)ی یان ستاندرانیەوە، بۆ (ادنی)یان؛ (علما)ی (شیعە)آن، (لقب)یان زۆر زلە، (ملا)ی (سُنّی)؛ هیچ (القاب)ی (ملك)داری — (الآن)یش— لە (ایران) (حُکم) فەرمایە؛ لە (مُقدّمە)ی (اَبن) (رباعیە)کم لە بەرە (مُحاین)ی هەندێ بێ: "مِن أرضِ أندلس أسماءٌ مُعتَّضَدٌ فيها ومُعَتمَد أسْماءُ مملكتِه مِنْ غيرِ سلطنة؛ كالهِّر يحكي إنتفاخاً صورة الأسد" بەڵێ پشیلە خۆی گف ئەکاتەوە: (أنّهُ) شێرن، نیشان ئەدا. لە هەموو (صفەت)یم لا ناخۆشتر، بە (حجر الأسود) ئەڵێن: (يَدُ الله) یا "(يَمينُ الله)" "(سبحان الله)، بە (خالد بن ولید) بلێن: "(سیف الله)" (عَلَى الراس)؛ (اَمّا) (حجر الأسود) بۆ (یمین الله)؟! وما قَدرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالسَّموات مَطْوِيّاتُ بِيَمينِه" سی ساڵ لە (مذبلە)ی (کوفە) کەوت، باز هەر (یَمین الله)یە؟ (اَلعیاذُ بالله). بە شێتەکانی خۆت ئەی زانی ئەڵێن: "أولياء الله" زۆرم لاگرانە؛ چ

(مناسب)ە؟ (مُحقّق) بزانە، (قَدر)ی خوات لا چەندە، بەو (نسبەت)ە لای خوا، بە(قدر)ین. خوامان لا بێ(قدر)ە، بۆیە لای خوا بێ(قدر)ین ﴿بِئْسَ ٱلِاسْمُ﴾ ناوو ناوبانگی خراپ ﴿ٱلْفُسُوقُ بَعْدَ ٱلْإِيمَـٰنِ﴾ (ایمان)ی بە ڕاستی و بە (قوّەت) لە ناو دڵا، وەکی (رادیۆ) (تموّجات) ئەدا، بو (أطراف)؛ هەموو (أعضا) بۆ چاکە (مُسَخَّر) ئەکا دڵ بە (ایمان) (إصلاح) ئەبێ، کە دڵ (إصلاح) بوو، (أعضا)ی تریش هەموو (إصلاح)یان ئەبێ؛ دوای (ایمان) هینان، (عُذر) چیە؟ دوای (استماع)ی ئەو (آیات)ە، (مسلّمان) ئەڵێن: "چی؟" دوای (آداب)ی (قورآن) و (آداب)ی (رسالەت) پەناە، (مسلّمان) دوای چی ئەکەون؟ (ایمان)ی (صحیح) (اکسیر)ی (أعظم)ە؛ (ایمان)ی (راسخ) (حقیقةً) کەمە؛ (مؤمن)ی (فاسق) بو (قیامەت) (عائدی) خوایە؛ (أمّا) بۆ (دنیا) —خوا ئەزانێ— گەلێ (فاسق)ی (واهەن)، بە (درجات) بۆ(اسلامەت)ی، بۆ (اهل)ی (ایمان) لە (کافر) خراپترن؛ (حقّاً): (فسق) و (ایمان) لێک دوورن؛ گر بوونەوەیان نابێ؛ مەگەر لای (ایمان) دا لە نگێنی؛ بلّێ: "(ایمان)م هەیە بە خوا، (لا اله الا الله محمد رسول الله)" (أمّا) هەر بەدە؛ ئی کەم، پف لە (شمع) و (تف) لە (حەیتان)ە؛ کەوایی بە خوای دوورە. (حقّاً) (تربیە)مان لە گەڵ (تربیە)ی (قورآن) (مناسبە)ی نەمایە ﴿وَمَن لَّمْ يَتُبْ﴾ ئەوەی پێی (مُتّصِف)بێ وە (توبە) نەکا ﴿فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿١١﴾﴾ (أنّه) (ظلم) (حصر)ە، لەسەر وان ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ لە (بین)ی منداڵە کوردان، ناوی ئەو (سورەت)ە (یاأیّها الذینَ آمَنُوا) وە ناوێ جوان؛ (سورەت)ی (مُؤمِن)، (صورەت)ی (مؤمن) (تصویر) ئەکا، (صورەت)ی (اجتماعی) بێ (خَلَلْ) ﴿ٱجْتَنِبُوا۟ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ﴾ (خصوص) لەگەڵ (عائلە) دڵ کرمێ مەبن ئەگەر دڵت لەکەسێ نا(امین) بوو؛ هەر (حرکە)یە (بیکا)، لە (علیە)ی خۆتی ئەزانی. ژنەکی لەگەڵ پیاوێ ببینی،

دەر (حالّ) دلّت بۆ (ظنّ)ی (خراپ) ئەڕوا؛ (عائلە)ت قسەیە بکا؛ بلّێی: "ئەوە دۆستی هەیە، خۆڕایی نیە" هەتا دلّ بە (ایمان) (صاف)تربێ، (ظنّ)ی (سوء) کەمتر ئەبێ؛ (فی الحقیقة) (مَظَنّ)ە، کەم ئەبێ؛ بەلّێ (احتراس) (لازم)ە؛ خۆمەهاوێ، (مَظانّ)ی (سوء) (أمّا) لە (طرف) (عائلە)؛ لام وەیە، ئەگەر ئەو لە تۆ (امین) بێ؛ تۆ لەوی (امین) بە. (فی الحقیقە) بێ (إنصافی)یە خۆت بەرەلّاکەی، ژن (مادّی) و (معنوی) بخەیتە (قفص) (أمّا) بزانە، دلّ کرمێ بوون، لە گەلّ (غیرەت) جودایە — بە(عبارەت)ی (ئاوروپایی) هەلّ مەخەلّەتێ؛ لە (رسول)ی (کبریا) (منقول)ە (سێ شت (لازمات)ی (أمّەت)ە: (طیر)ە؛ ئەها قەلّ قیڕی؛ خوجوستەی هینا، ناچین بو (سفر) —(ڕەحمەتی لێ بێ) (حمەاغا) (عجایب) بوو، لەگەلّ پشمین؛ بۆ (سفر)ێ (حاضر) ئەبوو، بەڕاستی یا بەقەستی —یەکێ یەکجار بپشمیبا، ئەی گوت: "(صبر)ی هێنا، ئەمڕۆ ناڕۆین - (والحسدُ)؛ (حساب) ناکرێن (حسود)؛ (و (سوءُالظّن)؛ (عرض)یان کرد: چارەچیە؟ فەرمووی: "مەگەڕێوە لە ئیشی خۆت، بە (تَطَیُّر)؛ (استغفار) بکە، لە (حسادەت)؛ (دائم) لەیادی خوا بە، دوای (ظن) مەکەوە؛ بلّێی: "(الاّ) وایە دوشمنە؛ چی وو چۆن، (مقابلە)ی ئەکەم دا دوایێ پێی ئەکەم. ﴿إِنَّ بَعۡضَ ٱلظَّنِّ إِثۡمٞ﴾ (بعض) بە(اكثر)یش (صدق)ی دێ؛ (أمّا) ئەگەر (بعض)ێ، (وَلَوْ) زۆر نەبێ لە (ظن) کە گوناه بێ لازمە لە زۆری خو بپارێزی، مەبادا تووشی کەمەکەی ببێ. لە (اهل)ی (لوغەت) وەرئەگیرێ: (ئەلف)ی (اثم) (أصلی)یە، (مُنقلب) نیە، لە (واو). لێرە (زمحشری) ئەفەرموێ: لە (واو)ە؛" (كَأَنَّهُ) (عَمَل) ئەشکێنێ؛ لە (لۆغەت)دا ئەلّێ: وَثَمَهُ: كَسَرَهُ وَدَقَّهُ (لكن) (كسر)ی ئێرە، (مَعنوی)یە؛ (أمّا) وەکی ئەلّێن: "(تصاریف)ی (دلالەت) ئەکا، لە (أصالەت)ی (همزە)؛ وە (باب)یشیان جودایە؛ (أثِمَ) لە (باب)ی (رابع)ە؛ (وَثَمَ) لە (باب)ی

(ثانی)یە ﴿وَلَا تَجَسَّسُوا﴾ جوست و جۆ و (تَفَحُّصْ) مەکەن، بۆ (عَیب)ی خەڵکی بە (دەرخستن)؛ (أمّا) (جاسوس)ی بۆ (اخبار) وەرگرتنی دوشمن، لە (حرب) و (مەڕب) (لازم)ە؛ وە (جاسوس) بۆ (حفظ)ی (شخص)ێ وەکی (عبدالحمید خان)ی —(ڕەحمەتی لێ بێ)— (حقیقةً) شتێ (خراپ)ە (عالَم) ئەکەوێتە (إضطراب)؛ (خۆشی) (لذّەت) نابینێ لە (حیات)ی، ئەوانی (جاسوس)شن، ماڵی گەلێ کەس بەخۆڕایی وێران ئەکەن؛ (حتّی) لە (زمان)ی وی، وای لێ هاتبوو ژن و مێرد، لێک (امین) نەبوون؛ گەلێ ژن (جاسوس)ی، سەر مێردی خۆیان بوون؛ ئەوجا تەماشای ئەم (حیات)ەکە! (اسلامیەت) وا لە (قضا) ئەخوازێ، پادشاهو (رعیّە) و (ارکان)ی (دوڵەت) لێک (امین) بن؛ بەو (نوع)ە (مشغولی) بە یەکتری لە (مصالح)یان (غافل) ئەکا؛ ئاوروپایی بو (تَجَسس) لە (زمان)ی (حرب)، (حشر)یان کرد؛ ئەوان ئافرەتیان ئەهەناردن؛ ئافرەتی وا، کە بە (حسن)ی (مکّاری) (غَلَبە)ی بە (قوماندا‌ران)آنی ئەکردو بەڵێ، لە هەموو (جهەت) ئەمرۆ ئەوان پێشەوان؛ ئێش پێک دێنن. (بعض)ە قسە ئەکەن، (دائر)یە (تَجسُّس)، (نسبەت)ی بۆ (فاروق) ئەدەن؛ گۆی یالە (عَسْعَس)ەی گەڕاوە؛ گوێی لە دەنگی پیاوێ بوە؛ دیلانەی ووتیە؛ (حضرەت)ی (عمر) بەسەرکەوتیە؛ دیتیەتی؛ ژن و (خمر)ی لابوە؛ فەرموویەتی: یا عَدُوَّالله؛ وا گومانت ئەبرد؛ خوا ئەت پۆشی" ئەویش ووتیەتی: یا امیر المؤمنین، (عَجَلە)ە مەکە؛ من گوناهەکم کردیە، تۆ سێ: (تجسّس)، بە دەرکە نەهاتن، بێ — (استئذان) (داخل) بوون" ئەو (نوع)ە (دَوریە) وابزانم، بۆ (حضرەت)ی (عمر)ی (جاسوسی) نیە؛ (امیر المؤمنین)ێکی بو (استراحەت) و (امن)ی (عام)، خۆی وەکی پۆلیس، لە شەوا بگەڕێ، بۆی هەیە، بۆ (إصلاح)، بەو (نوع)ە ڕەفتار بفەرموێ؛ (لکن) بۆ (غیر)ی ئەو (نوع)ە (ذات)ە نەبوە، دەرکە کردنەوەی، ئابڕوو بردن و (تعییر) و (تعییب). (خلاصە)، (تحریر)ی (تجسّس) پێ ئەوەێ؛ تا (شکر)ی نەبێ،

من لە (روایەت)آن، سەرە دەری ناکەم ﴿وَلَا يَغۡتَب بَّعۡضُكُم بَعۡضًاۚ﴾ (غەیبەت) هەموو کەس ئەزانی، بیکا؛ وەلام وەیە، ئەیزانی چیە؟ (غەیبەت)- چ لە (غیابی)، چ لە (حضوری) (أمّا) ئەبا، ئی بەرەورووو، ناوەکی تریان بۆ دانابا؛ چ هەروا بە هەوەس، چ بۆ (فساد) و (افساد)، زۆر (خراپ)ە؛ بۆ تێکدانی (ئولف) و (ترکیب)ی (اجتماعی). زوبانی (غیّاب) وەکی (مقص)ە؛ ئەیبڕی؛ ئەگەر (کبیرَە) نەبێ، وەک (اکبر الکبائر) (ضرر)ی (عمومی)یە، (ضرر)ی (شدیدە) (انسان) بێ (محاکمە)یە، ناوی کەسێ بە (خراپ)ە، ئێنن (انسان) (بُغض)ی ئەکەوێتە دڵی؛ (وَلَوْ) خۆشی (خراپ) بێ؛ (نفرەت)ی ئەکەوێتە (قلب)ی؛ (خاصَّةً) (غەیبەت)ی (مُلا)ی (مُدَّرِس)، (ذات)ێ (مُصلِح) (عالِم) (محروم) ئەکا، لە (استفادە)؛ وەکی (قریش) (غەیبەت)ی (رسول الله)یان ئەکرد؛ لە ئاییندە و ڕەوەندە، ئەبوون، بە (عدّو) و بەدخوای (رسالەت)، چ جاێ، بە (خدمەت)ی بگەن. (انسان) خۆی نەگری لە (غەیبەت)؛ وای لێ دێ، قسەی بەد لە (حق) خوا و (رسول)ی خوای ئەکات؛ (کافر) و (ماڵ) وێران ئەبێ، لە (ملا) (قسم)ێ ئەفەرموون: "(غەیبەت) (صغیرە)یە؛ (أمّا) (إصرار) لەسەر (صغیرە)، (کبیرە)یە" (غەیبەت)کەر، بە جارێ دووجار، (اکتفا) ناکا؛ (قوم)ێ بەڕاستی (أُخوّەت)ی (ایمان)یان لە (بین)آبێ، یەکدیان خۆش ئەوێ؛ (خێر)یان (خێر)ە؛ (شەڕ)یان (شەڕ)ە؛ (غەیبەت)ی یەک ناکەن؛ بە ڵکوو بە (إصلاح)ی یەک خەریک ئەبن؛ (امر)ی بە (معروف)، (نهی) لە (مُنکرَ) (اجری) ئەکەن. (دِقّەت) کەن، (جناب)ی (حق) چۆن (تصویر)ی (غەیبەت) ئەکا ﴿أَيُحِبُّ أَحَدُكُمۡ أَن يَأۡكُلَ لَحۡمَ أَخِيهِ مَيۡتٗا﴾ ئەمە ئەبێ؛ (قحط) و (غلا)، (شدّەت) ئەکا، چ نابێ، بێ خۆن؛ (حتّی) کەلاکە بارگیرو کەریش دەست ناکەوی؛ (معاذالله) برایە ئەمرێ، ئەویدی گۆشتی ئەخوا چ خواردنەکە لە چ (وەقت)ێ دایە؟ ئایا کەس ئەو (حاڵ)ەی پێ خۆشە؟ لە

گرانی (١٣٣٦) ئەمە ڕووی‌دا؛ خوایە نەبێتەوە، (بَشَر) جارێتر ئەمە نەبینی ﴿فَكَرِهْتُمُوهُ﴾ (اولّین) و (آخرین) (ذَمّ)ی (غەیبەت) بکەن، نایەگەینە، ئەم (آیەت)ە؛ شتەکیش (نقل) ئەکەن، لە (ابن عباس) (ﷺ) ((غەیبەت) پێ خۆری سەگانە، لە (انسان)آن)؛ (واقعاً) (انسان)ی (مؤمن) تا ئەگاتە (غەیبەت)ی (انسان)ی (مؤمن) (مرحله) و (منازل)ی لە (بَین)آیە؛ لو لەو هەموو (مَهامّ)ە بازدەی، بۆ (غەیبەت)ی (مسلّمان) (حقیقةً) خۆی نیە. شتەک هەیە زۆر نا خوشترە؛ (ادانی) (أسافل)، (غەیبەت)ی (اعالی)، (أعاظم) ئەکەن؛ بازاری لە (سیاسەت) و (تدبیر)ی (مُلك) و (احکام)ی (شرعی) ئەدوێن ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ خۆی لێ بپارێزن، لە (قهر)ی بترسن ﴿إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾﴾ ئەگەر کەسێ (خراپ) پشتان کا، (ڕەحم)ی پێ بکەن، بە(وجە)ی (حسن) چارەی بکەن؛ بە چەنەبازی، زوبان درازی چ ناکرێ خراپتر ئەبێ. (دائر) بە (نزول)ی (آیەت)، (بعض)ێ (روایات) هەن؛ ئەوەی (غەیبەت) و (نقص)ی (ذات)ی گەورەی وەکی (ابوبکر) و (عمر)ی تیابێ؛ (قبولّ)ی ناکەم؛ وە (حقیقةً) (مِنْ أوّلِ السُّورَةِ إلى هُنا) ئەو (اسباب)ی لەلاڕا هیناویانە، بێ (لزوم)ە؛ (خصوص) بەدخواهانی (اسلام)، (اعادی) (أعاظم)ی (أصحاب). چ (خوارج) چ (دواخل)— (إنتظار)ی (فرصەت) ئەکەن، لە خوایانە بە هانەکیان ببێ، بۆ (طعن) لە بوزر گەورانی یارانی (رسول)ی (اکرم).

(عُلما)ی (شرع) —لە(بعض)ە جێ— (جواز)ی (غەیبەت)یان دواە؛ (أمّا) وەکی (جواز)ی (اکل)ی (مَیْتَە) بە (ضرورەت) و (قَدر)ی (ضرورەت)، (مُقیَّدَە)؛ ئەوەی (شریعەت) لە بەر (ضرورەت)، (جواز)ی بدا، ئەبێ لە (درجە)ی (ضرورەت) (تجاوز) نەکا؛ (اکل)ی (مَیْتە)، بۆ (مَجبوری) بە قَدَر (سَدّ)ی (رَمق)، (جائز)ە، زێتر (حرام)ە؛ (جرح) و (تعدیل) بۆ (شاهد) بۆ (اثبات) و (تحقّق)ی (حدیث) و (درجە)ی

(قوّەت) و (ضعف)ي، لە (ضروريات)ی (عموميە)؛ (خصوص) (حديث)؛ (إحتياط) (لازم)ە بۆ (إستنباط)ی (حُكم)ی (شرعی) -كە بلّێين: ئەوە (حُكم)ی (الله)ە، لە (حديث) وەرگيرايە"- لەگەڵ (تعارض)، (ترجيح) (لازم)ە، وە (الاّ) (تعطيل)ە؛ (حُكم) (بأحَدِ المُتساوِيَينِ دوُنَ الأخَر) بە (مُحال) (حساب)ە؛ (مع أنّە) يەكانەی (سبب) لە (قبولّ) نەكردنی (حديث)ی (اكثر)ی (رجال)ی (حديث)، لە (جهەت)ی (سوء)ی (حافظە)يە، كەميان لە (سوء)ی (تربيە)يە بۆ (قبولّ)ی (حديث) (قواعد)يان دانەنابا، (شريعەت) تێک و پێک ئەچوو؛ لە سەر ئەو (تَقيّدات)ەش، (حديث)ی (موضوع)يان زۆرە؛ ئەگەر وانەبا، پڕی (دنيا) ئەبوو؛ (حديث)ی ڕاست لەناو ئەچوو ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَـٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ﴾ (خطاب) (عامّە) بۆ (بَشَر)؛ (نشات)ی (عمومی) لە نێرو مێ يەكە؛ (أصل) يەک (نفس)ە؛

(بنـی آدە م أعـضای يـەكـديگـەرەنـد
كـی دە ر آفەرينەش زويەک گەوهەرەند)

﴿وَجَعَلۡنَـٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ﴾ پاش (كثرەت) و (تشكلات)ی (عشيرەت) و لێک جودابوونەوەی تيرە تيرە (عَداوەت) و (بَغضای)يان كەوتە (بَين)؛ ئەوە، (پيران)ە، ئەمە (مەنگوڕ)ە؛ ئەو (مامەش)ە؛ ئەوە (ئاكۆ)يە؛ ئەوە (پشدەری)يە، ئەمە (بەردەری)، شەڕو شۆڕ و تالاّن و بڕۆ بوو؛ (سبحان الله) (حكومەت) -بۆ (مصالح)- (تقسيم)ی شاری ئەكا، بە گەڕەک؛ وەكی (كۆيە): (بايزاغا)، (قەلاّت)، (بەفريقەندی)، (هەواو)، ئەمانە وێكڕا ئەبنە (عدو)؛ (مع أنّە) ئەمە بۆ (تعارُف)ە.

لە (پاش) (تَشُعب)ی (تشكّلات)ی (دُوَلی)، (مخالفات)ی (سياسەت)؛ (تشكّلات)ی (اديان) و (مذاهب). (خلاصە) چ بە (أوضاع)ی (طبيعی)، چ بە (أوضاع)ی (شرعی) (بشر) وا (تفرقە) بوون، نەيەتە (حَدّ) و (حساب)

سەروەری (کائنات) –(رحمةً للعالمین)– دەرکەی (نُبوّەت) بەست؛ (حقاً) (خیر)ێ (عظیم) بو بۆ (بَشَر)؛ (لکن) ئەوانەی (میل)یان لە (تفرقە) و (تَفَوُّق)ە ئەوا دەرکەی (فساد) ئەکەنەوە. خۆری دەرکەی (ولایەت)یش زوو بەسترابا؛ ئەو دەرکەش نەئەکرایەوە؛ وە هەر (شعب)ێ وە هەر تیرەیە، وە هەر (طائفە)یە، بە (قومیّەت) و (نسب)ی خۆی ئەنازێ؛ (غیر)ی کوردی بەستەزیان، پەیامبەرێکی نەبوو، تا بەندانی پێ هەڵا بڵێن. وابزانم لە هەموو کەس زیاتر خۆی هەڵداتەوە (بنی اسرائیلی)ن؛ وە (انگیز)یش لەوان دانامێنی؛ (أمّا) ئەمانە بۆفن ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ﴾ (إتّقاء) لە (اخلاق)ی (سوء)، لە (سوء)ی (تربیە)؛ لە (تعرّض) لە (انساب) و (ناموس) و (شرف)؛ (إتّقاء) لە (اختقار) لە (اعمال)ی (دنائەت) کارانە، لە (ماڵ)ی (حرام)، لە (سفاهەت)، لە (جهالەت)؛ (أسْعی النّاس) بۆ (تزکیە) و (تصفیە)ی (نفس)، (إتّقاء)ە، لە (إطاعە)ی (امر) لە (اجتناب)ی (نهی). (شرط)وەیە، (تقوی) تێک نەدەن (تلبیس) نەکەن؛ چاکە بە خراپە، خراپە بە چاکە نەگۆڕن (عالَم)ی (إسلامیّەت) (مُربّی)یان نیە، کەس (کتێب)ێ لە (کُتُب)ی (اخلاق) ناخوونی، (تربیە) وەر ناگرێ بە (صرف) و (نحو)، (نفس) پاک نابێ، گۆی یا (جهەت)ی (تزکیە)ی (نفس)یان دا بە شێخان؛ نا (شکر)ی نەبێ، خۆی بێ (تربیە) و (تزکیە) و (اخلاق) و (عقل) و (علم) و (حکمەت)، (تربیە) چۆن ئەدا؛ (مع هذا) (کبر) و (عُجب) و (انانیەت) لەویدا (تجسّم) ئەکا. داکێکیشمان نیە؛ بە لای لایەی ناو لانکی (دەماغ) مان پوختە بکا؛ (بَعْدَهُ) (تربیە)یە باش بدا لە ناو جەماتی بە (ادەب) و گەورەیی. (شاعر)ی (ملّی) شمان نیە، (رجال)ی (الوا العزم)مان زۆر گەرەکە، (أمّا) کەمن، ئەگەر بۆیرم ئەڵێم: "نین."

(تخالف)ی (احزابی) بە جارێ تێکی دا؛ (میل)ی (مخالفە) و (مُنازعە) لە (شِدّەت) دایە؛ (مُختَرِع)مان نیە؛ نەختی لە (طبیعیّات) ئەخوێنن؛ بەس

(عقیدە)یان پیّی ئەگۆرِیّ، دوای ناکەون، لە (طبیعەت) (استفادە) بکەن وەکی (غربی) یان –لە (سیّئات)– (اقتدی) بە (غرب) ئەکەن، لە (حسنات)، نا (إطلاق)ی (حریّەت) لە (جهەت)ی (تقیید) –بە (سُنّەت)و (بدعەت)– لەلایە، یەکی ئێمەی خست؛ (زێدە) (حُبّ) و (ایمان)ی (بعض)یّ (ملا)یانی ڕابردی (اثر)یّ (خراپ)ی دا؛ بەلّیّ (امتیاز)ی (بعض)یّ لەسەر (بعض)یّ هەیە؛ لە (أساس)ی (فطرەت)؛ (أمّا) ئەوە نابیّ، بیکەینە (باعث)ی (کبر) و (أنانیّەت) و (تحقیر)؛ بەلّکوو ئەوانە (عالی)ن (سعی)کەن، بۆ (إصلاح)ی ئەوانەی لەخۆ بەرەژێر، چارەیە بکەن؛ (ترقی) یان پیّ بدەن، نەیەلّن (خسار)بن.

(إنسان)یّ بوو (مستي)یە فەندی ناو، کورِێکی هەبوو، ناو (هوشیار) (لکن) (هوشیار مەستی) تەڕ بوو، (انسان)یّ (ادیب) بوو؛ لە (خدمەت) (ملا)ی بابم (حکایەت)ێکی گێڕاوە گویّیا: لەسەر (مسألە)یە (إداری)، (ملا)یە (شیعە) بۆ (شاە) ئەنووسی؛

(ئـــەزان دادە یـــەزدان تـــورا پادشاهی
کی ئاسایشي خەلق بەر خود کونی فرض
وە گەرنیّ توو بەر مولک حَقّی نەداری
وَلـــلـــە مـــلـــک السّـــموات و الارض)

(الهی) ئەو (أمّەت)ە لەسەر ئەم (حالّ)ە، چۆن (علاج) ئەکریّ؟ ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ بە (علم) و (قدرەت) و (تدبیر) و (مرحمەت)ی خۆت، چارەیە بکەی، بۆ (مسلّمان)آن نەختیّ بێنەوە سەرخۆ.

ئەمڕۆ لە (مدارس)ی (رسمیە) بە منداڵان ئەلّێن: (اساس)ی (انسان) لە مەیموونە؛ (بَنی عمّ)ان لەگەلّ (شەمپانزی) (داروین) وە ئەلّێن: "بە (قاعدە)ی (نشا) و (ارتقاء) (ترقی) کردیە، بوویتە (انسان)" باشە باوابیّ، (أمّا) پێشیان بلّێن: "(مادام) (طبیعەت) (ترقّی) دایە (أصل)ی

ئێمە، كردی بەو (انسان)ە؛ (عاقل) و (عالم) و (مدبّر) (حكيم) و (سياسّی) و (قائد) و (مُخترِع) و (مُدَوِّن)ی (علوم) و (قواعد) و (قوانين) و (اخلاق)ی (زكيّە)؛ ئێوەش خەريک بن؛ (ترقی)كەن مەگەڕێنەوە، بۆ (حيوانی)؛ بەبێ (تربيە)ی و بێ (اخلاقی) خۆتان مەكەنەوە، مەيموون؛ وە (الاّ) ئەو (نوع)ە (تعليم)ە بۆ (انسان) زۆر (ضرر)ە. زۆر جاران ئەڵێم: "(بعض)ە (احكام)ی .(دينی) هەن —(اَلعياذُ بالله)— (ولَوْ) بڵێين: "دوورن"- لە گە لێ (احكام)ی (طيّعون)آن چاترە، بۆ (حُسن)ی (تربيە) باشترە؛ كەسێ (ايمان)ی بە (علم) و ئاگاداری خوا بێ (تاثير)ی تێ بكا؛ نەختێ (حيا)ی هەبێ، لە گەلەک (سيّئات)ی ئەگێڕێتەوە؛ مەگەر (غايەت) (درجە)، (ميل)ی (قوّەت) بستێنێ؛ (لكن) (قسم)ێ ئەمەش لەڕێ لائەدەن؛ (وجە) كيتری بۆ ئەدۆزنەوە" لێرەش چەند (حديث) (نقل) ئەكەن (دائر) بە (نسبەت)ی (نَسب)ی، بۆ (حضرەت)ی (رسالەت)؛ (لكن) لەگەڵ (آيەت) لێک دوورن؛ بەڵێ (انتساب) بۆ (حضرەت)ی (رسالەت) پەناه —ئەگەر خۆی (قطع)ی نەكات— (غايەت) باشە، (منقبە)يە گەورەيە. (لاشک) ئەوەی (آل و بيت)ی (نبوی)بێ، بە قسان هەڵناخەڵەتێ؛ بە (حسب)، (نسب)ی خۆی (اثبات) ئەكا. ئەگەر (إنصاف)كا، (نسبەت) بۆ (رسول الله)ی (جودايە)، لەگەڵ (نسبەت) بۆ (محمد بن عبدالله هاشمی قُرشی)؛ (محمّد رسول الله والذين آمنوا معه؛ أشدّاءُ على الكفّار، رُحماءُ بينَهُم) ئەمەيە (نسبەت)ی (رسالەتی) ﴿قَالَتِ ٱلۡأَعۡرَابُ ءَامَنَّاۖ﴾ (عشيرەت)ێ، دووسێيە ئەبێ؛ (أمّا) هەمووی (لازم) نيە (مُجاهد) ئەڵێ: لە (حق) (بنی اسد) (نازل) بوە" (قيل): (مزينە)؛ (جهينە)، (اشجع)، (غفار)؛ بەڵێ، ئەبێ قسە لە (واقعە)؛ (روايەت) (سند)ی بە (قوّەت) و (معنا)ی (منقول)ی (معقول) بێ، زۆر باشە؛ (مقصد)يان لەم قسە (جَلب)ی (مَغْنَم) بوە ﴿قُل لَّمۡ تُؤۡمِنُواْ﴾ (ايمان)تان نەيە نايە؛ بەدرۆ مەڵێن: "(آمنا) ﴿وَلَٰكِن

قُولُوٓاْ أَسۡلَمۡنَا﴾ (تسلیم) بوین؛ واتان (مصلحەت) دی یە؛ (نوعاً ما) ئەگەر وا بڵێین؛ ڕاستە؛ نافەرموێ: "ولکنْ أسْلَمْتُم" خۆرلیی نیە ﴿وَلَمَّا يَدۡخُلِ ٱلۡإِيمَٰنُ فِي قُلُوبِكُمۡۖ﴾ (حینما) (ایمان) نەچوویێتە ناو دڵتان؛ بڵێین: "اسلمنا مەڵێن: "آمنّا" ئەگەر بەڕاستی (ایمان)تان بەخوای بوو با؛ کە (مافی الضمیر) ئەزانێ، واتان نەدەگوت. (حقیقةً) تا (ایمان) لە دڵاچێ نەگری (دەعْوا)ی (ایمان) خۆی نیە، کە چووە ناو دڵ، نایەتەدەر وەکی (هرَقل) ئەڵێ: "(بشاشەت)ی (ایمان)، کە چوە ناو دڵ، (صاحب)ی (مُرتَد) نابێ، ناگەڕێتەوە"، (حیات)ی لەپێ ناو دادەنێ ﴿وَإِن تُطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ﴾ بە (ایمان) و بە (إخلاص) ﴿لَا يَلِتۡكُم مِّنۡ أَعۡمَٰلِكُمۡ شَيۡـًٔاۚ﴾ (یعنی) لە (أجْر)ی (نقص) نابێ؛ (قاموس) ئەڵێ: وَلَت يلِتُ (قاعدە)یە، (واو) لە (بَین)ی (حرف)ی (مضارعەت) و (کسر) فڕێ ئەدرێ؛ کە وابێ (مُعْتَلُّ الْفا)یە؛ وە (ألَتَ)ەش ئەفەرموێ هەردوو بە (معنا) (نقصان) و (مُعتَدی)ن؛ وە لە (لَیْتَ): (لاتَ، یَلیتُ)، وە (یَلُوتُ) ئەفەموێ؛ کەوابێ، (اجوف)ە هەم (یائی)، هەم (واوی)؛ وەئەڵێ: ما ألاتَهُ شَيْئً: (ما نَقَصَهُ). (ممکن)ە بڵێین: "بۆ (اسلام)یش، ئەگەر (خدمەت) بکەن، (اجر) و (غنیمە) وەرئەگرن؛ بێ (نقص) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ١٤﴾ ئێوەش (أیّها المؤمنون) (بالنّسبە) وابن. من (بعض)ێ جوو ئەبینم، زگم پێ یان ئەسوتێ؛ (فقیر)، کەم (عقل)، (مطیع)ی (مالم)؛ تۆباڵیان بە ملی (معلم)یان ﴿إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ﴾ (ایمان)ێ (صحیح) –(دلخل القلوب) ﴿ثُمَّ لَمۡ يَرۡتَابُواْ﴾ لە (شدائد) و (زلازل)– (في السَّرّاءِ والضَّرّاءِ)، وما زادَهُمْ إلاّ إیماناً وتَسْلیماً) ﴿وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ﴾ (جهاد) بۆ (ماڵ) ناکەن، ﴿وَأَنفُسِهِمۡ﴾ لەبەر (سلامەت)ی و (امن) و ئاسایش نەبێ، (ایمان)یان ﴿فِي

سَبِيلِ ٱللَّهِۚ﴾ (اعلا)ی (کلمه)؛ (حفظ)ی (شرف) (بَشَری): نێری، مێیه ﴿أُوْلَٰٓئِكَ﴾ ئەوانەی (مُتَّصِفْ) بەو (صفات)ە، (ایمان)ان وابێ ﴿هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ١٥﴾ (باقی)تر درۆزنن؛ (وَالله) وایه؛ (دین) ڕوویی له (إنقراض) بێ (معاذ الله)، (ملا) بێنه برِانەوه؛ (أهمیّەت) نەدەن؛ (صلوات)ی لێدەن، (مولود)آن بکەن، بەخوا ئەمه (مؤمنی نیه (هاموو، پا هەندەر هەندەر، زرم زرم، لرمه لرم) (مقابل)ی (سعی) (اجانب) بۆ (اعلا)ی خۆیان، به (ایمان) (حساب)ە؟ (اساساً) (قشری)یه، لای (مسلّمان)آن، بوه (روح)ی (ایمان) و (اسلام). و ئێمه (مؤمن) ین، (مسلّمان)ین، (أمّەت)ی (خیر البشر)ین، خۆشه ویستین ﴿قُلْ أَتُعَلِّمُونَ ٱللَّهَ بِدِينِكُمْ﴾ (ألْعیاذُ بِالله) خوا نازانی ئێوه (خبر)ی ئەدەنێ؟ به (دین) و (ایمان)ی (کامل)تان؛ ڕاست و دروست! وەکی (هندو)کان، ڕوو له ڕۆژێ ئەکەن، سبەینه و ئێواره، تا (خبر) بداته خوای؛ ئەمانه (عبادەت) ئەکەن؛ (سبحان الله) له (دوران)ی (شمس) – (یعنی) (دائماً) له (جهەت)ێ له (جهات)ێ (أرض) دیاره؛ له ولاتێ ئاوائەبێ، له ولاتی دی هەڵدێ (أظهرُ من الشّمس)ە؛ ئەو (اعتقاد)ەش هەر له جێی خۆیەتی! وادەر ئەکەوێ – (سواد)ی (أعظم)، له (بَشر)– دەست له (اعتقادیات)ی خۆی بەرنادا؛ (وَلَوْ بَدِيهِيُّ الْبُطْلَانْ) بێ؛ ئیتر (مقابل)ی (حکما)ی (طبیعەت) بلێین: "چی؟! ﴿وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِۚ﴾ (عُلویّ) و (سُفلی)، (کُلّی) و (جُزئی)، (علم)ی (تفصیلی) ﴿وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ١٦﴾ (علم)ی کوو (عامّه)؛ (واش) (بالغ)ه (نافذ)ه، به (قوەت)ه، بێ (شائبه)ی (نقص)ە؛ به (علم)ی (ماهیَّتی) به (علم)ی (تصدیق) و (جزم) به (احوال)، به (علم)ی (عملی)، (صانعی) (إحاطه)ی دلوه، به هەمووشت ﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ

أَسْلَمُواْ﴾ (منّەت)ت لەسەر ئەکەن، کە (مسلّمان) بووین ﴿قُل لَّا تَمُنُّواْ عَلَيَّ إِسْلَـٰمَكُم﴾ (منّەت) لەسەر من دامەنێن، بە (مسلّمان) بوونتان ﴿بَلِ ٱللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَىٰكُمْ لِلْإِيمَـٰنِ﴾ ئەوەی (ایمان) بێنێ، ئەو (ممنون) ئەبێ، ئەزانێ، (قدر) و (قیمەت)ی (ایمان) چیە؟ آنزیادە، ئەوانەی (زکا)ی (نفس) و (نزاکەت)یان هەیە؛ خۆیان ئەناسن، (قدر)ی (بشریەت) ئەزانن، ئەوان زۆر (ممنون) و (مسرور) و (مُتَشکِّر)ی خودان، کە (مَشَرَّف) بووین، بە (ایمان)؛ بە (ایمان) بە (واحدنیەت)ی (الهی)، (انسان) لە چ (زلّەت)ێ ئەکەوێتە چ (عزّەت)ێ، (أمّا) ئەو خۆشیە، بو ئەوانەیە، کە (عزّەت)ی (نفس)یان هەبێ؛ (دەخیل)ە کەم، بە ناوی (تزکیە)ی (نفسی) خۆتان (رەزیل) و ڕسوا نەکەن؛ دێن و دەچن، هەڵئەپەڕن، تڕان بەر ئەدەن گۆی یا (داخل)ی (طریق) بووین؛ هەتکی (نفس) ئەکەن؛ (دەخیل)ەکەم بە ناوی (تواضع)، مەبنە (ڕیا)کار، ئاگاتان لەخۆ بێ؛ (حقائق) و (جوهر)ی (عقل)تان لێ نەگۆڕن؛ بە (دقّەت) بنۆڕن؛ (حیّال) نۆڕن؛ یەکی وەک (موسولینی)، (هتلر)، ئەگەر (کُرە)ی (أرض) وەک (فوتبۆل) بخەنە، بەر (قدم)یان؛ لام هیچ نین، (مادام) کوڕ نووش بۆ (صورەت)ی (مریمە) ببەن بۆ (عزّەت)ی (نفس) —لام گاوانێ (مسلّمان) لە (امپراتۆر)ی (مسیحی) بالاترە؛ (حقّ)ی (رسول)؛ لە (حقّ)ی باب و داک زێترە، (وکذا...) (حقّ)ی (استاد)ی بە (حق) زۆرە؛ لە (جهل) بۆ (علم)ت بێنێ، جای (تَشکر)ە؛ (أمّا) (علم)ی (نافع)؛ (مع تربیە). من ئەگەرچی زۆر بە (تربیە) نیم؛ (أمّا) لام وەیە، (قیمەت)ی (انسان) (حُسن)ی (تربیە) و (عزّەت)ی (نفس)ە؛ چ (ملک)، چ (صدر)ی (أعظم)، چ (علاّمە)ی (دور)آن، چ (قطب)ی (زمان)، ئەگەر (حُسن)ی (تربیە)ی نەبێ، لام گشتی هیچە؛ خوا (منّەت) لەسەر ئێوەدا دەنێ، ئێوەش (مع الممنونیەت) (قبولّ)ی ئەکەن ﴿إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿١٧﴾﴾ (ومن شکر فانما یشکر لنفسه، ومن کفر فان الله

غنی حمید) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ غَيۡبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ﴾ (حتّی) ئەو (مُیول)ی کە لە (صاحب)ی بزرە، ئەو (احوال)ی (وراثی) کە لە (نفس) یا (کامنَە)؛ ئەوەی (مشاعر) نای گرێ، لای ئەو (معلوم)ە ﴿وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ۝١٨﴾ (سرّ) و (علَنی) (جَوارحیّ) و (جبانی)، بە (إخلاص) و بە (ریایی)، بە ڕاست و بە درۆیی؛ نازانم چۆن (مدح)ی ئەم (سورەت)ە بکەم؟ (رُوات) بە (خصوص) چیان لە (حق) (نقل) نەکردیە (مع أنّه) بۆ (حیات)ی (اسلامی) لە (نهایەت) (قیمەت)ە ستایش تەواو نابێ؛ (لکن) زوو (اهمال) کرا، ئەتوانم بڵێم: (مادام) هەندەی لێ دوور کەوتنەوە، کوو هێشتیان لە (قورآن)دا بمێنێ؟" (لکن) بە (تاویل) و (تحویل) دڵی خۆیان دایەوە، خۆیان لێ (نجات)دا. وام زانیە، لە (مدارس)ی (رسمی) (امر)درایە: ئەم (سورەت) و (سورەت)ی (لُقمان)، (تلامذە)کان لەبەری کەن، زۆر (مسرور) بووم؛ (لکن) (شرط) تێ گەیاندنە؛ کێ تێیان گەیەنێ؟ بەڵێ، (لازم)ە، (اوّل) بە (علم) (ثُمَّ) بە (عمل) مندالآن تێ بگەیەنین، بەڵکو (انسان)آن پێ بگەیەنین؛ (حقّاً) ئەم (سورەت)ە؛ بۆ (معنویات) بۆ دڵ گرتنی (انسان) (فتح)ێ (عظیم)ە، ئەم (سورەت)ەیە، ئەوەی (عمل)ی پێ بکا، گوناهی (ما تَقَدَّم)ی (عفو) ئەبێ، (وَما تَأَخّر)ی نابێ (جناب)ی (مقلِّب)ی (قلوب) —(باحسن الأسلوب)؛ دڵی (مسڵمان)آن بێنێتە سەر (هدایەت)ی (کامله)؛ بە (أُخوەت)ی (اسلامی) بیان هۆنێتەوە؛ وە زوو بەخێر و (سلامەت)ی (مسڵمان)آن (نتیجە)یە بداتە (حرب)ی (حاضری) (آمین) تەواو بوو، با (وجود)ی تا بنووسی، تەواو نابێ.

(تفسیر)ی (سورە)ی (حجرات) پێش نیوەڕۆی شەموو (١٥)ەی (محّرم)، (١١)ەی شباطی رومی ١٩٤١ م–١٢٥٩ھ (نَوبە)ی (سورە)ی (ق)ە، (الهی) (سَبَب)ی چ بوو؟ (علی العموم) لە (مجد)ی (قورآن) (محروم) بووین؛ لام یەکانە دوو (سبب)ی تێک هەڵ کێشە، (اوّلاً): ئەوانەی

بە (قوّەت) و گەورەو دوژمنی (دین) (دوام)یان بوو، درەنگ (زائل) بوون؛ (ثانیاً) لەگەڵ ئەمەش، (جناب)ی (رسول) زووی (وفات) کرد؛ تازە (مسلمان)ەکانی بە زۆر، (طول)ی (صحبەت)یان نەبوو، (تاثیر)یان کەم بوو، (مُقابلە)ی (مُیول) و (عَنعنات)ی (قومیّەت)ی نەکرد؛ قوّەت و (ضبط)ی (عُمر)ی نە بازووتر برکانیان (انفلاق)ی ئەکرد (استحکامات)ی (ایمان) و (أُخُوّەت) و (مساوات) و (حرّیّەت)ی (نزیە)یان بەر (هوا) ئەکرد.

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿قٓ﴾ (انسان) ڕائەوەستێ، (حیرەت) ئەی گرێ ﴿وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡمَجِيدِ ۝١﴾ (تَحیُّر) ئەکا، ئەوانە چۆن خۆیان لە (مجد) و (شرف)ی (قورآن) (محروم) کرد؛ (ایمان)یان پێ نەیەنا؟ بەڵێ، بەڵێ (ناقل)آنی (آثار) و (ڕاوی)یانی (اخبار)، ئێمەیان ڕاکێشا بۆ چیای (قاف)؛ (جبال)و (بحار)ی (اوهام) و (خیالات)ی (اسرائیلیات)؛ (قُرافی)؛ (ملا)یە (قدیم)ە ئەفەرموێ: "(دلیل) لەسەر (وجود)ی کێوی (قاف) نیە" دیارە ئەوەی وترایە، (حدیث)ی (نبوی) نین؛ (رحمة الله)ی (علیه وعلی أمثاله) (سیّدی آلووسی)ش فەرموودەی (قُرافی) (اختیار) ئەکات؛ (حقیقةً) ئەمڕۆ (معلوم) بوە، وەک چیای (قفقاسیا)ی و (قەندیلی مام ئاکۆ)یان کە چیای (قاف) وەکی دەڵێن؛ نیە؛ دیارە لە (زمان)ی (سیّدی آلووسی) (ئاورووپی) (دەور)ی عەردیان دایە، لە (بَرّ) و لە (بَحر)؛ لە (أیّام)ی وی (طیّارە) نەبوە، دهەنا ئەی فەرموو: "لە (هوا)ش" وەی هاوار، چەند (مسلّمان)ی بەستەزمان، لە پاش ئەم (کشفیات)ە، لە دڵدا وەرگەڕان، نەیان دەزانی، ئەو (روایات)ە (حدیث) نین، هەڵبەستن؛ (مع الأسف) دڵیان لە (حق) (رسالەت)ی (رسول)ی (اکرم)، گۆڕا ئێمەیان (مشغول) کرد، بە صوفیان، بە دجال و کەری بەکیوی قاف بە (یاجوج) و (ماجوج) و (مساحە)ی

(أرض)یان و (کثرەت)ی (عدد)یان؛ بە هاتنی (مهدی)، (نزول)ی (عیسی)؛ وە گەلێ (خرافات) -(خصوص)- (ملائکەت)ی زەلام زەلام بەقەد (دنیا) و (مافیها)؛ شاخدار و کلکدار؛ (العیاذُ باللە) بردنیان، بۆ (عالم)ێ (غیب)، (لوح المحفوظ) ئاگامان لە (ارشاد)ی (قورآن) لە (حُسن)ی (تربیە)، لە ئاگاداری (أُمَم) و (کثرەت)ی دوشمنی (دین)؛ (قوّەت) و (عُدَد) و (عَدد)یان، (تدابیر) و (مؤامرات)یان نەما؛ بەگژ یەکدی داچووین؛ (عاقبەت) وەکی ئەبینین، تێ چووین؛ نە(عسکر)، نە(قُوّەت)، نە(أسطول)، نە (طیّارە)، نە(تۆپ)، لە حوشتر بەر بووینەوە؛ وە ئەڵێین: هۆپ، هۆپ! (علم)ی (صانعی)مان نەبوو، (قیل) و (قال)ی (حکایەت) خوانان، گشتی (هبا) دەرچوو؛ (زلزلە) لە ماسیی؟ لە گایە؟ لە (مَلَك)ە؟ دەماری (أرض)ی بە کێوی (قاف)ەوە، (مربوط)ە؟ دەماری ئاگر ئەی هەژێنێ؟ هەر چەند نەختەکمان لە(حکما)ی (یونانی) وەرگرت، (أمّا) لە کەمێ‌ی و (تقلید) داما؛ خۆمان نەچووین بۆ (اختراع)؛ وە ئەوەی شتەکی بزانیبا؛ لە (علم)ی (طبیعەت) (تکفیر)یان ئەکرد؛ نە (مَجد)ی (دین) نە(مجد)ی (دنیا)! سوێند بە (قورآن)ی (مجید)، لەگەڵ (إنَ أکرمَکَم عِنْد اللهِ أتقاکمُ) چەند جوانە؛ (مجد) و (شرف) و (گەورەیی)، بە (إتّباع)ی (قورآن)ە؛ ئەگەر (شرف)ی (آبا)شی هەبێ؛ (فَهُوَ مَجْدٌ عَلی مَجْدٍ) بنۆڕە ئەم (سورەت)ە؛ هەر چەند (مَکّی) بێ لەگەڵ (سورە)ی (حُجرات) چەند (مربوط)ە. (قورآن) (مَجید)ە؛ تۆ (مُنذر)ی؛ (هادی)، (ذی شرف)ی؛ (قصور) لەئێوەوە نیە ﴿بَلْ عَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ﴾ لە خۆیان؛ لە(عرەب)، لە (بَشَر)؛ گوێیا ئەبێ (رسول) (مَلَك) بێ؛ (عجایب) ئەوانە (مَلَك) ئەناسن؟ یەکێ بێ، بڵێ: من (مَلَك)م، خوا بە(رسولی) ناردوومی ئەڵێن: چی؟" (علامەت)ی (صدق)ی ئەبێ، لایان چ بێ؟ ئەوساش ئەڵێن: "درۆیە"؛ نە(رسول)ی نە(مَلَك)ی وادیارە (کیف)یان لەگەڵ

(رسالەت) نایە ﴿فَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا شَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٢﴾﴾ دیارە (عاجبات)ی یان لە زیندی بوونەوە دێ؛ وایە: مردین؛ (حظ) بەزیندی بوونەوە ناکەن. ئەگەر بە (روح)ی (ایمان) زیندی بووبانەوە، ئەوجا بۆ (حیات)ی (آبدی) (سعی)یان ئەکرد؛ بۆ (حیات)ی (آخرەت) (حیات)ی (دنیا)یان ئەبەخشی ﴿أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا﴾ زیندی ئەکرێ ینەوە؟ ﴿ذَٰلِكَ رَجْعٌۢ بَعِيدٌ ﴿٣﴾﴾ (انسان) نازانێ، ئەو (کافر)آنە، چ بووین؟ (انکار)ی (بَعث)یان لەبەر چ کردیە؟ بە(محالّ)یان زانیە؟ ئەوان (محالّ)یان لەکن هەیە؟ (فرق)ی (ممکن) و (محالّ) و (بعید)ی ئەکەن؟ نازانن، (بَدن)ی (انسان) لەچەند (عناصر) (مُرکّب)ە، کوو (ترکیب) کرا؛ کوو لەبار یەک دێتەدەر؛ هەروا سەرسەری، بەدرۆیان زانیە؛ (انکار)یان کردیە. (سبحان الله) (بشر) بە(إفراط) و(تفریط)ن؛ (قسم)ێ (اعادە) بە (محال) ئەزانن؛ بەرخێ لە (ملا)یان ئەڵێن: "(کائنات) لە(عرش) تا(فرش)؛ (کُلّ)ی (آن)، (محو) ئەبێتەوە؛ یەکێتر (ایجاد) ئەکرێ. ئەو (عالَم)ەی کە (مُستمرُّ الوُجود) ئەزاندرێ؛ (مُستمرُّ الوُجودُ) نیە؛ بە(تعاقب)ی (امثال) و (اخیار) ئەگەڕێ "(قسم)ێ ئەڵێن: (أعراض) (مُتَجدّدَە) ئەوڕەنگ و بەنگ و (کَمْ) و (کیف)ی (کائنات) —(اناً فآناً) ئەفەوتێ، ئەبێتەوە؛ ئەوفەتێ، ئەبێتەوە (حکیم) ئەڵێ: "بە(غیر)ی (بعض)ی (امور)ی (تافهە) و (نسبیّە)؛ (باقی) ئەوەی (موجود) بی، نافەوتێ؛ بەس (جمع) و (تفریق)ە"؛ (مادام) (جمع) و (تفریق) بێ، ئەوەی (تفریق)ی (اجزا) بکا، ئەتوانێ گریشی کاتەوە. گر کردنەوەی (اجزاء)، لای (عالم)ی، (قادر)ی، (استاذ)ی (أعظم)ی (کیمیاء) (سهل)ە ﴿قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنقُصُ ٱلْأَرْضُ مِنْهُمْ﴾ ئەی خوا؛ (تحویل) ئەبێتەوە بەخۆڵ؛ ئەویش و ئەوەی لە (هوا)دا دەمینێ؛ هەمووی ئەزانی؛ (أرض) هەندە گەورە نیە؛ شتی تیا بزربێ؛ بە (نظر) (شمس) دانە هەنارێکە (والأرضُ جميعاً قبضته يومَ القيامة) ﴿وَعِندَنَا كِتَٰبٌ حَفِيظٌۢ ﴿٤﴾﴾

ئەمە (کتاب)ە کە (أکونی) تیای ئەمێنێ؛ (لوح المحفوظ) (عَین)ی (أشیا)ی تیا نابێ؛ دیارە (عناصر)ی (انسان) نافەوتێ، بڵاو ئەبێتەوە، خڕ ئەکرێتەوە. ئەگەر بچمە (کَتم)ی (عَدَم) هاتنەوە نیە، (خلق)یێ سەریەخۆ ئەبێ؛ خۆماندی کردن، بە (اثبات)ی (اعادە)ی (معدوم)ی (صرف)، بێ هوودەیە ﴿بَلۡ كَذَّبُواْ بِٱلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡ﴾ ناتوانن (قبولّ)ی (حق) بکەن، (مُقیَّد) بن بە (آداب) و (محاسِن)ی (دین) (تکذیب)ی ئەکەن؛ چیتر نیە ﴿فَهُمۡ فِيٓ أَمۡرٖ مَّرِيجٍ ۝٥﴾ شتێ، (مُضطرب) بە (قَلَق)؛ ئەمە (سحر)ە؛ ئەمە (کلام)ی (مجنون)ە ئەمە (أساطیر)ە، ئەمە پێی گوترایە ﴿أَفَلَمۡ يَنظُرُوٓاْ﴾ (انسان)ی بێ (بَصیرەت) وەکی (حیوان) شت ئەبینێ؛ (لکن) (تأمّل)ی تێ ناکا، چیە؟ چی تیدایە؟ (عالَم)ی (اجرام)ی (سماوی) ئەبینێ؛ گوێ لە (عُلما)ی (هەیئەت) کە، کە چ ئەڵێن؟ چ (حقائق) و (دقائق)ی (صُنع)ی (إظهار) ئەکەن؛ کە (ملا)یە زۆر بە (قوەت) نەبێ، (فهم)ی قسەیان) ناکا (ملا)یانی (دین) لە (زمان)ی (عظمەت)یان، ڕیشە خەندەیان بە (قول)ی (حکما) (طبیعەت) و (فلک) و (سائر)ی (علوم)ی (عقلیّە) ئەکرد؛ (لکن) ئیش گۆڕا؛ وردە، وردە، (قول)ی (عُلما)ی (طبیعەت) دێتە جێ، (ظاهر) ئەبێ؛ (رؤسا)ی (دین)، (مُقابل)ی (ملحدین) ناتوانن، فڕە بکەن، ئەڵێن: (کافر)ن، (مُلحد)ن؛ پەکیان پێ ناکەوێ" بۆفی (اکثر)یان لای (عَوام)یش دەرکەوتوە؛ ناچار (مُداری) ئەکەن؛ (ملا)ی دیانان خوا بە قوربانی (حُکما)یەکانی (غرب)یان کا؛ وە (الآ) نەدەمان؛ ئایا (نظر)یان نەکردیە؟ ﴿إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَوۡقَهُمۡ﴾ (بالغرض) ئەگەر بڵێین: "ئەو (لون)ە شینە، (لَون)ی (سما)یە؛ ئاسمانەکان لێک (تفریق) نابن، (الآ) بە (کواکب) نەبێ؛ لە (اختلاف)ی (جهەت) و (مقدار)ی (حرکە)یان (عدد)ی (افلاک)یان (تقدیر) کردیە (اوائل)ی (فلکیّون)آن، بەبەر (بعض)ە (أنظار)یێ (دقیقە)، (اجزا)ی (فلک)یان (ترتیب) داوە؛ (مُمثّل) و (خارج المرکز) و (تَدویر) و

(جَوَزه هرّ) و (مائل) (طبیعی) (نظر)ی (عوام) بەو (دقائقه) ناگا؛ (ذاتاً) (مقصد)ی (قورآن) (جلب)ی (صاحب)ی (أنظار)ه (وَإلاّ) ئەوانە لەکوێ؟ (نظر) له (ملکوت)ی (سماوات) له کێ؟ کەسێ له (علم)ێ بزانێ، قسەی لێ بکا، به (جَرح) و (تَعدیل) و (مَنع) و (مُعارضه)، خۆشه؛ (أمّا) چی لێ ئەزانی وه (انکار)ی بکا، (انکار)ی بێ (دَلیل) بێ (معنا)یه. (حُکما)ی (جدید)، (اقوال)ی (حکما)ی (قدیم)یان (رد) کردیتەوه، به (دلیل)، باشه؛ (أمّا) (مُجَرّد) به (لفظ) چ نیه؛ بنۆڕن ﴿كَيۡفَ بَنَيۡنَٰهَا﴾ بڵندمان کردیه (محکم)؛ بەڵێ ئەوەی (نظر)ێ بکا –(وَلَوْ) زۆر بەهێز نەبێ ئەزانی، ئەو (وضع) و(صُنع)ه، (صانع)ێکی (عظیم)ی پێ ئەوێ (لکن) هەتا (دقائق)ی (صُنع)و (ایجاد) بزانێ (ایمان)ی به (عُلوی) (صانع) (محکم) ئەبێ. (فلکیّون)ی (عصر) هەندێ (مسائل) (ابراز) ئەکەن؛ (مُدهشه)، (مثلاً) ئەڵێن: هەموو رۆژی (٣٦٠) ملیون (طن)، له(شمس) (نقصان) ئەبێ لەکێوه؟ ئەم (نقص)ه تاکەی (دوام) ئەکا؟ لەگەڵ ئەو(تناقُص)ەش، (مع إنّه) (شمس)ی ئێمه (نظر) به(شمس)ەکانی تر گچکەیه. نا(شکر)ی نەبێ، (ملیون)ەک و (ربع)ی (ملیون)ێ له (أرض) گەورەتره! (أرض) به ئاوەوه، پریشکێ بوه، لەو جودا بوویتەوه. بزانن چۆنمان (بنا) کردیه ﴿وَزَيَّنَّٰهَا﴾ به(کواکب)، بۆ چاوداران؛ به دڵ، بۆ (عُلما)ی به مەراق؛ ئەبێ چ بێ؟ چۆن (احوال)ی ئەم (کائنات)ه بزانین؟ خەوو خۆراکیان لێ هەڵئەگرێ؛ (کشف)ی (حقائق)یان لا خۆش ئەکا وەکی (ایمان)؛ به چەند (مشقّەت) و (مصرف) (رَصَد) دروست. ئەکەن؛ چەند (عمر)ێ (صرف) ئەکەن، تا (احوال)ی (کوکب)ێ ئەهێنه (تحریر)؛ (قیاس)ی ئەم (زینەت)ه، لەو (زینەت)ه ناکرێ ﴿وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٖ ٦﴾ کون و کارێژگی نیه؛ (یعنی) (سالِمه) له (عیوب) (عُلما)ی (هەیئەت)ی (قدیم) ئەڵێن: "(افلاک) وەکی پیازی یەک له(دَور)ی یەکه، (مُتّصل)ن، (بین)یان نیه"

(لکن) (علما)ی (جدید) ئەم (فَلَكَ)ەیان لانیە؛ هەر (کوکب)ە —وەکی (أرض) (مساحه)کی هەیە، تیای (جَوَلان) ئەکا؛ وە بە (قوّە)ی (تجاذب) و (تدافع) ڕاوەستاین، (تصادم) ناکەن ﴿وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَـٰهَا﴾ (أنّه) ڕامان خستیە، (بَسط)مان دایە. ئەمە وەکی ئەڵێن؛ (منافی) نیە لەگەڵ (کرُەیەتی) (حِسیّ)؛ (مجموع)ی خرِە؛ هەزار دەشت و (صحرا)ی تیایە، (لکن) دەشتەکانیش (مَیل)ە و (کُری)ن؛ لەدەشتی (هەولیر)ێ جوان دەرئەکەوێ؛ لە دێیە ئەچی بۆدێیە؛ بێ چیاو گردو باسکی بڵند؛ (اوّل)ی لێت دیارنیە؛ چەندێ دەڕۆی ئەوجا دێت، لێ بەدەر ئەکەوێ، نازانم (حُکما)ی (جدید) کە ئەڵێن: "لە (شمس) جودا بوویتەوە؛ (اوّلاً) (مائع)ی (ناری) بوە؛ دوایە (قشر)ی پەیدا کردیە؛ وردە وردە گەورە بوو، تا گەیەتە (حالّ)ی (حیات)ی (نبات)ی"؛ لایان (قطعی)یە، یا (ظنّ)ێ (قَوی)یە؟ لام وەیە، بە (قطعی) (اثبات)ی (مُشکل)ە ﴿وَأَلْقَيْنَا فِيهَا﴾ لە (أرض)ی ﴿رَوَٰسِيَ﴾ (جبال)ی (ثَوابِت) کە (أرض)ی پێگران ئەبێ، وە (توازن) ئەکا، بۆ (سَیر) و (دەور)ەدانی، بێ (إضطراب) ﴿وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ﴾ لە (ازواج)ی (نباتات)؛ یا بە (معنا) (صنف) بێ، قەی نیە ئەویش نێر و مێن ﴿بَهِيجٍ ۝٧﴾ (حُسن) و (فرح) و (سرور) ئەدا بە (ناظِر). (قاموس) ئەلێ: "(تَباهَجَ الرَّوْضُ- كَثُرَ نَورُهُ) وایە، کە گوڵی زۆر بوو (سرور)ێ زۆر ئەدا؛ (خصوص) گوڵی ئێستا —(ماشاء الله)— (عالَم) مەراقیەتی ﴿تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۝٨﴾ ئەوانەی بە (تفکّر) (رجوع) بەلای خوا بکەن؛ ئیدی یا تێ نا (فکر)ن یا ئەی دەنە (طبیعەت)؛ (واقعاً) (ئاوروپایی) خەریکن بۆ (تربیە)ی گوڵ و میوەجات؛ سێو و بەهێ هەرمێی (ئەمەریقا) دێتە (بغدا)؛ (حقیقةً) (انسان) (تحیّر) ئەکا، چۆنی (تربیە) ئەدەن؟! کەوابێ، دیارە (طبیعەت) بەڕەلای کەی، زۆر شتی جوان و

(مُنتظم) نادا؛ (واقعاً) (طبیعەت) خەریکی زۆر و بۆرییە؛ خەریکی کەمی و (تحسین) نیە؛ (حقّ الإنصاف) (اعمال)ی (طبیعەت) زۆر نا (مُنتظمە)؛ من (کیف)م بە (طبیعەت) نایە، (انکار)یش ناکەم؛ "ئەڵێم: (مُسَخَّرَه): ئەوەی (علم) و (قُدرەت)ی هەبێ، (إصلاح)ی ئەکات. ومن لام وەیە، (ایمان) بەخوا (فَوق)ی (کُلّ)ی شتە؛ وە بنۆڕە (کائنات)، (سعی) بکە، (استفادە)ی (مادّی) و (معنوی) لێ وەربگرە؛ (أمّا) وەکی (ملا) ئەڵێن؛ "خوا ئەی کاو بەس" وانا؛ بەڵێ: (آمَنّا بِالله) خوا ئەی کا؛ بزانم چۆنی ئەکا؟ بە (تجربە) خەریک بە لە (ایمان) بەخوا، کەس (ضرر) ناکا؛ پەکی ئێش و کارو (علم) و (عمل) و (اختراع) و (صنعەت) ناکەوێ (غایەت)ی (نظریە)ی (ملا)یە، زۆر (مُوافق) نەبێ، لەبەر ئەمە (خۆت) لەخوا بۆ (محروم) ئەکەی؟ بۆ یەکەتی لەبەر یەکەتی؛ (ملا)ی (مؤمن)ی (اله)ی (طبیعی) (عاقل)ی (مُدَبِر)ی (سیاسی) زۆر پێ گەیشتبان لە (بین)ی خوا و (طبیعەت) (مُنافرە)یان نەهێشتبایە ﴿وَنَزَّلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ﴾ لە بڵندی ﴿مَآءً مُّبَـٰرَكًا﴾ بە (خێر) و (برکەت) و (نفع)؛ ئەمساڵ باران لە وڵاتی ئێمە، زۆر ئەباری؛ (قریب)ی دوومانگە؛ کەم ڕۆژێ وایە، خۆش بێ؛ (دائم) هەورە، چەند (إیّام)ی (مُتوالی) باران ئەبی؛ (وَقفە)یە ئەکا؛ (عَودە) ئەبێتەوە؛ خوا بی کاتە ، مایەی (برکەت) ﴿فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ﴾ بە ئاوە کە ﴿جَنَّـٰتٍ﴾ زۆر (انواع)ی باغ؛ دێمیش بارانی نەبێ، نابێ ﴿وَحَبَّ ٱلْحَصِيدِ ۝٩﴾ وەکی گەنم و جۆ و برنج. چەند جوانە، دانە دەڕوێنێ، ئەمانە شین ئەبن، پێ ئەگەن، ئەدورووێنەوە؛ بۆ (دنیا) و (دین) (استفادە)یان لێ ئەکرێ ﴿وَٱلنَّخْلَ بَاسِقَـٰتٍ﴾ بەرز، کە لەگەت، بەردار (کأنّه) ئاوسن ﴿لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ۝١٠﴾ (واقعاً) وشی خورما کە لەناو کیف دەرئەکەوی؛ زۆر (حکمت)ە؛ هوندرایەوە، بەسەر یەکدا چەسپای؛ (انسان) (حەیران) ئەبێ، لە (وضع) و

(ترتیب) و ڕەنگ و (ترکیب)ی؛ لە (غلاف)ی وشیەکەی ئاویٚ دەر دێنن؛ وەکی گوڵاوی، بۆ ژانە زگ باشە، من خواردیمەتەوە ﴿رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ﴾ (واقعاً) (عالم)ێکی پیٚ ئەژیە (نظر)ی (قورآن) بۆ (جهەت)ی (نفع)ی (عامّە) (خاصّە) ئی (زێدە) (ربط)ی بیٚ، بە (خلق) و (حیات)؛ وە (الآ) (بعض)ە (انواع)ی قەسپ هەیە؛ (غایەت) (لذیذ) و (ممتاز)ە تا (دقّەت)کەی، لە (عالَم)ی (توالد) و (تطور) (حیرەت)ت (زیاد) ئەبیٚ؛ بنۆڕە هێلکەی مریشک -(مثلاً)- ئەو زەردێنە، لە ناو سپێنە، پێستیٚ تەنک بە (دەور)یا، پێستیٚ ئەستوور، (إحاطە)ی هەمووی ئەدا؛ ئەو لوولە لوولە، لە (موقع)یٚ کوو دەر ئەکولّی؟ کوو ئەکەوێتە ناو هێلکەدان؟ (الهي) ئەمە کوو ئەکریٚ؟ مریشکی بەستەزمانیش، چ ئاگای لەو (عملیات)ە نیە، لە دەروونی ئەکریٚ؛ لەسەر هێلکە کورک ئەبیٚ، جووجیلە (خلق) ئەکریٚ نازانیٚ، چ دەکریٚ، وە چ ناکریٚ! (وکذا انسان) و (سائر)ی (طیور) و (حیوانات) ﴿وَأَحْيَيْنَا بِهِۦ﴾ بە ئاوی (مبارک) ﴿بَلْدَةً مَّيْتًا﴾ (أرض)ی مردی، هیشک و برینگ؛ ئەوانەی فەرموو: "مَيْتَةً" چ قەوما؟! (ذکر)ی (بلدە)، (تاویل) بە (مکان) و (بَلَد) بۆ نێرو میٚیە ئەمانە، چیە؟ ﴿كَذَٰلِكَ ٱلْخُرُوجُ ۝١١﴾ ئێوەش لەو جۆرە لە (أرض)ی دێنە دەریٚ؛ (یعنی) زیندی ئەبنەوە؛ (مادام) کی تۆ ولە (أرض)آبیٚ شین ئەبێتەوە ئێوەش، شین ئەبنەوە؛ (کیفیّەت) و (تفصیل)ی (عائد)ی ئەو (صانع)ەیە؛ (أمّا) ئەوانە (ایمان)ی پیٚ نایەنن ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ﴾ (معلوم)ە ﴿وَأَصْحَـٰبُ ٱلرَّسِّ﴾ کێن؟ (بخاری) ئەفەرموویٚ: (الرَسُّ: المَعْدَن؛ (جمع)ی وی (رِساس)ە" ئەبیٚ لە (معادن) ئیشیان کردبیٚ؛ یا (مالِك)ی (معادن) بووبن؛ بڵێم: چی؟! (خلیل) ئەڵیٚ: "بە بیری هەڵ ئەنرای ئەڵێن" (آبار)ی دەشتان، کەمیان هەڵدەندرێن. لە (عکرمە) (منقول)ە (قوم)یٚ بووین، (رسول)ی خۆیان، خستیتە، ناوبیر" لە

(قاموس) وەرئەگیرێ: لە (بقایا)ی (ثمود) بووین)؛ لە (ابن) (منقول)ە:" (بئر)ی باذربێجان)" (حاصل)ی (معلوم) نەبوو؛ (قیل)ێ ئەلّێ: "لەوانە بوون، (شُعیب) چوو بوە سەریان، بە (رسالەت)" (قیلَ): (قومُ حَنظلةَ بنُ صفوان)" ئەمە (خلافی)یە؛ هەیە، یان نا؟ ﴿وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَٰنُ لُوطٍ ﴿١٣﴾﴾ ژنی لەوان بوو؛ برایەتی لە (بین)آ پەیا بوو بوو ﴿وَأَصْحَٰبُ ٱلْأَيْكَةِ﴾ جەنگەلّستان ﴿وَقَوْمُ تُبَّعٍ﴾ (حُمَیری) ﴿كُلٌّ﴾ ئەوانە هەموویان؛ لە (ازمنە)ی (سابقە) ﴿كَذَّبَ ٱلرُّسُلَ﴾ کەم کەمیان (ایمان) هێناوە ﴿فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾﴾ بۆ وان (واجب) و (مُقرر) و (ثابت) بوو؛ بۆ ئەمانەش (ایمان) نەیەنن شتێ ئەبێ ﴿أَفَعَيِينَا بِٱلْخَلْقِ ٱلْأَوَّلِ﴾ ماندی بوو بین؟ (أنَّهُ الْعیاذُ بالله) لەبەر بێ هێزی (الە)ی (انکار)ی (بعث) ئەکەن؟ (قُدرەت) و (قُوّەت) و (عِلم)ی (کامل) و (شامل)ە —(لا یَتَغیَّر)ە (اعادە)ش (آهون)ە. بۆ (انکار)ی ئەکەن؟ ﴿بَلْ هُمْ فِى لَبْسٍ﴾ لە (خلط) و (شُبهە)دان، (اهل)ی (علم) نین بۆ (ابران)ی (حقائق)ی (علمیّە)— لە (طبیعیّات) و (إلهیّات) بدوێن ﴿مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾﴾ (بعض)ێ لە (اهل)ی (عِلم) کە (تصویری) شتەکیان پێ نەکرا، (انکاری) ئەکەن؛ ئەمە لە هەموو جێ باش نیە؛ ئێمە (مثلا) کە نەمانتوانی (تصویر)ی شتێ بکەین؛ (دائر) بە (صنع) و (ایجاد)؛ (حقّ)ی (انکار)مان نیە؛ زێرا لە (مقول)ەی (صانع)آن نین؛ خوا دەر (عهد)ی کردیە، (اعادە)ی (اموات) (وأنَّ عَلَیهِ النَّشْأةَ الأُخْرى) (بناءاً علیە) (اعتقاد)ی ئەکەم پەکم لە سەر (تصویر)ی نەکەوتیە؛ (أمّا) شتێ بزانم بە (بداهەت) (محالّ)ە؛ (قابل) نیە بۆم (تحریر) بکرێ؛ (ردّ)ی ئەکەم (وَلَوْ) (عیسی)ی (روح الله)؛ بی فەرمووێ.

(عرض) کرا، (بعض)ێ لە (اهل)ی (نظر) ئەلّێن: "(عالَم) (دائماً) (مُتَجَدِّد)ە؛ (جَواهر) و (أعراض)" (اشعری) ئەفەرموێ: "(أعراض)"

(شێخ)ی (ابن عربی) لە (فُصوص) (اشارە)یە، بۆ (نقص)ی (قول)ی (اشعری) ئەکا، بەو (آیة)ە وە ئەڵێ: "(مادام) (أعراض) (مُتَجَدِّدْ) بن؛ (مثلا)، (طول) و (عرض) و (عُمق) لە (اجسام) (مُتجدِّد) بن؛ دەبێ (اجسام)یش (مُتجدّد) بن" (لکن) (طول) و (عرض) و (عمق) لای (اشعری) (أعراض)ی (مُحقّقە) نین؛ (اجسام)ی (ذاتُ المفصل)ن؛ وەکی (حکما)ی (عصر) ئەڵێن: "(مُرکّب)ن، (اجزا)ی (صغیرە)" (عجایب)ە، شێخ ئەفەرموێ: "(فُصوص الحکم)م، لە (عالم)ی (بشارەت) لە (حضرەت)ی (رسول الله)ی وەرگریتە، هیچی ئی من نیە" (مع أنّە) ئاگای لە (قول)ی (مُتکلّمین) هەیە؛ ئەبێ پێغەمبەر (قول)ی (نظام)ی (قبوڵ) کردبێ؛ (مع أنّە) هەردوو (قول)، بێ (معنا) و (دلیل)ن ئەگەر (طول) و (تفصیل) بدەین، لە (تفسیر) دەرئەچین (کائنات) (مَستحرُّ الوجود)ە؛ (أوضاع) (مُتجدّد) و(مُتکَرِّرە)؛ (جمع) و(تفریقە)؛ (إنقطاع)ی (وجود) لە (ممکن) نابێ (وَلَوْ) (أزلی) نەبن، (اَبدی)ن. ئەو هەرا هەرای (بَعث) بۆ (دوام)ی ئێمەیە ﴿قٓ ۚ وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْمَجِيدِ ۝١ بَلْ عَجِبُوٓا۟ أَن جَآءَهُم﴾ وەک سرتە سرتی پڵپڵەی زێڕو زیو؛ ئەوەی بە دڵیابێ؛ ئەی زانین؛ وە (مدار)ی (انکار)ی، (معلوم)ی (کبریائی)یە ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ ۝١٦﴾ ڕەگی دەماری ملی؛ ئەو دەمارە (نهر الجسد)ی پێ ئەڵێن؛ لەلای مل (وَرید)ی پێ ئەڵێن؛ لە (جهەت)ی (قلب) (وتین)؛ لە (طرف)ی پشت (أبْهر)؛ لە قۆڵ و باسک (أکْحَل)، لە ڕان (عرقُ النَساء) وە یاخود، دوو دەمارن (مُتّصل)ن بە (وَتین)؛ ئەوکەسەی بە(دقّەت) بنۆڕێتە، دەمار و (عِرْق)ی (انسان)ی، (مجبوراً) (ایمان) بەخوا ئێنێ؛ بەشا دەمار و وردە دەمار، چۆن (بَدَن) بەخوێن ئاو ئەدا؛ چ (دَوران)ێ بەخوێنی (انسان)ی؛ (عظم)ی (انسان)ی (لحم)ی (انسان)ی (عروق)ی (انسان)ی، (تصویر) ئەکەن؟ (عقل) (حیران) ئەکا!

وەناسینی (عرب)ی (بَدَوی) بێ (عَلم)ی (تشریح) و (حضارەت)، بۆ ئەو دەمارانە؛ وە ناوی (مخصُوص) لێنانیان، (غریب)ە! لام چ (اهل)ی (لۆغەت) وایان (اقتدار) نەبوە؛ ئەفەرموون: "ئەو (کلام)ە (تمثیل)ە" (واقعاً) (قرب)ی (حقیقەت) بە (علم)ە. دووشت پێکەوە (مُتّصِل) بن، کە یەک نەزانن، لێک دوورن؛ وە زۆرلێک دووربن؛ کە یەک بناسن، ئاگایان لێک بێ، نێزیکن؛ (خُلاصە) هیچی لە (امور)ی (انسان) لێ بزرنابێ؛ ئەوانەی کە ئەڵێن: "لەخوا نێزیکن" بە (حُضور) و یادو ئاگاداری ی و (قطع)ی (علایق) و (رعایەت)ی (ادەب) نێزیکن؛ بە (مسافە) (قُرب) و (بُعد) نیە. خوا لە (مکان) و (جهەت) نیە؛ (ممکن)ە (وَلِیّ مُجَسَّمَە) بیکاتە (بَین)ی (مَکانی).

(جناب)ی (حق)، لە (حبل الورید) نێزیکترە، لە (انسان) ﴿إِذْ يَتَلَقَّى ٱلْمُتَلَقِّيَانِ﴾ لەو (حین)ی دا؛ وەکی (ابن جریر) (تقریر)ی ئەکا؛ (فائدە)ی ئەو (تَقْید)ە (دفع)ی (شُبهە)یە کە وانەزانن؛ ئەگەر (مَلَك)ی (مُوَكَّلْ) نەبن، خوا ئاگای لەئێوەو (خَبر)ی بە (اعمال)ی ئێوە نابێ؛ (غایەت)ی (لحکْمَةِ) (جناب)ی (حق)؛ داینـاوە (مَلَك) (دفتر)ی (اعمال)یان بگرن؛ (أَمّا) (ابنُ کثیر) ئەفەرموێ: "(نَحْنُ): (يَعْنى) (الْمَلئكَةُ)" بلێم: "چي؟!" وابزانم (مَلَك) ئاگای لە (مافى الضّمیر) نیە نە (کیفیّات)ی (راسِخة)، نە (غیر)ە (راسِخە)؛ ئەوانە (تَلَقّی) ئەکەن ﴿عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ ١٧﴾ (ابن کثیر) ئەڵێ: مُتَرَصِّدٌ (ملائکەت)ێ لای راست، (ملائکەت)ێ لای چەپ ئەبێ. (لکن) من (خیاڵ)ێ ئەکەم (انشاء الله) باشە؛ ئەو (مُتَلَقّا)آنەی لە ڕاست و چەپی یەک دادەنیشن؛ یا لەڕاست و چەپی (دین) (مُلاقات) ئەکەن؛ دوشمنەکانی (قورآن) و (روسول)ن؛ (مُلاقات) ئەکەن؛ بە زوباندرازی، (طعن) لە (قورآن)، (هذیان) لە (حق) (رسالەت) پەناە، بەڵکوو لە (حقّ)؛ (کبریائی)، خوا لەو (حال)ەدا، لە (انسان) —کە ئەوانیش لە (افراد)ی (انسان)ن لە ڕەگی ملیان نیزیکترە کە لەو قسانەدا، مل بۆ یەک درێژ

ئەکەن؛ مل بادەدەن؛ پەلک و ڕەگی ملیان، لە قسە کردن، پف ئەبێ، بای ئەکا ﴿مَّا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾﴾ با ئەوە (مَلَك) بێ، زۆریش (مُحتاجُ إلَيه)ی نیە؛ (دائماً) (مُراقبە)ی ئەکا؛ (أنّه) چاوی لێیە؛ (حاضر) و (مُهیّا) و گورج و گۆڵ و ئامادەیە. ئایا (اعمال)ی ئەنووسی؟ (خلافی)یە؛ (لکن) لێرە، بە خۆڕایی (حَصر)ی (ذکر)ی (لَفظ) ناکا. (ابن کثیر) ئەڵێ: (امام)ی (احمد) نەساغ بوو؛ ئەی ناڵاند؛ پێی گەیشت، لە (طاوس)ی (ملائکە)؛ ناڵەش ئەنووسن؛ ئیتر ناڵەی نەکرد" نازانم چی بەدەستەوەیە؟ (آیة) (دلالەت)ی لێ ناکا؛ بە(أنین) ناڵێن: "(قَول)" بە منداڵی (تصریف)مان پێ ئەگوترا؛ بە کوردی لەبەر؛ ئەم (شعر)ەم لەیادە:

(حرف)ی (علە) یاد کەردەم

ئەلف و واو و یایەرا

هەرکێرا دەردی ڕەسەد

ناچار گۆیەد ئای و ئۆو وایەرا

ئەمە ناچارییە. ئەڵێن: (انسان) بە ناڵەی؛ (أنّه) (شکایەت) لەخوا ئەکا (حاشا)؛ دیارە (مُراقبە)ی (مَلَك)، لەسەریان ئەمێنێ، تا (آن)ی مردن؛ (اقوال)یان ئەنووسن، تا (صَوْنُ نفس)یان ﴿وَجَآءَتْ سَكْرَةُ ٱلْمَوْتِ بِٱلْحَقِّ﴾ لەخۆچوونی مردنی، ئەو (حَقّ)ەی (انکار)ت ئەکرد، هێنای ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەو (حقّ)ە ﴿مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾﴾ (مَیل)ت لێ ئەکرد، (ابنُ کثیر) دوو (وجە) (نقل) ئەکا لە (ما): (مَوصول)ەیە (نافیە)یە؛ (خطاب) بۆ (مُنکر)ە، یا (عامّ)ە؟ لەمەش قسەیان هەیە. (أمّا) (نظر) بە (حَق)، (خطاب) بۆ ئەوانەی قسەیان لێیە؛ (یعنی) (مُکذّب)ەکانی بی، باشە؛ خوێندنەوەی (رسول الله) و (حضرەت)ی (ابوبکر)ی، (دلالەت) ناکا، کە (آیة) (عامّە)؛ بەڵێ: (سَکْرە) بۆ هەموانە، (طبیعیە)؛ (فقط) (مؤمن) (ایمان)ی بە (حق) هەیە (قبل)ەل هاتن، ئەزانێ؛ دێ؛ وە (إحضارات)ی بۆ ئەکا؛

(ممكن)ە (مُراد) (سَكر)ی (عمومی) بێ، لە (وقت)ی (إنقراض)؛ ئەوە (مناسب)ە، لە گەڵ ﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ﴾ كە ئەفەرموون: "(نفخ)ی (بعث)ە" یاخود (مَنْ ماتَ، فَقَدْ قامَتْ قیامتُهُ) (نفخ)یش وەكی (سكره)، (مُحَقّق) ئەبێ (أنَّهُ) بووە؛ (ذاتاً) (تسهیل) نواندنی (بعض)یّ (اشیا)یە (صعب)؛ (اعتقادی)یا (عملی)، (تاثیر)ی زۆرە بۆ (قبوڵ)ی وە (شروع) تێ كردنی ﴿ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ ٢٠﴾ تیای دێتە جێ ﴿وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ﴾ ئەڵێن: "(بَرّ) و (فاجِر)؛ (مؤمن) و (كافِر) ﴿مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ٢١﴾ (أمّا) (كیفیّەت)ی (سوق) جودایە؛ (لكن) (ممكن)ە (نظر) بە (مقام)، (تخصیص)ی بكەین بە (كافر)؛ (سائق) و (شهید)، كێن؟ (ملائكەت)ن؛ بەڵێ، هەموو شتمان هەر (ملائكەت)ە؛ ئەگەر ئەوان نەبان، (مُعطّل) بووین، لە (ادارە)ی (دُنیا) و (آخرەت)؛ (مادام) بعض)یّ ئەڵێن: (مُراد) لە (سائق)، (نفسیە)تی، وە لە (شاهد) (جوارح)ی" وە (ابوسلمە)ش بڵێ: (مراد) لە (سائق)ی (شیطان)ە منیش ئەڵێم: "(سائق) ئەو كەسەیە، (تَحریك) و (تَرغیب) و (تشویق)ی ئەو (نوع)ە كەسانە ئەدا، بۆ (شرّ)و (شقاوەت) و (تكذیب) و (عداوەت) و (طعن)؛ لە (دین)، لە (رسول)؛ (شهید) (رفیق) و (ملازِم) و (مُصاحب)یەتی، هەم (عەشرەت) وەهەم پیاوەكانی ئاگاداری (اسرار)ی ئەڵێن: "(طلحه)؛: "(مَحّا سائقٌ)" ئەخوێنێتەوە" (عەین) لە (ه)یّ (دەغم) كرایە؛ بوویتە (ح)یّی (مُشدَّدْ)، تەقا، لەوێ سەیرێ! بە خوای من (كیف)م، بەو (نوع)ە (قرائەت)ە، نایە؛ خۆزی (سیّد)یش وەكی (زمخشری) و (امثال)ی، ئەو جۆرە، (قرائەت)ەی (نقل) نەكردبایە ﴿لَّقَدۡ كُنتَ فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا﴾ ئەی (انسان)ی (جاحد) و (شبه)ی (جاحد)؛ یاخود (خطاب)ە، لەگەڵ (شخص) بێ (تعبیر)ی (نفس)؛ لێی (غافل) بووی، مەستی مەدامی (شهوات)؛ (سكره)یی (موت)ی (عقل) بووی ﴿فَكَشَفۡنَا عَنكَ

غِطَآءَكَ﴾ (حجاب)، (جناب)ی (حق)، بە دوو (نوع) (کشف)ی (حجاب) ئەکا؛ یەکێ بە (قول)ی (واقعە)، بە (مُکَمِّل)ی (تصویر)ی ئەکا؛ (کأنَّهُ إنسان) ئەی بینی، وە تیایەتی؛ ئەوەی (قابلیّەت)ی (ایمان)ی هەبێ؛ پەردەی (غفلەت)ی لەسەر دیدەیی (بصیرەت)ی لائەکەوێ؛ وە لە (قیامەت) –(بالفعل)– (إظهار)ی ئەکا؛ جێی (انکار) و مینکار نامینێ ﴿فَبَصَرُكَ﴾ (أيُّها الجاحِدْ) کت و کوّر ﴿ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٞ ٢٢﴾ ئەمڕۆ چاوت تیژە؛ وەک (شعاع)ی (رۆنتیکین) (نفوذ) ئەکا (نەیسابوری) لە (ابنُ زید)؛ (ابن کثیر) لە (زیدُ) و (ابن زیدُ)؛ (نقل) ئەکا: ((خطاب) بۆ (جناب)ی (رسالەت)ە) (أنَّهُ) لە (مقول)ەی (وَما کُنْتَ تَدْری ما الکتابَ)ە؛ (سیّد) لە(بحر) (نقل) ئەکا: (قول)ێ بۆ (زید بن أسلَمْ) لەو (آیة)ە هەیە، (حرام)ە (نقل)ی بەڵێ: قسەیە بەجێیە. (ابن کثیر) لە (ردّ)ی (زید)ی (أنَّهُ) ئەفەرموێ: "ئەمە (خِلاف)ێ (ظاهر)ە)" (سیّدی آلووسی) ئەفەرموێ: "(لعمری) ئەو (زعم)ە، (ساقط)ە؛ (مُوافقە)ی (سباق) و (سیاق) ناکا."

خۆزی بمزانیبا (سائق) و (شهید)ی (زید)ی چیە؟ بۆ ئەو (معنا)یە نابەجایە؛ وابزانم لە (قِصَر)ی (نَظر)ە؛ وەک (سیّد) (اشارە) ئەکا؛ ئەگەر لە (سیاق)ی بنۆڕیبا، ئەو (زعم)ەی نەدەبرد؛ (واقعاً) ئەگەر تەماشای (نظم) بکەن گەلێ قسە ناگوترێ؛ دوایە نۆڕیمە (تفسیر)ی (ابن جریر)؛ (تفصیل)ەکی هەیە؛ ئەگەر پێشدانم دیبا؛ (نقل)م ئەکرد؛ من زۆر (حظ ئەکەم، قسان) بگەیەنمەوە، (صاحب)ی خۆی؛ (أصل) بزر نەکرێ، چاکە ﴿وَقَالَ قَرِينُهُۥ﴾ هەمدەم و هەم (مشرب)ی؛ با (شیطان)بێ، (ذاتاً) (شیطان)ە، بە خوای (شیطان)ی (انسان)آن گەلێ لە (شیطان)ی دی (خراپ) ترە ﴿هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ٢٣﴾ خۆی ئامادە و (مُهیّا)یە؛ وەکی دوایە دەرئەکەوێ، وە لە (نُطق)ی (شیطان) (معلوم) بوە؛ (شیطان) (قرین)ی (سوء)ە، (قُوّەت)ی لەسەر (خەڵک)ی نیە؛ بانگیان ئەکەن؛ دوایان ئەکەون

﴿أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾﴾ (خطاب) بۆ (سائق) و (شهید)ە ـ چ (مَلَك)، چ (بَشر)؛ یا (خطاب) لەگەڵ (قرین) بێ؛ وە (قرین) (عبارەت) بێ، لە (سائق) و (شهید) چ (قَید)ی یە؟ (ذاتاً) ئەوان هاویشتیانە (جهنّم)؛ هەرچەند (انسان) ئامادەبێ، بۆ (خراپ)ە (أمّا) ئەگەر (قرین)ی باشی هەبێ، (نصیحەت)ی بکا، لە خراپانی ئەگێڕێتەوە، زۆر نا، کەم؛ بەو (درجە) نابێ بە (حەیدود). ئەوەی (سوق)ی (انسان) ئەکا، بۆ خراپە، هەمدەمی و یارو یاوەری ئەکا، ئەو ئەی هاوێتە ناو (جهنّم)، (دَرک)ی (اسفل). (بعض)ێ قسەیان لە (أُلْقیا) هەیە، فرێ درێن باشە (عنید)؛ (مبالغە)ی (عناد)ە؛ ئەوانەن؛ لە (مجادلە)و (مناظرە) لە (مقابل)ی (حق) (تمرد)و (عصیان) ئەکەن؛ (مراد)یان (إلْقای) (شُبە)یە (إظهار)ی (حق) نیە. لە (قاموس وەرئەگیرێ: (عناد) (ردّ)ی (حقّ)ە، لەگەڵ زانینی (حقْیەتی). ﴿مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ﴾ ئی چاک بێ، منشا)ی هەموو (خێر)آن بێ، (ایمان)ە؛ (منع)ی (خەڵک)ی ئەکا. لە (ایمان) و لە (زکات). (صدَقە) ﴿مُعْتَدٍ﴾ (ظالم) (مُتجاوز) لەئەندازە لە (حق) ﴿مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾﴾ (شاكٌ و شاكٌ فی أنَّهُ شاكٌ) ئەبێ (انسان) خۆی لە (مشرب)ی (سوفسطائی) دوور خا؛ (خصوص) لە (مقابلە)ی (بدیهیّات)؛ (إلْقا)ی (شُبهات)، ناڕەوایی، نابەجایی، نەخونجایی نەکا؛ وە لە (مسائل)ی (الهیە) وەکی (اثبات)ی (واجب)، بۆ (إظهار)ی (ملایەتی) خۆی، (تدقیقات)ی (واهیە)ی (واهمە)ی دوور، لە (اذهان)؛ (وارد) نەکاتە سەر (برهان)؛ ئەگەر بزانن (دلیل)ێ ناچێتە سەر، (اراد)ی ئەکەن ﴿الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ﴾ آن (أقْوی) (هوا)ی (نفس)ە ﴿فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾﴾ بە (نسبەت) (شدّەت)ی (کفر) و (عناد)ی؛ وا بزانم) (شیطان) (دەعوەت)ی (انسان) ئەکا، بۆ (شرك)؛ تا (اثبات)ی کا، (انسان) چەند (سفیل) و (دُون)ە ئەگەر

(علویەت)ێكی هەبا، چۆن (سَجدە)ی بۆ گاجووت و (أصنام) و (امثال)ی ئەبرد؟ خۆی هەندەلا سووک ئەبوو؛ خۆی سووک و بێ (قیمەت) ئەكرد؟ (انسان) (انسانیەت)ی لە مەیانەدا بێ (عزّەت)ی (نفس)ی هەبێ؛ نەوەک (شیطان) (تعزّز) و (کبر)؛ نەوەک (بعض)ی (تذلّل) و (دنائەت) ئەکا (کافر) ئەڵێ: "(الهی) خەتای (قرین)ی (سوء)م بوو، لە خشتەی بردم، هەڵی خەڵەتاندم" ﴿قَالَ قَرِينُهُۥ﴾ درۆ ئەکا ﴿رَبَّنَا مَآ أَطْغَيْتُهُۥ﴾ من نەم گێڕاوە، بە (طاغی) ﴿وَلَٰكِن كَانَ﴾ خۆی ﴿فِى ضَلَٰلٍۭ بَعِيدٍ ٢٧﴾ ڕوو لە (حق) نەبوو من گەلێ جارانم ووتیە: "(مادّە)یە (خبیث) لە دەروونی (انسان)ی دایە، (قط) نایەتە سەر ڕای؛ مەگەر بۆ یەکێ وەکی پێغەمبەر (ﷺ)؛ ئەگەر ئەو نەبێ، وە (قوّەت)ی (شهوانی)شی لەگەڵ نەبێ؛ (شیطان)ی بزر، (خارجی) چی پێ ناکرێ؛ لە دوورەوە با هەر بوەڕێ؛ (لکن) دەروونی دوشمنی (داخلي) تێکی داوە. هەندێ (قوّەت) هەن، لە (وەقت)ێ (ضعیف) ئەبێ؛ (انسان) (مەیلي) (مُقتَضی)ی (قوّەت)ەکەی نامێنێ؛ ئەوجا (تعجّب) ئەکا لە خۆی، من ئەو ئیشانەم بۆ کردیە؟ یاخود (فلان) و (فلان) (عَیب) نیە، بۆ وا ئەکەن؟ (أنّهُ) (دەور)ی خۆی لەیاد نەمایە؛ (حتّی) من لام وایە، (انسان) بە گەورەیی (عقل)ی (زیاد) ناکا، (لکن) (مُعارِض)ی زۆر بێ هێز ئەبن، ئەوجا (قوّەت)ی (عقل) چاتر دەر ئەکەوێ ﴿قَالَ﴾ (جناب)ی (حق) ئەفەرموێ ﴿لَا تَخْتَصِمُوا۟ لَدَىَّ﴾ لای من لە (مَوقف)، لەو (یَومُ الْوعَید)ەدا ﴿وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم﴾ لە (دُنیا) –(عَلی أْلسِنَةِ الرُسُل) ﴿بِٱلْوَعِيدِ ٢٨﴾ (ایمان)تان پێ نەیەنا ﴿مَا يُبَدَّلُ ٱلْقَوْلُ لَدَىَّ﴾ نە (قول)ی خۆی نە (قول)ی خەڵکی؛ نە ئەی گۆڕێ نە لێی ئەگۆڕێ؛ ئەگۆڕدرێ. (وَعْد) و (وَعید)ی (کبریائی) ناگۆڕێ؛ ئەوەی بە بەر (وعید)ی کەوت، (الآ) ئەی بینێ؛ (ممکن)ە (انسان) (کیف)ی بە قسەی (شێخ)ی (عربی) بێ؛ کە (تجویز)ی (خُلف)ی (وعید) ئەدا؛ (لکن) خۆی نیە؛ وەکی (شێخ علی

افندی) فەرمووی: کەسێ (دەعوا)ی (عبودیّەت) و (إخلاص) کا؛ چۆن (نسبەت)ی (تجویز)ی (خُلف) بۆ(جناب)ی (حق) ئەدا؟" ﴿وَمَآ أَنَا۠ بِظَلَّٰمٍ لِّلۡعَبِيدِ ٢٩﴾ (اَشاعره) ئەفەرموون: "هەرچی بیکا، (ظُلم) نیە" (مُمکن)ە ئەمە (مَذاق)ی (صۆفی)یانە بێ؛ ئەگەرچی (تَوجیه)ی ئەکەن؛ (سَیّد) هەرچی بە(عَبد)ی خۆی بکا (ظلم) نیە؛ لام وەیە (غضب) نیە؛ (أمّا) (ظلم) دیارە (وَلَوْ) لە (مملوک)یش بێ. قسە لە (قَهر) و (غَلبە) نیە (مَنْ یَمْلكُ مِنَ الله شَیْئاً؟) ئەمە (مقام)ێ ترە. ئێمە لە (عالَم)یَ (تکلیف) ئەدوێین؛ ئەگەر نەی کەنە (مُعتزلی) یا یەتی، ئەبێ شتێ هەبێ ئەگەر بیکا، (ظُلم) بێ، (شارع)ی (حَکیم) (ظُلم) ناکا، (وَلَوْ) بۆ (قاهر)ی (قَویّ)ی (واحد)ی بێ (مُعارِض)، (جائِز) بێ؛ لام وەیە (نِزاع) (لفظی)یە (اعتباری)یە؛ (جناب)ی (حق) هیچ (ظُلم)ی نیە ﴿يَوۡمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ ٱمۡتَلَأۡتِ﴾ ئەوێ ڕۆژێ، ڕۆژی (عدل)ە، هەر کەس بە(حَقّ)ی خۆی ئەگا؛ ئەو (عبید)ە، (ظلم)یان لەخۆ کرد (ظلوم) بوون؛ (جناب)ی (حق) بەهەر (طراز)ێ بێ، کە(سؤال) لە(جَهنّم) ئەکا؛ ئایا پڕ بووی؟ خۆی ئەزانێ؛ پڕ بوە، ئەبوە خورشی ماوە نەماوە؛ (لکن) بۆ (إظهار)ی (صدق)ی خۆی، یا (سعەت)ی (جهنّم) (سؤال) ئەفەرموێ ﴿وَتَقُولُ﴾ لە (جواب)دا ﴿هَلۡ مِن مَّزِيدٖ ٣٠﴾ چیدی مایە؟ تێر نەبوویمە؛ ئەگەر هەیە بابێ، یاخود پڕ بووم؛ تەواو؛ (أنّە) (زێدە)یی هەڵناگرێ ئەم دووقسەیان لێرە فەرمووە.

(بِنا) بە (روایەت)ی (بُخاری) و (مُسلم)، تا(جَبّار) (قَدم)ی نەهاوێتە ناو تێر نابێ؛ ئەوجا ئەڵێ: قَطْ، قَطْ؛ یاربّی" لەم (نوع)ە (حدیث)ە (بعض)ێ (یَفُرُّ) وە (یَمُرُّ) هەیە؛ یەکێ ئەڵێ: "ئەو گفت و گۆیە (تمثیل) و (تخییل)ە" (امام فخر الدین) (لطیفە)یە ئەڵێ، "لام چ (لُطف)ی نیە؛ گوێیا: (مؤمن)ی (عاصی) کە ئەچێتە ناو (جَهنّم)، لەبەر (ایمان)ی

(حرارەت)ی ئاگری ئامینی، سارد ئەبێتەوە؛ (أنَّه) (مُؤمن) (قَدم)ی (جبّار)ە؛ لەسەر (غیر)ی خوا، بە (تَجبّر) و (تكبّر)ە، بۆ خوا (مُتواضع)ە" بەو قسە خۆش کە لە خۆشکەلانە، (شاعر)آنە (تأویل) و (تفسیر)ی (آیة) و (حدیث) ناکرێ —لە (موقع)ێ (طنطاوی) بۆ (اثبات)ی (اعجاز)ی (قورآنی)، ئەم (عبارەت)ەی (مقابلە) ئەکا، لەگەڵ گەلێ (عبارەت)ی بە (مبالغە)ی (دائر) بۆ (سعەت)ی (جهنّم)؛ بەڵێ هەرچەند (واسعە)، (أمّا) تەنگە، جێی (عذاب) و (عقاب)ە، لە (حدیث)ی (قَدَم) دواین؛ قسەیە لە (صوفی)یان (نقل) ئەکەن، جوانە ئەڵێن: (کنایەت)ە لە (صفەت)ی (جلال)؛ ئەی خاتە بەر (جلال) و (عظمەت) (أنّه) (تحقیر)و (تذلیل)ی ئەکا؛ وەک کەسێ بە کەسێ بڵێ: "ئەت هاوێمە ژێر پێی خۆم، لاقی خۆمت لەسەر ملی دادەنێم" دوایێ تەماشای (فتح الباری)، (شرح)ی (بخاری)م کرد، چەند قسەی سەیر سەیریان کردیە؛ لە (قَدَم)؛ (حق) وایە، بخرێنە ژێر (قدم)ی (نسیان)؛ خۆزی کاغەزو مەرەکی، لێ (خسار) نەکرابا؛ (حظ) ئەکەی بنۆڕە، لاپەڕی (٤٨٢) لە (جلد)ی هەشتەم

با لە (جهنّم) گەڕیین، ئەوا پڕ بوو، خوا (حفظ)مان کا؛ ڕووکەینە بەهەشت ﴿وَأُزْلِفَتِ ٱلْجَنَّةُ﴾ نێزیک خرا؛ (مُشاجرە)یە لە (بین)ی (جنّەت) و (جحیم) (نقل) ئەکەن؛ لە (ابو هُریرە)(ﷺ) (جهنّم) ئەڵێ: "أوثِرْتُ" (یعني) (اختیار) کرایم؛ بە (مُتکبِّر)آن و (جبّار)آن؛ (جنّەت) ئەڵێ: "چیە بۆ من هەر (ضَعَف)ە و (سَقط)ە؟ (یعنی): (مُحقّر): لەبەر چاو کەوتووم دێنی. ئەگەر ئەو (حَصر)ە (حقیقی) بێ، ئەبێ پیاوی گەورە و بەدەسەڵات؛ چاو پڕکەر، نەچنە بەهەشت؛ (أمّا) ئەفەرموون: "(مُراد)؛ (أغْلَبَ)ە لە (حدیث)" ئەفەرموێ: (ذَهَب أهْلُ الدُّثُور بِالأجُور) دیارە دەوڵەمەند، (مُحقّر) نابن. (رُسُل)ی (عظام) (تاج) و تەختی پادشاهانیان نگونسار کردیە؛ چ جایە (ضعف)، (صحاب)ە (قسم)ی (اکثر)یان گەورە و بەهێز بووین؛ بەڵێ لە (اوائل)ی (نشات) وایە؛ (علی الأغلب) (ضعیف) و (محقّر)ەکان (ایمان)

دێنن؛ وەکی (هِرَقل) ئەڵێ: هُمْ أتباعُ الرُّسلَ (جبّار) و (مُتکبّر)ی وەکی (ابوجهل) و (امثال)ی، بەڵکوو (فرعون) (نظر) بە (مُلك) و (سلطنەت)ی (اکثر)ی (ملوک)ی (اسلام) بە هیچ (حساب)ن؛ (صلاح الدین) بە تەنێ (فوق)یانە؛ (ممالک)ی (مصریّە) (ولایەت)ێ بوو، لە (ولایەت)ی (آل عثمان)؛ رەنگە (جنّەت) (فخر) بکا بە (سلطان محمد)ی (فاتح)، (سلیمان قانونی)، (سلطان محمود)ی (سەبکتە گین)؛ ئەگەر تەماشای (ابنُ السُّعودی) کا، ئەمساڵ (عسکر) بۆ (حفظ)ی (دەور)ی (بیت)ی دابوو؛ ئەویش لەگەڵ (بعض)ێ (مُقرَّب)آن، لە (احرام)دا، (دور)ی (بیت الحرام)ی ئەدا، (طواف)ی ئەکرد؛ (غایەت) گوشاد ئەبوو؛ خۆی بۆی ئارایش ئەدا، بە سەر (جهنّم)آ ئەنازی بەڵێ وەکی (حضرەت)ی (عسقلانی) ئەفەرموێ: (مؤمن) هەر چەند گەورە و (عظم) بێ، خۆی (نظر) بە (عظمەت)ی (کبریائی) بەکەم و نابوود ئەزانی؛ ئەبێ بەهەشت و (جَهنّم) (خبر)یان لە (قصد)ی (جمیل زەهاوی) بێی (ئاگاتان لێیە، چ (حرب)ێ بەرپا ئەکا؟ تاگێژ و وێژەکان لە (جنّەت) دەر ئەکا، گەورەکانی (جهنّم)ی ئەچنێ!)

ئەوجا ئەبێ چ بڵێین؟ چ (مُحاربە)یە بکەین؟ برام ئەوانە بە (مَقول) (تمثیل)ن؛ (غرض) (انذار)ی (جبّار) و (متکبّر)آنە، (مُراد): (تَبشیر) و (تنشیط)ی (فقیر)آنە (ذاتاً) ئەگەر (حرب) بکەن هەر (فقرا) یەکان (خدمەت)یان پێ ئەکری ﴿لِلْمُتَّقِينَ﴾ نافەرموێ: "(عَنِ الْمُتَّقِينَ) ﴿غَيْرَ بَعِيدٍ ۝٣١﴾ (قَريبُ التَّناوُل)ە؛ ئەگەرچی (حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمكارِهِ) (أمّا) ئەو (مَکارِه)، (مکارِمَ)ە؛ بۆ (انسان)ی بە (وجدان) (سهل) و خۆشە؛ وە کەسێ (ذوق)ی هەبێ، ئەزانی: ئەو (لَذّەت)ی لە چاکەدایە، لە خراپەدانیە (مُتّقین)ە (مُقابل)ی (کُفّار)ە (عنید)ەکانن ﴿هَٰذَا﴾ ئەوی بۆیان نێزیک ئەکرێ؛ بۆیە نافەرموێ: "هَذِهِ بۆ"(تذکیر)ی (بعید)یش، (تأویل) ئەکەن، بڵێم: "چي؟!" بە (بعید) و (بَعیدَة) چ (تفاوت) ئەکا؟ ﴿مَا تُوعَدُونَ﴾ ئەمە

تەماشای کەی، چ جێ یەکی (فَرح) ئەفزایە، دڵ گوشایە؛ بە (نصیب)مانی کەی خوایە؛ (أُزْلِفَتْ) ﴿لِكُلِّ أَوَّابٍ﴾ زۆر (رجوع)ی (الی الله) بێ؛ ئەگەر (غفلەت)ەکی بەسەر هات، ڕوو ئەکاتە خوا ﴿حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾﴾ بۆ (أخلاق)، بۆ (أعمال)ی (صالحه)، بۆ (حقوق)ی (عباد)، بۆ (عهود) و (ایمان) و (مَواثیق) ﴿مَّنْ خَشِيَ ٱلرَّحْمَٰنَ﴾ (بَدَل)ە، لە (مَجموع)ی (مُبَدل) و (مُبَدلُ منه) وی پێشی؛ یاخود ئەمەش (بَدَل)ە لە (مُتَّقین)؛ دروستە لای (ابن الحاجب)؛ لای (ابی حیّان) دروست نیە با ئەو باس و خواسە بۆ (نَحوی)یان بێ؛ تۆ لە خوا بترسێ ﴿بِٱلْغَيْبِ﴾ لە (خُلوەت) وەک (جِلوەت) ﴿وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ﴿٣٣﴾﴾ بێ (غلّ) و (غش)؛ دەربارەی خوا و (رسول) و (بَشَر)؛ بێ (کبر) و (انانیەت) و (حِقد) و (حَسد) و (نفاق) و (ڕیا) ﴿ٱدْخُلُوهَا﴾ (جنّت)ی ﴿بِسَلَٰمٍ﴾ (بجمیعَ معناهُ) (امین) لە (مکّار)، بە (احترام) و (اکرام)؛ لە (طرف) (املاک)ی (کرام)؛ وە (جناب)ی (کبریائي) (وَالسّلام) ﴿ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُلُودِ ﴿٣٤﴾﴾ (مُقابل)ی (یَومَ الوعید) ﴿لَهُم﴾ بۆ ئەوانەی (داخل)ی بەهەشت ﴿مَّا يَشَآءُونَ﴾ ئەوەی ئارەزوو بکەن ﴿فِيهَا﴾ بە (مَشیّەت)ێ (جدید) ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾﴾ بێ (هَلْ)؛ (إبن جریر) (حدیث)ێ (مُطوَّل) (نَقل) ئەکا (دائر) بە (حالات)ی (جنّەت)؛ (لکن) تا (مُبالغه) بکەی، ناگاتە (آیة)ی (مُوجَز) و (بَلیغ) و (مُفید) ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم﴾ (کُفّار)ی (عنید)ی دڵ پڕ لە (غلّ) و (غش) ﴿مِّن قَرْنٍ﴾ (عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّی، لا يُعَدُّ وَلا يُحْصی) خوا ئەزانی چەندن! ﴿هُمْ أَشَدُّ مِنْهُم بَطْشًا﴾ (قوەت)، (اخذ) و گرفت؛ لە هەموو (جهەت)، (فایق) و زێتر لەوانە ﴿فَنَقَّبُواْ فِى ٱلْبِلَٰدِ﴾ (صاروا، طافوا؛ تصرّفوا، فَتَّشوا، نَقّروا)؛ با هەمووی بێ چ (قید)ی یە؟ گەلێ (قوم)،

(صاحب)ى (دوڵەت) و (مُلك) و (مِلك)دارى بوون؛ (جَوَلان)يان ئەكرد، (دَور)يان ئەدا لە (أرض)يان ئەكۆڵيەوە؛ (استحكامات)يان دروست ئەكرد؛ (الغام)يان لێ ئەدا، بۆ (محافظه) و (دوام)؛ ئى (لازم) با (تشبّت)يان پێ ئەكرد؛ وەكى (أيّام)ى ئێمە؛ چيايان ئەكۆڵن، (بحر)آن لێک ئەدەنەوە؛ (تحت الأرض)، بۆ (حرز) (خطّ)ى وەک (خطّ)ى (ما جينو) (تشكيل) ئەكەن؛ (عاقبەت) هەر بە (هلاک) ئەچن ﴿هَلْ مِن مَّحِيصٍ ﴿٣٦﴾﴾ جێى (نجات)يان نيە، كەس قورتاريان ناكا؛ (لكن) (استحكامات) و (تَنقير) لە (أرض)ى بۆ (حفظ)ى (أمّة) و (مِلّەت) لەسەر ئێمە (واجب) بوو، ئەبا ئێمە (سعى) زياتر كەين، لە (اجانب)؛ چونكى (سعى) ئێمە، بۆ خودايە بۆ (امن) و (اعمار) ئاسايشە؛ بۆ (جَوْر) و (استعباد)ى (انام) نيە؛ ئێمە بە (إحضارات) (معارَضە)ى (خواي) ناكەين بە (قُوّەت) و (مُكنەت) و (عِزّ) و جاه، (مغرور) بوون، بەدە، (وَخيمە)؛ (مُوجِب)ى (نَدامەت) و (خَسران)ە ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ﴾ (هلاک)ى (اقوام)ى (بائدە) ﴿لَذِكْرَىٰ﴾ (تذكار) و (عظَه) و (عِبْرَە) ﴿لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلْبٌ﴾ دڵ، دڵێ (صاف)، بێ (مَرض) ﴿أَوْ أَلْقَى ٱلسَّمْعَ﴾ گوێ راگرێ، گوێى بداتێ ﴿وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾﴾ (حاضر) و بە (خَبَر) بێ؛ (أنە) گوێى دڵ لە شتێكا، خۆى لە (ارباب)ى (نظر) بێ، يانە (سَماع) ئاگاداربێتەوە؛ با (اساساً) (قُوّە)ى لێكدانەوەى نەبێ ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ﴾ هەمووى ﴿وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ ئەوەى لە (بين)ى ئاسمانان و (أرض)ى دايە ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ لەشەش ڕوژان، (اوقات)ى (مُختلفَه) ﴿وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ﴿٣٨﴾﴾ (أدنى تَعَب)ێ. لە (تورات)ى (مُترجَم) ئەڵێ: "ماندى بوو؛ ڕۆژى شەموو (استراحەت)ى كرد؛ لە سەر (عرش)ى لەسەر گازى پشتێ درێژ بوو، ڕاكشا" (ألبَتّە) ئەوانيش (سَلَف)يان هەن؛ (نُقرٌ وَنَمُرٌ)؛ ياخود (اعتبار) بە(ظاهر)ى ئەكەن

له (تَجّسم)ی (کبریائی) (استحاله) نابینن؛ ئایا ئەزانن (مُحَرّفه)؟ (حاشا) به (کلام)ی خوای ئەزانن؛ (رۆسا)یان (عقل)یان لێستاندینه وەکی ئێمه؛ ئەتوانن بلّێن: "وانیه؟ لام وابێ، ئەگەر، (حُکما) نەبان، (اکثر)ی ئێمەش وا ئەڕۆیشتن خوای (تعالی)ن (کائنات) (خَلق)کا، له (مُدّه)یه کەم؛ ناتوانی (اعاده)ی (عناصر)ی (انسان) بکاتەوه؟ بەلّێ، ئەتوانێ وه ئەیکا (وَكُلُّ آتٍ قَرِيبٌ) ﴿فَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ﴾ (دائر) به (حَشر)ی (اجساد)؛ ئەگەر قسەی (ملا)یانی بیستبا، له (انکار)ی (حشر)ی (اجساد)؛ ئەبا چ (امر)ێکی پێبکا؟ (لکن عُلما)ی بەر (حَق) —له (فِرَق)ی (اسلام)— (قائل)ن به (حَشر)ی (اجسام)؛ (اعتماد)یان لەسەر (سمع)ه؛ وه به (عقل)یش تەواو نێزیکی ئەکەنەوه (لَهُ ٱلۡحَمۡدُ) (مصداق)ی (آیة)ی (سابق)ن؛ به دلّن، گوێدێرن، ئاگادارن ﴿وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ﴾ له (عجز) و (تعب) و بێ (قدرەتی) و (سائر)ی (نواقص) (تَنزیه)ی (کبریائی) بکه؛ لەگەلّ (ثنا) ﴿قَبۡلَ طُلُوعِ ٱلشَّمۡسِ﴾ ڕۆژ هەلاّتن ﴿وَقَبۡلَ ٱلۡغُرُوبِ ﴿٣٩﴾﴾ ئاوا بوون ئەمه بەڕۆژ، (اعتبار)ی ڕۆژ له (فَجر) ﴿وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَسَبِّحۡهُ﴾ له (بعض)ەکی شەودا، (تَنزیه)ی بکه ﴿وَأَدۡبَٰرَ ٱلسُّجُودِ ﴿٤٠﴾﴾ (أدبار)؛ (جمع)ه؛ (بخاری) ئەفەرموێ: "(عاصِم): لێره به (فَتح)؛ له (طُور) به (کَسر)ه ئەخوێنێتەوه" هەردووکیش به (فَتح)ه، هەردووش به (کسر)ه، (قرائەت)ن؛ له (کسر)ه (مَصدر)ه؛ لەدوای نوێژان، هەموان، (تسبیح) خوای بکه ﴿وَٱسۡتَمِعۡ﴾ (امر)ه بۆ (جناب)ی (رسالەت)؛ (استماع)ی (آیات)ی (دائر) به (احوال) و (اهوال)ی (قیامەت) بفەرموێ ﴿يَوۡمَ يُنَادِ ٱلۡمُنَادِ﴾ (مُنادی) (إحیا)؛ بەڕاستی خوا ئەزانی (مُنادی) کێیه؟ (نِدا) چۆنه؟ هەزاری وەک: (جبریل) و (مکائیل) به (لفظ) بلّێن: "ئەی هێسکی ڕِزی، پێستی لێک بووه وه، مووی پچڕ پچڕ، خوا (امر)تان ئەکاتێ، گر ببنەوه؛ بۆ (حساب)" گوێی

نادەنیٚ؛ (امر)ی (تکوینی) بەس (عائد)ی خوایە؛ خۆی ئەزانیٚ، چۆنی ئەکا؟! (تفویض) و (توکیل) (یۆک) (ندا) ئەکا، ﴿مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾﴾ لە جیٚیە نێزیک؛ (ذوات)ی (کرام) (نقل) لە (کعب) ئەکەن؛ (صَخرە)ی (بَیت المقدس)؛ (لا اله الاّ الله) خوا (عفو)ی کا، (صخرە)ی چی؟ ﴿يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ﴾ ئەفەرموون: (نفخە)ی (ثانیە) ﴿بِالْحَقِّ﴾ بە (یَقینی)، بیٚ (شک) و (شُبە) ﴿ذَٰلِكَ﴾ ئەویٚ رۆژیٚ ﴿يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾﴾ لە (قبر)؛ (وَلَوْ) سەدهەزار کەس، (مادّە)یان کەوتە بەر (هوا)؛ (ذاریات) بلاّوی کردبنەوە؛ وە گەلێک ئەسووتین (اما) بۆ (تسهیل) وای ئەنوێنیٚ؛ (أَنَّهُ) ئەوانە، لە (قبر)ی خۆیان (حاضر)ن، (روح)یان دێتەوە بەر؛ لە (قَبر) دێنەدەر ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾﴾ (آمنّا بِه) (عائد)ی ئەوە بە کەس ناکریٚ؛ هەر ئەو ئەزانی چ تێکەوو لێکەیە ئەکا؛ تا خرِیان ئەکاتەوە؛ (تشکّل) ئەکەنەوە، بۆ لای ئەگەرِێنەوە ﴿يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا﴾ (بعض)یٚ چەند هەزار ساڵ، پێش ئەمرۆ لە خاکدا شاردرابنەوە خۆڵیان بە سەرداهاتیە (الی ماشاءالله) لە (سطح)ی (أرض)ی دوورن؛ بۆ ئەمانە لێک بوونەوەی (أرض)ی گەرەکە؛ (ظاهر)یش وەیە دوورە؛ بۆ ئەفەرمویٚ: صِراعاً خێرا شەق ئەبیٚ، لیٚی دێتەدەر ﴿ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا﴾ (آمنّا بِه) ﴿يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾﴾ لە (نفس) (الأمر)آ، زۆر (صعب)ە (حتّی) (بعض)یٚ لایان (مُحالّ)ە؛ (لکنّ السَّمْعَ وَالطّاعَةَ) بۆ (عَلاّم الغُیُوب)؛ (قَویّ)ی (قدیر)؛ (فاعل) (مایشاء) وە (حاکم)ی (مایُرید)، ئەسەلمێنن؛ (ایمان)ی پیٚ ئێنین (لکن) وا بە سووک و ئاسانی، نا؛ (ملائکە)یە گوتی: "بمرن" دەمرن؛ "بژینەوە" ئەژینەوە؛ (احیا) و (اماتە) ئەوەندە ئاسان نیە؛ خوا (نظر) بە (قُدرەت)ی (قاهر)ی خۆی (سهل)ی ئەنوێنیٚ؛ (اکثر)ی

(حکایەت) خوان؛ (غایەت) بە (سهل)ی ئەزانن؛ مردی زیندی کردنەوە و فوو لە هەمانە کردنیان لاوەکی یەکە؛ (خاصّة) (کرامەت)ی (اولیا)ی هاتە سەر، قسە نیە ﴿نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ﴾ (بلبَّر) بە (بعث) و مەعث ﴿وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ﴾ (مَجبور)یان کەی لەسەر (ایمان) بە تۆیزی بیانخەیە دڵی ﴿فَذَكِّرْ بِٱلْقُرْءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾﴾ (وظیفە)ی تۆ (تنکیر) و (انذار)ە؛ وە ئەوەی ترسی (عاقبەت)ی نەبێ گوێ ناداتە (قورئان)، (تاثیر)ی تێ ناکا؛ کەوابێ، (انسان) هەرچی بێ، ئەبێ بترسێ؛ بە ئومیدی (شفاعەت) و (فدیە)ێ (همّەت)؛ (حضرەت)ی (شێخ) لێ نەگەڕێ؛ لە (قورآن) (استفادە) بکا (معلوم) چ (ضرر)ێ ناکا؛ من (ایمان)م هەیە، بە (حشر)ی (اجساد) (خراپ)ی چیە؟ وەکی (امامی رازی) ئەفەرموێ: ئەگەر بوو، ئەوا (نجات)مان ئەبێ، ئەگەر نەبوو، ئەوا نەبوو؛ (غایەت)ی لە (دنیا)یە دوو بادە ئابی ئەنگوورمان لە قیس ئەچێ، یا بچێ؛ (جاپ) و(جهنّم) لە(دنیا) و(لذّەت)ی!" لە (جمهوریەت) وا دەرئەکەوێ؛ لە پێش (أفلاطون) (یۆنانی) (ایمان)یان بە ڕۆژی (دینونەت) بوە؛ لە دوای ئەمە (جناب)ی (حق)

بسم الله الرحمن الرحيم

سوێند ئەخوا ﴿وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَٱلْحَٰمِلَٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَٱلْجَٰرِيَٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَٱلْمُقَسِّمَٰتِ أَمْرًا ﴿٤﴾﴾ لەسەر (حقیّەت)ی ڕۆژی (جزا) ﴿إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ ٱلدِّينَ﴾ (جزا) ﴿لَوَٰقِعٌ ﴿٦﴾﴾ (قیامەت) ئەبێ، هەرکەس بە (جزا)ی خۆی ئەگا. باشە زۆر (مَحبوب) و(مَربوط)ە، (أمّا) (لازم)ە، بۆ ئەو (کلمات)ی سوێندی پێ خوراوە، (معنا)یەوا (قبوڵ) کەین، کە زۆر (مناسب)بێ لەگەڵ سوێند لەسەر خوراوە کە؛ ئەمە (اهمّ)ە؛ (سورەت) (مکیّ)یە، بێ (خلاف)؛ (آیات)ی بێ (خلاف)؛ (ربّ)ی زۆر (شُکر) شەستە؛ لە (درجە)ی سێیەمدایە؛ لە (امام)ی (علی) بە(طُرق)ی (عدیدە) — وە لە(فاروق)، (نقل) ئەکەن: (تفسیر) بە(ریاح)؛ هەور؛ کەشتی؛ (ملائکە)؛ وە

(مداخلە)ی بای لە (تشکیل)ی هەور، لە (حَمْل)ی و (سَیر)ی وە (سَیر)ی (سفینە) (معلوم)ە؛ (امام فخر الدین) (وجە)ێ ئەفەرمویٚ: یەک شت بیٚ، (اعمال)ی (مُرتَّب)بیٚ، ئەویش (عبارەت)ە، لە (ریاح)، کە (اوّلاً) (انشا)ی (سحاب) ئەکا؛ وە (حمل)ی (حاملات)، (یعنی) هەور پڕ لە ئاوو گران ئەکا؛ بعد الحمل) ئەی با، (سَوق)ی ئەکا، بۆ لایە (رابعاً) (تقسیم)ی باران ئەکا، بەسەر وڵات؛ دەفەرمویٚ: "ئەمە (اقرب)ە" لای (سیّدی آلووسی) ئەو قسە، (سُوء)ی (ادەب)ە؛ (خصوص) (روایەت) کە (صریحە) لە (سماع)ی (عُمر)ی، لە (رسول)ی (اکرم)؛ (لکن) لای (ابن اثیر) (حدیث) (موقوف)ە؛ (رفع)ی (الی الرّسول)ی (ضعیف)ە؛ ئەمە بۆ (امام) باشە وە (امام) (نقل)ی لە (عُمر) نەکردیە؛ ئەم (روایەت)ە لە (تفسیر)ییا نیە؛ (بناءاً علیە) کەمیٚ لە (جسارەت)ی (امام)ی (تَهوین) ئەکریٚ؛ وە (احتمال)ێ ئەفەرمویٚ؛ (نظر) بۆ (اعادە)ی (ابدان) لە (ذّرات)ی (جسد)ی، کە (تفرقە)ی کردیە، زۆر (مناسب)ە؛ (أمّا) ڕام لە (تفصیل)ی نیە ئەگەر ترسی (أمیرین)نەبا، منیش (رای) خۆم (عرض) ئەکردن؛ وا دەرئەکەویٚ، (نظر)ی (امام)، بۆ دوو (مناسبە)یە یەکیٚ (تَرتیب)ی، کە (مفاد)ی (فا)یە، یەکیٚ (مناسب)ە لە (بین)ي (مَحلوفُ بِه)وە (مَحلوفُ علیە)؛ ئەم (نوع)ە (مناسبات)ە، لای (حقیر)، زۆر (مُهِمّ)ە؛ (امام) (ڕەحمەتی خوای لیٚ بیٚ)، لە هەموو (مُفسّر)آنی من ئەیزانم، (اهتمام)ی بەو تەرحە (مناسبات)ە، زێترە؛ (مادام) (وجە)ی (نظر)ی (امام)ی؛ (نسج) و (نظم)ی (قورآن)ە؛ وە (نیِّەت)ی (خالصە) (لا شک) (أمیَرین) (رضی الله تعالی عنهما)، لە (رازی) (راضی) ئەبن، چاو لە (جسارەت)ی ئەپۆشن) (سیّدی آلووسی) (بعض)ە (وُجوە)ێ تر (نقل) ئەکا، لە (ارباب)ی (مُتفرّقە)، چی وانین، شایانی (عرض)بن؛ خەریک بە ئەی (ناظر) (وَجە)ێ زۆر (مربوط) و (مناسِب) و (مُتناسب) بدۆزەوە؛ سوێندی پیٚ بخۆ، بڵیٚ:" انما تُوعَدُونَ لَصادِقُ ڕاستە، ڕاستیە زیندی ئەکرێنەوە؛ (جزا) (واقع)ە،

ئەبێ، (تخلّف) نیە ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن﴾ (طرق)؛ (اتقان)ی (جیِّد)، (خلق)ی (مُحکم) و (مرتّب) و جوان؛ (قاموس) ئەڵێ: "اَلْحُبُكُ: اَلشَّدُّ والإحكَامُ؛ وتَحسينُ أثَرِ الصُّنَعة فى اَلثَّوبِ" تەواو. ئەو (کواکِب)ە، لەو (طُرُق)ە، بەو (طراز)ی (مشهود)؛ (دێن و دەچن؛ (خصوص) ئەو (إنتظام) و(إحکام) و(أحکام)ی، (عُلما)ی (هیئەت)ی (جدید) دەریان خستیە؛ بە (نوع)ێکە، (سەرامەد)آنی (علم)ی (طبیعەت) (إقرار) ئەکەن، بە(مبدأ)یێ (فوق الکل)؛ (ناظِم) و(مُرتِّب)ی ئەو (کائنات)ی (لا تُعدُّ ولا تُحصی)، تەماشا: ئەم هەموو (منظومات)ی (شُموسیّە)ی کوو رێک خستیە؟ ئەم (طبیعەت)ەی کوو (مُسخَّر) کردیە؟ (مُحَیِّر العُقول)ە؛ خوا ئەزانێ، (دقیقە)یە بە (دقائق)ی (صنع) و (ایجاد) بۆ (ایمان) هەزار (طُرق)ی (مختلفە) ئێنێ (قسم) بەو (کائنات)ی (مُرتَّبە) و(مؤلّفە) و(مدبَّرە) ﴿إِنَّكُمْ﴾ (أيُها الْجَهلة الْغَفلة) ﴿لَفِى قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾﴾ یەک نەگر، (مُتباین) و(مُتناقص)؛ چ (دائر) بە(أُلوهیّەت) چ (دائر) بە(رسالەت)؛ چ(دائر) بە(بعث)، چ لە(بَین)ی خۆتان؛ (افکار)؛ و (مشارب)ی (مُتخالف)، (اعتقاد)ی (دینی) (قانونی) نیە، لەسەری خڕببنەوە؛ کە (مبدأ) یەک نەبێ، بە(غیر)ی (تخالف) چی ئەبێ؟ ﴿يُؤْفَكُ عَنْهُ﴾ (ظاهر) وەیە، (ضمیر) بۆ (قول) بێ، (مع أنّە) (اکثر) ئەی بەنەوە؛ یا بۆ (ایمان) یا بۆ (قرآن) یا بۆ (رسول)؛ (صرف) ئەکرین، لەوی ﴿مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾﴾ ئەوی (صرف) کراین، (یعنی) (صرف)یێ (غریب)ە؛ ئەو (قول)ی (مختلف)ی بێ (معنا) و چرووک، (صرف)ی (خەڵک)ی بکە، لە(ایمان) و(قرآن) و(رسول)؛ (یعنی) لە (حق)؛ گەلێ قسەی تریشیان هەیە؛ (مقبول) و (غیر)ە (مقبول) ﴿قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾﴾ بمرن، درۆزنەکانی (تابع)ی گومان، قسەی بە (جزم)ی لە (ظن)، ئەگەر (مطابق)یش بێ، درۆیە (تخمین) و قەرساندن،

بۆ (اهل)ی (خبرە)، وا ئەبێ، بەڵکوو بەزۆری، (موافقە) ئەکا، (مع أنّە) ئەوی ئاگاداربێ، بە(جزم) و (یقین) ناڵێ؛ ئەڵێ: "(ظنّ)ی (غالب)ن ئەمەیە؛ بۆ (تخمین)ی دەغل و دان و برنج؛ (ایمان) و (تجربە)ی پێ ئەوێ (أمّا) ئەوانەی ئێمە دیمان بە(نعلەت) بن؛ لەو ساڵانە پارچە ماشەکیان بەسەر (فقیر)ێ دا، (تخمین) کردبوو؛ (حصە)ی (حکومەت)شەش کیلە بوو؛ سوێندیان ئەخوارد، بە سەرو بەرەو سێ کۆتکی کردبوو؛ کەسێ (دین)ی نەبێ، وە لە(عمر)ی خۆی خەرمانی نەدیبی، (طبیعی) وای (تخمین) ئەکا. (جناب)ی (حق) لە (خرّاسون)مان (نجات)دا ﴿ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي غَمۡرَةٖ﴾ (فی جهل عظیم) بێ (تجربە) ﴿سَاهُونَ ١١﴾ (غافل)ن ﴿يَسۡـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوۡمُ ٱلدِّينِ ١٢﴾ پاش ئەو هەموو (دلائل) و سوێندە، بە (استهزا) ئەو (سؤال)ە ئەکەن؛ کەی ئەبێ؟ دەڵێن (إنَّ الدینَ لواقعٌ) ﴿يَوۡمَ هُمۡ عَلَى ٱلنَّارِ يُفۡتَنُونَ ١٣﴾ ئەسووتێندرێن، ئەتاوێندرێنەوە، وەکی مزو پاقڵی قەڵب ئەوسا، کە بوو، پێیان ئەگوترێ ﴿ذُوقُواْ فِتۡنَتَكُمۡ﴾ (عذاب)تان ﴿هَٰذَا ٱلَّذِي كُنتُم بِهِۦ تَسۡتَعۡجِلُونَ ١٤﴾ بچێژن؛ ئەمە بوو، کەلێی بە تاڵووکە بوون؛ کەی دێ؟ کەی (واقع) ئەبێ؟ ئەوا بوو ﴿إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ١٥﴾ خوا نیشانماندا، بە (ڕەحمەت) ﴿ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمۡ رَبُّهُمۡۚ﴾ (مع التّشکر والممنونیّة) ﴿إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَبۡلَ ذَٰلِكَ﴾ لە (دنیا)یە ﴿مُحۡسِنِينَ ١٦﴾ (اعمال)ی (صالح)ی خۆیان، جوان ئەکرد ﴿كَانُواْ قَلِيلٗا مِّنَ ٱلَّيۡلِ﴾ لەشەو ﴿مَا يَهۡجَعُونَ ١٧﴾ کەمێ لەشەوێ کەمێکی؛ ئەنووستن؛ شەو بێدار بوون؛ شەو بە (خبر)هاتن، بۆ نوێژ زۆر باشە، وە (خێر)ە؛ وە بۆ(مطالعە)ی (تفسیر) و(حدیث) و(فقە) چ بۆ خۆت، چ بۆ (دەرس) —بۆ (دین)، لە شەونوێژی گەلێ (ثواب)ی زیاترە. (واقعاً) لە (أیّام)ی ئێمەش شەو بێداری زۆرە؛ لە

(اوَّل)ی شەو بە (سیئات) (مشغول) ئەبن، پێش (بیان) ئەنوون؛ دووسێ (ساعەت) پاش تاوكەوتن، بە (خَبر) دێن ﴿وَبِٱلْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ١٨﴾ زوو بە (خَبر) ئەهاتن، لە سبەینان (استغفار)یان ئەكرد؛ خوایە لێمان خۆش بێ، بە (حُرمەت)ی (رسول الله) ئاگاداری من و (اُمّەت)ی (رسول الله)ی بێ، لە شەڕی (كافر) و (أشقیا)یان و (مُخَمِّن)آن؛ (نجات) یا (ربّی نجات) ﴿وَفِيٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ﴾ (نصیّب)یكیان لەسەر خۆیان دانابوو ﴿لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ١٩﴾ بەستەزمان، بە شەرم و (حیا)؛ یاخود (معلول) و دەردەدار، ناتوانێ ئەم لاو ئەولا بكا ﴿وَفِي ٱلْأَرْضِ ءَايَٰتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ٢٠﴾ بێ تۆڕێ چی لێ پەیا ئە بێ؟ (مُقابل)ی (نعَم)ی (الهی) كە لە(أرض)ی (خلق) ئەكا، (لازم)ە (أرباب)ی (نِعَم) دەربارەی بێنەوایان (رَحم)ێ بكەن؛ وە (آیات)ی (أرض) بۆ هەمووكەس وەكی یەكە؛ هەروەک ئەوانە بە (واسطە)ی ئەو (آیات)ە (ایمان)یان بەخوای هینایە ئێوە (ایمان)ی پێ نایەنن؟ ﴿وَفِيٓ أَنفُسِكُمْ﴾ (حقّاً) (انسان) خۆی (أعظم)ی (آیات)ی (الهی)یە، (دقّەت)كە ئەو (ذّرات)ی (مُتَفَرقّە) چۆن خڕ ئەكاتەوە لە چ (موقع)ێ (أصل)ی (مادّە) (تكوّن) ئەكا؟ چۆن ئەچێتە (رَحم)؛ پێی (حامله) ئە بێ؟ (حمل)ی گران ئەبێ ئەو (قُوا)یە كوو (جَریان) ئەكا؟ چۆن دادەمەرزێ؟ چۆن (تقسیم)ی (موادّ)ی (حاصله) ئەكرێ؟ هەر (مادّە)یە (بعد التقسیم) چۆن بۆ (موقع)ی خۆی ئەڕوا؟ ئەم (قُوا)ی (عامله) چ (عمل)ێ ئەكەن؟ (بعض)ەكی (ذاریات)ن (بعض)ەكی (حاملات)ن، هەندەكی (جاریات)ن، (قسم)ێ (مُقسِّمات)ن؛ وەكی (طنطاوی) ئەفەرموێ: جَلَّ اللهُ وَجَلَّ العلمَ (حَتّی) (عُنما)ی (حكما)، (حكما)ی (عُلما) (آیات)یان دەرخست؛ (خالِق)ی ئەم (قُوا)یە، (مُرتِّب)ی ئەم (حَمل)ە؛ (معمل)ێ (كیمیا) ئەتوانێ باز (تشكیل)كاتەوە، (فابریقە)یە بكاتەوە؛ (ماكنە)ی بەگەڕهاتەوە (حقّاً)

(رياح)ی (ذاريات) –(نَظر) بەم (ارواح)ە– بە (آية)ی (فى النفس) (حساب)ە؛ (بنا) بە فەرموودەی (فَرّا) ئەمەیە: بەیەک (مَدخل) ئەخواو ئەخواتەوە بە دوو (مخرج) فرێئەدا؛ (دقّەت) کە لە(سَلف) و (خلَف) ﴿أَفَلَا تُبۡصِرُونَ ۝٢١﴾ نابینن؛ ئەو (تَرتيب) و (نَظم)ە؛ ئەمە بۆ (اهل)ی (بصيرەت)ە، بۆ (ظاهِر) بین، تەماشای (صُوَر) و (اشكال) و (الوان) و کورت و درێژی، ئەو (امور)ی ئاشکراکەن (آيات)ێ زۆر ئەبینن ﴿وَفِي ٱلسَّمَآءِ رِزۡقُكُمۡ﴾ (موادّ)ی (غذائيه) لە (هوا) وەرئەگیرێ؛ ئەمەش (آيات)ی (اشجار) و (نباتات)ە (رياح) هەتا بای باڵی مێشەنگوینە، لەناو گوڵوکی نێری، (مادّە) هەڵ ئەگرێ؛ ئەیخاتە ناو (رحم)ی گوڵی مێیی، ئەبێتە میوە دانە گەورە ئەکا، (حمل)ی گران ئەبێ، (قُوا) (جريان) ئەکا، (تقسيمات) (اجرا) ئەکرێ؛ چی لێ پەیا ئەبێ؟ تووخوا (دقّەت) لەترێ و ناوکی کە، ترێ واشیرین، ناوکەکی تیایە، ڕەق و تفت و تاڵ و ناخۆش؛ (مَوادّ)ی (غذائيه)ی خۆی، لەناو ئەو شیرنیایەتیەوە ئەگرێ؛ لە (مادّە)ی شیرینی وەرناگرێ؛ سەیری ئەم (جريان) و (تقسيم)ە؛ (حقّا) (انسان) سەراسیمە ئەبێ ﴿وَمَا تُوعَدُونَ ۝٢٢﴾ ئەوەی لە(طرف) (كبريائی) (وعد) بدرێ؛ (جهەت)ی وی (عُلو)ە، (معلوم)ە؛ (فاعِل)ی (خير) و (شر) خۆیەتی؛ خوایەتر (خالق)ی (شەر) نیە؛ (جناب)ی (حق) سوێند ئەخوا ﴿فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ﴾ کە (فيها رِزقكم) ﴿وَٱلۡأَرۡضِ﴾ (منبع)ی خۆتان و (رِزق)تانە ﴿إِنَّهُۥ﴾ ئەوی ووترا ﴿لَحَقّٞ﴾ بێ (شک)و (شُبه)یە ﴿مِّثۡلَ مَآ أَنَّكُمۡ تَنطِقُونَ ۝٢٣﴾ ئەوا قسان ئەکەن، (شُبه)تان لە قسەکردنتان نیە؛ (كذلک) لەو فەرمایشە (شک) و (رَيب) نیە. (اساساً) (نُطق)ی (بَشری) (دليل)ێکی زۆر (عظيم)ە لەسەر (صدق)ی (دەعوا)ی؛ (حقّاً) (انسان) لە(بعض)ە (أطوار)ی (جنينی)دا؛ (فرق)ی لەگەڵ گوجیلە و (فرخە)ی

کیسەڵ نیە؛ (ارباب)ی (بحث) وا ئەڵێن؛ ئەم (ترقّیات)ە؛ ئەم (نُطق)ە، بەو (بَلاغەت) و (فصاحەت) و (ملاحەت)ە؛ (تعبیر))ی (عمّا فی الضّمیر) (تقریر) و (تحریر)ی (مُسائل)ی (مُشکله) چیە؟ لە چیە؟ گاە گاە (حالەت)ەکت بەسەر دادێ؛ ناتوانی قسەیە بکەی، دەنگت ئەنوسێ هەرچەند (قوّەت) هەیە (هَوا) پێ بەدەنگ نایە، (لا شک) (طبیعەت)ی (جاهل) ئەو (احوالات)ەی پێ ناکرێ؛ کێ ئەمێنێ؟ خوا؛ (تَمام).

لێرە (زُمخشری) (حکایەت)ێ لە (أصمعی) (نقل) ئەکا (بیضاوی) (نقل)ی نەکردیە؛ ئێمەش (نقل)ی ناکەین بۆ (کُتب)ی (مواعظ) باشە؛ ئێمە بە سوێندی (کبریائی) بڕوا ئەکەین؛ (عَلاوە)ی سوێندیش (مُتضمّن)ی (دلیل)ە ﴿هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَٰهِيمَ﴾ (ابو الشّعبین) (المنکورُ علی کُلِّ لسانٍ بِالْخَیْرِ) ئەو میوانانە، کێ بوون؟ (حضرەت)ی (ابراهیم) نەی ناسین؛ دوایە دەرکەوت، کە (مَلَك)ن؛ لە (ترجمە)ی (تورات) وا ئەزاندرێ، لە (سفر)ی (تکوین)ی (إصحاح)ی هەژدەمین؛ ئەڵێ: "(خُلاصە) (ابراهیم) لە (وەقت)ی گەرما ڕوژێ لەبەر خێوەتی خۆی دانیشتبوو، لە (بَلوطات صَحَرَا) چاوی بڵند کرد؛ (سێ) (ذات)ی دیت؛ بۆی (ظاهر) بو یەکێ لەوان خوایە؛ چووە (استقبال)ی؛ (سجدە)ی بردە سەر عەرد؛ (عرض)ی کرد: "(سیّدی)نابێ لەسەر (عبد)ی خۆت تێپەڕی؛ لاقتان بشۆن، لە بندار پاڵدەنەوە؛ پارە نانێ (اخذ) کەن؛ ئەوجا (تجاوز) بفەرموون؛ چونکی ئێوە بەسەر (عَبد)ی خۆتاندا (مُرور) کردیە؛ نابێ تێ پەڕن" باشە؛ (قبوڵ)یان کرد؛ (ابراهیم) دەستی کرد، بە (إحضارات)ی میوانداری؛ گۆلکەکی سەربڕی؛ دایە (غلام)ێ پوختی بکا؛ دوایە تەڕە یاغی شیری (عجل) (مُهیّا) کرا، بۆ خواردن؛ (اخذ)ی کرد، لەپێشی دانان ئەو ڕاوەستا، ئەمانیش خواردیان؛ دوایە خوا ئەگەڕێتەوە ئاسمان؛ ئەوانیدی ئەچن بۆ سەر (قوم)ی (لوط)"؛ ئەمە (حدیث)ی (ضیف)ی (ابراهیم)ە ﴿ٱلْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾﴾ لە

(کتاب)ی (مُقدَّس)ی (غربی)یان؛ (طبیعی) ئەو (نوع)ە (خرافات)ە بە (کتاب)ی (الهی) دادەنێن. میوانەکانی (مُحترَم) لای خوا؛ لای (ابراهیم)؛ (ابراهیم) زۆری بەخێرهێنان، (حُرمەت)ی گرتن ﴿إِذْ دَخَلُوا۟ عَلَيْهِ﴾ لە هەر جێیە بێ، (خَیمە) بێ، خانووبێ ﴿فَقَالُوا۟ سَلَـٰمًا﴾ (یعنی) (سلام)یان لێ کرد ﴿قَالَ سَلَـٰمٌ﴾ (جواب)ی دانەوە ﴿قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾﴾ نەدەناسران، نەی دەناسین؛ خوایە، ئەمانە کێن؟ خەڵکی ئەو وڵاتەی نین؛ (حتّی) بە (قوم)ی ئێرەش ناچن ﴿فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾﴾ گوڵکێ قەڵەو، پوختەیان کرد؛ (بَعْدَه) ﴿فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيْهِمْ﴾ تا (عافیێت)ی کەن بە (حُرمەت) لەبەردەمی دانان نەیان خوارد ﴿قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾﴾ بۆ ناخۆن؟ فەرموون؛ (رجا) ئەکەم؛ ئەگەر (قُصور)ی هەیە (عَفو)م "کەن باز (شروع)یان نەکردە خواردن ﴿فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ ترسەکی لە قلبی پەیا بوو، ئاشکرای نەکرد ﴿قَالُوا۟ لَا تَخَفْ﴾ (مُوجِب)ی ئەندێشە، هیچ نیە ﴿وَبَشَّرُوهُ﴾ لە (طرف) (جناب)ی (حق) ﴿بِغُلَـٰمٍ﴾ کوڕێ ﴿عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾﴾ ئەبێتە (عالِم) زۆر (عالم)، (خَبَر)دار؛ بەڵێ بۆ (حضرەت)ی (ابراهیم)، (بشارەت)ی بە (عِلم) (بَشارەت)ە (أمّا) (عِلم)ێ (نافِع)؛ (قیل) و (قال) و (حکایات) و (چیرۆکە؛ نا ﴿فَأَقْبَلَتِ ٱمْرَأَتُهُۥ﴾ گوێی لێ بوو، کە (بشارەت)یان دایە ﴿فِى صَرَّةٍ﴾ هات، ڕووی تێ کردن؛ لە ناو دەنگ و (صَیْحَه): ئەی ڕۆ، ئامان، قەت کەسێ؛ توخوا ئەمن کوو کوڕم دەبێ؟ ﴿فَصَكَّتْ وَجْهَهَا﴾ لە ڕووی خۆیدا، ڕووی خۆی ڕنیەوە ﴿وَقَالَتْ﴾ ووتی: من ﴿عَجُوزٌ﴾ پیرەژنێ ﴿عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾﴾ نەزۆکم چۆن (ولد)م ئەبێ؟ نەزۆک بێ، لە (وەقت)ی خۆی نەزێ، لە (زمان)ی پیری بزێ، (حقیقةً) جای (تعجّب)ە؛

(حسب العادەت)— جێی (انكار)ە ﴿قَالُواْ﴾ لە (جواب)يا ﴿كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ﴾ خوا وای فەرمووە ئێمە فەرمودەی (اله)يمان گەياندووە، قسەی خۆمان نيە ﴿إِنَّهُۥ﴾ خوای توو ﴿هُوَ ٱلۡحَكِيمُ ٱلۡعَلِيمُ ۝٣٠﴾ (حكيم)ی (عليم) شتی وای لە بەر (عاصیٚ) نابیٚ؛ ئەتوانیٚ بی كا؛ (عالم)ە بە: (طبيعەت)، بە (كيميا) بە (مكانيكي)، (علمی)، (عَملی) ئەزانیٚ چ ئەكا؟ كووی ئەكا؟ كوو ئەبیٚ؟ كوو نابیٚ؟

وردە وردە (انسان)ەكانی (ملا)، لە (جِهەت) (احوالات)ی (رَحْمیّ) و (تناسل) و؛ (عقامەت) (كسب)ی (معلومات) ئەكەن وە لە (تقدّم)دان؛ (عقامەت)ی (عارضی) و (خِلقی) (تفريق) ئەكەن؛ ئی (عارضی) چارە ئەكەن؛ ئی (فِطری) (عائد)ی (فاطِر)ە بۆيان نەبوە، وە لە (سعی)دان ﴿قَالَ﴾ (ابراهيم) (عليه السلام) ﴿فَمَا خَطۡبُكُمۡ﴾ بۆچی ناردراون؟ ﴿أَيُّهَا ٱلۡمُرۡسَلُونَ ۝٣١﴾؛ (قاموس) ئەڵیٚ: "(الخطب): ٱلشَّأْنُ وَالأَمْرُ، صَغُرَ أَوْ عَظَمَ" ﴿قَالُوٓاْ إِنَّآ أُرۡسِلۡنَآ إِلَىٰ قَوۡمٖ مُّجۡرِمِينَ ۝٣٢﴾ (قوم)ی (لوط)؛ (قوم)یٚ گوناهكار، (قاطعُ الشَّرف) ﴿لِنُرۡسِلَ عَلَيۡهِمۡ﴾ (بَعْدَ جَعْلَ قُراهُمْ؛ عاليَها سافِلَها) ﴿حِجَارَةٗ مِّن طِينٖ ۝٣٣﴾ وەكی (انگليز) و (المان) بۆنباردومانيان كەين. خۆزی خواشتەكی ئەكرد، بە وانەی (مُحارِب)ن. ئەمڕۆ، پیٚی ئەنواندن؛ بەردەبارانی ئەكردن؛ ئەوانەی ماكن لەناوی ئەبردن ﴿مُّسَوَّمَةً﴾ (علامەت) دارە ﴿عِندَ رَبِّكَ﴾ (يا ابراهيم) ﴿لِلۡمُسۡرِفِينَ ۝٣٤﴾ (يارب)ی (تجاوز)ی (غرب)يان ئەزانی، چ (قياس)ی لە (قوم)ی (لوط) ناكریٚ؛ لە (كفر) و (فسق) و (فجور)؛ (دين) و (دنيا)يان (مَحو) كردينەوە؛ بیٚ (عهد)، بیٚ (رحم)، بیٚ (مُروّەت)، بیٚ (إنصاف)؛ (حتّی) (عِلم)يان لەكەدار كرد (حكيم) بۆ (نفع)ی (بشر) (اختراع) ئەكا؛ ئەمانە ئەی كەنە زەهری

(حیات)؛ مایەی (تخریب) و (تدمیر) و وێران کردنی (مَعموره) ﴿فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا﴾ (ولات)ی (قوم)ی (لوط) ﴿مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾﴾ (لُوط) و (مَن آمن بِه) ﴿فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا﴾ لەو (قُرا)یە، دێ و دێهاتە ﴿غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾﴾ ئەو (آل)ی (بَیت)ە (مُؤمن) و (مُسلم) بوون (مَعْرکه) بە؛ (ایمان) و (اسلام) یەکن، یەک نین؟ بەڵێ لە (مُصطلح) (مؤمن) و (مُسلم) (مُتصادِق)ن؛ وەکی (انسان) و (ضاحِك) (أمّا) لە (حقّەت)دا، (مُترادف) نین؛ (اساساً) (معنا)ی (لُغوی)یان جودایە؛ وە لە (حدیث)ی (نَبَوی)ش (تفریق)یان ئەفەرموێ؛ (لكن) (حق) وایە، ئەوی (مؤمن) بێ، (مسلم) بێ، ئەوی (مسلم) بێ، (مؤمن) بێ؛ (ظاهِر) و (باطِن)ی (موافق) بێ ﴿وَتَرَكْنَا فِيهَآ﴾ لە (قُرا)ی وان ﴿ءَايَةً﴾ (علامەت)ێ ﴿لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾﴾ ئەوی بێ باک بێ، تێ نا (فکر)ێ، لە (آثار) نانۆڕێ ﴿وَفِي مُوسَىٰٓ﴾ (آيَةٌ، أيَّةُ آيَةٍ)، (يَد)ی (بیضا)ی (عصا)ی، (نفس)ی خۆی بەو (اقدام) و (جُرئەت)ە ﴿إِذْ أَرْسَلْنَٰهُ﴾ (وەقت)ێ ناردمان ﴿إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾﴾ (ظاهِر) و ئاشکرا ﴿فَتَوَلَّىٰ﴾ (إعراض)ی نا (قبول)ی نەکرد ﴿بِرُكْنِهِۦ﴾ بە (قُوّەت) و (عظمەت)ی خۆی و (کبریائی)، (مانِع) بوو، لە (قبوڵ)ی (دەعوەت)ی (موسی)؛ (موسی)یە کە (رَبّاهُ وَلیداً) ﴿وَقَالَ سَٰحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾﴾ (أنَّهُ) (أجِنّ)ەی هەیە ئەو (عجاییات)ەی بۆ ئەکا؛ وە هەردوولای پێ ئەگوت؛ گاهێ (ساحِر) (نظر) بە (آیات)ی؛ گاهێ (مجنون) (نظر) بە گفت و گۆی؛ (أثنا)ی (خِطاب) و (دەعوەت)ی (فرعون) ﴿فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ﴾ (قُوّە)ی (قاهِرە)ی ﴿فَنَبَذْنَٰهُمْ فِي ٱلْيَمِّ﴾ فڕێمانادانە ناو (بحر) ﴿وَهُوَ﴾ خۆی ﴿مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾ ئیشی وای کردبوو، کە پێی (لۆمە)

بکری؛ آنزیادە، جێی (لَوْم)ی (خُلق)ی (مُقاوله)یە؛ ئەگەر (مُوسی) لەسەر (ساحِر)آن (غالِب) بوو... (الی آخره) ئەمە ڕاستی جێی (طَعن)ە؛ نەک لە (نظر) (ارباب)ی (دیانەت)، لە (نَظر) (آرباب)ی (عُهود) و (میثاق)یش، وە (آیەت)ێ (عظیم) لەو چەند ساڵانە دەرکەوت؛ (هیکل)ی (فرعون) و (موسی)یان هینادەر، لە(اهرام)؛ تا ئەو (بَین)ە، نەیان ئەتوانی (اهرام)ەکانی (مصر) (کشف)کەن؛ (لکن) (بَحّاث)آنی (غربی) (مُوفَّق) بوون؛ (آیات)یان بۆ ئێمە بە دەرخست ﴿وَفِي عَادٍ﴾ (آیەت)ی وی ﴿إِذْ أَرْسَلْنَا﴾ (بَعْد ارسال الرسول) ﴿عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾﴾ ئەو بایەیە، کە (احیا)ی پێ بە (هلاك) ئەچێ؛ چ جایە ببێ بە (سَبَب)ی (تَولید) لە (وقت)ی (لِقاح)ی (أشجار) و (نَباتات)؛ بای بە (قُوّەت)، بارانی (مُتوالی) (مادّە) بە (فساد) ئەدا ﴿مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ﴾ لە (احیا)؛ (نبات)، (شجر)، (حیوان)، (انسان) کە ﴿أَتَتْ عَلَيْهِ﴾ بەسەریابێ، بیگرێ ﴿إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾﴾ وەک شتی ڕزی. ساڵێ وەیشوومەی سەرەپایزی، لە بێستان و شینایی دا، ترۆزی یان، ئی ڕەق وەک خشتی، لەبەر ئاگری دادەندرا، خاو ئەبۆوە؛ ئەتدی هەلا هەلا بوە؛ (حتّی) باغاتی کۆیەی (اکثر) هیشک کرد ﴿وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾﴾ وەکی (روایەت) ئەکەن: سێ ڕۆژە ﴿فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ﴾ (عُتُو)ێ (قطعی) —(بَعد الآیات ورؤیة امارات العذاب)یش؛ نەهاتنە (إطاعە)؛ (تکبُّر) و (عِناد)ی خۆیان دانەنا ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾﴾ ئەڵێن: (مُجاهِد) ئەفەرموێ: "(إنتظار)یان ئەکرد" یاخود ئەیان ئۆڕیە (علامەت)ی؛ هەورو (برق) و (رعد)؛ (صاعقە) گرتیانن ﴿فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ﴾ (عاجز)مان، (حرکە)یان پێ نەدەکرا ﴿وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾﴾ کێدێ (نَصرەت)یان بدا؟ لە (عَذاب) (نجات)یان دا ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ﴾

ئەوانیشمان بە (هلاک) برد؛ (بنا) لە فەرموودەی (زمحشری) بە (جَرّ)یش خوندرایتەوە؛ کەوابێ (عطف)ە لەسەر (سابِق)ی؛ (فی)ی بەسەر دادێتەوە؛ ئەویش (آیەت)ی تیایە؛ وایە، (لکن) (اثر)ی نەمایە ﴿مِّن قَبۡلُ﴾ پێش ئەوانە ﴿إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَوۡمٗا فَٰسِقِينَ ﴿٤٦﴾﴾ حیدود، لە (حُدود) بەدەر ﴿وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٖ﴾ بە (قُوّەت)، (أمّا) چ (قُوّەت)ێ (لا یُدرَكُ كُنْهُها)، (فَوق جمیع القُوَّة)، (قُوّە)یە؛ (مُسَخِّر)ی (مادّە) و (قُوّەت)؛ گوێ لە (حُکما)ی (جدید) کە: (شمس)ی ئێمە کە (أصغر الشموس)ە؛ (كُلّ)ی ڕۆژی (٣٦٠) هەزار ملیون (طن) (مادّە)یە بە (قوّەت) (صرف) ئەکا، لەسەر ئەم (صرفیات)ەش، (١٠) ملیار ساڵە، (عومر)ی رابوردوە؛ وە دوور نیە، (١٠) ملیار ساڵی دیش (عُومر) ڕاببوێرێ! ﴿وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾﴾ خوا ئەزانێ لەکێوە؟ لەکەینێوە؟ (تشکّلات)ی (اجرام) دەستی پێ کردیە! (حال)آش لە (تَشکّلات)ە؛ (سعەت)ی (فضا)ی (مَعمور) (بنا) بە (قول)ی (حکما)ی (جدید)، لە (وَهم) و (خیالّ) پانترە؛ بە (حرکە)ی (نُور)ی، کە (مسافە)ی سێصەد ساڵەڕێ، بە (حرکە)ی (شەمەندوفەر) بە (٧-٨) دەقیقە (قطع) ئەکا؛ (فضا)ی بە سەدملیون ساڵ پێ (قطع) ناکرێ؛ (سَدّوم) و (مِجَرَّە)، نە دە لە سەدهەزارە؛ (سُبحان ذی المُلك والملکوت!) وا ئەزانی وەکی کۆنە (فلکیّون)ەکان ئەڵێن: "(کُرە)یە (مرکّب) لە (١٢)ە بەرگە، (وەکی سەلکە پیازی، یەک لە دەوری یەکە." هەرچەند (کعب الأحبار) (وهب)ی (بن)ی (مُنَبِّه) شەقاو باوێن؛ ئەم سەرو ئەو سەری (سَدّوم)ی نادەن؛ (لا اله الاّ الله!). هەرچەند (نور)ی (عِلم) دەرخشان ئەبێ (بعض)ێ (قلوب) وا بە (اعتقاد)ی (خرافی) تاریک بوە (نور)ی (کائناتی) (مُنَوَّر)ی ناکا؛ بەڵێ کەوتۆتە (منطقە)ی (جلیدی)؛ (حیات)ی (علم)یان نەماوە؛ (عیسی) هەر (ابن الله)یە؛ (تفویض)ی (خلق)ی (کائنات)ی بۆ وی کرایە؛ (مع أنّە) (أرض) بەخۆو بەهەمو (کائنات)ی، بە هەموو (منظومە)ی (شمس)ی

(نظر) بە (بعض)ێ (اجرام) وەکی (حَبّە)یە (نظر)یە (قُویّە)یەکە؛ ئەم (خلق)ە بە فوو ناگەڕێ؛ بە دەست دروست نابێ؛ نە صەد دەست نە هەزار دەست، (ألْعياذُ بالله) خوای (مُتصوَّر) (مليون)ەکی دەست هەبێ، ئەم (خلق)ەی پێ ناکرێ؛ هەمووی (خیالات) و (اوهام)ی (فاسدە)یە، (کُلّ)ی (ذَرّە)یە لە (انسان) (حامل)ی (قُوّەت)یکە؛ (قطار)ەکی (شەمەندوفەری) پێ لە (دەور)ی (أرض) نەگەڕێ؛ ئەوجا (خَیالّ) لە (قُوّەت)ی (کائنات) کە چ (قُوّەت)یکە لە (فوق)ی ئەو (قُوا)یە تدبیر) و (تسخیر)ی بکا؟ (عیسی) و میسا؛ (بُوذی) (موذی)، (قطب و (مُطب)؟ وەکی قانقە لاچک بە (هوا)ی ئەکەون، بە (ادنی قُوّەت)ێ لە (ادنی ذَرّە)یە. مندالّ بووم بابم (شعر)ی کوردی بۆ دادەنام:

عزیزم ڕوژ و شەو بۆ خۆت بوخوینە
لــە نـــاو گێـــژاوی جـــەهــلێدا مـەمینە

(حقاً) ئەوی (علم)ی (کائنات) نەخوونێ؛ هەر لە (ضلال) و (جهل)دا، دەمێنێ، دەخنکێ؛ بەڵێ (شێخ) بە ڕوژی گوت،" ڕاوەستە ڕاوەستا، (أمركُمُ مُطاعٌ)؛ (امر)ی کردی، برۆ (علی الراس)، ڕۆیی؛ هەی هوو؛ ئەمە ئەڵێن: چی؟! بە لالچی خێوی، ئاگای لێ نیە، خۆو (أرض)ی وەکی بەرخی (قوربان)ی لە (دور)ی ڕۆژ ئەخولێتەوە ﴿وَٱلۡأَرۡضَ فَرَشۡنَٰهَا﴾ (ربّی) (عومر)ی کورت بێ، ئەڵێن: دوو (ملیار) ساڵە ئەژیە؛ وە (قابِل)ە ،دوو (ملیار)ی تریش بژیە." ئەی خوانەکا! ئەم (أرض)ە، ئەڵێن: "سێصەد هەزار ساڵە، بوویتە (مسکن)ی (انسان)" داخوا هەتاکەی ئەم (انسان)ە بەستەزمانە گیرۆدەی ئەم خاکە بێ؟ من (کیف)م لەگەڵ (أرض)ە و (حیات)ی، (أرض)ی نایە؛ (احیا)ی زۆر بوە نە (حیات)ی (إنتظام)ی هەیە ئەڵێن: "ڕوو لە (تَرقّی)یە" (أمّا) نایەتە (خیالّ)م هەروا ئەبێ؛ هەر خەریکی زۆری یە، لە (دوام) و (إصلاح) نا (فکر)ێ، ئەتۆڕمە (بعض)ێ (موقع)، لەنێو کەژا، لە ئەرزا؛ (مێوو و هەنجیر و دارەبەن و بەڕوو، وێکرا شین

بووین، چتاقی بە زەریفی نابنێ؛ (أمّا) (دقائق)ی (صُنع) و (ایجاد)ی خوای (انکار) ناکرێ. (جناب)ی (حَق) ئەم (أرض)ەی ڕاخستیە؛ بۆ (تَعیّش)ی (حیوانات) دای خستوە ﴿فَنِعۡمَ ٱلۡمَٰهِدُونَ ۝٤٨﴾ (أرض) (حالاً) پتەو نەبوە؛ ئەندەڕوونی پڕە لە (موادّ)ی (ناریّە) و (ألغام) و (مَغارات)ی (خالیە)؛ لە ڕاوێژیان وا دەرئەکەوێ، زۆری مایە، بچتەوە (فَنا)ی، خوا بۆمانی بگۆڕێ بە جێیە چاتر؛ (سماء) وە (أرض) (مَنصوب)ن بە (عامل)ێ (مُضمر)ی (مُفسَّر) "بِبَنْینا" و"فَرشنا"؛ لە (بَعض)ێ (قرائەت) بە (رَفع) خوندراینەوە؛ (أرض) (فرش)ێکە، (کُرَوی)، (غیر)ە (حقیقی)؛ (قابل)ی (تَسطیح) و (تَسویە)یە ﴿وَمِن كُلِّ شَيۡءٍ﴾ هەرچی بەری هەبێ ؛ لە (نبات)؛ لە (اشجار)، لە (حیوان)، لە (انسان) ﴿خَلَقۡنَا زَوۡجَيۡنِ﴾ نێرو مێ؛ (عالَم)ی (تَوالُد) بێ نێرومێ نیە؛ ئەمە (تحریر) کراوە، وە (ثابت)ە؛ وە یەکێکە لە (اعجاز)ی (قُرآن)ی؛ (حقیقةً اعجاز)، (اعجاز)ی (علم)ە؛ تازە (بَحّاث)ەکانی (غرب) بۆیان (کشف) بوە: (کُلّ)ی (نَتیجە)یە (مَحصول)ی (مُزاولە)ی نێرومێیە؛ (تمهید)ی (أرض) و (خلق)ی (ازواج)، دوای (وَقعە)ی (نوح)، زۆر (لطیف)ە؛ (کَأنّهُ) (خلق)ێ نوێیە ئەم هەموو (خَلق) و (ایجاد) و (ترتیب)ە ﴿لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ۝٤٩﴾ بە (دقّەت) تەماشای کەن؛ بیکەنە (دلیل) لە سەر (وجود)ی (صانع)ی بێ (شَریك)؛ وە (حَقیق)ە بەو (بَیان) و (نکر)ە ﴿فَفِرُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۖ﴾ غاردەن، هەڵێن بۆ لای خوا؛ (إلْتِجا) بکەن، بۆ (جِهەت)ی (مَلاذ)، ئەوە کەسی تربیە ﴿إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ﴾ لە(طرف) خوای، (سیّد) وا ئەگەیەنێ، (ضمیر) بۆ (عِقاب) بێ ﴿نَذِيرٞ مُّبِينٞ ۝٥٠﴾ (جناب)ی (رسول) هەم (مُبین)ە، لە (طرف) (جناب)ی (حق) بە (آیات)؛ هەم (مُبیّن)ە، (بیان)ی (آیة) ئەکا، بۆ (عباد) ﴿وَلَا

تَجۡعَلُواْ مَعَ ٱللَّهِ إِلَـٰهًا ءَاخَرَ ﴾ خولیەتر ﴿إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ٥١﴾ چ (شرک)ی (ألوهیَّەت)، چ (شرک)ی (رُبوبّیەت)؛ (من حیث الإعتقاد ومن حیث العمل) نەکەن؛ وا بزانم (تکرّر)ی ئەو (نوع)ە (آیات)ە، زۆر جوان و (بَلیغ)ە؛ لە مەیانی (سعی) بۆ (دَفع)ی (تَکرّر)؛ (فریقین) تووشی (نزاع) ئەبن؛ ئێمە (فرار) ئەکەین، لەم (مُنازعات)ە؛ بۆ (طرف)ی (اله)ی (واحد)؛ (ربّی) ئێمەش و ئی (مُعتزلی)یانیش؛ بەڵێ (مُعتزلی) قسەیە ئەکەن، بۆ (جهەت)ی (دنیا) زۆر (مُوافق)ە ئەڵێن: "(ایمان)ی بێ (عَمل)؛ (عَمل)ی بێ (إیمان)، (فائدە) نادا." گەلێ جارمان (عرض) کردینە، زۆر هەن لە (مؤمن)ی (فاسِق)، بە (درجات) خراپترن لە (کافر)آن، بۆ (حیات)ی (اجتماعی) (اهل)ی (ایمان)؛ ئەمە وایە؛ بالە (قیامەت) خوا بەهەشتەکیان بداتێ؛ لە هی (أشعری) بەرزو (واسع)تر (أمّا) نازانم چۆن (علاج) ئەکرێن؛ بۆ هاتنەوە رێ؟ کەمێ (مسلْمان) لە (شر)یان (امین)بن؛ (ذاتاً) (أساس)ی بەد (عَمل)ی، لە (وَهَن)ی (اعتقاد)ە؛ خوا (غفور) و (رَحم)ە؛ چی بە (عذاب)ی من دایە؟ ئەمن چم؟ پێغەمبەر تکاکارە؛ (شێخ) دەستمان دەگری؛ بۆ (ایمان)دار، (عذاب)ی چی؟ وا نیە. وەکی (امام) ئەفەرموێ: "بە (ایمان)ی (عاصی) (حرارەت)ی ئاگری نامێنی، لە (جهنّم)آ ئەخۆن" (اعتقاد) ئەمە؛ چارە چیە؟ بۆ (اهل)ی (عِلم) و (رؤسا)ی (دین) (لازم)ە؛ بۆ (تامین)ی (إنتظام) و (سعادەت)ی (حیات)ی هەردوو سەر، ئی (أُمّەت)؛ (سعی)کەن، (عقائد) و (قواعد) دانێن؛ زۆر ئەبینین، (کافر)ێ ئێشێ ئەکا، (عالَم) (خێر)ی لێ ئەبینێ؛ (أمّا) ئێوەو خوا، لە (مُؤمن)ی (فاسِق)ی (فاجِر)ی (فاحش)؛ کێ (خێر)ێ ئەبینێ؟! مەگەر؛ نازانم بڵێم: "چی؟" ئێمە کە (فُقرا) و (ضُعفا) و (فَلاّح)ین، زۆر (حظ) بە (شدّەت) ئەکەیت لەسەر (فاسِق)آن؛ بەڵکو هەناسەیە هەڵ کێشین؛ ئی بە (قوّەت) زۆر (کیف)ی لەگەڵ (مُساهَلە) دێ. تا زێدە خوونخوارەگی بکا (الهی) رێ بە راست؛ لەو (مُنازعات)ەمان قورتارکەی. خۆزی ئەمڕۆ سەرامەدانی

(أشاعِرە) بیاندیبا (عالِم) کوو لە (دین) چوویتە دەر؛ هەرچی هەیە، خوا لە ئێمەی دا (خلق) ئەکا؛ (امام)ی (شافعی) (رضوان)ی خوای لێ بێ؛ (اعتبار)ی (عدالەت)ی لە (وَلِی)و (شاهد)ی (نکاح) کرد؛ ئەگەر (ملا)یەکانی دی (مُوافقە)یان کردبا، (مُحَّقق) بێ (دین)ی وا زۆر نەدەبوو؛ بەڵکوو لە سەدی نەوت، (مُحافظە)ی (دین)داری خۆیان ئەکرد (جناب)ی (رسالەت) پەناە (انذار)یان ئەکا، ئەوان گەمەی پێ ئەکەن؛ ئەڵێن: "(ساحِر)ە، (مجنون)ە" ﴿كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم﴾ (قوم)ی (عرەب)، خزمەکانی ﴿مِّن رَّسُولٍ﴾ هەرکەسێ بوو بێ ﴿إِلَّا قَالُواْ﴾ لە (حق)ی ﴿سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ۝٥٢﴾ قسە لە (رسول)ەکاني، (صاحب الدعوت)ن؛ (حتّی) جو و بە (عیسی)آیان ئەگوت:" (ساحِر)ە شێتە" ئەوانە (مُتّفِقُ الکلمە)ن ﴿أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦ﴾ (سلَف) لە (خلَق)؛ (عجایب) ئەمە چۆن (إتّفاق)یان لەسەر ئەو قسە بوو؟ ئایا (وصیەت)یان لێک کردوە؟ کە دەربارەی (رسول) وا بڵێین (واقِعاً) ئەمە نەبوە ﴿بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ طَاغُونَ ۝٥٣﴾ (جامع)ی (طغیان)ن ﴿فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ﴾ (مبالات)یان پێ مەکە؛ (إعراض)ی وان (تأثیر)ت تێ نەکا (مأیوس) مەبە ﴿فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ۝٥٤﴾ (حاشا) (قصور) لە (طرف) توونیە، شایانی (غایەت)ی ستایشی، چ جایە (لَوْم) ﴿وَذَكِّرۡ﴾ (دوام) کە لەسەر (تَبلیغ) و (إنذار) ﴿فَإِنَّ ٱلذِّكۡرَىٰ تَنفَعُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ۝٥٥﴾ (بِالفعل) (مُهیّا)ن بۆ (ایمان)؛ (یعنی) ئەوانەش (إیمان) نەیەنن، ئیدی (ایمان) ئێنن؛ (لا یَخْفی) (جناب)ی (رسول) (امر)ی کرایتی بە (إعراض) لەوانی (طاغی) و (باغی)یان لە (مُؤمن)آن، نا؛ لە (عُموم) نا؛ (بناءاً علیه) نازانم چۆن (إمامی علیّ) و (أصحاب)؛ (تَوهّم) ئەکەن، کە (رسول الله) (أمر)ی پێ کرایە، (إعراض) لەوان بێنێ؛ (مأیوس) بووین؛ وە (محزون) و ترساین،

لە (إنقطاع)ی (وحی)، لە (وررود)ی (عذاب)؛ (عجایب)ە ئەم (روایەت)ە نازانم، (آلووسی) چۆن (سکوت)ی لێ کردیە؟ (رحمەت) لە (ابن کثیر)ی ئەو (روایەت)ەی (نقل) ئەفەرمووە ﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾﴾ (بعض)ی لە (عظما)ی (أمّەت) ئەفەرموون: "(جناب)ی (حق)، (فاعل)ی (مُختار)ە (أمّا) (فعل)ی بە (أغراض) (مُعَلَّل) ناکرێ؛ (ولَوْ) کی (حِکَم) و (مصالح)ی زۆر تیابێ" ئەمەوا؛ (قسم)ێ تر ئەفەرموون: (فِعل)ی (جناب)ی (حَق) کە بە (اختیار) ئەی کا؛ (مُعَلَّل)ە، بە (غَرض)؛ ئەبێ (غایە)یەکی هەبێ" خۆ ئەبێ (غایە)ی خوای لە (فِعل)ی بێتەجێ؛ (مع أنّە) لێرە، کە (خلق)ی (جنّ) و (انس) بۆ (عبادەت)ی ئەکا بە تەواوی نەهاتیتە جێ؛ گەلی کەس لە (بَشَر) (انکاری) (وجود)ی ئەکەن چ جایە (عبادەت)ی بکەن؛ وەهەم لەو (آیات)ێ دی ئەفەرموی: "گەلێ کەسمان (خلق) کردیە بۆ جهنم وەدیارە ئەوەی بۆ (جَهنّم) (خلق) کرابێ ئەبێ بۆ (عصیان) (خلق) کرابێ؛ دڵڕەقی، نابینایی، نەبیەیی، بۆچی (خلق) کراوە؟ بۆ (عِصیان)؛ لەبەر ئەمە (عُلما)ی (نظر) لەم (آیەت)ە، (إضطراب)یان هەیە چۆنی (توجیە) کەن؟ (قِسم)ێ (تخصیص)ی (انس) و (جن) ئەکەن بە (اهل)ی (سعادەت)؛ (بُخاری) ئەفەرموێ: "ما خَلَقْتُ أهْلَ ٱلسَّعادَةَ مِنْ أهْلِ الفَرِيقَين إلاّ لِيُوَحِّدُوُن" دیارە (تأویل)ی (عبارەت) بە (توحید) ئەکا، (عسقلانی) ئەفەرموێ: "ئەوە (قَول)ێ (خراپ)ە" (ابن قُتَیبە) (نَصرەت)ی دایە کەوابێ (اهل)ی (شقاوەت) لە (اهل)ی (فریقین)، بۆ (شِرك) یاخود، با (باقی) بێ لەسەر (عموم)؛ (مراد) (تَهَیُّآ)ە بۆ (عبادەت)؛ وای (خلق) کردنیە؛ زۆر (قابل)ن، ئامادەن، بۆ (إطاعە)، (مثلا) ئەڵێی: "گاجووت بۆ جووت خلق کرایە، کەر بۆ باری" وا ئەبێ گاجووت ئەدەنە باری، کەر ئەخەنە ژێر نیری! (واقعاً) (انسان) (مُهَیّا)یە بۆ (عبادەت)؛ (وطبعاً) (مَیل)ی (عبادەت)ی هەیە؛ ئەبینی ئەوەی

(عبادەت)ی خوای ناکا، (عِبادەت)ی شتێ ئەکا، زۆر لە خۆی بەرەژێر؛ ئەم (عزّ) و (شَرف)ەی (ترک) ئەکا بۆ (ذلّ) و (دَنائەت)ێ زۆر دەنی. کەسێ (فائدە)یە لە (خلق)ی (انسان) (تصور) بکا دەربارەی (صانع)، (غیر)ی (عبادەت) چیتری نایەتە (ذهن) و (تصّور) وە لە (بعض)ێ (تقریر)دا ئەزاندرێ، ئەم (غایە)، (غایەت) (خلق)ی (تشریعی) و (تکلیفی)یە، (تکوینی) و (ایجادی) نیە؛ ئەگەر (غایەت)ی (تکوینی)با، (تخلّف) (ممکن) نەبوو وەک (امر)ی (تکلیفی) و (امر)ی (تکوینی)؛ ئەمەش جوانە وە (إلاّ) (انسان) بە (ملیون) (قبل التکلیف) ئەمرێ نەوەیە، بلّێن: (عبادەت) ئەکا" نەوەیە بلّێین: "(عبادەت) ناکا". ئەو (انسان)ە (عاقل) و (بالغیّ) و (مُختار)ە، بۆ (عبادەت)ی خوای؛ (حاضر) و ئامادەیی، (تقدیر) و (تَرکیب) کراوە؛ (مَعلوم)ی (بِالوِجدان)ە. ئەوەی (إطاعە)ی خوای ئەکا، بە (اختیار)ی خۆیەتی؛ ئەوەی (عصیان)ی ئەکا بە (اختیار)ی خۆیەتی؛ هیچ (جَبر) و (شِدّەت) و (تضییقی) (تکوینی) بە سەرەوە نیە؛ ئەمە (امر)ێ (وجدانی)یە.

لام وەیە (مُخالفە)ی (اشاعرە) و (مُعتزلی) هیچ گەرەک نیە ﴿مَآ أُرِيدُ مِنۡهُم مِّن رِّزۡقٖ﴾ نە بۆ خۆم، نە بۆ خۆیان، نەبۆ (غیر)ی؛ ئەوان (رازِق) نین، (مرزق)ن؛ خۆیان (احتیاج)یان بە پاروەنانێ هەیە ﴿وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطۡعِمُونِ ۝٥٧﴾ (هُوَ الّذی یُطعِمُ وَ لا یُطعَمُ)؛ (حَیات)ی وی (ذاتی)یە، (حاجەت)ی بە (موادّ)ی (غِذائی) نیە؛ وابزانم (حیات)ی (غیر)ی خوا، نابێ، بگاتە ئەم (درجە)، بێ (امداد) (غیر)ی ئەو کەس ناژیە؛ (غایەت)ی (ارزاق)ی (انواع)ی (احیاء) جودایە؛ (مثلاً)؛ ئەلّێن: "(مَلَك) بە (تسبیح) ئەژیەن" هەرچی بی (حیات)ی (ذاتی) بەس بۆ خوایە، من لام وایە ﴿إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ﴾ بۆ هەموو (احیا)، ئەو (رزق) (ایجاد) ئەکا ﴿ذُو ٱلۡقُوَّةِ

ﭐلْمَتِينُ ﴿٥٨﴾﴾ چی ئی خۆی، کە (قُوّەت)ی (ذاتی)و (استغنائی)یە چی ئی (مخلوق)ی پێ‌ی ئەژیە و بە (قوّەت) و (متانەت) ئەبێ ﴿فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ﴾ ئەوانەی ڕووناکە نە (غایە)، لەڕێ دەردەچن ﴿ذَنُوبًا﴾ (حظّ) و (نصیب)؛ ﴿مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَٰبِهِمْ﴾ ئەوانەی وەکی وان بە پێغەمبەریان ئەڵێن: (ساحر) و (مجنون)" ﴿فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾﴾ با تاڵووکەی نەکەن، هەر ئەبێ؛ تاڵووکەی چ بێ ئەوێ ﴿فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ چ (مشرِك)، چ (جاحد)؛ چ لە (طرف)ی (اُلوهیّەت)، چ لە (جهەت)ی (رسالەت) ﴿مِن يَوْمِهِمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾﴾ ڕۆژی (جزا)؛ (تُبادُر) لە (یوم)ی (موعود)، ڕوژی (بعث) و (قیامەت)ە؛ ئەگەر (قرینە) هەبێ، (حمل)ی ئەکەینە، سەر ڕۆژی تر؛ وەکی (یوم)ی (بدر) باشە؛ (ذَنوب) چیە؟ دۆلکەیە، کە پڕ بێ، بۆ بەش و (نصیب) (استعارە) کرایە؛ (جناب)ی (حق)، بە (لَطف) و (کَرم)ی خۆی، بمانکاتە (صاحب)ی (نصیب)ێ (وافر)، وە (حفظ)مان کا، لە (شرّ)ی (کُلّ)ی (کافِر) و (فاجِر)؛ (آمین)[1]

سُورَةُ الطُّورِ

(مَکّیە)؛ (استثنا)ی (آیة)ێ لە (آیات)ی نەبیستراوە (عدد)ی (٤٩) یا هەشت یا حەوت (آیة)ە؛ (شامِیٌ وَ کُوفیٌ) (بَصْرِیٌ)، (حِجازِیٌ)؛ (مُناسبە)ی (ظاهِر)ە؛ سوێندە لە سەر (وَعد)ی (یوم)ی (موعود).

---

[1] ــ (سورە)ی (ذاریات) تەواو بوو، ڕوژی (جمعە) کەمێ پێش (مغرب)، (اوّل)ی (مارت)ی ئەفرە نجی سنەیی ١٩٤٠؛ خوا (توفیق)مان دا، بۆ (اکمال)ی، وە (مسلمان)آن (خێر)ی لێ ببینن، (آمین).

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَٱلطُّورِ ١﴾ (قسَم) به (کێوان، یا به کێوی (طُور)؛ چیا که بووینه لەنگەری (أرض)ی؛ وه زۆر به (صَلابەت) و گەورەن، پڕ له (معادن)؛ (عُیون) له دامەنیان دەر ئەکولێ (انهار)ی (عظیم) (تشکیل) ئەکەن؛ وه (طور)ی (سینا) (مَعلوم)ه (بَین الملّتین)، (مَهبط)ی (وحي)ی (الهی)یه بۆ (موسی)ی (کلیم)؛ وه که خوا (تَجلاّ)ی بۆ کرد؛ چۆن پارچه پارچه بوو! ئەو چیایانه شەق ئەکرێن، له (یوم)ی (موعود)، ئەبن به (هَبا)؛ ئێوه (نظر) به کێو به باڵه مێشووله نابن؛ ئەم (صلابەت)ه چیه؟ ئەم دڵڕەقیه تاکەی؟ (إِنَّكَ لَنْ تَبْلُغَ الْجِبال طُولاً) ﴿وَكِتَٰبٖ مَّسۡطُورٖ ٢﴾ (تورات) (مناسبه)ی لەگەڵ (طور)ی (موسی) هەیه؛ (أمّا) ئەوەی که بۆ (موسی) هاتیه، له (ألواح) نووسراوەتەوه، ئی دوای ئەو، (قابل)ی سوێند پێ خواردنی نیه ﴿فِي رَقّٖ مَّنشُورٖ ٣﴾ یا له (لوحه) نووسرابێتەوه؛ وه (أصلاً) (رَق) به (جلد)ی (رقیق) و تەنک بڵێن؛ (ذاتا) (لوحه) لێی بنووسرێ، تەنک و (صاف) ئەکرێ؛ (حتّی) (بَریق)یش ئەدا؛ (حمل)ی له سەر (کُتب)ی (اعمال) —که ڕۆژی (جزا) بڵاوه ئەکرێتەوه— نازانم چۆنه؟! (أمّا) (حمل)ی لەسەر (کُتب)ی (آجال) که له (لوح) (نشر) ئەکرێ، یا له (صفحه)ی (أیّام) نووسراوەتەوه؛ (یعنی) (تواریخ)ی (أمَم)ی (بادیَه)؛ لام (خراپ) نیه ﴿وَٱلۡبَيۡتِ ٱلۡمَعۡمُورِ ٤﴾ یا (کعبه) بێ ، یا (بَیت المقدّس) بێ؛ (أمّا) (بَیت)ێ ناو (ضَراح) (فَوق السّماءِ السّابقة) وه له ژێر (عرش)ی که له (حضرەت)ی (امیر)ی (نقل) ئەکەن؛ نازانم (مناسبه)ی هەیه، یان نا؟ له (مقام) (فهم) ئەکرێ؟ ﴿وَٱلسَّقۡفِ ٱلۡمَرۡفُوعِ ٥﴾ ئاسمان، باشه؛ (ممکن)ه (حمل)ی کەینه، سەر (جِنس)ی (بَیت) و (سقف)؛ خوا ئەزانێ، چەند (بیت)ی (معمور) وێران بوو؟ چەند (سقف)ی (مرفوع) زۆر بەڕەژێر

بوو؟! ﴿وَٱلْبَحْرِ ٱلْمَسْجُورِ ﴿٦﴾﴾ (حاڕ)؛ پڕ لە (موادّ)ی (ناریّە)، (مَلْیان)؛ لە (یابس)ی پتر عەردی داگرتیە؛ ئەو (خَندەق)ە (عَظیم)ەی پیّ پڕ کرایتەوە (قَسَم) بەوانە ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٌ ﴿٧﴾﴾ لە (یوم)ی (موعود) ئەبیّ؛ ئەڵیّن:" (جُبَیلی بن مَطعَم) (قُبیل)ی (مسلّمان) بوونی؛ دائر بە (اسیر)آنی (بدر) هاتە لای (رسول)ی (اکرم)؛ (طود)ی (أعظم)؛ (بحر)ی (مُطمطم) (ﷺ) (وقت)ی (وصول)ی بۆ (جناب)ی؛ (امام الرُسُل) لە نوێژ دا، ئەو (سورەت)ەی ئەخوێند؛ ئەڵیّ: "کە گوێم لەو (آیەت)ە بوو، وەخت بوو دڵم تۆقکا؛ ترسام؛ لە (وقوع)ی (عذاب)؛ وە (مسلّمان) بووم." (یعنی) (حمل)ی کردە، سەر (عذاب)ی (دنیا) (لکن) قەی ناکا؛ لەو (آن)ی (مسلّمان) نەبوو بوو؛ تا بڵێین: "(خَطَر)ی (صحابی) نابیّ (خطأ) بیّ" چەند قسەیان لەم (کلمات)ە کردیە؛ کەمی ئەچتە دڵان. (سیّدی آلووسی) ئەفەرمویّ: "کابرایە لە خەوی دیت، پێنج (واو)یان لەناو دەستی نووسی؛ چووە لای (ابنُ سیرین)؛ ووتی: "ئامادە بە؛ (خراپە)کت بە سەردیّ" لە مەیانی پینج رۆژ، کابرایان گرت؛ (حپس)کرا؛ ووتیان: "ئەمەت لە چی وەرگرت؟" ووتی: لە (صدر)ی ئەم (سورەت)ە، دیارە، بە پێنج شت سوێند خوراوە، بە پێنج (واو) لەسەر (وقوع)ی (عذاب)" (حقیقةً) وەکی (سیّد) ئەفەرمویّ؛ (عجایب)ە، (انتقال)ی (ذهن)ی (بۆ ئێرە، لە (غرائبات)ە! (دائر) بە (تعبیر)ی خەون، (مُدهشات) لە (ابن سیرین) (نقل) ئەکەن ﴿مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴿٨﴾﴾ بەچی؟ بەکیّ؟ (دفع) ئەکریّ، نەیەڵن بیّ ﴿يَوْمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوْرًا ﴿٩﴾﴾ وەکی (کُرە)ی (سحباب) (یعنی): جیوە؛ دێتە جوولە جوول؛ (سقف)ی (مرفوع) (آلسَّبْعِ آلشّداد) پارە پارە ئەبن، ئەکەونە (إضطراب) ﴿وَتَسِيرُ ٱلْجِبَالُ﴾ خۆی: (طور)؛ وە (هُمالایا) و (قفقاس) وە (قەندیل) و (پیرە مەگروون)ی خۆمان ﴿سَيْرًا ﴿١٠﴾﴾ ئەبنە (هَبا) وەکی

لۆکەی پەڕەکراو، سست و بڵاوئەبنەوە، (ممکن)ە کەندو کۆسپی (أرض)ی پڕ بکەنەوە؛ (بحر)ی (مسجور)یش نامینی ﴿فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾﴾ بەوێ ڕۆژێ، بە (یوم الدین) ﴿ٱلَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٢﴾﴾ لە گەرداوی (جهل) و (غفلەت)دا گەمە ئەکەن؛ لەبەر (لهو) و (لعب) ئاگایان لە هیچ نیە؛ (حقیقةً) (غفلەت) و (لعب) بۆ لێ قەومانی زۆر خراپە؛ خوا (رحم)کا؛ ئەوانەی مە؛ بە (خَبر)بێن؛ دەست لە (لَعب) و (سَفاهەت) هەڵ گرن؛ بۆ (استقبال) (سعی) کەن ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾﴾ (قاموس) ئەڵێ: "(الدَّعُّ): (الدَّفْعُ العَنيفُ)" بە (شدّەت) و (غِلظ) (پشتی) ملیان ئەگرن، فرێیان ئەدەن، بۆ لای ئاگری (جهنّم)ی؛ کوو ئەوان بە درشتي و بێ (دِقّەت)؛ (معامله)یان ئەکرد؛ لە گەڵ (أیتام) و (ضُعفا)؛ (دفع)یان ئەکردن ئەوانیش بەو گوێرە (دفع) ئەکرێن؛ بە بەر پاڵە سووان ئەدرێن؛ ئەیان لێتێ: ﴿هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾﴾ درۆیە، نابێ، ئاگری وا (ممکن) نیە، (تصدیق)ی (رسول)تان نەدەکرد ﴿أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ﴾ ئایا ئەمە (سحر)ە؟ بە (کتاب)تان ئەگوت:" (سحر) بە (رسول)تان ئەگوت: "(ساحِر)" ئایا ئەو ئاگرە، (سحر)ە؟ بێ (أَصل)ە؟ (تخیّلات) و (اوهام)ە؟ ﴿أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾﴾ یا نای بینن؟ بەڵێ، چاو بە (غلط) ئەچێ چەشم بەند ئەکرێ ﴿ٱصْلَوْهَا﴾ بچنێ، بچێژن؛ (عُلما)ی (کلام) لە (حق) ئەوانەی (انکار)ی (حقائق) ئەکەن، ئەڵێن:" چارەیان ئەوەیە؛ بهاوێژرێنە ناو ئاگر؛ یا (اعتراف) ئەکەن، یا ئەسووتێن، لە کۆڵ ئەبنەوە!" (سَعْد الملّة) ئەفەرموێ: "فإمّا أن يَعْتَرِفوا، فَتَنْتَفي مِلَّتُهُم؛ أوْ يَحتَرِقُوا فَتَنْطَفى شُعْلَتُهم ! (تَمام) (سبحان الله) ئێمە کە گوێیا (مسلمان)ین، (بعض)ێ (اعتقاد) و ڕەوشتی نا (صالح)مان هەن، (رَأیَ العَین) (فساد)ی ئەبینین، وازی لێ نایەنین؛ (بَلا)یە (عظیم)؛ (مسئله)ی (بدعەت) و (سُنّەت) بۆیە ئەوەی لە

(اسلامەتی) دەرئەچیٚ، (حقائق) ئەبینی؛ وا ئەزانیٚ (اسلامەت)ی پەردەیە، لەسەرچاو؛ (منع)ی دیتن ئەکا؛ (تۆبالّ)ی بەملی ئەوانەی وایان لە (ملّەت) کرد؛ (نور)ی (دین)یان، کرد، مایەی نەدین ﴿فَٱصۡبِرُوٓاْ أَوۡ لَا تَصۡبِرُواْ﴾ (صبر) و (تحمّل) ئەکەن؛ ناکەن ﴿سَوَآءٌ عَلَيۡكُمۡ﴾ (فرق)ی نیە، بیٚ (تاثیر) و (فائدە)یە ﴿إِنَّمَا تُجۡزَوۡنَ مَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٦﴾ (حتی) لە (دنیا) ئەتان ووت: "سَواءٌ عَلَيْنا أوَعَظْتَ أمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْواعِظِينَ" ئەمرۆش (صبر) و (جزع) یەکسانە ﴿إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ﴾ چ (جنّات)یٚ؟ ﴿وَنَعِيمٖ ١٧﴾ چ (نعیم)یٚ؟ (توصیف) ناکریٚن؛ خوا (نصیب) مانی بکا ﴿فَٰكِهِينَ﴾ (تلذُّذ) ئەکەن ﴿بِمَآ ءَاتَىٰهُمۡ رَبُّهُمۡ﴾ کە دیمان، ئەزانین؛ چیە (انشاء الله) پیٚک ئەلّیٚین ﴿وَوَقَىٰهُمۡ رَبُّهُمۡ عَذَابَ ٱلۡجَحِيمِ ١٨﴾ هیچیان نەدیتیە، نە چیٚشتیە (نظر) بە (مُعذّب)آن (نعمەت)ی (فائقە) (إنَّكَ مَن تَقِ السَّيِّئاتِ فَقَدْ رَحِمْتَهُ)؛ (فَافْهَمْ)؛ (واقعاً) ئەوەی (بعد العذاب) ئەچیٚتە بەهەشت، کە یادی (حالّ)ی پیٚشي بکا، (ربّی) چەند (لذّەت)ی لیٚ ئەبینیٚ! (حتّی) (بعض)یٚ ئەلّیٚن: "(لَذّەت) (خُروج) لە (آلم)ە (حقّا) (تصویر)یشی (لَذّەت) ئەدا ﴿كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ﴾ بخۆن، بخونەوە ﴿هَنِيٓـَٔۢا﴾ نۆشی گیانتان بیٚ، خۆشگوار، بیٚ (غُصّە) و گەرووگیری ﴿بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ١٩﴾ پاداشی کردلری خۆتانە، بە (سَبب) (عمل)ی (صالح)تان (تَهنئە) ئەکریٚن؛ بەلیٚ، (عمل)ی (صالح)، (ثَمر)ەی (آیمان)ی (صالح)ە؛ تا (قُوّەت) و (صفوەت)ی (زیاد) بیٚ (ثَمر)ەی زیٚترو چاتر ئەبیٚ، توو خوا (انسان) (عمل)ی باشی نەبیٚ، چیە؟ (فائدە)ی (ایمان)ی چیە؟ توو خوا (ایمان)ی ئەوەندە هیٚزی نەبیٚ، نەختیٚ بەسەر (میل)ی (نفس) (غلب)ەکا، ئاگری (جهنّم)ی چۆن پیٚ سارد ئەبیٚ؟ لە (دنیا) ئاگری (هوا)ی (نفس) ئەکوژیٚنیٚتەوە، (آثر)ی لە کوژاندنەوە و

ساردكردنی ئاگری (جهنّم) نومایان ئەبێ ﴿مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٖ﴾ پاڵیان داوەتەوە، لەسەر تەختان تەختەكانیان ﴿مَّصۡفُوفَةٖ﴾ ڕیزكرای، ئەمبەرو ئەو بەریەرابەری یەک، بە (كمال)ی (استراحەت) لەسەر تەختان دادەنیش ﴿وَزَوَّجۡنَٰهُم بِحُورٍ عِينٖ ٢٠﴾ ئەو (وەقت)ی باله (مجالس)آن وێكڕا دانیشن؛ (خیانەت) نامێنێ، (غشّ) نیه، (مُراد) (عقد)ی (نكاح) نیه؛ هەمدەمی، هەم (صوحبەتی)، جووتیه ئەوانیش پەكەڵ پێكن؛ (تاثیر)ی (عمل)ی (صالح) –(بعد الإیمان)– تەنها بۆ (صاحب)ی نیه؛ (نفع)ی (ساری)یه ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ ئەوانی (اهل)ی (صلاح) و (تقوی)ن ﴿وَٱتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ﴾ (ایمان)یان هەیه، (اعمال)یشیان، بە (قَدر حالّ) هەیه؛ (لكن) ناگەنه (آبا)ی خۆیان، (ظروف) و (تبدّلات)ی (زمان)ە، (مساعده)ی نەبوە ﴿أَلۡحَقۡنَا بِهِمۡ﴾ له (درجات)ی (عالیه) ﴿ذُرِّيَّتَهُمۡ﴾ (مقام)یان بڵندە، (أنّه) له (خدمەت) (آبا)یان دان ﴿وَمَآ أَلَتۡنَٰهُم مِّنۡ عَمَلِهِم مِّن شَيۡءٖ﴾ –نرەیه له (عمل)ی (آبا)یان (نقص) نەكرایه؛ ئەمە تەواو (لذّەت) و (نعمەت)ە، له (حَق) (اسلاف)ی (صالح)؛ كه بە (معاشره)ی (اولاد) و (احفاد)یان، له (جِنان)، (زیده) (مسرور) و (محظوظ) ئەبن؛ بابی بە (مَرحمەت)، كه (نقص)ی (وَلَد) ببینێ، هەموو (كمال) و (لذّەت)ی خۆی، لا (ناقص) و ناخۆش و تاڵ ئەبێ؛ (رَبّی إِرْحَم الآباءَ)؛ (بِنا) بە فەرمایشی (ابن كثیر) هەروەک (آباء)، (خێر) ئەدەنەوە، بۆ (اولاد) بە سایەی وانەوە، ئەكەونه (مقام)ی (عالی)، (اولاد)یش (خێر) ئەدەنەوە، بۆ (آبا)، (ترقّی)یان بۆ ئەبێ؛ (نقل) ئەكا له (امامی احمد)؛ (بِسَنَده) له (أبی هُرَیره)(رضي الله عنه) له (رسول الله) بی (صلى الله عليه وسلم)، فەرموویەتی: خوای (تعالی)ن، (درجه)ی (عبد)ی (صالح) بڵند ئەكا، له بەهەشتی؛ ئەڵێ: (یاربّی) ئەمەم لەكێ بوو؟"؛ (یعنی) (عمل)ێ وام نیه، پێی بگەمە، ئەم (درجه)؛ (ئەفەرموێ: "بە

(استغفار)ی (ولد)ت بۆ توو" وە (معلوم)ە لە (حدیث)، (ولد)ی چاک، یەکێکە، لە (صدقات)ی (جاریە)؛ بەڵێ (ولد)یش بە (کسب)ی باب (حساب)ە.

وەکی (ابن کثیر) ئەفەرموێ: ئەمە (جهەت)ی (فصل) و (زێد)ە (احسان)ی؛ (أمّا) (جهەت)ی (عدل)ی ﴿كُلُّ ٱمْرِيٕۭ بِمَا كَسَبَ﴾ لە (اعمال)ی (سیّئە) ﴿رَهِينٌ ﴿٢١﴾﴾ گیرۆدەیە؛ (كأنّه) بە (رهن) داندراوە؛ هەرکەس (عمل)ی خۆی (وَلا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخرى) (تمام)؛ ئەمەم لا خۆشە؛ (أمّا أَصْحابُ الْيَمِينِ) دیارە (مرهون)نین؛ زێرا (عمل)ێ وا بەدیان نیە، پێی گیرۆدەبن؛ ئەم (تفسیر)ەم لا چاترە بێ (خَدشە) ترە، لە (تفسیر)ی (زمخشری)؛ گەرچی (سیّد) و (سائر)ی (مُفسرین) لەوەی بەرێی ویدا رۆیشتینە؛ وە (محتاجِ)ن، بۆ (بعض)ێ (سؤال) و (جواب)؛ (ظاهِراً) ئەمان، تەماشای (كُلّیّە)یان کردیە، کە (شامل) بێ، بۆ (اعمال)ی (حَسنە)و (قَبیحە)؛ (الهی) من (عبد)ێ هیچ و پووچ دەرچووم؛ نەگەیمە (آبا)و (اجداد)ی خۆم من لەکوێ؟ (ملا عبدالرحمن)ی (جلی)؛ (عبدالله ابن جلی)، (محمد اسعد جلیزادە)، (حاجی ملا عبداللەی. جلیزادە)، لەکوێ؟! خودایە، بۆ (خاطر)ی (رسول الله) لەوانم دانەبڕی، بێ (عذاب) لِە (درجە)یە زۆر (عالی)، من وبرام و (اولاد)مان لە (خدمەت)یان خڕبینەوە؛ وە چیدی لەدنیا (عذاب)م نەدەی؛ (آمال)م پێک بێنی؛ وە (علم)ی (آل جلی) نەبڕیەوە، (مدرسە)یان (الی الأبد) (معمور) بێ، خۆیان بە (دوڵەت)و (حرمەت)و (مسرور) بن ﴿وَأَمْدَدْنَٰهُم بِفَٰكِهَةٍ﴾؛ دوو (فاكهە)؛ (ثمرە)ەی جگەر؛ (ثمر)ەی (ایمان) و (عمل) ﴿وَلَحْمٍ﴾ بەڵێ (اولاد)یشیان، دوو (لحمە)یان هەیە؛ (نسبی) و (حسي) ﴿مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾﴾ وا مەزانە، (صحاب)ە، (اغلب)یان برسی بووین؛ بە گۆشتی (أخروی) (تَسلا)یان پێدراوە؛ (انسان) لە هەردوو سەرا (انسان)ە ئەخوا ئەخواتەوە

تەنها (روح) نیە، بە (خیالات) (مسرور) بێ یا غەمگین؛ چۆن لە (دار)ی (دنیا) (انسان)ی (مؤمن) دوو (لذّەت)ی هەیە، (حیوانی) و (روحانی)؛ (کذا) لە (آخرەت)یش وایە؛ ئەگەر وانەبێ، خۆی نیە ﴿يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأۡسٗا﴾ (أنّهُ) بە (وَجە)ی گەمەو (مُلاعَبە)؛ ئەم لە ئەو؛ ئەو لە ئەمی ئەفڕێنێ؛ ئەو (تنازعە) (غایەت) خۆشە؛ (فَرَح) ئەدا. ساڵێ زوو بەهار بوو، چووینە (صحرا)، پڵاومان لێ نا؛ کەتێ کرا؛ وە جووت بە جووت دامەزران (بعض)ێ لەیاران، ئەچوونە سەر جەماتێ؛ لەپیان لە لەنگەری دادەگرت؛ ئەیان فڕاند؛ هەڵ ئەهاتن، بە دوای ئەکەوتن؛ ها لەوێ، ها لەوێ؛ جارجار لە ڕاکردندا، قەپاری لە شیوەکە ئەدا؛ مرە مرێ ئەکرد، ئەی خوارد؛ (آخراً) ئەیان گرت ئەم (لُقمە) ئەو (لُقمە)، ئەم پاروو ئەو پاروولەیێ؛ لێیان ئەساندەوە؛ بە (کمال)ی (سرور) و خەندە، ئەیان هاوێشتە ناو زار؛ (الآن)یش (خیاڵ)ی ئەکەم؛ (سُرور)م بەدڵی ئەکات ﴿لَّا لَغۡوٞ فِيهَا﴾ لە (کاسە)کەدا؛ قسەی ناشیرینی تیا نیە ﴿وَلَا تَأۡثِيمٞ ٢٣﴾ وەکی مەستەکانی (دُنیا)؛ هەزار شەق و شێلاق تێک هەڵ ئەدەن. (اغلب) جوولەکەی وڵاتی مە، لە جێژنی بەهارانیاندا، لە (صحرا) ئەخۆنەوە؛ سەرخۆش ئەبن، لێک ئەدەن؛ سەرو پۆپەلاکی یەک ئەشکێنن، (بَعْدَە) بە سەد تەقەتەق و تەقەلا، تا لە دەستی (عدالەت) قورتار ئەبن ﴿وَيَطُوفُ عَلَيۡهِمۡ﴾ بە بادە ﴿غِلۡمَانٞ لَّهُمۡ﴾ کاهێ بە (تنازع)، کاهێ بە (وقار) و (تمکین)، ئارام ئەگرن؛ (شراب)یان لە (مجلس)آ ئەگێڕن؛ (ممکن)ە، ئەوانە، (غُلام) و (خدمەت)کاری پیاوە چاکەکانیان کردبێ، لە (جنّەت)یش (خدمەت)یان ئەکەن؛ بە (مقام)ی واندا، ئارام ئەگرن؛ (طبیعی)، (خدمە) (عمل)ی وەکی (سیّد)ی نابێ؛ (أمّا) بە (برکەت)ی، (صُحبەت)، (نائل)ی ئەو (مَقام)ە ئەبن؛ وە گەلێ (مَسرور) (مُتلَذّذ) ئەبن؛ لەو (خدمەت)ە

﴿كَأَنَّهُمْ﴾ (غلمان)ەکان ﴿لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾﴾ (مصون)ن لە (صدف)دا؛ دور شەهوار (محفوظ)ن لە گەرد ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ﴾ (بعض)ی ڕوو لە (بعض)ێ ئەکەن ﴿يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾﴾ یەک لە یەک ئەپرسن ﴿قَالُوٓا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ﴾ پێش (حال)ی (حاضر) ﴿فِىٓ أَهْلِنَا﴾ (أنه) (عُمومی) ﴿مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾﴾ ئەترساین، لە (عقاب)ی خوا ئەوەی بترسێ؛ (عِصیان) ناکا ﴿فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا﴾ بە (کرم) و (ڕەحمەت)ی خۆی ﴿وَوَقَىٰنَا﴾ پاراستنی ﴿عَذَابَ ٱلسَّمُومِ ﴿٢٧﴾﴾ ئاگری زەهر ئالوود؛ ئەو (تَذکُر)ەش (لَذەت)ێ ئەدا ﴿إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ﴾ لە (دُنیا) ﴿نَدْعُوهُ﴾ بانگمان ئەکرد لە (دُعا) و پاڕانەوە، بە (عبادەت)؛ (خوایە بمان پارێزی؛ بە (لطف) و (کرم)ی خۆت) ﴿إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْبَرُّ﴾ (محسن) و چاکە؛ چاک هە ر چاکە ئەکا؛ مەگەر خەڵکی خۆی (طلب)ی خراپە بکا ﴿ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾﴾ (یارحمنُ یارحیم، یاأرحم الرّحمین نَجّنا مِمّا نَخافُ، عَوْنَكَ یاأللهُ!) ﴿فَذَكِّرْ﴾ (دَوام) کە ﴿فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ﴾ لە (نعمەت) و (لُطف)ی خوای خۆت نیت لۆ ﴿بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾﴾ (أصل)ی (معنا)ی (کَهانەت) لە (لۆغەت) (مذموم) نیە؛ لە (غیاب)ی (سَعی) بۆ ئیش ڕێک خستنی خەڵکی (مَمدوح)ە؛ (أمّا) پێشگۆیی (اخبار)ی (غیب)؛ (یعنی رَجْما بِالْغیب) (حقیقةً) خۆی نیە؛ (جناب)ی (رسالەت) (خبر) لە (خراپ) بوونی (عالَم) و دووبارە، (احیا)ی (انسان) و (وجود)ی (جنّەت) و نار ئەدا؛ ئەمە (کهانەت) نیە؛ (مسائل)ێ (عامیە)؛ (تحقیقات)یکە (عُلما)ی (حکمەت) و (کلام) گفت و گوێ تیا ئەکەن؛ وە (حکما)ی (طبیعی)، (نَظر) بە (قاعدە)ی (صرف)ی (قوّەت) و (محدودی) (نواتُ القُوّة) بە (بُرهان) (اثبات)ی (تِناهی) (قُوا)ی

(جسمانی) ئەکەن؛ (قائل)ن: بە (إنقراض)ی (حیات)ی عەردی؛ (قائل)ن: بە (تلاش)ی (کُرات) و (اختفا)یان لە فضا)؛ نی بە (قورآن) و (حَدیث)ی (صحیح) دایە؛ هەموو (حقائق) و (مسائل)ی (علمیە)ن؛ (رجماً بالغیب) و (کُهانەت) نیە؛ وە (ایمان)ی (بالغیب) لەو (مَقوُلە) نیە، (غیب)ی (عن الحسن)، (مُدرَک)ی (بالعقل، بِالبرهان السّاطِع)؛ (مُراد)ە. کەسێ (بحث) لە (حَقائق)ی (إلهیّە) و (دقائق)ی (کائنات) و (إنتظام)ی (صُنع) و (بدائع)ی (مصنوعات) بکا؛ (قواعد) دانێ؛ (ارشاد)ی (عقل) بکا؛ چۆن (مَجنون) ئەبێ؟! مجنونی لەکێ ئەم (مسائل) و (مساعیە) لەکێ؟ دوشتی لێک دوورن؛ (علاوةً) (کهانەتی)ش (نوعاما) (عقل)ی ئەوێ، ئایا ئەڵێن: (کاهن)ە یا (مجنون)ە؟" ﴿أَمۡ يَقُولُونَ شَاعِرٌ﴾ (شاعر) —با (وجودی) لە (شُعور)ە؛ (سبب) بەبێ (اخلاق)ی (شاعر)آن، (شِعر) (مذموم) بوە، (ذاتاً) لە (فلسفە)ی (حُکما)یان دەرئەکەوێ (شِعر) بۆ گۆڕاندنی (اشیاء)یە؛ ڕێ هەڵخەڵەتاندنە؛ جوان ناشیرن ئەکا، ناشیرین جوان ئەکا؛ (وظیفە)ی (تزیینات)ی (إبلیس)آنەیە؛ وە (إلاّ) (أصل)ی (شاعری) باشە؛ (خصوص) (شاعر)ی (حکیم)؛ (شاعر)ی (مِلّی)؛ وەکی: (شێخی سعدی)؛ (حاجی قادری کۆیی) زۆر باشن؛ (أمّا) (شاعری) و (رسالەت) نابن بە یەک؛ (وظیفەی) (رسول)ی (ارشاد) و (إظهار)ی (حَقّ)ە؛ بە (حَقّ)ە؛ بێ (تدلیس) و (تلبیس)؛ ئایا ئەڵێن: "شاعر)ە؟" ﴿نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيۡبَ ٱلۡمَنُونِ ٣٠﴾ (إنتظار)ی (حوادثات)ی (زمان)ە، ئەکەن: ئەمڕۆ تا سبەی بە هلاک ئەچێ، ئەمرێ، لە کۆڵ ئەبێتەوە (حاجی) ئەڵێ:

(امین) مەبە لە سبەینێ، ئەمەت بەسەر دێنێ
(حوادثات)ی (زەمان)ە، کە نایەتە (تخـمین)ێ

ئەم (بَیت)ەی زۆر (غریب)ە:

ئـەم (أرض)ە کـۆنە هـەوارە، (خـلایق)یش کـۆچە

(طماع)ی سووری نەبێ كەس لەژێر چادری شین

﴿قُلۡ تَرَبَّصُواْ﴾ (إنتظار)كەن ﴿فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلۡمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾﴾ لەوانەم (إنتظار)ی (هلاک)ی ئێوە ئەكەم؛ ئەگەر (ایمان) نەیەنن ﴿أَمۡ تَأۡمُرُهُمۡ أَحۡلَٰمُهُم﴾ (عقول)یان ﴿بِهَٰذَآۚ﴾ بە (قول)ی (مُتناقِض) و بێ (معنا)؛ ئایا لە (عقل)ەوە ئەی كەن؟ ﴿أَمۡ هُمۡ قَوۡمٞ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾﴾ (مُتجاوِز)ن، بێ (مبالات) بووین و (معزور)؛ چی بێتە سەر زوبانیان –(لا اُبالی)– ئەی لێن ﴿أَمۡ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُۥ﴾ هەڵی بەستیە، بەدرۆ ئەڵێ: (وَحی)یە ﴿بَل لَّا يُؤۡمِنُونَ ﴿٣٣﴾﴾ لە (عِناد)ەوە (ایمان) نایەنن، وە (الآ) (قورئان) ئەوە نیە، هەڵبەسترێ ﴿فَلۡيَأۡتُواْ بِحَدِيثٖ مِّثۡلِهِۦٓ﴾ هەڵی بەستن ﴿إِن كَانُواْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٤﴾﴾ بە دڵ لایان وەیە، هەڵبەسترایە؛ ئەمە لە (جهەت) (ایمان) بە (رسول) ﴿أَمۡ خُلِقُواْ مِنۡ غَيۡرِ شَيۡءٍ﴾ لە هیچی پەیا بووین، بێ (خالِق) و (مُدبِّر)، یا ئایا نازانن؟ لە (نطفه)یە (مَذْرَ)ە، (ایجاد)كراین، یا بۆ هیچی بێ (فائده) و (غایه)، (خلق) كراین؟ ﴿أَمۡ هُمُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾﴾ بۆیە سەر فرووەدی بۆ (خالِق) ناكەن؛ (اَوّلین) و (آخرین) خڕببنەوە، بزانن، مێشێک، پێشكەک، (مقروب)ەكیان پێ (خلق) ئەكرێ؟ (كَلّا) ﴿أَمۡ خَلَقُواْ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۚ﴾ هەزار (ملیون) (عیسی) خڕ بێتەوە، هێلكەكیان پێ (خلق) ناكرێ؛ (أرض) و ئاسمان لە كوێ؟ بە خۆیان و (أرض)یان، بكەونە ناو (شمس) (آناً) ئەتوێنەوە؛ ئەبنە چەرە دووكەڵ ﴿بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾﴾ كە دەڵێن: (خالِق)ی (أرض) و ئاسمان خوایە؛ ئەگەر بە (یقین)یان با، (عبادەت)یان ئەكرد، بێ (شریک)؛ دیارە ئەمانە لە (جهەت) ایمان بە خوایە، ئەوانی دێن لە (جهەت) هەردوولایە ﴿أَمۡ عِندَهُمۡ خَزَآئِنُ رَبِّكَ﴾ (رزق)ی خوای –(مادّی) و

(معنوی)— لای وانە؛ ئەوی هەوەسیان بێنێ، (رزق)ی بدەن؛ یا بە ئارەزووی خۆیان کەسێ بکەن بە (رسول) ﴿أَمۡ هُمُ ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ ٣٧﴾ (مُسلّط) و (قاهِر)ن، (رقیب)ن لەسەر (خەڵک)ی ﴿أَمۡ لَهُمۡ سُلَّمٞ﴾ قادرمە، (آلەت)ی پێ بڵند بوون، پێی بچنە ئاسمان ﴿يَسۡتَمِعُونَ فِيهِۖ﴾ لە (سلّم)ەکەدا، (یعنی) لە (نهایەت)ی پلەی؛ گوێ ڕائە گرن لە (کلام)ی خوا، ئی (مَلَك) ﴿فَلۡيَأۡتِ مُسۡتَمِعُهُم بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ٣٨﴾ لە گفت و گۆی بۆ (ارباب)ی (عِلم) دەرئەکەوی، شرمە پرمەی (کاهن)آن و (نُطق)ی (رسول)آن (فرق)ی (واضِح)ە ﴿أَمۡ لَهُ ٱلۡبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلۡبَنُونَ ٣٩﴾ (یعنی) خۆتان لە خوای زێتر ئەزانن؛ ئی خۆتان (تنزل)ی بۆ نەکەن، بۆ خوای (نسبەت) دەدەن (واقعاً) (بشر)ی (مؤمن) و (کافر) لە (حق) خوا (إنصاف) ناکەن؛ (اغلب) شتێ، کە خۆیان پێ (راضی) نین، پێیان شەرمە، (نسبەت)ی بۆ خوا ئەدەن ﴿أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرٗا﴾ لە سەر (تعلیم) و (ارشاد) ﴿فَهُم مِّن مَّغۡرَمٖ﴾ لەوەی لەسەریانە (لازم الأدی)یە — (مثلاً) لە قەرداری ﴿مُّثۡقَلُونَ ٤٠﴾ گران بارن پێیان (ادی) ناکرێ، کەوتوونە ژێربار؛ چۆن (اجر)یان لێ (طلب) ئەکرێ؟ ﴿أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ﴾ (مفتاح)ی (غیب)، شتێ (امور)ی (غیبیّە)ی تیا نوسرابێ، وەکی (لوح) ﴿فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ٤١﴾ لێی ئەنووسنەوە، (نسخە)ی لێ وەرئەگرن ﴿أَمۡ يُرِيدُونَ كَيۡدٗاۖ﴾ (حیلە) و فێڵ، لە (حق) توو و (دین)ت ﴿فَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ﴾ کە ئەوانەن ﴿هُمُ ٱلۡمَكِيدُونَ ٤٢﴾ (کید)یان (عائد)ی خۆیانە، (ضرر)یان بۆ توو نابێ؛ (واقعاً) ئەوەی (کید) لە (حق) (مُنجِی) و (مُخلِص)آن بکا، (کید) لە (حق) خۆو (قوم)ی ئەکا ﴿أَمۡ لَهُمۡ إِلَٰهٌ﴾ هەر (قوم)ە (اله)ێ؛ وای (ایجاب)

ئەكرد، هەر (شخص)ە، يا هەر (عائله) (اله)ەكى هەبا، (على الأقل) وەك (مدير)ێ يا (قائم مقام)ەكيان (خيالّ) كرديە، دێيە شارێ (اداره) ئەكا؛ ئەوانيش (حفظ) ئەكا، لە (عقاب)ى خواى ﴿غَيۡرُ ٱللَّهِۚ﴾ (ذات)ى (واجب الوجود)، (مُقدَّس) لە (نقائص) ﴿سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ٤٣﴾ لە (شرك)يان لە مابەسيان. (غير)ى (جناب)ى (حق) ئەوەى هەيە، (داخل)ى (طبيعيات) و (نوامس)ى (طبيعەت)ە؛ (فوق الكل) (واحد)ى (حقيقى)يە، (تَعدّد)ى (طبيعەت)ى، (إنحصار)ى (ماهيَّەت)ى لە (فرد)ێ لە (ممكنات) دانيە؛ (تصور)ى (تعدّد) (حتّى) (اعتبار)ى، لە (واحد)ى (حقيقى)، (مُحالّ)ە (مَباحث)ى (وحدەت)و (كثرەت) لە (علم)ى (حكمەت)و (كلام) زۆر بە (فائدە)يە، بۆ (اهل)ى (توحيد)؛ (أمّا) ئەوانەى (كيف)يان بە (شرك) دێ، ئەو (نوع)ە (مباحث)آنەيان لاخۆش نيە. لە (روح المعانى) ارى ئەوانەى (كيد)يان لە (حق) (رسالەت) پەناه ئەكرد، لە سالّى پانزدە مينى (نُبُوَّەت) لە شەڕێ (بَدر)، كوژران، بۆيە (قيل)ێ، ئەلّێ: "(قائل)ى (بيان) ناكا-: "(كلمە)ى (أمْ) لێرە پانزدە جاران (ذكر) كرايە" (شهاب خفّاجى) ئەلّێ: "ئەمە لە (اعجاز)ى (قورآن) دوور نيە ئەگەرچى (انتقال) بۆ ئەو (نوع)ە شتە، (خَفى)يە، وە (مناسبە)ي (اخفا)يە" لە (تعبير)ى خەونى (ابن سيرين) (عرض)كرا، ئەو (انتقال)ە زۆر (عجايب)ە؛ ئەگەر كەسێ ئاگاى لە (تاريخ)ى (ابن الرومى) بێ، لە (انتقالات)ى (مُتَشَئّماله)ي ئەوى، زۆر (حَيران) ئەبێ؛ وە لە سەر (روح المعانى)م نووسى: (ئەگەر لەسالێ پانزدەمين، لە (نزول)ى (سورەت)، (حَّيال)ەكان گێرۆدە بووبان، (اَبدع) ئەبوو)؛ ئەو (نوع)ە (اسرار)ە بۆ ئەوانەى (كيف)يان بە (كهانەت) دێ، باشە؛ (ايمان)يان پێى بە (قوّەت) ئەبێ. ئەوانە (اقتراح)ى (آيات) ئەكەن؛ (مَع أنّهُ على كلّ حال) (ايمان) نايەنن ﴿وَإِن يَرَوۡاْ كِسۡفٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ سَاقِطٗا﴾ چەند (قطعە)يە لەئاسمان بەسەريان دابێ، بكەوى ﴿يَقُولُواْ سَحَابٞ

مَّرۡكُومٞ ﴿٤٤﴾ ئەم (قطعه)یە پارە هەورێ کۆکراوەیە ﴿فَذَرۡهُمۡ﴾ (ترک)یان کە، (اهمیەت)یان مەدەیە، ڕێی (منسوخ)ی نیە؛ (ذاتاً) بەو(نوع)ە شتە (مُعذَّب) نەبوون، لێیان گەڕێ ﴿حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي فِيهِ يُصۡعَقُونَ ﴿٤٥﴾﴾ ڕۆژی ئەعرەتەی سواران، هۆهۆی مێردان، لە مەیدانی کارزار. (بیضاوی) ئەفەرموێ: "هِی النّفخةُ الأوْلَى" وا گومان ئەبا، تا (قیام)ی (قیامەت) ئەمێنن، بە(نَفخە)ی (أوْلى) ئەمرن ﴿يَوۡمَ لَا يُغۡنِي عَنۡهُمۡ كَيۡدُهُمۡ﴾ هەرچەند بە (قوّەت) بێ ﴿شَيۡـٔٗا﴾ هیچ (نفع)یان ناداتێ بەکەڵکیان نایە ﴿وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾﴾ لە (طرف) (اعوان)یان (مَوالیّ) و سوێند خۆریان ﴿وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ﴾ بە (کفر) و (عناد) ﴿عَذَابٗا دُونَ ذَٰلِكَ﴾ (یعنی) (غیر)ی ئەمە؛ پێش یا پاش، دوور یا نێزیک ﴿وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٧﴾﴾ (أنَّهُ)(عِلم)یان نیە ﴿وَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ﴾ (جَلَّ جلالُهُ)، (ذاتاً) خوا خۆی (صَبُور)ە؛ (وَلَوْ) زۆر بە (مَشقّەت)ی، لە (مَهلکە)دای ﴿فَإِنَّكَ بِأَعۡيُنِنَا﴾ لە ژێر (نظارەت)ی ئێمەی، ئاگاداری تووین نیگەهبانیت ئەکەین، امین بە. (واقعاً) (حفظ)ی (جنابی رسالەت)، (اعتنا)یە زۆری ئەوێ، (مقام)ی وەکی (مقام)ی (حضرەتی موسی) نیە؛ ئەو بە منداڵی کەوتە دەست (عائلە)ی (فرعون)؛ (عائلە)یە، بە(مجد) و (شرف) و (تربیە)؛ (جنابی رسالەت) لە ناو (قوم)ێ (مُتَوحّش)ی وەک پڵنگی، پەنجە بە خوێن، (دائماً) لە (هلاک)ی خەریک بوون؛ دیارە (اعتنا)ی زێتر ئەوێ، نابینی لە (حق) (سفینە)ی (نوح)ی (علیه السلام) ئەفەرموێ (تَجری بِأعْیُنِنا) بە(جمع)؛ (دِقّەت) لە (سلامەتی) (سفینە) و (مافیها) و (حال)ی (طوفان) کە کوو کەشتی یە (هکذا)یی ئەبێ؟ چ (قیمەت)ی هەیە؟ (حتّی) (دەریانوط)یش کەڵک ناکری؛ هەرچەند (ایمان)م هەیە: (خاتم الرسل)، (سیّد الکلّ)ە، (لکن)

جێی (تفاضل) نیە؛ (اساس)ی (مقصد) (ثنا)ی (کبریائی)یە بە (قوّەت) و (قَدَر) ئاگاداری و (حفظ)ی (عباد)ی خۆی ئەکا؛ یا (رسول الله) (صبر) کە ﴿وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾﴾ لە (مجلس)، لە خەو، بۆ نوێژ، بە ڕۆژ ﴿وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَسَبِّحۡهُ﴾ (بعض)ێ لە شەو؛ لە (بعض)ێکی شەویدا (تنزیه)ی (کبریائی) بکە؛ بنۆڕە (احوال)ی (کواکب) و (ثوابت) و (سیّارە)، کە هەریەک (تقدیس)ی (کبریائی) ئەکا ﴿وَإِدۡبَٰرَ ٱلنُّجُومِ ﴿٤٩﴾﴾ کە ڕوو ئەکەنە ئاوابوون و بزربوون؛ وردە وردە، ڕوناکی ئەبێ، جووت، جووت ئەستێرە لە (نظر) گووم ئەبن؛ (سیّدی آلووسی)، بۆ (نظم) و (ترتیب)ی ئەو (آیات)ی (مُصَدَّر) بە (أمْ) (تحریر)ێ لە (صاحب)ی (کشف)، (مُحَشّی) (کَشّاف) (نقل) ئەکا؛ (حقّاً) (قیمەت)دارە، (جالب)ی (نظر)ە، شایانە؛ بۆ ئەوەی (نقل) و (ترجمە)ی کەین؛ (لکن) غەم و (ألَمْ) بێ هێزیان کردم؛ (مع الأسف) دڵم زۆر سست بووە؛ بێ ئومێدم؛ خوا (رحم)ی بکا، بە (مَسَرّاتُ الحیاة) وابزانم، (ابوعبیدە) کە بە (اعتراف)ی (ابن جریر) یەکێکە لە (اهل)ی (معرفەت) بە (کلام)ی (عرب)، لەبەر (غایەت)ی (مُناسَبە) لە (بَین)ی ئەم (سورەت) و (سورەت)ی (آتی).

سورة النجم

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ وَٱلنَّجۡمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾﴾ ئەفەرموێ: " (نجم لَفظاً مُفرد)ە، لە (معنا)ی (جمع) دایە؛ (یعنی) (خاص) نیە، بە (نجم)ێ (دوُنَ نجم)ێ" گەرچی (مُختار)ی (ابن جریر) (قول)ی (مُجاهد)ە، کە (مُراد) (ثُریّا)یە (سبحان الله) ئەفەرموێ: "(قول)ی ئەو (ذات)ە کەس لە یوتوە (وَلَوْ)کی (مُوجَّهە)؛ بۆیە (اختیار)ی نەکردیە" (مع هذا) چەند (اقوال)ی تر(نقل) کراوە؛ (حتی) لە (مجاهد)ی (نقل) کراوە: (مراد) (نجم)ێکە لە (نجوم)ی (قورآن)؛ یەکێ ئەڵێ: "(مُراد) (نفس)ی (رسول)ە" یەکێ ئەڵێ: "(مراد)

(أصحاب)ن" یەکێ ئەڵێ: "(مُراد) (عُلما)ن". ئەمانە گشتی (رَجم)ن؛ بێ (مُعتبر) وەکی (سیّدی آلووسی) ئەفەرموێ: "(اوّلاً؛ جنس)، ئەگەر (مُعَّین) (مراد)بی، (ثُریّا)؛ (باقی)تر، گشتی بێ (مناسبە) و (غیر)ە (مَفهوم)ە؛ (واقعاً) ئەگەر (بَسملَە) لە (بین)آنەبێ هەردوو (سورەت) بەیەک دێنە (قَلم)؛ (سورەت) (مکّی)یە، (مدنی)یە، زۆر (مُنْسجَمە)؛ (عدد)ی (آیات)ی؛ وەکی لە (صدر)ی (تفسیر)ی (زمحشری) نووسرایە؛ (٦١) یا دوو وە؛ (هَوی): (نظر) بە (ادبار النّجوم) بە (معنا): (سقوط) و ئاوابوون جوانە؛ وە بۆ (حالّ)ی (استدلال)یش (اَوفق)ە وەکی (سیّدنا خلیل الرحمنَ بَعد الأُفُول) فەرمووی: وَجَّهْتُ وَجهی (الی آخر الآیة...) ﴿مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ﴾ (محمّد) (سیّد الکل)؛ وەکی بێ (نظر)آنی؛ کەم (فکر)، تەماشای (کواکب) و (فخر) و (شمس) ئەکەن؛ (اَلعیاذُ بالله) پێ (ضال) ئەبن، ئەیان کەنە (مُدبّر)، (اله)؛ ئەیان پەرستن؛ (أمّا) (سیّد الکل) بە (نظر)ی (ثاقب) ئەزانی؛ ئەم (نجوم)ە، (مُسَخَّرات)ن لەژێر (ادنی وجود) و (وحدانیّەت) و (تقدّس)ی (کبریائی)ن ﴿وَمَا غَوَىٰ ۝٢﴾ (اعمال)ی هەموو (صالحە)، (رشیدە)؛ (جامع)ی (صلاح)ی (دین) و (دنیا)یە، نە لە (اعتقاد) نە (اعمال) نە لە (اقوال)؛ (فساد) و (خَلَل)ی نیە ﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ۝٣﴾ (نَشأت) لە (هوا)ی (نفس) بکا؛ (نُطق)ی وی بە (قُرآن)ی لە (مَیل) و (صُنع) و (اختیار)ی خۆی نیە؛ (تصوّر)ی (اختلاق)ی لێ ناکرێ ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ۝٤﴾ دیارە (مراد) لە (نُطق)ی (نطق)ی (رسالەت)ی یە، نەوەک بڵێی: "هەرچی بفەرموێ؛ (دائر) بە (امور)ی (بشریە) و (طبیعەت)، هەمووی بە (وحی) (اله)ی یە" (عُلما)ی (أصول) (تقسیم)ی (افعال)ی (نبوی)یان کردیە؛ بۆ (طبیعی) و (تشریعی)؛ (یعنی) (اعمال)ی وی (مِن حیث کَوْنِهِ بشراً) جودایە، لە (اعمال)ی (مِن حیثُ کونِهِ رسولاً

هادیاً وَداعیاً الی الله)؛ (دِقّەت) لە (اوّل)ی (سورەت) کە، چۆن لە (ابتدا)وە، رێی درۆزن و هەرزە گویان ئەگرێ ﴿عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ ۝٥﴾ (اکثر) (تفسیر)ی ئەکەن؛ بە (جبری) ﴿ذُو مِرَّةٍ﴾ (قوّەت)ی (عقل)، (أنّه) ئی (اوّل)ی (قُوەت)ی (علمی)یە، ئەمە (قوّەت)ی (عقلی)یە وە (معنا)یە زۆریان لە (مرّە)ی داوەتەوە ﴿فَٱسْتَوَىٰ ۝٦﴾ (یعنی) (جبریل)، لە (صورەت)ی (أصل)ی خۆی، بۆی (ظاهر) بوو؛ ئەڵێن: "شەش سەد باڵی هەیە؛ هەر باڵێ (أفق)ێ پڕ ئەکا" بڵێ: (عالَم)ێکە، ئەم سەرو ئەو سەری (فضا)ی (شاسع)!" (استوی) و (اعتدال) بۆ (حضرەت)ی (محمّد) بێ، چاتر و (ظاهر) ترە، وە من لام وایە، پێش (وحی)، (معلّم)ی خۆی، خۆی بوە؛ خۆی تەماشای (صحائف)ی (کائنات)ی کردیە؛ (علم)ی (حقیقی) (استفادە) کردیە؛ لە کاغەز، نا ئێمە لە کاغەز، (حکمەت)ی (حُکما) وەر ئەگرین، لەبەر (قیل قیل)ی (عبارەت) کەمێ تێ ئەگەین، لە (آرا)ی (مختلفە) سەرەدەری ناکەین؛ (امّا) (صاحب)ی (قُوّە)ی (قُدسی)، پاک لە ئالآیشی (میول)، بە(حَق) لە(سُطور)ی (مَوجودات)ی (کتاب)ی (اکوان) (علم) وەرئەگرێ؛ (مبتکر)ەکان خۆیان (معلم)ی خۆیانن، وە ئەبنە (مُعلّم)ی خەڵکی؛ (مُفکّر) ئەو کەسەیە، وەکی (قُطب)ی (مَنطقی) ئەفەرموێ: "خۆی رێ بکاتەوە" ئەوەی بەرێی خەڵکی دا بڕوا، (مُفکّر) نیە، (حقیقةً) (تابِع) و (مُقلّد)ە، بۆیە (جناب)ی (رسول)، (مُستوی) و (مُعتدل) بوو، بە (میول) لە (وُثوق) و (حَق) دەرنەچوو؛ ئەگەر خوێندەوار با، (رَأی) ئەم و ئەو (تأثیر)ی تێ ئەکرد، (تجاوز)ی ئەکرد لە (اعتدال) ﴿وَهُوَ﴾ ئەڵێن:" (جبریل) ﴿بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ۝٧﴾ یا (وَهُوَ حَضرەت)ی (محمّد) لە (أُفق)ی (اعلی) یە؛ (صاحب)ێ (مکان) و (مکانەت)ێ (عالی)یە؛ (حقیقةً) (مقام)ی (محمّد)ی زۆر (بڵند)ە؛ (ابن جریر)، (ضمیر) (راجِع) ئەکا، بۆ (محمّد) (صاحب)ی (أفق)؛ (أفق)ی (سما) لە

(لیله)ی (أسْرى)؛ وا ئەگەیەنێ، (ذُو مِرَّه) و (صاحب) (مُستوى) بوو ون، لە (افق)ی (أعْلى) ﴿ثُمَّ﴾ (بَعْدَ الإسْتوى) ﴿دَنَا﴾ (جبریل) ﴿فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾﴾ (آنه) لە (هوا) (مُعلّق) ڕاوەستا ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾﴾ بە (قدر) دوو ماله کەوانان، لێک نێزیک بوونەوە؛ وا ئەفەرموون؛ (أی ئەڵێن: "پاش (استوی) و (اعتدال)ی (صاحب)ی (مقام)ی (اعلی) (ترقّی) کرد، نێزیک بوو، لە (کشف)ی (حقائق)ی (صُنع) و (ایجاد)؛ (فروع)ی هاویشت بۆ (اعماق)ی (اشیا)؛ ڕۆیشتە خوار، (نفوذ)ی کرد، کەمێ مابوو، بگاتە (مَرتبه)ی (وَحی)" ئەوانە (حرکات)ی (علمی) و (نَظرّی) و (فِکری)ن؛ وەکی (عُلما)ی (نظر) ئەفەرموون؛ (مُفکر) (حرکه) ئەکا؛ (ترتیب)ی (مُقدّمات)ی ئەدا؛ دێ بگاتە (نتیجه) (مَبدأ)ی (فیّاض) (نتیجه) ئەکا"؛ لەو (مرتبه)دا (شرائط) تەواو؛ لە (فکر) تێ پەڕی، چووە (مقام)ی (وحی) ﴿فَأَوْحَىٰ﴾ (جناب)ی (حق) ﴿إِلَىٰ عَبْدِهِۦ﴾ بەندەی (خاصُّ الْخاصّ)ی خۆی ﴿مَآ أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾﴾ (حسب المقام) (اوْحی جبریل) (ضمیر)ی (عَبْدِهِ) بۆ خوا، ئەفەرموون ﴿مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ﴾ (فؤاد)ی (رسول الله)ی (صاحب)ی (وَحی) ﴿مَا رَأَىٰٓ ﴿١١﴾﴾ (حس) و (عقل)ی (مُوافق)؛ بە چاوێ بێ (غلط) و (نافِذه) ئەی نۆڕی؛ بە (عقل) (حقائق) و (دقائق)ی وەرئەگرت لە (مُدَرکات)ی (ثانیه) و (ثالثه)؛ (ذاتاً) بە (أصل)ی (حس) (انسان) (مُمْتاز) نیە، بە (ادراکات)ی (تالیة) (مُمتاز)ە ﴿أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾﴾ ئەوەی ئەی بینی، بە (عقل) و (فؤاد) (مجادله)ی لەگەڵ ئەکەن، نای سەلمێنن؛ (انکار) و (تکذیب)ی ئەکەن؛ ئەوان ئەی بەنەوە، بۆ (ڕۆیەت)ی (جبریل). لە (قرآن)ی (کریم)، لە (سَیر)ی (نَبوی) وا دەرئەکەوێ؛ (حضرەت)ی پێغەمبەر ئەوەی هاتبێتە بەر (نظر)ی؛ لە: (سَما) و (نُجوم) و (شَمس) (قَمر)؛ لە: هەور و باران و باو و (نبات) و (شجر) و (حجر)؛

(ازهار)ی (ثمر)، چی بۆ (عالَم)ی (وجود) (هاتبێتە دەر؛ بە چاوی دڵ و (اعتبار) تەماشای کردیە؛ (حقائق) و (معنای) و (مَزایا)ی لێ وەرگریتە؛ وەکی لە (حدیث) (اشارە) ئەفەرموێ (کوو لە پێشەوە ئەی دی، لە (طرف)ی دیش ئەی دی) ئەو (ذات)ە لە (ازل) ئەینۆڕی بۆ (ابد)؛ دیتنی وی لە کێ؟ دیتنی خەڵکی لە کێ؟ ئەمانە خۆیان نابینن، چ جایە (مُلك) و (ملکوت)! ﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ﴾ گوێیا (حضرەتی رسول)، (جبریل)ی دی ﴿نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾﴾ (دفعە)یەدی ﴿عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾﴾ ئەڵێن: داری بەنووکە" (مقابل)ی (حدیث)ی (انسان) چی پێ ناکرێ؛ (لکن) داری بەنک، نەخۆێ، نە (ثمر)ی —(نظر)— بە داری (مُثمر)ی (أرض)ی (قیمەت)ی نیە؛ ئەبێ لە ئاسمانان، بۆ وا بە (حرمەت) بێ؟ وا ئەزانن، لە (ملکوت)ی (سموات) داری بەنکی دیتیە؛ (لا حول ولا قوّةَ الا بالله) وە ئەشڵێن: (سدْرَةُ المُنتَهى) (مُنتَهى)ی (علم)ی (أنبیا)یانە" (سبحان الله)! من ئەڵێم: "(جنابی رسول) (سیَر)ی هەیە؛ (اَوّل)؛ (قَبل النّبوّەت) تا (بَدأ)ی (وَحی)؛ لە (بدا)ی (وحی) تا ئێستای؛ کە (جناب)ی (حق)، (رسول)ی خۆی ئەبا لە (درجات)ی (رسالەت) (ترقی) ئەکا تا ئەگاتە (سدْرَةُ المُنْتَهى)ی خوای؛ نەی فەرموو؛ لە (سورەت)ی (سابق): (فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنا) ئەمە دوو (عَین)ی؛ لە (سدرَە) تا (لِقا) خوا ئەزانێ چی بەسەرا دێ؟ چی بۆ (کشف) ئەکرێ؟" ﴿عِندَهَا﴾ لەکن (سدْرَە) ﴿جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴿١٥﴾﴾ (ماوی)ی (ارواح) و (اشباح)؛ کە (جناب)ی (رسالەت)، (صاحب)ی هەردوو (قُوّەت) بوە ﴿إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾﴾ (مَستور)ە، لە ئێمە؛ (أمّا) (مَلَك) نیە؛ گەرچی وا ئەفەرموون؛ دیتنی (مَلَك) —لای من زۆر (مُهِم) نیە (کشف)ی (حقائق) بەڕاستی وەکی: (أرض)ی (سمسمە)ی نا (اَهَم)ە ﴿مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ﴾ (میل)ی بەم لاو بەو لانەدەکرد ﴿وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾﴾ لە (مَحط)ی (نظر)،

له (قَدَر) خۆی؛ ئەوەندەیٚ له (وُسع)ی بەدەر بوو، بۆی ئەڕۆیی؛ وەکی (حُکما) و (مُتَکلمین) و (صوفیّە) (تجاوز) ئەکەن؛ بۆ (جِهەت)ی (کبریائی)، که بیٚ (جِهەت)ە؛ (نظر) (اثر)ی له (جهەت) دایه (تجاوز) بکا، له (جهەت) ڕائەوەستی؛ (أمّا) (میل) لیٚ ناگەڕیٚ گویٚیا: (زێد)ە (کشف) ئەکەن؛ ئاگایان له خۆیان نیه؛ یا به (جهەت) ئەکەنه بیٚ (جهِەت)؛ یا بیٚ (جهەت) ئەکەنه به (جهەت)؛ بۆیه به (غلط) ئەچن. (حق) وایه، لەم (ساحه) ڕاوەستن؛ (طُغیان) نەکەن ﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ﴾ (فوق الملکوت فوق الملک المعتاد) لێره (زێدەیی) (جناب)ی (رسالەت) پەناه دەرئەکەوی؛ (آیات) چ (آیات)؟ (الآية) ﴿ٱلْكُبْرَىٰٓ ﴿١٨﴾﴾ (مِنْ کُلِّ آيَةٍ) ئەگەر خۆی بدیتبا وای نەدەفەرموو؛ یا ئەم (مَبْحث)ە (مَستور) بیٚ، هەرچی بوە، (سِرّ)یٚ بوە له (بَین)آ، بۆ ئێمه (کشف) ناکریٚ؛ ئەوەندە ئەڵێم: (حضرەتی أمّ المؤمنین)، (صدّیقة)، (إیمان)ی له (إیمان)ی ئێمه به (قُوّەت)تر بوه (رسول الله)ی زۆر خۆش ویستیه وە (رسول)یش ئەوی زۆر خۆش ویستیه؛ وە (کیف)ی له ئێمه زێتر به (مآثر)و (مفاخر)ی (رسول)ی (اکرم) هاتیه؛ ئەو ئەفەرمویٚ: "ئەی دیوه!" ئەمە وا." (سِرّ) و (سلوک)ی (رسول) (نظر) و دیتنی (حضرەتی محمد)ی، که ئێوه (تکذیب)ی ئەکەن، نەختیٚ (نظر) به (حال)ی خۆتان بکەن ﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾﴾ ئەیان بینن؛ ئەزانن چن؟ ئایا (فرق)ی (حَجا) له (وحی) ئەکەن؟ باریٚ تەماشای (خلق) و (قیافەت)ی خۆتان کەن؛ (عطف) و نیگاهیٚ (انسانی) بکەنه، (لات) و (عُزّی) و ﴿وَمَنَوٰةَ ٱلثَّالِثَةَ ٱلْأُخْرَىٰٓ ﴿٢٠﴾﴾ ئەلیٚی (ثالثُ الثّلثا)ی (مسحی)یانه؛ ئێوه چەند بڵندترن لەوان؛ چاوی خۆتان گرتیه، خۆتان کوٚر کردیه؛ له (آیات)ی (عُلویّ) و (سُفلی)، له (خلق)ی خۆتان، له (نفس)ی خۆتان تا (نقص)ی ئەو (أصنام)ە نەبینن؛ هیچ نەبیٚ به (قدر) (فرّا) بنۆڕنه خۆتان؛ به کونیٚ ئەخۆن و ئەخۆنەوه، به دوو کون فڕیٚی ئەدەن؛ خوا لێت خۆش

بێ، (قَرّا) لەگەڵ خۆت و(تفسیر)ت. ئێوە لەسەر ئەم بێ (بصر) و (بَصیرەت)ە (تکذیب)ی (حضرەتی محمّد)ی ئەکەن؟ دەک بمرێ (بشر). (قصیدە)یە (مُعَریّ) هەیە، زۆر (غریبە)؛ (ملائم)ی (احوالات)ی (أعصار) و (ادوار)ە: (ألا فی سَبیلِ اَلْمجد...) شایانی لەبەرکردنە، بەڵێ (سَهی) بە (شمس) ئەڵێ: (نُور)ت "کەمە" شە و بە ڕۆژ ئەڵێ:" ڕەنگت، (مکدّرە)! (و هکذا...).

(حافظ) ئەڵێ:

جای آنەست کی خوون (موج) زە نەد دەردڵی لَعل

زیـن تــغــابن کـــی خـــزف میـشـــکەنــەد بازارەش!

(دائر) بە (عبادەت)ی (لات)، (مُفسِّرین) و (مُحدِّثین) (سبب)یَ (نقل) ئەکەن؛ (أمّا) من شەرم لە(عرب)ی (حاضر)ی ئەکەم بۆیە (نقل)ی ناکەم! (لات) و (عُزّی) و (مُنات)ی چی؟ (مخالفات) (الی ماشاء الله)؛ خۆ پێوە ماندی کردن، زۆر (لازم) نیە (مُهم)تر (عَرض)کەین، کەسێ زاناو (صاحب)ی هۆش و گۆش و (نظر) بێ لە(اوّل)ی (سورەت) تائێرە؛ لێرە تا (آخر)ی، دێتە (وهم) و (خیاڵ)ی؟ لە دوای ئەم (آیة)ە کەسێ بڵێ — بە(هوا) -: (یا مُحمّدا) —(مؤمن) یا (کافر)؛ (انسی) یا (جنّی)— تِلْكَ الْغَرانِیقُ الْعُلی، وَإِنَّ شَفاعَتَهُنَّ لَتُرجی" (مدح)ی (اله)یان بکا؛ جارێ چ باسی (قیامەت) و (عذاب) و (شفاعەت) هەیە؟ وە لە(عَین)ی (وقت) ﴿أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾﴾ بفەرموێ؛ تۆ خوا ئەچێتە دڵتان؟ (شیطان) ئەوەندە (مُقتدر) بێ، لەمەیانی لێوی، وە گوفتاری (رسول) —(حینَ الدعوت)— (هذیان)ی وا بخاتە ناو لێوی پێغەمبەر؛ گوێی لێ نەبێ، ئەوانیتر گوێیان لێبێ؛ کە (قُدرەت)ی (شیطان) و (سلطان)ی لەسەر (رسول الله) وا بێ؛ ئێمە چین؟! ئەمانکاتە برنووتی. (واقعە)یەوا، کوو ئەبێ یەک (شخص) (نقل)ی کا؟ کە ئەو (وقت)ی منداڵ بوە، لەڕیزی (مکلّف)آن نەبوە؛ ئەمە

چ (جهالەت)ە؟ لە (علم)ی (أصول) ئەڵێ: "(وقائع)ی (هامّە) لە (قضا) ئەخوازێ بە (تواتر) (نقل) کرێ؛ بە (خبر)ی (واحد) –(ولَوْعَدل)یش بێ (ثابِت) نابێ؛ بەڵکوو (خَبر)ەکە، (مَقطوعُ بِكذِبِه)ی یە درۆی (مَحض)ە"

خوا لە (ابن حجری عسقلانی) خۆش بێ، کوو (تقویە)ی ئەم (خبر)ە ئەکا، بە (روایە) لە (ابن عباس)؟ (مع أنّه) بە هەزاران درۆیان بە زاری هەڵبەستوە. (أصحاب)ی (رسول الله)ی بۆچی (عرض)ی (رسالەت) پەناهیان نەکرد؟ ئەمە چ بوو؟

(بعض)ێ درۆزن، وە یاخود پینەکەری درۆیان، (حسّاس)ن ئەڵێن: "لە (اوائل)ی (اسلامەتی)، (صحابە)ی (رسول الله) (صفا)ی (خاطر)یان بوە، لە شتی وایان نەتۆزیوەتەوە" ئەی (مُنافِق)؛ سەیری، ئەمە دەبێ لە (صَدر)ی (اوّل)؟! (حاشا، ثُمّ حاشا)؛ لەبەر (قُوّەت)ی (ایمان)یان، ئەگەر وابا (سؤال)یان ئەکرد. بەڵێ ئەو (منافق)آنە، تووشی (قوم)ێ سادە و (ضمیر) نەخۆش و باوەڕ بوون، ئەوجا فوویان کردە درۆیان. وە لە (دور)ی (استیلا)ی (شیطان) (وِسعەت)یان‌دا، بە (سلطنەت) و (کبریائی) (ملعون)؛ لە (تلبیس) و (تدلیس) بوونە یاوەر و یار... و (مُعین)ی (ابلیس). ئەوەی (شدیدُ القُوى) (تعلیم)ی دا، لەو (وەقت)ەدا ئەبۆرژێ؟ ئەنوێ؟ ئاگای لەخۆ نەبێ، ئەو (کلام)ە نا بە جایەی لێ (صادر) بێ، لە دوای ئەو هەموو (قُرب) و بڵندیی و دیتی (آیة)ی (کُبری)، دەربارەی (لات) و (عُزّی) وا ئەڵێ؟ پەکوو! (أَلْبَتّه) ئەوەی ئەمەی (اختلاف) کردیە، (أصلاً) تێنە (فکری)یە. (ذاتاً)(اکثر)ی (مُفسّرین)ی (سلف)، نانۆڕنە (مناسبە) و (ربط) و (انجام)ی (آیات)؛ (اکثر)یان (اعتماد)یان لە سەر (روایەت)ە؛ (حتّی وَلَوْ) لەگەڵ (عبارەت)ی (قرآن) دووربن؛ (لا شک) ئەگەر وا با، دوشمنەکان لێیان لە هەڵا ئەدا، نەیان دەگوت: (صُلح)ی لەگەڵ کردینە" بە (تناقُص) و (تباین (إعتراض)یان لێ ئەگرت، (مُجادلە)یان لەگەڵ ئەکرد؛ (وَبِٱلْجُمْلَه) کەسێ (ادنی) ذوق)ەکی هەبێ،

(فضل) لە (ایمان)، ئەم قسە، لەو مەیانە (قبوڵ) ناکا من لەبەر قسەی پڕوپووچ و بێ (مەعنا) و (أصل) و (اساس) (اعتماد)م لە سەر (رُوات) یا (روایات)، زۆر کەمە، (خصوص) (روایەت) لە (حضرەتی ابن عباس)؛ (ذات)ێ گەورە، (حِبرُ الأُمَّە) (نافذُ الکلام)، قسە (مقبول)؛ ئەو (نوع)ە (ذات)ە، درۆیان زۆر بە زاریەوە ئەکرێ؛ (إحتیاط) (لازم)ە. (بناءاً علیە) فەریفتە نەبین چاکە؛ ئەوەندەی (اعتماد) ئەدەنیە سەر (حکایات) ئەوەندە (اعتماد) دەینە سەر (عقل) باشترە؛ وەکی لە (أفلاطون) وەرئەگیرێ؛ (حیف)ە (حق) بکریتە (قوربانی بۆ (احترام)ی خەڵکی. وەمنیش ئەڵێم: (حَیف)ە (عقل) بکرێتە (قوربانی، (نقل) بێ (معنا)ی (غیر)ە (معقول)" چۆن ئەبێ کەسێ (عقل)ی هەبێ، خۆی بەشتێ (راضی) نەبێ شەرمی پێ بێ، لای (عار) بێ، (نسبەت)ی بدا، بۆ کەسێ لە خۆی گەورەتر، چ جاي خوا؟! ئەوانە (قبوڵ) ناکەن کچیان ببێ، ئەگەر بوو، (بعض)ێ زیندە بە گۆری ئەکەن ئەڵێن: "خوا کچی هەیە" کوڕ بۆ خۆیان دادەنێن ﴿تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾﴾ (جور)ە، (ظُلم)ە؛ بەخوای ئەم (کلمە) زۆر خۆشە، لەسەر زوبان، لەسەر گوێ، قسەشیان زۆر تیاکردیە، (عادل)آنە و (غیر)ە (عادل)آنە؛ لە (قاموس) وەرئەگیری: (ضِیزی لە (ضأزی) (مهموز)ە؛ ضیزی؛ ئەڵێ: (ناقص)ە) (سبحان الله) (سجدە) بۆ (لات) ئەبەن، کەچی بە کچ (راضی) نین؛ (نسبەت)ی بۆ خوا ئەدەن! ﴿إِنْ هِيَ إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ﴾ بێ (مُسَمَّا)ن؛ لات چیە؟ چی کردیە؟ (عُزّی) (عِزّەت)ی لەکی بوو؟ (مَنات) لە چیە؟ ناوتان لێ ناون ﴿أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم﴾ بە هیچی ﴿مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ﴾ (برهان) ﴿إِن يَتَّبِعُونَ﴾ (آباء) ﴿إِلَّا ٱلظَّنَّ﴾ (ظن)ێ (واهی)، (تَوهّم) ﴿وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ﴾ (نفس)ێ (جاهل)ی (أمّارە)، (نفس)ێ (مندالآنە)؛ (مندالّ) بوو کۆ ئەکەن، ناوی لێ ئەنێن؛ ئەگەر یەکی

(تعرّض)ی بووکی بکا؛ بتوانێ پارچەی لێ دەکاتەوە؛ ئێوەش دوایان ئەکەون؛ وەیا خود (التفات)ە لە (خطاب) بۆ (غَیبەت) ﴿وَلَقَدۡ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلۡهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾﴾ (مُمکن)ە بۆ (آبا)ی (اقدمین) بێ (أواسط) تیکیان دا، (اواخر)یش دوایان کەوتن (وَالله أعْلَم) وە (ممکن)ە (هدایەت)ی (عقلی) بێ؛ (ذاتاً) (اخبار)ە ﴿أَمۡ لِلۡإِنسَٰنِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾﴾ ئەوەی خواهیش بکا، بۆی ئەبێ؟ نا، ئارەزووی گەلێ شت ئەکا، بۆی نابێ؛ (حتّی) لە (امور)ی (سهل) و (ممکنە)؛ خوا ئەزانێ، گەلێ ئیش، لام وەیە، (قابِل) نیە؛ کەچی بە آسانی دروست ئەبێ؛ (بعض)ێ شت هەیە، لام ئاسانە، هەرچەند (تشبّث)ی بۆ ئەکەی نابێ، ئەوەی (اثبات)ی (ارادە) و (قُدرەت) بۆ (انسان) ئەکا، ناتوانێ بیکاتە (کُلی)؛ بە (قَدَر) (حال) ﴿فَلِلَّهِ ٱلۡأٓخِرَةُ وَٱلۡأُولَىٰ ﴿٢٥﴾﴾ (ارادە)ی (کُلّی) بۆ ئەوە؛ ئەوەي (ارادە)ی کا، دێتە جێ (تخلّف) (ممکن) نیە، (بالإتفاق) لە (ارادە)ی (تکوینی)؛ (ارادە)ی (تکلیفی) لە گەڵ (تکوینی) جودایە؛ (تکلیفی) (مُخالفە)ی ئەکرێ ﴿وَكَم مِّن مَّلَكٖ﴾ زۆر ﴿فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ﴾ (مَلَك)ی (مُقرَّب)ی (رَفیع) (الْجاه) ﴿لَا تُغۡنِي شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـًٔا﴾ (شَيْئاً مِنَ الإغناء) (فضل) لە (غرانیق)ی (سُفلی)؛ هەی هاوار، ئەو درۆیە، لەگەڵ ئێرە، کوو ڕێک ئەکەوێ؟ باوەڕ مەکە (شیطان) هەندە بێ (وقوف) بێ، (محلّ)ی شت نەزانێ؛ ئەوەی دروونی باش لێ بێ، لێی ئەچەسپێنێ؛ کە زۆر (حِسْ) نەکرێ، وەکي (رُفو) گەورەکانی (ماهِر).

(شێخ محمد رۆوف)ی کوڕی (شێخ علی افندی) (طالەبانی) (ڕەحمەتی خوایان لێ بێ)؛ ئەی ووت: "بەخوا من درۆ ئەکەم وای دەرازێنمەوە و (مُدَلَّل)ی ئەکەم؛ خۆم ئەکەومە (شُبە)، ئەڵێم: "ئەمە ڕاستە؟!"

(نُقّال)ەکان —مع (الأسف)— (یا لَهُ الْحَمْد) بێ (مهارەت)ن (تکایان) کەڵکێ نادا، لە هیچ (وەقت) ﴿إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ أَن يَأۡذَنَ ٱللَّهُ﴾ (سُبْحانَهُ) ﴿لِمَن

يَشَآءُ﴾ ئی تکای بۆ بکریّ ﴿وَيَرْضَىٰٓ ﴿٢٦﴾﴾ به (اهل)ی بزانیّ؛ (آیات)ی (قرآنی) (مُشعِرَه) (ضِمنًا) به (نَفی) (حقیقەت)ی (شفاعەت). (بَدیهیه) تکا له (خدمەت) خوا، وەکی تکا لای (ملوک) و (رجال)ی گەورە نیه، نازانم (نزاع)ی (فریقین) بۆ چیه؟ وەک له (آية الكرسی) ئەزاندریّ، (عِلم)ی (مُحیِط)ە؛ تکاکار چی (عرض) ئەکا؟ (وَعَلی كُلٍّ) (مُسلِم) نابیّ (اعتماد) بداتەسەر (شفاعەت) بەو تەمایە گوناە بکا؛ (عاقبەت)ی ئەم (وَهم)ە (وَخیمه) ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْأَخِرَةِ﴾ (خوف)یان نیه، ئی بیکەن، ئەی کەن، ئی بیلّێن، ئەی لّێن؛ بیّ پەروا؛ ئەوانه ﴿لَيُسَمُّونَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ﴾ به (لات) و (عُزّی) و (منات) ئەلّێن: "(آله)" به (ملائکەت)آن ئەلّێن: "(إِناث)ن" (توصیف)یان ئەکەن ﴿تَسْمِيَةَ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾﴾ ئەلّێن: "(بَناتُ الله)ن" که (یوم)ی (آخرەت) نەبیّ (ایمان) به (ملائکه) بۆ؟ (عبادەت)ی (أصنام) لەبەرچی؟ ئەمەش به هەوەسه. (ذاتاً) بوتپه رەستی چ (قاعده) و (قانون)ی (اعتقادیّ) و (اعمالی) نیه؛ ئەوانەی (اغوا)ی خەڵک ئەکەن، یاخود بوت پەرەستی بۆ (عوام) به (جهەت)ی (وحدەت) (حساب) ئەکەن؛ (بعض)یّ (آداب)یان بۆ دادەنێن وه نەختیّ (اعتقادیات)یان بۆ (ترتیب) ئەدەن؛ (قوم)ی (عەرەب) تازه بوو بوونه بوت پەرست، نەهاتبوونه، (درجه)ی بوت پەرەستی (اهل)ی (حضارەت)؛ (نازانم) (مسئله)ی (تذکیر) و (تانیث) چیه؟ (عالَم)ی تێکداوه (حَتّی) (لۆغەت)ی (مُشوَّش) کردیه؛ (حتّی) له (اوائل)ی (اسلام)یشدا، ناوی ژنان له پیاوان ئەندرا؛ (خدیجه) (ساریه)، (عائشه)، (هند)... ئەمه (احتیاج)ی به (تفریق) ئەکرد؛ (جاءَ هندٌ) بۆ نێر؛ (جاءَتْ هندٌ) بۆ میّ؛(توسیع)ی کرد، بۆ (لفظ)، (لفظ)ی (شمس) (مؤنّث)ه وه (قَمر) (مذکّر)ه؛ (اساساً) ناوی ژن و پیاو به تەواوی (تفریق) کرابا، لام وەیه، وانەدەبوو. (أصل)ی کوردی ناوی ژن و پیاوانی جودابوو، به (اختلاف)ی (لۆغەت) تێک چوو؛ (بهجت)

و (نعمەت) و (شوکت) و (جودەت)یان تیا پەیا بوو (لکن) گوێ نادەنە، (ضمیر) و (صفەت)؛ بۆ (مؤنّث) و (مذکر) یەکن؛ (مام ئالّی هات)، (ئەستی هات)، (برزنو نێزیکە) (ساری نێزیکە)؛ بەڵێ بەشتی ڕەق ئەڵێن: "نێر" بە ئی نەرم ئەڵێن: "مێ" (حتّی) لە بەردان، بە (صَلابەت)و (رخاوەت) (فرق)ی نێر و مێ ئەکەن؛ ئافەرین لە کۆنە کوردەکان؛ پەری (مُقابل)ی دێوو درنج (استعمال) ئەکەن؛ وا دەرئەکەوێ (مراد)یان (ملائکە)یە؛ (أمّا) لایان وەکی (بشر) (مُنقسِم)ن بە نێر و مێ؛ لە (حکایات)یان وا دەر ئەکەوێ (تَقدُّس) لە نێری و مێیایەتی، وابزانم لایان (خاصّ)ی (کبریائی) بوە؛ وە ئەم بیستوە (عبادەت)ی بوتانیان کردبێ (خاصّةً) (مُمثّل)ی ژن؛ کە (ئاورووپایی) ئەیانکەنە، (تمثیل)ی (ڕەحمەت) و (حق)؛ ئەیان پەرستن ﴿وَمَا لَهُم بِهِۦ﴾ بەوەی دەڵێن ﴿مِنْ عِلْمٍ﴾ (ادنی)یە ﴿إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ﴾ گومانێ (ولهي) ﴿وَإِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾﴾ (ظن) (ولَوْ) (امارەت)ی بە (قوّەت) بێ، ناگاتە (درجە)ی (جزم) و (یقین)؛ (ملائکە) نێرن، مێن؛ بەچی ئەزانن؟ مەگەر (بالفَرض) هەر شتە (مبدا)ێکی بۆ دانێن بو (اله)ی (طرب)، (اله)ی (شراب)، ئەبێ مێ بێ؛ هەرچی (مرحمەت)ە لە مێ وە بێ؛ ئی (قهر) و (غَضب)ە لە نێرەوەبێ؛ (کأنّە) (ملائکە) بۆ (ڕەحمەت)ن؛ (لا شک) ئەمە (اثر)ی (قهر) و (غلبە)ی مێیانە وای خستینە (تَوَهُّم)؛ (عُلما)ی (أصول) ئەفەرموون: "(اعتقادیات) ئەبێ، (اوّل)ی (یَقینی) بێ"؛ (اعتبار) بە (ظن) وانیە؛ (اعتبار) بە گومان و (وَهْم) و (خیالات) ناکەن (أصلاً)؛ (أمّا) لە (عملیات) ـناچارـ (قبولّ)ی (ظنّ)ێ ئەکەن؛ لەویش (سعی) بۆ (قُوّەت)ی ئەدەن؛ (أمّا) بە (دلیل). وە (حُکما)ی (منطقی) نییش، (تقسیم)ی (حُکم)یان کردیە، بۆ (ظن) و (یقینی)؛ دیارە لە (بعض)ە جێ (اعتبار) بە (ظن) ئەکەن. ئەو کەسەی بڵێ: "(نظر) و (دلیل) لە (إلهیّات) (افادە)ی

(تَیَقُّن) نادات)؛ ئەوەی (أوْلی) و (ألْیَق)ە، بۆ (قُدسیّەت)ی کبریائی (قبولّ)ی ئەکا، (سلمه السلام) (تسلیم)ی (ظن) نابێ"

وه (قیاس) وەکی (امامی شافعی) ئەفەرموێ: (حُجّەت)ێ (ضروری)یه؛ (مع أنّه) (کائنات)ی (علمی)، (خالی) نیه له (قیاس) (مراجعه)ی (مجلّه)ی (المعلم الجدید) کە، (عدد) (١)؛ کانونی ثانی (سنه) (٥)؛ له (مقاله)ی (غرائب الصّدی) له چەند (موقع) (بحث)ی (قیاس)ی (انعکاس)ی (تموّجات)ی (هوائی) و (انعکاس)ی (أشعّه) ئەکا، ﴿فَأَعۡرِضۡ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكۡرِنَا﴾ (یعنی) ئەوانه ئەوانەن؛ (اهمیەت)یان مەدەرێ، ئەوی (غافل) بێ له یادی خوای بەو (نوع)ە؛ (ممکن)ە (مُراد) له (ذکر) (قرآن) بێ (بعض)یّ ئەڵێن: "(مُراد) به (ذکر)، (رسول)ە" (لکن) ئێمە (ظاهر) تره. وەکی (أیّام)ی ئێمە، (عالَم) (إعراض)ی لەخوا و (کتاب)ی خوای هێنایه ﴿وَلَمۡ يُرِدۡ إِلَّا ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا ٢٩﴾ ئەو (حَیات)ە پڕوو پووچه، هەر کەسێ هەبێ؛ وەکی بەغبەغەکانی (قُریش) (نَضری بن حَرث)، (ولیدی بن مُغیر)ە و (اَشباه)یان. وا دەرئەکەوێ، ئێمە کە (مسڵمان)ین ئەبێ (سعی) کەین، بۆ (سعادەت)ی هەر دوو (حیات)؛ (دنیا) و (أُخری)؛ (لکن) تیای چووین، ئەمان کرد؛ گوێیا ڕوومانْ کرده (آخِرەت)، له (دنیا) (غافل) بووین، (اعتماد)ماندا سەر (اوهام) و (ظنون)؛ ئەوانی (غیر)ی (حیات)ی (دنیا)یان ناوێ، له هەموو (خصوص)ێ تێ کۆشین، به: (علم) به (اختراع) به (تضامن)، (تفوّق)یان له سەر ئێمە کرد؛ وەکی مامۆستا (کۆر)ە ئەی فەرموو: "به (عِزّەت) (ترک)ی (دنیا)مان کرد به (ذلّەت) (طلب)ی ئەکەین." دنیا لای ئێمە (مزرعه)ی (آخرەت) بوو، (مُحقّق) بێ (دنیا) (حفظ)ی (دین) ناکرێ (علم)ی (یقینی)، (عملی) بەکاره؛ (یَجوزُ، یجوز) بەکار نایه نەدەبا (حَمَله)ی (قرآن) دوای (خَیالات) و (ظُنون) کەون ﴿ذَٰلِكَ مَبۡلَغُهُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِۚ﴾ ئەمه (سِدرةُ المُنتهی)ی ئەوانەیه

(حیات)ی (دنیا)یە بەس لە قیسی خۆتی مەدە؛ چی ئارەزووی ئەکەی بی کە؛ (حتّی) (دُنیا) پەرستەکانی (انکار)ی (آخرەت) ئەکەن، خوا پەرستان، پەر هێز کاران، بە گومراه ئەزانن قەشمەری یان پێ ئەکەن؛ (شُوف ٱلأفتدی یُصلّی) پف! (خۆش مُؤمن تەماشای ئەفەنگی، (روح)ی ئەنگوور لە خۆی (حرام) ئەکا؛ بەلێ بە پێڵاوە وە ئەچێتە بەحەشتێ!" ﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱهۡتَدَىٰ ﴿٣٠﴾﴾ (علم)ی (کبریائی) (مُحیط)ە، ئەزانێ ئێوە لە سەر (هدایەت)ن وە ئەمان لە (ضلال)دان، (رُشْدٌ) و (غَیْ) (معلوم)ە، (حَسَن) و (قبیح) دیارە؛ (نافِع) و (ضار) ئاشکران؛ خوداوەندی (اعلم) بۆ (طبیعیّ) و (شرعی)، (عباد)ی خۆی (هدایەت) داوە، ئەوەی (قبولّ)ی کا، ئەگاتە (مقصد)، وەکی (شێخ محمد عبده) لە (بعض)ێ (موقع) فەرموویەتی: "چوار(نوع)ە (هدایەت) هەیە: (غریزی)، (حِسّی)، (عقلی)، (وَحی)، هەمووی بە (انسان) داوە" ﴿وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ هەمووی (آیات)ن؛ لە (نجم) تا (ذَرّە) نیشانی داون؛ بۆی (بیان) کردینە؛ (بعض)ێ (هدایەت)یان ئەبێ (بعض)ێ پێی گومراه ئەبن؛ (قسم)ێ چاکە ئەکەن، (قسم)ی خراپە ﴿لِيَجۡزِيَ﴾ خۆی؛ بێ (شریک) و (شفیع) و (مُعارِض) و (مُقابل) (واقعاً) (حقّ)ی (مالك)ی ئەمەیە ﴿ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ بِمَا عَمِلُواْ﴾ (اعمال) (سَیّئە)، (جزا)ی (سَیّئە) ﴿وَيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ بِٱلۡحُسۡنَى ﴿٣١﴾﴾ (بِأحسنِ الأعمال) کەسێ (إنصاف)ی هەبێ، ئەزانی؛ (خراپ)ە، (حتّی) بۆ (حیات)ی (دنیا)ش (خراپ)ە؛ زەهری تێک چوونە؛ چاکە (ثمرە)ی لە (دنیا) دیارە؛ بۆ (حیات) (روح)ە؛ چاکە و خراپە لە (شرع) وەرئەگیرێ؛ بیدەیە دەست (عقل) ئەڕوا؛ (عقل) (جوهر)ێ (قیمەت)دارە، (أمّا) (ثابِت) نیە زوو دوای (مَیل) ئەکەوی، یاخود (مغلوب) ئەبێ؛ (شریعەت) (اساس)ی لەسەر (حکمەت) و

(مصلحەت) داندرایە؛ ئەوی (عقل)ی (تام) بیخوازێ بۆ کردن و نەکردن، (حاضر) کرایە؛ بەس (اجری)ی ئەوێ؛ (دین)ی (حق) (تعدیل)ی (طبیعەت) و (میل) ئەکا؛ (اجری)ی ئەوێ؛ (دین)ی (حق) (تعدیل)ی (طبیعەت) و (میل) ئەکا؛ (إفراط) و (تفریط) لە هەمووشتێ؛ (حتّی) لە (ایمان)یش خراپە؛ نابێ بە (ایمان) -(بِالْمرّه)- (عقل) پایە ماڵکەی؛ (رابطە) لە (بین)ی (کائنات) نەیەڵێ؛ بە نووکی (قَلم) (کُلّ)ی (آن) (عالَم)ێ وا (عظیم) (اعدام) کەی؛ (عالَم)تر (مثل)ی بێنیە جێ، کوو ئەبێ؟ (عقل) لە هەر (مَسْلَك)ێ دابێ، (حق) وەیە، (تابع)ی (حق) بێ؛ (حق) نەکاتە (تابع)ی خۆی؛ وا دەر ئەکەوێ؛ ئەگەر (جَزا) نەبێ، (خَلق)ی (عُلوی) و (سفلی) (باطِل)ە؛ وە (غیر)ی (مالِک)ی (ما فِی السّموات والأرض)، کەس (جزا)ی پێ نادرێ؛ نە بەچاکە، نە بەخراپە ﴿ٱلَّذِينَ﴾ ئەوانەی ﴿يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ﴾ هەم چاکە ئەکەن هەم لە گوناهان خۆیان ئەپارێزن؛ (اکثر)ی (عُلما)ی (أصول) (قبول)یان کردیە؛ گوناە دوو (نوع)ە: (کبائر) و (صغائر) وە (تعاریف)ی (مُختلفە)یان بۆ (کبائر) فەرمووە؛ ئەوانەی بڵێن:" گوناە هەمووی (کبیرە)یە"، (نظر)یان جودایە، (مخالفە)یان (ذاتاً) (علی الأکثر) (لفظی) و (اعتباری)یە. (معلوم) هەرکەسێ (مسلّمان) بێ، (ذَرّە)کی (ایمان) لە (قَلب) دا بێ، بە گوناە کردن، (مُعارضە)ی (حضرەت)ی (کبریائی) ناکا؛ (شدّەت)ی (میل)، (غفلەت) (اعتیاد)، (ظروف) (سوق)ی ئەکا ﴿وَٱلْفَوَٰحِشَ﴾ ئەوەی لە (کبائر)آن زۆر (قبیح) بێ، ئەی کەنە (عطف)ی (خاص) لەسەر (عام)؛ (قیل: مُترادِف)ن؛ ئەوانەی خۆیان لە گوناهان ئەپارێزن ﴿إِلَّا ٱللَّمَمَ﴾ گوناهی گچکە، ئەو گوناهانەی دەست نوێژی نوێژ و (احسان)ێکی بە دواخەی، (محو)ی ئەکاتەوە (بعض)ێ لە (علما)ی (أصول) (کبائر)یان (عد) کردیە؛ (شێخی ابن حجر) (کتاب)ێ (لطیف)ی هەیە: (زَواجر)؛ شایانی

(مُطالعه) و (وَعظ)ە؛ (کتێب)ێکیش هەیە (قَواطِعُ الإسلام) (غایەت) باشە؛ (بعض)ێ لە (عُلما)یان (ڕەحمەتیان لێ بێ)، زۆر بە (تضییقات)ن؛ (علما)ی (حنفی) لە (بحث)ی (کُفریّات) (دینا) ئەکەنە چەرمی چوێلەکە؛ نابێ. بجوولێیەوە گوناهە، نابێ قسەبکەی (کُفر)ە، ئەمە کوو ئەبێ؟ (دین)ی (حَنیفه السَّمْحی) وایە؟ (حاشا)؛ هەر چەند ئەوان (تضییقات) ئەکەن، (اعتماد) بدە سەر خوا ﴿إِنَّ رَبَّكَ وَٰسِعُ ٱلْمَغْفِرَةِۚ﴾ لەبەر ئەمە لە (صغائر) خۆش ئەبێ، بە خۆپاراستن لە (کبائر)(جناب)ی (حق) لە (ملا)یان چاتر، (مِزاج) و (احوال) و (ایجابات) و (لوازم)ی (عباد)ی خۆی ئەزانێ، (قانون)ی (اله)ی بۆ تەنگی نیە؛ بۆ (تعدیل) (میل) و (فطرەت) و (طبیعەت)ە؛ ئەگەر تەرازووی بداتە مست (عمرو) و (زید) (معاذَ الله) ئیشمان شڕ ئەبێ خۆی (حساب)ی (عبد)ی خۆی ئەکا (عالِم السِّرّ)ە؛ (سِرّ)ی (نفسی)، (طبیعی) ﴿هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ﴾لە (موادّ)ی (عنصری)؛ ئەزانی چی لێ پەیا ئەبێ ﴿وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِى بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ﴾ چەند (أطوار)ی (حیوانات)ی بەسەردا دێ؛ چ لە (نفس)ی داک وەرئەگرێ؟

(اَلسَّعیدُ سَعِیدٌ فی بَطْنِ اُمِّه) خۆزی لەو کەسە، داکی باشی بێ؛ بە (اخلاق)ی (فاضله). (انسان) (تکوّن) ئەکا، (حیوان)ە؛ تا (مُدّە)یە گەورە ئەبێ، ئەوجا (عقل)ی دێتە بەر، ئەبێتە (انسان)؛ ئەوجا خۆو و (طالع) و (تربیه) (خیّام) ئەڵێ:

یـــا ربّی تـــو گـــلـــەم سروشـتـەیی مـەن چ کـونــــەم؟
وین پەشم و قصب توو رووشتەیی مەن چ کــــــونەم؟
هــــەر نێک و بــــەدی، کــــــە از مـــن ئایە دبە وجود
تـــوو بـــــــەر ســـەری من نووشتەیی مەن چ کـــونەم؟

ئەمە نەختێ (تجاوز)ە. (انسان) لە (اول)ی (فطرەت)ی، وەکی (هیولا)یە؛ (قابل)ە لە گەلێ قالبان دارژێ، بەلێ؛ (بعض)ێ (میل)ی شەڕیان زێدەیە؛ (بعض)ی (میل)ی (خیر)؛ (أمّا) وا نیە، (مائل)ی شەڕ (قابل)ی (إصلاح) نەبێ. (مصلح)ەکان بە منداڵی ڕوو لە (إصلاح)ن؛ ئەوی (مخترع)ە، بۆچی داندراوە ڕوو لەو ئەکا؛ ئەوەی (اختراع)ی (أسطول)ی کرد؛ (دائم) (ملاحظە)ی (نّجار)ی ئەکرد؛ (حتّی) (صورەت)یان کێشاوە لە (مجلّە)آن، لەگەڵ داک و بابی دانیشتیە، چای ئەخۆنەوە ئەو (ملاحظە)ی (نّجار)ی سەماوەر ئەکا؛ ئی (طیّارە)ی (اختراع) کرد؛ (دائماً) ئەی نۆڕیە (طیر) و توار، مێش و پێشکە؛ (دقّەت)ی ئەکرد، چۆن ئەفڕن؛ (حتّی) باوکی خۆی لێ توورە ئەکرد؛ تەماتە بفڕی؟! کە (اوّل) (نوبەت) بە (طیّارە) فڕی، لە خۆشیان گریا؛ بنۆڕە (سیر)ی (أعاظم) لە منداڵی تا پێ گەیشتن؛ ئەمە (انکار) ناکرێ؛ (أمّا) زۆری (صاحب) (مواهب) (خسار) ئەبن؛ وەکی هێلکە لە بن مریشکە کورکی پیس ئەبن نابێتە (فرخە)؛ ئەمەش خۆڕایی نیە، (غایەت) ئێمە (علم)مان (ناقص)ە ﴿فَلَا تُزَكُّوٓا۟ أَنفُسَكُمۡ﴾ ئێمە وانین کوو ئێمە گوناە ئەکەین؟! (وَلَوْ خَطَرَتْ لِي فِي سِوَاكَ إرادَةٌ عَلَى خاطِرِي سَهْواً، حَكَمْتُ بِرِدَّتِي) من (خیاڵ)ی گوناهم بە دڵدا نایە، بە لاف و گەزاف نا؛ (اوّلاً) (وقایە)ی (کبریائی)؛ (ثانیاً) ئاگاداری، لە (نفس) (امین) نەبوون؛ (أمّا) (سعی) بۆ (تزکیە)ی (نفس) شتێ (واجب)ە؛ تا (نفس) پاک نەبێ، (عمل) چاک نابێ ﴿هُوَ أَعۡلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ٣٢﴾ لە ڕوویی (إخلاص)ەوە؛ بەلێ وا ئەبێ کەسێ خۆی باش ئەکا، بە (طاعەت) و (عبادەت)، لەبەر (سجدە) نێو چەوانی ئەلێی بەفرە شینکەی لێ هاتیە؛ (أمّا) (مقصد)ی (جلب)ی (قلوب) و (ماڵ)ە؛ (تلبیس) ئەکا ئەگەر بەڕاستی (انسان) (ایمان)ی ببێ، بە ئاگاداری خوا و (إطلاع)ی (عَلَی ما فی الضمیر) قەت (باطن)ی وا وێران نابێ (ظاهر) و (باطن)

(مُوافق)ە ئەکا ﴿أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾﴾ لە (حەق) لە (اعمالی) صالحە. ﴿وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا﴾ کەمیٚ! ﴿وَأَكْدَىٰٓ ﴿٣٤﴾﴾ ئەیبریٚ وەک کەسیٚ لە (حفْری) أرض بگاتە دەماریٚ رەق، ئەو جادەست هەڵئەگریٚ! بە ئەوەندە (مَغرور) ئەبیٚ، خۆی بە مُزَکّی ئەزانیٚ! یەکیٚ ئەڵیٚ آیة لە حەق (ولیدی بنِ مُغَیَّره) نازل بووە وە حِکایەتیٚ ئەکەن، یەکیٚ ئەڵیٚ لەحەق (نَضْری بن حَرْث) نازل بووە، دیگەریٚ ئەفەرمویٚ دەربارەی (عاص بن وائل) ذاتی دی ئەڵیٚ دەرحەق (أبوجَهل)ی. ئەمانە هیچ قسەی باطِل و بیٚ مَعْنا و نا بەجا ئەمەیە: (زمَخشَری) نقلیٚ ئەکا بیٚ سَنَد و ثَبت گۆییا لەحەق (حَضرەتی عُثمان) نازل بوویٚ، بەقسەی (عبدالله بن سَعید بن أبي سَرح) هەڵخەڵەتابیٚ تَرکی (جودو اِحْساني) کردبیٚ بە حوشتریٚ بە بارەوە، ئەمە کوو خَیاڵ ئەکریٚ لە حَضرەتی عُثمان؟ وە ئەشلیٚ مَعنای (تَوَلّیٰ) تَرکی مَرکزە لە (أُحُدْ) ئەمە چیە؟ وابزانم لەبەر ئەم درۆیە بَعضی ئەلیٚن ئەو آیاتە (مَدَنی)یە! (زُمَخْشری) پیاویٚ خۆش باورە لە کەم جیٚ مُعارَضەی رِوایَة ئەکا مەگەر لای قَطعيُّ البُطلانْ بیٚ! أمَّا من (مَعَ الأسَف) لە حەق روایات زۆر بیٚ وُثوُقْ بوویم لە صەدا نەوەد إعْتِمادم پێیان نەماوە! ﴿أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾﴾ اَجْری تەواوە وزری لەسەر هەڵگیراوە وەکی أصحابی کَشف لَوْحَ المَحفوظیان دیتیە ئەبینن چیان بۆ داندراوە چیان لەسەر نوسراوە، یا بە عَقل ئەزانیٚ ئەوەی ئەیکا و ئەیلّیٚ حَسَنە وە مَقْبُولە. عَقل ئەزانیٚ ئەمە هیچ نیە وە تَقلیشی خِلافی هَوای وییە. ﴿أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾﴾ (کَلیمُ الله صاحِبی تَوْراة) ئەوان دوستي و مُخابَرە و مُخامَرەیان لەگەڵ (جووان) بووە ئەڵبەتە شتەکیان لەو مَوضوعە لیٚ بیستینە. ﴿وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾﴾ ئەوەی چاک بوویٚ خوا امری کرد بێتیٚ بە تەواوی بەجیٚی هێناوە. ئەمانە لای خۆیان لە نَسْلی ئەو زاتەی وَفیَّەن چۆن بە ئیشی وا ناقصْ تَزکیەی خۆ

ئەکەن؟ ئەوانەی بە پارە گوناهی خۆیان ئەکرنەوە وە اعْتمَاد ئەدەنە سەر خەڵکی غُفْران لە پاپایەکان ئەکرن، خَبَر دارنین بە فەرمودەی (موسی) و (ابراهیم) (علیه السلام) یا (بَوْلَسْ) گشتی تێک داوە. ئەوانەی لە موسوڵمانان بە شوێنی وان ئەکەون اَجْهَلن اَغْفَلن! خَبَریان نەدراوەتێ ﴿أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾﴾ کەس گوناهی کەس هەڵناگرێ بیهاوێتە سەرخۆی! برۆ بیکە ئۆباڵت بەملی من، ئای لەسەر چی ڕادەوەستی ماڵ خراپ شێخ اَمری کرد خۆت باوێ ئاگری! ئەگەر لە فەرمانی دەرچی بە کافری ئەمری! اَمّا ئەوەی ڕەوشتی خراپ دادەنێ تا قِیامت ئی عَمَلی پێ بکا، بە قەدەر گوناهی وی گوناهی ئەکاتێ! ﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾﴾ عَملی غَیْری نَفعی ناداتێ! توو ئیش نەکەی اعتماد کەبە سەر سعی و کۆشش بابت یا شێخت، هیچ فائدەی نیە! وە یاخود اعْتماد دەیە سەر نَسَب و فِدیە و قَوْلی (عَمْرو) و (زَیْد)! (اَمّا) وَلَدْ ثَمَرەی خۆتە! موسوڵمانی خێرێ بکا لە خوا بخوازێ خێرەکە بۆ توو قەیدکا، باشە! داخلِی تَعاون و اُخُوّەتی دینە، وَلَدْ بکاتە دەرەجەی آبای، فَضْلە!

اَمّا بێ سَعی نابێ! ئی بەڕاستی مایە بێ، کرداری خۆتە!

نوێژ نەکەی، ڕۆژی نەگری، درۆیان بکەی، بە تەمای اِسقاطُ الصَّلاة، نابێ! سَعی کە!برام سَعی کە

(سَعدی) ئەلێ:

(کَسْ نَیارَدْ زِپس تو × پیش فروست).

چی لە غَیرەوە پێ زۆر پشتی پێ مەبەستە! حَیاتت لە غَیرە، لێت ئەستینێتەوە! وجُودت لە غَیرە، مەحوت ئەکەنەوە! ئی خۆتبا، نەدەفەوتا! ئەڵین (روح) حیاتی بە خۆیەتی نامرێ، جَسَد هەلا هەلا ئەبێ. ﴿وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾﴾ (انسان)ی باش حَتّا بۆ دونیا، کارێ ئەکا بەثَمَرە!

رجالى (كياسەت) و (سياسەت) بۆ ميللەتى خۆيان ئەمرۆسعى ئەكەن بۆ پاش هەزار ساڵ. لازمە موسوڵمان بۆ هەردوو مُستقبل تێ كۆشى! بۆ ادامەى مَجْد و شَرَفى دين و عزّەتى ميللەت غيرەت كەشى يكەن غافل نەبن! بَعضە اَحاديثيان دەرحەق نيسك هەڵبەستيە، كورد گوێى ناداتێ، ئەلێ: (بەتەماى نيسكى لە ايمان مەگەرێ!)!. عُلمايان مُجْتَهدەكانى گەورە نزاعيان هەيە كە خێرى عِبادەتى بَدَنى بۆ غَيْر ئەبێيان نا؟ مادام وايە تۆ بۆ خۆت سَعْى مايەێ زۆر بەدەستخە! ئەگەر لەلاڕا زيدەيى بوو، فَبِها والنِّعمە! وە الاّ زەرەر ناكەى پەشيمان نابيەوە! ﴿ثُمَّ يُجْزَىٰهُ﴾ انسان جَزاى سَعى ئەدرێتێ. ﴿الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾﴾ بە اَتمّىِ وَجە، بێ نَقص و كەم و كورتى. كوردى زۆر ئاگاى لە تَركيباتى (نَحوى) نيە! وابزانم نامُناسِبە عِبارەتى (قُرآنى) وەكى شعرى يا عِبارەتى كاتبێ بكەينە مَسْرحى تراكيبى نَحْويّە دوور و نێزيك! ﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾﴾ چ بە حَرَكەى حَياة، چ بە حَرَكەى فكْرى! مَرجِع و مُنتَهايە! حەق وايە عاقل كە گەيشتە ئەو ساحەيە، ڕاوەستێ! بە مَيل حُكم لە عَقل نەكا! بڕۆ! تێپەرە! ناڕوا! ڕێ نيە! وەكى رَسولى اَعلم و اَكرم ئەفەرموێ: (تَفكر لە خالِق مەكەن، تُفكّرُ لە خَلق بكەن!)، ئەمە خۆيەتي! بلّند بوون بە حَرَكَەى فكرى، يَعْنى صعُودى مَعنَوى، باشترە لە صعُودى حسّى! زاتاً مَقصَد لە سَيرى حِسِّى بۆ اَرْبابى عِرفان، سَيْرى نَفْسيە! دَرْكى آياتە! وە الاّ عِبارەتە لەماندى بوون! ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾﴾ وَلَوْ بە ظاهرى بَعضى شت كەيف خۆش و عاجزت بكا، أمَا اَسْباب لەمەر خوايە! خالِقى قُوايە! ئەوەى چاكە بكات مَسروری ئەكا، لەخۆشى پێ ئەكەنێ! ئەوەى خراپە بكا مَحزونى ئەكا، لە ناخۆشى ئەگرێ! بَعضي ئەلێن: (اَضحكَ الأرضَ بالنَّبات) وە (اَبْكى السَّماءَ بالْمَطَر) وابزانم ئەمە لە شاعِران وەرگيرايە! ﴿وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾﴾ ئەمانەش لە اسبابى ضَحْك و بُكان! مُمكنە مَوت و

حَیاتی مَعنویشی لێ ارادە بکرێ! وە أرضیش لە فصلێکدا ئەمرێنێ لە فصلێکدا زیندی ئەکاتەوە. ﴿وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوۡجَيۡنِ﴾ جووت ﴿ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰ ٤٥﴾ نێر و مێ لە انسان و حَیْوان، ئەگەر لەبەر ﴿مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ ٤٦﴾ نەبا! ئەمگوت أشْجار و نَباتاتیش، گەرچی تَوجیهی نُطفە، مُمْکنە! لەوانیشدا مادّەي حَیَویّە هەیە، أنَّهُ لە صُلْبي نێر ئەڕوا بۆ ڕەحمی مێ! ﴿وَأَنَّ عَلَيۡهِ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰ ٤٧﴾ حالی حاضِر نَشْأي اولایە، حَقّابێ نَشْأیە ئەمڕۆ، ئەوي دي عائِدي خوایە خۆی ئەیکا، هەر هەراي ئێمەی گەرەک نیە! ﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغۡنَىٰ وَأَقۡنَىٰ ٤٨﴾ مُقابِلي دەوڵەمەند کردن، فَقیر کردن دێتە ذهن! وە لە (أخْبَش) و (إبْنُ زَید) نَقل کراوە تَفسیری (أَقْني) بە أفْقَرَبە! بەو مَعنایە لە تَطابُقدا لەگەڵ دوو آیەتی سابِق توافُق ئەکا، أکْثَر تَفسیري ئەکەنەوە بە پێداني أمْوالي دائِمە وەکي باغ و باغات و ئاوو بەراو، أصلی ئەمێنێ نَفعي پێ ئەمینێ! با (أغْني) بۆ نقود بێ، قەیدی چیە؟ ئەوا احوالانە عمومین بۆ مؤْمن و غَیْري مؤْمن ئەبێ، نەکفر نە ایمان، تَأثیری لە اموري عامّە نیە! بە تَدْبیری إلاهیە! کەس بە اولاد و ماڵ، مَغرور نەبێ! بە عَکْسي، مَأْیوسْ نەبێ! نَشْأي جَدید با نەنوڕنە دەوڵەمەنداني ئەورِوپا و امریکا! جەنابي حەق اسبابی داناوە، لەسەر ئێمە تَشَبُّثە، أمّا إقْتِصادیش لازمە! غَرْبي چی ئەکەن چۆن تێ ئەکۆشن، شَرقیش باوا بکەن، دەوڵەمەند ئەبن! وە دەوڵەتیان لە هەردووسەرا بەکار دێت!... منحصر نیە لە حَیاتی دونیا، بۆ هەردوو دنیا سَعی لازمە! ئێمە بە خَیالات مَشغول بووین، غافِل لە هەموو خەزینەو دەفینەی خواي کەبۆ ئێمەی خَلْق کردبوو وە إلّا ئەبا ئێمە جَواهِر و ثَروەتی ناو أرضی دەرخەین دەوڵەمەند بین خەڵکی إسْتِفادە لە ئێمە بکا! هەرچەند لە پەردەی غَیْبەوە مُدَبِّری هەیە، ئەم نَحو و صَرفە تَدویر ئەکا، أمّا (وان لیس للإنسان الا ما سعی) سَعي ئەبێ ببێ! ئەگەر تَقدیر و تَدبیر مُوافق بن،

زۆر باش ئەبێ! ئەم تَوافُقه هەروەک بو أجْنَبي ئەبێ بۆ دۆستیش ئەبێ، وه چاکتر! کوردی ئەلێ: (واقعًا خوا رزّاقه، بەلاّم ئحمێکی دەوێ!). ﴿وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾﴾ گەلاوێژ؛ ئەمڕۆ (نُکته)ی (تَعّرض) بۆ (شعری) لەگەڵ (زمان)ی زوو (فرق)ی هەیە، (فلکی) (عصر)ی (جدید) ئەڵێ: ئەمە یەکێکە له (شموس)آن، (٢٠)ملیۆن له (شمس)ی ئێمە گەورەتر (طنطاوی) (نقل) ئەکا: ((نور)ی (شمس)، (نظر) به (نور)ی (شِعْری) وەکی (نور)ی گوڵەستێرەیە، (نظر) به (نور)ی چرای (کهربائي)) گەلاوێژ که هەڵات له (بلاد)ی (حارّه) شەو دەگۆڕێ، ڕوو له فینکی ئەکا، به کوردی ئەڵێ: گەلاوێژ کەوتە بەر شەوێ، دەست باوی (باغەڵي) مێوي. (یعني) (ترێ) به تەواوی پێ ئەگا؛ بۆ لێ کردنەوەی دەست مەگێڕه. (علم) چەند باشه، بەو (عظمەت)ەی که (کشف)ی ئەکا، لای (جسم)ێکە: (مُسخَّر) و (مُدّبر)؛ (ولَوْ بَعْدَ حِينٍ مِنَ الدَّهْر) ئەکوژێتەوە، وه له (فضا) ئەبێتە (هَبا)، نه بەخوای ئەزانێ؛ وه نه به (مُؤَثِّر، مەگەر (نور)ی بگاتە عەردي، وەکی (سائر)ی (انوار)، له (محصولات)ی (نوعَاما) (تاثیر)ێ بکا.

ئەگەر (سیاسەت) لێ گەڕێ، وه (عُلما)ی (عقلي) و (اسلام) (سعي)کەن، وابزانم (عالَم)ی (بشریّەت) ئەبێتە دوو (قسم): (طبیعي) و (مسڵمان)، (باقی ادیان) سەقەطه و مەقەتەکان، (سقوط) ئەکەن؛ ئەگەر (اعتقادیات) له (خرافیاّت) (تصفیه) بکرێ، زۆر نێزیکە هەموو (ملا) ببنه (طبیعیون) و (الهیون)؛ (منافره) له (بین)ی (طبیعەت) و (اله)نەمینێ ذاتا نیه (شریعەت)و (طبیعیەت) (شریعەت)ی (صانع)ه، بەو (شرع)ی (تکلیفي) (امحا) ناکرێ؛ (ملا)ی بەڕاستي؛ ئەبێ (توفیق) له (بین)ی (شریعتین) پەیاکا. ئەگەر (عظمەت)ی (شعری) نەزاندرێ، (ثَنا)ی (کبریائي) به (ربوبیّەت)ی بۆ (شعري)، له چ (درجه)یه (تَلقّی) ئەکرێ؟ (عبادەت)ی (غیر)ی خوا، هەرچەند بۆ (بَشَر) (ذِلّەت)ه، (أمّا) (ذِلّەت) تا

(ذلّەت) (فَرق)ی هەیە؛ ئەوەی (شعري) بپەرستێ – (ولَوْ) لەبەر (وَهم)ێ (واهي) بێ، بڵندترە لەوەی (لات) بپەرستی ئەو (سُوقِيّ)ی پێ گەیشتی، بەوەی بوت پەرستي، ئەگەر قبوڵی و قەزاتمەی دەیە، ئەبێ چ بکا؟ (رَبّ)ی بە (قوربان)ی خاکی (مرقد)ی (رسول الله) بن، لە چ (حاڵ)ێ گەیاندنیە چ (حاڵ)ي! ﴿وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٥٠﴾﴾ کە هەزار هەندی ئێوە بە (قُوەت)ی و (مُکنەت) بووین ﴿وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبۡقَىٰ ﴿٥١﴾﴾ کەسی لێ نەهێشتین؛ (کُفّار)ەکان بە (هلاک) چوون؛ ئەوانیدیش بێ سەروشوون، بوون؛ ئەگەر (قورآن) نەبا، ناویشیان نەدەما ﴿وَقَوۡمَ نُوحٖ مِّن قَبۡلُۖ﴾ پێش (ثمود) و (عاد) ﴿إِنَّهُمۡ كَانُواْ هُمۡ﴾ بە (تاکید) ﴿أَظۡلَمَ وَأَطۡغَىٰ ﴿٥٢﴾﴾ لەوان لە (قریش) ﴿وَٱلۡمُؤۡتَفِكَةَ أَهۡوَىٰ ﴿٥٣﴾﴾ (قُرا)ی (قوم)ی (لوط)؛ ژێر بەرەوژوری کرد و سەرنگون ﴿فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾﴾ ئەوەی بە سەریان داهات، چەند (هائِل) بوو؟! خوا ئەیزانی ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ﴾ (ایها الرسول) یا (ایها الإنسان) ﴿تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾﴾ چی بۆ کردیی؛ (اهل)ی (فساد) (دفع) ئەکا، بۆ (صلاح)ی توو؛ (انذار)ت ئەکا، بۆ ئاگاداری و خۆ پاراستنت؛ چۆن (انکار)ی (نعمەت)ی خوای ئەکەي؟ (شک و (تَرَدُّد)ت تیا ئەبێ، (شُکر)ی ناکەي؟ ﴿هَٰذَا﴾ (خاتَم الرُّسل، مُنقذ الأنام) یا (قرآن) ﴿نَذِيرٞ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾﴾ شتێ (بِدعي) نیە، گەلێ (رُسُل) هاتن، (انذار)یان کردن، گوێیان نەدانێ، بە (آفات)ی (سماوي) (فەوت)آن، (خَسر الدُّنیا والآخرة) بوون ئێوە وا مەبن ﴿أَزِفَتِ ٱلۡأٓزِفَةُ ﴿٥٧﴾﴾ نێزیک بوو (عقلاً ظاهراً) بوو یاخوت (قیامەت)ی (صُغری) (مَنْ مَاتَ، فَقَدْ قامَت قیامتُه) (قیامەت) (نظر) بە (قُوّەت)ی (مادّیات) هەرچەند دوور ئە نوێنێ، (أمّا) (نظر) بە (قُوّەت) و (قُدرەت)ی (کبریائي)؛ یا (نظر) بە (بعض)ی (طواري) کە لە (امکان)دایە –(ولَوْ)

نەیزانین– (قیام)ی (قیامەت) (کُلّ)ی (آن) نێزیکە؛ (سورە)ی (قمر)یش ئەوا نێزیک بوو؛ هەر بزانە کەرت و پەرت بوو ﴿لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾﴾ نە بە لادان، کە هات، نە بە (ازالە)ی (حِجاب) کە کەی دێ؛ با هەر دوو (معنی)ی (مُراد) بێ، بە خوای زۆر جوانە؛ چ (قەید)ی یە؟! (واقِعًا) بە هیچ (وَجە)، بە (غیر)ی خوا، (کشف) ناکرێ؛ (خیام) ئەڵێ

ئاغاز دەوان گەشتەنی این زەڕین طاس
وە ئەنجامی خراپی چونین نێک اساس
دانستە نەمیشەوەد بە معیاری عقول
سەنجیدە نەمیشەوەد بە مقیاسی قیاس

﴿أَفَمِنْ هَٰذَا ٱلْحَدِيثِ﴾ (بحث)ی (قیام)ی (قیامەت)، یا خود (قرآن) ﴿تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾﴾ (تَعُّجب)ی (انکاری)، ئەمە کوو ئەبێ؟ ﴿وَتَضْحَكُونَ﴾ بە قەشمەری پێ ئەکەنن ﴿وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾﴾ ناگریەن ڕۆژێ دێ، ئەگرێن و پێ ناکەنن (هُوَ الّذِی أضْحَكَ وَ أبْكِي) (ضحك)ی (الهي) خۆیەتي، بێ گریانە ﴿وَأَنتُمْ سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾﴾ قەبۆزی خۆتان لمۆزتان بڵند ئەکەن، لە (تَکبّر) و (عناد) وە، (مَع أنّه) ئێوە (نظر) بە (أُمم)ی دي، نە سەلکی سیرن، نە قونچکی پیازی خۆزی بمزانیبا، قاووت خۆر بە چی ئەنازێ؟ (مؤمِن) (حقّ)ە لە ترسی خوای لە (خجالەت) بگریە؛ (أمّا) لە ترسی (مَوت) و (قبر)، نا؛ (حق) وایە، مردنی لا (مُحَّقر) بێ، ئەوەی (تَحقیر)ی (حیات) ئەکا ناگاتە (حیات)ێ مەردانە؛ ئەبێ (مؤمِن) ئازابێ، بە (تَبسُم) بێ، (حظ) بە (لِقا)ی خوای بکا؛ وەکی (سُقراط) ئەڵێ (مادام) (روح) پاشی (مفارقە)ی (بدن) ئەمێنێ، وە ئومێدی وەیە، بە (خدمەت) (ذوات)ی (عظام) (مشرَّف) بێ نابێ لە مردن پەروا کا.

لە (شێخ علی افندي)م بیست؛ فەرمووي: بابم، لە نەساغی پێ مردنی (دائم) ئەی فەرموو:

خورپەم: آن زۆر کەرزین (منزل)ی وێران گوزەرەم

وە ئەشی فەرموو:

چ خۆشەهی باشەد، کە بعدەز إنتظاري، بە ئومێدی رەسەد، ئومێدەواری

نێزیکی (وفات)ی بانگی کردم، دەستیم نایە ناو دەست، هێزی نەمابوو، گریام فەرمووي: مەگریە (بعض)ی (نصیحەت)ی فەرموو؛ دوایە فەرموي: رۆڵە ئەمن نەم دەگووت: من نیم، ئەگەر هەبووم، بۆ وام بەسەرهات؟ ئەو (قوەت)ە چی بەسەرهات؟ ئەگەر ئی من با، بۆ ئەفەوتا؟ (ئاخر)ی فەرمووي: ئۆخەی مردن! (روح)ی (مبارەک)ی دەرچوو! (رحمة الله علیهم) (خیاَم) خۆش ئەڵێ:

تا (ظن) نەبەری مەن ئەز جهان میتورسەم

وەز مردەن و زوکەندەنی جان میتورسەم

چون مەرگ (حقیقەت)ەست زۆ باکەم نیست

چـون نیـک لـەریسـتیم ئـەزان مـیتورسم

(حقًا) ژیانی ناخۆش، ناخۆشە؛ ﴿فَٱسْجُدُواْ لِلَّهِ﴾ بەس بۆ ئەو ﴿وَٱعْبُدُواْ ۝٦٢﴾ هەر ئەو بپەرستن؛ بێ (شَريك) و (ريا) (بُخاري) لە (عبدالله بن مسعود) (نقل) ئەکا: (اول) (سورەت)ی (سجدە)ی تیا (نازل) بوو؛ (سورە)ی (والنَجّم) بوو؛ ئەفەرموێ (رسول الله) (سجدە)ی برد؛ ئەوەی لە دوای بوون، (سجدە)یان برد؛ (إلّا) یەک پیاو نەبێ، دیم لوێچێکی خۆڵ هەڵ گرت؛ (سجدە)ی لەسەر برد دوایە دیم، بە (کافر)ی کوژرا؛ ئەو (شخص)ە (أُميّە بن خَلف)ە لە (ابن عباس) (نقل) ئەکا: (مُسلّمان) و (مشرک) و (جنّ) و (انس)، لەگەڵ پێغەمبەری (سجدە)یان برد ئایا هەموو (انسان) و (جن)ی (مُراد)ە؟ باوەڕ مەکە، (ممکن)ە

(بعض)ێ (اَجنّ)ە (حاضر) بووین، ئایا (مُسلم) بووین، یا (کافر) بووین؟ نازانم.

لە (سبب)ی (سجده)ی (مُشْرِك) قسەیان هەیە، ئي: باطل و بێ (اساس)؛ (رغم انف)ی (عسقلاني) –(من غیر حَقّ) لەبەر (إلقا)ی (شیطان) بووە: (تلک الغرانیق) (نعوذُ بالله) لە (القا)ی (شیطان)ي.

وە (عسقلاني) (نقل) لە (واقدي) ئەکا: ئەمە لە (رمضان) دابوو، ساڵی پەنجەم ئایا ئەو وەقتە (ابن عباس) (رضي الله عنه) لە (عومر)ێ وا دابوە؟ (سیّدی آلووسي) لە (اوائل)ی (سورە)ی (آتي) ئەفەرموێ: (حین انشقاق القمر) (ابن عباس) بە (ولد) نەبوو لای (امام مالك) لێرە (سجده) نیە لە (زید بن ثابت)ی (روایەت) ئەکەن: (وَالنَّجم)ی خوێند لە (خدمەت) پێغەمبەری، (سجده)ی نەبرد. (روایات) (مختلفە) (طبیعي) (مجتهد)ەکانیش (اختلاف)یان ئەبێ. (ممکن)ە (حمل)ی (سجده)ی کردبێتە سەر نوێژ؛ (ابن جریر) ئەفەرموێ: فاسجدوا ایها الناس فی صلاتکم وە (معلوم)ە (سجده)ی نوێژ (واجب)ە (کیف)ی خۆیانە، تووبە (خالصي) و (مخلصي) بێ (شرک) و (سُمْعَه) و(ریا) –(سجده) بۆ خوا، ببە؛ سەری (افتخار)ت بۆ وي، لەسەر خاکی (ذِلّەت) داني، وە (عبادەت)ی بکە؛ (عبادەت)ێ (موافق)ی (امر) و فەرمایشی (اله) و (رسول)ي؛ ئازایانە (سعي) کە تێ کۆشە

بسم الله الرحمن الرحیم

﴿ ٱقۡتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ ﴾ (وقت)ی (ساعەت)، (أنّە) خۆی نێزیک بوو؛ درەنگە، (تاخیر) مەبە، دەنا ناگەینەوە جێ؛ ئەستێرە ئاوا بوو ﴿وَٱنشَقَّ ٱلۡقَمَرُ ۝١﴾ (شەق شەق) بوو؛ بۆ لای (بیان)ی ئەچي؛ وە (ایمان) بێنە بە لەت بوونی مانگ، لە (زمان)ی (رسول الله) بە (تاریخ) (ثابت)ە (عُلما)ی (فلک) ئەڵێن: (اَثر)ی (برکان)ی زۆر (عظیم)ی تیا (موجود)ە؛

(فنا)ی (ممکن)ە و ، (موادّ)ی (ناریّە (فوق الحد) تیا گر بوو بێتەوە، بووبێتە (سَبب)ی لێک بوونەوەی؛ (بَعْدَهُ) بە (تجاذُب) یەکی گرتیتەوە ئەمە نێزیکە، (مقبول)ە، وە (آیەت)ە (نَظر) بە (قول)ی (حُکما)ی (سابق)، کە ئەیان ووت: (فلک) و (فلکیات) (قابل)ی (خرق) و (التیام) نیە، (حرکە)ی (مستقیمە) بۆ (عناصر)ی (سُفلیە)یە، (حرکە)ی (مُستدیرە) ئی (فَلك)ە؛ (حرکە)ی (مُستقیمە) (ممنوع)ە لە (فَلَك)) چونکی (مُحَدِدْ)ی جهاتی (فوق) و (تحت)ە حرکەی مُستقیمە یا بۆ لای (فوق)ە یا بۆ لای (تحت)ە ئەمە بۆ (مُحَدّد) (محالّ)ە ئەوان وا ئەفەرموون؛ (حکمای) (جدید) گوێ نادەنە ئەم فاک و فیکە؛ (عالم) گشتی (مُرَکّب)ە لە (عناصر)؛ مانگ و ڕۆژ وەکی عەردن؛ (ذاتًا) لایان وەیە، مانگ لە عەردی جودا بوویتەوە؛ فەرخی وییە؛ وە عەرد لە (شمسي) جودا بوویتەوە، جگەر پارەی وییە، (واقعًا) (کشفیّات)ی (عُلما)ی (جدید) لەگەڵ (اعتقادیات)ی ئێمە زۆر (توافق) ئەکا (اخبار) بە (شَقُّ الْقَمر) زۆرن، (أمّا حَقًا) وایە، بە (تواتُر) نەگەیشتینە، گەرچی (بعض)ێ (ذوات) ئەفەرموون: (مُتواترن (سیّدی آلووسي) (ڕەحمەتی لێ بێ) —(بعد تطویل الکلام)- ئەفەرموێ: دووپارچەیی (قمر) لە جێی خۆی بوو، بۆ (أرض)ی نەهاتە خوار؛ نەختێ لێک دوور کەوتنەوە زوو پێکەوە نووسانەوە، ئەوەی (قُصّاص) ئەڵێن: لەتێکی هاتە قۆڵی ڕاستی (رسول الله)، لەتێکی چوویتە قۆڵی چەپی، لە خوار سینگی (مبارەک)ی هاتینەدەر، (مُتّصِلا) چوویتە وەئاسمان (خبر)ێ بێ (اثر)ە، بێ (أصل) و (فَصل)ە، (خبر)ێ (موضوع)ە (بدر الدین)ی زەرکەشی) لە (استاد)ی خۆی (شیخ عمادی ابن کثیر) (نقل) ئەکا فەرموویەتی: (لعنەت)ی خوای لەو کەسە، هەڵی بەستوە (انسان) (تأسُّف) ئەکا، بۆ ئەوانەی ئاگاداری (نقد)ی (احادیث) نین، ئەو (خرافات)ە، بە (حدیث) ئەزانن؛ وە دڵیان لە (حق) (رسول الله)ی ئەگۆڕێ چاک وەیە، ملا چاکەکان (خبر)دار بن، خەڵکی ئاگادار کەن. لە یادم نیە لە چیم دا

دیوە، (انشقاق)ی (قمر) لە (تاریخ)ی (هندي)یان نووسراوە؛ (یعني) ئەم (وقعە)یە، بێ، (شُبه)یە (سورەت) (مکي)یە، یا (مختلط)، هەرچۆنێ بێ، وەکی (معلوم)ت بوو، زۆر (مناسبە) لەگەڵ (سورە)ی (نجم) وە (وَلَوْ) بلێین: لەدوای (سورە)ی (طارق) (نازل) بوە (بعض)ێ لە (مُفسّرین) ئەفەرموون: ڕۆژی (قیامەت) لەت ئەبێ لام وەیە بێ (لزوم)ە، ئەگەر گوێیان نەدابێتە (فلاسفە)ی کۆن؛ (لکن) (هیئەت)ی (جدید) خۆیەتي؛ (مَعَ أنّه) ئەوان، (حُکما)یان (قیامەت) نا (سەلمێن)ن ﴿وَإِن يَرَوْا ءَايَةً﴾ هەر (آیەت)ێ ببێ ﴿يُعْرِضُوا﴾ (تامل)ی تێ ناکەن ﴿وَيَقُولُوا﴾ لە بادي النّظر) ﴿سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ۝٢﴾ بە (تعاقب)ی (افراد)، من لەوانە سەیرم دێ، چووزانن (سحر) چیە؟ (بُخاري) ئەفەرموێ: "(ذاهِبٌ)" (یعني) ئەڕوا، نامێنێ؛ چەند (معنا)ی تریشیان لە (مُستَمّرٌ) داوەتەوە؛ نازانم چۆنن؟ ﴿وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ﴾ (هوا)ی (نفس)یان کە شتێ (غیر)ە (ثابتە) ﴿وَكُلُّ أَمْرٍ﴾ (مُبتدا)یە ﴿مُّسْتَقِرٌّ ۝٣﴾ (خبر)یەتی؛ (جُملە)یە (مُستأنَفە)یە. زۆر (امر)ی وابوو (بَشر)، (عُلما)ی تەواو، بە (وهم) و (خیاڵ) و خەونیان ئەزاني؛ (مَعَ أنهّ) بۆ هاتە جێ، (قرار)ی گرت. چەند ساڵ لەمەو پێش، کێ بڕوای ئەکرد، (انسان) لەناو (آلەت)ی بچێ ناو (بحر) و (قعر)ی (بحر) (کشف) کا، وە (فتۆغراف)ی وەرگرێ؟ کێ ئەهاتە (خاطر)ي، بە (قُوّە)ی (ڕادیو) دیلانەی (واشنطون) لە (کۆیە) ببیەي؟ (سیدی آلووسي) (بحر)ی (عِلم)، (جامع)ی (معقول) و (منقول)، لای وابوە (ممکن) نیە، (بشر) بفڕێ، (طیارە) بکا چونکی ئەو (نوع)ە (تسخیر)ەیان بە (مُعجزە) ئەزاني. (بشر) فڕي، تێ پەڕی ئەوا خەریکە بچێ بۆ (قمر) (ممکن)ە (شق)ی (قمر) کا، لەوێش هەورازتر بڕوا.

(دین)ی (مُبین)ی (احمدي) سەری گرت، (قراري) بەست، لە (مشارق) و (مغارب) بڵاوبۆوە، (دنیا) بە (نور)ی (قورآن) (مُنَوّر) بوو با لالۆ هەر بڵێ: "(سحر)ە بێ (قرار)ە"

سَحابَةُ صَيْفٍ عَنْ قَريبٍ تَقْشَعُ

(لَهُ الحمدُ) (شمس)ی (منیر)؛ تَتَشَعْشَعُ

ئەو ساڵ هاوێنێ (شێخ محمد رفعت) لە (مصر) (سورە)ی (والنَجّم)ی خوێند، وای چەند خۆش بوو ئێمە لە(کۆیە) ئەمان بیست، بەڵێ (لكن مع الأسف) لەو (قُرون)آنە (آیة)ی (اله)ی هەر لە دەستی (طبیعیّون)آن دێ، (مؤمن)ی (مُوَحِّد) هیچ، (صفرالید)ە؛ (حرام)ە (بدعەت)ە لە (زمان)ی پێغەمبەری نەبوە ئەڵێن: "(عِلم)ێ (شیطاني)یە"؛ گۆیا (طریق)ی (شەدەڵە) (رحماني)یە؟ چی بکەم؟ دەسەڵاتم نیە شەویلاکیان لەبار یەک بێنمە دەر سواری کەریان بکەم لە وڵاتیان بکەمە دەر، (آیات)ی (اله)یان کوو تێک دا؟ گەلێ (اقوال)ی (عُلما)یەکانی پێشێ کە (انکار) ئەکران ئەمڕۆ (تقرّر)ی بەستوە؛ وەکي: (جاذبە) وەکي: (لَونیّەت)ی (ضوء) وەکي: (دوران)ی (کواکب) لە سەر (مدار)آن بێ (فلک)؛ (حرکە)ی (أرض) و (ترکّب)ی ئاو؛ چەندێ لەمەوپێش کەسێ بیگوتبا: "ئاو (مُرکّب)ە لە دوو (مادّە) یەکي: (محرق) یەکێ (مُحترِق)" شێتیان ئەکرد؛ بە قوو قوو و چەپڵە دوای ئەکەوتن؛ فیتوویان بۆ ڕادەهێشت، بە (ملیون).

لە (اختراع) نا؛ (أمّا) لە (اختلاف) (حقّ الإنصاف) (سباق)ن؛ (هذیان)ئەمەیە؛ (حُکما) و (ملا)ی چاک چاکیش (مجبور) ئەکەن بە (تصدیق)؛ ئەڵێن: "یەکێ لە (معجزات)ی (عیسی) (علیه السلام) پێنج هەزار کەسی بێ ژن و منداڵ، بە پێنج کولێرە و دوو ماسی گچکەی تێر کردیە" (سَلّمنا)، (أمّا) دوانزدە (قُوفّە) چینکەیان بۆ لە بەر ماوەتەوە؟! ئەمەی تێ ناگەم (عیسی) قەی ناکا، (رُسل)ی (عیسی) قوڕیان هەڵ ئەخڕاند وەکی کەلا، ئەیان هاوێشتە ناو قەپێلکی چاو، بەستیان پێدا دێنا،

ئەبۆ وە چاو! (صَدّق) لەوێ (سِرّ)یّ! (إلهیّون) بە چی خەریکن؛ (طبیعیّون) بە چي؟!

(ابن جریر) ئەڵێ: "هەر (امر)ێ بێ، لە (خیّر) و (شرّ)، ئەگاتە (قرار)گاهی خۆي، (خیّر) (اهل)ی خۆی لە (جنّەت) (قرار) ئەدا، (شرّ) (اهل)ی خۆی لە (جهنّم)" بەڵێ؛ (نهایەت)ی (مَقرّ)، یا (جنّەت)ە یا (نار)؛ (نعوذبالله منالنّار) ﴿وَلَقَدۡ جَآءَهُم﴾ لە (قورئان)دا، (اَلْبَتّە) شتەکیان بیستیە لە (احوالّ)ی (امم)ی (سالفە)، (دوور) تا نێزێک ﴿مِّنَ ٱلۡأَنۢبَآءِ﴾ لە (اخبار) و (حوادث) و (وقائع)ی (أُمَم)ی (ماضیە) ﴿مَا فِيهِ مُزۡدَجَرٌ ﴿٤﴾﴾ لە (زَجر)ە؛ ئەبا (غیرەت) بگرن؛ (منع) بن لە (قبائح) و (سَیّئات) ﴿حِكۡمَةُۢ بَٰلِغَةٞۖ﴾ بۆیان هاتوە، لە (نهایەت)ی (محکم)ی بێ (خَلَل)؛ (امر)ێ بەجێ ﴿فَمَا تُغۡنِ ٱلنُّذُرُ ﴿٥﴾﴾ (فائدە)یە نادا کە لە (نفس)ی خۆیان (زاجر)ێ نەبێ، لە (خارج) کە ڵکێ ناگرێ ﴿فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡۘ﴾ لێیان گەڕێ، با بمرن لە (ضلال)ێ؛ وەکی (ملا عیسی)ی (هەرتەلي) دەی ووت ﴿يَوۡمَ﴾ (ظرف)ە، بۆ چي؟ بۆ (سابق)ی جوانترە لە (لاحِق)ي؛ (إعراض)یان لێ نێ ئەوێ ڕۆژێ ﴿يَدۡعُ ٱلدَّاعِ﴾ هەر کەسێ بێ، (جبریل)، (میکائیل)، (مَلَك)ێ دي، لە (تعیین) (فائدە)یە (خاص) نیە؛ (دەعوەت) ئەکا ﴿إِلَىٰ شَيۡءٖ نُّكُرٍ ﴿٦﴾﴾ (فظیع)؛ ناخۆش (ممکن)ە لە (انکار)ی (ذاتًا) لایان (زەحمەت)و ناخۆش) و (کریە) بوو؛ بۆیە (انکار)یان ئەکرد ﴿خُشَّعًا أَبۡصَٰرُهُمۡ﴾ چاوکێز و بەرەژێر ﴿يَخۡرُجُونَ مِنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ﴾ لە ناو (قبر)آن دێنە دەر، بە (ذلیلي) ﴿كَأَنَّهُمۡ جَرَادٞ مُّنتَشِرٞ ﴿٧﴾﴾ کە دێنەدەر لە قەوانێ وە پەرتەی ئەکەن؛ وا زۆر (مُناسِب)ە لەگەڵ هاتنە دەرێی ناو (قبر)ی

(حَقیقَةً) شتێ (عجایب)ە کلۆ بەلای دامێني، ئەو نەرمە، توخم ئەخاتە ناو عەردي، قەوانێ (عجایب)ی بۆ دروست ئەکا، سەری قەپات ئەبێ، ئەم هەموو باران و بەفر و شەختەی بەسەرا دێ، (ضرر) نایەنێ، لە بەهارا ئەژیەتەوە، لەناو ئەو قەپێلک و عاردی دێتەدەر، (دُنیا) دادەگري، (مادام) وەکی تۆی لە دامێنی ئەکەوێتە ناو زەوی (أَلْبَتّة) شین ئەبێتەوە، (ممکن)ە (حیات)ی (ذَرّە) لە (کلێنجەک) (اشارە)بێ، بۆ ئەمە (ولله أَعْلَم) ﴿مُّهۡطِعِينَ﴾ (مسرعين) ﴿إِلَى ٱلدَّاعِ﴾ خێرا ئەڕۆن بۆ لای (داع)ی ملیان ڕادەکێشن؛ (لاشک) ئەبێ لە (هطع) (زیاد)ییە ببێ، (وإلّا) ئەیفەرموو: "(مُسرعِينَ)" (حَتّی) نێزیکە بلّێم: "(نظر) بە (اختلاف)ی (جهەت) و (اعتبار) (مترادف) (مُشْتَرك) نین" ﴿يَقُولُ ٱلۡكَٰفِرُونَ﴾ ئەوانە یا (عُموم)ی (مُنکِر)ی (حَشر) ﴿هَٰذَا يَوۡمٌ عَسِرٞ ٨﴾ (صَعب)ە، ڕەشە —ڕۆژە ﴿كَذَّبَتۡ قَبۡلَهُمۡ قَوۡمُ نُوحٖ﴾ پێش (قوم)ی توو ﴿فَكَذَّبُواْ عَبۡدَنَا﴾ (عبد)ێ (خالص)، (رسول)ی (مُجْتَبا) (قوم)ی (نوح) (تَكذّيب)ی ئەو (عَبد)ەیان کرد؛ (واقعًا) ئەفامرێ لە (سابق)ي؛ (قوم) (تکذیب)ی (نوح)یان کردیە؛ (مقصد) لێرە (تعرّض) بۆ ئەم (عِنوان)ە بە؛ دیارە (تکرار) نیە؛ (زَمَخشري) (رُسُل) (مُقَدّر) ئەکا، لە پێشەوە ﴿وَقَالُواْ﴾ (رسالەت)ی چي؟ ﴿مَجۡنُونٞ﴾ شێتە ﴿وَٱزۡدُجِرَ ٩﴾ (منع) ئەکرا، لە (تبلیغ)، ئازاریان ئەدا ﴿فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَغۡلُوبٞ﴾ هاوار (الهي): ئەمن (مغلوب)م، ئەوان بە (قُوّەت)، ئەمن بێهێزم ﴿فَٱنتَصِرۡ ١٠﴾ بۆ خۆت (نصرەت)م دە، (رسول)ی توومِ؛ وە (إلّا) چیان بە سەر منەوەیە؛ یا خود (انتقام)م بستێنە ﴿فَفَتَحۡنَآ أَبۡوَٰبَ ٱلسَّمَآءِ بِمَآءٖ مُّنۡهَمِرٖ ١١﴾ چەند ساڵێ نەباري، دوایە دەرگەی ئاسمان بۆوە، بە ئاوێ دەهاتە خوار، وەک کوندەی بەرەڵا وەک (نهر)، بەڕێژنەیە (غریب)

﴿وَفَجَّرۡنَا ٱلۡأَرۡضَ عُيُونٗا﴾ (أنهّ) (أرض) بوبوه کاني؛ له هەرلایه، له هەر (طرف)ێ ئاوی لێ دەر دەقولّی ﴿فَٱلۡتَقَى ٱلۡمَآءُ﴾ ئاوی ئاسمان و (أرض)ی ﴿عَلَىٰٓ أَمۡرٖ﴾ امری (الهي) ﴿قَدۡ قُدِرَ ١٢﴾ له (طرف) (خالق)ی (کون) (تقدير) کرابوو ئەبا وابێ، ئەو بارانەي، ئەو ئاوەي، کە بە (امر)ی (کُن) دەردەقولان، بە (تاثیر)ی (کواکب) نەبوو؛ گۆيیا شەش (کوکب)ی (سیّار) له (بُرج) (دلو) گرد بووینەوە ئەم (طوفان)ە بوە. گربونەوەی (کواکب) له (برج)ی (حسّي)، بێ (أصل)ە، له بەر دووری وا دیارە؛ (أساسًا) (بُرج) (وَهمي)یە؛ ئەو (معنا)یە ورد و جوانە؛ (مُختار)ی (أبوحَیاّن)ە ﴿وَحَمَلۡنَٰهُ﴾ (نوح) ﴿عَلَىٰ ذَاتِ أَلۡوَٰحٖ﴾ تەختەدار ﴿وَدُسُرٖ ١٣﴾ بزمار و (حبل) ﴿تَجۡرِي بِأَعۡيُنِنَا﴾ (حقّاً) نەک کەشتيیە (هکذا)یي؛ (أسطول)ی (عظیم) ئی وەی نیه، لەو (طوفان)ە (هائل)ە (رِعایەت)ی (الهي) نەبێ- (انسان)ی پێ قوتار ببێ دیارە لە (تحت)ی (حفظ) و (نظارەت)ی (کبریائي) ڕۆيیە لەسەر ئاو، وە ئاویشی بەسەردا دەهات؛ وا بزانم لە (نور الأبصار)م دیوە؛ (نور الأبصار) (حقیقةً) مالاماله له (ظلمات)ی درۆ ئەڵێ: "سفينه) (إضطراب)ی هەبوو، چاک نەدەڕۆیي، بە (امر)ی (حضرەتی نوح) لە پێنج بزماران ناوی پێنج (ذات)ی نووسي؛ (جنابی رسول)ی (اکرم)؛ (ابوبکر)، (عمر) (عثمان)، (علي)، بزمارەکانی لێدا؛ بە (ظریف)ی (جریان)ی کرد" گۆی یا (اَعین)ی (کبریائی) ئەو (ذَوات)ەن له (آیەت)ی (فآصبر لحکم ربک فانک باعیننا) ڕەنگه بڵێ: "اعین) (عبارەت)ە لە چار یاری گوزین" ئەو قسانه (انسان) نازانێ لە چیەوەیە؟ (صاحب)ی (نزهة المجالس) له (کتاب)ی (شوارد الملح) (نقل) ئەکا ئەڵێ: "(جبريل) چوار بزماری بۆ هێنا هەر بزمارە (عَین)ەکی لێ نووسرا بوو؛ یەکی (عین)ی (عبدالله)؛ کە (ابوبکر)ە؛ یەکی (عین)ی (عمر)، یە کێ (عین)ی (عثمان)، یەکی

(عین)ی (علی)؛ ئەو جا بە (بَرکەت)ی ئەوانە، (سفینە) دەستی کرد، بە (جریان)" (فی الواقع) ئەو درۆیانە زۆر (جسور)آنەن؛ ئەوەمان کرد ﴿جَزَآءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ١٤﴾ کە (نوح)ە؛ (نجات)ی (اهل)ی (ایمان) وە (هلاک)ی (کافر) آن- (حقّاً)- (انعام)ە، بۆ (بشر) ﴿وَلَقَد تَّرَكۡنَٰهَآ﴾ (سفینە) کە ﴿ءَايَةً﴾ ئەڵێن: "(الآن)یش (بقایا)ی ماوە، لەسەر کێوی (جودی)، لە (جزیرە)ی کوردان لەمە ئەزاندرێ کە کورد (أصل)ی (اقوام)ە؛ (شعب)ی وی لە وڵاتی کوردان، چووینە (أطراف)ی (شرق) و (غرب) ﴿فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٍ ١٥﴾ کەس هەیە، (اعتبار) کا؟ وە (اساس)ی سفینەی (نوح) بوە مایەی (ترقی) (بشر)، لە (الات)ی (بحری)؛ (شُکر)ی (صانِع) بە (إکمال) و (ترقّی) (صُنع)ی ئەکرێ؛ تەماشای (فضا)کەی، (بحر)ێکە، ئەو (کُرات)ە وەك (سفینە) (جریان)ی تیا ئەکا، بە (تحوَج)ی (أثیر) لە (وَهن) و (ضعف)ەوە، (ترقّی)یان کردیە، بۆ (قُوّەت)، بۆ (تنوّر)و (تنویر). (مُدبّر)ی ئەم (بحر)و (سفائن)ە، (جریان) بە ئێمە ئەکا، لە (وقت)ێ بەدوو (طرز)، دوو (دەورە) ئەدەینەوە ئاگامان لێ نیە، (حسّ)ی ناکەین، (تجری بأعیننا) (الله اکبر) وەکی (طنطاوي) ئەفەرموێ: "جَلَّ العِلم!" (أمّا مع الأسف) (علم)ی (أجانب)، ئەوانەی (إدارە) ئەدەنە (طبیعەت)؛ خۆیان لە (عقائد)ی (دین) (نجات) داوە؛ بەڵێ (دین) (دین)ی (إلە)ە، ئەڵێن:" (دین)، (دین)ی (مسیح)ە، ئەویش هیچە" (دین)ی (حقّ)یش لەوناوە تێوەگلاوە! (رسول)ی ئێمە لەخەوا دیتی: ((جمع)ێ لە (أُمّەت)ی وی، سواری (بحر) ئەبن، وەك (ملوك) لەسەر (تەخت) ئایا ئەم (سفینە) (شُرّاعَیە) بوو؟ (حاشا) ئەوەی پێغەمبەری ئێمە لە خەونا دیتی (ئاوروپایی) (عیاناً) هێنایانە جێ! ﴿فَكَيۡفَ كَانَ عَذَابِي﴾ بۆ (کافر)ان ﴿وَنُذُرِ ١٦﴾ (إنذار)؛ (إنذار)یان کردن گوێ یان نەدانێ، تا دووچار بوون، بە

(مِلاك) چوون ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ﴾ (سهل) و (مُهيّا)يە، بە ئاسانی تێ ی ئەگەن ﴿لِلذِّكْرِ﴾ (إقاظ) و (إعتبار)، بەئاگاهاتنەوە ﴿فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾﴾ هەیە لەوانە؟ نا..

(أمّا) (تسهیل)ی (قرآن) بۆ لەبەرکردن، لام وەیە ئێرە جێ ی نیە؛ (حقیقە) (قران) بۆ (ملا)یان نەبێ، (سهل) دێتە بەر منداڵ، کوڕی (جاهل) کەمێ بە (محافظە) بێ، بەئاسانی لەبەری ئەکا (أمّا) (ملا) لە (زمان)ی (ملایەت)ی بۆی، ناکرێ؛ چونکی بە گوێرەی (قواعد)، (تردُّد)ی لە (عبارات) زۆرە؛ (حُضور)ی (مُتشابِهات) لێی تێك ئەدا؛ ئەبێ (دائماً) (مراجعە)ی نووسراو بکا. بابم ئەی فەرموو: "بە هەموو (کتێب)ی ئەوێرم، بە (قران) نەبێ؛ هەر (کتێب)ی لێ ی (نقل) کەم، ئەتوانم (عبارەت)ەکی لە (أصل)ی چاتری بۆ دانێم؛ (أمّا) لەگەڵ (قران) چ بکەم؟!" ﴿كَذَّبَتْ عَادٌ﴾ بەچی؟ چ (قیدی)یە (بِالنُّذُرِ) بۆ (مُقدَّر)کەین؟ بۆیە گورج ئەفەرموێ: هیچ قسەیان لێ (نقل) ناکا: ﴿فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٨﴾﴾ (بیان)ی ئەمەتە ﴿إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا﴾ بایە ﴿صَرْصَرًا﴾ بە (قُوّەت)، سارد، وەك (بعض)ە ڕەشەبایە (کۆیە)و (سلیمانی) لەزستان دا ﴿فِى يَوْمِ نَحْسٍ﴾ (نُحوسەت)ی (وقت) بە (نحوسەت)ی ئەو شتەیە، کە تیای (واقع) ئەبێ ﴿مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾﴾ بە (تکرّر)ی (أیّام)؛ (إستمرار)ی بوو، حەوت شەوو هەشت ڕۆژ ئەڵێن: "ئەمە لە (أیّام)ی (بَرد العَجوز) بوە" ئەمڕۆ یەك شەمووی (آخر)ی (مُحرّم) (٢٦)ی (شباط)ی (رۆمی)؛ ئەمساڵ (کبیسە)یە کە (أوّل)ی (برد العجوز)ە، (أمّا شُکر) خۆشە؛ ئەڵێن: "(ابتدا)ی لە ڕۆژی چارشەمووی بوە؛ وە چارشەمووی بە شووم ئەزانن" (مع أنّه) لای (أهل) ی (علم)ی وڵاتی ئێمە (مبارەك)ە (طلبە) (أول)ی (کتێب)ی لە ڕۆژی چارشەموو دەست پێ ئەکا وە (صفر) بە (نحص) ئەزانن؛ ئەمە بۆ (عەرەب)ان قەی نیە؛ (أشهر الحُرم) (خلاص) ئەبوو، لە (صفر) ئاگری (سلب) و (نهب) و (قتل) هەڵدە ئایسا؛ (أمّا)

بۆ کورد بۆ؟ بێ (لُزوم)ە کورد مانگی ناو جێژنان بۆ بووك تیاهێنان، بەشووم ئەزانن (أحوال)ی (أُمم) له (تَشأم) (عجایب)ە؛ له (إمام)ی (علي) به (شعر) (نقل) ئەکەن: شەموو، بۆ ڕاو، یەك شەموو، بۆ (بِناء) دوو شەموو، بۆ (سفر) باشه؛ خوون گرتن له سێ شەموو خراپه، (حوائج) پێك هێنان له پێنج شەمووی، (تزویج) له ڕۆژی (جمعه). بەلاّم (سیّدی آلووسی) (ڕەحمەتی لێ بێ)، ئەفەرموێ: " باوەڕ ناکەم، گومان نابەم، (صحیح) بێ" (واقعاً) ئەمه له (إمام الموحّدین) دووره. ڕۆژ ڕۆژی خوایه، ڕۆژ هەڵدێ و ئاوا ئەبێ؛ خەڵکی ناوی لێ ناین؛ (خصوص) (سعادەت) و (نحوسەت)ی (کواکب) زۆر بێ (معنا)یه؛ ئەگەر (نحوسەت) هەبێ، له هەموو (کائنات) (نحس)تر، (أرض)ی ئێمەیه؛ چ (آن)آن، له(فتنه)و ئاشووب (خالّی) نیه؛ بەڵێ (سعادەت) و (نحوسەت)ی بشر بۆ (بَشر)ە (بَشر) تریاکه، بشر زەهره؛ دۆستی (إنسان)، (إنسان)ە دوشمنی (إنسان)، (إنسان)ە ﴿تَنزِعُ ٱلنَّاسَ﴾ بایەکه، هەڵی ئەکەندن به ئەرزیا ئەدان ﴿كَأَنَّهُمۡ أَعۡجَازُ نَخۡلٖ مُّنقَعِرٖ ٢٠﴾ دارخورمایه، که له ڕەگەوه هاتبێته دەر ﴿فَكَيۡفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ٢١﴾ (درجه)ی (شدّەت)ی به ئێمه (تحریر) ناکرێ، خۆی ئەیزانێ.

﴿وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ٢٢﴾ وەکی (ترجیع) نیه، (تکرار)ی زۆر جوانه، (بالخاصه) جێی (مبالغه)ی (إنذار)و (تذکیر)ە، (ردّ)ی ئەو زۆر به (تأثیر)ە ﴿كَذَّبَتۡ ثَمُودُ بِٱلنُّذُرِ ٢٣﴾ ئەڵێن: "(رسل)" (جمع)ی (نذیر) دێ ﴿فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٗا مِّنَّا﴾ له خۆمان ﴿وَٰحِدٗا﴾ تەك وتەنها، بێ خزم و (حشم)و جاهو (جلال) ﴿نَّتَّبِعُهُۥٓ﴾ دوای کەوین، بچینه ژێر (أمر)و (إراده)ی ﴿إِنَّآ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ وَسُعُرٍ ٢٤﴾ (عکس)ی (قول)ی (رسول)یان، (نیران)و (عەیب)و (عار)و (خجاڵەت)، وە(تفسیر)ی به (جنون) کرایەتەوه ﴿أَءُلۡقِيَ ٱلذِّكۡرُ عَلَيۡهِ﴾ (وحی)

(إلهی) ﴿مِنۢ بَيۡنِنَا﴾ لە (بین)ی مە (زێدە) لە مە، (مع أنە) پیاوی بەغەبەغەمان هەیە، لەوی (لایق)تر، بە (رسالەت)، دیارە (مشرب)یان لەگەڵ (مشرب)ی (قریش) نێزیك بوە ﴿بَلۡ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٞ ﴿٢٥﴾﴾ (أشِرْ) بەو کەسە ئەڵێن: بە (نعمەت) وناز (مغرور) بێ، مەدهۆش وسەر مەست بێ ﴿سَيَعۡلَمُونَ غَدٗا﴾ (عن قریب) ﴿مَّنِ ٱلۡكَذَّابُ ٱلۡأَشِرُ ﴿٢٦﴾﴾ (معلوم)یان ئەبێ خۆیانن ﴿إِنَّا مُرۡسِلُواْ ٱلنَّاقَةِ﴾ بە (آیەت) ﴿فِتۡنَةٗ لَّهُمۡ﴾ بۆ (إمتحان)ی وان ﴿فَٱرۡتَقِبۡهُمۡ وَٱصۡطَبِرۡ ﴿٢٧﴾﴾ (إنتظار)یان کە، لە (إمتحان) دەرناچن (تحمّل)ی ناکەن ﴿وَنَبِّئۡهُمۡ أَنَّ ٱلۡمَآءَ﴾ ئاوی بیران ﴿قِسۡمَةُۢ بَيۡنَهُمۡۖ﴾ ڕۆژێ بۆ وان، ڕۆژێ بۆ (ناقە) ﴿كُلُّ شِرۡبٖ﴾ (نصیب)و (حصّە) ﴿مُّحۡتَضَرٞ ﴿٢٨﴾﴾ (صاحب)ی (حاضر)ی ئەبێ، (ناقە) هات، (أمر)ی (تقسیم) درا، (بعدە) (تحمّل)یان نەکرد ﴿فَنَادَوۡاْ صَاحِبَهُمۡ﴾ دیارە لە ناویان (شأن)ەکی بوە ﴿فَتَعَاطَىٰ﴾ (جسارەت)ی کرد لەسەر (عقر)ی (ناقە)کە ﴿فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾﴾ کوشتیەوە ﴿فَكَيۡفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾﴾ (لایُحدّ) ﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ صَيۡحَةٗ وَٰحِدَةٗ﴾ با (صیحە)ی (جبریل) بووبێ، بەیەك (صیحە) مردن، بووە گەلاڕێزان ﴿فَكَانُواْ كَهَشِيمِ ٱلۡمُحۡتَظِرِ ﴿٣١﴾﴾ داری گەلادێ، یا وردکەو موردکەو پەلك و پاڵ، کە لە داری هەڵ دەوەرێ.

وا دیارە (ثمود) وەکی (عاد)یان زەلام نەبووین ﴿وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ﴿٣٢﴾﴾ کەم ﴿كَذَّبَتۡ قَوۡمُ لُوطِۭ بِٱلنُّذُرِ ﴿٣٣﴾﴾ نوشستینی (أقوام)ی (رسل)ە ﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ حَاصِبًا﴾ بۆ بەردە باران کردن، هەمووی بۆنبارانمان کردن ﴿إِلَّآ ءَالَ لُوطٖۖ﴾ ئی (مؤمن) (مشهور)ە دوو کچی هەبوو ﴿نَّجَّيۡنَٰهُم بِسَحَرٖ ﴿٣٤﴾﴾ بەیانی سەر لە زوو، (آل)ی (لوط) (نجات)یان بوو، (باقی) ژێر بەرەو ژوور بوون، بە

(هلاك) چوون ﴿نِّعۡمَةً مِّنۡ عِندِنَاۚ﴾ (نعمەت)ى (بالمقابل) ﴿كَذَٰلِكَ نَجۡزِي مَن شَكَرَ ٣٥﴾ (ولأن شكَرتم لأزيدنَّكم) ﴿وَلَقَدۡ أَنذَرَهُم بَطۡشَتَنَا﴾ (أخذ)ى (شديد) (أمّا) (بطش) (نوع)ە (دهشەت)ێ ئەدا، نازانم بە كوردى كوو (تعبير)ى لێ دەمەوە؟ ﴿فَتَمَارَوۡاْ﴾ (قوم) ﴿بِٱلنُّذُرِ ٣٦﴾ (تكذيب)يان كرد، لەبەر (ب)ێ (مُعْرِب)ەكان (تضمين)ێ لە (تماروا) دا دەكەن ﴿وَلَقَدۡ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيۡفِهِۦ﴾ (أنه) (صرف)ى بكەن، لە (رأى) خۆى، (محافظه)ى ميوانان نەكا، (تسليم)يان بكا. وابزانم لەو (وەقت)ەى كە (ملك) هاتنە شار، (بعض)ێ ميوانى تر لە (بشر) ئەچوون، بۆ ماڵى (حضرەت)ى (لوط)، (بعض)ێ لە (قوم) ئەوانيان ديت، بە (قصد)ى وان چوون، وە(إلّا) (ملك) (ولو) لە (صورەت)ى (حيوان)ى (بشرى) بێ، خۆى ناكاتە (معرض)و (مطمع)ى (سفالەت)و (دنائەت)، وە ئەو (فاسق)آنە، بەو (نوع)ە (ملك) نابينن ﴿فَطَمَسۡنَآ أَعۡيُنَهُمۡ﴾ كورمان كرد چاويان، چاومان كوێر كردن، (أثر)ى لە چاويان نەما ﴿فَذُوقُواْ عَذَابِي وَنُذُرِ ٣٧﴾ (خاصّة) لە سەر (تعرّض)ى ميوانى (غريب) ﴿وَلَقَدۡ صَبَّحَهُم بُكۡرَةً﴾ سبەينێ زوو ﴿عَذَابٌ مُّسۡتَقِرٌّ ٣٨﴾ لێ يان (فك) نەبوو، تا (محو)ى كردن ﴿فَذُوقُواْ عَذَابِي وَنُذُرِ ٣٩﴾ (عذاب)ى (إمحايى) ئەوەى باوەڕيان نەدەكرد ﴿وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ٤٠﴾ نەخێر، ئەوانە تا (عذاب) نەبينن، (إيمان) نايەنن، (حتّى) (إنسان)ى (عنود) بە (عذاب)ى (تأديبى) نايەتە ڕاى، (إلّا) (إستئصال) خوا (محو)يان كاتەوە، بۆ هەموو لايە (مصلحەت)ە ﴿وَلَقَدۡ جَآءَ ءَالَ فِرۡعَوۡنَ ٱلنُّذُرُ ٤١﴾ (معلوم)ە لە (ايات)و (سور)ى (سابقه) (حضرەتى موسى) بە (آيات)ى (باهره) چووە سەر (فرعون) بە (رسالەت)ى (إلهى)، چ بوو؟ ﴿كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كُلِّهَا﴾ (فرعون) بە (عصا) (تأديب) نادرێ، (منەت)ى كەس نيە، (يد)ى

(بیضا) چیە؟ ﴿فَأَخَذْنَٰهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾﴾ (غالب)و تەولنا (لا يُعْجِزُه شيءٌ) ﴿أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُوْلَٰٓئِكُمْ﴾ لەم (أقوام)ی (بائدە)، بە (قدرەت)و (قوّەت)و (مکنەت)و (سلطنەت) وجاهو (جلال)و تیپ و سوپا، (مکمّل) ترن؟ لەبەر ئەمە (عذاب) نادرێن؟ ﴿أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِي ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾﴾ لە (کتب)ی (إلهی) (أمان)تان وەرگرتیە، (عذاب) نادرێن؟ ﴿أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ﴾ (متّفق الكلمه) بە (تعاضد)و (تعاون) ﴿مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾﴾ (أنه) خۆمان (نصرەت) ئەدەین، کەس بە ئێمە (غالب) نابێ، یا (رسول) بەو (أمل)ە نەبێ، (قوّەت) بێنێ، ئێمە (مغلوب) کا، ئەمە نابێ، تەماشای خۆی کا، لە چ (وهن) دایە، ئێمە چەند (متحد)ین (أبداً) پێمان ناوێری ﴿سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ﴾ قورپیان بەسەر، (صبر)ی بگرن هەندەی پێ ناچێ، هەڵدێن ﴿وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾﴾ پشت دەکەنەوە پشت دەدەنە ئێوە، روو لە هەڵاتن ئەکەن. زۆر بووە، (شخص)ێ (ظاهراً) (ضعیف الحال) (دعوەت)ی (قوم)ی کردیە، بۆ (أمر)ێ کە ئارەزووی بوە، گەمەیان پێ کردیە، (صبر)ە (صبر)ە (قوّەت)ێ پەیا کردیە، (آخر)ی (إنقلاب)ی وای کردیە نەیەتە (خیال)، (عەقلاً) نە(ذات)ێ وەکی (حضرەتی محمّد) نە (دعوەت)ی بۆ (وحدانیەت)ی (إلهی)، شتێ (دنیوی)و (تدبیر)و (تدویر)ی (ملك)و (قلب)ی (سلطنەت) بووە ﴿بَلِ ٱلسَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ﴾ بە (عذاب)ی (إستئصال) وەکی (أقوام)ی دی (عذاب) نادرێن، لە دەستی ئێوە (ضربە) ئەخۆن، (قسم)ێ (مسلّمان) ئەبن، (قسم)ێ ئەرۆن لە رۆژی (جزا) (عذاب)ی (مؤبّد)یان بۆ (قرار) ئەدرێ ﴿وَٱلسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾﴾ (داهیە) بە (بلا)یە ئەڵێن: (إنسان) (حەیران) بێ، نەزانی چۆن لێ ی قورتار ئەبێ! (عذاب)ی (قیامەت) ناخۆشترە، تاڵ ترە ﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ﴾ گشتیان ﴿فِي ضَلَٰلٍ﴾ (هلاك) با لە (دنیا) بێ ﴿وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾﴾ ئاگر لە (آخرەت)،

(إبن عبّاس) ئەفەرموێ: "(خسران)و (جنون)" دیارە بۆ (دنیا)یە. (إبنَ جریر) ئەفەرموێ: "لە (إحتراق) دان، بە (سبب)ی (عناء) و (نَصَب) و ماندی بوون لە (باطل)دا" (إبن کثیر)یش ئەی کاتە (شك)و (إضطراب) لە (أدا)دا ﴿يَوۡمَ يُسۡحَبُونَ﴾ رائەکێشرێن ﴿فِي ٱلنَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمۡ﴾ لەسەر ڕووان ئەگەر (مقابل)ی ئاگری (شکوك)و (أوهام) بێ، وەکی (إبن کثیر) ئەفەرموێ، لەسەر ڕوو راکێشان، پاداشی گومڕاهیانە، نازانن بۆ کوێیان ئەبەن ﴿ذُوقُواْ مَسَّ﴾ (ألم)ی ﴿سَقَرَ ٤٨﴾ (جهنّم) ئاگر (مَسْ) ئەکرێ، ئەوجا (الم)ی (درك) ئەکرێ، وەژانی (مَسْ) (أنە)چێشتنە، بە (ذوق)ی ئەبێ، (أمّا) بۆ (درك)ی (ألم) زۆر (مستعمل)ە، لە کوردیشدا ئەو (نوع)ە (إستعمال)ە هەیە، دەی (مستحقّ)ی، بیچێژە ئەم گوت: "بی چێژی، دەی رێژی"، "بە خوای (عذاب)م چێشت" ﴿إِنَّا كُلَّ شَيۡءٍ﴾ بە (نَصب)ە ﴿خَلَقۡنَٰهُ﴾ (إیجاد)مان کردیە ﴿بِقَدَرٍ ٤٩﴾ بە ئەندازە بە (حکمەت) بە (کمال)ی (قوّەت)، (قوّەت)ێ (تحت إدارە العلم) (قوّەت)ی بێ (نهایە) چی لەبەر (عاصێ) نابێ. لای ئێمە (معنا)ی (آیات)ی (قرآنی) بە (حسب) (نظم)و (مقام) لێ درێتەوە، باشە، ئەو (آیات)ە، ئەگەر(منظوم) نەبێ (ڕەونەق)و (إعجاز)ی چۆن ئەمێنێ؟ (نظم)ی (قرآن)، (نظم)ی (حیات)، (نظم)ی (کائنات) لە (نظر) (أربابی) (نظر) (غایەت) (مهمّ)ە، بۆ (نظم)ی (دلالەت) لە (وحدەت)، بە (إنتظام)ی (کائنات) (إستدلال) لەسەر (وحدانیەت)ی (کبریائی) ئەهێندرێ، (وضع)ی (شرائع)و (قوانین)و (تشکیل)ی (حکومەت)، بۆ (نظم)ی (حیات)ە.

ئێمە ئەنۆڕینە (إنشقاق)ی (قمر)، (قرب)ی (ساعەت)، (هلاك)ی (قوم)ێ (عظیم) بە (صیحە)یە، ژێر بەرەژوور کردنی (مملکەت)ی (عظیم) بە (آن)ێ، (إحیا)ی (عالم) بۆ (حساب)، (إدامە)ی (حیات)ی (مجرمین) لە ناو ئاگری (جهنّم) ئەو (أمور)ە هەرچەند (غایەت) (عظیم)ن، (أما) بۆ (خالق)ی (کون)و

(مکان)، (حضرەتی کبریائی)، (ذی القوّەت)ی (والقدرە) زۆر ئاسانە ﴿وَمَآ أَمۡرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٞ﴾ یەکە نابێتە دوو، (حاجەت) نیە، کەس (معارضة)ی پێ ناکرێ، (سما)و (أرض) –(طوعاً وکرهاً)– (منقاد)ی (أمر)یەتی لە (سرعەت)ی (سریان)ی (إنقاذ)ی ﴿كَلَمۡحِۭ بِٱلۡبَصَرِ ٥٠﴾ خوایە وا، ناتوانێ: مانگ شەق کا، پێکەوەی بنووسێنیتەوە؟ پێی ناکرێ، لە (نعرە)یە (دنیا)یان وێران کا؟ پێی ناکرێ (إدامە)ی (حیات)ی لە ناو ئاگری بکا؟ (لاشك) ئەمانە هەمووی بە ئاسانی پێ ئەکرێ، هەرچی لە (دائرە)ی (إمکان) دا بێ بە (قدرەت)و (علم)و (تدبیر)و (حکمەت) ئەتوانی بیکا ﴿وَلَقَدۡ أَهۡلَكۡنَآ أَشۡيَاعَكُمۡ﴾ (أیّها المعاندون) لە (کفر) (أشباە) (أمّا) لە (قوّەت)و (سطوەت)و جاهو (جبروت) گەلێ لە (فوق)ی ئێوە بوون ﴿فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ٥١﴾ لە ئێوە (إعتبار)و (إتّعاض)ێ ببێ؟ خۆی لە (عذاب)ی بپارێزێ؟ بۆ (جزا)ی (أعمال) (سعی) کا؟ ﴿وَكُلُّ شَيۡءٖ فَعَلُوهُ﴾ لە (کفر)و (معاصی) ئەوەی (عائد)ی (تکلیف) بێ، (دقّەت) کە ئەم (کلّ)ی یەیان چۆن بە (مقام)ی (تخصیص) فەرموو ﴿فِي ٱلزُّبُرِ ٥٢﴾ ئی (ملائکەت)آن، ئەوانەی بە ئومێدی (شفاعەت)یانن، بە (بنات الله)یان (حساب) ئەکەن، (ممثل)ی (رحمەت)ن ﴿وَكُلُّ صَغِيرٖ وَكَبِيرٖ﴾ لە (أعمال)ی ئێوە ﴿مُّسۡتَطَرٌ ٥٣﴾ (سطر) کراوە، نووسراوە، هیچ بزر نابێ، هەر کەسە بە (جزا)ی سزای ئەگا، لێرە هەرچەند (معرکە)ی (أشاعرە) و (معتزلە) بە (لازم) نابینم، (أما) کەمێ قسەی لێ ئەکەین، (بنا) بە (قول)ی (أشاعرە): هەرچی هەیە، (بە (خلق)ی خودایە، بە (قضا)و (قدر)ی ئەوە، (مثلاً) ئەم (شخص)ە لە سەری نووسراوە لەگەلێ ئەو ئافرەتە (زنا) بکا، نووسراوە: ئەبێ ئەم پیاوە ئەم پیاوە بکوژێ، هەرچی هەیە (محض) لە (خلق)ی خودایە (معتزلی) ئەلێ: (جنابی حق) (ولو) (بعض)ی (أصل)ی (إمکان) بۆ وی (جوان)

بێ، یا هەرچی لە (إمکان)دا بێ (لکن) (رعایەت)و (أمر)ی (لازم)ە، (یعنی) (أمر)ی وە (إرادە)ی (تکوینی)و (تکلیف)ی (مخالفە)و (مناقضە)یان نەبێ، چۆن ئەبێ (جنابی حق) (تکلیف) لە (عبد)ێ بکا بە (إیمان)، بە (قدرەت)و (إرادە)ی (کفر)ی تێدا (خلق) کا، (نهی) کا لە: (قتل)و (ربا)و (سرقەت)؟ (رسول)ی بە (آیت) بنێرێ، (کفر)و (عناد)و (عداوەت) لە دڵی (قوم) (خلق) کا؟ (سَوق)یان کا، بۆ کوشتنی (رسول)ی خۆی؟ وائەبێ (حکیم)ی (شارع)؟ وائەکا؟ خۆی (خلق)ی (عصیان)و (کفر)ی تیا ئەکا، وە(عذاب)ی ئەدا؟ (غیر)ە (معقول)ە.

(أشاعرە) گاهێ یە (لا یُسال) (جواب)ی (سؤال)ی (معتزلی) ئەدەن، ئەمەش تەواو نیە، لە (نظر)ی (خصم)ی (معنا)یە تری، (مقبول)و (معقول)ی، لێ ئەداتەوە، (سؤال)ی جودایە، لە (حکمەت)و (علّەت) پرسین جودایە.

(دفع)ی (تناقض) لە (بین)ی (أحکام)و (آیات) (واجب)ە وەگاهێ بە (کسب)ی خۆیان لە (جریان)ی (تناقض) قورتار ئەکەن، (أمّا) چۆنی (تحریر) ئەفەرموون؟ خوا (خلق)ی کرد، بۆ (عبد) چی ماوە؟ (کسب) بە (معنا) (قصد)ە، نەخێر (قصد) (مقدمە)ی (أفعال)ی (کسبیّە)یە، (مع هذا) (شَیْء)ە، ئەبێ ئەویش (مخلوق)ی خوای بێ، تا بەر (قضیة کلیّە) کەوێ.

وەرن (علما)ی (إسلام) چارەیە جوان بکەن، لە (بین)ی (أمر)و (إرادە)، ئەو (تباین)ە نەمێنێ، (آیات)ی (قرآنی) (علما)ی (إجتهاد) چۆن (توفیق)یان لە (بین)آ ئەفەرموون، ئێوەش وا، (أما) بە (نسخ) نا (بالمرّە) (أمر) (نسخ) ناکرێ، (ظاهر)ی (أشاعرە) ئەی کەن (معتزلە) (میل)ی (تخصیص) ئەکەن، (إرادە)ی باری (تخصیص) ئەکەن، لە (ما عدی)ی (أفعال)ی (مکلّف) بە (أفعال)ی (إختیار) من لە (بعض)ێ (علما)ی (إعتقاد) (تعجّب) ئەکەم، بۆچی (قدرەت) ئەداتە: (أجنّە)، (ملائکە)؟ خۆیان (متشکّل)ن بە ئارەزووی خۆیان، بە (أشکال)ی (مختلفە)، ئەتوانن ئەم هەموو (عجائب)و (غرائب)ە بکەن، بچنە ناو دەروونی (إنسان)ی و بێنەدەر، (حس) نەکرێن، (أولیا) بە (کرامەت)

(أرض) و ئاسمان تێك ئەدا مردی زیندی ئەکاتەوە، بۆ (إنسان)ی (مکلّف) بە فەرمایشی (کبریائی) (قدرەت)ی نیە، (أعمال)ی (إختیار)ی خۆی بکا؟ (محض) بە (خلق)ی خوایە. (ملائکە) بۆ (خلق)ی ئێمە ئەکەن لە ئەندەروونی داکمان، ئەو هەموو کاروباری (دنیا) ئەدەنە (مست) (ملائکەت)آن، (بالمرّە) (إنکاری) (طبیعەت) ئەکەن (مع أنە) (آثاری) (مشهودە)، ئەگەر ئەڵێن: خوا ئەو (قدرەت)ەی دایتێ" ئەڵێن: خوا ئەم (مقدرەت)ەشی دایتە (إنسان)، ئەتوانێ ئەو (أعمال)ە بکا، یا نەکا، وەکردن و کردارو کردەوەی (إنسان) (مشهود)و (عیان)ە، بۆ ئەم (حقائق)ی (ظاهر) (ترك) ئەکەن، بۆ (أمر)ی (عینی) ئەڕۆن؟ ئایا (إنکار)ی (قدرەت)ی (إنسان)، (إنکار)ی (آثار)و (قوانین)و (قواعد)ی (طبیعەت)، بۆ (عالم)ی (إسلامیەت) —(مادّی)و (معنوی)— (ضرر)ی نەدا؟ بەڵێ (والله) زۆری (ضرر)دا (مادّةً و معناً)— ژێر کەوتین. بەو خودایەتان سوێند ئەدەم، کە (خلّاق)ی زەمین و ئاسمانەن دێتە (خیال)تان، (جنابی حق) بە (خصوصی) (قصد)و (إرادە) بکا، (ملا)ی زۆر چاك، (خادم)ی (دین)و (ملّەت)، (فقیر) بێ، (مظلوم، بێ یارو یاوەر (معنی)ی ئەبێ، و(قصد) ئەکا بە (خصوص) کچی (رقّاصە) ببێتە (معبود)ی (أنام)، هەفتەی دوو هەزار لیرەی (إنگلیز)ی وەگرێ، بێ لە (هدایا) دەوڵەمەندانی (بو الهەوەس)؟ نا بە خوای، ئەمە (قباحەت)ی(أمّەت)ە! (فساد)ی (أخلاق)و (تربیە)یە، دووری لە (دین)ە، وەکی (طنطاوی) هاوار ئەکا: ئەی (علما)ی (إسلام) وەرن بۆ (خاطر)ی خوا، رێ دانێن بۆ (أمّەت)، (وسط) بێ، (روح)ی (مادّی)و (معنوی)یان بداتێ، پێی بکەونە (نشاط)و (عمل) (وأنْ لَیسَ للإنسانِ إلاّ ما سَعی)، دوای (جوازات)و (أوهام) نەکەون، (منافرە) لە (بین)ی (شرعی) (تکلیفی)و (شرع)ی (تکوینی) هەڵ گرن، (أمّەت) زۆر بە ژێر کەوت، بەسەری خەن (إنّ الله لا یُغَیر ما بقوم حتی یُغیّروا ما بأنفسهم) بە دووی (أجلاف) مەکەون، (تلكَ أمّةٌ قدْ خَلَتْ لَها ما کَسَبَت، ولَکم ما کَسَبتم، ولا تُسألون عمّا کانوا یعملون) لە (إعتقادیات) (غلو) مەکەن (وأعلموا أن اللهَ یَحولُ بینَ المرء وقَلبِهِ) (نور)ی (إلهی) (باعث)ی

(دین)ە، مەی کەنە مایەی کوێری و نابینایی، (محقّق) ئەو چوار (آیەت)ە (رعایەت) ئەکەن، (ملّەت) زیندی ئەکەنەوە، (وإلّا) ئەمرێ، یا لە (دین) دەرئەچێ وەکی دیمان. ئەوەی (ذکر) کرا، (حاڵ)ی (مجرم)آنە ﴿إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ﴾ (تقوی) بۆ (دین)و (دنیا) (لازم)ە، بنۆڕە حاڵی دنیا، ئەوەی (تقوی) ئەکا، لە چ ناز (نعمەت)و (قصر)و (قصور)و باغات دایە، تەماشای سێوی ئەمەریقا و سێوی خۆمان کەن (أمّەت)ی (راقیە) بۆ هەزار ساڵ پاش ئەمڕۆ (تقوی) ئەکا، ئەوان لە (عزّەت) دان، ئێمە لە چ (ذلّەت) داین! ﴿فِي جَنَّٰتٖ وَنَهَرٖ ٥٤﴾ جۆو جۆبار، (دقّەت) کەن (صحرا)ی (ئەفەریقا) ئەکەنە (جنّەت)، لە (طبقات)ی (أرض) ئاو دەردێنن، لەبەر بێ (تقوی)یی ئێمە ئاوی سەر (أرض) بە ئاسانی هەڵ ئەگیرێ، (إستفادە)ی لێ ناکەین ﴿فِي مَقۡعَدِ صِدۡقٍ﴾ جێی راستی، (مکان)ی ڕاستان، (ڕاستی (موجب)ی (رضا)یی خوداست کەس نەدیدەم کی گوم شود ئەز رەهی راست) (صدق)ی (في الدین، في السیاسة، في الإدارة، في التربیة) (یوم ینفع الصادقین صدقهم) درۆزن ئابڕویان ئەچێ (لکن) ئەمڕۆ (حقیقة) باوی درۆیانە، (إدارە)ی (کائنات) لەسەر درۆیە، (سیاسەت) وای (ترویج)دا درۆ، راستی لە (فکر) کرا، ئەمەش (خطا)ی خۆش باوڕی (أمّەت)ە خوایە خۆت ئەی زانی، درۆیە (تجسّم) ئەکا، بە (قصر)ی زێڕو (قبّە)یێ تەلاً.
ئی (مکان)ی (صدق)، (مکان)ی خۆش ئەبێ، (خصوص) ﴿عِندَ مَلِيكٖ مُّقۡتَدِرِۭ ٥٥﴾ (سعەت)ی (ملك)و (قدرەت)ی (تقدیر) ناکرێ، خۆی ئەزانی، ئەمە (نظر) بە (قهر)و (تدمیر)و (جزا)، چ بە (نار) چ بە (أنهار) (أما) (نظر) بە (تعلیم)و (إرشاد)و (هدایەت)و (فطرەت) (الرحمن علّم القرآن) ئەوەی (تعلیم)ی (قرآن)ی وەرگرت کەوتە (مقعد الصدق)، ئەوەی (معاکسە)ی کرد، کەوتە (مقعد)ی (جرم) و (آثام)و درۆو (جهنّم)و (سەلمەصیر).

(سورة الرحمان)

﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ ۝١﴾ له (جهەت) (مرحمەت)و (لطف) (كرم)، (عنايەت) به (عباد)ى خۆى ﴿عَلَّمَ ٱلۡقُرۡءَانَ ۝٢﴾ (رسول)ى ناردیه، به (وحى)، بۆ (تعليم)و (هدايەت) ئەگەر له رووى (مرحمەت) نەبێ، نه (رسول)یان بۆ دەنێرى، نه (كتاب)، با ببنه بوتپەرست، بەرەلاّ، خوا چ پەكى لەسەر وان كەوتوە، (تعذيب) (تنعيم)یان بۆ خواى یەكسانە چ (فائدە)ى بۆ وى نيه. (سورەت) (مكيّە) (مدنيه)، (نظر) به (حالّ) له (مكّى) ئەوەشێتەوە، (عدد)ى (آيات)ى -(حسب الإختلاف)- له (٧٨)ى زێتر، له (٧٦)ى كەمتر نيه (إرسال)ى (رسل)، (إنزال)ى (كتب)- (ولو) (معتزلى) بلّێن: "(واجب)ە" (لكن) (نبأ)ى لەسەر (لطف)و (مرحمەت)ە (لاشك) (مقصود) له (تعليم)، (معنا)يە، (مجرد)ى (لفظ) لەبەر كردنى (قرآن) بۆ (حفظ) زۆر باشە، (قيمەت)ى تەواو نابێ، (أما) (معنا) (روح)ى (ألفاظ)ە، بۆ (هيدايەت) (معنا) (حساب)ە، بەلّكوو (تأثر) به (معنا) (غايەت)ە (وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ) چەندێ له (سورەت)ى (سابق) (تكرار)ى كرد (جنابى حق) بۆ (إنسان) دوو (حيات)ى (كَرَم) كرديه، (حيات)ى (طبيعى) (حيات)ى (عەقلّى)، (علمى)، (علم)و (عەقلّى)و (دينى)، (دين)ى (خالص) مايەى (حيات)ى (إجتماعى)يە ئەگەر نەما، يا (تأثير)ى كەم بوو، ئيتر (هەرەج) و (مەرەج) و تێك چوونە، (حيات)ى (طبيعى) (غايەت) تالّ و ناخۆش ئەبێ ﴿خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ ۝٣﴾ ئەويش دوو (نوع)ن، (قسم)ێ به (شكل) (إنسان)ن، (أما) (طبعاً) نا، (معنا)ى (شرف)ى (إنسانيەت)یان نيه، (قسم)ى (صورةً وسيرةً) (بتَمام معنى الكلمة) (إنسان)ن، وەك (إنسان) (آيەت)ێ (عظيمە) له (آيات)ى خواى ئەو (دقايق)ى (صنع)ى (بشرى) (حقّاً) (محيّره) (علم)و (قدرەت)و (دقّەت)و وردياتێ زۆرى پێ ئەوێ، نه به (ملك) نه به (طبيعەت) ئەمە ناكرێ، بەلّێ (عمله)ى (طبيعى) به (وضع)و

(ترتیب)ی (أستاد)ی (أعلم)و (أعظم)ی، (کیمیا)و (طبیعەت)و (میکانیکی) ئیشی خۆی ئەکا ﴿عَلَّمَهُ ٱلْبَيَانَ ۝٤﴾ (بیان)یش بە (إجمال) دوو (نوع)ە، یەکێ بە (قدر) (حاجەت)و (حالێ)، کە (إنسان) پێی لە جووکە جووکەی جووجیلە (إمتیان)ی ئەبێ، یەکی (بیان)ی (سحر)ی کە (معراج)ی (بلغا)یانە تا (حدّ)ی (إعجاز)، وە (تعلیم)ی (حق) –(أیضاً)– دوو (نوع)ە، یەکێ (فطری)، کە (إنسان) (مدنیّ الطبع)و (حیوان)ی (ناطق)ە، (ضرورەت) بە دەنگی دێنێ، ئەوە (رأساً) (نسبەت)ی بۆ خۆی ئەدا، (أنه) وەکی (أستاد) (تعلیم)ی (تلمیذ) ئەکا یەکێ (تعلیم)ی خۆبەخۆیی، لە (رسول)آن، لە (حکما)یان لە (علما)یان (أخذ) ئەکرێ، (إنسان) (طلسم)ێ (عجیب)ە لایە تەماشای ئەکەی، ئەخوا، ئەخواتەوە، ئەنوێ، دوو دوو بەو (نظر)ە (حیوان)ە، لایە ئەتۆڕیە (عەقلێ)ی (علم)ی (بیان)ی (نطق)ی (تحریر)ی (قواعد)ی (تدوین)ی (علوم)ی (إستخراج)ی (أسرار)ی (کون)، نازانی بلێی: چیە؟!

(ملائکە)ش وانیە، هەر هەندەیە، خوا نیە، (بعض)ێکیان لە (علما)ی (صنع) و (إختراع) هەن، وەختە بلێم: "شاگردی (صانع)ن" (سیّدی آلووسی) چەند (أقوال)آن (دائر) بە (معنا)ی (تعلیم)و (بیان) (نقل) ئەکا، (واقعاً) لە (أهل)ی (بیان) ناوەشێتەوە، خۆشی ڕای لێ نین، (من) نازانم (إسم)ی (أعظم) چیە؟ هەموو شتی پێ ئەکرێ! ئایا کەس لە (مسلّمان)آن نەیزانی؟ یاخود چی پێ نەکرا؟ یا خود لە چی وای (صرف) ئەکرد، کەڵکی (أمّەت) بگرێ، بۆ ئەمرۆ بەکار بێ ﴿ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ﴾ ئەگەر خۆیان (مراد) بن، (نظر) بە (دوام)ی ﴿بِحُسْبَانٍ ۝٥﴾ (حساب)یان (معنا)یەکی هەیە، ئەگەر (جریان)و (حرکە) (مراد) بێ، (حساب)ێ ترە، (حساب)ی (ضبط)ی (حرکە)یان لە (طرف) (علما)ی (بشر) دیتراوە، وە(حساب)ی (تشکّل)و (دوام)و (فنا)یان (مدّە)یەکە قسەی لێ ئەکەن، (أما) (أقوال)یان (مدهشە)، بە چ (دلیل)ێ ئەیلێن؟ (یقینی)یە؟ (ظنّ)ێ (قویّ)یە؟ وابزانم (یقینی) نیە (مثلاً) یەکێ ئەڵێ:

"(شمس) ڕۆژێ ٣٦٠ ملیار (طن) (قوّەت) (صرف) ئەکا، وە(عومرێ) (مبارەك)ی –تا ئێستا– (١٠)ە ملیاری ساڵە، وە(١٠) ملیاری دی (دوام) ئەکا" (إنسان) چۆن (تصدیق)ی ئەو قسە ئەکا، یاخود لە چی، بە چی وائەڵێ؟ ئەمەوا، (محقق) (أوائل) نەیانزانی (شمس) زلامە، تا یەکێ لە (حکما)ی (قدیم) ناوی لە (خاطر)م دانیە، (خیاڵ)ی کرد، ووتی: "(شمس) بە (قدر) (فلان) (جزیرە) لە (جزائر)ی (یۆنان) گەورە ئەبێ" دوایە (علما)ی (هیئەت) (تحقیق)یان کرد، ووتیان: (شمس) (١٦٦) هەندی عەردی و (ربع)و (ثمن)ی" ئێستا ئەڵێن: "(ملیون)و (ربع)ی (ملیون)ێ، بەڵکو زیاتریش لە عەردی گەورەترە" (طنطاوی)ش وەکی (سائر)ی (معلمین)ی (مدارس)ی (رسمیّە) ئەو قسانە (نقل) ئەکا، (أمّا) بێ (دلیل)، هەرچی بێ (إنسان)ی (کامل) بۆ (درك)ی (حقائق)ی (أشیاء) تێ ئەکۆشێ، (أساس)ی (تعلیمی) (إلهی) (ضایع) ناکا، (ولو) لە (وجهی) (إلهی) دەربچێ، (ذاتاً) تا لە (إعتقادیّات)ی خۆیان (إعراض)یان نەنا، نەگەیشتن بە (إکتشافات) (لکن) (غدر)یان لە (دین)ی (إسلام) کرد، کە ئەویشیان بە مایەی (إنحطاط) (حساب) کرد، وەکی (مسیحی)، (مع أنه حق الإنصاف) (روح)ی (إکسیر)ی (تعالی)یە. ئەگەر بیانزانیبا (قمر) نەختێ زەلامە، (حکایەت) خوانان نەیان دەگوت: "کەبو بە دوو لەت شەق بوو، هەردوو کەرتەکەی هاتە خوار، یەکێ بە قۆڵی راستی (جنابی رسول)، یەکێ بە قۆڵی چەپیا، چوونە ناو (لباس)ی (رسول الله) (ﷺ)، لە عاست ملی هاتنە دەر، پێکەوە نووسانەوە، وە بڵند بۆوە، بۆ ئاسمان، جایی خۆی" بەڵێ وایە (إنسان) لە (أول)ی وەکی منداڵە تا گەورەتر ئەبێ هۆش و (إدراك)و (عەقل)و (علم)ی زیاد ئەکا، بەهەر (نوع)ی بێ (شمس)و (قمر) (داخل)ی (حساب)ن، (إله)و (مدبّر) نین، (مسخّر)ن، (قابل)ی (إنشقاق)ن، وائەبن لە (صفحە)ی (فضا) ناوونیشانیان نەمێنی، (أزلی)و (أبدی) نین، هەرچەند (حکما)ی (عصر) ئەڵێن: "(شمس) (مرکز)ە، (سائر)ی (سیّارە) لە (دور)ی ئەخولێتەوە" (أما) خۆشی (جریان)و (حرکە)کی هەیە، وە دوو

لەکەی رەشی لەسەر رخساری (ظاهر) بوە، (علامەت)ی پیری، وادەر ئەکەوێ (جسم)ی (منوّر) لە إختیاری ڕوو لە ڕەشی ئەکا، (عکس)ی ئێمە، بە إختیاری سپی ئەبین.

ئەو (آیات)ە (عطف) نەکراینە سەر یەك، تا (مستقلاً) (نظر)یان کەنێ، هەریەك بە (مقصد)ێ (تامّ)و (مستقل) (ملاحظە) بکرێ، ئەگەر چی (معنا) زۆر (مربوط)و (منتظم)ن ﴿وَٱلنَّجۡمُ وَٱلشَّجَرُ﴾ ئەمە (نجم)ە، رۆڵەیە جوانە، گەرچی (مقصد) (نبات)ە، (نبات)و دار ﴿يَسۡجُدَانِ ٦﴾ بۆ خوا، بۆ (صانع)ی (حقیقی)، ئەگەر (حسب الظاهر) (نور)ی (شمس)و (حرارەت)ی وە(نور)ی (قمر) (تأثیر)یان هەیە، لە (حیات)و (نشو)و (نما)ی (نباتات)و (أشجار)، (أمّا) (وضع) و (ترتیب)و (عناصر)و (طبایع)ی لەمەڕ خوایە، باغێ (منتظم) و بە (هندسە) ببینی، (ثنا)ی (واضع)ی ئەکەی، (سجدە)ی (نباتات)ی بێ لاق، وەکی شفتی و گندۆرەو (أشباە)یان لەسەر عەردە، (سجدە)ی داری (قەد)و بالاّ بڵند، لە ئاسمانە کە بەری دا، گەڵاکانی سەر بۆ لای(أرض)ی شۆڕ ئەکاتەوە، (أما) هەردوو(نوع)، دەماریان لە ناو (أرض) دایە رستەی مێو، شووڕەبی و سپی دار، لەسەر عەردی ڕاخە، ئەوەی ئەکەوێتە لای عەردی ڕەگ دادەکوتی، ئەوەی لە سەرەوە ڕێواسەوو کەڵ و پەلك دەرئەخا، وە(فرق)ی هیچ لایە نیە بۆ ڕەگ و بەرگ، ئەوەی ئاگای لە (دقائق)ی (صنع)و (إیجاد) بێ، باوەڕ مەکە، (إنکار)ی خوا بکا، (غایەت)ی خوایە کە (رؤسا)ی (دین)ی (غربی) (تشکیل)ی ئەکەن، لایان نیە (واقعاً) خوا وانیە، چاوی نایەشێ، ناگریە، ماندی نابێ، لەسەر تەختی راناکشێ، بۆ (إستراحەت)، (إیمان) دارانی (أمّەت)ی (محمد)ی هەمووی وا ئەفەرموون (لیس کمثلە شيء) (إنکار)ی خوایێ سەد دەست ئەکەن ﴿وَٱلسَّمَآءَ﴾ هەر (سما)یە، بە (منظومە)ی خۆی وەکی ئێستا ئەڵێن ﴿رَفَعَهَا﴾ بڵندی کردیە، نا(شکر)ی نەبێ، ئەڵێن: "(منظومە)ی ئێمە لە هەمووان گچکە ترە" (حتی) کە باسی (شموس)و (منظومات)ی تر ئەکەن،

(إنسان) خۆو (منظومە)ی لەبەر چاو ئەکەوێ، یاخود بەزەیی بەخۆدا دێ زگی بە خۆی ئەسووتێ ﴿وَوَضَعَ ٱلۡمِيزَانَ ٧﴾ (میزان)ی (عدالەت)، هەر یەك لە (موقع)ی (موافق)، بە (تجاذب)و (تدافع)، (عامّ)ی (کائنات)ی بە (غایەت) (إنتظام) راگرتوە، (حتی) لە (مسافە)ی (بین)ی (کواکب) لە (مقدار)ی (أجزا)ی (عناصر) بۆ (مرکبّات) خوا (میزان)ی داناوە، (نباتات) و (أشجار)، (کلّ)ی شت (موزون)ە (وأعطى كلّ شيء خَلْقَهُ) ﴿أَلَّا تَطۡغَوۡاْ فِي ٱلۡمِيزَانِ ٨﴾ ئەگەر (أهل)ی (نظر)و (بصیرەت)ن، لە (وضع)ی (إلهی) (فکر)ن، لە (میزان)ی (عدالەت) بنۆڕن، (تَتَبُّعاً للصانع) ئێوەش (میزان)ی (عدالەت) لە (بین)ی (أشیا) (محافظە) بکەن، مەبنە (طاغی)و (باغی)، (تابع)ی (هوا)و خود پەسندی و (تحقیر)ی (غیر)، (معاملات) بە (قاعدە)و (قانون) بکەن ﴿وَأَقِيمُواْ ٱلۡوَزۡنَ﴾ لە (بین)ی (أشیا)ی (متبادلة) ﴿بِٱلۡقِسۡطِ وَلَا تُخۡسِرُواْ ٱلۡمِيزَانَ ٩﴾ نە لە کێشان نە لە تەرازوو نە لە پارسەنگی (نقص) مەکەن، (بعض)ێ (حیلە) کاری ئەکەن لە (نفس)ی (وزن) لە (عین)ی تەرازوو (محیّر)ە، خوا لێ یان خۆش بێ، (قەرە وەیس)، (سوولەی حەمە هەیتی) لە کۆیە (مشهور) بوون لە (حیلە)یی تەرازوو (کێال)یش گەلێ بە فێڵن، (میزان) (أنواع)ن، (مدار) (عەقل)و (ألفاظ)ە، (میزان)ی (فکر) (منطق)، (میزان)ی (کلام)، (نحو)و (بلاغەت)، (میزان)ی (صرف) دیارە، چەند (باب)ە، هەر (باب)و (میزان)ەکی هەیە، (میزان)ی (شعر)، (عروض)، (مُعرّی) ئەڵێ: "هەموو شت (وزن) ئەکرێ، کوو (عمل) (وزن) ناکرێ؟" بۆ (خلوص)و (ریا) (درجە)ی (نیّەت)ی (عمل) لە هەموو شتێ ترازووی (لازم)ە، (حتی) هێسك گرانی و سووکی (میزان)ی هەیە، قسەی بەتام و بێ تام، بە تەرازووی (وجدانی)یە، (سبحان الله) (بشر) بە (درجە)یە گەیشتیە، (شمس)و (أرض) ئەهاوێتە (میزان)، ئەیان کێشی، (وکذا) (سائر)ی (أجرام)ی (سماوی) ئەوانەن (جنابی حق) ئەیانکاتە (دلیل) لەسەر (علم)و (قدرەت)ی خۆی، ئەگەر (إنسان) (عزّەت)و (إنسانیّەت)ی خۆی (حفظ)

کا، (آیەت)ێکە (فوق الآیات) (أما) (بعض)ێ کەس ئەوەندە خۆی رەزیل و (سفیل)و (دون) ئەکەن، وەکی (حیوانات)ی (محقّرن)، بەڵکە بەرەژێر ترن، دروست نیە، بە (عبارەت) بڵێین: "(مخلوق)ی خوان!" ئەگەر (توازن) لە (بین)ی (عناصر) نەبێ، (مرکّبات) (تشکّل) ناکا، بشکا چاك نابێ، (وکذا دەوڵەت) (مرکّبە) لە (عناصر) (خلاصە) (میزان)ی (عدالەت) مایەی (وجود)و (سعادەت)ە، (غۆستاف لۆبۆن) (تألیف)ێ بە ناوی (إختلال توازن)ی (تألیف) کردیە، پاش (صلح)ی (حرب)ی (عظمی) (دوقتور صلاح الدین)ی (شامی) (ترجمە)ی کردیە بە (عەرەبی)، (کتاب)ێ (قیمەت) دارە، دەر (حق) بە (معاملە)ی (بریتانی) (تنقیدات)ێ (شدید)ی هەیە، خۆزێ ئەمرۆی دیبا، لە (نتیجە)ی (سیّئات)ی ئەوان، (رئیس ولسۆن) (نائر)ی (حرب)ی ئەمرۆ (دنیا) ئەسووتێنی، (ألمان)ی ئەمرۆ –(ألمان)ی (قبل الحرب العالمی) (قیاس) لێك ناکرێن، (هتلر) (کرە)ی (أرض)ی هینایتە هەژان، بزانین (عاقبەت)ی کوو ئەبێ؟! بەڵێ (ثابت)ە (إختلال)ی (توازن)، (إختلال)ی (عالم)ە (مادّیّ)و (معنوی)، (دنیوی)و (أخروی) ﴿وَٱلۡأَرۡضَ وَضَعَهَا لِلۡأَنَامِ ﴿١٠﴾﴾ بۆ (إنسان)و (حیوان)یش، (أکثر)ی بۆ (نفع)ی (إنسان)ە، جارێ قسەمان لە خێوکان نیە ئەم (أرض)ە خوا بۆ (بشر)ی داناوە، بۆ (شعب)ێ بۆ (دەوڵەت)ی (خاص) نیە هەموویان (حق)یان لە عەردا هەیە، (حقّاً) ئەگەر (دول)و (شعوب)ی (بشر) (میزان)ی (عدل)و (إنصاف) ڕاگرن، لە (طماع)و (أنانیەت) گەڕێن، (أرض) بەشی هەموان ئەکا، (کتلە)یە لە (بشر) خەریکی (زراعەت)و (فلاحەت) بێ، بۆ خۆی بەڕێوە ئەچێ، ئەگەر (مروّەت)و (إنصاف) هەبێ، خەڵکی چی بەسەرەوەیە؟ ئەو خەڵکە (مدنی) نین (تربیە)یان پێ دەوێ، چۆن ئەبێ وابێ (دین) بمێنن؟ ئەبێ بیانکەین بە (مسیحی)، نابێ بوتی خۆیان بپەرستن ئەبێ بوتی (ئاوروپا) (عبادەت) کەن، ئەم (ارض)ە خوا بۆ (بریتانیا)، یا (شعب)ی (بنی إسرائیلی)، یا (فرس)ی (قدیم) (خلق) کراوە، (عالم) (طفیلی)ن (شێخ)،

(نا شێخ) (هەمّەت)و (برکەت)ی (حاضر) بێ، به (دەف)و دونبەڵەك و ریشی شانەکرای، چاو بەڵەك، دەروێش و (صۆفی) له پێشەوه، به هاى وهووى و هەڵ ئەپەڕن، دێن بۆ دێ، گەر (أهل)ی ئەم (قریه)یه بێته سەر (هدایەت)، ئەیان شێلن، ئەیان خۆن، به فێلاّن (موڵك)و (ماڵ)یان (سلب) ئەکەن، برۆ داکاسێ چیت بەسەر ئەم قوڕ بەسەرانه دایه تۆ غەمی خۆت بخۆ، گوومڕاهی خۆت ببینه، چیدی (جنّەت) مەفرۆشه به (جیفه) ی (دنیا)ی مەده، چیت نەماوه، گشتت فرۆت، ئەی (دین) فرووت!

(ملا)ی (حنفی)یان شتەکیان دانا، گوێیا (أمّەت) (صاحب)ی (أرض)نیه، (أرض) (موڵك)ی (حکومەت)ه، دەرگەی (فساد)یان گوشاد کرد چەند هەزار (أملاك) له (عبادی) خودا (غصب) کرا، (شێخ رضا) ئەڵێ: "شود موڵك به طاپۆ (هدر)و (دین) به (بدایەت)".

(مع أنه) ئەوی طاپۆشی هەیه، به (مالك)ی (حساب) نیه، (إلهی) (توفیق)ێ (وجیه) له (بین)ی (قانون)ی (حکومەت)و (قانون)ی (فطری) خۆت. (فی الحقیقه) (أقویا)ی(بشر) (میزان)یان تێکدا خوا به (رحمەت)و (قدرەت)ی خۆی (میزان)ێ بخاته ناو (بشر)، لەو (شەڕ)ه (مسلّمان)و (بلاد)ی (مسلّمان)آن (حفظ) کەی ﴿فِيهَا﴾ هەیه له (أرض)ی دا ﴿فَـٰكِهَةٌ﴾ میوه، (سبحان الله) سێو (سفرجل) و هەرمێی (ئەمەریکا)یی له (کۆیه) ئەخورێ، داروبار، (شجر)و (نباتات)ی بەبەر، خوا (أصلاً) بۆ ئێوەی (خلق) کردینه، ئێوەش (سعی) کەن له (إصلاح)ی، له (تکثیر)ی، له (إستنتاج)ی تا (إنسان) (سعی) کا، (زێده)، (إستفاده) ئەکا ﴿وَٱلنَّخۡلُ ذَاتُ ٱلۡأَكۡمَامِ ⑪﴾ (جمع)ی (کِمّ)ه، به (کسر)ی (کاف)، (طلع)و کیفی خورمایه، (مۆزیش) (طلع)ی وەکی دار خورمایه، (حقاً) (صنع)ێ (محیّر)ه ﴿وَٱلۡحَبُّ﴾ دانه، وەکی: گەنم و جۆو برنج (سائر)ی ﴿ذُو ٱلۡعَصۡفِ﴾ (ورَق)، کا، (أول)ی ئەڕۆی گیایه، پەلکه، لاسقه، وەگەلێ جار به قەرسیلی ئەخورێ، ئەفرۆشرێ، دوایه گوڵ ئەکا، (زاد)ی ئەپەڕێتێ، وەدان

ئەگرێ، وەبۆ (ولاغ) کەمداری (إدارە)ی کایە، هەروەکو (مدار)ی (إدارە)ی (بشر) (حبّە)یە، (لازم)ە بکوترێ، وەبۆ زستان دابکرێ، وەکو (حبّە) لە چاڵ و کەندو و عەمبار ئەکرێ ﴿وَٱلرَّيۡحَانُ ١٢﴾ (نون) بەرەژێر، لە (أول) (نظر) بە بێنی (إستشمام) ئەکەی، (لکن) وەکی (بخاری) لە (مجاهد) (نقل) ئەکا، بە (معنی) (رزق)ە، (تمام)، بە (ضمّ)یش (قرائەت)ی (مقبول)ە (تقدیراً) (وذو الریحان)، (عطف) لەسەر دوور، بۆ؟ بەڵێ (بعض)ە (حَبّ)ە، توخمی وەکی گندۆرە، تامی خۆشە، بێنی خۆشە، وەکی (ریحان)ی (دور)ی گوڵان ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا﴾ ئەی (إنس)و (جنّ) ئەوا باسیان لەگەڵ (خلق)ی (إنسان) دێ، یا وەکی (بعض)ێ (إختیار)یان کردیە، (داخل)ی (أنام) بن، یا (أنام) (عبارەت) بێ، لە (إنسان)و (أجنّ)ە، بە کیهە (إنعام)ی خواتان ﴿تُكَذِّبَانِ ١٣﴾ لەمە وەر ئەگیرێ، کە (جنابی رسول) ئەم (سورەت)ەی بەسەر (أجن)دان خوندیتەوە، هەر جار دوای (تکرار)ی ئەم (آیەت)ە، ئەیان فەرموو: "لا شيء من نعَمِكَ ربَّنا نكذّبُ فَلَكَ الحمْد" (إلهی) (إقرار) ئەکەین بە (إنعام)و (إحسان)ت ئەمانەوێ لە (دین)و (دنیا) (زیاد)ی کەی، (قرآن)و (دین) (تعالی) پێ بدەی، مسڵمانان بە (سلامەت)ی لەو (حرب)ە (حفظ) کەی، (إلهی) کار لە (توازن) دەرچوو، (کفر)و (فسق) (غلبە)یان کرد، ئەگەر بە (قوّەت)ی (قاهرە) (علاج)ی نەکەی، (دین)ی بە (حق) نامێنێ، (دخیل یا ربّی) علاجێ ، چارەیە، ئەو (آیەت)ە (کریمە) لەو (سورەت)ە (تکرار) کرایتەوە، زۆر بە جێیە، لە (بعض)ە جێ (توبیخ)ە، لە (بعض)ە جێ (صراحهً إمتنان)ە ﴿خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ﴾ (آدم) (أبّ الإنسان)، (ذریّەت)یشی لەوە ﴿مِن صَلۡصَٰلٖ﴾ لە قوڕی هیشك بوەوە، پتی لێدەی (مثلاً) دەنگی لێوە بێ، وەکی (طاس) زرینگەو ترینگەی بدا ﴿كَٱلۡفَخَّارِ ١٤﴾ چینی ومینی، (ممکن)ە (آدم) لە (طبقە)ی (صلصال)ی (إيجاد) کرابێ ﴿وَخَلَقَ ٱلۡجَآنَّ﴾ وەکی (آدم) (أب الجن) ﴿مِن مَّارِجٖ﴾

بلێسەی ئاگری، لەگەلّ دووکەلّ تێکەلاّو سوور و ڕەش، سووری (مکدّر) ﴿مِّن نَّارٖ ﴿١٥﴾﴾ لە ئاگری، لە (مواد)ی (ناریّە)ی لە (لهب) (خلق) کرایە، (أساساً) گەلیّ لە (عناصر)ی (إنسان)یش (موادّ)ی (ناریّە)یە، (سبحان الخلاّق) ئاو لە دوو (مادّە)ی (نار)ی (خلق) ئەکا، لە چی کردنی بەچی؟! ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾﴾ (إنسان) تا پیّ ئەگا، چەند هەزار (نعمەت)ی خوای لەسەرە ﴿رَبُّ ٱلۡمَشۡرِقَيۡنِ وَرَبُّ ٱلۡمَغۡرِبَيۡنِ ﴿١٧﴾﴾ (شروق) (مناسب)ی حالّی (إنسان)ە، (ظاهر)ە، (عیان)ە، (غروب) (مناسب)ی (جنّ)ە بزرە، نابیندریّ، (آلآن) (تفسیر)ی بە (مشرق)ی (فوقانی)و (تحتانی) وە (مغرب)یان زۆر (موافقە)، (مشرق)و (مغرب)ی ئێمە، (مشرق)و (مغرب)ی (ئەمەریقا)، یاخود (مشرق)و (مغرب)ی بە حەرەکەی (یومیّە)، (مشرق)و (مغرب)ی بە (حرکە)ی (خاصّە)، ئی (صیف)و (شتاء)، ئی (خریف)و (ربیع)، زۆر نەماوە بۆ (شروق)ی (ربیعی) (تقویمی)، (١٠)ەی (صفر)و (٧)ی (مارت)ی (رومی)یە، چارشەمووی (آتی) سەردەستە دادەنیّ، بۆ (إنسان) (أتّحاد)یش (نوع)ە (شروق)و (غروب)ێکی هەیە، لە (شروق)و (غروب) بۆ (أنام) (فوائد)ی زۆری تیایە ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾﴾ ناتوانن بلّێن: "(نعمەت) نیە" (أما) ئەوانەی (مشرك)و (أشباه)یان، لە خوایە و نازانن، یا لەبەر (غرور) (تأمّل)ی تیّ ناکەن، (حاصل)ی (کفر)و (کفران) ﴿مَرَجَ ٱلۡبَحۡرَيۡنِ﴾ ناردینی، (إجرا)ی کردینە، لە (مشرق) بۆ (مغرب)، لە (مغرب) بۆ (مشرق)، ئی شیرین و تالّ، ﴿يَلۡتَقِيَانِ ﴿١٩﴾﴾ ئەگەنە یەك، (تفسیر)ی بە (بحر)ی (روم)و (فارس) لە ناشیەتیە ﴿بَيۡنَهُمَا بَرۡزَخٞ﴾ (حاجز)یّ (طبیعی)، لە تێکەلاّویدا (حفظ)ی (توازن) ئەکا ﴿لَّا يَبۡغِيَانِ ﴿٢٠﴾﴾ (تجاوز)ی یەك ناکەن، تا (حدّ)یّ (معیّن) (مزاج)یان (معتدل)و

(موزون)ە، ئەمە (نعمەت)یّ (عظیمە)، (خصوص) ئەوەی (سیادەت)ی (بحر)ی بوو، (سیادەت)ی (عالم)ی ئەبیّ، ئەبیّتە (صاحب)ی تەرازووی (دولی) ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٢١)﴾ (حقاً) (نعمەت)ی خوای ئەمەیە، بە (حق) (صرف) کریّ، ئەوەی لە (جهل)ەوە (إستفادە)ی لە (بحر) نەکرد، (حقیقة) (شکر)ی نەهاتە جیّ ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا﴾ لە (قطر)ی (إمتزاج)یان، وەك بەینی نێرو میّ ﴿اللُّؤْلُؤُ﴾ (دورّ) و مرواری ﴿وَالْمَرْجَانُ (٢٢)﴾ (تفسیر)و (تحقیق)ی ئەم (آیەت)ە (حقاً) (آیەت)ە، وەکی (بعض)یّ لە (مستشرق)ەکان دەڵێن: "(حضرەت)ی (محمّد) لە کیّ؟ (کشف)ی (تکوّن)ی (مرجان) لە کیّ؟ دیارە بە (وحی)یە"، (أما) (عمل) بە قسەی خۆیان ناکەن، بەکیّ ئەکریّ؟ بە (کشّاف)و (باحث)آن و (غوّاص)آنی (شواطئ)و (قعر)ی (بحار) ئەکریّ، (طنطاوی) چونکی ئاگای لە (تحریر) ئەو (بحّاث)آنە بوە، لە هەموو (مفسّر)ەکانی چاتر تفسیری (آیەت)ی فەرموە، هەرچەند لە (مدیر)ی (مدرسە)ی کۆیە (بعض)یّ (تفصیلات)مان (طلب) کرد، (أما) چیمان لەو (بحر)ی (علم)و (عرفان)ە، لە (درّ)و (مرجان)ی (کلمات)ی (لإبدی)ی (رأی) دەست رەست نەبوو، (بناءاً علیە) (إکتفا) بە فەرمایشی (طنطاوی) —(علیە الرحمة)— ئەکەین ﴿وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ﴾ دروست کردنی لە (طرف) (بشر)ە، (أساس)و کەرەستەی ئی خوایە، دیارە (قرآن) (کتابٌ ینطقُ بالحق)ە، ئەگەر (إلهام)و (تعلیم)ی (نوح)ی نەکردایە، (قابل) بوو، (سفینە) نەیەتە (وجود). ئەو (سفاین)ی بڵند ﴿فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ (٢٤)﴾ وەکی چیان، ئەمە (آیەت الآیات)ە، (أعلام)ی (علم) (سادات)ی (بحر)و (بر)و (هوا)، چیان کرد، لە (سفینە)ی (شرّاعی)؟ گەیاندیانە دەری (نۆت)و (غوّاص)و (ألغام)ی (مغناطیسی) بە (سفاین)ی (جوّی) (ذاتاً) هەواش بحرێکە (دائم الأمواج والحرکە) (علم)ی (بشر)یان برد بۆ لای ئاسمان، بەلّیّ ئەگەر (مسلّمان)آن بیان کردبا، بەدوو (معنی) ئەبوو، (لَهُ): لە نوێژو ڕۆژی

(خێر)یان زیاتر پێ ئەگەیشتێ، (خالص)ی (عبادەت)ی (صانع)، دروست کردنی (آلات)ی (نافعه)یە، (قط) لە (قرآن) دیتتان، بفەرموێ: (وَلَهُ) (دەف)و دونبەڵەك وكلاوی دێوانەو کەشکۆڵ و دووگرد و(عصا) و (تسبیح)و کولچووك و کولدان وکاژر (طیلسان)؟ بەڵێ باسی (عصا) ئەفەرموێ (عصا)یە، کە بیهاوێتە سەر عەرد، ببێ بە (ثعبان)، بکەوێتە کانگەیی دوشمنان پێغەمبەر (أمّەت)ی خۆی لە خەودیت، سواری (بحر) ئەبن، وەکی (موت)آن (لکن) کەوتنە خەونان، نووستن بە (خبر) نەهاتن، تا کەوتنە ژێر چەپەلۆکی (أجنبی)یان ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾﴾ (مضمون)ی (إمتنان) لەسەر (جان) ئەگەیەنێ، ئەوانیش وەکی (إنسان) لەو (نعمەت)آنە ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾﴾ ئەوی لەسەر عەرد بێ، ئەفەوتێ، ئەمرێ، بۆیە (أقوام)ی (حیّە)، (حیات)ی خۆیان بەبێ هوودە نەدۆڕاند، (مادام) (نتیجە) هەر فەوتانە، با بە (قیمەت) بفەوتێم، بێ (ثمرە) نەڕۆم. خۆیان هاویشتە (لُجَج) (بحر)آن، (قُلَل)ی (حیال)آن، (جوف)ی (أرض)یان دەست کرد بە پشکنین، ڕۆیین بۆ (طرف)ی (قطب)آن، تا(طیّارە)یان گەیاندە (درجە)ی ئەمرۆ، چەند (وجود)ی (قیمەت) دار (محو) بوو چەند (أعلام)ی (حکمەت) وە(بحر)ی (علم)، پارچە پارچە بوون، سووتان، (وهکذا) بە (إستحقار)ی (حیات) بە نەترسان لە (موت) بوونە (مالك الرقاب) (سادات)ی (برّ)و (بحر)و (هوا)، ئەمەش ئەڵێین: "لا تُلقوا، آمان، نەکەی بە هلاك ئەچی، حرامە، حفظی نفس واجبە!" بەڵێ (حفظ)ی (أمّەت)و (دین) (أوجب)ە،" ئەمرۆنا، سبەی (دنیا) ئەبڕێتەوە، خۆت بەچی خەریك ئەکەی؟ ئەمانە (بدعەت)ن، (عمل)ی (شیطان)ن" ﴿وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ﴾ ئەوەی (جهەت)ی خوای تیا (ملاحظە) بکرێ، بە (ئاثار) بێ، بۆ (نوع)ی (بشر)، ئەویش (بَقا)ی لە (بَقا)ی (نَوع)ە ئەمێنێ، (سفینە) (آلآن)یش مایەیە، بۆ (تعالی) (بشر)، بووە مایە، زۆر جار ئەڵێم: ئەوەی (سولفاتوو)ی (إختراع) کرد، ئەگەر (مؤمن) با، ڕۆژی چەن هەزار (خێر)ی بۆ ئەچوو" (حتّی) لە ولاتی مە چەند پیاوی گەورە

هاتن، بێ (أثر) ڕۆیشتن، ناویان (محو) بۆوە کەس نایان ناسی، (حاجی ملا بکر آغا) ئەو ئەو مزگەوتەی دروست کرد ناوی ما، (خێر)ی نەبڕا، (لکن مع الاسف) لەبەر بێ (همّەت)ی کوردان (تأریخ)ی (ولادەت)ی (معلوم) نیە، خاڵوانی کێن؟ نای زانین، (سیرەت)ی چ بوو؟ (تحریر) نەکراوە. کەسێ بڵێ: ئەو (حکم)ە (وجە)ی چیە؟" ڕوو بە (خیاڵ) دادێ؟ بۆ خواتری خودا (لوجه الله) دڵ وروو (تصوّر) ئەکرێ؟" (حاشا)، خوا لەوانە نیە، لەسەر عەردی بێ، تا لە (فنا)ی (نجات) دەین پێی ناوێ بڵێین: "(وجه) به (معنا) (ذات)ە" (بیضاوی) (عبارەت)ێ جوان و (مفید)و (مختصر)ی هەیە، گەرچی (تفسیر)ی (وجه) به (ذات) ئەکا، (أمّا) ئەفەرموێ: "وَلَو أسْتَقْرَيْتَ جهات الموجودات، وَتَفَحصّتَ وجوهها، وَجَدْتها بأسرها فانيةً في حدّ ذاتها، إلاَ وجه الله، أي الوجه الذي بلى جِهَتَهُ" لای من (صنعەت) (وجه)ێکە، لە (أعظم)ی (وجوە)ی (صانع)ی، (تابع)ی (صانع)ی (حقیقی)یە، وەئەڵێم: "(خلیفه)یە" (مُجَسّمه) ڕوویان ڕەش بێ قسەی توڕەهاتیان هەیە، (أکثر)ی (فرق) (إستفادە)یان لە (آیات) نەکرد چونکی (وجه الله)یان نەبوو، قسەیان تووڕەهات و بێ (وجه)ە، خوا ئەکەنە (جسم) تا بچنە لای، دەستیان بەسەردا بێنێ: "(یا بُنَیَّ) بڕۆ (تبلیغ) بکە" تەماشای (آخر)ی (مواقف) بفەرموون، لە توڕەهاتی (أقوال)یان، (جبین)ی (علم) لە (خەجاڵەت) عەرەق ئەکا.

دیارە (وجه الله) ﴿ذُو ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾﴾ە، (إنسان)ی ڕەزیل و (سفیل)و (دنیئ)و بوت پەرست، ئەوەی بە ناوی (تزکیه) (نفس)ی خۆی (مُهان)و (محقّر) ئەکا، ئەوەی دوای (صنع)و (إختراع) ناکەوی، بە تەمای (عمرو)و (زید) لێ ئەگەڕێ، (سعی) ناکا، بێ (جلال)و بێ (إکرام)ە، (وجه)ی (إلهی) نیە، ئێوەو خوا، (طیّارە) بەسەرماندا هات وچۆ بکا، وەکی مریشکان فس بین، لە کوناڵ خۆمان بشارینەوە، لەگەڵ خوداوەندی (ذو الجلال والإکرام) چ (مناسبە)مان هەیە؟ (حکما)ی (قدیم)ی ئەفەرموون: "(مرکّب) تا (إمتزاج)ی بە (قوّەت)تر

بێ، لەگەڵ (مبدأ) (مناسبە)ی زێتر ئەبێ، وە(فیض)ی زۆرتر چاتر ئەبێ" بۆ (مؤمن) (جهەت)ی (وحدەت) (توحید)ە، بە (توحید) لە (واحد)ی (ذو الجلال والإكرام)، (ذی القوّة المتین) نێزیك ئەبێتەوە، (یَدُ الله علی الجماعة) بە (قوّەت)یان ئەكا، (حقّ)ی (بقا)یان ئەمێنێ، (قوم)ی (متفرق) دوورن لە (وەحدەت)، پەژارەو پەراگەندەو بێ (مناسبە)ن، لەگەڵ (مبدأ)، (حقّ)ی (بقا)یان نیە.

(علما)ی (بحث) بە (جهەت)، (وحدەت)ی (علوم)و (كائنات) ئەكەن، بە (جهەت)ی (وەحدەت) (ملیّون)ێ (مسائل) (توحّد) ئەكا، ئەبێتە (علم)ێ (مدوّن)و (مفید). (قوم)ی بێ (مبدأ)و بێ (غایە) ئەبێتەچی؟ لە (وجە الله) دەرئەچێ، لەبەر چاوی خوا ئەكەوێ، (مبالات)ی پێ ناكا لە (بحر)ی (شقاق)و (نفاق)و (عداوەت) (غرق) ئەبێ، (سفینە) نیە بشبێ، ناچێتە ناوی، وەكی كوڕی (نوح) (سآوی إلی جَبَلٍ) (غلط) بوو (بحر)ی (حفّەت)ی (نجّار)ی (مادّە) دەست ئەدا، (ثقل)و (غلط)و (سكون) (فائدە) نادا، (عەقڵ) (وجە)ی (وەحدەت) ئەدۆزێتەوە، لە (بین)ی (أشیا)ی (متفرقە) (معنا)یە (كُلّی)، (شامل) وەرئەگرێ، (وهم)و (خیاڵ) ئەنۆڕنە (وجە)ی (كثرەت)، (توحید)یان پێ ناكرێ، بەڵكوو دوور، یا (محاڵ)ی ئەزانن (أجَعَلَ الآلهة إلهاً واحداً؟) ئەمە چۆن ئەبێ؟ (وهم) (غالباً) بە (تصویر)و (تصوّر)ی (خیاڵی) بە ترس، (سجدە) بۆ كەرو كۆلك ئەبا، بۆ (أمور)ێ (ظاهراً مختلف) (مبادئ)ی (مختلفە) نیشان ئەدا (دین)ێكی (واحد)، (سبب) بە (إختلاف)ی (مآرب) و (مشارب)و (مسالك)و (غایات)ی (رؤوس)ی (مختلفە) چی لێ هات؟ (قوم)ێ (لوجە الله) (إتحاد)یان كرد بوە سەر (تاج)ی (أمم)، بە (وجوە)ی (مختلفە) چی بەسەر هات؟ ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾﴾ خۆمان بە ناوی (دین)، (دین)و (دنیا)مان تێكدا، (ألحق) نە لە (آیات)ی (أكوانیە) نە لە (آیات)ی (قرآنیە) بە تەواوی (إستفادە)مان نەكرد (وجە)ی (إلهی)مان گۆڕێ،roومان وەرگێڕان، لە (عزّ)و

(جلال) وەرگەڕاین بۆ (ذلّ)و (مسكنه)، نازانم جنۆكە چیان بەسەر هاتوە؟ وابزانم ئەوان لە ئێمە شلۆق ترن ﴿يَسْـَٔلُهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ چ (نوع)ە (سؤال) ئەفەرموون؟ (طلب)ی (حوائج)ی لێ ئەكەن، بە (لسان)ی (قال) بە (لسان)ی (حالێ)؟ نازانم چۆنە، گەلێ كەس (إنكار)ی (وجود)ی ئەكا، (إنكار)ی (جود)ی ئەكا، (نعمەت) لەو نازانێ، بەڵێ (عالم)ی (إمكان) بێ ئەو (وجود)ی نابێ، (لكن) (قسم)ێ لە (حكما)، (عالم بالجمله، أو فى الجمله) (يعنى) (أصول الذرّات) ئەكەنە (واجب الوجود)، (مستغنى) لە (ذات)ی (واحد)ی (واجب الوجود). (نظر) بە (مقام) وابزانم (سؤال): (عام) كەین، لە (وجود)ی لە (حقيقەت)ی لە (شؤون)و (أفعال)ی (يعنى) چۆن یەك (ذات)، (إداره)ی ئەو (عالم)ەی پێ ئەكرێ؟ یاخود (ذات)ێ (واحد) چۆن ئەو هەموو (أشيا)یەی لێ (صادر) ئەبێ؟ وەكی (حكيم) ئەڵێ: "(الواحِد لا يَصدُرُ عَنهُ إلاّ الواحد)" وەدیارە (ملك)یش وەكی (أهل)ی (علم)، (سؤال) لە (حقيقەت)ی ئەكەن، و وەكی ئێمە (مجهول)یانە نای زانن، وایە ئەم (سرّ)ە (كشف) ناكرێ بۆ كەس، (الجواب): (أحوال)ی (كائنات) لە (تشكّل)و (تبدّل)و (تطوّر) (شهادەت) ئەدا، كە ئەم (عالم)ە (واجب الوجود) نیە، (ممكن الوجود)ە، ئەگەر (وجود)ی نەبێ، هیچ (مُحال) (تصوّر) ناكرێ، وە(بداهەت)ی (عەقلێ) (شاهده)، (ممكن) (وجود)ی لە خۆی لە (ممكن)ێ وەكی خۆی نابێ، ئەبێ لە (واجب الوجود) بێ، (واجِب الوجود) ئەگەر (متعدّد) بێ، وەكی (ممكن)ی (متعدّد)ی لێ دێ، ئەبێ (واحد) بێ، وە(واحد)ی (صانع)ی ئەم عالمە (عظيم)و (مُتْقَن)ە (بالضرورة) ئەبێ (عالم)و (قادر)و (مريد) بێ، (واحد)ی (عالِم) و (قادر) (خصوص) (قادر)ی (مطلق) گەلێ شتی لە دەست دێ، وە (إداره)ی ئەم (عالم)ە بە (قانون)و (قواعد)ی (طبيعيه) ئەكات، بۆیە بۆ وی، (غايەت) (سهل)ە، بە (جاذبة)و (دافعة) (ميزان)ی (عالم) ڕائەگرێ، بە (نور)و (حرارەت)و (برودەت) (عالم)ی (تطوّرات) (إداره) ئەكات، بە (حركات)ی (سريع)ی (فضا)و

(موّجات)ی (أثیر)، (دائماً) (تشکیل)ی (کرات) ئەکات. بە (قاعدە)ی (زواج) (نباتات)و (أشجار)و (حیوانات)و (إنسان) (خلق) ئەکا، وە(إختلاف)ی (أثر) (ولَوْ) بلێن: (دلالەت) ئەکا، لە (إختلاف)ی (مؤثر)" (لکن) (إختلاف)ی (إعتبار)ی (کافی)یە، (دلالەت) ناکا، لەسەر (تخالف)ی (ذاتی)، (تَعَدّد)ی (مبدأ) بە (تعدد)ی (حقیقی) (رسالە)کمان هەیە، لە (إثبات)ی (واجب) زۆر (لطیفە)، (مفیدە)، (بناءاً علی هذا) جێی (سؤال)و (إنکار) نەما ﴿كُلَّ يَوۡمٍ﴾ بەڵکو (کلّ)ی (آن)ێك ﴿هُوَ فِي شَأۡنٖ ٢٩﴾ (أثر)ی لە (مقدار)ەکی (زمان) دەرئەکەوی، (فاعل)ێ (عالم)ە، (قادر)ە، (مجرّد)ێ بێ (علم)و (قدرەت) نیە، وەکی (طبیعەت)، بێ (إدراك) (شؤون)ی (کائنات) (زور)ە، (بهتان)ە. بە قسەی (حکما)ی (جدید) کۆنگەرەی (تکوّنات)ی (کرات)ە، لەو (فضا)ی (شاسعە). (صانع)ی (دائم الصنعەت)ە، ئێوەش وەکی (صانع)ی خەریك بن، بە (تقلید) ڕای مەبوێرن، ببنە (مجتهد) (وَأنْ لیسَ للإنسانِ إلاّ ما سَعی) ئەم (شؤون) و (إدارە)، (تغییر) بە (ذات)و (صفات)ی (حق) نادا، (تعلّقات) ئەگۆڕێ، ئەمڕۆ (دور)ی (خلق)و (إیجاد)و (إحیا)و (إفنا)ی (نشأە)یی (أولی)یە، لەم (نشأت)ەدا، (إنعام)ی خوا ئەبینی، (إنکار)ی مەکەن ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ٣٠﴾ کە ئەو (دور)ە بە (نهایەت) گەیشت، (دور)ی (جزا)و (نشأت)ی (أخری)یە ﴿سَنَفۡرُغُ لَكُمۡ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ ٣١﴾ (إنس)و (جنّ) (إنە) باری گرانی عەرد، ئەفەرموون: "لا یشغله شأن عن شأن" (تمام) (لکن) هەر (شأن)ە (دور)ێکی هەیە، تا ئەو (تمام) نەبێ (شروع) لەوی دی ناکرێ ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ٣٢﴾ (نوعاً ما) (تهدید)ی تیایە، وە(معلوم)ە (تهدید)یش (نعمەت)ە، بۆ گەڕانەوە لە (سیّئات) زۆر (نافع)ە ﴿يَٰمَعۡشَرَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ﴾ (جن) لەلای (بشر)، نە لە(أیّام)ی (سالفە)، لە (أیّام)ی (حاضرە)شدا لای (مؤمن)آن، زۆر بە (قوّەت)و (قدرەت)ن، (عادةً) (فاعل)ی (ما یشاؤن) (حاضر)ن،

(ناظر)ن، (حتّی) (روح الله)شن، وەکی لە (أناجیل) دەرئەکەوێ، (أرواح)ی (خبیثی)یان لە (شیطان) وەرگرتیە، وائەزانێ، وا ئەزانن: (جِنّەت) لەمەڕ (شیطان)ە، نازانم (أطبّا)یەکانی (مسیحی) ئەڵێن: "چی؟" کەسێ ئاگای لێ با، چەند سەیر بوو، جنۆکەی شێتی لە شێتێکی دەرکردیە، لەسەر (إذن)ی وی، چۆتە ناو دەروونی (هیکل)ی بەرازی، لەوێ لەوەڕاین، بەرازەکان شێت بووین، تێك هەڵقڕاین هەرا هەرا، (اخر)ی خۆیان هاویشتە (بحر)! خۆزی ئێستا ئێکی وا بوویا بەراز زۆر بووین، بەڵکو لە کۆڵێ ئەبوونەوە، (ضرر)ی باغات و دەغڵێ ویرنجیان زۆرە (إنسان)یش کە گەوج بوو، خۆی لا زۆر بە (قدر)و (قوّەت)ە.

خودا (ندا)یان ئەکاتێ ﴿إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟﴾ ئەگەر دەتوانن دەرچن ﴿مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ﴾ لە (جوانب)یان دا، ئەفەرموون: "(أنه) وەك (حیث)ی (مَنْ لَمْ یَرضَ بقَضائی ولَمْ یَصبِر علی نعمائی فالیخرج بینَ أرضی وسمائی)یە ﴿فَٱنفُذُوا۟﴾ (لکن) ﴿لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴿٣٣﴾﴾ وائەگەیەنێ، ئەو (نفوذ)ە شتێ (ممکن) بێ، بە (قوّەت)و (قدرەت) بکرێ، (مع أنه) ئەوە کاری (قدرەت)و (قوّەت) نیە، بۆ (غیر)ی (واجب الوجود)، (واحد)ی (حقیقی) (ممکن) نیە، هەر (ممکن)ێ ببێ ، بێ (حَیِّز) (قابل) نیە، (تحیّز) لە (حَیُّز) وەکی (طوسی) ئەڵێ، (لە خواصی وجوبی وجودە کەوابێ نە (جنّ) نە (نفس)ی (ناطقه) لە (مجرّدات)آن نین، گشتی (مادّی)ن، وە ماندی و بێ هێز ئەبن لە (روایەت)ی (زمخشری) دەرئەکەوێ ئەم (خطاب)ە بۆ (قیامەت)ە ڕۆژی (جزا) (ملائکەت) (دور)ی (عالم) ئەدەن، (إنسان)و (أجنّه) هەڵدێن، دەرناچن، ڕوو لە هەر لایە ئەکەن، ئەبینن (ملائکه) (دەورە)یان داوە، دیارە (قوّەت)ێ وایان نیە، (مقابلە)ی (ملائکه)ی پێ بکەن. نازانم (جنّ) (أما إنسان) ئەمڕۆ (جبال) ئەکۆڵن، (قنال) هەڵئەکەنن، تەمایانە لە (بین)ی (بحر)آن ڕێ کەنەوە، بە (هوا)دا ئەفڕن (خریطه)ی (طرق)ی (هوا) وەکی (خریطه)ی (أرض)ی ئەنووسن، وە(مع هذا) (مقابل)ی (کوارث)و (حوادث)ی (طبیعی) (ضعیف)ە،

(نظر) به (قوّەت)و (قدرەت)ی (مقام)ی (کبریائی) له پێشکه کەمترن. وه (زمخشری) چەند (معنا)یه تر (ذکر) ئەکا، (أما) وەکی (سیّد الوسی) دیاره رای لێ نین ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝٣٤﴾ هەرچی بێ، (آیەت) (دلالەت) ئەکا، جنۆکه ئەو (مقدرەت)ەی (مؤمن)آن بۆیان (قرار) ئەدەن، نیانه، (سبحان الله) ئەڵێن: "ئەوان به ناوی عەردی دا دەڕۆن، وەکی ئێمه به ناو (هوا)" (نفوذ) لەمه گەورەتر؟! (حقیقه) (آیەت)ی ﴿يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ﴾ ئەگەیێنێ، (أمر) به (نفوذ) له ڕۆژێ (قیامەت) بێ، (شواظ) (إبن عبّاس): (لهب)ی (خالص)، (مجاهد): (لهب)ی (أحمر)ی (منقطع). (قیل): "أخضَر" ئەمه نێزیکه، له (لون)ی (لهب)ی (فسفۆر)و (إسپرتۆ). خوا خۆی ئەفەرموێ: ﴿مِّن نَّارٍ﴾ ع (نار)ێکه؟ ﴿وَنُحَاسٌ﴾ (تفسیر)ی به (دخان)ی بێ (لهب) له (إبن عباس)ی (نقل) ئەکەن، (أما) (تفسیر)ی به (صفر) (معروف)و (متبادر)ه، وه له (مجاهد) (نقل) کراوه. ئەوانه بۆمبارانیان نەدیوه ئەو گوم گومەی پڕ ورده ئاسن و پاقڵ و مادییەی (ناری)یه له (طیارة) فڕێ ئەدەنه سەر (قەوم) بێ دەسەڵات که به (مەوقیع)ێ رەق ئەکەوێ (إنفلاق) ئەکا دەنگێکی لێوه دێت پەردەی مێشکی (إنسان) دەپێشێنێت، گوێی کەڕ ئەکات، ئەوەشی بکەوێته بەر ساچمەی پارچه پارچه ئەبی ، ئێمه له (دنیا) دیمان (إن شاء الله) له (قیامەت) نایبینین، ئینگلیزێك (سؤال)ی لێکردم (طیارة) له (قورئان)دا هەیه؟ وتم: بەڵێ ، ئەو (آیة)م بۆ (شەرح)کرد ، زۆر متعجب بوو، ﴿فَلَا تَنتَصِرَانِ ۝٣٥﴾ چتان پێ ناکرێ ئەمڕۆ خۆتان بپارێزن لەو ڕۆژه ئەگەر ئێمه (إنکار)ی (آثار)ی (طبیعي)مان نەکردبایه تێکۆشیبایین، (نفوذ)مان له (طبائع) (أشیا)کردبا، وامان لێ نەدەهات. (حال)ي (حاضر) (حرب)ی (هتلر) و (فەرەنسه) و (إنکلیز)ه، به (غارات)ی (جەوی)ه (أول) (غازي) (مخنق)یشیان ئەهاوێشت، وام زانی قەرارییاندا ئەمه (منع) بی ، نازانم (قول) و (قرار)یان چۆنه؟ نازانم ئەم هەموو

(قوة) و (قدرة)یان دا بە (جن)و(ملك)، روویان لە (طبیعة) نەکرد،(قدرة)ی (عبد)یان نەهێشت، ئەمە بۆ خوایە؟ وەچەند (متضرر) بووین کوو بە ژێر کەوتین ؟ کوو (أجانب) (من کل جانب) (نفوذ)یان لە (أقطار)ی ئێمە کرد! بەڵێ بە (قوّەت)، بە (قوّەت) نەبێ، ئیش ناڕوا ﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾﴾ (تعلیم)و (تفهیم)ی (حقائق)ی ئەو هەموو (أشیا)یەمان بۆ کردن، چ (نعمەت)ێ هەیە، لەوە گەورەترە؟ بۆچی (کفران)ی (نعمەت) ئەکەن؟ ﴿ فَإِذَا ٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ ﴾ (أجرام)ی (علویە) پارە پارە بوون، لێك بوونەوە، شکان، لەت لەت بوون، بڵێم: "چی؟" (صلابەت)یان نەما ﴿فَكَانَتْ وَرْدَةً ﴾ سوور ئایسان ﴿كَٱلدِّهَانِ ﴿٣٧﴾﴾ بوونە (مایع)ی (ناری) (سائل) وەکی (زیت)ی، کەوابێ (جمع)ی (دُهْن)ە، (ذاتاً) وەکی (حکما)ی (جدید) ئەڵێن: (أجرام) لە (أوائل)ی (تشکیل)یان، ئەبنە (مائع)ی (مادّە) شل، وەکی ئاوو (أشباه)ی (ناری)، (بعد حین من الدهر) —(قشر) پەیا ئەکەن ڕەق ئەبن، حاڵی حاضر، (شمس)و (أجرام)ی زۆر گەرم، کە (درجە)ی (حرارەت)یان ئاسن ویەرد، ئەتاوێنێتەوە، (موادّ)ی (مایع)ین، وەکی (بحار) (جریان) ئەکەن، ئەوەی (تبرُّد) نەکا، (تصلّب) ناکا. (محقق) (کشفیّات)ی (جدید) لەگەڵ (آیات)ی (قرآن) زۆر (توافق) ئەکا (حکما)ی (سلف) ئەڵێن: "ئاسمان قبوڵی حرکەی مستقیم ناکا، (بناءاً علیه) (خرق)و (إلتیام) (محال)ە" (حکما)ی (جدید) ئەو ئاسمانانەی، کە ئەڵێن: "وان" (محو)یان کردنەوە، ئەڵێن: "(جرم)ی (هکذا)یی (وجود)ی نیە." ئەو (أجرام)ی دوایی ئەبێتەوە (مایعی)، لەبەر (شدّەت)ی (حرارەت) —(بعدە)— خوا ئەزانێ چی بەسەر دێ!

لە (إبن عباس) (نقل) کراوە: بە (معنی) (جرم)ە هایی سورخ، (ممکن)ە (أجرام)ی (نیّرە) کە هاتنە کوژانەوە، پارە پارە بوون، سوور هەڵگەڕێن، وەکی سەختیانی سوورو (مُنقّا)، چادری لێ دروست دەکەن ﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا

تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾﴾ وەکی (سیّد) ئەڵێ: "لەو (أخبار)ەش (نوع)ە (نعمەت)ێکی تیایە" ﴿فَيَوْمَئِذٍ﴾ ئەوی ڕۆژێ، (بعض)ێ لێ ی نافامرێتەوە مەگەر بڵێین: "لەوێ ڕۆژێ، لە (مقولە)ی (لا یسأل حمیم حمیماً)ە" ﴿لَّا يُسْـَٔلُ عَن ذَنۢبِهِۦٓ إِنسٌ وَلَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾﴾ ئەفەرموون: "(أول)ی وایە، دوایە (سؤال)یان لێ ئەکرێ، ڕۆژێ دوورو درێژە" بەڵام من ئەڵێم: ئەوانی گوناهکاران لە (إنس)و لە (جن)، کەس خۆیان تێ ناگەیەنن، لە خزم و (أقارب)، لە یاران و دۆستان، لە (رؤسا)ی (دین)و (دنیا)، لە هەڵخەڵەتێنان، (إمداد)یان بدەن، باریان سووك کەن، (حتی) پسیارێ سەرسەری یانیشیان لێ ناکەن ئەوانیش بە کارو ئیشی خۆیان گرفتارن" ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾﴾ ئەوانەی بۆیان (کافر) بوون، وە(کفران)و (إنکار)ی (نعمەت)ی (إلهی)تان بۆ کردن، با بە هاناتان بێن ﴿يُعْرَفُ ٱلْمُجْرِمُونَ بِسِيمَٰهُمْ﴾ بزر نابن (عیناً) (سیما)ی (دنیا)، (فلان) (إبن فلان)، یاخود (سیما)ی (قیامەت)، (مؤمن سیما)یە، (مجرم) (سیما)یەکی هەیە، لێك (ممتان) ئەبن ﴿فَيُؤْخَذُ بِٱلنَّوَٰصِى وَٱلْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾﴾ سەرو لاقیان تێك ئەشکێنن، پشتەو شکێن ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾﴾ ئەمە (جزا)ی (کفر)و (کفران)ە، ئەو (مجرم)انە، بەو (هیئەت)ە ئەیان بەن بۆ (جهنّم)، ئەوانی ئەیان بەن، پێیان ئەڵێن: ﴿هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِى يُكَذِّبُ بِهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾﴾ (حضرات)ی (کرام) ﴿يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ ءَانٍ ﴿٤٤﴾﴾ لە (مواقع)ی (صخریە)و (جامدە)، وە(مواضع)ی (ناریّە، مائعە، سائلە) (تردّد) ئەکەن، لەوێ بۆ وێ، لەوێ بۆ وێ ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾﴾ چەندتان هاوار کرایێ: مەیکەن، (عاقبەت)ی (خراپ)ە، روولە خوا وەرمەگێڕن، بە قسەی ئەوان فەریب مەخۆن، گوێتان نەدایە، تا تووشی ئەو (حاڵ)ە بوون، دەی (مستحق)تان بێ (حیات)ی (طبیعی) (دنیا) لەو (نوع)ە (مقام)ەدا، لای (طبیعیّون) (محال)ە، (إنسان)

ئەژیە لەناو ئاگری (دنیا)؟ (حیوان)ی زیندی، بە (آن)ی ئەسووتێنی، (محو) ئەبێتەوە (لکن) (فرق)ی (نشأتین) زۆرە، وە(إلا) (دوام)ی (حیات) لە ناو باغو باغات و (قصر)و (قصور)یش –لای (قسم)ێ لە (طبیعیون)– محاڵە، (لکن) (حکم)ی (قطعی) بە (إستحالە)ی (دوام)ی (حیات)ی خۆی نیە، (ولو) کی – (حالا)– ئەبینن (دوام)ی نابێ، (لکن) (ممکن)ە، وەگەلێ (حکما) (سعی) بۆ ئەکەن. ئەو کاغەزە زەرکفتەکانی پاکەت، ئەی هاوێیە سەر ئاگر، گەرمیش نابێ، دەرمانەکی ئەخۆمەوە بۆ زگ ئێشە، (أجزا)یەکی سپی تیایە، ناتاوێتەوە، بە هیشکی ئەی هاوێیە سەر ئاگری، ناتوێتەوە، ناکوڵێ، کفەی ناکا، کەفێ ناکا، ئەڵێی: "چی؟"

ئەوان (مجرم)آن دیارە، (خوف)ی خوایان نەبوە، چی ئارەزوویان بێ، کردوویانە ئەمە (جزا)یانە ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ﴾ (مراد) لە (مقام)ی (معنوی)یە، جێی راوەستان نیە، ئەوی (إیمان)ی بە خواو (عظمتی)و (کبریائی)و (علم)و (قدرەت)و (قوّەت)ی (إلهی) هەبێ، (ألبتە) لە گوناهان ئەگەرێتەوە، (رعایەت)ی (مقام)ی ئەکا، لە پاداشی ﴿جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾﴾ لە (طرف) (جنابی حق) بۆ وان، دوو (جنّەت) هەیە، هەر (جنّەت)ە خوا ئەزانی (سعەت)ی چەندە، وچی تیایە، (لکن) بە (عبارەت)ی (مبالغات)ی بێ ئەندازە، (لازم) نیە. وە بۆ (قوم)ێ لە خوا ترس (دنیا) بەهەشتە، (تجاوزات)ی (غدر)و (غدور)، نابێ بە (حیات)ێ خۆش، ئەڵێن: "کە (خوف)ی خوا نەما، (ألعیاذ باللە) (جنّەت) ئەبێتە (جحیم)" ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾﴾ وادەرئەکەوێ، (جنّ)یش ئەوەی لە خوا بترسێ، دوو بەهەشتی هەیە، خۆراییی نەبوە (کلّ)ی جار، بە (شکران)ەو (حمد) (مقابلە)یان کردیە، بەڵێ ئەمە جای (شکر)ە، لە خوا ئەخوازین: بێ (عذاب) (نائل)ی دوو (جنّەت)ی ببین، (إنعامات)ی زۆرە، (تعداد) ناکرێ.

(ئەز دەست و زوبانی کێ بەرایەد؟

کەز (عهدە)یی (شکر)ەش بەدەردایە)

﴿ ذَوَاتَآ أَفۡنَانٖ ﴿٤٨﴾﴾ لە (ذُو)وە، بە (معنا) (صاحب)ە، (أفنان)ی (جمع)ی (فَنَن)ە، شووڕی باریك و نەرم، کەڵێ بە بەروبەرگ، بەسایە، وەبە(ثمرە) ﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾﴾ (نشكرك ولا نكفرك) خوایە، ئەو ساڵە باغەکانمان بێ (آفات) بن، لە ژەنگ و هەڵم و بەرازو (سائری) (علل) بیان پارێزی، بە (سلامەت)ی (لذّەت)و خێریان لێ ببینن ﴿ فِيهِمَا عَيۡنَانِ تَجۡرِيَانِ ﴿٥٠﴾﴾ بێ (إنقطاع)، ئاو لە (دنیا)و (قیامەت) (نعمەت)ە، مایەی (حیات)ە، کەسیش (حقی) (بلّوعەت) لێ ناستێنی! ﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾﴾ لەو (موقع)ە ناخۆشەی کە (دنیا)یە، لە (جهنّم)دا بێ (عذاب) (نجات)مان ببێ، بکەوینە ئەو جێگایە خۆشە، (حقاً) (نعمەت)ێ زۆر گەورەیە، ﴿ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٖ زَوۡجَانِ ﴿٥٢﴾﴾ دوو (نوع)، دیارە میوەی (لذیذ)ی (مراد)ە، گوژارك چی ئەکا، لە بەهەشت؟ (أما) ئەگەر (نبوك)ی عەرەبانی تیابێ، ئەبێ گێوژی کوردانیشی تیا بێ! بەخوای گێوژ لە (نبوك) خۆشترە، بۆنی، تامی ئەڵێ: "(سفرجل)ە" ﴿ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾﴾ (لا نكذّب إلهي لكَ الحمْد ولكَ الشكر) ﴿ مُتَّكِـِٔينَ﴾ (أهل)ی (جنّەت)ی لە خوا ترس، پاڵیان دایتەوە بە (إستراحەت) ﴿ عَلَىٰ فُرُشِۭ﴾ ئی سەر تەختان ﴿بَطَآئِنُهَا﴾ ناوی لە جیاتی لۆکە ﴿مِنۡ إِسۡتَبۡرَقٖ﴾ لە دیباچەی ئەستوورە، ئێستا (عادەت)ە، پارچە ئاوریشم و مافوور بەسەر تەختان دادەن، لە (جنّەت) پارچە ئاوریشمی ئەستوور، وەکی ناوەخنی دۆشەك ئەکرێتە ناوی فرشیان، (ظاهری) (تعریف) ناکرێ، (محتاج)ە بە دیتن، بۆیە لە (حدیث) ئەفەرموێ: "نُورٌ يَتَلَألَأ" ﴿وَجَنَى ٱلۡجَنَّتَيۡنِ دَانٖ ﴿٥٤﴾﴾ میوەی گەیشتووی کە بچنی، نێزیکە، (ولو) دارەکانی بەرز بن، بەکەلاّندا شۆڕ

ئەبنەوە، بە ئاسانی لێ ئەکرێتەوە ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾﴾ (لك الشكر)
﴿فِيهِنَّ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرۡفِ﴾ چاوخومار، چاویان لەم و لەو نیە، بەدیدەی بیماریان دڵ ئەڕفێنن، (فتنە)ی ژنان لە چاودایە، لە هەمووی (جاذب) ترە ﴿لَمۡ يَطۡمِثۡهُنَّ إِنسٞ قَبۡلَهُمۡ﴾ پێش (أزواج)یان، ئەوانی (مُتکّئ) ﴿وَلَا جَآنّٞ ﴿٥٦﴾﴾ نە (إنسان) نە (أجنّە) دەستیان لێ نەدابووین، قەیدی چیە؟ (أجنّ)ان وەکی إنسانان، لە (نوع)ێ خۆیان (حور العین)، (قاصرات الطرف)یان ببێ لە (جنّەت)، چ (حاجەت) بە (قول)ی (مجاهد)و (حسن) بۆ (تحقیق)ی (نفی) (عمومی)، گۆیا: (کەسێ لە (إبتدا)ی (جماع) ناوی خوای نەیەنێ (بسم الله)ی نەکا، (جن) دێتە لای ژنی! (جن) ژنی لەگەڵ ئەگێ، وابزانم دیومە: خۆی لە (ذکر)ی إنسانەکە دەئاڵێنێ ئەو قسە پێی ئەڵێن: "چی؟!"

ئەترسم لە (جِنّەت)ەوە بێ! (مسڵمان) ئەنجا لە سەدی یەك، لەو (حاڵ)ە (بسم الله)ێ بکا، کەوابێ بۆ (أجنّ)ان لە ماڵی (مسڵمان)ان، بە (ملیون) کارخانە دانراوە! (مجاهد) لەم (عصر)ە با، (ممکن) بوو ببێتە (إمام)ی (شەدەڵە)یان.

دوایە لە (تفصیلات)ی (سیّدی آلووسی) —(رحمە الله علیە)— دیم، (نقل)ی (مقبول)، (أما) ئەڵێ: "(قیل)" نازانم (قائل)ەکەی کێیە؟ (أما) (قول)ی (معقول)، (إنسیّە) بۆ (إنسان)، (جنّیە) بۆ (جان) —(ولو) (ممکن) بێ، (إنسیّە) بدرێتە (جن)، وە(جنّیە) بدرێتە (إنسان)، (مُذکر)و (مؤمن).

(بعض)ێ ئەڵێ:" (جن)ۆکە ناچنە بەهەشت" لام ئەو (صورەت)ە، سەرا سەر (ردّ)ی ئەو (قول)ە ئەکا ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾﴾ ئەگەر نەچنە بەهەشت ئەو هەموو (خطاب)ەیان (مشترکاً)— چۆن لەگەڵ ئەکرێ؟ ﴿كَأَنَّهُنَّ ٱلۡيَاقُوتُ وَٱلۡمَرۡجَانُ ﴿٥٨﴾﴾ (یاقوت) لە (أحجار)ی (کریمە)یە، ئاگر (تأثیر)ی تێ ناکا، (قسم)ێ ئاتەشی، (قسم)ی (مائل) بە زەردی، (غایەت) ڕەنگی جوانە،

مەرجان وەکی رابرد، دوو (نوع) هەیە: سپی و سوور، (تشبیه)ی (إنسان) —(من حیث الهیکل)— بە (یاقووت)و (مرجان) ناکرێ لە (لون)و (صفا)، لە (صلابەت)و (صیانەت)، لەبێ (غَشّمی)، لەبێ (تنقیه)یی ئەکرێ، (ممکن)ە (تشبیه) بە (إعتبار)ی (بعض)ێ (أجزا) بێ، لەبێ (یاقوتی)، کولمەیی مەرجانی، سوورە وەکی دەندووکی کەوێ، سێوی لاسوورە، گوڵە سووری باغانم گوڵێ، (غایەت) (قرآن) لەبەر (نزاهەت)ی، وەکی (شاعر)آن، —سەراپا— (مدح)ی (محبوب)آن، ناکا، کەسێ (دقّەت) بکا، لە (قرآن) ئەزانێ (محبّەت)ی پێغەمبەری، بۆ ژنان، کە ئەفەرموێ: "حُبّبَ إلیَّ منْ دُنْیاکم الطّیبُ والنساءُ" (حبّ)ی (کمال)ە، (حبّ)ی (حُسن)ی (خصال)ە، (جمال)ی (معنوی)ن (مؤمنات)ی (صالحات)، (قاصرات الطرف)، ئەگەنە وانەبا ئەبا بە گەلێ (زێدە)یی، زیباو ئارایش و ستایشی حۆرییان بکرێ، (رضوان)ی خودا لە (أمّ المؤمنین) (حضرەتی صدّیقە) بێ ئەی فەرموو: "(خُلق)ی (رسول اللە) (قرآن)ە" وایە، لام وەیە، (أصلاً) نەی تۆڕیتە: غەنجو (دلال)و لەنجەو و لارو (غمازی)و (فتنە) بازی (جنس)ی (لطیف)، (لاشك) (حضرەتی عائشە) بە (فضائل)ی (زێدە) (نظ)و (عطف)ی (نبوی) (جلب) کردیە، وە (ممکن)ە بڵێین: حۆری سپی ڕەنگ، بۆ (إنسان)ە، سووری یاقووتی، بۆ (أجنّ)آن، (کَمنْ مارِجٍ مِنْ نارٍ) (خلق) کراون، زۆر (مناسب) دێ" وابزانم (إنسان) بە سووری چاوشینی موورزەرد، یارەش و برش، ناچتە بەهەشت ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾﴾ (لا نكذّب، نشكرك ولا نكفرك) ﴿هَلۡ جَزَآءُ ٱلۡإِحۡسَٰنِ إِلَّا ٱلۡإِحۡسَٰنُ ﴿٦٠﴾﴾ هەرچی بێ، (إیمان) سەر دەفتەری هەموو (حسنات)ە، (أساس)ە (إما إحسان) بە (معنا) (عبادەت)ی خوای بکە (کأنە) ئەی بینی، ئەگەر تۆ ئەو نەبینی، ئەو تۆ ئەبینێ، (یعنی) بە (حضور)و (إخلاص)ێ (تامّ)، (إحسان)ی زۆر (خاص)و کەمە، ئەو (حضور)ە دەمدەمە، کەم کەمە ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾﴾ (في الحقیقة) (حوری) (حِسان) لە (أعظم)ی (إحسان)ە ﴿وَمِن

دُونِهِمَا﴾ ئی ئەو دوو (جنّەت)ی (سابق) ﴿جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾﴾ دوو بەهەشتی دی ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾﴾ ئەو دوو (جنّەت)ە ﴿مُدْهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾﴾ سەبزو خورِە من لەبەر سەبزی خۆی بە (میل)ەو رەش ئەنوێنێ ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾﴾ (نعمەت) لەسەر (نعمەت) زیاد ئەکا ﴿فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾﴾ (فوّارە)ەن، دەردەکوڵێن، لە عەردی بە (قوّەت) بڵند ئەبن، ئەو (نوع)ە ئاوەی (فوّار)ە لە (دنیا) هەیە، لە (کتب)ی (مدرسة)آن (صورەت)یان کێشاون، لام وەیە تا ئەم نێزیکی، (خبر)ی ئەو (نوع) (فَوّار)آنە لای ئێمە نەبوو، ئاوی (جاری) لە (موقع)ێ ئاوی (فوارە) لە (موقع)ێ زۆر جوان و (محبوب)ن، (حاجەت) بە (بیان)ی (تفاصیل) ناکا ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾﴾ لە (دنیا) بەچەند (جنان)و (فوّارە)و (عیون)ی پێ (کَرَم) کردبوون، (شکر)تان کرد، بۆتان (زیاد) بوو، (بحیث لا يَنْقَطِع) ﴿فِيهِمَا﴾ لە (جنّتین)دا ﴿فَٰكِهَةٌ﴾ (ثمر)ی (نبات)، شفتی و گندۆرە، (أما) گوژارك نا زۆر تاڵە، وەکی (زَقّوم)، با ئەو بۆ (جهنّمی)یان بێ، وەمیوە دار، وەکی: هەرمێ و سێوو هەرووچکەو زەردەروو حەمەدەشین، (آتی) (بخاری)یە، بەهێی چاو رەشکەو (تین)و ترێ، ئەگەر (نبوك)ی تیا بێ ئەبێ گێوژی هەبێ، وە(إلاّ) کورد (قبول)ێ ناکەن! ﴿وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾﴾ (نخل)و (رمّان) لە (دنیا)یە لە هەموو جێگایە نابن، هەنار گەرچی، خۆی لەبەر سەرما، لە خورما زێتر ئەگرێ، لە (جهەت)ی (سابلاغ) کە زۆر دوور نیە لە ولاّتی ئێمە، ئەیان ووت: "(قادراغای ئەندەرقاشی) بە (سعی)یە زۆر لەناو مەرکانە هەناری چاندوە، بە (عەرابە) زستان ئەی باتەوە خانوان، وە(إلاّ) سەرما ئەی با" هەنار (حقّاً) (فاکهە)یە خۆشە، (خصوص) مێ خۆش، (مشهور) لە ولاّتی مە، هەناری (شارەبان)و هەناری (نازەنین)ە، هەناری کۆیەش خراپ نیە، (أما) (خزمەت)ی چاك ناکەن

ساڵێ لە (شقلاوە)ی لای (میرانی بایز بەگ) (مسافر) بووم، ڕۆژێ چووینە ناو باغی دیوانی، بە دەستی خۆی هەنارەکی شکاند، لە بەردەمی دانام منیش تەماشام ئەکرد، فەرمووی: "بۆ ناخۆی؟" ووتم: "میرم ئەوەندە دەنکی جوانە، دانەی دەڵێی: "دانەی یاقوتە" باوەڕکە دڵم نایە بیخۆم!" ولاتی کوردان میوەی نایابی هەیە، (لکن) (مع الاسف) وەکی ئاوروپایی و (ئەمەریقا)یی نازانن (تربیە)یان بدەن، وادەرئەکەوێ، خواردنی (جنەت) (علی الأکثر) (فواکە) بێ ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٦٩)﴾ ئەم یەکەو ڕۆژە زۆر ساردە، (خێر) بێ، ئەمڕۆ نەورۆزی (سلطانی)یە، ئەوا خەریکە خۆشیکا (یوم الخمیس) (١١) (صفر)، (٨)ی مارتی ڕۆمییە، (یاربی) ئەمساڵ میوەی ولاتی ئێمە بێ (مضرەت) بێ، بەخۆشی بیخۆین، (شکر)ی (نعمەت)ت (زێدە) بکەین ﴿فِيهِنَّ﴾ هەر (جنەت)ی (جنان)ە خوا ئەزانی، چەند (قطعە)یە؟ ﴿خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ (٧٠)﴾ پەسندیلە، بە (شوکت) خووب روو، خووب ڕەوشت ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٧١)﴾ ئەوان (خیرات) ﴿حُورٌ﴾ چاوڕەش، سپێنەی سپی، بێ (غش)، رەشکینی رەشی گەش ﴿مَّقْصُورَٰتٌ فِى ٱلْخِيَامِ (٧٢)﴾ (مُخدَّر)ن، لەوێ و لەوێ ناخولێنەوە، بە (کمال)و (وقار)و (تمکین) لە جێی خۆیان ئەبن، (خیام)ی ناو باغات زۆر خۆشە (تعریف)ی (خیام)ت بۆ بکەم؟ (حاجەت) ناکا، (خێمە) بێ و لە (جنەت)دا بێ. ساڵێ من لە (خدمەت)ی بابم، (فصل)ی بهار، مانگی (مارت) چووینە (بێتوێن)، یەکێ لە (طرف) (حکومەتی) (إیران)، (أمیر جەنگ بەهادر حُسێن خان) بۆ (مُهر) هاتبوە (بیتوێن)، (خیمە)ی شاهزادەی (ولی عهد)ی (أیران)ی پێ بوو، هەڵی دابوو، (حقیقە) (إنسان) ئەچوە ناوی، (تحیَّر)ی ئەکرد، لەو زیباو (زینەت)و ئارایش و (نقش)و نیگارو (نسج)ە ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (٧٣)﴾ خوا بە (نصیب)ی کات ﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا

جَآنٌّ ﴿٧٤﴾ خوونی لێ نەهێنایین (بکر)ی (محصون)ن، وەك (إسپرتۆی) موقەپەت ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾﴾ ﴿مُتَّكِـِٔينَ﴾ (أهل)ی (جنّت)، (زوج)و (زوجەت) ﴿عَلَىٰ رَفْرَفٍ﴾ سەر دۆشەگی ﴿خُضْرٍ﴾ سەبز ﴿وَعَبْقَرِيٍّ﴾ پارچەی نایاب، وەك (سجّادە)ی (إیرانی) ﴿حِسَانٍ ﴿٧٦﴾﴾ جوان و (لطیف) نەزاکای، لام وەیە زۆر قسە لەم(تجمّلات)ە نەکەین، (إن شاء الله بكمال الإیمان والأمان) ئەی بینین، زیباو ئارایشی (قصر) و (غرف)ی ئێستا، (إنسان) (متحیّر) ئەکا، (فکیف) ئی (آخرەت)؟! وەتا دێ (بشر) (زیادی) ئەکا. (سیّد) (تفصیل)ێ (عبقری)یانە (تحریر) ئەفەرموێ، لێرانە ئەگەر (کیف)ت لێیە (مراجعە)ی بکە ﴿فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾﴾ (ربّی أنعمْتَ فزد) ﴿تَبَٰرَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ﴾ (صفەت)ی ناوی (مبارەکە)، (مقدّسە)، (منزّهە)، ناوی بلّندە (رفیع الدرجات)ە، (قاضی الحاجات)ە، (صادق الوعد)ە، بەندە نەوازە، بێ نیازە ﴿ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾﴾ (عبد)ی خۆی لای بە (إحترام)ە، دەربارەی بێ دەسەلآتان بە (إعانە)و (إنعام)ە، لەبەر (کرامەت)ی خۆی، خاك ئەکاتە (إنسان)ێ (کریم) (أحجار)ی (کریمە) وەکی (ألماس) لە (فحم) (إیجاد) ئەکا، (یا ذا الجلال والإکرام، یا ذا الطول والإنعام) (رحم)ێ بە (دین)ی (إسلام) کەی، (علما)ی چاك زۆر (لازم)ە، (عبقری)، (نابغ)، (عاقل)، دەوڵەمەند بن (مدافعە)ی لەسەر (دین) بکەن (وإلا) ئەفەوتێ، (کفر)و (ضلال)و (فجر)و (فسوق) زۆر (عام) بوە، (ملا)ی چاك کەمن، ئەوەی هەن، بێ دەستن، (فقیر)ن نەخۆشن، (إلهی) (رحم)ێ، ئەگەر (ملا)یە ئارەزوو بکا، وەکی (طنطاوی)، بە (مناسبە)ی (لؤلؤ)و (مرجان)و (یاقوت)و لە (معادن) زۆر ئەدوێ، وەئەتوانی، لە (مزارع)و باغات و (أقمشە)و (تجمّلات) زۆر بدوێ.[١]

---

[١] - (تفسیر)ی (سورە)ی (الرحمن) تەواو بوو، رۆژی پێنج شەموو (بعد العصر)، ئەمڕۆکە نەوروزی (سلطانی)یە (١١)ی ماهی (صفر)ە (٨)ی مارتی (رۆمی)یە ١٣٥٩هـ/١٩٤٠م با(وجود)ی

(سورەی الواقعه)

نۆبەی (تفسیر)ی (سورەی الواقعه)یە، (مکّی)یە، گشتی، یا (ما عدی)ی چەند (آیەت)ی لە (مکّە) (نازل) بووە، گۆیا لەبەر (سبب)ی (نزول) ئەبێ لەوێ (نازل) بووبێ، باشە، بۆ لەو (سورەت)ەدا دانراون؟ (سبب) چیە؟ بڵێم: "چی؟!" ئێمە ئەنۆڕینە (نظم)ی (حاضر)ی (منظوم)، (مکیّە)، (مدنیە) (مختلطه)، (علی السّوا)یە، (عدد)ی (آیات)ی (حسب إختلاف)ی (حجازی) (معه) (شامیّ)و (بصری)و (کوفی) لە (٩٦) کەمتر نیە، لە (٩٩) زێتر نیە، (رحمەت)ی خووایان لێ بێ، کەم بەلای (إتّفاق)ەوە ئەڕۆن. (مناسبه) (ظاهره).

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿إِذَا وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١﴾﴾ کە ئەوەی ئەبێ، بوو، هاتە جێ (نجوم) (سقوط)یان کرد، مانگ (شق) بوو، ئاسمان تاوایەوە، ئاگر باران کرا، چ مایەوە؟ (طامّەی کُبری)، ئەویش (أنه) ئەوا بوو، کە (قیامەت) ڕابوو، شەق و شڵق کەوتە (عالم) ﴿لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾﴾ گەڕانەوەی نیە، کەس ناتوانێ (مدافعه)ی بکا، کەسێ (جبّار)ی (عنید)ە، (قوّی)و (ظالم)ە، لە جاڵجاڵۆکەی بێ دەسەلات ترە ﴿خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾﴾ بڵندان نەوی ئەکا، نەوی یان بڵند ئەکا چ: (معنوی)، چ (حسّی)، (بعض)ێ بۆ (درجات)ی (عالیه)، (بعض)ێ بۆ (درکات)ی (سافله) ﴿إِذَا رُجَّتِ ٱلْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾﴾ کەوتە بومەلەرزە، (حرکە)یە (شدید) وەکی (زلزله)یە، (أرض) بخاتە تێك چوون، ئەو (أرض)ەی کە خوا بۆ (أنام)ی دانابوو، (إمرار)ی (حیات)یان لەسەر ئەکرد ﴿وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾﴾ هەڵوەری ﴿فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا ﴿٦﴾﴾ (غبار)ێ بڵاویوەوە، وەکی ئەو

تۆزێ ناساغ و(محزون) بووم (أما الحمد لله) ڕوو لە چاکیمە، خوا چاکی کا، آمین.

ورده ورده‌ی، له تیشکی ناو خانیان ئه‌ی بینن، (ذاتاً) گه‌لێ چیا زۆر پیر بوون، (وه‌قته) به ته‌واوی له‌به‌ر عه‌ردی یه‌کسان بن، خوا ئه‌زانی (ذرّات)ی بۆ کوێ چووه؟ چی لێ هاتوه؟ ئه‌و زورگی (أطراف)ی ولآتی مه، هه‌مووی وان، (حتّی) چیای (سفین)ی له (جهه‌ت)ی (غرب)ی (شقلاوه) دیاره بوویته، زه‌وی، چیای (باواجی) ئێمه‌ش له‌و (جهه‌ت)ی زۆر نوێ بوه، سه‌ری بوویته گۆڕه‌پان، ئه‌وا له (پیرمه‌م)ی (قصر)و (قصور)ی (صیفی)، لێ دروست ئه‌که‌ن، بۆ (ملك)ی وه‌(حواشی) (ملك) داری، به (واسطه)ی دارو (نبات)، (عومر)یان نه‌ختێ درێژ ئه‌بێ ﴿وَكُنتُمْ﴾ (ظاهر) وه‌یه، (خطاب) بێ، بۆ (أمّه‌ت) گه‌رچی (أكثر) ئه‌فه‌رموون: "(عامّ)ه له هه‌موو (أمم)" چ (قیدی)یه (خطاب) بۆمه بێ، (أمم)ی تریش وابن ﴿أَزْوَٰجًا﴾ (أصنافاً) ﴿ثَلَٰثَةً ۝٧﴾ (إجمالاً) (تقسیم) به (إعتبار)ی (أوصاف)ی (متقابله)یه، ئه‌وانه (أصحاب الميمنه)، (أصحاب المشأمه)، (سابقون) ﴿فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ﴾ (خێر)و (برکه‌ت)و (سعاده‌ت) ﴿مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ۝٨﴾ چن؟ خوا ئه‌زانی له (حال)ێ خۆش دان، له (حیات)ی (دنیا)، ئه‌وانی (أصحاب)ی (یمن)ن، (متفائل)ن، (نظر) به (أصحاب)ی (مشأمه)، ئه‌وانی (متشائم)، (عادة) وه‌ك له به‌هه‌شت دابن، وان (متشائم)ی وه‌کی (إبن الرومی) زۆرن، (حیات)یان (إغوا)و (جحیم)ه ﴿وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ﴾ شووم و (نحس) ﴿مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ۝٩﴾ له (نهایه‌ت)ی ناخۆشی دان، (تقدیر) ناکرێ ﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ﴾ (قسم)ی (ثالث) ﴿ٱلسَّٰبِقُونَ ۝١٠﴾ له هه‌موو (أسباب)ی (سعاده‌ت)و (خێرات) (سبق)یان کردیه ﴿أُوْلَٰٓئِكَ﴾ ئه‌وانی (سبّاق)ی (غایات) ﴿ٱلْمُقَرَّبُونَ ۝١١﴾ (نظم)ی (عباره‌ت)یشیان جودایه. ئه‌وه‌ی ته‌ماشای (خێر) بکا، به (نظر) (زه‌مان)ی خۆی و بیکا، ئه‌وه (سابق)ه ئه‌مڕۆ بۆ (مسلمان)آن، نوێژو ڕۆژی، گه‌رچی (أساس)ن، (مولود) کردن —(خصوص) به ناوی

(أوليا)يان– (خێر)ێ نين، (إنسان) پێى ببێ، به (سابق)، (دين) له نوشسته (علم)ى (إسلامى) له (إنقراض)ە، دوشمن (دين)و دەمى (قوى)يە، به (أسباب)ە ئەوەى (مقابله)ى وانى پێ بكرێ، ئەو (خێر)ە، ئەو (سبق)ى تيايه، ئەوەى بۆ (توحيد) تێ كۆشێ، (مؤمن)ە، له (مسابقين)ە، (سَدُّ الذَرايع) له (أسباب)ى (سبق)ە (وكذا إختراع)، ديمان به (إختراع) كوو (سبق)يان كرد، ئێمەش به (إختراع)ى درۆو دەلەسان، چۆن دوا كەوتين ﴿فِي جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ۝١٢﴾ هەرچى (خيال) كەى (داخل)ە ﴿ثُلَّةٞ مِّنَ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝١٣﴾ (جماعەت)ێ زۆر له (صور)ى (أمّەت)، (إبتدا)ى (تشكيل)و (تعالى) ﴿وَقَلِيلٞ مِّنَ ٱلۡأٓخِرِينَ ۝١٤﴾ (قرناً بعد قرن) كەم بوون، باوەڕ ناكەم ئەمڕۆ له رووى زەمين، كەسێ هەبێ (داخل)ى ئەو (زمره)يەبێ، هەمووى كۆنەكاى بەبا دەكا، (نهاية النهايەت) (ذات)ێ وەكى (طنطاوى) به (سليقه)و مەراق (مطالعه)ى (جرائد)و (مجلات)و (رسائل)ى (ئاوروپايى)يان بكا، ئەوەى ئەوان دەيلێن، بيهاوێته (تفسير)و (دەعوەت)ى (مسلّمان)آن بكا، بۆ ئاگاى لێ بوونى، ئەو (علوم)آنەى كه (أجانب) (تدوين)و (إختراع)ى ئەكەن زۆر باشه، (أما) ئەويش (مع الأسف) بەناوى (دين) (تكفير) ئەكرێ. (مجادله)ى (بدعەت)و (سنّەت) واى (عوق) كردن، به جارێ پێى (سبق)ى بەستن (حتّى) واى لێ هاتيه، ئەگەر كەسێ، (قوم)ێ، ئارەزووى (سبق) كەن، ئەبێ له (دين) دەرچێ، ئەوجا شەقاو باوێن، بۆيه (مستشرقين) وا (طعن) له (دين)ى (إسلام) ئەدەن، ئەڵێن: مايەى (جمود)ە، (مانع)ى (ترقّى)يه" ئۆبالێ به ملى ئەوانەى وايان بەسەر هێنا. بەڵێ (لازم) بوو، لەسەرى هەر (قرن)ێ (مجدّد)ێ، (مجدد) (نظر) به (أحوال)و (ظروف)و (حال)، (وملاحظه)ى (إستقبال)، وەهەم (قيامەت)، بۆ (دوام)ى (عزّ)و (إقبال)ى (أمّەت). (مسلّمان) كه (دنيا)ى بوو، (قيامەت)ى ئەبێ، (الدنيا مزرعة الآخرة) (دين)ى (إسلام) به (زلّەت)و (مسكنەت) نازێه (لله العزّة ولرسوله وللمؤمنين) (خَير أمة أُخرِجَت للناس) چۆن ئەبێته، ژێر چەپەلۆك؟! (مجددى)

تەنها بە مەلایەتی نابێ، (قدرەت)و (قوّەت)و (ورع)و (تقوی)ی گەرەکە، وەکی (عمری بن عبد العزین)، (حضرەتی شافعی) (ملا) بوو، تەواو (لکن) ئەم (قدرەت)ەی نەبوو، (اَلقُوَّة، اَلقُوَّة) (قوّەت)ی (مادّی)و (معنوی) رێك کەوێ، خۆیەتی، بەڵێ (أولو العزم)ی وەکی (هتلر)و (موسولینی) (لازم)ە، (أما) (أمّەت) وەکی (ألمانی)و (أیطالیا)یی نین، زۆر (متفرق)ن، گرد کردنەوەیان زۆر (مشکل)ە، (خصوص) تا ئەو (نوع)ە (شێخ)و (ملا)یانە مابن، (محاڵ)ە ﴿عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾﴾ لە (جنّات النعیم)دا، تەخت و قەنەفەو ئاورەنگی خوسرەوانی، وەکی پارچەیی دیبا، تەندریایی، (منقوش)و (منتظم)، باوەڕ ناکەم، لە زەمانی (رسالەت پەناە) تەخت و کورسی، ناو هوندرایەوەو تەندریایی بە حەیزەران، باشێدی بوویێ، ئەمە تازەیە، (سبحان اللّه) لە (قاموس) بنۆڕە (وَضَنَ) ﴿مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا﴾ لەسەر تەختان ﴿مُتَقَـٰبِلِينَ ﴿١٦﴾﴾ ئەمبەر و ئەوبەر، بەرابەر یەك، لەسەر (أرائك) بە (کمال)ی (إستراحەت) دادەنیشن، پاڵ دەدەنەوە، (تجملات)ی ئێستا پەیابوە، ئەڵێی لەسەر وێنەی بەهەشتی دروست کراون ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾﴾ لەسەر (حاڵ)ی خۆ ئەمێنن، ئەو (خزمەت)ە، بە (کمال)ی (سرور)و (مباهات) (تلقّی) ئەکەن، بەسەریان دادەگەڕێن ﴿بِأَكْوَابٍ﴾ پیاڵە، بادەی هەر (شرب)ێ، ئارەزووکەن ﴿وَأَبَارِيقَ﴾ مەسینە، بۆ گوڵاو بە خۆداکردن، دەست وڕوو شوشتن، بەس بۆ (التذاذ) ﴿وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾﴾ (عیون)ی (جاریە) ﴿لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا﴾ سەریان نایەشی ﴿وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾﴾ سەرخۆش نابن ﴿وَفَـٰكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾﴾ هەمووی (مختارە)، (ممکن)ە، زێدە (ممتاز)ی هەبێ، وە(عجایب)ە، (إنسان) (مطلقاً) لە میوە دەست گێڕی دەکا، (ولو) هەمووی (میوەی) نایاب بێ، (بعض)ەکی لە (بعض)ەکی جوانتر دێتە بەر (نظر) ﴿وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا

يَشۡتَهُونَ ﴿٢١﴾ (ممکن)و ئەوانە لە (مجلس)ی (إنس)، (ولدان)آن لە (خدمەت)یانا، بگێرن، وەکی (قالدرقۆی) (دنیا) (خلاصه)، (جنان)ی (وسیع)، (عومر)یّ بیّ (نهایەت)، (نعَم)یّ زۆر، بە گەلیّ (نوع)آن، ئەخوریّ و ئەخورێتەوە، (ممکن)ە بلّێن: "(جنابی حق) کوو (خمر)و (لَبَن)و (عَسَل) بە (طَرز)یّ (غیر)ی (طرز)ی (دنیا) (خلق) ئەکا، گۆشتیش بەو جۆرە، وەکی دونبەلان و کوارگی عەردی، لە گۆشتی (لذیذ) ترن، (خلق) کا" با(طیر)و تواری بەهەشت نە کوژینەوە ﴿وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾﴾ هەریەکە شی خۆی، چاو جوان ﴿كَأَمۡثَٰلِ ٱللُّؤۡلُوِ ٱلۡمَكۡنُونِ ﴿٢٣﴾﴾ دلرژێن لە (لۆلۆ)ی (صاف)و (محفوظ) ﴿جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٢٤﴾﴾ دیارە (لا أبالی) نیە، (جزا)ی (عمل)ە، لە (عالم)ی (تشریعی) خوا وای داناوە، (مقام)ی (قهر)و (غلبە)و (لا أُبالی)و (لا يُسأل)، (مقام)یّ ترە. (ایمان)ی بیّ (عمل) وەکی دارێکی بیّ بەرە ﴿لَا يَسۡمَعُونَ فِيهَا﴾ (سابقون) ئەمە (داخل)ی (جزا) نیە، (حسن)ی (أدب)ە لە (جنان) ﴿لَغۡوٗا﴾ (لغو الیمین، لغو الحدیث) قسەی بیّ هوودە، بیّ (معنا)، پڕو پووچ ﴿وَلَا تَأۡثِيمًا ﴿٢٥﴾﴾ (کلام)ی (قبیح)، کە بی لێی، بلّێن: "خراپت ووت" نە بە (مبالغه) لە (تعظیم)و نە بە (تحقیر)، (أجَلّکم الله) کوردیّ هات، سۆزم یابانە، بیر (عەرەب) گێتی، ئاوا ﴿إِلَّا قِيلٗا﴾ (قولاً) ﴿سَلَٰمٗا سَلَٰمٗا ﴿٢٦﴾﴾ (أنه) ئەمە (لغو)ە، (سَلامٌ عَلَيكم طِبتُم فأدخلوها خالدین) بەجێیە، (أول)ی (سلام قولاً من ربٍّ رحیم) (فوق الکل)ە، (باقی) (سلاماً سلاماً) (نوع)ە (إطناب)ێکە. ئایا ئەوانەی بە (غلّ)ە وەڕی خوو ئەگرن، دیارە (داخل)ی ئەو (قسم)ە نین، ئەبیّ کوردەکان وعەرەبەکان و هەولێری، کوو قسان بکەن لە بەهەشتیّ؟ (بلا معنا)یەکی، (عەیب) نەبیّ، هەرامە، هین، گوێت لیّ بیّ، تیّگەیشتی؟ (سیشمە، فهمت؟ گول: أنت)، ئیشتە بە توو بلّێمەوە شت! واچاکە (إنسان) فێری قسان ببیّ، دیارە بەهەشت (لغو

الکلام)ی تیا نیە ﴿وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡيَمِينِ﴾ (قوەت)ی راست لەلای راست دانان (علامەت)ی راستیە، ئەو (ذوات)ی شوێن (رعایەت) ئەکەن، (قدر) شوناسن هەر کەسە لە شوێنی (مناسب)ی (حال)ی خۆی دادەنێن ﴿مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡيَمِينِ ٢٧﴾ بڵێین: "چی؟" جای (تعجّب)ن، (محیّر)ن، (رفیع القدر)ن، بوڵوند (منزلەت)ن ﴿فِي سِدۡرٖ مَّخۡضُودٖ ٢٨﴾ بێ درک، کەم وایە لە (دنیا) داری میوە، خۆش درکی نەبێ: (پرتقاڵ، لیمۆ)، (سائر)ی (أنواع)ی هەرمێ و هەنار. (طبیعی) لە (جنّەت) ئەو (شۆکە)یەش نامێنێ. دراو درەختەتی بە (شوکەت)و بە (زینەت)و بەبەرو بێ (أذیّەت)ە ﴿وَطَلۡحٖ مَّنضُودٖ ٢٩﴾ داری بەری گەورە گەورە، (ثمر) چین چین، بەسەر یەکا هاتوە، بە (مۆز)یش (تفسیر) کرایتەوە ﴿وَظِلّٖ مَّمۡدُودٖ ٣٠﴾ ئی داری زینەت و سایە داری سەروو سەمەن و یاسەمین و عرعر وشمشادو سایە بان و قەڵەم تۆز، سایەی (جنان) کورت نابنەوە، چونکی (تابع)ی (حرکە)ی (منوّر)ی نین، وەکی ڕۆژ بخولێتەوەو بوڵندو نەوی بێ، سێبەری پێ بگۆڕێ، (أما علی کل حال) ئەبێ (ضیا)ی تیا هەبێ ﴿وَمَآءٖ مَّسۡكُوبٖ ٣١﴾ (قابل)ە (شلاّل)ە بێ (ممکن)ە لە (جنان) (مواقع)ی هەبێ، وەکی شاخی (دنیا)، با لە یاقوت و زوبورجود و مەرجان بن بنەوەی (حوض)ی (بلّور)ی، (أطراف)ی (صرح) (مُمَرَّد) لە (قواریر)، لە بلندیەوە، وەکی سوولی (چنارۆکی) ئێمە، وەکی ئاوی (خانە)ی وەکی سەرچاوەی (زێوە)ی (بێتواتە)ی، (سولاف)ی (عمادیە)، ئاوی (صاف)و (برّاق) هەڵڕژێتە خوارێ، (حقاً) (زینەت)و (شوکەت)و (نشأە)ی هەیە، جارجار بی چیتێ، خوا (نصیب)مانی کا، لێی دانیشین، بە (کمال)ی (سرور)، لەگەڵ یاران چایەی ئەرغەوانی ڕەنگی تیا (عافێت)کەین،، خوایە چۆن چایی (ممتان)ت پێ (کرم) کردینە لە (دنیا)، (سوول)ی پاشای (چنارۆک)ی، (نظر) بە (جنان)یش جێی وا (ممتان)مان لەو وێنەیە پێ (إحسان) کەی، کە (جنّەت) ئاوی کوفارەی

هەبێ، ئەبێ (شلاّله)شی ببی، (ممکن)ە (مفسرین)ەکان بە دڵیان دا نەهاتبێ ﴿وَفَٰكِهَةٖ كَثِيرَةٖ ٣٢﴾ بە (أنواع)و (أجناس) ﴿لَّا مَقۡطُوعَةٖ وَلَا مَمۡنُوعَةٖ ٣٣﴾ نابڕێ، (دائم) هەیە، کەسێ لێی (منع) ناکرێ، وەك باغاتی (دنیا) نیە، ئەگەر بەیەك دەست نەچنرێ، تێك چێ و خراپ بێ، میوەی زوو ببڕێ ﴿وَفُرُشٖ مَّرۡفُوعَةٍ ٣٤﴾ (أنه) (فرش)ی (خلوەت)، (رفیع)، کەس دەستی ناگاتێ، وە(صاحب)یان ئەوەندە (مستور)ن، نابیندرێن، مەگەر لە (فرش) (فهم) کرێن ﴿إِنَّآ أَنشَأۡنَٰهُنَّ﴾ خوا بە (صانعی) خۆی ئەفەرموێ: "ئێمە ئەوانەمان، (أنشا) کردیە" ﴿إِنشَآءٗ ٣٥﴾ لە (حسن)دا، بێ (شبیه)و (نظیر)ن، (تعریف)و (توصیف) ناکرێن، لە (آثار) وادەرئەکەوێ، ئەمانە ژنی (دنیا)ن، لە (جنان) (نشأت)ی تریان هەیە (حقّاً) ئەگەر ئێمە بێ (وفا) نەبین، (أولاً) چاومان لە (حرم)آنی خۆمان بێ، بە (حوری)یان نەگۆڕینەوە، ئەمرۆ لەگەڵ یەك ئەژین، (حوری) (مرحبا)مان لێ ناکەن، سبەی ببنە هەوێیان، وەبۆیان (ترك) کرێن، نابێ، ئەبێ (أعز) بن ﴿فَجَعَلۡنَٰهُنَّ أَبۡكَارًا ٣٦﴾ کچ و دۆست نازن ﴿عُرُبًا﴾ خۆ خۆشەویست کردن، بەغەنجەو (دلال)و گوفتاری ئابدار، بە لێوی شەکەر بار دڵی مێردیان ئەفرێنن (أخلاق)یان ئەگۆڕێ، (أکثر)ی ژنی (دنیا) دورشت خوون قسەیان ڕەقن، دڵ لێیان هەڵدەنگوێ، (إنسان) پێی گرژ ئەبێ، ئەم دژ خوویە —(طبیعی)— لە بەهەشت نامێنێ، بە (أحسن)و (ألین) ئەگۆڕێ ﴿أَتۡرَابٗا ٣٧﴾ هەم (عومر) هەمووی ئەڵێی کچی چواردە ساڵین، دیارە تا (تقارب)ی (خلق) نەبێ، (تقارب)ی (خُلق) نابێ، (بشر) بۆیە ڕێك ناکەون (مزاج)یان، (أعمال)و (مشارب)یان لێك دوورن هەرچەند (رسل)و (رجال)ی (إصلاح) تێ کۆشن، (بشر) ڕێك ناکەون، (خصوص) پاش (تباین)ی (دین)ی و (سیاسی)و (تمکّن)ی (تباغض)و (تحاسد)، گەر خوا ئارەزووکا بە (أحوالات)ی (تکوینیه) لێکیان نێزیك کا، بە (أحوالات)ی (إداره)و (تعیّش) پێك دێن ئەو

هەموو نازو (نعمەت)ە ﴿لِّأَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ٣٨﴾ چەند فەرموودەیان هەیە، بۆ (متعلّق)ی (لام) ﴿ثُلَّةٞ مِّنَ ٱلۡأَوَّلِينَ ٣٩ وَثُلَّةٞ مِّنَ ٱلۡأٓخِرِينَ ٤٠﴾ ئی ئەو (أمّەت)ە، ئی (أمّەت)ەکانی تریش، ئەگەر (دوام)یان بووبێ، وابزانم ئەو (کلام)ە، (إشارە)یە، بۆ (علّەت)ی (مکافات)یان، (غایەتی) وەکی (سابقین)آن (صریح) نیە، دیارە ئەم دوو (ثلّة) (داخل)ی (سابقین)آن نین، (بعض)ێ (روایات) هەن، (عبارەت)ی (قرآنی) (ردّ)ی ئەکا ﴿وَأَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ٤١﴾ مەپرسە، هەرچی (مسلّمان)ە، بە (حالّ)یان نەبێ ﴿فِي سَمُومٖ﴾ بای زەهر ئالوود ﴿وَحَمِيمٖ ٤٢﴾ ئاوی گەرم، دەروون ئەکوڵێنێ، پێستی هەڵ ئەدا ﴿وَظِلّٖ مِّن يَحۡمُومٖ ٤٣﴾ دووکەڵی رەش، وەکی دووکەڵی پاپۆڕی، ئومێدە (پاریسی)و (لۆندەرەیی) هەموو بکەونە ژێر ئەم سێبەرە، کوو لە (دنیا)یە دووکەڵی فابریقە (دەور)یان ئەدا لە (قیامەت)یش ئەوها ﴿لَّا بَارِدٖ وَلَا كَرِيمٍ ٤٤﴾ نە سارد، نە (نافع)و خۆش لە (دنیا)یە (مدافعە)ی ئەکەن، جێی فێنکیان هەیە، لەوێ نابێ، لە (بعض)ە (إنکلین)آنم ئەپرسی: ئێرە خۆشترە، یا(لۆندەرە)؟ ئەیان ووت: ئێرە، ئێرە هوای (صاف)ی هەیە، (نور)ی (شمس)ی بە (دوام) لێ ئەدا." بەڵێ (مدنیّەت)و بێ (دینی)، جێی وەکی (لۆندەرە)ی کرد، بە (جهنّم) بێ (نور)ی (شمس)و بێ (هوا) ﴿إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَبۡلَ ذَٰلِكَ﴾ لە (دنیا) ﴿مُتۡرَفِينَ ٤٥﴾ (نفس) بەرەڵا، ئەوەی هەوەسیان بایە، ئەیان کرد، (مانع)و (رادع)و (قارع)و (زاجر)ین نەبوو، (قیلَ مُستَکبِر) لە (قبولّ)ی (حق)، (قیلَ مُتَنَعِّم) هەمووی ڕاستە، دوای هەوا ئەکەون، (دەعیە)یان نایەنێ، (نفس)یان (قبولّ)ی (حق) ناکا، بە (تحدید)ی (دین)و (شرع) (راضی) نین، ئەمە (حرام)ە ئەمە (مالّ)ی (یتیم)ە؟ گوێی نادەنێ، (أصحاب)ی (شمال) –(ولو) (فقرا)شیان تیابێ– هەر گوناهێ بیکا، لای زۆر (لذیذ)ە

(عیش)ی بێ (غم)و (کدر)ە، (نظر) بە (مؤمن)، (حتّی) ئی دەوڵەمەندی کە لە (نعمەت) دایە، (مؤمن) حەقیقەت ئەگەر زۆریش بە (دەوڵەت)و (نعمەت) بی، (لذّەت)ی نیە، مەگەر لە (غفلّەت)، لە (عاقبەت)ی ئەترسێ، لە (أدا)ی (شکر)ی (عاجز)ە ئەترسێ (إستدراج) بێ، لە (حساب) (خوف)ی زۆرە ﴿وَكَانُوا۟ يُصِرُّونَ عَلَى ٱلْحِنثِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾﴾ گوناهی گەورە گەورە، لە (تفسیر)ی (إبن جریر) (تفسیر) کراوەتەوە بە (شرك) وە(سیّد) لە (تاج)ی (سبُکی) (نقل) ئەکا: (سؤال)ی لە بابی (تقی الدین سبکی) ئەکا، لە (معنی)ی (حنث)، ئەفەرموێ: سوێند لەسەر (إنکاری) (بعث)، (کأنه) (تمهید)ە بۆ ﴿وَكَانُوا۟ يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا﴾ کەوڵ و پێستمان ڕزی، بوە خۆڵ ﴿وَعِظَـٰمًا﴾ هێسکمان ما، بووینە هێسکی رووت، ئەویش ئەڕزێ ﴿أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾﴾ زیندی ئەکرێینەوە ئەوانە هەرچەند (إنکاری بعث) ئەکەن، (ولو) (هیکل)ی (بشری) بمێنێ، وەکی (هیکل)ی (فراعنه)، (أمّا) (إشاره)ی بۆ (تقویه)ی (إنکار) (أنه) (دلیل) ئێنن، لەسەر (إستحاله)ی ﴿أَوَءَابَآؤُنَا ٱلْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾﴾ ئەوانیش زیندی ئەکرێنەوە، چۆن؟ هێسکیشیان نەماوە، لەگەڵ (هوا)و ئاوو عارد تێکەڵاو بووین، (فرق) ناکرێن، بەڵێ بۆ ئێمە (فرق) ناکرێ، (أما علم)ی (نافذ)و (محیط) (تعریف)ی ئەکا، (أستاد)ی (أعظم)ی (کیمیا) خڕیان ئەکاتەوە. نەختێ قسەیان لە (عطف)ی ئەو (کلام)ە کردیە ﴿قُلْ إِنَّ ٱلْأَوَّلِينَ﴾ (مِنْ لَدُنْ آدم) ﴿وَٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿٤٩﴾﴾ (إلی إنقراض العالم) ﴿لَمَجْمُوعُونَ﴾ کۆ ئەکرێنەوە ﴿إِلَىٰ مِيقَـٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾﴾ ڕۆژی (قیامەت) (معلوم) ئەبێ، (أما) (تعیین)ی (یوم)و (وقت)ی بۆ کەس نەکراوە، (غیر)ی خوا کەس نایزانێ ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا ٱلضَّآلُّونَ﴾ ئەی گومڕاهان ﴿ٱلْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾﴾ بە (بعث) ﴿لَـَٔاكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾﴾ تاڵ،

وەکی ژەقنەبوت ﴿فَمَالِـُٔونَ مِنۡهَا ٱلۡبُطُونَ ٥٣﴾ زگتانی لێ پڕ ئەکەن ﴿فَشَٰرِبُونَ عَلَيۡهِ﴾ لەسەر ئەو (طعام)ە ناخۆشە ﴿مِنَ ٱلۡحَمِيمِ ٥٤﴾ شتێ زۆر گەرم ﴿فَشَٰرِبُونَ شُرۡبَ ٱلۡهِيمِ ٥٥﴾ حوشتری تێر ئاو نەبوویی، حوشتر تووشی دەردێ ئەبێ، وەکی (إستشفا)، تێر ئاو نابێ. ئافرەتێ، پیاوێ، (ظاهر) بێ (علّەت) تووشی (بلا)یە بووبوون (علی الدوام) ئاویان ئەخواردەوە، وەهەر تێنی بوون، (حتّی) ئافرەتەکە بۆ (صوم)ی (رمضان) (سؤال)ی لێ کردم، ووتم: "بیشکێنە، وە(فدیە) بدە" (إنسان) (تحیّر)ی ئەکرد، ئەم هەموو ئاوە ئەچوە کێندەرێ؟ چی لێ دەهات؟ وە(بول) کردنیان وەکی خەڵکی بوو ﴿هَٰذَا﴾ ئەوە ﴿نُزُلُهُمۡ يَوۡمَ ٱلدِّينِ ٥٦﴾ (حاضر) بە دەست، بۆ (وەقت)ی دابەزینی میوان، تا (أطعمة)ی تر ئەگاتێ ﴿نَحۡنُ خَلَقۡنَٰكُمۡ﴾ ئەوەی بنۆڕێتە خۆی، شت لە خۆی بزانی (یقین) ئەکا، (خالق)ی وی، (ذات)ێ (علیم)و (قدیر)و (عزیز) و (حکیم)ە، بە (طبیعەت) ناکرێ ﴿فَلَوۡلَا تُصَدِّقُونَ ٥٧﴾ (شریك)ی بۆ پەیا ئەکەن، ئەگەر بڕواییتان بە قسەی خوا کردبا، کە خوا (خالق)ی (سماوات)و (أرض)ە تەنها (عبادەت)ی ویتان ئەکرد ﴿أَفَرَءَيۡتُم مَّا تُمۡنُونَ ٥٨﴾ بنۆڕنە (مادّە)یە کە ئەی هاوینە (أرحام) ﴿ءَأَنتُمۡ تَخۡلُقُونَهُۥٓ﴾ ئەو (منی)یە ﴿أَمۡ نَحۡنُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ٥٩﴾ ئاگاتان لێ هەیە، (تکوّن) ئەکا؟ کو ئەبێ، لە چی ئەبێ؟ (حسّ)ی ناکەن، (شعور)تان پێی نیە، باپیر (ملا عبد الرحمن)م، لە (رسالە)ی (إثبات الواجب) ئەفەرموێ: "لە هەموو کەس نێزیکتر لە (إنسان) داك و بابە، لەوان پەیا ئەبێ (مع أنە) باب، ئاگای لە (تکوّن)ی (مادّە) نیە، (إختیار)ی (شعور)ی (قدرەت)ی (مدخل)ی نیە، (أصلاً)، نە داك لە (علوق)ی (تطوّر)ی (تشکل)ی (ذکورەت)ی (أنوثەت)ی، (علم) و (قدرەت)ی پێ هەیە" (حکیم) ئەڵێ: "منداڵ لە ناو زگی داکی، پێش (نفخ)ی (روح)، لە (تحت)ی (إرادە)ی نفسی داکیەتی"

(حاشا) (نفس)ی داکی ئاگای لێ نیه، ئەگەر له (تحت)ی (إدارە)ی (نفس)ی وی با ئەبا بزانێ چی یه؟ چی (لازم)ە؟ کووی پێ ئەگا؟ چۆنی پێ ئەدا؟ (حقاً) (إنسان) وەکی (معمل)ە، (عمله)ی (فطری) ئیشی تیا ئەکا (معمل) ئاگای لێ نیه ﴿نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ ٱلْمَوْتَ﴾ (إحیا)و (إماته) له (طرف) یەك خودایه، نه (إله)ی (متعدد) هەیه، نه (صرف)ی (عائد)ی (طبیعەت)ە خوا ئەزانێ ئەمرێ ژین ئەوەندە هەلّ ئەگەڕێ، ئەگەر (قابلیّەت) (مادّە) بووبا، مردنی دانەدەنا، کەس (نجات)ی نابێ، وەبە (غلبه)ی کەس نیه، له (رغم)ی ئێمە ئەوەی ئەمە (إحیا)ی ئەکەین، ئەو بێ مرێنێ، ئەو بێ دەسەلاّتیه، بۆ خودای (قدیر) (محال)ە ﴿وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ۝٦٠﴾ (عاجز)و ناتەوان نین ﴿عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ﴾ بگۆڕین، له (طور)ێ بۆ وەی (تحویل) کەین ﴿أَمْثَٰلَكُمْ﴾ له (وهن) بۆ قوّەت، له (حیات)ی (موەقّەت) بۆ (مؤبّد) ﴿وَنُنشِئَكُمْ﴾ سەر له نوێ ﴿فِى مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝٦١﴾ ئەتوانێ له (عنصر)ی خۆتان (إنشا)تان کاتەوە، بە (نوع)ێ (دوام)ی (حیات)تان ببێ، (مراجعه)ی (علم)ی (کیمیا) کەن، ئەزانن چ (تطوّرات) بەسەر (عناصر) دادێ ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُولَىٰ﴾ ئی حالّی (حاضرە) کاری (دنیا)، شتەکی لێ ئەزانن، (مجملاً) له چی (خلق) کران، چیتان بەسەرهات وەبوونە چی؟ ﴿فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ۝٦٢﴾ بۆ (نشأ)ەی (أخری)، با نەتوانن (تحریر)و (تقریر)ی کەن، لەو (نشأت)ە، (قوّە)ی (إدراك)، (مادّە)ی (حیات) لەناو (مادّە)ی (میّته) دانرایه، (إمتزاج)ی نەکردیه، گوێیا (محبوس)ە، (دائماً) خەریکی چوونەدەر، له (نشأت)ی (آخرَت) تێکەلاّو ئەبنو (إمتزاج) ئەکەن (أبداً) له بار یەك نایەنەدەر ﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ۝٦٣﴾ ئەوەی ئەی چێنن، له (حبوبات) له ناوك، عارد ئەکێڵن، قوڵ هەلّ ئەقەنن، تۆی فڕێ ئەدەنێ، ناوکی قەیسی و خۆخ —(مثلاً)— ئەی هاوێنی، نەمامی تێ ئەچەقێنن،

(تمام)، ئەوانە (عائد)ی ئێوەن ﴿ءَأَنتُمۡ تَزۡرَعُونَهُۥٓ﴾ ئەی ڕوێنن، شینی ئەکەن ﴿أَمۡ نَحۡنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾﴾ کەس ناتوانێ بڵێ: ئێمە شینی ئەکەین" (دقّەت) کەن، دانەیی ورد ورد، وەکی تۆ چ دارێکی (عظیم)ی لێ پەیا ئەبێ، چ بەرێ ئەدا! (زێد)ە (علم)مان هەبێ، (تحیّر) ئەکەین، لەو (قوا)ی (عامله) کە تیایەتی، (کُلّ)ی دارەکی، (کُلّ)ی گەڵا گیایەکی، (عادةً) کارخانەیەکە پڕ لە (علم)و (عمله)، (دائم) خەریکن، (نباتات) (أصل)ی ئێمەیە، (عین)ی (قوا)ی (عامله) کە لەوان دایە، لە (حیوانات)یشدا (موجود)ە، (عمل)ی (عمله)ی (حیوان)، بە (قوّه)ی (مدرکه) (إمتیاز)ی هەیە لە مەیانی (حیوانات)، (إنسان) بە (قوّه)ی (عاقلّه) (ممتازه)، لە (قوای) (مدرکه) وەکی (حیوانات)ی (راقیه)یە، (مَعَ کل هذا) (إنسان) بۆ (تربیه)ی (نباتات)و (أشجار)و (حیوان)و خۆیان، (رکن)ێ گەورەیە، بەو (شرط)ە (إنسان) بێ، خەریکی (عمل)ی (نافع) بێ، (فائده)ی (عامّ)ی بۆ (بشر) بێتەڕێ.

لە (بعض)ە (کتب)ی (وعظ) دیومە، (حضرەتی إبراهیم) (مزرعه)ی ئاو ئەدا، (وەقت) نوێژ بە (عبادەت) (مشغول) ئەبوو، خوا لە ڕووی (مباهات) بە (ملائکەت)آنی ئەفەرموو: "بنۆڕەنە (عەبد)ی من خەریکی (حرث)ی (دنیا)و (آخرەت)ە." بەڵێ ئەبێ (مؤمن) وابێ ﴿لَوۡ نَشَآءُ لَجَعَلۡنَٰهُ حُطَٰمٗا﴾ پاش شین بوون، (وەقت)ی پێ گەیین، ئەگەر خوا (إراده) کا، ئەی کا بە کاوو کۆت ئەبێتە پووش، ورد ئەبێ، بێ (خێر)و بێر ﴿فَظَلۡتُمۡ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾﴾ (تَفَكُّه) بە قسان ئەکەن، (مأیوس)ن، لە چەنابازی بەدەر، چیتان پێ ناکرێ، سەیری ناکەی ئەمە چ بوو؟ بۆ چی وای لێ هات؟ ئەگەر ژەنگی لێ نەدابا، دانی نە شکاندبا، ئەمساڵ، خەرمانی گەنمم، ئی فلان زەوی سەد عەلبەی ئەکرد، ئەوجا چی بکەین؟ بۆ نان و تۆو ساوارو بڕووش داندۆك و گەنمە کوتایی و ئالیکی ولاغان و شەرتی جووتیاران و چەند عەلبە سەلەمم لەسەرە، قەردارم، خۆم و منداڵم ڕووتین لێفەی سەر پشتیمان نیە، (تدبیر)ی؟ چەند

(معنا)یەکیان، لە (تفکّە) داوەتەوە لە (تفاسیر)آندا (مذکور)ن ﴿إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾﴾ (مُعَذَّب)و قەرداریین، (شکات)مان لێ ئەکەن، (حکوومەت) حەپسمان ئەکا ﴿بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾﴾ بەجارێ خانە خوشتوورو ڕەنجەڕۆ، (إلهی) دووسێ ساڵە، حاڵی (مسلمان)آن، بە (أکثر)ی لە وڵاتی ئێمە وایە، ژەنگ لە دەغڵی ئەدا، گەرما دانەوێڵە ئەبا، هوڕە میوە ئەکولولێنێ، (شۆکە) لە داران ئەدا، بەری ئەفەوتێ، وەك وردە ڕەژووی لێ دێ، (مع أنّه) (إیمان)مان هەیە، بە (وحدانیەت)ت، بە ڕۆژی (جزا)، (إلهی) (رحم)ێ، لە (کافر)آن (إمتیان)ێ، ﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾﴾ لە (بادیە)آن، (صحرا)و چۆڵ و هۆلان ﴿ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ ٱلْمُزْنِ﴾ لە هەوری ﴿أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾﴾ بەکێ ئەکرێ بەو تەرزە، باران ببارێنێ چیای و شیوە دۆڵان وێکڕا ئاودا؟ ئاودێری دێمەکاران، کەسی بێ کەس و هەژاران (تدابیر)ی (طبیعیە)، (طبیعی) هەمووی لە مەڕ ئەوە، ئاوی کانیانیش بە بارانێ (زیاد) ئەکا، ئەگەر کەم بباری (أکثر)ی وشك ئەبن، ئەگەر نەبارێ، هەمووی ئیشك ئەبێ. لە پیرانم بیستیە، ساڵێ نەباری، زێی کۆیە، وشك بوو، مەگەر (بعض)ە جێیە قووڵێ، گۆمەکەی مابووبێ، وە(إلا) هیشك بوو، چۆڕێ ئاوی پێدا نەدەهات، لە (حمە اغا)ی گەورەم بیست: ئەوێ ساڵێ قالۆچە هەندە زۆر بوو، لەلای زێیە دەهات، بە دەشتێوە وەردەبوو مەڕو بزن ئەیان خواردن، پێی قەڵەو بەشیر ئەبوون، (أما) شیریان مەیلەو سوور ڕەنگ بوو، ﴿لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا﴾ تاڵ و سوێر، (قابل)ی (شرب) نەبێ، (أساساً) ئاو تاڵ و سوێر نیە، بە (إختلاط)ی (موادّ)ی (أجنبی) ئەگۆڕێ، ئەمەش بۆ خوا (سهل)ە، ئەتوانێ لە ناو هەور ئەو (نوع)ە (موادّ)ە تێکەلاوکا ﴿فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾﴾ بۆ نای کەن، (حق) وایە لەسەر ئەو (نعمەت)ە، بێ (منّەت)ە، (دائم) (شکر)ی خوای بەجێ بێنن، (ثنا)ی خوا کەن ﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ ﴿٧١﴾﴾ هەڵی ئەکەن، بە (أنواع)ی (متعدد) ﴿ءَأَنتُمْ

أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ﴾ (أصلی) ﴿أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾﴾ (أساس)ی (موادّ) (ناریّه)، (مُحْرِقه)و (مُحْتَرِقه) به (خلق)ی خوایه، (إنسان)یش به (کلّ)ی (وجه)ێ دروستی ئەکا، وه(تصرّف)ی تێ ئەکا، (حتّی) (قسم)ی زۆر له (بَدَن)ی (إنسان) (موادّ)ی (ناریّه)یه، (إحتراق) ئەکا، تا(حیات) مابێ، ئەسووتێ، که کوژاوه، (حیات) نامێنێ، دار (قسم)ی (أعظم)ی (موادّ)ی (ناریّه)یه ﴿نَحْنُ جَعَلْنَٰهَا تَذْكِرَةً﴾ (تذکره)و (تبصره)یه، بۆ (ناری) (آخرەت)، ئەمڕۆ (علم) به أحوالّی (موادّ)ی (ناریّه) (محصولات) (کیمیاوی)، (موجب)ی (نوع)ه (تذکره)یه تره، کەسێ بزانی، ئاو له دوو ئاگر (مرکّب)ه، (عجبا) (إیمان)ی به (علم)و (قدرەت)و (صانعی) (کبریائی) (زێده) به (قوّەت) نابێ؟ (زێده) (تجبّر) ناکا؟ (زێده) (دەهشەت) نایگرێ؟ ﴿وَمَتَٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾﴾ ئەوانی له چۆلاّنن، یا (محتاج)، چ دەوڵەمەند، چ (فقیر)، (مدار)ی (عیش)ی (دنیا) لەسەر ئاگره، ئەگەر به (میزان) (صرف) کرێ، (لکن مع الأسف) ئەوڕۆ (دول)ی (راقیه)و (أمم)ی (سالفه)، (دار)یان کردیته، مایەی (تدمیر)و (تخریب) ﴿فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾﴾ (سبحانك تبارك أسمك) (إلهی) (حال)م ئەزانی، (حاجەت) ناکا، بیڵێم: (سبحانك ربّی، علمك بحالی، حسبی عن سؤالی) ﴿فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾﴾ سوێند به (مواقع)ی ئەستێران ناخۆم، (مع أنه) شایانه، سوێندی پێ بخورێ ﴿وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ﴾ چۆنه، به چ (وضع)و (هندسه)یه دامەزراون! ﴿عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾﴾ گەورەیه، (دلالەت)ی (ظاهر)و (باهر)ی هەیه، لەسەر (وحدەت)ی (صانع)، ئەو (إنتظام)ه کاری یەك (ناظم)ه (عوامل)ی (مختلفه)ی نیه، ئەگەر ئارەزوو ئەکەی، شتێ له (إنتظام)ی (نجوم)و (بدائع)ی (صنع)یان بزانی، (مراجعه)ی (علما)ی (هیئەت)ی (جدید) که چ (إکتشافات)ێکیان کردیه؟ چ (أسرار)ی (غریب)و (عجیب)و (محیّر العقول)یان دەرخستیه! (سبحان الله) تا (دقائق)ی (کون)و (مکان) زێده دەر

ئەکەوی، ڕێی (شرك) زێدە ئەبەستریّ، (علما)ی (هیئەت) وایان (حقیقەت)ی (نجوم)ی دەرخست، کەس (توهّم)ی (تأثیر)و (تدبیر)و (ربوبیّەت)و (ألوهیەت)یان ناکا، (طنطاوی) خوا دوامی دا، لە (تفسیر)ی خۆی زۆر (مباحث)ی (نافع)ی (دائر) بە (أحوال)ی (نجوم)و (شموس)و (أقمار) (درج) کردیە. (جنابی حق) (أنە) سوێند بە (مواقع)ی ئەستێران ئەخوا، لەسەرچی؟ ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا ٱلضَّآلُّونَ﴾ (معروف)ە، لە (کرم)و (وجود)و (إحسان)و (بذل)ا، لە بەخشینە وەبێ (شك) (قرآنی کریم)، (منشأ)ی (خیرات)ە، (کلّ)ی (آیەت)ی بۆ (سعادەت)ی (بشر)، هەزار (یاقوت)و (زوبەرجەد)و (أحجار)ی (کریمە) دێنیّ، (مواقع)ی (نجوم)ی چ (حسب النزول) چ (حسب التدوین)، لە (مواقع)ی (نجوم)، (مربوط)و (منتظم) ترە، (أنە) (قوّەت)ی (تجاذب)یان لەناودایە بۆ یەکیان ئەبا، (میل)ی (شدید)یان پێ ئەکا ﴿فِي كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾﴾ (قبل النزول) (مثلاً) (لوح المحفوظ) (قرآن)ی تیا، (مصون)ە، وەکی (درّ)ی شاهواز (شیاطین)و جنۆکەی ناگەنیّ ﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾﴾ (أرواح)ی (مقدّسە) پاك وخاوێن و بێ (حیلە)و (غلّ)و (غش) (بأيدي سَفَرَةٍ كرامٍ بَرَرَة) بۆ (صاحب)ی (رسالەت) دێ، (شیطان) چ (حدّ)ی هەیە، (حرف)ەکی باوێتە ناو. هەرچەند (شیاطین الإنس) بخوازن، شتەکی باوێنە ناو، (اما) (أصالەت)و (کرامەت) و (جزالەت)و (طهارەت)ی خۆی (قبول)ی ناکا، وەکی خەڕمۆرە لە مەیانی (درّ)و (یاقوت)و شەوچراغ ناشیرین و نارێك، بۆ (اهل)ی (ذوق)و (نظر) دەرئەکەویّ. (أما) (حمل)ی (کتاب) لەسەر (مصحف)، (طهارەت) لەسەر دەست نوێژ، (یعنی) ئەوەی دەست نوێژی نەبێ دەست نەداتە (حقیقە) (حمل)یّ نا بە (موقع)ە، ئەگەر بینۆڕیبا (مواقع النجوم) ئەو (حمل)ەی نەدەکرد، (لکن مع الاسف) (أوائل) ناتۆڕنە (موقع)ی (نجوم)ی (قرآن). (مسئلە)ی دەست نەدانی —بێ دەست نوێژ— بۆ (مصحف) با لە (حدیث) وەرگیریّ، یا خود بە (مناسبە) لە (آیەت) وەرگیریّ، (لکن طهارەت)ی (قلبی)

له (حق قران) گەرنەبێ، (طهارەت)ی (حسّی)و دەست و لاقان چ نیه، دەست نوێژ ئەشوا، وەکی (حاجی جلیل اغای حویزی زادە) (علی ملأ الناس) بە درۆ سوێندی پێ ئەخوا! ئەم دەست نوێژە چیە؟ چەندێ لەمەو پێش، کورد سوێندیان بە (قرآن) کەم ئەخوارد بە درۆ هیچ، وەئەیان گوت: "بەو (قرآن)ەی مێردی ئازای لێ ئەگەرێتەوە" (أما) لە بەروەی نەبوو، کە (قرآن) ﴿تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝٨٠﴾ە، دیبویان گەلێ کەس بە سوێند خواردن، گرفتاری (بلا)ی بووبوون، بۆیە ئەترسان (أما) ئەمڕۆ ئەم ترسە نەماوە، (مع أنه) (أثر) ی دیارە، هەزار سوێندی بە درۆ، بە (قرآن)و خواو (صفات)ی ئەخوا، بەسەری (آغا)ی، بەسەری (شێخ)ی سوێندی ناخوا ﴿أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ﴾ ئەو (کلام)ی تازە (یعنی) (قرآن کریم) ﴿أَنتُم مُّدْهِنُونَ ۝٨١﴾ (تهاون)ی پێ ئەکەن، (حق) وایە زۆر (إعتنا)ی پێ بکەن، (إیمان)ی پێ بێنن، بە (آداب)ی (متأدّب) بن، پێی ببنە (إنسان)، لە مەیانی (نجوم)ی (أمم) (موقع)ەکتان هەبێ ﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ﴾ (رزق)ی (حیات)ی (معنوی)، (روحی) ﴿أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ۝٨٢﴾ (بالقرآن وما فیه) ئەڵێن: "(کلام)ی خوای نیە، (إختلاق)ە، (أساطیر)ە" دوو (فرقە)ی (مخاصم)، یاخود لە یاری، ئەگەر کەسێ، ئیشی وابکا، (فرقە)ی خۆی ژێر کەوت، ئی (مقابل) سەرکەوی، ئەڵێن: ئەوە چەوریەیە، چەوری ئەکات" (واقعاً) ئەوانەی (تکذیب)ی (قرآن) ئەکەن، (مراد)یان ئەمەیە، (أمم)ی (أطراف) بە جارێ (إستیلا)یان کەن، بیانەکەنە (لقمە)یە چەورو بیان خۆن.

(مفسّر)ێ تەماشای (موقع)ێ (آیەت) بکا، (حمل)ی (آیەت) ناکاتە سەر (مُطِرنا بِنَوءِ کَذا)، با بەبەر (تکذیب)یشیان بکەوێ، (أنّه) خوا باران نابارێنێ، لە پێشەوە باسی باران باراندن کرا؟ هەرچەند بلێن: (أکثر) وا ئەفەرموون" وە(سبب)ی (نزول)ی بۆ (بیان) کەن، (لکن) (سیاق)و (سباق) لێ ناگەرێ، وەرێی (سبب)ی (نزول) —کە (نزول)ی بارانە— (جمع)ێ پێی (کافر) ئەبن،

ئەڵێن: بەپێرو (مثل)آن بۆمان باریوە" نادا (سیّدی آلووسی) بۆ (تصحیح)ی زۆر (سعی) ئەکا، (فأختَر لِنَفسكَ ما يَحْلو)، من (نظر) ئەکەمە (مواقع)ی (نجوم)ی (قرآن)، وەکی (مفتی) (دیاری) (روم)، (صاحب)ی (إرشادی عەقلّی سلیم) ﴿فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ﴾ (روح) ﴿ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾﴾ لەسەرە مەرگ، کە (رووح) ئەگاتە گەروو، ئەمەندەی نامێنێ، دەرچێ، دیارە وەکی (أکثر)ی (أهل)ی (علم) ئەفەرموون، (روح) شتێکە (داخل)ی (بَدَن)، (أما) (جوهر)ی (مجرّد)و (مقدّس) لە (جهەت)و (مکان)، گەرچی (أرسطو)و (جمع)ێ لە (علما)ی (أمّەت) وەکی (شێخ)ی (أبن سینا)و (غزالی)و (طوسی)و (کبار)ی (صوفیّە)، (قول)یان پێ کردیە، (لکن) (قول)ێ (واهی)یە، (موجود)ی (حقیقی) لە (عالم)دا، (موقع)ەکی نەبێ، بێ (وضع)و (تحیّز) بێ، (غیر)ی خوا کە (واجب الوجود)ە نیە وە(محال)ە، (ممکن الوجود)ی (لا فی حیّز ومکان) (مستحیل)ە، (ولاشك)ە ئەوانەی (مُخاطب)ن بەو (آیەت)ە، (خبر)یان لە (جوهر)ی (مجرّد) نەبوە.

﴿وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾﴾ ئەوانەی (دەورە)ی لێ ئەدەن، ئەی بینن، دەزانن، بە (قرائن) لە چ (حال)ێ ناخۆش دان ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ﴾ لە (مُحْتَضر)ی ﴿مِنكُمْ﴾ (قرب)ی (جسمانی) بێ (إدراك) (إعتبار)ی پێ نیە بە (قرب) (حساب) نیە، ئەوەی ئاگاداری (سر)و (علن)ە، ئەوە بە (حق) (قریب)ە، (ذاتاً) (أللهُ یَتَوفّی الأنفسَ حینَ مَوْتِها) لەم (کلام)ە (أقربیّەت) بە (إعتبار)ێ (رسل)، (یعنی ملك) (حقیقة) غیرە (مفهوم)ە ﴿وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾﴾ (إدراك)ی ئەمە ناکەن، کە خوا (أقرب)ە، لە (شؤون)ی (إلهی) (غافل)ن، (قوم)ێ (جاهل)ن ﴿فَلَوْلَآ﴾ (تأکید)ە بۆ (لَوْلا)ی (أولی) ﴿إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾﴾ (مربوب) نین، لە ژێر (إدارە)و ((سیاسەت)و (تدبیر)ی کەس نین، وەکی (زمخشری) ئەفەرموێ، یاخود ئەگەر (جزا) نادرێن، زیندی نابنەوە،

بۆ (حساب)و (کتاب) ﴿تَرْجِعُونَهَآ﴾ (روح)ەکە بۆ ناگێڕنەوە ﴿إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾﴾ لە (تکذیب)ی (قرآن)، (إنکار)ی خوا، (إنکار)ی (بعث). هەفتەیە زێتر، ڕاوەستام، تەماشای (تفسیر)ەکانم ئەکرد: (کشّاف)، (تفسیری کبیر)، (إبن جریر)، (إبن کثیر)، (نەیسابوری)، (إرشاد العقل السلیم)، (روح المعانی)، (حاشیەی شێخ زادە)، نەمدەزانی ئەم (ملازمە) چۆن ئەبێ؟ ئەگەر کەسێ، (إنکار)ی خوا، یا(بعث) کا، بۆ ئەبێ نەتوانێ، لە هەنگامی مردن (روح) بگێڕێتەوە (بدن)ی (صاحب)ی، نە (فلاسفە) نە (طبیعیّون) نە (أطبّاء) ئەو (إدّعا)یە ناکەن، وە بە (إلتزام)یش ناچێتەوە سەریان، تا (إلزام)یان دەین (حتّی) (طبیب) ئەزانێ (علاج)ی (بعض)ێ (أمراض) (قابل) نیە، ئەڵێ: پاش دوو (سعات) –(مثلاً)– تەواو ئەبێ، (إعادە)ی (قوّەت)و (حیات)ی لای بە (محال)ە" (کفّار)ی (قریش)، (قوم)ی (جاهل) چ ئاگایان لە (قول)ی (فلاسفە)و (أطبّا)و (طبیعیَون) هەیە؟ (مع هذا) ئەوان (إنکار)ی خوای ناکەن، بە (نظر)ی (ظاهری)، کە ئەیلێنێ، (سطحیّاً) ئەڵێن: "هێسکی رزی چۆن زیندی ئەکرێتەوە؟" وەهەم ئەگەر کەسێ لەوان بڵێ: "ئەگەر مردن و ژین بە دەست خوایە، خوا ئەتوانێ مردیان زیندی کاتەوە، با لەو (وەقت)ە (روح)ی ئەو (بشر)ە بگەڕێتەوە، (جواب)مان چیە؟" (الجواب): هەرچەند (طبیعیَون) (إنکار)ی (روح) ئەکەن، ئەڵێن: (حیات)لە (إمتزاج)ی (عناصر) پەیا ئەبێ، کە (مزاج) بە (فساد) چوو، (حیات) نامینێ، وە(عود)ی ناکا" (لکن) (حکما)ی (إلهیّون) وەکی: (سقراط)، (أفلاطون)، (ارسطو)، (فارابی)، (إبن سینا)، بە (دلائل)ی (قویّە)ێ (ردّ)ی ئەم (قول)ەیان کردیە، (واقعاً) (عەقل)ێ قبوڵی ناکا، ئەو (حیات)ە ئەو (سرّە) (مکنونە) بەو (آثاری) کە هەیتی، (مجرّد) لە (إمتزاج)ی (عناصر) بێ، (لا شك) (مبدأ)ێ (جوهر)ی پێ ئەوێ،(روح) لە (نظر) (سقراط)و (أفلاطون) وەکی (أکثر)ی (علما)ی (إسلام)، لایان وەیە، (جوهر)ێ (لطیف)ە، (داخل)ی (بدن)ە، (قبل البدن) بوە، وە(بعد الفراق) ئەمێنێ،

ئەوەی (عاقل)و (بالغ) بوویێ، (مکافات)و (مجازات)ی (معنوی) ئەبینیێ، (أما) (إعادەی) (هیکل)ی (إنسان) لای وانیە، (لکن ملیّون) لایان هەیە. لە گەلیّ (موقع) (قرآن) ئەفەرمویێ: "ئەوەی ئێستا لەو (عناصر)ی (مختلفه) (إنسان)ی دروست کرد، ئەتوانێ لەو (عناصر)ە (إعادە)ی (هیکل)ی بکاتەوە، (روح)ی بهاوێتەوە بەر" (إنکار)ی دوو (إنکار)ە: (إنکار)ی (لسانی) –بێ (سند)و (ثبت)– ئەمە هیچ نیە، (إنکار)ی (عن دلیل وبرهان) وەئەگەر (علوم)ی (عملی) بێ، بە (تجربە)، کەوابێ ئەوانە (إنکار)ی (ما في القرآن) ئەکەن، یەکێ لە (مسائل)ی (علمیه) (بحث)ی (إماتە)و (إحیا)یە، ئەگەر لە خوایەوە نیە، (نسبەت)ی بۆ هەرچی بدەن، ئەبێ بە (تجربە)یە (عمل)ی (إثبات)ی کەن، وە(معکوساً) ئەبێ (إظهار) کرێ، (مادام) ئێمە ئەڵێین: (إماتە) لە (طرف) خوایە، ئەوەی (إنکار)ی ئەکا، ئەبێ (بالمقابلە) نەیەڵێ (روح) بڕوا، بی گێڕێتەوە (کأنه) ئەمە (نوع)ێکە، لە (برهان التمانع). ئەوەی لە (إعتقادیات) (تابع)ی (هوا)ی (نفس) نەبێ، دەبێ، بە (حجّە)و (عمل) (مُعْتَقَد)ی خۆی (إثبات) کا، وە (إلاّ إنسان) هەرچی، هەوەسی لێ بێ، ئەیڵێ، تووخوا ئەگەر (میل)یّ (سفیهان)ە نەبێ، (إنسان) ئەبێ چ (إعتقاد) بە گاجووت، یا بە هیکلی بەردی تاشراو بکا، بە چ (وجە) (سجدە)ی بۆ ئەبا؟ کەسێ لە (إنکار)و (تکذیب)ی (صادق) بیَ، (لازم)ە، (تشبّث) بە (دلیل)و (برهان)و (حجّەت) بکا، وە(إلاّ) دەرئەکەوێ، لە (تکذیب)آ، (کاذب)ە، ﴿فَأَمَّآ إِن كَانَ﴾ ئەوەی (وفات) ئەکا، (روح)ی لە گەرووی دەرئەچێ، (إنتقال)و (عود)ی (علی المبدأ) جوانە، بێ (تکلّف)ە، (حقاً) (نظم)یّ زۆر (غریب)ە ﴿مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾﴾ لە (سابقین)آنە، (سابق)ی (إلى الخیرات) بێ ﴿فَرَوْحٌ﴾ (راحەت) ﴿وَرَيْحَانٌ﴾ (رزق)، (عصف) نیە، کاوو پووش و پەلاش بۆ چیە؟ چی ئەکا، لە (جنّەت)؟ ﴿وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾ (کما سبق) ﴿وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾﴾ (قوّەت)و

(خێر)و (برکەت) ﴿فَسَلَٰمٞ لَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ٩١﴾ چەند (وجوه)یان بۆ ئەو (لَكَ) فەرمووە: (حُسن)و (لطیف)ی لای (سیّدی آلووسی)، (وجه)ی (ثالث)ە، کە (فخر الدین والدنیا) (إمامی رازی) فەرموویەتی: ئەو (جملە) (إفادە)ی (عظمەت)ی، (حال)یان ئەدا، لە (عبارات)ی (قوم) (واقع) ئەبێ، (ناهیك بە)، (حَسبُكَ أنه فلانٌ)، (إشارە)یە بۆ ئەوە (ممدح)ێکە، (فَوقَ حدّ الفَضل)." ﴿وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ٩٢﴾ (يَجعَلونَ رِزقَهُم أنهم يُكَذِّبون) (أصحاب) (شمال)، (شوم)و بەدیوم وبێ (خێر)و بێرو، پڕ شەڕو شۆڕو گومڕاهو خانە خوشتوور ﴿فَنُزُلٞ مِّنۡ حَمِيمٖ ٩٣﴾ لەسەر (زَقّوم)، بە سندانی بێ، ڕەشاوی ئەکا ﴿وَتَصۡلِيَةُ جَحِيمٍ ٩٤﴾ لە (قبر)آ، لە (قیامەت) ﴿إِنَّ هَٰذَا﴾ ئەوەی (ذکر) کرا، لەو (سورەت)ە، ئەو (تقسیم)ە، ئەو (مجازات)و (مکافات)ە ﴿لَهُوَ حَقُّ ٱلۡيَقِينِ ٩٥﴾ (شكّ)و (شبهە)ی تیانیە ﴿فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ٩٦﴾ وەکی کوردی ئەڵێ: گەورەیی (لائق)ی تووە، (إلهی)" (تَنَزُّه) لە (نقائص)ی (خاصّ)ی ئەوە، (باقی) (ممکن)ە، (إمکان) خۆی (نقص)ە، وە(أساس)ی (نقصان)ە (سَبَّحَ ما في السَماوات والأرض) هەموو (تنزیه)ی (كبریائی) ئەکەن، تووش (علی الدوام) (تقدیس)ی کە، دیارە ئەم (سورەت)ە چەند (مربوطه). (بعض)ێ (روایەت) ئەکەن خوێندنی ئەم (سورەت)ە، بۆ دەوڵەمەندی چاکە، وە(حتّی) گەلێ کەس لە بەریان بوو (أما) ئێستا کەم کەس لە بەریەتی، خۆزی (سورە)ی (حجرات)یان لەبەر کردبا، بۆ (دەوڵەمەندی)و (دنیا واخرەت) باشە، مایەی (سعادەت)ی (قیامەت)ە، (تفسیر)ی (سورە)ی (واقعە) تەوابوو.[1]

[1] - ڕۆژی دوو شەموو (٢٩)ی (صفر)، مارتی رومی، (٢٦) نیسانی ئەفرەنجی، (٨) ١٣٥٩هـ/١٩٤٠م.

(سورة الحدید)

نۆبەی (تفسیر)ی (سورەی الحدید)ە (مکیه)، (مدنیه) (خلافیه)، بۆ ئێمە (تأثیر)ی نیه، (عدد)ی (آیات)ی (٢٨) یا (٢٩)یە.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ (أنه) تێکڕا، بەیەك (زوبان)و (زمان) (تنزیهی) بۆ (کبریائی) ئەکەن بۆیە نافەرموێ: (وما في الأرض) ئەوەی (ناطق)و (مؤمن)ە، بە (لسان)ی (قال)و (حال)، ئەوانیدی بە (لسان)ی (حال)، (تقدیس) بۆ (کبریائی) ئەکەن، خۆی (مقدّس)و (منزّه)ن، ئێمە نای کەین، بۆیە ئەفەرموێ: "لله" (تقدیس)ی (جهل)ی چ نیە، (أكثر)ی (بشر) (تقدیس)ی گاوو (أشباه)ی ئەکەن، (لکن) (مقدّس) نیە، هەر گاجووتە، هەر کەرە، (کلّ)ی (موجود)ی، لە (موجودات)ی (طبیعیه)و (مادّیه)، (شاهد)ی ئەدان کە (جنابی حق) دوورە، لە (أحوالات)ی (طبیعیه)و (مادّیة)، وەهەم (مقرّ)و (معترف)ە، کە خوداوەندی (عظیم) (الشأن) (فوق الطبیعی)یە بە (کمال) (کلّی) (ذاتیّ)و (صفاتی)و (أفعالی) (منفرده)، (مناسبه)ی (ذاتیه)ی لەگەڵ هیچ (موجود)ێ نیە، (حاشا) هەرچەند (مناسبه) ئەبێ لە (بین)ی (معلوم)و (علّەت) ببێ، (أمّا) (مناسبه)ی (ذاتیّ)، (ذات)ی (واحد)ی (أحد) لەگەڵ (غیر)ی چۆن (تصوّر) ئەکرێ؟ (بدیع)ی (سماوات)و (أرض)، (إظهار)ی (صنع)ی خۆی ئەکا، بە (کمال)ی (علم)و (قدرەت)ی (ترقّی) بە خۆڵ ئەدا، بۆ (جهەت)ی (کمال)، تا بە (تطوّرات) ئەی کا بە (إنسان) (تقدّس) لە (نقص)، لەمە (زیاد) تر (خیال) ئەکرێ؟ ناء ﴿وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ﴾ (قادر)ی (غالب)ە ﴿ٱلۡحَكِيمُ ①﴾ (عزّەت)و (حکمەت) وێکڕا گردببنەوە خۆیەتی، گەلێ کەس بە (قوّەت)و (قدرەت)ن، (أما) بێ (حکمەت)ن، (أرباب)ی (حکمەت) (ذاتا) بێ دەسەڵاتن، بۆیە (مجدد)ەکانمان، (حتی) (حضرەت)ی (شافعی) چی پێ نەکرا، بەڵێ، (ملا)یە (تام)، (ملا)یە بە (عزّەت)و (قوّەت)و شکۆهو (نافذ الکلمة)، ئەتوانێ (تجدید)ێ

بکا، (قوّەت)ی (علم)، لەگەڵ بێ هێزی و (فقیری)و (مسکنی) چێ پێ ئەکرێ؟! (فقیری) (علم)ێ (تحریر) ئەکاتە ژێر دەستی کەرێ ﴿لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ﴾ (مالك)ی (حقیقی) ئەوە، (تصرّف)یان تیا ئەکا (کیف یشاء)ن بێ (معارض)و (مقابل) ﴿يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ﴾ ئەژێنێ، ئەمرێنێ ئەگەر بروا ناکەن، پێشکەیە (خلق) کەن، (روح)ێ لە رێ دەرچوو، دەبیگێڕنەوە ﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ﴾ (شيء)ێ (مناسب)ی (شأن)ی (ألوهیەت)و (ربوبیّەت) بێ ﴿قَدِيرٌ ۝٢﴾ (مادام) لە (دائرە)ی (إمکان)دا بێ، ئەتوانی بیکا (عاجز) نیە ﴿هُوَ ٱلۡأَوَّلُ﴾ (مبدأ)ی (وجود)ە، (موجود)ی (قبل کلّ)ی (موجود)ە، (أما) (أول)ێ نیە، (داخل) یا (سلسلە) لەوێڕا دەست پێ بکا، (واجب الوجود) نابێتە (أول)ی (سلسلە)ی (ممکن الوجود)، (وکذا مبدأ)ی (کلّ)ی شت، (غیر)ی ئەو شتە ﴿وَٱلۡأٓخِرُ﴾ (واجب الوجود) (قابل)ی (فنا)نیە، ئەوەی (ممکن) (الوجود) بێ، (دائماً) لە (معرض)ی (زوال)ە، (ولو دائم الوجود) بێ، (ممکن) بێ (ملاحظە)ی (علّەت)ی (وجود)، بۆنی (وجود) ناکا (ألا کلُّ شی ما خلا اللهُ باطلٌ) ﴿وَٱلظَّٰهِرُ﴾ (ذاتاً) (ظهور)ی (أشیا) لەوی یە (الله نور السماوات والأرض) (کائنات) لە (نفس)ی خۆیان دانین، (ظاهر)ی (بالذات)، (مظهر)ی (بالغیب) ئەوە، لە (نظر)ی (عەقڵ) (وجود)ی (جنابی حق)، زۆر (ظاهر)ە، (عەقڵ) (قاصر) نیە، (عەقڵ) بە (کمال)ی خۆی ئەزانی، خوای (تعالی)ن (درك) ناکرێ ﴿وَٱلۡبَاطِنُۖ﴾ (کنە)ی (قابل)ی (إدراك) نیە، هەرچەند (حکما)و (متکلمین)و (صوفیّە) (جبر) لە (عەقڵ) ئەکەن، بۆ ئەو (جهەت)ە، ناچێ، ئەزانێ سەرەدەری ناکا (لکن) (میل) لێ یان ناگەرێ، ئەو (میل)ە، (ولو) بەناوی (معرفة الله) بێ لام باش نیە، (والعجز عن دَرك الإدراك، إدراكٌ) (تمام) (نەدانم چی یی هەرچی هەستی تویی) (لوازم)و (خواصّ)ی (ألوهیەت)و (ربوبیەت)و

(وجوب)ی (وجود)، بزانین، (کافی)و (وافی)یە، (حواسّ)ی (ظاهرە)و (باطنە) (درك)ی خوای پێ ناکرێ، لە (مقولە)ی (مبصرات)و (مسموعات)و (مذوقات)و (مشمومات)و (ملموسات) نیە، (وهم)و (خیالّ)ی چی ئەکەن؟ خودا بەو (نوع)ەی (حیوانات) یەکدی دەبینن، نابیندرێ، وەبەو تەرحەی نابینی، (رؤیة الله تصویر) ناکرێ، (أشاعرە) هەرچەند ئەڵێن: خوا لە (جنّەت) ئەبیندرێ" (لکن) بەو (نوع)ە (رؤیەت)ە، نا.

(ذوقی إبن مەی نەشوناسی بە خودا تا نەچەشی) تانەی بینی نای زانی، ئەو (وەقت)یش نازاندرێ، (حالّەت)ی (مَحْوِیَە) (مُجَسَّمە) قسە لە خوا ئەکەن، (أما) نازانن ئەڵێن: "چی؟" (حکمەت)ی (إلهی) تێ ناگەن، (فرق) لە (بین)ی (طبیعیات)و (ما فوق الطبیعەت) ناتوانن، وابزانم (سیاسەت)ەکیان هەیە لە (قول) بە (تجسّم)ی (کبریائی)، (إدراك)ی (ماهیّات) بە (حواس) ناکرێ چونکی (إنسان)و (حیوان) لە (إدراك)ی (حسّی) (شریك)ن، (إبن جنّی) ئەفەرموێ: "(مجاز) لە (لوغەت)دا، (غالب)ە، ئەڵێ: "زیدم دی" (مع أنه) هەمووت نەدیتیە" (ملا)یانی ئێمە (واقعاً) (ملا)ن، (أما) (بعض)ە قسەیان خۆی نیە، لەم (کلمات)ە قسەیان زۆرە ﴿وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝٣﴾ (علم)ی وی (ذات)یە، (علم)ی وی (حضوری)یە، (علم)ی وی (علم)ێ (عملی)یە (یعنی) (صانع) (کنە)ی (أشیا) بە تەواوی ئەزانی، لە (علم) بە (قواعد)ی (طبیعی)، (صنع)و (إیجاد)ی فەرمووە، (علم) لە (غور)ی (أشیا) (نفوذ) ئەکا، بە (باطن)ی (حقائق)دا ئەڕوا (قەترە)یە (منی) ئەزانی (أجزا)ی چیە، وەچەندە چی تێ ئەبێ؟ چۆنی تێ ئەبێ؟ (لقمە)یە خواردن (تقسیم) ئەکا، لەسەر ئەو هەموو (أعضا)ی (مختلفە)، (حقّاً) (مجبّرە)! چونکی (علم)ی (محیط)و (مقتضا)ی (ذاتی) (صمدانی)یە، بۆ (غیر)ی ئەو نابێ، (محالّ)ە، وەپێشی نابەخشرێ (صفات)ی (کبریائی) (مدخل)ی (إختیار)ی تیا نیە. (مسئلە)یە لە (مسائل)ی (حکمەت)و (کلام)، بۆ (هدایەت)و (حسن)ی (إعتقاد)، (دنیا)و (ما فیها) ئێنێ،

کە زانانْدت، (جنابی حق) (واجب الوجود)ە یا بڵێی" (وجود)ی (ضروری)یە، (مقتضا)ی (ذات)ی خۆیەتی، وە(ماعدی)ی ئەو هەرچی هەبێ (ممکن الوجود)ە" ئەزانی (أول)و (آخر)ە ناتوانی بڵێی: "ئەدی کێ لە پێش خودایە؟" کە زانانْدت (علّەت بالذات) (مقدّمە) لە (معلول) —(ولَو بالزمان)— وێکڕا بن، (تقدّم)ی (ذات)ی (کبریائی) لەسەر (کائنات) بە تەواوی (فهم) ئەکەی، ناتوانی (خیاڵ) کەی خوا خەڵکی (خلق) کردیە، ئەدی کێ (خالق)ی خوایە؟ (علم) لەگەڵێ (جهالات) (إنسان) ئەگێڕێتەوە، ئەگەر (میل)ی (فاسد) لێ گەڕێ، (أما) (میل) —(نعوذ بالله) لە (میل)ی (فاسد)— (عەقل)و (علم)و هۆش و گۆش نایەڵێ. ﴿هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ﴾ (علوی)و (سفلی)، هەمووی ﴿فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ﴾ خوا ئەزانی چ (نوع)ە (یوم)ێکەن؟ دیارە یەك شەموو، دووشەمووی خۆمان نیە، ئەوانە پاش (خلق)ی (أرض)و (شمس)و (دوران)یان (وضع) کراین، ئەگەر (کلام) لە (منظومە)ی (شمس)ی ئێمە بێ، (تعیین)و (تحدید)ی (وقت) —(نوعاً ما)— (سهل)ە، لەو (مدّە)ش کەس نەبوو (مشارکە)ی لەگەڵ بکا ﴿ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ﴾ (کأنە قرار)و ئارامی گرت، بێ (إضطراب) ﴿عَلَى ٱلۡعَرۡشِۖ﴾ لەسەر ئاوڕەنگی جهان، (بانی)ی یەکە، بێ (معارض)و (مزاحم) ﴿يَعۡلَمُ مَا يَلِجُ فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ هەرچی بێ ﴿وَمَا يَخۡرُجُ مِنۡهَا﴾ (لکن) ئێمە، لەوەی لە عەردی دێتەدەر، (غافل) بووین، حتا نەوتی (بابا گوڕ گوڕ)یمان —(مع الاسف)— نەدەزانی، (مع أنه) (لازم) بوو، —(حسب الإیمان)— بە خوایە، واداناو (عالم) ئێمە زۆر شتی بزانین، لەو (خزائن)ەی کە لە عەردی دێتە دەر، (إستفادە) بکەین ﴿وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعۡرُجُ فِيهَاۖ﴾ خوایە (خلق)ی (کائنات) بە شەش ڕۆژ بکا (صاحب)ی ئەو (علم)و (قدرەت)و (علم)ە بێ، (شریك)ی بۆ چیە؟ چ هەیە، (شریك)ی بکا؟ ﴿وَهُوَ مَعَكُمۡ﴾ بە (علم)و (قدرەت) ﴿أَيۡنَ مَا كُنتُمۡۚ﴾ لە هەر شوێنێ بن، لێتان (غافل) نیە، ئەزانی چی ئەکەن، چی ئەڵێن،

لەو (آیەت)ە دەرئەکەوێ (إستوی) بە (معنی) دانیشتن نیە، (سلف)و (خلف) ئەم (آیەت)ە (تأویل) ئەکەن، بە (معیّە)ی (علمی)، چونکی (معیّە)ی (علمی)، چونکی (معیّەت)ی (ذاتی) (محالە)، کەوابێ (لازم)ە هەر (آیەت)و (حدیث)ێ (معنا)ی (ظاهری) (محال) بێ، (تأویل) بکرێ، (معنا)ی نیە، هەر ئەوەی (سلف) (تأویل)یان کردیە، (قبول) بکرێ، (باقی) (تفویض) بێ، (أساساً) پاش (توسع)ی (عەقل)، (توسّع)ی (تأویل) (ضروری)یە کێ لە (أرباب)ی (عقول) بە (تفویض) (راضی)یە؟ وەهەم (تأویل)ی (حدیث)ی –(الحجر الأسود یَمین الله في الأرض)یش ئەکەن–، (لاشك) ئەم (حدیث)ە بێ (أصل)ە، (وَما قَدَروا الله حق قدره والأرض جَمیعاً قَبْضَتُهُ یوم القیامة والسموات مطویّات بیَمینه) چۆن (جنابی رسالەت) بە (حجر الأسود) ئەڵێ: "(یمین الله)؟" (ولو) (مراد)یش (معنا)ی (ظاهری) نەبێ، (تعظیم)ی (حجر)ی رەش بە (تحقیر)ی خوای چۆن ئەکرێ؟ ﴿وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ۝٤﴾ ئەوە (شاهدە) (مراد) (معیّەت)ی (ذاتی) نیە، (علمی)یە، (رؤیەت)ی (ظاهری) چی وانیە، (درك)ی (مزایا) خۆیەتی، (بصر)ی بێ (بصیری) ئی (حیوانات)ە ﴿لَّهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ﴾ (زوال)ی نابێ، نە ئەوە چۆن بوە، هەروائەبێ ﴿وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ۝٥﴾ (أول)و (آخر) ئەوە، کەسی تر نیە، هەرچی هەیە، ئەچێتەوە بەر دەستی ئەو (مجازات)و (مکافات) هەر (عائدی) ئەوە، ئیتر، ئیتر چی؟ هیچ ﴿يُولِجُ ٱلَّيۡلَ فِي ٱلنَّهَارِ﴾ رۆژ درێژ ئەبێ، شەو کورت ﴿وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيۡلِۚ﴾ شەو درێژ ئەبێ، رۆژ کورت، (علم)ی (هەیئەت)، بۆ زانینی ئەو (نوع)ە (آیات)ە زۆر (معین)ە، (نافع)ە، (علی أفندی هەولێری) لە (حق) (شێخ علی حسام الدین) ئەڵێ: "(علی) (مُکَوِّر اللیل) و (النّهار) است" ئەگەر ملایە علمی (فلکی) با، نەیدەتوانی ئەو قسە بکا. لەو (بین)ە (شێخ حسام الدین) وفاتی کرد، دورو (دەلاب)ی (فلك) هەروەکی خۆیەتی. (سبحان الله) لای خۆیان ئەوانە، وەکی کوردی ئەڵێ:

"(طریق) وەرنەگرن، بۆ (وصول)ی (إلی الله) کەچی تووشی (کفریّات)ی وادەبن"، وەبە (عین)ی (إیمان)ی ئەزانن! ﴿وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝٦﴾ بە (مکنونات)و (مضمرات)ی (قلب)ی، کە لەناو سینگی دایە، (حتی) (دائر) بە (إختلاف)ی (لیل)و (نهار) چیان لە دڵی دایە، ئەیزانی، وە لە (علم)ی (جناب)ی (باری) (فرق)ی ڕۆژو شەو (ظاهر)و (باطن) نیە (هو الظاهر والباطن وهو بكل شيء عليم) ﴿ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ﴾ (إیمان)ی (صحیح) بێ (غلّ)و (غش) ﴿وَأَنفِقُواْ﴾ بۆ خوای ﴿مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ﴾ (کأنه) (وکالەت)ی (جنابی حق) (تصرّف)ی تێ ئەکەن (المال مال الله والعباد عباد الله) لە ماڵی خوا بۆ خوا (صرف) ئەکەن یا (خلفا)ی (أمم)ی (سابقە)ن، وەکی (سعدی) ئەڵێ:

(چونانکی دست ب دست امدست ملك ب ما

ب دستهای دیگر هم چونان بخواهد رفت)

ئەمڕۆ، تا سبەی لە دەستت دەڕوا، بۆ لە ڕێی خوا (صرف)ی ناکەی؟ (زمخشری) هەردوو (معنا)ی (ذکر) کردیە، (اما) وەکی (سیّدی آلووسی) ئەفەرموێ: "(معنا)ی (أول) لەگەڵ (مقام) (أنسب)ە" ﴿فَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَأَنفَقُواْ﴾ (فی سبیل الله) ﴿لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ۝٧﴾ (معلومە) ئەوانەی لە (أوائل)ی (تشکیل) (صرف)ی (ماڵ) ئەکەن، تا (أبد) (أجریان) نابڕێ. (بعد الإیمان) (أنفاق)ی بەجێ، لە هەموو (عبادەت)ێ (خێر) ترە، بێ (صرف)ی (ماڵ) هیچ کارێ سەر ناگرێ، کورد —(لا حیا فی الدین)— (حکومەت)یان (تشکیل) کرد، (أما) هەر کەس ئەچوو،(دەوڵەمەند)و (رأیس)و (صاحب)ی (قدرەت)و (مُکنەت) ئەیان ووت: "(معاش)مان دەنێ" کەس نەبوو، (قەمەری)یە، لە ڕێی (حکومەت) (صرف)کا، (آخر)ی بۆف دەرچوو، ئەبایە، هەموو (ماڵ)و (روح)یان لەسەر دەستیان دانابا، تا بە تەواوی (نائل)ی (مرام) ئەبوون. وادەرئەکەوێ — مع الأسف— (ملا)ی (فقیر) لەم (أجر)ە (کبیر)ە (محروم)ە، خوا بکا (إیمان)ی

(سلامەت) بێ، (کافی)یە، ئێوەو خوا، لە (آدم)ی تا ئەمڕۆ، (فقیر) چی پێ کراوە؟ وەچی پێ ئەکرێ؟ (ذَهَبَ أهل الدُّثورِ بالأجور) وایە، دەوڵەمەندی (دنیا)و (قیامەت) ئەو دەوڵەمەندەیە، بەجێو ڕێی (مال) لە ڕێی خوا (صرف) کا، کون و کاژێرکان بگرێ، (أما) بە ناوی (دین) لە (سفاهەت) (صرف) کردنی (مال) (ضرر)ێ گەورەیە. ئەگەر (إسلامەتی) (ملا)ی خانەدان و بە (قوّەت)و دەوڵەمەندی هەبا، قەت وا سووك نەدەبوو، (علم) —(دائماً)— پەرلاغ ئەبوو، (رؤسا)و (أمرا)ی کلکە کوتێیان بۆ ئەکردن، (تجار) ئەبوونە خزمەتکاریان ئەگەر خوا چارەیە ئەکا، ئەوەندە (رمق)ی مایە، ئەوەندیش نامێنی ﴿وَمَا لَكُرْ﴾ (أيها الناس) ﴿لَا تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ﴾ بۆچی (إیمان) بە خوای نایەنن؟ ئەگەر سەریەخۆ (وقوف)تان پێ نابێ ﴿وَٱلرَّسُولُ يَدۡعُوكُمۡ﴾ (دعوەت)ی (ظاهری) بە (بیّنە) ﴿لِتُؤۡمِنُواْ بِرَبِّكُمۡ﴾ (ربّ)ی (حقیقی) خۆتان ﴿وَقَدۡ أَخَذَ مِيثَٰقَكُمۡ﴾ (عهد)و پەیمانتان، پێش (دەعوەت)ی (رسول) (عەقل)و هۆشی خۆتان (کافی) بوو، بۆ (إیمان) بە خوای، (فوق الکل، علی الاقل) ئەوەندەتان ئەزانی، ئەم کەروگایانە (تمثیل)ی (صانع)ی ئێوە ناکەن، (لکن) (عەقل)یان لێ تێکدان، (مشوّەش)یان کردن، (رسول) هات، (کید)و فێڵی (رؤسا)یانی بۆ دەرخستن، (إزالە)ی (أوهام)ی کردن، چ (عذر)تان نەما، بۆ (إیمان) نەهێنان ﴿إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ٨﴾ ئەگەر (لأي مجبر) (إیمان) بینن، بۆ (إیمان) نایەنن؟ (مقتضی) (موجود)ە، بێ (مانع)، بە(غیر)ی (تقلید) چی ترتان بەدەستەوە نیە، (أما حمل)ی (أخذ میثاق) لەسەر (ذریّەت)ی (ظهر)ی (آدم) وەکی (إمام) ئەفەرموێ: (قول)ێ (ضعیف)ە. ئەوانەی (إیمان)یان بە خواو (رسول) نەبێ، ئەمە نازانن، وەگەمەیان پێ دێ، (مع أنە) (معنی)ی (حقیقی) بۆ (آیەت)ی (وإذ أخذ ربّك من بني آدم من ظهورهم ذُرِّيَتَهُم... الآية) (ظاهر) بوە، لە (موقع)ی خۆی (بیان) کرا ﴿هُوَ ٱلَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبۡدِهِۦٓ﴾ (عبد)ی (خالص)، بێ (میل)ی

(سوء) ﴿ءَايَٰتِۭ بَيِّنَٰتٖ﴾ (قرآن) (معجزه)ی (شرح)ی (آیات)ی (أکوان)ی ﴿لِّيُخۡرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ﴾ (کفر)و (جهل) ﴿إِلَى ٱلنُّورِ﴾ (ایمان)، (علم)ی (عمل)ی (صالح) ﴿وَإِنَّ ٱللَّهَ بِكُمۡ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ ٩﴾ لەبەر (زێد)ە (مرحمەت)ی (رسول)ی بۆ (هدایەت)ی ئێوە، ناردیە. (معتزلی) هەرچەند ئەڵێن: "(إرسال)ی (رسول)ی خوای (واجب)ە" لای وانیش (وجوب)ی (ذاتی) نیە، (وجوب)ێ (مقتضی)ی (صفەت)ی (لطف)و (رأفەت)ە، (ذات)ێ (متصف) بێ بە (صفەت)ێ، ئەبێ (مقتضی)ی (إجرا) بفەرموێ ﴿وَمَا لَكُمۡ أَلَّا تُنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ﴾ بۆچی لەرێی خوا (إنفاق) ناکەن؟ ﴿وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ﴾ ئەوی لە ئاسمان و ئەرزی دایە (میرات)ە بۆوی، هەمووتان ئەڕۆن، ماڵتان لە دوا جێ ئەمێنێ (کەس نەیارەد زوپەس توو پێش فروست) لە رێی خوا (صرف)ی کەن. (ملّەت) بە (صرف)ی (ماڵ) لە (أمور)ی (خیریە)و (نافعە) بۆ (بقا)و (دوام)ی (قوم)ی، ئەبێتێ، وە ئەبێتە (میرات) گری (أقوام)ی دی.

﴿لَا يَسۡتَوِي مِنكُم﴾ ئەولنی (حاضر) لە (زمان)ی (خطاب) ﴿مَّنۡ أَنفَقَ مِن قَبۡلِ ٱلۡفَتۡحِ﴾ (ظاهر)ە لە (فتح)ی (مکّە)، (صلح)ی (حدیبیە) هەرچەند بە (فتح) (حساب) کرا، (لکن) (مقدمە)ی (فتح)ی ڕاستی بوو، ئەوەی پێشی (فتح)ی (مکّە) (ماڵ)ێ لە ڕێی خوا (صرف) کردبێ ﴿وَقَٰتَلَۚ﴾ بۆ (إعلا)ی (کلمە) خەریکی (جهاد) بووبێ، لەگەڵ ئیدی (مساوی) نیە. (خدمەت)ی (أوائل)ی (نشأت) لەگەڵ (خدمەت)ێ (زمان)ی (قوّەت)، (قیاس) لێك ناکرێن. لە پاش (زەمان)ی (سعادەت) زۆر (وقعە)ی وا، بەسەر (أمّەت) هاتوە، (إنفاق)و (جهاد) لەو (وەقت)ی، تا(دفع)و (رفع)ی دوژمن کرایە، وە(أمّەت) جێی خۆی گرتیتەوە گەلێ لە (فوق)ی (إنفاق)و (قتال)ی دوایە بوە، دیارە (السّابقون السّابقون، أولئك المقربون) کە (جناب)ی (رسالەت پەناە) (وفات)ی کرد، (عەرەب) وا تێك چوون، ئەو (مسلّمان)انەی (سعی)یان کرد، تا(أمّەت) (قرار)و

ئارامی گرتەوە، (قیاس)یان لە ئیدی کو ئەکرێ؟ (حتی) وەك (شێخ سعدی) ئەفەرموێ:

(دوست آن باشد کی گیرد دستی دوست
در پریشان حالی و درماندگی)

(سبحان الله) (مسلمان) چەند (غافل)ن، ئەمڕۆ لە ولاتی ئێمە (علوم)ی (دینیە) —معاذ الله— لە (إنقراض)ە، کەس غەمی نیە، زرم و هۆڕ بە دەفەودونبەلەك (مولود)آن ئەکەن، کاك حاجی بۆ ناوو ناوبانگ، دووسێ حج ئەکا، کە (علم) لە ولاتی نەما، (حاجیەتی) مام (حاجی) چ کەلك ئەگرێ؟ ئەوەی (خدمەت)یش ئەکا، خزمانی پێ بەڕێوەدەبا، (مقصد)ی (إدامە)ی (علم)ی نیە ﴿أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡظَمُ دَرَجَةٗ﴾ (منزلە)و (قدر)یان گەورەترە، پایەیان بلندترە ﴿مِّنَ ٱلَّذِينَ أَنفَقُواْ مِنۢ بَعۡدُ﴾ دوای (فتح) ﴿وَقَٰتَلُواْۚ﴾ (فی سبیل الله) (غزا)یان کردیە ﴿وَكُلّٗا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ﴾ (ثواب)و (جزا)ی (إحسان)یان، بەگوێرەی ﴿وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ۝١٠﴾ە (ظاهر)و (باطن)یان ئەزانێ، ئاگادارە.

(إیمان)ی (حضور)ی ئەگەر بۆ (مؤمن) (میسّر) بێ، زۆر باشە، لە (نفاق)ی لە (ریا) پاکی ئەکاتەوە، لە گوناهانێ ئەگێڕێتەوە هەر ئەڵێین: "خوا (حاضر)و (ناظر)ە" (لکن) لە دڵماندا (حضور)ی نیە، بێ (أثر)ە، بە (أدنی) (میل)ێ لەو (إیمان)ە (غافل) ئەبین.

(فضل)ی (أصحاب)ەی (رسول الله)ی (إنکار) ناکرێ، لەسەر (أمّەت) (لازم)ە بە (کمال)ی (إحترام) ناویان بێنن، نە ئەوان بکەینە (عدّو)ی یەك، نە ئێمە بە ناوی وان ببین بە دوژمنی یەك. ئەگەر (إعتراض)مان لێیان هەن با ئازا بین، کارێ وابکەین، ئێمە (إعتراض)مان نەیەتە سەر، (تلك أمه قد خلت) ئەگەر دەسەلاتم هەبا، باسی شەڕو شۆڕو (مخالفات)یانم لە (کتب) (محو) ئەکردەوە. (حقیقةً) باس و خواسێ (مضّر). ئەگەر (أرباب)ی (حدیث)و (إجتهاد) (بحث)یان لە (عدالەت)یان کردبێ، لەبەر (خصوص)ی (قبول)ی (حدیث) بۆ

وان قەی ناکا، ئەوا رابرد، بۆ ئێمە ئەمەش نیە، بێ (لزوم)و (مضر)ە، هەر (طَیْ) بکرێ باشە ئێمە بەو هەموو بێ (دینی)یە چۆن بە (خراپ)ە، ناوی (مهاجر)و (أنصار) بێنین؟ سەر و (مالْ)و (أولاد)و ئارام و (راحەت)یان دابە (دین)، بە (عزّ)ی (إسلام)، (إعلا)ی (کلمە)ی (توحید)، (شیعە)کان، چی؟ (طوسی) (مالْ) وێران، لەسەر ئەم هەموو (خیانەت)ە، کە لە (حق) (إسلامەتی)ت کرد، (طعن) لە (أبوبکر)و (عمر) ئەدەی؟ (إسلامەتی) وائەبێ؟ (حاشا). ئەمڕۆ کەسێ بۆ (وەحدەت)ی (مسڵمان)آن (سعی) بکا، لام وەیە، بە (قد) (سابقین)آن (خێر)ی ئەگاتی، خوا بە (مرحەمەت)ی خۆی (علاج)ی بکا، تا دێ (تفرقە) (زیاد) ئەبێ!

(صاحب المعالی)، (حسین هیکل) (محاورە)یە (نقل) ئەکا، کە لە (بین)ی (عکرمە)و (حضرەتی خالد)ی (جریان)ی بووە، (خالد) (مسڵمان) ئەبێ، (عکرمە) ئەڵێ: "تۆ چۆن (إیمان) ئێنی بەو (ذات)ە؟ چۆن (شرف)ی بابی بردی لە (بدر)؟ مام و ئامۆزای کوشتی" (خالد) ئەفەرموێ: "ئەمە (حمیّە)یە (جاهلی)یە، (لکن) من (مسڵمان) بووم، (وەقت)ێ (حق)م بۆ (ظاهر) بوو" وەپێشیان ئەفەرموێ: بە (حقّەت) (تبیّن)ی کردیە، بۆ هەر کەسی (صاحب)ی (عەقلْ) بێ، کە (محمّد) (ساحر)و (شاعر) نیە وە(کلام)ی لە (کلام)ی (ربّ العالمین)ە، (حقّ)ە لەسەر (کلّ)ی (ذی لب)ێ، (یعنی) (کاملْ) دڵێ، (تبعیّەت)ی بکا." ئەو (إیمان)ە هونەرە، (محض) بۆ (إتّباع)ی (حقّ)ە، ئەم خوێنە، ئەم (عداوەت)ە فرێدا، لەسەر (قدرەت)و (قوّەت)و (عزّەت) ئەوها (إیمان) بێنێ. کەسێ (إنصاف)ی هەبێ، دەر (حق) ئەوانە زوبان درێژی ناکا.

﴿مَّن ذَا ٱلَّذِى﴾ کێیە؟ ئەوکەسەی ﴿يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ (دقّەت) لەو (آیەت)ە (کریمە) کە، چ (مجاملە)یە (لطف)ێکە تیایە، بۆ (إنفاق)ی (فی سبیل اللە)، کە (محضاً) بۆ خۆیانە، بۆ (نیل)ی (سعادەت)ە (عبد)ی خوا، (مالْ)ی خوای، بداتە خوای خۆی، بە قەرد، لە پاداشی ﴿فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥ﴾ دووچەندانە

بۆی (زیاد) ئەکا ﴿وَلَهُۥٓ أَجۡرٞ كَرِيمٞ ١١﴾ (ممدوح)و پەسەند دیدەو شایانە، کەی ﴿يَوۡمَ تَرَى﴾ (خطاب) بۆ (جنابی رسول)ە (ألبته) (أمّەت)ی خۆی ئەناسیٚ، بە (آثار)و (علائم) ﴿ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ﴾ ئەوانەی (صاحب)ی (یدی) (بیضا)ن ﴿يَسۡعَىٰ نُورُهُم﴾ (نور)ی (حقیقی)، کە (منشأ)ی وی (نور)ی (معنوی)یە، (إیمان)و (أیادی)و (إحسان)ە، ئەبینی (نور)یان ئەگەڕیٚ ﴿بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ﴾ لە (بین)ی دەستیان ﴿وَبِأَيۡمَٰنِهِم﴾ بە دەستی راستیانەوە، (تَموّج) و (فیضان) ئەکا، دیارە تا (ید)ی بە (قوّەت) تر بیٚ (نور)ی زیاتر ئەڕوا. کەسم نەدیوە بەو (آیەت)ە (دلیل) بیٚنی لەسەر (حرکە)ی (نور)، (قدما) (خلاف)یان هەیە، (أما) (متأخرین)ی نویٚ، (متفق)ن لەسەر (حرکە)ی (نور)، وە(حرکە)ی زۆر (سریعە)، بە شەش حەوت (دقیقە) ریٚی سیٚسەد سالٚ، بە (حرکە)ی (قطار) ئەبڕیٚ، وە(أساس)ی (حرکە)ی لەمەڕ (أثیر)ە، ئەوا ئەبیەین، بە (تموّجات)ی (قصیری) بە (آن)یٚ (صوت) لە (لۆندەرە) ئیٚنیٚتە کۆیە، (حقیقة) (رسل)ی (طبیعەت) (معجزات) ئەنویٚنین (أئمە)ی (أدیان) لەسەر ئەو (حالٚ)ە، باز خەریکی کۆنە (خرافات)ن، درۆو مرۆی (قدّیس)آن ئەهۆننەوە، (رسول)ی نویٚیەکانیش –(مجبوراً)– گەردەنیان بۆ کەچ ئەکەن. قەت ئەبیٚ (رسول)ی خوای دوای (قول)ی (طبیعیّون)آن کەوی؟ هەمووی بیٚ (حیا)ییە، (وإلّا) ئەمڕۆ (مقابل)ی ئەو (دُهامات)ە، بەچی (دەعوا)ی (رسالەت) ئەکەن؟ (ممکن)ە (نور)ی (بعض)یٚ (افاق)یٚ رووناك بکا، (طبیعی) (درجات) (متفاوتە) وە(آثار)یش ئەی گەیەنیٚ، وە(ممکن)ە ئەوانە دوو (فرقە) بن، (سابقین) وە(أصحاب الیمین) دیارە (نور)ی (سابقین)آن (سعی) زیاترە، (کتیٚب) بە (یمین) وەرگرتن، (نور)ی (یمین) زیاد ئەکا، (مانع) نیە (تفسیر)ی (نور)، بە (ثواب)ی (إیمان)و (عمل)ی (صالح)، وە(تقدیر)ی (کتب)ی (أعمال)، دوای (بأیمانهم) لام خۆش نیە، گەرچی پەسندیدەی (إبن جریر)ە، وابزانم لەگەلٚ

(آیات)ی دوایە، رێك ناکەوی ﴿بُشْرَىٰكُمُ ٱلْيَوْمَ جَنَّٰتٌ﴾ مزگێنیتانە: باغەهایە (خلد)ی بەرین ئەوەی (مقابل)ی موژدەدان، ئەدرێتە مژدەدەری، بە کوردی مزگێنی پێ ئەڵێن ﴿تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ﴾ (ممکن)ە هەر (جنّەت)ێ (أنهار)ی تیا بێ ﴿خَٰلِدِينَ فِيهَا﴾ (هنیئاً لکم) خوا (نصیب)مانی کا ﴿ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾﴾ بە (حصر)، (ذاتاً) کە (إنسان) (مخلّد) بوو لە (جنان)، هەرچی دی بۆ ببێ —(ولو فوق الکل) بێ— (داخل)ی ئەم (دخول)ەیە، ئەمە نەبێ چیتر نابێ، (إلهی أرجوا الفوز فی الدارین).

﴿يَوْمَ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ﴾ (بدل)ە، یا (منصوب)ە بە (أُذکر)، (لکن) لام شیرین نیە، یاخود بە (فوز)ی (منصوب)ە، وەکی (سیّد) لە (إبن عطیّە) (نقل) ئەکا، هەرچەند (صاحب)ی (بحر) پێی (راضی) نیە (أما) خۆشە. (مصائبُ قومٍ عند قوم فوائد) ﴿لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟﴾ (ممکن)ە (مؤمنات) لێ یان (مستور) بن، وابزانم نابێ رووت بن (والله أعلم)، بە (مؤمن)آن ئەڵێن: ﴿ٱنظُرُونَا﴾ راوەستن، (إنتظار)مان کەن ﴿نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ﴾ (أنه) دەستە چیلەیە وەرگرین، بەر پێی خۆمان ببینین، (أصحاب الشمال)ی دەست بەتاڵ، (نور)ی لە کێ ئەبێ (هم فی ظلمات) ﴿قِيلَ﴾ لە (طرف) (مؤمنین)آن (ملائکە) بۆ؟ ﴿ٱرْجِعُوا۟ وَرَآءَكُمْ﴾ بگەرێنەوە دوای خۆتان ﴿فَٱلْتَمِسُوا۟ نُورًا﴾ لای (شیاطین)ەکانتان (إذا خلَو إلی شیاطینهم، قالوا، إنّا معکم إنّما نحن مستهزئون) با ئەوان (نور)تان دەنێ، کووش لە (دنیا)یە (نور)ی تێ گرتن، با لە (قیامەت)یش (نور)یان تێ کا! لە کوێ (نور)یان دەست کەوێ ﴿فَضُرِبَ بَيْنَهُم﴾ (مؤمن)و (منافق)آن ﴿بِسُورٍ﴾ بە (حجاب)ێ هەرچی بێ، (مانع)ی (منافق)آنە ﴿لَّهُۥ بَابٌۢ﴾ دەرکەیە (واسع) بۆ لای (جنّەت) ﴿بَاطِنُهُۥ﴾ ژوورەوەی ناوی ﴿فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ﴾ (رحمەت)ی

(إلهی) لەسەر (صادق)آن (نوی الأید)ی (والأیاد) ﴿وَظَٰهِرُهُۥ﴾ لای دەرەوەی ﴿مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ ﴿١٣﴾﴾ (غضب)ی (إلهی).

(ومن عجائب التفسیر) (بعض)ی لە بوزرگەوارانی (سلف)، ئەڵێن: "ئەم (سورەت)ە (سورەت)ی (بیت المقدس)ە، لە (جهەت)ی (واد)ی (جهنّم)، کە لە وێیە، گۆیا (عبدالله بن عمرو بن عاص) (عبّادەی بن الصّامت)، (علی بن الحسین)، (زین العابدین)، بەو جۆرە (تفسیر) ئەفەرموو" (سبحان الله) ئەمە چیە؟ چۆنیان وافەرمووە؟ قسە لە (قیامەت)ە، گوێیا (توهّم)یان کردبێ، ئەمڕۆ سبەی، پێش تێك چوونی (سور)ی (قدس)، (قیامەت) رادەبێ، (ذاتاً) ئەڵێن: "ئەوێندەرێ أرضي محشره." وابزانم ئەگەر (رسول الله) شتەکی فەرموویێ، (إشارە)ی کردیە بۆ (محاصر)ەی (قدس) لە (طرف) (فەرەنگ)، مسڵمان محصور بوون (آخر)ی ناچار (تسلیم) بوون، ئەوەی بەسەریان هات، هات، کە رووبی (تأریخ)ی ئاورووپایی رەش کردیە، لە (دنیا)و (قیامەت) ڕووڕەش بن، ئەوەی گوێی لێ بوە (حمل)ی کردیتە، سەر (قیامەت)، ئەوانەش، بێ (محاکمە) وەریان گرتیە، یاخود لە (أثر)ی (جناب)ی (کعب الأحبار)ە، ئەم تورەهاتەی هینا، ناو (إسلام) پڕی کرد، لە (خرافات)، (مسڵمان)آن —(مکمّلا)— وەریان گرت، (بعض)ێ فێریان کردبێ، تێیان (زیاد) کرد، (ألعیاذ بالله) لە درۆیان. (ملا)ی گەورە گەورە وەکی لە (شفا)ی (قاضی عیاض) دایە، گلەیی لە (مفسّرین)ە (نُقّال)ەکان ئەکەن، (واقعاً) (حکایەت) خوانەکان، زۆر کەسیان گومڕاە کرد، وەبوونە (باعث)ی (طعن)ی (مستشرقین)آن لە (دینی إسلام). من لە مێژە (وثوق)م پێیان نەمایە، (زمخشری) (رەحمەتی لێ بێ)، ئەوەی (نقل) نەکردیە. (واقعا) ئەو (نوع)ە (تفسیر)ە گووم کرێ چاکە (إبن کثیر) (تأویل)ێ نا(معقول)یان بۆ ئەکا، (أما) (قول)ی (کعب)ی لە مەیانە ئەکاتە تورەهات، (سیّد الوسی) ترسێ ئەنوێنێ، (صاحب)ی (بحر) ئەڵێ: "(لَعَلَّهُ روایة) لەم (نوات)ە (صحیح) نیە" (في الحقیقة)

کە (حقیقة) شت (صحیح) نەبیٚ، بە (ناقل)و (سند)ی بە (قوّەت) (علاج) ناکریٚ.

﴿يُنَادُونَهُمْ﴾ (منافق)ە ڕاستەکان بانگ ئەکەن ﴿أَلَمْ نَكُن﴾ لە (دنیا)یە ﴿مَّعَكُمْ﴾ بە برایی (دینی)، ئەدی لەگەڵ ئێوە (موافق) نەبووین؟ ﴿قَالُواْ بَلَىٰ﴾ (حسب الظاهر) لەگەڵ ئێمە بوون ﴿وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ﴾ (نفس)ی خۆتان بە (هلاك)دا ﴿وَتَرَبَّصْتُمْ﴾ (إنتظار)ی (شەڕ)تان ئەکرد، بۆ ئێمە، (دائماً) لە (صدد)ی بەدی بوون، وەکی(عقرب) پێوەماندەن ﴿وَٱرْتَبْتُمْ﴾ (یقین)تان نەبوو، بە (شك)و (أوهام) بوون ﴿وَغَرَّتْكُمُ ٱلْأَمَانِيُّ﴾ ئومێدی بۆش، ئەمڕۆ ناسبەی، (رسول) ئەمریٚ، ئەبڕێتەوە، ئەو (دین)و مینە نامێنیٚ (دنیا) ئەبێتە ئی خۆمان، (تاج)ی (حکم) داری لەسەر (إبن أبی سلول) دادەنێین ئەویٚ نەختیٚ (إیمان)ی هەبیٚ ئەڵیٚ: "ئەمڕۆ تا سبەی (توبە)و (إستغفار) ئەکەین خوا چ پەکی لەسەر (عذاب) دانی مە، کەوتوە" (من بد کونم توو بد مکافات دهی پس فرق میانی من وتوو چیست بگو؟!)

(مارا توو بهشت أگر ب طاعت بخشی

این بیع بود لطف وعطایایی توو کوجاست؟)

ئەدی (شێخ) چیە؟" (خلاصە) بە (خیاڵ)ی خاو، خۆیان هەڵ ئەخەڵەتێنن لە ناکاوەکی ڕادەقەنێن ﴿حَتَّىٰ جَآءَ أَمْرُ ٱللَّهِ﴾ مردن، لەسەر ئەو (حاڵ)ە ئەمێنن بە (کیف)ی خۆیان گوناهان ئەکەن ﴿وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿١٤﴾﴾ (عفو)و (غفور)ە (رسول) خۆشەویستە، (شفاعەت)ی بۆ (اهل)ی (کبائر)ە، (حبّ)ی (آلُ بیت) (کافی)یە، (عیسی)و (بوذی)و (فدیە) (نجات)ن، (شیاطین)ەکان هەڵیان ئەخەڵەتێنن، بە کاسە دۆیە، (شێخ) (عهد) ئەکا، لەگەڵ (أفسق) (الفسّاق)ی (أمّەت)، بیٚی توو ناچمە بەحەشتی، ئەی وای، ئەوا لەبەر چاومە، ئەو (فاسق)ە، کوو بە تەقەتەقی سەری (شێخ)ی، لە دوای خۆی دەکێشیٚ، بۆ

(جهنّم)ی (نعوذ بالله من الفقر و الکفر) (حقیقةً) چ (ملا) چ (شێخ)ی ئەو (زەمان)ە، بە (واسطە)ی (فقر) زۆر لە (کفر) نێزیکن، یاخود لە (کفر) دان، قسە لە گوناه نیە ﴿فَٱلۡيَوۡمَ لَا يُؤۡخَذُ مِنكُمۡ فِدۡيَةٞ﴾ ئەوەی بۆ (حفظ)ی (نفس) بدرێ، (فدیە)ی پێ ئەڵێن ﴿وَلَا مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ﴾ (ظاهر)و (باطن)، (دیان)ساڵەو ساڵ (فدیە) ئەدەنە (رئیس)ی (دینی)یان، گوناه ئەکرنەوە، (أمّا) (مسلمان) هەرچی بەدیە، ئەی کات، وە(حتّی) (طعن) لە (دین)و (صاحب)ی (دین) ئەدات، قیت و قۆز هەڵ دەپەڕێ وە شاباشیش نادا، ئەوە چیە؟ بەناو (مسلمان)ە، خۆ دەستی بە دامێنی پیرە وەگرت، لە هەموو (حق)و (حساب)ێ دەردەچێ ﴿مَأۡوَىٰكُمُ﴾ (محل)تان ﴿ٱلنَّارُۖ﴾ (نعوذ بالله من النّار ومن شرّ الکفّار والفجّار) لە (بدل) (نور) (نار) بۆ ئێوەیە ﴿هِيَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ﴾ (بخاری) ئەفەرموێ: "أولی بکم" (واقعاً) (ناصر) (ولو) بە (نوع)ی (تأویل)ێ بێ، زۆرم لا خۆش نیە. وە لە (إبن عباس) (نقل) ئەکەن: (تفسیر) بە (مصیر)، ئەمەش جوانە، لەو (مقام)ە کەمێ (مشاجرە)یان هەیە، (حظ) ئەکەی (مراجعە)ی (روح المعانی) کە، ئەویش بە (مناسبە)ی (مَنْ کُنْتُ مَولاه، فَعَلیٌّ مَوْلاه) وە کە (شریف)ی (مرتضی) بە (أولی)ی (تفسیر) ئەکا، (إمام) (قبول) ناکا، (حوالە)ی (تحفە)ی (لإثنا عشریة)مان ئەکا، ئەویشمان لا (موجود)ە، (لکن) من (کیف)م لەو (مباحث)ە نیە، ئێمە لەم (حال)ە داین (أمیر)یش رۆیی، (شەڕ) لەسەر (خلافەت)ی وان (حقیقە) (جهالەت)ە.

﴿وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ١٥﴾ ئەگەر بە (معنی)ی (ناصر) با، جوان وا بفەرموێ: (وبئس النّصیر) ئەدی وانیە؟ ﴿أَلَمۡ يَأۡنِ﴾ ئایا نێزیك نەبوە، (وەقت)ی نەهاتیە؟ با ئەم (آیەت)ە (خصوص) (دائر) بە (إنفاق) بێ، ئەم (تعبیر)ە (عجیب)ە ﴿لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ﴾ (جمع)ێ (ضعیف الإیمان) کەم (میل)ی (إنفاق)ی (فی سبیل الله) ﴿أَن تَخۡشَعَ قُلُوبُهُمۡ﴾ دڵیان نەرم بێ ﴿لِذِكۡرِ ٱللَّهِ﴾ بۆ یادی خوا یا بۆ

(قرآن) کە (تأثیر)یان تێ بکا ﴿وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ﴾ ئەو (أحکام)و (هدایات)و (إرشادات)ە، ئەو (حقائق)ی (إلهیّە) ئەو (مصالح)ی (دارین) بەتەواوی (قبول)ی کەن (مع الآجرای) (عمل)ی پێ بکەن (لاشك) (سابقین)و (أولین) لە (مهاجر)و (أنصار) سەربەرزو دڵیان نەرم بوو، (خاضع)و (خاشع)و (مطیع)و (منقاد)و (دائم) لەسەر (إجری)ی فەرمایشاتی (إلهی) (لا یتغیّره) بوون، دڵ و گیان و(أموال)و (أولاد)یان، لە ڕێی خوا (صرف) ئەکرد، (لکن مؤمن) بە (حق مؤمن) خۆی (دائماً) بە (مقصّر) ئەزانی، بۆیە (ذات)ێ وەکی (صدّیق)ی (أکبر) (إبن مسعود) (نوعاً ما) (حمل)یان کردیتە، سەرخۆیان، (مع أنە عبارەت)ی (قورآنی) (دلالەت) ئەکا، ئەو (مؤمن)آنە، تا(حال)ێ (رقّەت)یان نەبوە، نەك بووبێ (فتور)یان بەسەردا هاتبێ وەك لە (بعض)ە (آثار) دەردەکەوێ. (مهاجر) لە (مدینە) کەی کەوتوونە (یسار)و خۆشی پێی (غافل)ێ بن؟ کەی (أبو بکری صدّیق) دڵی رەق بووبوو، (تلاوەت)ی (قرآن) (تأثیر) تێنەئەکرد؟ بڕۆننێ (مؤمن)ێ وەکی (فاروقی أعظم) لە (نفاق) ئەترسا، ئەوجا ئێمە (لازم)ە ئاگامان لەخۆ بێ، بە لاف و گەزاف (عومر) بەسەر نەبەین، بەڕاستی (خدمەت)ی بکەین و بشترسێین. بوزورگەوانی (أصحاب)ی (رسول) بە گەلێ (أمور)ی (هامّە)ی (دینیّە) (مشغول) بوون، (طبعاً) وەکی (زەمان)ی (أوّل) بێ ئیش و بێ کار، (دائماً متفکّر) لە (أحوال)ی خۆیان لە (عرض)و (معاد) و (قیامەت)، (معتبر) بە (أحوال)ی (أمم)، (قشور)ی (خشیەت) وا(غلبە)ی کردبوو، بە (إستماع)ی (آیەت)ێ، چ (تبشیر) چ (إنذار)، دڵیان ئەهاتە جۆش و خرۆش، هەناسەیان بۆ ئاسمان بڵند ئەبوو، فرمێسکیان بەرەو ردێنیان ئەهاتە خوار، دادەڕژا، وەکی باران، (لکن) کە (إشتغال) بوو، بە (تنظیم) و (تشکیل) و (تجهیز)ی (جیوش)و (تربیە)و (تدبیر)ی (أنام) –(بالضرورەت)– ئەم (تأثّر)ە، کەم ئەبێ، ئەبێ (إنسان) ئەم هەموو (غوائل)و (خواطر) لە دڵ دەرکا، بە (تأمّل)و (تفکّر) (إحضار)ی (أحوال) کا، ئەوجا ئەگەر یەك دوو

فرمێسکان، برژێنێ ئەمە لەبەر (قسوەت) نیە (والذین آمنوا معه أشدّاء علی الکفّار رحماءُ بینهم) چۆن ئەبنە (قاسی القلوب) ﴿وَلَا يَكُونُوا﴾ (ناهیه)یە، ئەگەر دڵیان نەرم بوو، (لذکر الله)، (وما نَزَلَ من الحق) ﴿كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلُ﴾ باوەکی وان نەبن ﴿فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ﴾ (أجل)یان، (مدّه)یان درێژهات لەسەریان، (صبر)یان نەگرت، ئارەزوویان بوو، بە ئاسانی، بێ (إنفاق)و (إجتهاد) (وعد)یان بۆ پێك بێ، ئەمە نەبوو، دڵیان رەق بوو، (أوهام)یان هاتە (قلب)ی ﴿وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾﴾ (خارج) لە (إطاعه)، لە (حدود)و (رسوم)ی (دینی)، (أما) ئێمەش –(مع الأسف)– وامان لێ هات، وەخراپتر بووین، کە (صاحبی کتاب) (وفات)ی کرد، ئەوانی ئەوها (مؤمن) بوون، بە (أکثریەت) هەڵ گەڕانەوە، (مرتد) بوون، (صحاب)ەکانی (بنا) بە (روایەت)ێ، خۆیان بە (قاسی القلب) ئەزانی، خەریك بوون، پاشی (سعی)یە (خارج) لە (طوق)ی (بشر) هینانیانەوە، سەر رێ، پاش (شهادەت)ی (عمر)ی، روویان کردەوە گۆڕان، بە (قتل)ی (إمامی عثمان) بەجارێ (إنقلاب) بوو، (أما) (إنقلاب)ێ خراپ رووی دا، تا ئێستا (أمّەت) لە (سیّئات)ی ئەم (تحولات)ە، ئەم (قسوەت)ە (نجات)ی نەبووە، وە لە (سایە)ی (ملا)یانی (محبّ)ی (رئاسەت) و (مُتَشیَخ)آن، (نجات)یان نابێ، هەر (آیەت)و (حدیث)ێ (تلاوەت) کەی، بە گوێیاندا ناچێ، ئاگاتە (قلب)یان، (أحوالات)ێ (غریب)و (عجیب)، بۆ خوا، بەناوی خوا، رووان لە خوا، لە (کتاب)ی خوا، لە (رسول)ی خوا وەرگێرا، ڕۆین بۆ (عالم)ی (غیب)، (لوح المحفوظ)، ئاگایان لە (ملك)و (إدارە)و (قوّەت) نەما، (إشتغال) بە (لاهوتی) لە (جلیاب)ی (بشر)ی چوونەدەر، (أصحاب)ی (نفوس)ی (قدسیّە)ی (أرض)و ئاسمان، لە ژێر (أمر)و (إرادە)یانە، بۆف ئۆف!

﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ﴾ کە (قابلیەت)ی (حیات)ی تیا مابێ، زیندی ئەکاتەوە، وەهەم، ئەوەی (إنفاق) ئەکا، لە (فقر) نەترسێ خوا ئەرزی مردی

زیندی ئەکاتەوە، ئەگەر (فقیر)یش بن خوا دەوڵەمەندیان ئەکا ﴿بَعۡدَ مَوۡتِهَاۚ﴾ مەگەر خوای (تعالی)ن، بە گەورەیی خۆی (وإلا) زیندی بوونەوەی (أمّەت) — (بالخاصّە)— کورد بە (محاڵ) (حساب)ە، دڵ وارەق بوە (کالحجارة أو أشدّ قسوة) بە (قوّە)ی (إلهی) نەبێ، چارەی ناکرێ ﴿قَدۡ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِ﴾ لە یەك وان ئەم (آیەت)ەیە، (تدبّر)ی تێ بکەن، (سعی) کەن، لە (علاج)ێ دڵ نەرم بێتەوە، بۆ (ذکر)ی خوا ﴿لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ١٧﴾ (علاج)ی (بخل) بە (عطا) ئەکرێ ئەبێ تۆبزی لە خۆت کەی، تا فێر ئەبێ، (إیمان)ت بە (قوّەت) کەی، (دغدغە) نەیەڵی، کە خوا (إحسان)ی توو بە (ضایع) نادا، (أضعافاً مضاعفة) (جزا)ت پێ ئەگا، ئەمڕۆ نا، سبەی، بە (حق) (إیمان) بەو (آیەت)ە بێنی ﴿إِنَّ ٱلۡمُصَّدِّقِينَ وَٱلۡمُصَّدِّقَٰتِ﴾ ئەوانی (تصدّق) ئەکەن، لە ڕێی خوا ئەبەخشن، چ پیاو چ ژن ﴿وَأَقۡرَضُواْ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنٗا﴾ (دقّەت) لەم (تعبیر)ە کە، (عبد)ی خۆی، (ماڵ)ی خۆی بۆ خۆی (صرف) ئەکا، (أنّە) ئەیداتە (سید)ی خۆی بە قەرد، کە خوا خۆی لە قەردار زانی، ئایا (أدنی)ی قەرد، ناکاتەوە، چۆن ئەبێ؟ (ألبتە) ئەوانە ﴿يُضَٰعَفُ لَهُمۡ﴾ بە (أضعاف) یەك بە حەوت سەد، بەڵکوو زێتر ﴿وَلَهُمۡ أَجۡرٞ كَرِيمٞ ١٨﴾ (ممدوح)و شایان ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ﴾ (ذات)ی (صفات)ی (وحدانیەت)ی (وعد)ی ﴿وَرُسُلِهِۦٓ﴾ بە (نوع)ی کە (قرآن) (بیان)ی ئەکا، سەرزلەمکی چ نیە ﴿أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصِّدِّيقُونَۖ وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمۡ﴾ (مؤمن)ی (عاصی) با (نجات)یشی ببێ، نابێ بە (صدّیق)و (شهید) (عند الله)، بەڵێ (شهادەت) لەسەر (قبح)ی (دین)ی خۆی ئەدا، گەلێ ئەدیتران، لە (جواب)ی (طعن)ی (أجانب) ئەیان ووت: "ئێمە خۆمان خراپین، (دین)مان باشە، (نقص)ی تیا نیە" ئەمەش (عجایب)ە ئەوەی ڕەوشتی لەگەڵ (دین) یەك نەبێ، چی پێ ئەڵێی؟ (حقاً) (مؤمن)ی (فاسق)و ترسنۆك و (بخیل)،

نەبوونی زۆر باشە، بوونی بۆ (دین)و (دنیا)ی(أمّەت) لە (کافر)ی حربی خراپترە، (قوم)ی ڕێگرو دزو حیز نەك بۆ (إسلامەتی)، بۆ (إنسانیەت)، لەکەّیە، (إزالە)ی (واجب)ە ﴿لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ﴾ ئەمانە وەکی (عشرەی مبشرە)و (حمزە)و (سائر)ی (سابقین)آن، چۆن دلّیان رەق ئەبێ؟ (أهل)ی (کتاب)ی ڕابردوووو ئەبن؟ (حاشا ثمّ حاشا) ئەوانە تا (إنقراض)ی (أنام) (نور)یان (دوام) ئەکا، وە لەهەموو (أطراف)یان (فیضان) ئەکا،(وکذا) ئەوانەی (آثار)ی (خیر)یان لە دوا ئەمێنێ، تا بمێنێ (نور)یان (دوام) ئەکا وە درێژ ئەبێ، (نور)ی (قیامەت) وەکی نیشانەی (دەولّەت)آنە، (أما) بۆ (أرباب)ی (إستحقاق) ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ ئەدی (إنفاق) بکەم، ئەمڕۆ سبەی لە برسان بمرم، پەح، چم بەسەر (ملّەت)و (وطن)ە؟ ئەدی ئەمن (مالّ) (صرف) کەم خەلّکی دەست بە سمێلاّن دابینێ، خوا چ پەکی لەسەر من کەوتیە، (أرض)و ئاسمان (ملك)ی ویە، با ئەوانە بەخێو کا، ئەمن (دخل)م چیە؟ چما (فقیر)ە، (مالّ)ی وی بە قەرد دەینێ؟ ﴿أُولَٰئِكَ﴾ ئەوانە ﴿أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾﴾ لە (ظلمات) دان، (نجات)یان نابێ، ئەوانە بە خۆو (قوم)یان بە عەردا دەچنە خوارێ، (خسف) ئەبن، (سبحان الله) لەوەتی (حکومەتی) (إسلامیە) (تشکیل)ی کردیە، تا ئەمڕۆ چ (قوم)ێ نەبوە (عن طیب نفس) (حتّی لدی الضرورة) (مالّ) داتە (حکومەت) بۆ (حفظ)ی (دین)و (دنیا)، مەگەر (نادر)، (وإلاّ) ئەوەی دابێی، بە ناخۆشی داویەتی.

(واقعاً) نەختێ خەتای (أفراد)ی (حکومەت)ی تیایە، کەس نیە، (محبّەت) باوێتە ناو دلّی (أهالی)و (حکومەت)، (مع أنه) تا (حکومەت) بۆ (تعالی أمة) (صرف)ی (راحەت)ی خۆی نەکا، (وأمّەت) لە ئۆغری (حکومەت) سەرو مالّ دانەنێ، نابن بە هیچ، وەئەبێ ئەوەی (رئیس)ی (دەولّەت)ە، لای (أرباب)ی (دەولّەت)و (عموم)ی (أمّەت) (معناً) زۆر گەورەو (مقدّس)و (واجب الإطاعە) بێ، وەکی (ژاپۆن)، وە(إلاّ) کارو بار سەرناگرێ. (خیرات)ی (مسلّمان)آن

(مولود)ە، (مولود)ی (رسول الله)ی نا، ئی شێخان، ئەوە لە (مصر)یَ زۆرە، بۆ (زیارەت)ی (عتبات)و شایی و (ختنه)و شاباش، چەند (مصرف)ی ئەکەن، تا ئێسك و پروسكی مردیەكانیان ئەبەنە (نجف و كربلا)، (مع أنه) زۆر ناچیَ، لە تونگەی (حمام)آندا ئەسووتێندرێن ئەو بەلعاتە، لە ناو ئێمەدا نیە.

﴿ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا﴾ ژینی (دنیا)ی (دنی) ﴿لَعِبٞ وَلَهۡوٞ﴾ كەمەیە، ﴿وَزِينَةٞ﴾ (لباس)و مخشّلاتی ژنان و (تجمّلات)ی ماڵ و (نقش)ی (حجر)آنە ﴿وَتَفَاخُرُۢ بَيۡنَكُمۡ﴾ خۆ هەڵ كێشانە، من (فلانی بنی فلان)م، وەك فسۆس پاڵەوانی،

(بە گورزی گران بشكنم جوزرا
بە آبی روان پور كنم حوضرا
بە ئەڕّا ببڕیم پەلك ئەز چنار
بە دوندان بە راریم خوون ئەز هەنار)

مەپرسە لافو گەزاف ئەشتەرم، آخری هیچ، لاشەیە، بۆگەنی ﴿وَتَكَاثُرٞ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِۖ﴾ ئەوەندە دەوڵەمەندم، (أولاد)م زۆرن هەر یەكە قۆڵە میرەكن، گەلێ كەس بە (ماڵ)ی (دنیا) (مغرور) بوون، (آخر)ی لە برسان مردن. لە (حكایەت)آن ئەڵێ: "پیاوێ بوو، چل كوڕی هەبوو، (أما) وجاغی كوێر بوو" (حقا) ئەمە وایە، بە زۆری و بۆری نیە، (كی یەك مەردی جەنگی بیە ئەز سەد هەزار) ئەوانە بێ (دوام)ن ﴿كَمَثَلِ غَيۡثٍ﴾ بارانی وەكی ئەمڕۆ و ئەو شەو (دنیا)ی سەبزو خوڕەم كردەوە ﴿أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ﴾ (حرّاث)و (زُرّاع) یا (كافر)ی (ملحد) ﴿نَبَاتُهُۥ﴾ (كیف)ی پێی دێ لە (فصل)ی بەهارا، ئەگەڕێ، لە جێی بە (صفا)و (منظر)ەو خوڕەم و دڵ گوشا، (عشرەت)ی تیا بكا ﴿ثُمَّ يَهِيجُ﴾ (حركە) ئەكا، بۆ (نهایەت)ی (نما) ﴿فَتَرَىٰهُ مُصۡفَرّٗا﴾ هەندە ناچێ، ئەبینی،

زەرد هەڵ ئەگەڕێ ﴿ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمًا﴾ وەك پووش و پەلاش تێك ئەشكێ، ئەبێتە کاو کۆت ﴿وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ﴾ پاش (حیات)ی (دنیا) ﴿عَذَابٞ شَدِيدٞ﴾ بۆ (دنیا) پەرستان ﴿وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ﴾ بۆ ئەوانەی ئەی کەنە (مزرعە)ی (آخرەت) ﴿وَرِضۡوَٰنٞ﴾ (رضوان)ی خوای لە هەموو شتێ گەورەترە، خوایە لێمان (راضی) بی ﴿وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ﴾ (مِنْ حيث هي هي) ﴿إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ٢٠﴾ بۆ ئەوانەی (غیر)ی (حیات)ی (دنیا) چیتریان گەرەك نیە، (أما) (مال)ی (دنیا) بۆ (أهل)ی خوا، مایەی (سعادەت)ە، (دین)و دنیای پێ (حفظ) ئەکرێ، ئەمڕۆ من ملام، پارەیە نۆرم پێ ئەوێ، بۆ (مدرسە)، بۆ (تشکیل)ی (کتێبخانە)یە (مکمّل) بۆ (إدامە)ی (علم)، کەنەبێ چ بکەم؟ ملایەتی ئەمڕۆ بە (شرح)و (مغنی)و (إیساغۆجی) تەواو نابێ، ملا ئەگەر دەوڵەمەند نەبێ، بە (حرمەت) نابێ، (مقابل)ی (سفها)یان چی پێ ئەکرێ؟ (تُجار)ێ دوو (درهەم) بداتە (ملا)یە برسی، هەزار (شاهدی) بە درۆی بۆ ئەدا، ئەو (شرع)و (دین)ە بەو (نوع)ە کەسە کوو (حفظ) ئەکرێ؟ (علم) چۆن رەونەق و (حرمەت)ی ئەبێ خوایە خۆت ئەیزانی، ئەگەر (حال) وا (دوام) کا، (علم)و (دین) نامێنێ، ئەم وڵاتە هەمووی ئەبێتە (تاریکستانی)، (نعوذ بالله) ناکەس دەوڵەمەند بن، (دین)و (علم) چی (إستفادە)یان لێ ئەکا؟ (ملا)ی دەوڵەمەندو بە (قوّەت)و (نسب)و (حسب) (خدمەت)ی پێ ئەکرێ، یاخود (نوات)ی وەك (حاجی بکر ملا آغا)ی هەبن (مع الأفتخار) (خدمەت)ی (ملا)یان ئەکەن، ئەویش باشە، (جنّەت مکان) لە (إمضاء)ی ویم دیە، لە (کتێب)آن، (خادم العلماء والفقراء) دادەنێ خوای (تعالی)ن بە (دوام)ی (علم)ی ئێمەو (بقا)ی (مدرسە)و مزگەوتی تا(أبد) (خێر)ی نەبڕێ، (آمین) .

﴿سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ﴾ لەیەك، لە (أقران)، لە (أمم)ی دی پێش کەون، بۆلای (أسباب) لێ (رضا) بوونی (طرف) خوای خۆتان، ئەی (أهل)ی

(إیمان) تەماشای (أمم)ی کەن، بۆ (تقدّم)ی (قوم)ی خۆیان چی ئەکەن، پێش کەوتەی پاش کەوتە، خۆتان بۆ وا داماڵأن؟ وەك ئێشەکی بنی ڕەشماڵأن، کەوتنە ژێر بەر ماڵأن نازانن ئەمڕۆ، (موجب)ی رضامەندی خوا چیە؟ بنۆڕنە (ألمان) بنۆڕنە (إیطالیا) بنۆڕنە (سائر)ی (دول)ی دی، دوێنێ، پێرێ چی وانە بوون، چۆن وا (تقدّم)یان کرد، سەرکەوتن؟ (دنیا)یان گرت، ئەو (إختراعات)ە چۆن ئەکەن؟ ئەو (علم)آنە، ئێستا لەسەر کاغەز ئەخوونن، (لکن) (مع الأسف) (عمل) نیە (ججال)آن (إستیلا)ی (جهان)نیان کرد، ئێوە (إنتظار) (مهدی) ئەکەن، لە بیرێ بێتە دەرێ، یا(حضرەتی عیسی) لە ئاسمانان بێتە خوارێ ئەی، ئەی، ئەی هاوار، بۆ (غیرەت) کێشی، (مسلّمان)آنی پێشی، بۆ (مسابقە)یان، ئەم (غیرەت)ە، ئەم تێ کۆشینە، چی لێ هات؟ بەڵێ (إرادە الله)یە ئەبێ وابێ، بۆ ئەوان وایان نەفەرموو؟ بۆ خوا ئەفەرموێ: "مسابقە بکەن" ئەبێ (أمر)و (إرادە)ی خوا (مخالف) بن؟ کوو ئەبێ (عقائدی إسلامیە) (خفّەت)ی (روح)ی ئەدا، (نشاط) ئەبەخشی، (إنسان) بۆ (عمل) (سَوق) ئەکا، بلّندی ئەکا، پێشی ئەخا، پێی بەسەر ئەکەوێ (صحابە)ە هەموو شتیان لە خوا ئەزانی، بۆ (سعی)یان ئەکرد؟ (مکّە) (مدینە) لە کێ؟ (دەماوەند)و (نهاوەند) لەکێ؟ لە (أطراف) (چین) (جهاد)یان ئەکرد، بە (قدرەت)ی خوا، بە (إرادە)ی خوا، بە (قوّەت)ی (دین)و (کتاب)ی خوا، ئێوە خۆتان بە ژێر ئەخەن، هەی هاوار، بنۆڕنە (کتاب)ی (کون) ئەزانن، چ (عبادەت)ێ ئەمڕۆ بە کەڵك دێ، پابەندی (دنیا) مەبن، (مسابقە)و (مسارعە) بکەن، بۆ رضامەندی خوا ﴿وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا﴾ (سعەت)ی پانی ﴿كَعَرۡضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ وەکی پانی ئاسمان و ئەرزە (علم)ی (جسمانی) (نظر) بە (قول)ی (حکما)ی (سلف) (عالم)ی تەنگە لە (فوق)ی ئێمە تا (منتهی)ی، یازدە پارچە (جسم)ێ توێ بەر توێیە، وەکی (پیان)ی لە (مرکز)ی (أرض)ی تا(مُحدَّب)ی (فَلَك الأفلاك)یان، (مسافە)ی (ساعەت)ە ڕێیە نابێ، بە (حرکە)ی (نور) لەبەر ئەمە (قسم)ێ لە

(علما)ی (أمّەت) لەم تەنگانەیە جێیان بۆ (جنّەت)ێ (واسع) نەدۆزیەوە، ووتیان: ئەمە لە (قیامەت) (خلق) ئەکرێ" (یعنی) کە (سماوات) (طَیْ) کران، ئەو بەهەشتە لەجێی وان، (إیجاد) ئەکرێ، (لکن) (حکما)ی (جدید) (سعەت)ی (عجایب)یان دا، بە (عالم)ی (أجسام)، (حتّی) ئەڵێن: "لە هەموو (ثوابت) لە ئێمە نێزیکتر، (نور)ی بەو (سرعەت)ەی کە هەیەتی، بە چوار ساڵ ئەگاتە (أرض)ی، (نور)ی (سمّاك)و (رامح) بە دووسەد ساڵ ئەی گاتێ، (نور)ی (شمس)ە بە هەشت (دقیقە)و شتێ ئەگاتە ئەرزی." جا (ممکن) نیە (جنّەت)ێ (واسع)، (مسافە)ی نیوە (ملیۆن) ساڵ یا زێتر بە (حرکە)ی (نور)، لەم (فضا)یەدا هەبێ؟ (حقیقە) (أقوال)ی (علما)ی (جدید) لەگەڵ (قرآن) (موافقە)ی زۆرە، لەگەڵ (أقوال)ی (حکما)ی کۆن، (زحمەت) (توافق) ئەکات ﴿أُعِدَّتۡ﴾ ئەو (جنّەت)ە ﴿لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ بە (إیمان)ێ (مُکمَّل) ﴿بِٱللَّهِ﴾ (وَحدَهُ لا شَریكَ لَهُ ﴿وَرُسُلِهِۦ﴾(ﷺ) ئەوانەی پابەندی (دنیا)ن ئەگەر (إیمان) بێنن بە (إیمان)ی (صحیح) فەرموودەیی خواو (رسول) بەجێ بێنن، ئەچنە ئەو بەهەشتە (واسع)ە، کە (دنیا)بە هەموو (زیب)و (زینەت)و (سعەت)ی (نظر) بە ئەوی، وەکی کونە بۆقڕی وایە، بۆ (تصوّر)ی (سعەت)ی (کائنات) بنۆڕە (صفحە)ی (٨٧) لە(جلد)ی چارەم لە(تفسیری طنطاوی)، (دهشەت) ئەتگرێ (بعض)ێ (أجرام) ئەبینی، (بین)ی لەگەڵ (أرض)، (مسافە)ی (٢٠) ملیۆن ساڵە بە (حرکەی نور)، وە(نور) لەیەك (ثانیە) (١٨٦) هەزار (میل) (مسافە) (قطع) ئەکا، (سبحان الله) لە(علم)و (قدرەت)و (صنع)و (عظمەت)ی خوای لە (سعەت)ی (ملك)ی، (سبحان الله) لە(سعەت)ی (علم)ی (بشر)، لە (جِدّ)و کۆششیان، (ومع هذا) خوا بە هەموان ئەفەرموێ: (وما أوتیتم من العلم إلاّ قلیلاً) (نەیسابوری) ئەفەرموێ: "(نظیر)ی ئەو (آیەت)ە، لە سورەی (آل عمران) تێ پەڕی، (إلاّ) ئەوەندە هەیە، (إشارە)ی لێرە (أعمَّه)، چونکی لەوێ ئەفەرموێ: (أعدّت للمتّقین الذین یُنفِقونَ...الخ) لێرە ئەبینن، چی ئەفەرموێ،

وەچونکی ئەوانی ئێرە، لەوانی وێ بەرەژێر ترن، (عرض)ی (جنّەت)ی کەمتر کرد، لەوێ وەکی (آیەت)ی (سابق) (جمع)ی ئاسمانی نەکرد، وە(کاف)ی (تشبیه)ی لێرە (زیاد) فەرموو، وەدیارە (مُشبَّه) ناگاتە (مُشبَّه بِه) وەلە (لفظ)ی (سابقوا) لێرە، (إشارە)یە، (مراتب)ی ئەمانە (مختلفه)، (بعض)یّ لە (بعض)یّ لە پێشترن، وەکی (سباق)ی (خیل)، وە لە (لفظ)ی (سارعوا)ی وێ، (رمز)ە، بۆ ئەمە کە هەموویان وەکی یەکن، لە (قرب)دا، یالێك نێزیکن، چونکی (مرتبە)ی (علیا)یەکە، ئەویش (مرتبە) (سابقین)ە، (مقرّبین)ە، ئەمەش (غایەت)ی (رتب)ی (إنسانی)یە" وەئەفەرموێ: "(فهم)ی ئەو أسرارە بکە (فإنّ): ﴿ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ﴾." (حقاً) لە (موقع)یّ (لطیف) (إیراد)ی ئەم (کلامە) (کریمە) ئەکا، (واقعاً) ئەم (تطبیقات)و (تدقیقات)ە، لە (تفسیر)ەکانی ترا، نیە، گەرچی (سیّدی الوسی) وائەنوێنێ کە لای جوان نەبێ، (لکن) (قسەکانی) (معقول)ە، وەکەسێ تەماشای (ما قبل)و (ما بعد)ی ئەم دوو (ئایەت)ە بکا، (غیر)ی ئەوەی (نەیسابوری) فەرموویەتی، (بعض)یّ (أسرار)ی تر بۆ نومایان ئەبێ، ئەگەر نەبوایە (موجب)ی (ملال)، درێژەم ئەدایە، با ئەمە بۆ (محشّی) بێ.

﴿وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ٢١﴾ لە (فضل)ی خوام (طلب)ە ئەم (تدقیقات)ە (مسعود) بیکا، (جنابێ حق) ئەویش و ئێمەش لە (مصائب)ی (حفظ) کا، ﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٖ﴾ ئەو بەلاو (مصیبەت)ە کە ئەگاتە ئێوە ﴿فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ لە (مزارع)و (أموال)ی (تجاری)، لە (خانەی) (زلزلە) ﴿وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ﴾ لە (أمراض)و (جروح)و (عوارض) نیە ﴿إِلَّا فِي كِتَٰبٖ﴾ (لوح)ی (علم)ی (حق) ﴿مِّن قَبۡلِ أَن نَّبۡرَأَهَآۚ﴾ چاکی کەین وڕێکی خەین، وەکی تیری ڕێك نەخرای، (مقام) وا لە (قضا) ئەخوازێ، قسە لە (خسارە)و نەخۆشی ناخۆشی بفەرموێ،

(مراد) (سوق)ی (بخیل)ە، بۆ (إنفاق) لایە بە (ترغیب) لایە (نوعاً ما) بە (ترهیب)، ئەی (بخیل) تەماشای (حوادثات)ی (زەمان)ەکە.

(أمین مەبە لە سبەینێ،ئەوەت بەسەر دێنێ
حوادثاتی زەمانە، کەنایەتە تخمینێ)

ئەگەر (إنفاق) نەکەی بۆ خوا، تێ نەکۆشی دەرئەچی لە (مُقدّرات)؟ ماڵت، خۆت، أولادت (مصون)و (محفوظ) ئەبن؟ (حاشا)، (إنسان) نیشانەیە، بۆ (بلا) بە (دوام)، (مادام) (مؤمن)ی ئیمانت بە خوا هەیە، کە (مقدّرات) هەمووله (طرف) ویە، بە (مصائب) دامەمێنێ، بیکە (وەسیلە)ی (طهارەت)ی (نفس)و (ترقّی) ﴿إِنَّ ذَٰلِكَ﴾ ئەو (علم)و زانینە ﴿عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾﴾ زۆر (سهل)ە، (مستقبل) بۆ وی (مکشوف)ە، وەکی (ماضی)و (حال)، وەکە (إیجاد) لە (طرف) وی بێ ئەو (علم)ە (أمر)ێ (ضروری)یە، (تقدیر)ی بکاو نەیزانێ، چۆن ئەبێ؟ (فرق)ی (ما في الزمنة من حیث العلم) ئەوەندەیە، ئی (ماضی) ئەزانێ بوە ئی (حال) ئەزانێ هەیە، ئی (مستقبل) ئەزانی، ئەبێ. ئەو بەلاو (مصیبەت)انە، هیچی بە (إختیار)ی (إنسان) نیە، چەند ساڵان، مشك و ژەنگ دەغلی ولاتی ئێمەی (إمحا) کرد، ئەمساڵ تا (حال) باسی ژەنگ نیە، (ذاتاً) زووە، (لکن) کرم وپیك برە (حشر) ئەکەن، (إلتجا) بە خوا، لەم تاك و تووکی ماوە. ئەگەر (ذات)ێ لە (مستقبل) شتێ بزانێ، (تفصیل)ی (خاصّ)ی (علم)ی (کبریائی)یە بۆ وی (سهل)ە، (خالق)ی (کلّ)ە، (اما) بۆ (غیر)ی ئەو (مشکل)ە، (زەحمەت)ە ئەم (ئایەت)ە (منافی) (حذر) نیە، (حسب الأمکان) (سعی) بۆ (حفظ)ی (نفس)و (ماڵ)و (مکافحە)ی (أمراض) (شرعاً) (لازم)ە، ئەمەش لە (مقدّرات)ی خودایە، ئەمڕۆ (أطبّا)ی (غربی) (سعی) بۆ (طبّی) (واقی) زێتر ئەکەن، لە (طبّی) (تداوی) (مکافحە)ی (طاعون) ئەکەن، خۆزی (مسڵمان) بان، ئەوجا (نور)یان لە (مەیدان)ی (عرضات) وەکی ڕۆژ ئەدرەوشاوە، خۆ (آدیسۆن) خۆی و (ضیا)ی (کهربایی) بهاتبایە (محشر) چ

روناکی یەکی ئەدا! (لکن مع الأسف) (بشر) لەو تەرزە (نور)ە، لە (آخرەت)دا (محروم)ە، ئی (مؤمن) نیەتی (غیر) (مؤمن)یش لە (ظلمات) دایە، ئەی وای! (حیف) بە (ملیّون) (صفر الید)، (جنابی حق) بۆتان (بیان) ئەکا ﴿لِكَيْلَا تَأْسَوْا﴾ (محزون)و نائومێد مەبن ﴿عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ﴾ لەسەر ئەوەی لە قیستان چوو ﴿وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ﴾ (مقصد) ئەمەندە (مأیوس)و (مغرور) نەبن، نەك بە جاری (فتور)تان بەسەردا بێ، لە (سعی)و (عەمەل) ببن، وگینگەلەی بە (آیەت) مەکەن، وەکی (شاعر) ئەڵێ:

(بە عزّەت مەنازو بە نکبەت مەناڵ

کی ئێن هەردوولا، زود باشەد زواڵ)

ئەوەی (زواڵ)ی بوو، بوو، ئەویدیش ئەبێ، چ نەبێ (إنسان)ەکە خۆی ئەڕوا ئێوە وەکی (صحاب)ان (إیمان)تان هەبێ، هەرچی هەیە لە (طرف) خوایە، وەکی وانیش (سعی) بکەن سەرو ماڵ و (أولاد)و (أملاك)یان نایە سەردەست، لە ئۆغری (دین) (صرف)یان کرد، ئەشکوژران، ئەیان گوت: "ئەشکوژرێین، ئەمرین" (ماڵ) ئی (صرف) کردنە، (صرف)یش نەکەین، بە (آفات) ئەفەوتێ، (حیات)ی بە (زلّەت) بۆ چی (قبوڵ) کەین؟ ئەو (أقوام)ە (إنسان)ن، ئێمەش (إنسان)ین، بۆ ئێمە لە ژێر دەستی وان بین؟ وا دەرئەکەوێ لە (نقل)و (مقل)و (تجربە) —(والتجربة أقوى برهان)— ئەوەی (سعی) کا —(مع الإتّحاد والإتّفاق)— (نائل)ی (مرام) ئەبێ، دیارە ئەمەش یەکێکە لە (مقدّرات)ی (إلهی). (مقابل)ی هەر دەردێ، دەرمانی داناوە، (واقعاً) (حکما)ی (غرب)، تا (معتقدات)ی (مسیحیانە)یان (ترك) نەکرد، بۆ (إختراع)و (ترقّی)و (طبّی)و (سائر)ی (صنائع)و (کشفیّات) (موفّق) نەبوون، (أمّا) ئێوە (مع الاعتقاد) ئەتوانن (موفّق) بن، چونکی (عقائدی إسلامیە)،(حقاً حیات) ئەدا، (نشاط)ی (عمل) ئەبەخشێ، رووی (صاحب)ی ئەکاتە لای (إکتشاف)، (لکن کشفیّات) (صوفیە) گۆڕی، بۆلای (غیب)و (خیالات)ی (صرف) کرد. (دقّەت) لە (صنع)ی (علما)ی

(إسلام) کەن لەهەموو (علم)، (حتّی) (کیمیا)و (طبیعەت)و (تشریح الأبدان)و (هیئەت)و (موسیقی) چەند هەزار (مسائل)یان کۆکردەوە، (داخل)ی (علم)ی (کلام)یان کرد، (أنه) بۆتە (معتقدات)ی (إسلامیه).

بنۆڕە برام، (لکن) (نور)ی (بصیرەت) نیە، (تأمّل) لە (ذیل)ی (آیەت) کە ﴿وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخۡتَالٖ﴾ (متکبّر) بە (خیالات)ی (نفسیه) ﴿فَخُورٍ ٢٣﴾ بە (مالْ)ی (دنیا) خۆی هەڵشەنگێنی، (أما) ئەوانەی گەورەیی خۆیان بۆ (خدمەت)ی گچکان ئەوێ، وە(مالْ)ی (دنیا) بۆ (خدمەت)ی (وطن)و (دین) کۆئەکەنەوە، لە (موقع)ی خۆی (صرف)ی ئەکەن، (لاشك) خۆشەویستی خودان (قاعدە)یە (نفی) روو لە (قید)ی (زائد) ئەکا، لێرە چونکی (کل) دوای (نفی)یە، (ظاهر) وەیە (لا) (نفی) (کلّیّەت) بکا، (یعنی) هەمووی خۆش ناوێن، ئەو (نوع)ە (کلام)ە، (صادق) ئەبێ لەگەڵ (بعض)ێ (لکن) (إتحاد)ی (علّەت) (نفی) (عام) ئەکا، (یعنی) هیچ (فرد)ێ لەوانی خۆش ناوێ، کەس (مع أنه) (توصیف)یان ئەکا بە ﴿ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِۗ﴾ نەکەن، ئەمە چیە (إنفاق)ی (فی سبیل الله). بەڵێ خوا (فقیر)ە، قەردی لەگەڵ بکەین؟! گوێ مەدەنە ئەمانە، ئەم قسانە، هەمووی ئەفسانەیە. (قوم)ێ کە لە ڕێی (عمومی) بۆ (خێر) گەلێ (مالْ) (صرف) نەکەن، دیارە (خائب)و (خاسر)و ژێر کەوتوون، (مَبغوضِ) (ربُّ البَرا)یان، خوا (إحتیاج)ی بەوانە نیە، بۆ (نفع)ی خۆیانە، (أمر)ی خوا بێنن باشە ﴿وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ ٢٤﴾ ئەوەی (إعراض) نێ، لە (أمر)ی خوای، (إنفاق) نەکا، (دوام) لەسەر (بخل) کا، خوا پەکی بەوەی نەکەوتوە، لەوی وەلە (مالْ)ی (غنی)یە، (إحتیاجی) پێ نیە، وە(ممکن)ە بڵێین: (تکبّر)و (فخر) لە (بعض)ی (حالات)و (مواقع)ی (ممدوح)ە، (خصوص) فخارێ کە (روح)ی (حماسەت) بداتە (شخص)، (قوم) چەند باشە، (أمّا) ئەوانەی بێ (جوهر)ی فرۆمایە، (رزیل)و (دنیّ)و (متکبر)و (فخور) بن، (حقاً) ئەوانە لە (حماقەت)دا ڕژاون، (مع الأسف) (أکثر)ی

زادەکان، وان (کنّاس)و (فرّاش)ن، (فخر)و (أنانیّەت)ی شاهانە، لیّ ئەدەن وەواتیّ ئەگەم، ئەوەی بیّ هوودە (مالّ) (صرف) ئەکا، لە (بخیل) چاتر نیە ئەویش پیّی ئەلّیّن: "سفیە" (شرعاً) (حجر)ی لەسەر دادەنریّ ﴿لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا﴾ (مِنْ نوحٍ إلی الخاتَمْ) ﴿بِٱلۡبَيِّنَٰتِ﴾ لە (موقع)یّ نووسیم ئایا (إنقلاب)ی (عصا)ی (موسی)ی بە (ثعبان)، (مجرّد) لەبەر (صورەت)ی بوە؟ یا(سرّ)ەکی تری تیا هەیە؟ چاك بۆم (معلوم) نەبوو، تا ئەو چەند رۆژە، لە (مجلە)ی (هلال)ی (أبریل) سنەی (١٩٤٠) صحیفە (٦) وە(٨٢)، (مجمل)یّکم دی، زۆرم لا خۆش هات، وادیارە، (نوع)یّ لە (ثعبان)یان لا (مقدّس) بوە، پیّی ئەلّیّن: "کوبرا" وە(رمز)و نیشانەی (ملوك)و (فراعنە) بوە، ئەو (رمز)ەی یان لەسەر نیّوچەوانی (ملك) دادەنا، (متصّل) بە (تاج)ی (دلیل) لەسەر (قوّەت)و (حفظ) لە (أعدای)، لە (نصّ)ی (دین)یانە (أنە) ئەو مارە، وەك تفەنگ ئاگری فریّ ئەدا، دوشمنی (ملك)ی ئەسووتیّنیّ، وە(تمثیل)ی (ملك أسبوسنس)یان کردیە، (صورەت)ی ماری (مقدّس) بەسەر (جبین)ی (مهیب)یا ئەنۆریّ، (عظمەت)و (قدّاسەت)ی بەسەرا ئەرِیّژیّ، بۆیە (ئایەت)ی مار، (محو)ی (دەولّەت)ی کردنەوە ﴿وَأَنزَلۡنَا مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمِيزَانَ﴾ (لاشك) (مراد) تەرازووی خەرمانی هەلّکیّشانی نیە، (کیل)و (وزن)یان بوە، کە (رسول)یان بۆ چووە، (صاحب)ی (کشّاف) ئەفەرمویّ: "(روایەت) کراوە (جبرائیل) تەرازووی هیّنا، دایە (نوح)ی، فەرمووی: (أمر) کە (قوم)ەکەت شتی پیّ هەلّکیّشن" ئەوە (نوح) ئەدی ئەوانی دی؟! چونکی (راوی) (ذکر) نەکردیە، (إبن حجری عسقلانی) (بحث)ی لەم (روایەت)ە نەفەرموە دیارە بیّ (أصل)ە، لە(مجاهد)و (قتادە) (نقل) ئەکا، (تفسیر)ی بە(عدل) یا(حجە)و (برهان) ﴿لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلۡقِسۡطِ﴾ بە(عدالەت) لەگەلّ یەك (معاملە) بکەن، (طبیعەت) (مائل)ی (إفراط)و (تفریط)ە، (شریعەت)ی (إلهی) بۆ (تعدیل)ی (طبیعەت)ە، هەر (شرع)ە لەو (میزان)ە بچیّتەدەر، سەر ناگریّ (إلاّ) (سقوط)

ئەكا، وەك (شرع)ى (جوان)و (مسيحى)يان، وەزۆر لە (مسائل)ى (شرعيّە)ى ئێمە، لەبەر ئەم (تجاوز)ە، (مُعَطّلَه)، (قابل)ى (عمل) پێ كردنى نيە، (لكن) (أساساً) (شرع) نيە، (إجتهادى)يە، (جهل)و (تعصّب) لێ گەڕێ، (علاج)ى (سهل)ە، ئەويش (ميزان و عدالت) تا(وقت)ێكە، كە بۆ (جمع)ێ (فائدە)ى ئەدا، ئەوجا شيرە ﴿وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ﴾ ئاسن ﴿فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ (تفسير)ى (إبن كثير) لێرە زۆر (معقول)ە، (دقەت)ى (جديد) زۆر ديارە، لە (ايات)ى (إلهى)يە، بۆ (داود) (عليه السلام) ئاسنى نەرم كرد، بۆ (محمّد) (ﷺ) دڵى رەقى بە ئاسن نەرم ئەكرد ﴿وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ﴾ (منافع)ى بێ شومارە، (دنيا) (إدارە)ى لەسەر ئاسنە، زۆر پێ ويستە، (إنزال)ى (حديد) (بنا) بە (تفسير)ى (طنطاوى) لە (أوائل)ى (سورە)ى (أنعام) (حقيقەت)ە، لە (وەقت)ى خۆى، وەكى باران لە ئاسمان هاتيتە خوار، لە عەردى (جريانى) كرديە، وەكى جۆگەو (نهر)، لە پاشان نيشتيە، لەگڵ خۆڵ تێكەڵاو بوە، (بعد حين من الدهر) (بشر) رێى بە (إستخراج)ى برديە، ئێستا (بشر) (أرض)و (شمس) ئەخاتە تەرازوو، ئەى كێشێ (مقدار)ى (ثقل)يان دەزانێ، (لاشك) ئەوە بە تەرازووى چەرمينى مە، ناكرێ، (وهكذا... سائرى) (معادن) باريوە، (ممكن)ە (الان)يش لەگەڵ (نور)ى (شمس) بەسەر (أرض)آ ببارێ، ئافەرين لە (حكما)ى نوێ، (قول)يان لەگەڵ (قرآن) چەند (موافق)ە، ئاسن لە (مأكولات)دا هەيە، وە(جزأ)ێكە لە (هيكل)ى (إنسان) ئيتر (منفعەت) لەوە پتر ئەبێ؟ ئەو ساڵەى لە (بغدا) بووم، (رمضان) بوو، (بعضاً) ئەچوومە، (إستماع)ى (وعظ)ى (نعمانى أعظمى) (رحمة الله عليه) لە مزگەوتى (قپلانيه) (بعد العصر) (وعظ)ى ئەدا، ڕۆژێ بە (مناسبە)ى ئەم (ئايەت)ە فەرمووى: "ئەى برادەرانى (سنّى)و (جعفرى)، خوا لە(حق) ئاسن گوێ تان لێ يە چى ئەفەرموێ؟ ئێمە كە (سنّى)ن، (إستفادە)مان لە ئاسن ئەمەيە دەروێشەكان زورگى لێ دروست ئەكەن، لە گوپى خۆيان ئەدەن، (أنه) (كرامەت) (إظهار) ئەكەن، ئێوە كە (جعفرى)ن، زنجيرى لێ دروست ئەكەن، لە

(عشر)ی (محرّم) بەولاو ئەولای پشتتان دائەدەن، (حسن)م وای، (حسین)م وای، (باقی) تر هەر (نفع)ەکی بووی، بۆ فەرنگان بوو"، (مع أنه) له (کتێب)آن ئی (سماوی)، چ باسی (حدید)ی ئەمانە نیە، (واقعاً) عالمی (إسلامیەت) زۆر (محروم)ن له (منافع)ی (مخلوق)ی خوای، ئەوەی هاتیتە (ساحە)ی (ظهور) هەمووی له (طرف) (طبیعیّون)آن بوە، (ملیّون) هیچ، (غیر)ی ئەوە: (عیسی) کوڕی خوایە، یا خوایە، (قُدّس) (فلان) وای کرد، (فلان ولی) وا (کرامەت)ی نواند، پێنج هەزار کەس –(غیر)ی ژن و مندالآن– بە پێنج کولێرەو دوو ماسی تێر بوون، پڕی دوانزە (قفە)آن چینکەیان لەبەر ماوە، (أرض)ی (سمسمە) وایە وانیە؟ (خیالآت)ێ بێ هودە. چەندی (شێخی طنطاوی) (خودا دوامی دا)، هاوار ئەکا، کەس بە (خبر) نایە. (لَقد أسمَعْتَ لَو نادَیْتَ حیّاً، ولکن لا حَیاةَ لمنْ تَنادیه) ﴿وَلِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ﴾ (بالفعل) خوا بزانی، کێ (نصرەت)ی ئەدا ﴿وَرُسُلَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ﴾ یارمەتی (روسل)آنی خوای ئەکا، بە (آلات)ی (حربیّە)، چ (بریّە) چ (هوائیە) چ (بحریّە)، هەی وای ئەوەندەی لە (زەمان)ی (أوّلی) بوو، هەرهەندە بوو، کە (أسلحە) گۆڕا، (مسلّمان) دەست بەرەژێر بوون، رم و کوکتە قیر نیە، لەگەلّ (طوّپ) (طیّارە) چی پێ ئەکرێ؟ ئەمەش لە سایەی (قید)ی (بدعەت)و (سنّەت)ە، (رسول)و یارانی بە (عین)ی (أسلحە)ی (مشرك)آن (حرب)یان ئەکرد، (أسلحە) تەماشای (سنّەت)و (بدعەت) ناکا تا چاتر بێ، بۆ (حرب) چاترە، لەبەر (إنکار)ی (طبیعەت) و (قدرەت)و (قوّەت) – (مع الأسف)– بێ (قدرەت)و (قوّەت)و (عزّەت) بووین ﴿إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٞ ٢٥﴾ خوایەتی بێ (قوّەت) ناکرێ، (ضعیف) (قط) (عزیز) نابێ، (ضعیف) (طعمە)ی (قوی)یە، (رؤسا)ی (دین) بە ئەفسانە، (قوّەت)ی (معنوی)یان ساندیە، خەلّکی ئەترسێنن، (أنه) خوا (منتظر)ی (أمر)یانە، (إنتقام)یان بۆ بستێنێ، (أما) (علما)ی (سنّی) ئەم (مقام)ەیان نەماوە، بێ درۆو دەلەسە لە (نظر)ی (أمّەت) (مهاب) نابن. ئاسن کێ هێنایە (أرض)ی؟

(بنا) لە فەرمایشی (حضرەت)ی (إبن عباس)، خوا لەگەڵ (آدەم)ی چەند (الات)ی (حدّادی) نارد، سندان، گاز، چەکوچ، میقعە، ئەفەرموون: "ئەو (لفظ)ە بە معنا ئاسن، بە هیچ (نوع)ێ لە (لۆغەت) نەهاتوە" (إمام فخر الدین) (مِقْمَعَه) ئەنووسی، ئەمە (مناسب)ە، (خصوص) ئەگەر هاتبێ بە (معنا) مەورەت، وەلە (بعض)ێ (روایەت) دەرزیش ئەڵێن، (أمّا) ئەو قسانە، چ (دلیل)یان لەسەر نیە، (إسرائیلیات) گەلێ لە (إبن عباس) (نقلْ) ئەکرێ (بخاری) رضوان)ی خوا لێ بێ، لە (تفسیر) زۆر (مجمل) ئەڕوا، لە (تفسیر)ی (سورە)ی (حدید) هیچ (حدیث)ی (نقل) نەکردیە، (مفسّری) (جدید) بە (مناسبە)ی (حدید) ئەتوانێ لە گەلێ (معادن) بدوێ، (لکن) بۆ (تفسیر) پێ ویست نیە ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا﴾ با(قَسَم)ێ (مؤکّد) بێ ﴿نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ﴾ (علیهما السلام) ﴿وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ (أولاد)ی وان، لە (بین)ی (نوح)و (أبراهیم)، دیارە (نبی) بوون، یا بووین بە (نبی) ﴿النُّبُوَّةَ﴾ پێغەمبەری ﴿وَالْكِتَابَ﴾ بە (وحی)، لە (إبن عباس) (منقول)ە: (خطّ)ی (بالقلم) ﴿فَمِنْهُم﴾ لە (قوم)ی (مُرسَلُ أليهِ) یالە (ذُرِيّةْ) ﴿مُّهْتَدٍ﴾ (بعض)ێ ﴿وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾﴾ لە ڕێ دەرچوویی، گومڕاهی (إلهی) بووین، (ألآن) (کثرەت)ی (فسق) لە (حدّ) بەدەرە، (مهتدی) بە ڕاستی، (غایەت) (نادر)ە ﴿ثُمَّ﴾ پاش (وفات)ی وان ﴿قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم﴾ (آثار)ی (نوح)و (إبراهیم)و (قوم)یان، بۆ (خاطر)ی (ضمیر)ی (جمع) ناردمان ﴿بِرُسُلِنَا﴾ بە پێغەمبەران، لە دوای وان، (رسول)ی (بعد الرسول)، خوا ئەزانێ (عدد)یان چەندە؟ (وخاصّ)ی (بنی إسرائیلی) نیە، هەر (قوم)ە (رسول)ی خۆی بوە ﴿وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ﴾ لە دوای هەمووانیان (عیسی)مان نارد ﴿وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ﴾ (سیّد رشید) (رحمة الله علیهِ) لە (أوائل)ی (آل عمران)

ئەفەرموێ: " إنجیلی عربی نیە، تاخۆ بە وزنی ماندی کەین" وەکی (سیّد) ئەفەرموێ: "(إنجیل)ی (حاضر)ی (کلام)ی خوای (مُنَزّل) نیە، باسی (ولادەت)ی (عیسی)و (بعض)ی (آثار)و (حکایات)و (معجزات)ی تیا ئەکرێ، ئەو (أناجیل)آنە دوایە نووسراونەوە ﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ﴾ بەڕاستی ﴿رَأْفَةً وَرَحْمَةً﴾ (درجات)ی (رحمەت) (نظر) بە (حال)ی (مرحوم) (متفاوتە)، (رأفت) بە (أشدّ)و (أرقی)ی (رحمەت) لە (کتب)ی لوغەت (تفسیر) ئەکرێ.

ئەوانە دیارە، وەکی یارانی (محمّد) (ﷺ) نەبووین، (أوائل)یان زۆر بێ دەسەلات بووین، پاش چەند (قرن) و (قران) (قوّەت)یان ساند، ئەوجا بوونە (أشدّاء) لەسەر جوان، کە (سرایەت)ی کرد، بۆ (أوروپا)، (أوروپا)ی گۆڕی، بە ناوی (سلم) بوونە (أعدی)ی (دین)ی (حق)، (ترقّی)یان کرد لەبێ (دینی)، بوونە (أعدی)ی (فضائل)و (حسن)ی (أخلاق)و (تربیة)و (شرف)ی (إنسانیەت) ﴿وَرَهْبَانِيَّةً﴾ (بنا) بە (رأی) (علما)ی (أهل)ی (سنّەت)و (جماعەت)، (عطف)ە لەسەر (رأفة)، (جملە)ی (ما قبل)ی بەسەردا دێتەوە (یعنی) لە دڵی ئەوانەی لە (تبعیّەت)ی (عیسی)یان کردیە، (رهبانیەت)مان (خلق) کردیە، ئەو (رهبانیەت)ە ﴿ابْتَدَعُوهَا﴾ خۆین لەسەر خۆیان داناوە، (جنابی حق) ئەفەرموێ: ﴿مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ لەسەرمان نەنووسیبوون، (إبتداع)ی ئەم (رهبانیەت)ەیان نەکردبوو ﴿إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ﴾ (محض) بۆ (طلب)ی (رضا)ی خوای ﴿فَمَا رَعَوْهَا﴾ (رعایەت)ی (رهبانیەت)یان نەکرد ﴿حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾ بە (ظریفی)و (تمیین)ی و بێ (غلّ)و (غش) (محافظە)یان نەکرد. (أبو علی فارسی) ئەڵێ: ئەم (عطف)ە نابێ، چونکی، ئەوەی ئەوان (إبتداع)ی کەن، (جوان)ی نیە(مجعول)ی خوا بی" (إمام فخر الدین) ئەفەرموێ: ئەو قسە هەنگین تەواو ئەبێ کە (ثابت) بێ، (إمتناع)ی یەك (مقدور) لە (بین)ی دوو

(قادر)" (لكن) (لایەق)ە بۆ (أبو علی) (خوض) بكا لەو (مباحث)ە، دیارە (إمام أبو علی فارسی) بە (فارسی) ئەو جۆرە (مەیدان)ە نازانی (رەهبانیەت) چیە؟ ئەفەرموون: "(مبالغە)یە، لە (عبادەت)، بە (ریاضەت)ی (نفس)، (یعنی) (مخالفە)ی هەوەسی، وە(میل)ی (سوء)ی، وە(إنقطاع) لە (ناس)، گۆشەگیری، لە (مغار)آن، لە چۆڵ و بیابان، دوور لە (عالم) خەریکی (عبادەت) بوون" ئەمە لە (كیفیّات)ی (نفسیە) نیە، وەکی (رأفەت)و (رحمەت) لە (قلب)دا (خلق) بکریّ، بۆیە (إحتیاج)ی بە (حذف)یّ، (تأویل)یّ هەیە (ملا)یە (حب)، (مقدّر) ئەکا، (زمخشری) (بنا) لەم (عطف)ە ئەفەرمویّ: (توفیق)مان دان بۆ (تراحم)و (إبتداع)ی (رهبانیّەت)و (إستحداث)ی پەیدا کردنی" (إبن منیر) ئەی کاتە هەرا. ئەمە لەبەر (إعتذار)یەتی، (زمخشری) (تحاشی) بە (إعتذار) ناکا، بە (أصحاب)ی (إبن منیر) ئەڵێ: (حَیْرِیّە)، (أهل)ی (بدعەت)و (أهوا)" (رحمەتی لێ بێ) (سیّدی الوسی) ئەڵێ: "(داعی) بۆ (تأویل) (إعتزال) نیە، بەڵکو چونکی (رهبانیّەت) بە (معنی) (أعمال)ی (بدنیە)، لە (كیفیّات)ی (قلبیە) نیە" (مختار)ی من (من حیث التركیب) (نصب)ی (رهبانیّەت) بە (فعل)یّ (مُضمَر)ی (مُفَسَّر)ە (عطف)ە لەسەر (وجعلنا)، (یعنی) (إبتدعوا رهبانیە)، (إبتدعوا)ی (عبارەت) (مفسر)یەتی، ئەمە (مختار)ی (زمخشری)و گەلێ ملایانی خۆمانە، (حاجەت)ی بە (تأویل)و (تقدیر)و گۆڕینی (معنی)ی (رهبانیەت)و (إستخدام) لە (ضمیر) دانیە، (نظر) بە (قلب) جێی (معرکە)ی (سنّەت)و (إعتزال) نیە.

کەسێ تەماشای (تأریخ) کا، ئەزانی (مسیحی) چەند (قرن)یان بەسەر لێ هات، (رؤسا)ی (دین) لە ترسان (إنقطاع)یان لە (علم) کرد، (بعدە) وردە وردە، (دین)ی (بولص) بەناوی (مسیح) (إنتشار)ی کرد، تا (ملك)ی (روم) بوە (عیسوی)، وە (هیلانە)ی ژنی (حقیقة) بوە هێلانەی (أهل)ی (صلیب)، (قوّەت)یان ساند، (رهبانیەت)یان کردە داوای (دنیا) (إستیلا)ی سەرو ماڵیان پێ کرد، شێخەکانی ئێمەش بەو ناوە، گۆیا (إنزوا)یان لە (دنیا) کرد، چوون بۆ (عالم)ی (فۆك)و (عینی)، ئاگایان لە (كائنات) نەما، (محوی) (شهود) بوون،

بوونە (أرباب)ی (نفوس)ی (قدسیّە)، لە (جلباب)ی (بشر)ی چوونە دەر، (رەهبانیەت)یان (قوّەت) دایە، رووی لە (حقایق) وەرگێڕا، دوای (خیالآت) کەوتن، (رسول الله) ئەی فەرمووی: "(لا رهبانیة في الإسلام)" (رهبانیەت) لە (مەیدان)ی (جهاد)ە، (أمّا) کردیانە، (جهاد)ی (نفس) لە (قرآن) نا، (لوح المحفوظ) خۆیان تەماشایان ئەکرد، (لوح المحفوظ) هیچ، (قلب)ی خۆیان، (حدَّثَنی قلبی عن ربّی) بوونە (متصرّف)ی (أرض)و ئاسمان، (أشاعره)ش (قوّەت)یان دانێ، (سلب) (قدرەت)و (تأثیر)ی (قدرەت)و (سائر)ی (قوا)یان کرد (مسلّمان) سست بوون، ئاگایان لە (علم) نەما، کەسێ لە (علوم)ی (طبیعیە) بدوایا ئەیان ووت: "کافرە"، پیاوی وەکی (إبن سینا)یان (تکفیر) ئەکرد، خەڵکی ترسان ڕوویان کردە، (حکایات)و (خرافات)، (علما)ی (طبیعەت) کەوتنە (سعی)، (أسرار)ی (طبیعەت)یان گەلێ دەرخست، (إختراعات)ی (مدهش)یان کرد، لە هەموو (جهەت) بەسەر (مسلّمان)آن (غالب) بوون، (الان) لەجیاتی (رهبانیەت)یان هەموو (فحشیّات)و (سیّئات) بەناو ئێمەدا بلآوبوویتەوە لە سەدا نەوەد (إتباع)یان ئەکەین، زۆری نەماوە (معاذ الله) (دین)ی بە (حق) (محو) ببێتەوە، من لە دوای ئەم (حرب)ە زۆر ئەترسێم، (إنگلیز)و (فرنسە) چ بەسەر کەون، چ بە بن (غایەت) (خوف)م هەیە، ئایا (بقیە)ی (بلاد)ی (إسلامیە) چی بەسەر دێ؟ خوا بە (رحمەت)و (حرمەت)ی (رسول الله)و (قرآن)، چارەیە بکا، بۆ ئێمەو هەموو (مسلّمان)آن ﴿فَـَٔاتَيۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۡهُمۡ﴾ بە (إیمان)ێ (صحیح) دڵ بە (رأفەت)و (رحمەت)، (محافظ)ی (رهبانیەت) ﴿أَجۡرَهُمۡ﴾ بە تەواوی، (خصوص) ئەوانەی (إیمان)یان بە (رسول الله)، (خاتم الأنبیا) هینا.

دوو (فائدە)تان (عرض) ئەکەم، یەکێ (زکی مبارك) لە (کتاب)ی خۆی کەناوی (الأخلاق عند الغزالی)یە، ئەڵێ: "(وەقت)ێ (بطروس) (ناسك) (علیە) (إسلامەت) سەراسەرا (ئاوروپا) هینا بوە (جەولان)، ئاگری (حروب)ی

(صلیبی) هەڵ ئایساند، (إمامی غزالی) (غریق)ی (خلوەت) بوو خەریکی (ورد)و (أوراد) بوو" وە لە (موقع)ی تر ئەڵێ: "ئەچوە سەر (منارە)ی مزگەوتی (دمشق) (طول)ی ڕۆژی لەوێ ئەبوو، دەرکەی لەسەر خۆی پێوە ئەدا" بەڵێ ئەم (خلوەت)و (رهبانیەت)ە، وای بەسەر ئێمە هێنا. (ومن العجایب) (سید أحمدی دحلان) کە لە (أوائل)ی ئەم (قرن)ە چووە (رحمەتی خوا)، لە (تأریخ)ی خۆی کەمێ باسی (تحریکات)ی ئەم (بطرس)ە ئەکات، وە ئەڵێ: "کە خوا (إرادە)ی (ظهور)ی شتێ بکا، (أسباب)ی (مهیأ) ئەکا، لەو هەنگامە (ئاوروپایی) (بعض)ێ (أمور)یان بۆ (ظاهر) بوو، (عزم)ی یانی بە (قوّةت) کرد، یەکی لەو (أمور)ە داڕژانی (بعض)ێ (کواکب) بوو، بۆ سەر عەردی، بە (إنتقال)ی ئەو (کواکب)ە لە (جانب)ی (أفق)ەوە (علامەت)ی سووری (دموی)و (عمودی) (ناری)یان بە (شکل)ی حربەیی سەر ئاسن، لە (قرب)ی (شمس) بۆ ئاشکرا بوو، وەلە (جوّ)ی (سما) ئەیان دیت، (صورەت)ی (مدن)و (عساکر)و ولاغی بەرزەو (أسلحە)و سواری (مرسوم)یە بە (صلیب)، یەکی دی لەو (أمور)ە، لە (مدّە)ی شەش ڕۆژی (متوالی) ئەدیترا، لەسەر جلکی (مەسیحەتی) (صلیب)ێ لە (نور)، بە (نوع)ێ بە جلکیانەوە ئەچەسپا، (قابل)ی (محو) نەبوو، نە بە ئاو نە بە ئاگر" جاتوخوا (ملا)یە کە بە (مجدّد)ی (قرن)ی (رابع عشر) (حساب) بێ، ئەو (نوع)ە (خرافات)ە (قبول) بکا، وە بە ئەوەندە (إکتفا) بفەرموێ (إذا أراد الله...ألخ) (عالم)ی تر ئەبێ چۆن بن؟!

ئەمەش لە (تأثیر)ی (رهبانیەت)ە، (علما)ی (دینی) پێ‌ی بە (هلاك) چوون. (قوم)ی ئەو (نوع)ە (ئایەت)ە ببینن، چ (إشتباە)یان لە (حقیقەت)ی (دین)و (دعوا)ی‌و ئارەزووی خۆیان ئەمێنێ؟ چ (شك)یان ئەبێ؟ لە (بطلان)ی (دین)و ئاینی (خصم)یان؟ ئێمە کە (إعتبار) بە (خوارق) بکەین، ئەگەر بڵێین: "خوا بۆ (إضلال)یانی وا کردیە" بە چ (معلوم) (کرامەت)ی ئەوانی مەش بۆ (إضلال) نیە؟ (ومع الأسف) بۆ (سواد)ی (أعظم) (موجب)ی (ضلال) بوو!

(فائدە)ی دووەم، علما (تقسیم)ی (بدعەت)یان کردە، بە (حسنە)و (غیر)ە (حسنە)، ئەوەی لە (زەمانی) (رسول)و یارانی نەبووبێ، هەرچی بێ، (بدعەت)ە، لەبەر ئەمە علمای (إسلامیەت) لە (ترقی) (محروم) بوون چونکی پێغەمبەر بە شیرو تیر شەڕی کردیە، ئەمە (سنّەت)ە، نابێ (عدول)ی لێ بکرێ (حتی) ئەمڕۆش (سلفیّون) وازیان لەم (قیودات)ە نەهێنایە، ئەیانەوێ بە ریش و سمێڵ و (وضعیەت)ی نان خواردن ونووستن و هەموو (حرکات)و (سکنات) (تمثیل)ی (رسالەت پەناە) بکەین، (أما) باوەڕ ناکەم، بەلای (جود)و (شجاعەت)و مەیدانداریو (إیثار)و (رحم) بەبێ کەسان و (رعایەت)ی (یتیم)و بێ چارەگان، بەلای (تمثیل)یا بڕۆن. (طوپ) (بدعەت)ە، (أسطول)ی (ناری) (بدعەت)ە، (دبّابە) (بدعەت)ە، (ضیاء)ی (کهربائی) (بدعەت)ە، (غرامەفۆن) (بدعەت)ە، (تەلەفۆن) (بدعەت)ە، (رادیۆ) (بدعەت)ە، لە (قرن)ی چواردەمین، حاڵی (ئاورووپا) پەیا بوو، بەو (نوع)ە کە هەیە، ئێمە ئەبێ بیکەینە (مرآت)ی (قرن)ی (سعادەت).

(بعض)ێ (ذوات) وەکی (سید رشید) خۆیان بە (سلف)ی لە (قلم)ی ئەدا، باش بوو (نوعاً ما) (حسن)ی (تأثیر)ی بوو، قسەی وی‌یان (قبول)ێ ئەکرد، چونکی لە خۆیان بوو (ملا)ی (فرقە)ی دی، هەزار وعظ و (نصیحەت)یان لێ بکا، گوێی نادەنێ، (منکر)ە، لە (فرقە)ی (ضالّە)یە، (سیّد رشید) (ملا)یە ئاگادار بوو، ئەیزانی پێویستی (أمّەت) چیە؟ بەچی (نائل)ی (سعادەت)ی (دنیا)و (ئاخرەت) ئەبن، شکەمی بە (سیاسەت)ی (دینی) بوو، خۆی بە (سلفی) ئەزانی. وەکی لە (حدیث) (إشارە) ئەفەرموێ، ئەبایە لە سەری هەر سەد ساڵە، (مجدّد)ێ بوویا، دیارە (أحوالت)ی (عصر)ێ بۆ (عصر)ێ دی دەست نادا.

وە(أول) و (آخر) لەگەڵ (أساس)و (قواعد)ی (دین)ی (إسلام) (موافقە) ناکا، ئیتر خەم وخەفەتی (رۆسا) (دین)و (دنیا)کان زۆرە (مع الأسف) بە

گوناهی وان، ئێمەش گیرۆدە بووین ﴿وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٧﴾﴾ (قواعد)ی (شریعەت)و (طبیعەت) هەردوو لە (طرف) خوان، (مخالفە)یان (فسق)ە، بەڵکو (مخالفە)ی (سنن)ی (طبیعەت) (خراپ) ترە، خوا (إنسان)ی بۆ (رهبانیەت) (خلق) نەکردیە، وەکی (حکما) ئەفەرموون: "(مدنیّەت) (حیاتی) بە (إجتماعی) ئەبێ"، (بقا)ی (نسل) (طبعاً) (مطلوب)ە ئارەزووی (جمیع)ی (حیوانات)ە، (ترك)ی (زواج) (خروج)ە لە (فطرەت)، (فطرەت)ی (عام)، نە لە (حیوانات)، لە (نباتات)، (مأکولات)، وە(ملبوسات)ی (بشری) (محصول)ی (زواج)ە، خۆی لە (لقاح)ە، (دقّەت) کەن، (عیسی) — من حیث الولادة— کەمێ لە (قاعدە)ی (مقررە) دەرچوو، چەند (ضرر) بوو؟ کوو کرا بە (إبن الله)؟ بەڵکو کردیانە خوا! (مع أنه) (ئاوروپایی) ڕوویان لە (وحدانیەت)ی (إلهی) نەکرد، بوت پەرست بوون، (الان)یش بوت پەرستن، (حتّی) (صورەت)ی (وهمی) (محض) ئەپەرستن إی (حضرەت)ی (مریەمە)یەکی وەکی ژنانی ئەم (عصر)ە عەلمۆدە بوو.

(شریعەت) بۆ (تعدیل)ی (میل)و (طبع)ی (بشری)یە، بۆ (قلع)و (قمع)ی (طبیعەت) نیە، وەنابینی (رسل)ی (کرام) (کتاب)و (میزان)یان لەگەڵ ناردرایە؟ (إنسان)، (إنسان)ی بە (هندسە)و (میزان) چ (أبنیە)یە دادەنی؟ چ (نوع)ە باغاتی (جنّەت) ئاسا دروست ئەکا؟ (سَلّمَهُ السَلام) لێ ی گەڕێ ی ئەبێتە جەنگەڵستان ئەدی بە (شواذ) (قواعد) تێکدان (فسق) نیە؟ (إنسان) خۆی (رەزیل) کا لەبەر دەستی بوت و (أشباهی) ڕاوەستی (سجدە)ی بۆ ببا، (فسق) نیە؟ (مزایا)ی (طبیعەت) (أمحا) کا، (فاسقی) نیە؟ (طبیعی) (جزا)ی زۆر گرانە، خۆزی (ملا)مان بوویان، (ملا)ی (شریعەت)و (طبیعەت)، لە (إمتزاج)ی (شریعتین) (قانون)ەکی (إلهی)یان (تحریر) کردبا، ئەبوە ڕووناکی بۆ (إلهیّون)آن بەڵکو بۆ (أنام).

(حکایەت)ی (قرال)یَ (پروسیا)و (پاپا) کە لە هێنانە دەری بێژیان لە (مخرج)ی (مقدّس)، کە ئەمەش (ثمرە)ی (رهبانیّەت)ە، (خلاف)یان بوو، لای (أبنا)ی (مدارس)ی (رسمیە) (معلوم)ە، ئەو (نوع)ە (مخزن)ە زۆرن (أما) (ملا) (عجایب)ن، لە (میل)یان دەست هەڵناگرن، (کأنە) بۆیان بوویتە (فطری)، ئیتر ئەوەندە بەسیە، (إنزال)ی (حدید) لە کێ؟ (رهبانیەت) لەکێ؟ (سبحان الله) شیروەشێنەکان (روحیان) بەخت ئەکرد، ناوی (فتوحات) ئەبوە (کرامەت)ی (ولّی)ی گۆشەنشین! ئەوجا وەرە ئەوەی خۆش کەوە ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ﴾ (حقَّ تقاتە) (أمر)ی خوا بەجێ بێنن، بە (بارقە)ی شمشێر (نور)ی (إیمان) باوێنە، ئەو دلانەی کە (برهان) (تأثیر)یان تێ ناکا، بەلای (رهبانیەت) مەچوون، دوای (میول)ی (کاذبە) مەکەون، بە درۆیان هەڵمەخەڵەتێن بە (خوارق) (قواعد) تێك مەدەن، (ماڵ) لە رێی خوا (صرف) کەن ﴿وَءَامِنُواْ بِرَسُولِهِۦ﴾ (إیمان)یَ (عملی)، (إتّباع)ی کەن، بە (حکایەت)یَ (نسبەت)ی ئەدەن بۆ (حضرەتی عیسی)و (رهبان)آن، فریتە مەبن.

(سبحان الله) (أحوالات) چۆن گۆڕایە، لە (مجلە)ی (رابع)ی (تربیەی حدیثە)، ئی مانگی (إبریل) (سنە)ی (١٩٤٠) ئەڵێ: "(محسنی شهیر کارینجی، أمریکی، مسیحی) لە ساڵی (١٩٣٩) (یعنی) ساڵی ڕابردووو، چوار (ملیون)و هەشت سەدو چل وشەش هەزار وسەدو بیستو شەش (ریاڵ)ی لە (معاهد)ی (علمیّە) (صرف) کردیە (٤,٨٤٦,١٢٦)." چتاقە (محسن) لە (محسن)آنی (مسلّمان)آن ئەوەندە (فلسە)ی لە (معهد)ی (علمی) —چ (دینی)، چ (رسمی)— (صرف) نەکردیە (أَلَمْ يَأْنِ للذينَ آمنوا) (حیا) بکەن، (عەرەق)ی (خجاڵەت) برژێن، تەماشای (خدمات)ی خۆتان و (خدمات)ی (أجانب) بکەن هەر (فرقە)یە ئەڵێ: "ئێمە ناجین" (أما) ئەوەشیان لەگەڵ ڕەوشتی (رسول الله)و یارانی زۆر لێك دوورن، (رسول)ی خوای وە یارانی، قەت (بحث)یان نەکردیە، (صفات)ی (کبریائی) (عین)ی (ذات)ن، یا(غیر)ن، یا(لاهو ولاغیر)ن، (إیمان)ی (روح)

بەخش و (سائق) بۆ (عمل)، بۆ (کشف)ی (ئایات)ی (کونیه)ی (إلهی) (مراد)ە، گەلێ کەس (إدّعا)ی کوردایەتی ئەکا، (أما) ئەگەر سێ (فلس) لە ڕێی (قەوم) (صرف) کا، (روح)ی دەرئەچێ.

لە خوا بترسن، خۆ بپارێزن، (إیمان) بە (رسول) بێنن ﴿يُؤْتِكُمْ﴾ بە (سبب) ئەو (إیمان)و پەرهێزکاری‌یە، پێتان ئەبەخشێ ﴿كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ﴾ (کفل) (کلمە)یە (عربی)یە، (ولو) (أبو موسی أشعری) بفەرموێ، بە (لسانی) (حبشە) بە (معنی) (ضعف)ە، چ (مجبوریّەت) هەیە، بیکەینە (لۆغەت)ی (حبشی)؟ بەلێ (ممکن)ە، (بعض)ێ (کلمات)ی (حبشی) (وقت)ێ إستلایان کردە سەر (یمن)، لە زوبانی (یمنی)یاندا مابێ، (أمّا) (قریش) بۆ؟ شتێ نیە لە ناو (قوم) نەبووبێ تالە (أجنبی) وەرگیرێ.

(قاموس) ئەلێ: "(الکِفْلُ: الضعف والنصیب والحظّ)" (سیّدی آلوسی) لە (راغب) (نقل) ئەکا: (حَظٌّ فیە الکفایة) (کأنّە کفیل)ە، (تکفّل) بە ئیشێ ئەکا، پێکی بێنی. ئەم دوو (کفل)ە یەکێ بۆ (دنیا)، یەکی بۆ (آخرەت)ە ئەوەی (سعی) بۆ (دین) بکا، بێ (شبهە) (نائل)ی (سعادەت)ی (دنیا)و (آخرەت)ە، یارانی (رسول)و (أتباع)ی (سعی)یان ئەکرد، بوونە (صاحب)ی (تاج)و تەختی پادشاهان، وەخوداوندی (قصر)و (قصور)، لەو وێنە ئەبنە (صاحب)ی (جنان)و (أرائك)و (أسِرَّە)ی (دار)ی (آخرەت)، (ملا)ش با هەر بلێ: "(ربّی) (دوام)تان بێ (تُجّار)ینە، دوای (شێخ) کەون، بۆ پارچە نانێ" (فقێ) بلێ: "(راتبە، رحمەتو لێ بێ، پێ خۆری (فقێ)یان، بچنە بەهەشتێ" لام وەیە لە (قیامەت)یش هەر وا ئەبن.

دوو (حظّ)ی (عظیم)تان ئەداتێ ﴿وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا﴾ چ (نور)ێ؟ (عرصات) (منوّر) ئەکا وەکی (دنیا)ی (منوّر) کرد، بە (إیمان)و (علم) ﴿تَمْشُونَ بِهِۦ﴾ ڕۆژی (ظلمات) (أیادی)تان لە (إیمان)تان دا، بە (نور) (إظهار) ئەکرێ،

(بارقە)ی (سیوف) بۆتان ئەبێتە (ضیا)ی (کهربائی) ﴿وَيَغْفِرْ لَكُمْۚ﴾ ئەگەر (قصور)ێ بووبێ، یاخود (لدی الأیجاب) شتێ ببێ، (لَعَلَّ اللهَ إطَّلَعَ علی أهلِ بَدرٍ) (الحدیث) ئەبێ وابێ ﴿وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٢٨﴾ هەردوو بە (مبالغە) خوا ئەم (لطف)ەتان لە (حق) ئەکا ﴿لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ﴾ بۆ (خاطر)ی وا نەزانن، (أهل)ێ (کتاب)، (موسوی)و (عیسوی) ﴿أَلَّا يَقْدِرُونَ﴾: (نَبی)و (مؤمن) ﴿عَلَىٰ شَيْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ﴾ بەلکو وابزانن ئێو (نصیب)تان لای خوا (عظیم)ە، (إنعام)ی (عمیمە)، (فضل)ی زۆرە ﴿وَ﴾ بزانن ﴿وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ﴾ بەدەست وان نیە، (ضع)ی (رسالەت)و (نبوّەت) بکەن، (جنّەت) نەدەن بە کەس، هەمووی بە دەست خوایە ﴿يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُۚ﴾ ئی (لایەق) بێ، (خدمەت) بکا، عەرەب بێ، کورد بێ، إسرائیلی بێ، (ألمانی) بێ، یا (إنگلیز)ی بێ، (فضل)ی خوای (حصر) نیە، بۆ (قوم)ێ ﴿وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ۝٢٩﴾ ئێمە (إختیار)ی ئەوەمان کرد، (لا)ی (لئلا)ی (زائد) نەبێ، وە(ضمیر)ی (یَقدرون) بۆ (مؤمن)آن بێ، (مؤمن)ی (أمّەت)ی خۆمان، چونکی زۆرم لە (قلب)ی گرانە، کە ئەڵێن: "ئەو حرفە زائدە" (سیّدی آلوسی) ئەفەرموێ: "قیل: لا (زائد) نیە، وە(ضمیر) بۆ (نبّی)و (مؤمن)آنە" من زۆرم پێ خۆشە، گەرچی (سیّد) وا ئەنوێنێ، کە لای (ممدوح) نیە، (إتّباع)ی (معظم)ی (مفسّرین)ی لا (مقبول)ە. دوایە شەو تەماشای (تفسیری کبیر)م کرد، (نسبەت)ی ئەو (قول)ەی بۆ (أبو مسلمی أصفهانی) ئەدا، وە(ترجیح)ی ئەکا، (رحمەتیان لێ بی)، (فأختر لنفسك ما یحلو)، بە (مناسبە)ی (جدید) (حکایەت)ەکم هاتەوە یاد، (عزّەت پاشای کرکوکی، لە خدمەت بابم بە مناسبە گێڕایەوە ووتی: "یەکێ لە بەکتاشی یان، قرۆشەکی پێ ئەبێ، هەم برسیە، هەم حەزی لە شرابە، پارەکەش هەردووکی پێنەدەهات ووتی: "بیدەم لە شووشەکی گچکە لۆکەی شراب، بیخۆمەوە، ئاگام لە برسیایەتیش نامێنێ" چوو شوشە شرابی کڕی، بە دەستیەوە بوو،

ئەگەڕاوە موقعی خۆی، (تصادفاً) نێزیکی دوکانی ئاسنگەرێ بوو، لەو وەقتە تەزرە ئەباری، دەنکە تەزرەیە، بە شووشەکەی کەوت، شووشەی تەنك و نازك، شووشەکەی شکاند، (بەگتاشی) لە دوکانی ئاسنگەر، پارە ئاسنێکی لەبەر تەزرە راگرت، وتی: "ئەگەر ئازای ئەوە بشکێنە".

(رجا) وایە مسڵمانینە، لە (قوّەت)دا ببنە ئاسن، وە (إلّا) وەکی شووشە بەدانە تەزرەیە ئەشکێن، خوا بۆ ئێمە، (رهبانیەت)ی لاخۆش نیە (أنزلَ الحديدً فيهِ بأسٌ شديدٌ) (القوّة القوّة يا أهل المروّة)، وەئەم یەکدوو (شعر)ە کوردی خۆتان (عرض) ئەکەم:

(مەلای نادان بە عنوانی شریعەت
حرامی کرد لە تۆ علمی طبیعەت
لە بۆیە هەرچی لەم عەردە بەدەرکەوت
لـە زێڕو زیـوو پـۆلاّو ئـاســـن و نــەوت
بە (کُلّ)ی کەوتە ژێر دەستی فەرەنگان
چیاو چۆلاّن ئەتۆپن وەك پڵنگان
بیان تۆپی، چیایان چۆن ئەکوڵن
هەتا کەی هەر ئێوە بەرماڵ بە کۆڵن؟!)[1].

---

[1] - حەیف)و سەد (حەیف) – لەبەر (غم)و (ألم)ی (بدنی)و (روحی)– حەفتەیەکە چم نەنووسینە، تەواو بوو تفسیری سورەیی (حدید) ڕۆژی شەموو، سعات پانزدە، بعد العصر (١٩)ەی مانگی مولودی، (١٤)ەی نیسانی (رۆمی) سنەی (١٣٥٩هـ)، (١٩٤٠) میلادە، لەو ڕۆژە تا ئەمڕۆ کە (١٦)ەی (شوّال)ە (١٤)ی (تشرینی ثانی) رومی یە، لەبەر دەردو (غصّە)و (آلام) چمان نەنووسی.

ناوەڕۆکی بەرگی نۆیەم